SCRIPTORES

RERUM GERMANICARUM

IN USUM SCHOLARUM

EX

MONUMENTIS GERMANIAE HISTORICIS
SEPARATIM EDITI.

IONAE
VITAE SANCTORUM
COLUMBANI, VEDASTIS, IOHANNIS.

HANNOVERAE ET LIPSIAE
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI
1905.

SCRIPTORES

RERUM GERMANICARUM

IN USUM SCHOLARUM

EX

MONUMENTIS GERMANIAE HISTORICIS

SEPARATIM EDITI.

IONAE

VITAE SANCTORUM

COLUMBANI, VEDASTIS, IOHANNIS.

HANNOVERAE ET LIPSIAE

IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI

1905.

IONAE

VITAE SANCTORUM

COLUMBANI, VEDASTIS, IOHANNIS.

RECOGNOVIT

BRUNO KRUSCH.

HANNOVERAE ET LIPSIAE
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI
1905.

HANNOVERAE. TYPIS CULEMANNORUM

HOC VOLUMINE CONTINENTUR:

PRAEFATIO.

Ionas abbas de litteris hagiographicis ecclesiae Gallicanae optime meritus in celeberrimo monasterio Bobiensi non solum regulae praeceptisque conditoris tunc mortui, sed etiam operibus classicis, veluti Livi, studuerat, cuius locum quendam e libris deperditis depromptum solus servavit, et licet arte omnino caruerit, ipsum tamen studiorum illorum vestigia nonnulla et retinuisse et posteris tradidisse negari nequit atque inprimis Vita Columbani, ad quam componendam plurimum operae et diligentiae contulisse videtur, exemplum factum est, quod successores imitarentur. Sicut Columbano duce Scotti discipulique eorum ecclesiam Gallicanam primum renovaverunt, Anglosaxonibus viam sternentes, a quibus postea expellebantur, ita qui res ab eis gestas conscripsit auctor item peregrinus, Italus scilicet, clerum indigenam illius aevi ad vitas miraculaque conscribenda quasi informavit eique litterarum generi suum signum impressit, quare quo in codicibus nonnullis appellatus est praeceptoris nomen aliquo modo defendi potest. Itaque vitae eius per duos Scriptorum rerum Merovingicarum tomos adhuc dispersae dignae visae sunt, quae seorsum ederentur, cum reliquae tum maxime Columbani illa celeberrima. Atque in hanc praecipue operam studiumque impendi, occasionem emendandi et supplendi nactus, omnibusque qui noti sunt codicibus iam examinatis, et prooemium latius accrevit et apparatus multo amplior redditus est. Illi nunc codices illati sunt circiter CXX, qui in editione priore fuerant XL; huic permultae lectiones accesserunt et librorum iam dudum adhibitorum, quos nunc plenius exscripsi quam antea, et novorum aliquot, quibus ad textum recensendum adhuc usus non eram. Nec amplius chartae Bobienses in rebus gestis describendis neglegendae erant, postquam fidei ipsarum insignis vindex interim surrexit. Vita Vedastis auctori suo restituta de loco baptismi Chlodovechi vehementissimam controversiam intulerat, dataque occasione, ea quae ante hos annos hac de re disserueram

retractare nunc visum est. Lectiones vero huic textui addendae non erant nisi unius codicis et recentioris aevi et interpolati. Denique ad Vitam Iohannis recensendam nova subsidia interim non emerserunt. Libris nunc primum collectis auctoris, qui pro tempore et pro re munus suum praestitisse videtur, utinam nomen fere extinctum apud litterarum studiosos revirescat atque ab oblivione vindicatum in suum locum restituatur!

Scribebam Wratislaviae mense Ianuario a. MDCCCCV.

B. Krusch.

CONSPECTUS CODICUM.

I. Vita Columbani.

II. Vita Vedastis.

VITAE COLUMBANI
ABBATIS DISCIPULORUMQUE EIUS
LIBRI II.

*SS.R.Merov. IV, p. 1.

*Ecclesiae Gallicanae instituta eo magis aevo Merovingico senescere videbantur, quo populi decrepiti in deterius mutabantur mores, neque cupiditates humanas concilia episcopive coercere valebant, sed inulta plerumque patiebantur flagitia foedissima. Disciplina igitur ecclesiastica fere dissoluta erat, neque neglegentes timorem habebant neque studiosi incitabantur[1]. Sedes episcopales senatoriis tantum nobilioribusque familiis patebant, pecunia data haud raro acquisitae ab iis, qui ad ordinem quemlibet magis praeparati erant quam ad ecclesiasticum. Episcopi igitur creati quam antea degerant continuabant vitam neque, sicut canonibus statutum erat, uxoribus semper abstinebant neque stupro flagitiisque eiusmodi; clericos autem subditos exempli pessimi diligentissimos fuisse sectatores non est quod mireris. Sane honesti quoque laudabilesque inter episcopos aevi illius reperiuntur, de re ecclesiastica optime meriti, sed minus idonei aut indigni praevalebant, quorum pluris intererat fructus praebendae capere, quam cura animarum fungi delictorumque coercitione. 'Neglegentia igitur praesulum religionis virtus paene abolita habebatur'[2], atque vitae christianae exemplum imitandum neque inter clericos neque inter laicos reperiebatur nisi perraro. Res coenobialis eodem modo neglecta iacebat, ita ut ne Lerinum quidem monasterium illud celeberrimum quam per longum temporis spatium obtinuerat conservasset auctoritatem, disciplina laxata regulari[3]. Litterarum liberalium studium, quod ex urbibus Gallicanis decedere cum Gregorio Turonensi conquerebantur plerique[4], vertente saeculo VI.

1) *Columbani ep. II, MG. Ep. III, p.* 160. 2) *V. Columb. I,* 5. 3) *Ib. II,* 1; *cf. SS. R. Meroving. III, p.* 434. 4) *Greg., Praef. hist. Fr., SS. R. Merov. I, p.* 31; *cf. G. Kaufmann, 'Rhetorenschulen und Klosterschulen oder heidnische und christliche Cultur in Gallien während des* 5. *und* 6. *Jahrh.' (v. Raumer, 'Histor. Taschenbuch'* 1869, *p.* 79*).*

nondum plane extinctum erat, sicut ex V. Desiderii episcopi Viennensis colligi licet[1], *etsi componendi facultas paene exaruerat. Ecclesiae Gallicanae senescenti novus surculus insitus est mox late diffusus immigrantibus Scottis.*

*p. 2. **Columbano* *duce vel Columba*[2] *duodecim monachi*[3] *natione Scotti*[4], *quae gens non tam legibus*[5] *quam fidei christianae fervore reliquas tunc longe praestabat, viri admodum provectae aetatis ex Hibernia profecti ad Britanniam Gallicam appulerunt, ibique paulisper remorati, tandem Gallias adire constituerunt ad mores hominum inquirendos, ut si ingenia repperissent ad salutem recipiendam habilia, ibidem consisterent, sin aliter, ad vicinas nationes transirent*[6]. *Erat autem Columbanus in Lagenorum finibus natus, liberalibus litteris a pueritia usque ad virilem aetatem institutus,*

1) *Cf. SS. R. Merov. III, p.* 620. *Artes Romanorum urbanas inprimis in Gallia meridiana diutius perdurasse monuit H. Zimmer, 'Über die Bedeutung des irischen Elements für die mittelalterliche Cultur' ('Preussische Jahrbücher'* 1887, *LIX, p.* 27—59*).* 2) *Utroque nomine Ionas in V. Col. I,* 2: Columbanus qui et Columba *et I,* 17: beatus igitur Columbanus, isdem Columba, *alias modo hoc, modo illo utitur. Sanctus ipse in epistulis suis nomen Columbae anteposuit, quod Ionas hebraice, Peristera graece reddidit (MG. Ep. III, p.* 176*) latineque immutavit in Palumbum (ib. p.* 170*), sed in una earum eaque vetustissima nomen convertitur (ib. p.* 156*) 'Bargoma vilis columba', i. e. Bariona filius Columbae, neque Ionas, ita ut pater ipsius Columbae nomen tulisse videatur, versusque qui ei iusto iure attribuuntur (ib. p.* 182*) acrostichon efficiunt:* Columbanus Hunaldo. *Cum igitur non solum biographus, sed etiam sanctus ipse utrumque nomen adhibuerint, cumque hic Columba nuncupari nequeat nisi addito vocabulo iuniore, ut ab abbate Hyensi seniore distinguatur, neglectis recentiorum rebus novis, nomen Columbani ante hos annos solum usitatum servare visum est et Funkio ('Zur Gesch. der altbritischen Kirche', 'Kirchengesch. Abhandl. uud Untersuch.' I,* 430*) et mihi.* 3) *E quibus solus notus est alter Columbanus, quem ex eodem genere unoque commeatu et nomine ex Hibernia processisse Ionas, V. Columb. I,* 17, *rettulit. Praeterea Scottos nominavit e Fontanensibus monachis hos Comininum, Eunocum, Equonanum, dum quartum Gurganum genere Brittonem fuisse affirmat (c.* 13*). E sodalibus Columbani longe clarissimus Gallus ille est, cuius vitas Scr. rer. Merov. IV, p.* 229—337. *edidimus. Denique ipsius comites enumerandi sunt Autiernus (c.* 11*), Lua et Potentinus (c.* 21*), sive Scotti erant, sive non.* 4) *Cf. Adami Gesta Hammab. eccl. pontif. IV,* 10: Hyberniam Scotorum patriam, quae nunc Irland dicitur. 5) *V. Columb. I,* 2. 6) *Ib. I,* 4. *Quaeritur, utrum vicinae nationes intellegendae sunt Alamanni aliique pagani an Itali, sicut A. Hauck, 'Kirchengesch. Deutschlands' I, p.* 263[3], *statuit. Certe Columbanus, antequam Italiam adeundi consilium cepit (V. Columb. I,* 25*), 'gentes' se visitaturum voverat (MG. Ep. III, p.* 167*), cumque 'proximas nationes' Theudebertus ei ad praedicandum obtulisset (V. Columb. I,* 27*), ad conatum rediit, si forte 'gentes vicinas' convertere valeret, scilicet Alamannos.*

i. e. grammatica, rhetorica, geometria, utque in sacrarum scripturarum scientia magis proficeret, relicto solo natali, Sinilis cuiusdam viri venerabilis scholas adierat[1]*; regularem autem monachorum disciplinam in monasterio didicerat quod* 5 *in Ultonia situm* ***Bangor*** *appellatur apud Comgellum et abbatem et conditorem eiusdem. Is egregio discipulo, qui iugum Christi magna cum humilitate susceperat seque ipsum abnegando mortificationem corporis libenter perficiebat, non sine maestitia licentiam peregrinandi dederat primo denegatam* 10 *comitesque itineris addiderat, duplici, nisi fallor, ratione ductus, scilicet ut aliorum utilitati consuleret neve proprii monasterii et regulae et familiae propagandae obsisteret. Egressi autem coloni, quamvis longe a matre remoti in extremo oceano sita, non minore tamen ipsam colebant pietate,* 15 *'versiculos illos familiae Benchuir':*

Benchuir bona regula,
Recta atque divina,
Stricta, sancta, sedula,
Summa, iusta ac mira,

20 *et infra:* Virgo valde fecunda
Haec et mater intacta,
Leta ac tremebunda,
Verbo Dei subacta,

**reliquosque hymnos patrios concinentes, quos antiphonarium* *p. 3.
25 *vetustissimi codicis Bobiensis servavit in aevum*[2].

Scotti illi pro Christo salvatore peregrinantes nudos se facilius quam divites sermonem Domini posse complere existimabant, mundoque semel renuntiantes, simul et causas vitiorum et fomites iurgiorum amputaverant[3]*. Sectabantur* 30 *enim Domini exemplum illud*[4]*:* Qui vult post me venire, abneget semet ipsum sibi, tollat crucem suam et sequatur me *(Luc. 9, 23). Mortificationis amore ducti humilitatem perfectam omnes ostentabant mortemque perennem evitari non posse docebant nisi paenitentiae medicamentis*[5] *eamque sa-*

35 1) *V. Columb. I,* 3. 2) *Sanctimoniales Evoriacenses sectae Columbanianae adscriptae aevo Burgundofarae eandem communionis antiphonam canebant quae antiphonario Benchorensi continetur; cf. V. Columb. II,* 16. *Codicem Bobiensem antiphonarii illius arte photographica accuratissime expressum diligenter transcripsit emendavitque F. E. Warren, 'The* 40 *Antiphonary of Bangor' ('Henry Bradshaw society', Londinii* 1893. 1895, *tom. IV. X), cuius operis parte priore fol.* 30. *'Versiculi familiae Benchuir' continentur.* 3) *Columbani ep. II, MG. Ep. III, p.* 163. 4) *V. Columb. I,* 6. 5) *Ib. I,* 5. 16.

lutem praedicabant, quocumque perveniebant. Columbanus cum gentes se visitaturum eisque evangelium praedicaturum vovisset[1], *tamen salutem seri non posse intellexit nisi certis collocatis domiciliis. Manifestum enim erat peregrinantis praedicationem effectum promereri parum stabilem, quamquam ea quae praedicabat proprio quoque exemplo confirmabat. Urbes autem, quae ad novas disciplinas propagandas hodie visitari solent, contemptori huius mundi neque conveniebant neque propter episcopos patebant ex causis, de quibus infra disserendum est, sed deserti quies ei qui saeculo renuntiaverat aptius eligenda erat, ut exemplo et opere sectatores acquireret, nec ipsum rem fefellisse ex effectu colligi potest. Igitur in Burgundiam profectus peregrinationem suam interrupit atque in eremo Vosagi montis anno* 591. *cellula constructa*[2] *consedit, scilicet in castro olim diruto cui nomen erat Anagrates*[3] *haud procul a finibus Suevorum, qui latrocinantes usque in ea loca progrediebantur*[4]. *Cibus in locis asperis ac scopulosis initio satis tenuis erat, scilicet cortices arborum herbaeque saltus et inprimis parvula illa poma, quae frutices rubique ferebant quaeque bullugas vulgo appellabant*[5]; *sed inopia maxima instante, piis peregrinatoribus vicini fideles alimenta necessaria equis vehentibus afferebant, velut Carantocus*[6] *abbas monasterii Salicis et ipse alienigena, scilicet Britto*[7]. *Cum omnes parco cibo aut fame carnem voluptatesque contererent Deoque mortificata membra offerrent, tamen Columbanus ipse adhuc severiorem vitae rationem ingressus, diebus dominicis aliisque festis appropinquantibus, de media sodalium societate recedebat atque in secretam eremi specum se recipiebat ab Anagrate circa septem milia distantem, ut absque curis solus ieiunio orationique vacaret religionique se dederet; cum fratribus autem commercium per ministrum qui ipsum comitabatur Domoalem*[8] *nomine exercebat. In saltibus aviis cum feris saepe congrediebatur neque vero vel rapaciores ei nocebant, sed qui prope specus quas frequentare solebat commorabantur ursi lupique ipsius iussis potius oboediebant*[9]; *amicissime enim cum bestiis silvestribus vixisse videtur, ad cuius imperium ferae avesque testante Chagnoaldo ministro discipuloque statim venerint, quas manu blandiens attrectabat,*

1) *Columbani ep. IV, MG. Ep. III, p.* 167. 2) *Cf. V. Columb. I,* 8: secessit a cellula. 3) *Ib. I,* 6. 4) *Ib. I,* 8. 5) *Ib. I,* 9; *cf. c.* 27. 6) *Ib. I,* 7. 7) *De eius nomine v. Zimmer apud A. Hauck, 'Kirchengesch. Deutschlands' I,* 266[3]. 8) *V. Columb. I,* 9. 9) *Ib. I,* 8. 27.

quique sciuros ex arduis arborum culminibus arcessere potuerit, quos collo imponebat aut sinu recipiebat[1].

Vita solitaria Scottorum piorum ubi in vicinia percrebruit, vulgus undique eo confluere coepit et inprimis 5 aegri infirmique ob sanitatem recuperandam Columbanum frequentabant, qui orationibus suis omnes curasse dicitur[2]. *Cumque etiam monachorum societas in diem cresceret multitudinemque locus fere capere nequiret, sanctus ad monasterium construendum Luxovium*[3] *castrum elegit circa octo milia ab 10 Anagrate distans,* **locum scilicet opportuniorem, ubi aquae* *p. 4. *calidae cultu eximio constructae extabant, quae usque in hodiernum diem frequentantur. Novum monasterium vel nobilium liberi, contemptis honoribus pompaque saeculi, undique petebant, tantusque factus est discipulorum concursus, 15 qui cultui religionis se dedere desiderabant, ut unum monachorum collegium iam minime sufficeret. Quare loco aquis irriguo Columbanus alterum construxit monasterium Fontanas nomine mox adeo celebre, ut per 60 fratres*[4] *agri colerentur. Utrumque cum iam unus gubernare nequiret, praepositos in-20 stituit religione conspicuos; ipse autem administrationi supremae invigilabat, modo hic modo illic versatus, regulamque ad disciplinam stabiliendam condidit, quae adhuc extat*[5].

Scotti illi piscatui insistebant in fluviis rivisque e Vosago decurrentibus Mosella, Brusca, Lignone, neque Colum-25 banus eremum solito more et nonnumquam per 50 dies frequentans tenuem victum piscibus aliquo modo condire praetermittebat, occasione data[6]. *Cum autem maior monachorum numerus in silvis aviis sustentari nequiret, solum incultum, caesis arboribus, a radicibus lapidibusque purgandum atque 30 agriculturae aptandum erat. Quercus vetustas, immissis cuneis arietibusque, fratres in saltu magna vi partiebantur, ita ut mirarentur adstantes*[7]. *Manus, ne duro labore laederentur, Columbanus tegumentis operiebat, quae Galli wantos vocabant; calceamenta autem e corio facta ferebat 35 cervino*[4] *alioque. Terram fratres sarculo excolebant glebasque magno labore scindebant, ut arva semini futuro praepararent*[4]. *Agri frumentarii quos prope monasteria instituebant saepibus muniti et fortasse paucis casulis instructi a Iona calmina appellantur, iisque vel nomina indita erant 40 talia qualia Baniaritia*[7], *Fredemungiacas*[4]. *Ad segetem metendam fratres ipsi duce Columbano se eo conferebant,*

1) *V. Columb. I*, 17. 2) *Ib. I*, 7. 3) *Ib. I*, 10. 4) *Ib. I*, 17.
5) *V. infra.* 6) *V. Columb. I*, 11. 7) *Ib. I*, 15.

victum secum ferentes, neque semper feliciter messem cessisse exemplo monachi edocemur, qui digitum falce absciderat, ut non haereret, nisi parva retinente pelle. Novus ager si messium copiam locupletem dederat, soles assidui exoptandi erant, ne, emisso germine, in stipula messis periret, atque Columbanus ipse labori suo non pepercit, ut seges quam celerrime horreis conderetur[1]*. Quod cum factum esset, messis in area a fratribus virga caedenda erat*[2]*. Horreo cuique suus custos vel claviger praeerat*[3]*, eaque admodum referta esse opus erat, ut tanta multitudo pane aleretur. Monachi autem vel laborantes angustius reficiebantur, nam duo panes paululumque cerevisiae sexaginta hominibus vix suffecissent, nisi more Domini sanctus illa oratione sua multiplicare potuisset*[3]*. Potus, ut dixi, cerevisia erat, artemque eam ex frumenti vel hordei suco decoquendi, adsumpta brace, Scotti ex patria attulerant. Cura autem ministro refectorii vel cellerario mandata erat, isque hora refectionis ex vase quo ea condebatur tracto duciculo ampullam in cellario replebat*[4]*. Operi rustico faciundo Columbanus in utroque monasterio per vices intererat et Luxovii et Fontanis.*

Consederat autem in territorio Sequanorum, cuius caput erat Vesontio, atque in dioecesi Vesontionensi. Auctoritatis quam intra paucos annos vel apud nobilissimos sibi acquisierat testis est qui Vesontione tunc residebat dux Waldelenus nomine cum Flavia coniuge. Qui cum prole carerent, ad ipsum se conferebant in desertum, ut precibus eius sibi succurreretur, neque intercessionem suam denegavit, ea condicione, ut Domino nasciturum consecrarent sibique ex lavacro suscipiendum eum traderent. Duos iam uxor filios peperit Donatum et Chramelenum, quorum alter in monasterio Luxoviensi educatus sedi Vesontionensi episcopus postea praeerat, alter patre mortuo ducatum meruit. Uterque ad sancti regulam monasterium construxit, alter unum Palatium nomine in urbe episcopali, ubi et mater post mariti obitum monasterium puellarum condidit, alter alterum in saltu Iurensi ad Novisonam fluviolum situm[5]*. Ducalem igitur familiam adeo sibi* *p. 5. **devinxerat, ut sectatores studiosissimi ex ipsa sibi surgerent, neque vero ei qui sedem Vesontionensem tunc occupabat episcopo loci praesentia ipsius eodem modo accepta erat, totusque Burgundiae episcopatus prospero eius successu laetari*

1) *V. Columb. I,* 13. 2) *Ib. I,* 12. 3) *Ib. I,* 17. 4) *Ib. I,* 16.
5) *Ib. I,* 14.

minime poterat. Tantum enim aberat, ut iurisdictioni dioecesanae sese subiceret, ut contra propriis legibus viveret.

Scotti in Christum credentes, postquam episcopum primum a Caelestino papa a. 431. *acceperunt Palladium*[1], *cum ecclesiam* 5 *suam monasteriis conditis crescere vidissent, iisdem de propaganda fide christiana optime meritis principatum ecclesiasticum iam concessere, ita ut non solum in subdita monasteria dominarentur, sed etiam per totam provinciam acquisitam iurisdictionem ecclesiasticam exercerent. Cum* 10 *igitur monachi officia cleri saecularis implerent, factum est, ut et ipsius honores ambirent. Monasterio principali presbyter et abbas praeerat, qui humilitatis causa superiorem ordinem respuebat; munera autem illa quae ordini episcopali conveniebant, velut consecrationem altarium cetera, abbati sub-* 15 *diti exequebantur et monachi et episcopi*[2]. *Monasteria deducta firmo necessitudinis vinculo cum matre coniuncta perstabant, totaque societas ecclesiastica praesidente abbate presbytero magnam familiam efficere videbatur. Tantum autem monachorum numerum monasteria illa nonnumquam capiebant,* 20 *ut velut Bancorenses Walliae in septem turmas dispositi essent, quarum nulla minus* 300 *hominibus comprehendisset; turmae a praepositis regebantur omnesque de labore manuum suarum vivere solebant*[3]. *Scotti cum consuetudini ecclesiae Gallicanae Romanaeque contraria multa gerebant, tum a* 25 *moribus utriusque aliena tria maxime faciebant, nec pascha suo tempore celebrantes nec missas more solito comamque aliter tondentes. Galli enim Victorii Aquitani cursum paschalem in concilio Aurelianensi a.* 541. *sanxerant*[4] *calculatoris illius scrupulosi, qui iussu Hilari archidiaconi* 30 *a.* 457. *cyclum Aegyptiorum decemnovennalem Latinorum usui adaptare conatus erat*[5], *leges utriusque partis ita inter se concilians: cum die dominico luna XV. primi mensis proveniente Graeci pascha celebrarent, Latini autem in subsequentem dominicum illud differrent, ita ut illi lunam XV—* 35 *XXI, hi XVI—XXII. observarent, ipse utrumque pascha adnotaverat, electioni papali decisionem totam reservans. Scotti cum Brittonibus utraque ratione improbata pascha a luna XIV. usque ad XX. celebrabant, cumque in aequinoctio*

1) *Prosperi Chron., Auct. antiq. IX, p.* 473. *Cf. W. Levison, 'Bischof* 40 *Germanus von Auxerre', 'N. Arch.' XXIX, p.* 98. 167. 2) *Beda, H. eccl. III,* 4. 3) *Ib. II,* 2. 4) *Concilia ed. Maassen I,* 87. 5) *De quaestione paschali in annalibus nostris plenius disserui ('Die Einführung des griechischen Paschalritus im Abendlande', 'N. Arch.' IX,* 101 *sqq.).*

vernali etiamtunc haererent Caesariano, dominicum paschalem non admittebant ante diem 25. Martii, aestimantes se in hac observatione sancti ac laude digni patris Anatolii scripta secutos esse[1]; Anatolii vero nitebantur non libro genuino, sed falso, quem sectator quidam eorum ad doctrinam domesticam confirmandam finxerat[2]. Ab adversariis id maxime ipsis crimini dabatur, quod luna XIV. cum Iudaeis pascha celebrarent; cum autem resurrectionem dominicam semper observarent neque lunam XIV. approbarent nisi dominico die provenientem, ab imperitis tantum pro quartodecimanis haberi poterant iustoque iure huic opinioni iam Beda contradixerat[3]. Ad diem paschalem computandum cyclo LXXXIV annorum utebantur, qui ante Victorium apud Latinos in usu fuerat, legesque in quibus haerebant paschales Romae a. 312—342. viguerant. Missarum sollemnia insimulabantur multiplicatione orationum vel collectarum celebrare[4]. Missalia quae extant originis Hibernicae, scilicet Stowense aliaque, ritum missae repraesentant eundem, qui ante Gregorium M. etiam Romae observatus est[5]. *p. 6. *Denique, ut alia praetermittam, Scotti capitis comam aliter tondebant, alium characterem exprimentes[6]. Capillus enim eorum ab aure ad aurem per frontem in coronae modum incisus erat, per occipitium autem intonsus dependebat[7], ita ut in frontis quidem superficie coronae videretur speciem praeferre, sed in cervice ea decurtata esset[8]. Tonsura haec ab adversariis Simoniaca appellabatur, qui ipsi coronam exemplo spineae illius Domini in capite portabant. In universum ecclesia Scottorum in eo statu perseveraverat, quem ecclesia Romana saeculo IV. ineunte obtinuerat, eaeque quae postea in hanc introductae erant consuetudines omnes ipsos fugerant in extremo oceani sitos[9].

Potestati ordinis episcopi dioecesani Columbanus se omnino subtraxerat, ita ut altare in monasterio Luxoviensi episcopus Scottus Aidus[10] nomine consecravisset. Diversa

1) Beda, H. eccl. III, 3. 2) Librum Anatholi de ratione paschali spurium edidi 'Studien zur christlich-mittelalterlichen Chronologie' p. 311 sqq. 3) Beda, H. eccl. III, 4. 4) V. Columb. II, 9. 5) Cf. C. Schöll, 'Keltische Kirche' (Herzog, 'Realencyklop.' VIII, 352[2]), quam dissertationem a. 1901. retractavit H. Zimmer (ib. X, 204[3] sqq.); F. Probst, 'Die abendländische Messe vom 5.—8. Jahrh.', Monasterii 1896, p. 34 sqq. 6) V. Columb. II, 9. 7) Ducange s. v. 'tonsura'. 8) Beda, H. eccl. V, 21. 9) Ita recte Zimmer l. l. p. 35. 10) Cf. Columb. epist. IV. (MG. Ep. III, 167). Aidus, quem Scottum fuisse primus, quoad sciam, perspexit A. Hauck, 'Kirchengeschichte Deutschlands' I, 266[3], idem for-

autem paschatis celebratione tota dioecesis quam maxime perturbabatur. Plerumque Scotti resurrectionem dominicam iam septimana ante celebraverant, quam episcopus Gallicanus cum suis subsequeretur, nonnumquam utraque pars mense 5 *integro disiuncta erat. Magnum autem odium iis annis Scotti subibant, quibus Victorii sectatores propter lunam quartam decimam in diem dominicum subsequentem pascha distulerant; tunc enim septem diebus illud anticipantes oculis adversariorum videbantur esse quartodecimani. Id anno* 600. 10 *p. Chr. accidit, quo Scottis d.* 3. *Aprilis l. XVIII, Gallis autem d.* 10. *Aprilis l. XXI. pascha celebrandum erat. Episcopi cum quartodecimanos deprehendisse sibi viderentur, convenerunt sententiamque unanimam dixerunt: 'Cum Iudaeis facere pascha non debemus'. Columbanus autem illam fri-* 15 *volam inpolitamque iudicans, Candidum rectorem patrimonii sedis apostolicae ex a.* 595. *in Galliis versantem primo adiisse videtur, sed responsum minus favorabile accepit, scilicet temporis antiquitate roborata mutari non posse. Iam totam causam ad Gregorium papam detulit*[1], *'Petri cathedram* 20 *apostoli et clavicularii legitime insidentem', ut ipsius sententia aut excusaretur aut damnaretur schismaticus ille Victorius, non receptus ab Hibernicis antiquis philosophis et sapientissimis componendi calculi computariis. Ipsius paschale Romae quidem iam diu abolitum erat, sed quem* 25 *tunc ibi adhibebant cyclus Dionysii Exigui eo magis distabat a vetere Scottorum supputatione. Columbanus luna XXI. et XXII. contendit pascha non esse, Anatolii allegans de pascha opus, utque Victorium eo magis refelleret, per librum qui in Gallis tunc circumferebatur dogmatis probavit, resur-* 30 *rectionem dominicam ante aequinoctium vernum celebrandam non esse; ignoravit autem de ipso aequinoctio utramque discrepare partem, cumque adversarii Nicaenum accepissent,*

tasse est, cuius memoria fastis Luxoviensibus Martyrologii Hieronymiani illata est (cod. Eptern.): II. Non. Ian. Aedui episcopi *(cf. 'N. Arch.'* 35 *XXIV, p.* 311*). Aedeus appellabatur abbas Benchorensis tertius; cf. Antiphon. Benchor. (F. E. Warren l. l. tom. IV)*: Domnum ornavit *(scil. Christus)* Aedeum. 1) *Epistula Columbani ad Gregorium (ed. W. Gundlach, MG. Ep. III,* 156 *sqq.) anno data est, quo pascha Scottorum cum luna XIV. cycli Victoriani conveniebat, id quod post* 40 *a.* 595. *annis tantum* 600. *et* 603. *accidit, cumque ex epistula insequenti intellegatur, eandem quaestionem triennio ante ventilatam esse, cumque haec a.* 603. *conscripta sit, illam a.* 600. *attribuendam esse patet. Etiam A. Hauck, 'Kirchengesch. Deutschlands' I, p.* 601[3], *ab hoc anno longius dissentire iam noluit, postquam epistulam a.* 597. *aut* 598. *scriptam esse* 45 *olim censuit (ib. p.* 584[2]*).*

scilicet diem 21. *Martii, eos opinabatur resurrectionem ante passionem celebrare, quam item die* 25. *Martii factam esse tradebant. Gravissimos igitur errores in cyclo Victorii deprehendisse sibi visus est, ipseque mirabatur schismatica illa a papa non iam diu esse rasa. Praeterea in episcopis illis Gallicanis contraria canonibus haud pauca offenderat. Multi inter eos reperiebantur, qui contra canones quaestus causa ordinati erant simoniaci, aliique, qui in diaconatu cum uxoribus quas antea habuerant, — clientelas *eas vocitabat, — adulterium commiserant. Magistri Hibernici, e quibus Gildam protulit, de eiusmodi delictis satis severe iudicaverant, ipsique dubium erat, quin cum talibus episcopis communicandum esset. Tantam autem auctoritatem per Gallias iam comparaverat, ut vel istorum nonnulli conscientias suas peregrino illi aperuissent, interrogantes, utrum post talia delicta iam episcopi esse possent annon, ipseque et hanc quaestionem papae diiudicandam proposuit. Tertio, quid de monachis faciendum esset, eundem interrogavit, qui perfectioris vitae desiderio accensi, neglectis votis suis, primae conversionis loca relinquerent et invitis abbatibus, fervore cogente, aut lassarentur aut ad deserta confugerent. Tepori igitur episcopatus Gallicani suorum ardorem opposuit, quem iam vix solus coercere poterat.*

Uterque cyclus paschalis anno 603. *denuo ita inter se discrepabat, ut Gallis dies* 7. *Aprilis luna XXI. paschalis esset, cum Scotti die* 31. *Martii luna XVIII. cycli LXXXIV annorum, Victoriani autem ipsa luna XIV. cum Iudaeis pascha celebrarent. Qua de causa episcopi in unum congregati, de fidei et bonorum operum veritate tractaturi et de consuetudine diversa iudicio iudicaturi erant. Constat autem inter omnes, synodum illam fuisse Cabillonensem a.* 603. *celebratam*[1], *eandem scilicet, in qua Desiderius episcopus Viennensis de stupro condemnatus est. Columbanus ipse comparere non ausus, ne forte contenderet praesens, litteras*[2] *ad episcopos presbyterosque sua causa congregatos misit, in quibus tomum responsionis ante triennium scriptum inclusit, quo demonstraverat omnes totius occidentis ecclesias consentire, resurrectionem ante passionem fieri non debere*[3]

1) *SS. R. Merov. III,* 620; *cf. Hertel, 'Anmerkung zur Gesch. Columba's' ('Zeitschr. f. Kirchengesch.' III,* 145 *sqq.); 'N. Arch.' IX,* 146; *W. Gundlach, 'N. Arch.' XV,* 510; *Hauck l. l. p.* 601[3]. 2) *MG. Ep. III,* 160. 3) *Idem in epistula ad Gregorium demonstraverat (p.* 157, *l.* 15*) eodem fere quo responsio tempore conscripta.*

neque ante aequinoctium neque ultra lunam XX. pascha celebrandum esse. Praeterea traditionem suam papae per tres tomos exposuerat brevemque libellum eadem de re ad Arigium modo scripserat episcoporum illorum principem, qui paulo ante sedem Lugdunensem nactus erat[1]. *Calculo LXXXIV annorum Anatolioque suo pertinaciter maiorem fidem attribuit quam Victorio illi nuper dubie scribenti et, ubi necesse erat, nihil definienti, fiduciam vero non adeo magnam habuisse videtur, ut adversariorum animos converteret, nam contentionem iam omnino evitare voluit, idque solum petiit, ut sibi, qui diversitatis auctor non esset, in silvis illis silere et vivere liceret iuxta ossa* 17 *fratrum defunctorum, sicut per* 12 *annos ibidem vixisset. Ex his verbis colligi licet, a.* 591. *Vosagi saltum adiisse veteranos pauperes et peregrinos senes illos, sicut se suosque ipse appellavit. Metuens, ne in sua opinione perseverantes Scotti expellerentur ex deserto illo, utramque traditionem bonam esse posse iam non omnino denegavit totisque viribus conventioni pacificae institit: 'unius enim sumus corporis commembra, sive Galli sive Britanni sive Iberi sive quaeque gentes'. Attamen iudicibus suis haudquaquam pepercit. Tantam ecclesiae Gallicanae corruptionem deprehenderat, ut ipse exoptaret, ut episcopi saepius convenirent, ut neglegentes timorem haberent studiosique incitarentur. Deo autem gratias egit, ut vel sua causa synodus effecta esset, etsi non tam de paschatis negotio, quod iam diu ventilatum esset diuque a diversis auctoribus iudicatum, tractari voluit quam de universis observationibus canonicis, a multis, quod gravius esset, depravatis.*

Synodus iterum sententiam dixit Scottis contrariam iterumque Columbanus ad sedem apostolicam appellare constituit, sed 'tumultuosis gentium interiacentium seditionibus' **aliquamdiu impeditus est. In Italia enim Langobardis Romani bellum inferentes devicti sunt, hostesque una cum Sclavis iam ad obsidionem urbis Romae perrexerant, cum Gregorius papa occurrens precibus eos amovit, tributoque imposito abscesserunt*[2]. *Pax a.* 603, *mense Nov., inter utramque partem facta est, de qua Agilulfo regi papa gratias rettulit*[3]. *Interim semel et bis tabellarii a Columbano* *p. 8.

1) *Noli Arigium episcopum Lugdunensem, ad cuius decessorem a.* 602, *m. Nov., Gregorius papa litteras dederat (Jaffé, Reg. n.* 1872[2]*), cum Vapincensi confundere; cf. Hertel, 'Zeitschr. für Kirchengesch.' III, p.* 145 *sqq.; 'N. Arch.' IX, p.* 146. 2) *Contin. Prosperi Havn., Auct. antiq. IX, p.* 339; *Paulus, Hist. Langob. IV,* 28. 3) *Jaffé n.* 1925[2].

missi ad Gregorium pervenire nequiverant, mortuoque demum ipso, ad successorem a. 604. *litteras dare contigit ita incipientes:* Iam diu omnes *(scr.* vos [1]*)* sedi apostolicae praesidentes dulcissimos omnibus praesules fidelibus ac merito apostolici honoris reverendissimos patres visitare spiritu et consolari cupiens, nunc usque votis — satisfacere non potui. *Ne eadem iteraret, epistulas priores Gregorio non traditas successori examinandas Columbanus obtulit una cum epistula ad episcoporum Gallicanorum synodum data. Tumultuantibus potius quam ratiocinantibus adversariis, auctoritatis papalis sententiam ambivit, ut sibi laborantibus subveniret seniorumque suorum traditionem confirmaret, ut ritum paschae, sicut accepissent, iudicante eodem observare possent in peregrinatione sua. Contendit autem in patria se vivere in desertis sedentes neque ullas Gallorum regulas recipientes, nullique molesti regulas seniorum suorum observantes perturbari nolebant. Salva igitur ecclesiasticae pace unitatis iam inter Gallos degere desiderabant, id quod etiam ab ipsis episcopis Columbanus in epistula praecedente petiverat* [2]. *Denique actis concilii Constantinopolitani II. innititur, ut suis legibus, sicut a patribus edoctae essent, vivere liceret ecclesiis in barbaris gentibus constitutis, etsi de suis legibus nihil ibidem legitur* [3], *nimiumque arroganter ad canonem illum papam delegavit, quasi barbari fuissent episcopi Gallicani una cum Victorio suo.*

Denique a. 607. *Scotti tertio luna XIV. cycli Victoriani, die scilicet* 16. *Aprilis, pascha celebrabant, Galli autem insequenti die dominico. Episcopi synodis celebratis contra peregrinos a conprovincialium moribus desciscentes eo usque haud multum effecerant, nisi fallor, eo quod praesidio regis*

1) *Scilicet* diu uos *pro* diu ōs *(= omnes); cf. MG., Ep. III, p.* 165, *l.* 22: ad vos, ut dixi, apostolicos patres. *Intelleguntur sedi apostolicae praesidentes et Gregorius et successor ipsius atque 'diu' ad illius tempus referendum est.* 2) *Confer p.* 165, *l.* 27. *cum p.* 162, *l.* 21. *Epistulam III. ad Bonifacium IV. a.* 609/610. *datam esse maluit quam ad Sabinianum, Hauck, 'Kirchengesch.' I,* 601 [3], *vix recte. Cum enim in ipsa Columbanus causam apud sedem apostolicam persecutus sit Gregorio sedente inceptam, cumque epistulas sedi apostolicae tunc tradiderit, quas illi antea portitoribus impeditis tradere nequiverat, cum denique quae illi scripserat ea iterare noluerit, de alio atque eo qui illi ipsi proximus successerat papa mea quidem opinione cogitare vix licet.* 3) *Canones gr.: κατὰ τὴν κρατήσασαν συνήθειαν παρὰ τῶν πατέρων; lat.:* secundum patrum quae servata est consuetudinem *(Mansi, Conc. III,* 559*); cf. Maassen, 'Gesch. d. Quellen d. canonischen Rechts' I,* 944: secundum hanc quae apud patres consuetudo optinuit.

illi fruebantur. Theudericus[1] *enim rex Burgundiae tantum aberat, ut viro sancto iniurias inferens iram Dei provocaret, ut contra frequenter ipsum visitans orationes eius humiliter ambiret. Ipso enim intercedente in regnum caelorum intrare*
5 *cogitabat, quam maxime gratulatus, tam efficacem servum Dei in finibus suis consedisse. Interim vitam angelicam minime degerat, peccatisque contractis haud paucis, de salute sua paene desperare poterat. Inde ex quarto decimo aetatis anno quattuor e concubinis filios genuerat ultimumque a.* 606/7.
10 *p. Chr. Columbanus regem se frequentantem luxuriae vehementissime increpabat, admonens, ut legitimo potius coniugio contracto ex honorabili regina liberos procrearet. Discipulus magistri praeceptis obtemperans se id facturum esse promisit promissisque stetit, nam Ermenbergam, filiam Betterici regis*
15 *Wisigothorum, mox in matrimonium duxit*[2]. *Regina legitima in palatium introducta, ea quam Brunechildis avia et Teudila soror apud regem eo usque obtinuerant auctoritas periclitabatur, quare utraque ipsam invisam reddere laborabat. Praeterea quam Columbanus habebat vis frangenda erat, ne*
20 *rex amplius secundis auribus acciperet monitus *salutares.* *p. 9.
Sanctus autem ipse adversariorum labores totis viribus promovebat, importunissimum in genus regium passim se gerens. Filios enim regis a Brunechilde productos benedicere noluit, quasi e lupanaribus emersissent. Unde commota regina im-
25 *peravit, ne monachis extra monasterium iter pateret neve subsidiis a vicinis relevarentur. Quod ut tolleretur mandatum, Columbanus ad regem apud Spissiam villam publicam residentem se contulit neque vero ullam eius hospitalitatem accepit, sed contemptor gratiae regiae extitit. Nihilominus*
30 *rex praesagiis quibusdam futuri periculi commotus sanctum ipsum cum avia visitavit, veniam petiturus. Sed mox neglectis votis suis ad vitam priorem rediit, annoque post (a.* 607/8) *Ermenbergam thesauris spoliatam in Hispanias remisit. Quibus auditis, Columbanus litteras minarum verbis plenas*
35 *ad regem dedit, excommunicationem comminatus, si peccata emendare differret.*

Interim diversa paschatis celebratione ecclesiae Gallicanae status adeo perturbabatur, ut videndum esset, ne quid res publica detrimenti caperet, cumque ab episcopis Colum-
40 *banus iam delatus esset, tamquam ab ecclesiae Gallicanae moribus descisceret, rex ipse Luxovium proficisci constituit, ut religionem ipsius examinaret. Monasterium visitaturus*

1) *V. Columb. I,* 18. 2) *Fred. IV,* 30.

iam refectorium ingressus erat, cum terribilibus sancti dictis ad redeundum commotus est. Periculum imminens ut averteret sibique consuleret, augurem nefastum ea qua venerat via remeare maluisset, nisi ille pertinaciter restitisset, numquam sua sponte monasterio se egressurum esse spondens. 5
Maturo igitur consilio sententia dicenda erat, ne in auctorem illa recideret, et interim in oppidum Vesontionense ad exulandum sanctum perduci visum est. Comitabatur autem ipsum minister cuius supra memini Domoalis. Cum nullis ibi custodiis circumdaretur molestiamque nullam a quoquam 10 *pateretur, cumque montem ascendens, viam ad monasterium redeundi a nullo impediri videret, urbe relicta domum rediit. Quod cum Theudericus atque Brunechildis audissent, missa militum cohorte eum in exilium revocari iusserunt, illisque infecta re redeuntibus, alios miserunt, qui eum ex regno* 15 *pulsum in patriam dirigerent. Custodibus instantissime precantibus, ut inde recederet, ipse immobilis persistebat, se numquam discessurum testatus, nisi vi abstraheretur. Illi gemino vallati periculo, cum dicto non parentes mortis periculum incurrerent sanctoque vim inferre vererentur, ad ipsius* 20 *genua provoluti, veniam petebant, quibus regis imperio obtemperandum esset. Tunc demum sanctus, ne ministris periculum faceret, severitatem suam remisit, cunctisque eiulantibus atque maerentibus, e monasterio cessit. Ex fratribus ii soli eum sequi permissi sunt, qui in Britanniis nati erant;* 25 *reliquos in Galliis ortos rex remanere iusserat. Is igitur iure suo utebatur, ut qui pacem publicam turbassent sibique molestias contraxissent peregrinos e finibus suis removeret. Anno vicesimo, postquam in deserto Vosagi saltus consedit, i. e. a.* 610. *p. Chr., Columbanus custodibus regiis comi-* 30 *tantibus ad Namnetensem deductus est portum, quo naves Hibernicae appelli solebant. Iter primo terrestre faciebant per Vesontionem, Avallonem, Autissiodorum urbes, deinde ad alteram viam declinantes apud Nivernensem urbem scapham conscenderunt Ligerimque navigantes Aurelianos et Turonos* 35 *attigerunt, antequam quo tendebant portum ceperunt. Navale iter fortasse praeferendum erat, quo magis sanctus a vulgo separaretur; gravissimas enim iniurias in regem spargere solebat*[1] *tristeque praesagium de eo pervulgabat, scilicet intra triennium (*613. *p. Chr.) ipsius regnum periturum atque* 40 *Chlotharium dominaturum esse*[2]. *Itaque custodibus ante-*

1) *Qua de causa rediret, interrogatus, respondisse fertur: 'Canis me Theudericus meis a fratribus abegit'; cf. V. Columb. I,* 22. 2) *V. Columb. I,* 20. 22.

cedentibus ac subsequentibus Columbanus ad Nivernensem urbem advenerat, iussuque regis aditu quoque ecclesiarum prohibebatur, ne tranquillum turbaret. Victus cotidianus ei publice non praebebatur, sed ipse eum quo poterat modo sibi
5 *comparare coactus erat. Episcopi aliique misericordia commoti res quibus indigebat ei *libenter offerebant, cumque* *p. 10.
Namnetis positus penuriam pateretur, Procula matrona alteraque Doda nomine ei permultos modios vini, frumenti, braces miserunt. Sophronius autem loci episcopus se a mu-
10 *neribus dandis abstinuit neque commutando ei quicquam tradidit; habebat enim cum Theudoaldo comite a rege mandatum, ut adveniente navi Hibernica traiectui eius consulerent*[1].

Columbano abducto, fratres Luxovii relicti gubernaculo
15 *omnino carebant, cum ne alteri quidem curam monasterii committendi magistro occasio data esset, antequam abscederet. Verebatur autem, ne se absente monachi a prisco Scottorum ritu alienarentur. Namnetis demum constitutus, dum navis expectatur, otium litteras ad fratres dandi nactus est, quae*
20 *adhuc supersunt*[2] *historiaeque Columbani lumen clarius afferunt. Persecutionem quam patiebatur ipse confessus est 'propter verbum' exortam esse periculaque etiam domi relictis imminere discordia paschali mota; pax enim cum adversariis nondum facta erat insidiasque ab eis perpetuo metuebat,*
25 *suis iam infirmioribus factis. Itaque vix dubium esse potest, quin Columbanus propter diversam paschatis supputationem episcopis Gallicanis insidiantibus e Theuderici regno expulsus sit. Ex eadem epistula colligi licet, ipsos monachos in binas partes divisos esse unamque rebellem ad adversarios declinasse,*
30 *unde* plus, *inquit,* nobis nocuerunt, qui apud nos unanimes non fuerunt. *Rebelles foras exire iussit solosque oboedientes heredes voluit esse. Imperium Athalae* ·*vero sequaci suo tradidit, cui reliquos oboedire iussit; quod si ipsum subsequi ille mallet, Waldelenum designavit praepositum. Sin a per-*
35 *fectionis norma se magis removerent quam ante neque Athala congregationi gubernandae sufficeret, fratres omnes, vel eos qui ipsum in viciniam Brittonum secuti essent, loco illo relicto, in opportuniorem convenire permisit simulque qui eis praeesset eum interim elegere, summam sibi reservans pote-*
40 *statem, si sua iterum usurus esset voluntate. Inprimis unitati studendum erat regulaeque firmitas retinenda, ne*

1) *V. Columb. I,* 23. 2) *MG. Ep. III,* 166.

votorum diversitas profectui noceret, omnesque, quamvis multi essent, ad eum delegavit, qui Deo iuxta altare serviturus esset ab Aido episcopo benedictum. Causam propriae ruinae iam perspexit eam fuisse, quod omnes adiuvare voluisset vel invitos, unde undique impugnatus esset; successorem voluit 5 *prudentiorem se diversitatis morum qualitatumve hominum rationem habiturum, cum non omnia omnibus convenire monita didicisset:* esto, *inquit,* multiplex ad curam eorum, qui tibi oboedierint. *Cavit igitur, ne quo una eademque ratione omnes tractaverat errore eodem successores implica-* 10 *rentur. Loca autem si placerent, ut in mille milia fratres crescerent, vehementissime exoptavit.*

Scribenti illi nuntius supervenit navem paratam esse narrans, qua invitus in Hiberniam reportaretur. Navis quaedam, quae Scottorum merces advexerat, omnem ipsius 15 *supellectilem comitesque receperat; undis vero ad litus reiecta per triduum ibi detinebatur neque vela in altum dare poterat, priusquam nauta quae ad sanctum pertinebant res exposuisset*[1]. *Is in hospitium suum iam rediens, nullo obstante, paulo post ad Chlotharium Neustrasiorum regem transiit. Custodes* 20 *autem sibi gratulabantur potentissimum illum Dei servum illaesum evasisse, diuque iam fugam eius expectaverant, id quod ipse testatus est*[2]*:* Si, *inquit,* fugero, nullus vetat custos; nam hoc videntur velle, ut ego fugiam.

Columbanus peregrinationem suam iterum suscipiens 25 *neque in Chlotharii regno consistere volens, castigatis quos in aula regia deprehenderat erroribus, commeatum a rege petiit, ut ad Theudebertum perduceretur. Expulsus primo gentes visitare eisque evangelium praedicare desideraverat, sed de earum tepore certior factus consilium illud paene* 30 *abiecerat*[3]*; tunc in Italiam transcendere cupiebat, quo papam* *p. 11. *consulturus iam diu* *abiisset, nisi corporis infirmitas et cura contubernalium suorum ipsum retinuisset*[4]. *Iter per Parisios faciens in oppido Meldensi et in villa Vulciaco domus nobilissimas adeo sibi fideique suae devinciebat, ut* 35 *non solum magnis honoribus ipsum reciperent, sed etiam liberos ei ad benedicendum offerrent, qui postea novis conditis monasteriis doctrinam regulamque eius et ipsi propagaverunt. Theudebertus rex, ad quem post eius abitum multi iam fratres Luxovio se contulerant, et loca opportuna ad* 40 *consistendum et nationes proximas ad praedicandum ei ob-*

1) *V. Columb. I,* 23. 2) *Columbani epistula l. l. p.* 169. 3) *Ib. p.* 167. 4) *Ib. p.* 159.

tulit. Quare Columbanus permotus, mutato consilio, peregrinationem suam iterum interrumpere constituit, si forte 'in cordibus gentium vicinarum fidem serere valeret'[1]. *Elegit oppidum vetustum, olim vero dirutum, cui Brigantia nomen* 5 *erat, quod ad lacum eiusdem nominis situm binas tangebat vias celeberrimas. Exinde Alamannis paganis fides christiana praedicari coepta est.*

Rhenum fluvium navigans per urbem Magontiacum profectus est, ubi Lesio episcopus alimentis eum instruxit. 10 *Denique ad locum quem elegerat appulit, sed ille minime placebat, quamquam ob fidem in gentibus serendam paulisper ibi se commoraturum esse spopondit. Suevi qui ibi habitabant et pagani et nomine tenus christiani simul omnes deo suo Wodano ita sacrificare solebant, ut vas magnum cerevisia* 15 *plenum in medio positum esset. Columbanus cum agros eorum perlustrans sacrificantes deprehendisset, ligamina vasis dissolvi cerevisiamque profluere iussit; barbari autem evangelicis eius dictis castigati multi tunc ad fidem christianam conversi sunt aliique qui baptizati iam erant ipsius monitis* 20 *superstitionibus se abstinuerunt*[1]. *Victu necessario monachi Scotti egentes per triduum avibus vescebantur, quarto autem die episcopus quidam vicinus frumenti copiam eis misit. Cellulam quam sibi construxerat Columbanus more suo certis temporibus relinquebat, desertumque adiens, sub scopulo* 25 *quodam delitescebat, comitante ministro suo, quo munere Chagnoaldus tunc fungebatur. Ibi ieiunio corpus conficiens cibum sumpsit poma illa silvestria, de quibus dixi.*

Prope Brigantiam Columbanus vix per biennium restitit. Cum apud Chlotharium versaretur, lis inter Theudericum 30 *et Theudebertum a.* 610/1. *exorta est atque uterque Chlotharii societatem ambisse videtur*[2]. *Anno insequenti, antequam ad pugnam ventum est, Columbanus ad Theudebertum accessit suasitque, ut sua sponte clericus fieret, ne et regnum et vitam aeternam perderet. Quod consilium sane inauditum regi et* 35 *circumstantibus risum movit; non enim Merovingorum fuerat, regno dimisso, ultro vestem mutare. Bellum igitur prope Tullum a.* 612. *mense Maio commissum est alterumque apud Tulbiacense castrum; in utroque Theudebertus superatus fugam iniit, sed captus et clericatum et mortem subiit*[3]. 40 *Denique mortuo Theuderico Chlotharius a.* 613. *trium regnorum monarchia potitus est, sicut Columbanus praedixerat.*

1) *V. Columb. I*, 27. 2) *Ib. I*, 24; *cf. Fred. IV*, 37. 3) *V. Columb. I*, 28; *cf. Fred. IV*, 38.

Hic post cladem Theudeberti, i. e. a. 612, *cum Theuderico Brigantia urbs cessisset, relicta Gallia Germaniaque in Italiam ingressus erat. Cum Alamannorum terra ei displiceret, primo Winidorum vel Sclavorum fines adire cogitaverat*[1], *ut evangelium praedicaret viamque veritatis errantibus monstraret, sed visione commotus, iterum ad Italiam animum converterat, expectansque, donec aditus pateret, consilium quod ceperat iam executus est. In regnum gentis Langobardorum ingressum eum Agilulfus rex non solum honorifice recepit, sed etiam optione affecit, quocumque in loco voluit, intra Italiae fines habitandi. Erat quidem rex fidei Arianae addictus, etsi filium Adalwaldum instante Theudelinda uxore more catholico baptizari consenserat*[2]. *Mediolani, ubi tunc residebat, etiam Columbanus primo constitit, ut adversarios fidei catholicae impugnaret,* *p. 12. **scilicet et Arianos haereticos, contra quos libellum 'florenti scientia' edidit*[3], *et papam ipsum.*

De damnatione trium capitulorum, scilicet epistulae Ibae episcopi Edesseni ad Marim Persam scriptae, Theodori episcopi Mopsuesteni cum scriptis eius, scriptorum Theodoreti episcopi Cyrensis, in ipsa ecclesia catholica schisma exortum erat. Instante Iustiniano imperatore et in synodo Constantinopolitana V. a. 553. *et a Vigilio papa illa damnata erant, licet auctores eorum per concilium Chalcedonense a.* 451. *in ecclesiam recepti essent. Attamen cum complures Italiae superioris ecclesiae*[4] *tum maxime Aquileienses huius concilii auctoritatem imminui non passi damnationi non consenserunt et a communione damnantium se abstinuerunt*[5]. *Cum tanta eo certamine confusio in ecclesiam Italicam irrepsisset, ut utra pars eligenda esset multi ignorarent, Gregorius M. summis viribus laborans, ut abstinentes ad communionem compelleret, Constantium episcopum Mediolanensem a.* 593. *obligasse videtur, ut facta cautione damnationi consentiret, cum subito tres suffraganei cum ipsa Theudelinda regina ab ipsius communione recesserunt*[6]. *Auctoritas ecclesiae catholicae hac dissensione ita imminuta est, ut Constantio defuncto Langobardi proprium candidatum Arianum a.* 600. *eligerent soloque Gregorii interventu a Mediolanensibus catholicis*

1) *V. Columb. I,* 27. 2) *Cf. Greg. ep. a.* 603 *(Jaffé, Reg.* 1925²*); Paulus, H. Langob. IV,* 27. 3) *V. Columb. I,* 30. 4) *Cf. Harnack, 'Lehrbuch der Dogmengesch.' II,* 399². 5) *Suggestio episcoporum Istriensium provinciarum a.* 591, *Gregorii M. Registr. I, p.* 18. 6) *Greg. Reg. IV,* 2—4; *Jaffé n.* 1273—1275².

electus Deusdedit episcopus ordinaretur[1]. *Inter defensores trium capitulorum spargebatur, haereticos illos antiquos, scilicet Eutychen, Nestorium, Dioscorum, a Vigilio in synodo quam dixi Constantinopolitana receptos esse. Sedi igitur apostolicae tuitio haereticorum imputabatur eorum, qui anathemati subiciendi fuissent. Columbanus Italiam adiens paene in primo ingressu litteris admonitus erat, ut papam caveret in Nestorii sectam collapsum. Quod ut attonitus primo minime credidit, ita re accuratius considerata postea veritatem diligentius explorare constituit responsumque componens papae ad relegendum ac concertandum misit. Omnes enim Hiberi solam evangelicam et apostolicam doctrinam admittere sibi videbantur atque in eo multum gloriari solebant, nullum haereticum, nullum Iudaeum, nullum schismaticum inter se fuisse, sed fidem catholicam, sicut ab apostolorum successoribus tradita esset, ita ab ipsis ut Petri et Pauli discipulis inconcussam teneri. Praeterea rex ipse Langobardorum una cum regina Columbanum rogaverat, ut ad papam causam deferret, ut schisma tolleretur totaque ecclesia catholica quam celerrime in unum cogeretur. Agilulfum fortasse diutinae discordiae taedebat aut ad fidem catholicam iam propensior factus erat, postquam haeresim Arianam reges Langobardorum eo usque firmaverunt; dixisse enim fertur, si certum sciret, se et ipsum crediturum esse. Columbanus peregrinus iam Bonifacium papam epistula data in arma suscitare conabatur, ut vigilaret, omni postposita securitate, causamque schismatis cultello S. Petri, id est vera in synodo fidei professione, incidi voluit. Ipse enim totus ad partem adversam transierat eosque laudavit qui papae resisterent neque cum ipso communicarent iuniores; filios contendit in caput conversos esse, si vera essent ea quae vulgarentur, papam autem in caudam. Ei maiorem auctoritatem vindicare noluit, dissentiente se ipso; suam autem opinionem solam veritati respondere imperterritus satisque importunus demonstrare nitebatur:* Non enim, *inquit,* apud nos persona, sed ratio valet.

Hanc epistulam Mediolani annisque 612/3. *conscriptam esse patet*[2], *cum apud Agilulfum regem sanctus versabatur.*

1) *Greg. Reg. XI,* 6; *Jaffé n.* 1796². 2) *MG. Ep. III, p.* 172, *l.* 30: Ecce conturbantur gentes, inclinantur regna, *quae verba ad res a.* 612/3. *gestas referenda esse perspexit G. Hertel, 'Über des h. Columba Leben und Schriften, besonders über seine Klosterregel' (Illgen und Niedner, 'Zeitschrift für die histor. Theologie', Gothae* 1875, *p.* 396—454).

Is denique solitudinem more suo iterum adire desiderabat, cumque cognosceret locum ubertate fecundum, aquis irriguum, *p. 13. *piscium copia *insignem Bobium*[1] *nomine in Apennino*[2] *situm esse ad rivum eiusdem nominis, haud procul Trebia illo perfido fluente, eo se contulit basilicamque quae ibi* 5 *extabat S. Petri semirutam prisco decori restituens monasterium SS. Petri et Pauli construere paravit. Magna*[3] *ibi monachorum congregatio coniuncta est, de litteris humanioribus optime merita, monasteriumque celeberrimum a principibus nobilibusque Langobardis possessionibus large di-* 10 *tatum vel episcopii nomen denique meruit*[4].

Miliaria quattuor ex omni latere basilicae Columbano monachisque eius Agilulfus cesserat, licentia habitandi permissa, neque quicquam exceperat praeter putei dimidium, quod Sundrarit viro magnifico iam dudum concesserat una 15 *cum lignis ad sales coquendos. Sundrarit esse Sundrarium illum ducem Langobardorum, qui rebus bene gestis de Agilulfo eiusque successore optime meritus erat*[5], *acute coniecit L. M. Hartmann*[6], *cumque ipsius vix quisquam meminerit praeter continuatorem Prosperi Havniensem*[7] *auctorem* 20 *fere ignotum, qui usque ad nostra tempora in scriniis delituerat, idem praecepto Agilulfi et quibus illud confirmatur duobus Adalwaldi fidem habendam esse recte coniecisse mihi videtur. Quae in charta Ludowici II. a.* 860. *monasterio Bobiensi concessa*[8] *commemorantur praecepta et Agilulfi et* 25 *Adalwaldi aliorumque regum ad immunitatis defensionem spectabant neque inde concludi licet cessionis chartas de quibus agitur tunc extitisse. Puteus ille Hartmanno visus est fons esse salinus loci Piancasale, cuius sanandi vis hodieque magni aestimatur. Alpecella quae appellatur* 30

1) *V. Columb. I,* 30. 2) *Bobium ad provinciam Alpes Cottias pertinebat teste Paulo, Hist. Langob. IV,* 41: coenobiumque quod Bobium appellatur in Alpibus Cottiis aedificavit, quod quadraginta milibus ab urbe dividitur Ticinensi. *A monasterio alterum Bobium in Alpibus Apenninis situm idem auctor II,* 18 *distinxerat, qua de causa reprehensus* 35 *est a Th. Mommsen, 'N. Arch.' V,* 87, *dum hunc locum prope Sarsinam situm esse statuit J. Jung, 'Die Provinz der Alpes Apenninae', 'Mitth. d. Instituts f. österreich. Geschichtsforsch.'* (1902) *XXIII, p.* 156. 3) *Paulus, Hist. Langob. IV,* 41. 4) *Ughellus, Italia sacra IV, col.* 925². 5) *Cf. L. M. Hartmann, 'Gesch. Italiens im Mittelalter'* 40 (1900) *II,* 1, *p.* 204. 6) *'Bemerkungen zu den ältesten langobardischen Königsurkunden' ('N. Arch.' XXV, p.* 608 *sqq.).* 7) *Ed. Mommsen, Auct. antiq. IX, p.* 339. 8) *Hist. patr. mon. Chartae I, col.* 48; *Mühlbacher, 'Reg.' n.* 1183.

Pennice (hodie M. Penice) ad possessiones monasterii sedente Columbani successore accessit, eamque Adalwaldus rex orandi causa Bobium profectus rogatu Theudelindae reginae dono dedit; ipsa enim eam amore sancti olim ascenderat ad monasterium praevidendum. Omnia denique Bertulfo tertio abbati ab eodem rege paulo ante mortem ipsius et post Sundrarit defunctum confirmata sunt. Tres chartae ad nos non pervenerunt nisi per apographa multo posteriora, in quibus notae temporis aut depravatae aut a librariis recentioribus immutatae sunt, atque propter haec aliaque dubia in suspicionem olim venerant, donec vindex earum surrexit[1].

Chlotharius rex postquam prophetiam sancti viri impletam esse intellexit, ut eum recuperaret, Eustasium qui monasterium Luxoviense iam gubernandum susceperat aliosque legatos sumptibus publicis post eum misit. Columbanus peregrinationem suam iam fere concluserat nulloque modo ad tantum iter faciendum commoveri poterat, sed id solum a rege poposcit, ut socios Luxovii relictos in suam tutelam reciperet. Qui licet a sancto viro per litteras vehementer castigatus esset, tamen supremam ipsius voluntatem diligentissime executus Luxovienses et annuis censibus ditabat et dilatatis terminis omnique conatu ipsis auxilium providebat, ita ut monasterii regii privilegio iam fruerentur. Anno autem transacto in monasterio Bobiensi Columbanus defunctus est, scilicet a. 615. *p. Chr., die* 23. *Novembris. Expletus anni circulus, cuius Ionas meminit*[2], *sive a monasterio Bobiensi condito seu potius a legatione Chlotharii regis colligendus est, a.* 614. *interpositus fuisse videtur; dies autem testimonio et Ionae et Martyrologii Hieronymiani auctoris aequalis confirmatus est*[3]. *Dies emortualis a.* 615. *in dominicum incidit, id quod non fugit Wettinum, V. Galli c.* 26. *Sanctus extremam fere aetatem attigit, quam homines degere fas est. Peregrinos illos Scottos aetate iam provectos patria relicta in Gallias advenisse inde colligi licet, quod duodecim annis post, scilicet a.* 603, *veterani senesque erant, sicut supra diximus, fratresque decem et septem iam lugebant defunctos. Versibus Adoniis quos Fidolio fratri mutui officii causa Columbanus misit vigore animi fere iuvenili conscriptis hos subiecit hexametros*[4]:

1) *Etiam sermonis antiqui vestigia adhuc supersunt:* Mediolanio *(cum Iona),* Atalane *dat.,* mereamus, valeamini. 2) *V. Columb. I,* 30. 3) *Cf. 'N. Arch.' XX, p.* 338; *XXIV, p.* 314. 4) *MG. Ep. III, p.* 188.

Haec tibi dictaram morbis oppressus acervis,
Corpore quos fragili patior tristique senecta,
Nam dum praecipiti labuntur tempora cursu,
Nunc ad olympiadis ter senos (senae *recte S* 2. *P* 2) **venimus annos.**
Omnia praetereunt, fugit inreparabile tempus,
Vive, vale laetus tristisque memento senectae.

Cum olympias cum spatio quattuor annorum apud Graecos conveniat, plerique ex hoc carmine concluserunt, Columbanum 72 *annos tunc natum fuisse*[1]. *Constat vero a poetis latinis eam pro lustro accipi solere*[2], *sicut utrumque coaequavit Ausonius XXII,* 4, 6:

Fors erit, ut, lustrum cum se cumulaverit istis,
Confectam Proculus signet olympiadem,

eoque modo et Columbanum poetam interpretatus est Mabillonius[3]. *Nec ille errasse mihi videtur, nisi quod* 18 *olympiades plenas lapsas esse credidit, dum de initio duodevicesimae agitur, quae inter a.* 86—90 *vertitur. Sanctum igitur verisimile est paulo ante a.* 530. *natum esse.*

*p. 14. *Tantam omnium fere rerum labem ruinamque homines illius aevi inspectabant, quocumque oculos verterint, ut mirum non sit, quod finem mundi appropinquare credebant*[4]. *Confessio autem et paenitentia Columbano praedicante morte liberant atque vel parva peccata confiteri opus est. In Galliis eousque excessus tantum graviores disciplina ecclesiastica vindicabantur, ita ut peccatores excommunicarentur factaque paenitentia publica in communionem reciperentur. Monachis vero ubique vel minutiora peccata una cum ipsis cogitationibus seniori celare non licebat, eaque quam maxime cavenda erant, nam ut maioribus certisque culpis sanctos maculare non valet diabolus, ita minoribus occultisque eos polluere studet*[5]. *Cum tota Scottorum ecclesia more coenobiali instituta esset, etiam privata haec confitendi ratio in usum recepta est, atque Columbanus eandem, sicut apud magistros*[6] *suos Hibernicos usitata erat, in Galliam Italiamque introduxit, unde ipse iusto iure hodie institutor con-*

1) *E. gr. Ebert, 'Gesch. d. christl.-lat. Literatur' I,* 621^2; *Hauck, 'Kirchengesch.' I, p.* 584^2; *cf. p.* 600^3. 2) *Locos citavit Forcellinus s. v. olympias.* 3) *Annales ord. S. Benedicti I, p.* 308. 4) *Cf. Greg. M. Reg. IX,* 232 *(a.* 599*), Jaffé, Reg. n.* 1759^2; *Columbani ep. a.* 612/3 *(MG. Ep. III, p.* 171*):* Mundus iam declinat, princeps pastorum appropinquat. 5) *Cf. V. Columb. II,* 2. 6) *Eos et inprimis Vennianum Columbanus citavit, MG. Ep. III, p.* 159.

fessionis secretae in ecclesia continentis catholica celebratur[1]. *Doctrina eius in concilio Cabillonensi a.* 650. *primum sancta est, episcopis consentientibus, paenitentiam peccatorum et omnibus utilem esse et data confessione a sacerdotibus in-* 5 *dicendam*[2]. *Monachis quoque suis confessionem atque paenitentiam primo loco imposuit aliasque ab eis leges observari voluit, quas ex ipsius regula colligi licet; peccantibus vero vel leviter gravissimas poenas constituit. Regulam, quae coenobialis a biographo Desiderii Cadurcensis iam appellata* 10 *est*[3], *Ionas ipse et citavit et expilavit*[4] *atque de auctoritate et fide ipsius luculentum testimonium praebet de quo supra dixi Donatus episcopus Vesontionensis. Cum enim rogatu Gauthstrudae omnisque congregationis monasterii a matre conditi, exploratis regulis vetustioribus, enchiridion virginibus* 15 *aptum componeret, praeter regulas Caesarii virginum atque Benedicti monachorum hanc ipsam Columbani excerpsit*[5], *sicut in praefatione testatus est, excerptaque cum ea quae superest ita convenit, ut textus ad illam optime emendari possit. Monachi nihil proprium possidebant ne minimas* 20 *quidem res, sed omnibus omnia communia erant*[6]. *Confessio bis minimum danda erat et ante mensam et ante lectorum aditum. Ad mensam benedictionem custodiebant amenque respondebant neque vero inter se loquebantur. Cochleari non utebantur, nisi quod ante signaverant, neque cultello mensam* 25 *pertundebant; cavebant, ne micas perderent neve cerevisiam effunderent, quae potui sola dabatur. Mensa hora nona parabatur, i. e. tertia pomeridiana, post quam nulli in coquinam ire licebat. Cura coquendi vel ministrandi fratribus quibusdam commissa erat providentibus, ne vel paululum effunderent.* 30 *Orationem ante opus et post opus perficiebant. Ea de causa egredientes domo, i. e. cellula*[7], *aut eo regredientes se humi-*

1) *Cf. Löning, 'Kirchenrecht' II, p.* 471 *sqq.; Hauck, 'Kirchengesch. Deutschlands' I, p.* 275[3]; *A. Malnory, Quid Luxovienses monachi discipuli S. Columbani ad regulam monasteriorum atque ad communem eccle-* 35 *siae profectum contulerint, Parisiis* 1894, *p.* 62. 2) *Concilia ed. Maassen I,* 210; *Loening, 'Kirchenrecht' II,* 476. 3) *V. Desiderii Cadurc. c.* 23: Nullus — habitum religionis aut regulae cenobialis iter intraverat; secta Columbani procul aberant, instituta Benedicti longe distabant. 4) *Regulae in V. Columb. I,* 10, *meminit:* regulamque 40 quam tenerent Spiritu sancto repletus condedit, *ipsamque eandem esse quam habemus cum ex V. Columb. I,* 5. 16, *tum ex iis concludi licet, quae Agrestius ib. II,* 9, *contra Columbani regulam obiecit quaeque ad regulam coenobialem c.* 1. 3. *spectant.* 5) *Quos in unoquoque capite Donatus expilaverit fontes, diligentissime investigavit Cointius, Ann. eccl.* 45 *Franc. II, p.* 758 *sqq.* 6) *V. Columb. I,* 5. 7) *Ib. II,* 9.

liabant aut curvabant; accepta benedictione se signabant. *p. 15. *Humiliatio etiam in cursu post finem *uniuscuiusque psalmi facienda erat; finitis psalmis omnibus genua flectebantur. Tussim in exordio psalmi evitabant bene cantantes. Sacrificii ordo omnimodo custodiendus erat. Calicem salutarem dentibus* 5 *non pertundebant neque eulogias immundi accipiebant; anxie cavebant, ne chrismal caderet, scilicet vas illud, in quo species consecratas monachi circumferebant, neve oblationis faciundae ante officium obliviscerentur. Fabulis otiosis minime vacabant. Praeterea conversationem inter se ita in-* 10 *stituebant, ut humilitati studerent neque contradictioni verbaque superba omnino evitarent neque voce uterentur nisi suppressa. Correcti veniam postulabant neque se excusabant, si forte examinarentur. Fratribus non detrahebant neque audiebant detrahentem; opera cum ostiarii, qui horas custo-* 15 *diebat, tum aliorum fratrum reprehendere non licebat. Sine permissu neque fratres in cellulis visitare neque saepta monasterii relinquere fas erat. Monachi in seniores et iuniores dividebantur, quos pater senior, pater monasterii, scilicet Columbanus, vel potius praepositus gubernabat. Seniores* 20 *maiore auctoritate fruebantur iunioribusque contradicentes his verbis: 'Non ita est, ut dicis', impuniti permanebant; ipsi artes docebant operaque imponebant. Iurisdictionem totam Columbanus praeposito mandaverat neque monachis eo praetermisso patrem appellare licebat. Si quis leges quas* 25 *constituerat vel levissimas laeserat, ad paenitentiam agendam 'percussionibus', i. e. verberibus, castigabatur, eorumque numerum ratione delictorum immoderatius augeri iussit, multo severior Caesario*[1]. *Alia paenitentiae genera Columbanus pauca tantum admisit, scilicet ut monachi delinquentes in* 30 *ecclesia starent nullum membrum moventes aut aquam biberent loco cerevisiae aut in cellula separarentur. Paenitentias minutas mensam accumbentibus imponere etiam praeposito licebat. Fratribus paenitentibus, quamvis opera difficilia et sordida perficerent, tamen capita lavanda non erant, nisi* 35 *die dominico*[2].

1) *SS. R. Merov. III,* 448. 2) *Regula coenobialis cum Donato (ed. Holstenius, Cod. Regul.,* 1759, *VI,* 377 *sqq.,* c. 23—34*) concordat ad* c. 9. *tantum, eaque quae subsequuntur* c. 10—15. *Columbani esse non posse ex sermone intellegitur, cum auctor abbatem oeconomumque (*c. 11. 12*)* 40 *noverit, qui 'patris senioris' tempore in monasterio certe non reperiebantur, cumque poenam 'verberum' constituerit loco 'percussionum', sicut sanctus. Extat etiam regulae recensio prolixior in collectione regularum Benedicti Anianensis (cf. Seebass, 'Regelbuch Benedikts von Aniane',*

*Regula quam examinavi coenobialis poenas fratrum delinquentium continet; praecepta autem institutaque communia a monachis observanda Columbanus in regula monachorum[1] collegit, quae in uno Benedicti Anianensis codice cum altera ita coniuncta est, ut c. 10 (praescr. De diversitate culparum) totius corporis efficiat. Maxima pars regulae monachorum mortificatio erat, scilicet spiritualis, ita ut suum quisque liberum arbitrium conculcans de ore penderet alterius neque cogitaret neque loqueretur propria neque iret quoquam libere. Dura hac disciplina securitatem mentis servari auctor ratus est, cum qui semper interrogavisset numquam ipse erraturus esset. Monachis igitur ut superba libertas cavenda, ita vera humilitas discenda erat. Ad primum verbum senioris omnes ad oboediendum surgere oportebat; oboedientia enim usque ad mortem praecepta erat. Praeterea abstinentia, castitas non solum corporis, sed etiam mentis, taciturnitas inter virtutes monachorum recensentur. Paupertate et facultatum contemptu monachi ad primam perfectionem progre- *p. 16.

'Zeitschr. f. Kirchengesch.' XV, p. 244 sqq.), ubi germana Columbani verba 'senior', 'pater monasterii' in 'abbatem' immutata (c. 8) multaque ex aliis fontibus interpolata deprehenduntur. Utramque editor recens (Seebass, 'Zeitschr. f. Kirchengesch.' XVII, p. 218—234) in unum confudit, additamenta alterius litteris minutioribus exprimens, parumque ex Donato profecisse mihi videtur, qui veram lectionem persaepe solus servavit, e. gr.:

c. 7. Qui aliquam contemptionem cum tristitia promit] *falso codd.; lege* qui aliquid cum contradictione aut tr. pr. *cum Donato;*
c. 8. extra sepem] *falso codd.;* extra septa *recte Donatus.*

Novissimis autem eiusdem auctoris studiis ('Zeitschr. f. Kirchengesch.' XVIII, p. 58 sqq.) me assentiri non posse ingenue fateor. Sane regula cuius ipse finem eruit virginum ('Zeitschr. f. Kirchengesch.' XVI, p. 464 sqq.) initio cum regula Columbani genuina ad c. 9, sicut Donatus, deinde autem cum interpolationibus alterius recensionis (c. 9. 15 ex.) consentit locosque duos exhibet, qui etiam apud Donatum (c. 19. 75) extant neque extant in regulis Benedicti aut Caesarii, sed inde minime sequitur eos ex tertio auctore depromptos esse novaque regula Columbanianae posteriorem quandam partem contineri, immo contraria potius opinio admittenda est, cum Columbanus meridianam et vespertinam confessiones statuerit, Donatus autem in capite expilato 19. tertiam, scilicet matutinam, addiderit trinamque etiam in monasterio virginum Evoriacensi solitam fuisse constet. Loci igitur quibus Seebassius nititur cum Donato congruentes ab ipso neque a Columbano compositi sunt, id quod ducentis annis ante optimus Le Cointe, Ann. eccl. Franc. II, 761, iam probaverat: ex Donato auctor regulae novae pendet, ex hoc interpolator Columbanianae.

1) *Regulam monachorum, cui in codicibus Bobiensibus c.* 10. De perfectione monachi *ex Hieronymo additum est, edidit Seebass, 'Zeitschr. f. Kirchengesch.' XV, p.* 366 *sqq. Cf. eiusdem auctoris dissertationem, quae inscribitur: 'Über Columba von Luxeuils Klosterregel und Bussbuch', Dresdae* 1883.

diebantur, ad alteram vero purgatione vitiorum. Satietas atque ebrietas fugiendae erant, cibusque vilis ex oleribus, leguminibus, farina aquis mixta consistebat cum parvo pane paximatio (Germ. 'Zwieback'), ne venter oneraretur et mens suffocaretur. De carne igitur Columbanus ne verbum quidem fecit; cum autem constet Scottos piscatui admodum deditos fuisse, non sine causa conclusum est, maiorem victus eorum partem piscibus constitisse[1]. *Cotidie ieiunandum erat, sed cavendum, ne abstinentia modum excedens profectum spiritualem impediret. Inter vitia, de quibus octo principalibus Columbanus sermonem peculiarem edidit, quem tertio loco 'Ordo sancti Columbani abbatis de vita et actione monachorum' continet*[2], *quam maxime abhorrebantur, quibus bona omnia interimerentur, vanitas et gloriatio elata. Ad discernenda bona et mala discrimen monachis necessarium erat et inprimis cavendum, ne rebus aut secundis nimium extollerentur aut adversis nimium deprimerentur. Denique synaxim vel cursum psalmorum et orationum modum canonicum ritu seniorum suorum Columbanus ita instituerat, ut primo inter reverendissimos dominicos sabbatave atque officium cotidianum distingueret, deinde etiam temporum qualitatis rationem haberet. Cursus*[3] *enim longior per longas noctes, brevior per breves esse ei visus erat. Quare ex VIII. kal. Iul. cum noctis augmento sensim crescere coepit, finita autem hieme ex VIII. kal. Apr. per ver sensim decrescere. Origo cursus Scottorum proprii ad beatum Marcum saeculis posterioribus relata est, sicut auctor ignotus libri de cursuum ecclesiasticorum origine testatur his verbis*[4]*:*

1) *Cf. Rettberg, 'Kirchengesch. Deutschlands' II,* 680. 2) *Ita quattuor Columbani sermones inscripsit editor novissimus Seebass ('Zeitschr. f. Kirchengesch.' XIV, p.* 78 *sqq.). Collectionem sermonum quae titulo 'Instructiones Columbani' circumferebatur ipsi male attributam esse statuerat A. Hauck ('Zeitschr. f. kirchl. Wissensch. und kirchliches Leben', ed. Luthardt, Lipsiae* 1885, *p.* 357—364*), bene animadvertens, qui in instructione secunda (Migne LXXX, col.* 233*) celebratur Faustum non esse Comgallum Columbani praeceptorem, sed Reiensem illum celeberrimum. Attamen per Seebassium ('Zeitschr. f. Kirchengesch.' XIII, p.* 513 *sqq.) quattuor quos dixi sermones Columbano nostro iterum vindicati sunt, assentiente eodem A. Hauck, 'Kirchengesch.' I, p.* 261[3]. 3) *Locum difficilem regulae Columbanianae interpretatus de cursus psalmorum ratione egit G. Morin, 'Explication d'un passage de la règle de saint Colomban relatif à l'office des moines celtiques' ('Revue Bénédictine, Maredsous* 1895*', XII, p.* 200 *sq.).* 4) *Ed. Haddan et Stubbs, 'Councils and ecclesiastical documents relating to Great Britain and Ireland' I, p.* 139. *Auctor, qui vitas Germani, Lupi, Columbani, Eustasii, Athalae legerat, monachus erat ritui Hibernico addictus aevoque Karolingico*

*Beatus Hyeronimus adfirmat, ipsum cursum, qui *p. 17. dicitur praesente tempore Scottorum, beatus Marcus decantavit. — — *(Patricius a Lupo et Germano archiepiscopus in Scottiis ac Britanniis positus)* ipsum cursum 5 ibidem decantavit et post ipsum beatus Wandilocus senex et beatus Gomogillus, qui habuerunt in eorum monasterio monachus cerciter trea milia. Inde beatus Wandilocus in predicationis ministerium a beato Gomogillo missus est et beatus Columbanus partibus Galliarum 10 distinati sunt Luxogilum monasterium et ibidem ipsum cursum decantaverunt, et inde postea percrebuit formam sanctitatis eorum per universum orbem terrarum et multa cenubia ex eorum doctrina tam virorum quam puellarum sunt congregata. Et postea inde sumpsit 15 exordium sub beato Columbano, quod ante beatus Marcus euangelista decantavit.

Erat episcopi vel sacerdotis, i. e. presbyteri, cui hac in re parem auctoritatem Columbanus attribuerat, peccatorem paenitentia imposita ecclesiae reconciliare. Munere igitur 20 *fungebatur medici spiritualis, diversosque morbos diversis medicinae generibus curans, quas quisque commiserat culpis diversis diversas adhibebat paenitentias. Si delicta parva vel minima erant, parum referebat, quomodo expiarentur; graviora autem ut perfecte et cognoscerentur et sanarentur,* 25 *vel publica ecclesiae salus postulabat. Haec ars ut parum communis erat, ita Columbano necessaria visa est ad mores hominum reformandos, cumque ante eum statuta paenitentialia in Gallia nulla extiterint, ipse primus ea intulit, traditiones seniorum suorum secutus. Agitur autem maximam* 30 *partem de criminibus capitalibus, quae vel poenam legibus sanctam subibant. Paenitentiale Columbani in binas partes divisum clericorum monachorumque paenitentias a laicorum distinctas exhibet, neque eodem modo in utroque genere excessus vindicabantur graviores, utputa homicidia, vulnera,* 35 *sodomia, adulterium, fornicatio, periurium, maleficium, furtum, sed illi severiorem paenitentiam subibant quam hi. Adulteris clericus quoque adnumerabatur, qui clientelam, i. e. uxorem, quam laicus habuerat, post conversionem voto suo irrito facto cognoscebat filiumque ex ea gignebat*[1]. 40 *Gulae utrumque ordinem aeque deditum fuisse et clericus*

degebat in Galliis. Locum cum codice Londiniensi Cotton. Nero A II, alteri saec. VIII. parti attribuendo contulit W. Levison; cf. 'N. Arch.' XXIX, p. 150. 1) *V. supra p.* 10.

testatur sacrificium per ebrietatem aut voracitatem evomens neglegenterque dimittens et laicus se inebrians aut usque ad vomitum manducans aut bibens. Convivia cum alibi tum iuxta fana ad daemones colendos aut simulacra honoranda celebrabantur, in quibus laici quantum poterant et manducabant et bibebant, mensaeque daemoniorum vel christiani interfuisse videntur gulae vitio commoti[1]. *Denique etiam haeretici Columbano impugnandi erant, inprimis Bonosiaci, erroresque eiusmodi una cum idololatria inter Warascos haud procul a Luxovio sitos floruisse constat*[2]. *Paenitentia iniungebatur per dies* 7 *vel* 40 *aut per annos unum vel plures, et erat cum pane et aqua et sale aut absque vino et carne. Ad eam aggravandam exilium vel peregrinatio addi poterant. Homicidii reum praeterea parentibus perempti satisfactionem reddere opus erat, furtumque frequenter faciens laicus non ante reconciliabatur, quam pauperibus eleemosynam epulasque sacerdoti paenitentiam indicenti dedisset. Si quis laicus cupiditatis causa peierasset, gravissimam sententiam subibat, ut res ipsius venderentur pauperibusque donarentur, ipse autem saeculo dimisso tonsus usque ad mortem in monasterio serviret. Laicis tempore paenitentiae uxores cognoscere non licebat. Paenitentibus in ecclesia extremus christianorum ordo reservabatur aut velut communicantes cum Bonosiacis inter catechumenos stare cogebantur, separati ab aliis. Absoluta paenitentia, iudicio sacerdotis in communionem recipiebantur vel altari iungebantur*[3].

*p. 18. **Librum humero ferens Columbanus per opaca saltus ambulabat*[4] *legensque librum reperiebatur et in atrio ecclesiae*[5] *et in eremo, quercus putrefacto trunco*[6] *sedens. Inprimis commentarios in scripturam sacram sibi comparare*

1) *De sacrificio Suevorum daemoniaco v. supra p.* 17. 2) *V. Columb. II,* 8. 3) *Paenitentialis quod Columbani nomine circumfertur maximam partem re vera ipsius auctoris esse inter saniores criticos iam constat, omnesque contrariam Schmitzii opinionem (cf. e. gr. 'Arch. f. kathol. Kirchenrecht' XLIX, p.* 3 *sqq.; LXXI, p.* 436 *sqq.) improbaverunt (cf. Malnory l. l. p.* 70 *sqq.), quam etiam in novissimo quod edidit opere 'Die Bussbücher und das kanonische Bussverfahren', Dusseldorpii* 1898, *p.* 146 *sqq., pertinaciter defendit. Neque vero totus liber, quem Seebass, 'Zeitschr. für Kirchengesch.' XIV, p.* 441—448, *ultimus edidit, Columbano attribuendus est, sed complures partes distinguendae sunt a compilatore posteriore in unum redactae. Albertus Hauck, qui in historia Germaniae ecclesiastica I, p.* 275[3], *quaestionem perite retractavit, partem mediam a Seebassio littera B signatam ad c.* 25. *omnino germanam esse recte mihi statuisse videtur.* 4) *V. Columb. I,* 8. 5) *Ib. I,* 20. 6) *Ib. I,* 28.

laborans Gregorium M., cuius etiam regulam pastoralem a. 591. *compositam*[1] *legerat, a.* 600. *adiit, ut et homilias in Ezechielem*[2] *sibi mitteret, scilicet extrema libri exposita, et Cantica canticorum, ipsumque adhortatus est, ut totam*
5 *Zachariae obscuritatem exponeret. Ipse adolescens huic litterarum generi se dederat, psalmorum librum elimato sermone exponens*[3], *eaque expositio in vetustis catalogis bibliothecarum et Sangallensis*[4] *(saec. IX):*

Expositio S. Columbani super omnes psalmos vol. I,

10 *et Bobiensis*[5] *(saec. X):*

libros sancti Columbani in psalmos II,

commemoratur. Codices ipsos iam Patricius Flemingus frustra in his bibliothecis quaesiverat nec eos alibi facile inveniri contendit; vidit autem in monasterio Luxoviensi
15 *commentarium super psalmos, in quo verba obsoleta, Columbano familiaria deprehendisse sibi visus est, sed aeque alterius vetusti auctoris ea esse posse concessit, unde nihil certi de praefati operis auctore afferre poterat. Attamen Columbani expositionem adhuc extare hodie communis opinio est et*
20 *creditur esse ea quam Muratorius e codice Bobiensi, iam Mediolanensi bibliothecae Ambrosianae C.* 301, *saec. VIII, fol.* 14—146, *eruerat*[6] *praescriptione et fortasse etiam praefatione*[7] *destitutam, cum folia praecedentia perierint. Germana Hieronymi scripta priori codicis parti insunt, unde*
25 *librarius saec. XV. et expositionem eiusdem auctoris esse coniecit, recentiores autem omnes Vallarsii vestigia secuti Columbano potius eam attribuerunt. Codex propter glossas Hibernicas saec. IX. adscriptas apud linguae illius peritos magna auctoritate non immerito floret, ita ut iam ab uno*
30 *eorum ad unguem expressus in publicum prodierit*[8], *neque*

1) *Cf. Jaffé n.* 1094². 2) *Eas a.* 595/6. *conscriptas esse statuit P. Ewald, Jaffé n.* 1401². 3) *V. Columb. I,* 3. 4) *Cf. G. Becker, Catalogi bibliothecarum antiqui p.* 48, *n.* 229. 5) *Ib. p.* 67, *n.* 216/7.
6) *Muratorii Antiquitates Italicae medii aevi III,* 857. *Codicem descrip-*
35 *serunt A. Reifferscheid, Bibl. patrum Latinorum Italica II, p.* 43; *Nigra, 'Les gloses irlandaises de Milan' ('Revue celtique' ed. Gaidoz I, p.* 60—65*).* 7) *Eiusdem ad Ps.* 15. *his verbis auctor meminisse videtur:* Multa namque apud Ebreos inveniuntur, quae ex rebus sibi insitis accipiunt nomen, quod quidem inter proprietatum collectiones
40 in praefatione signavimus, ut est hoc de quo sermo versatur. 8) *Ed. G. I. Ascoli, 'Il codice Irlandese dell' Ambrosiana' ('Archivio glottologico Italiano', Romae* 1878, *vol. V). Particulas expositionis post Muratorium Vallarsiumque (Migne, Patrologia lat. XXVI, col.* 863*) publici iuris fecerat Zeuss, Grammatica celtica (ed. Ebel* 1871²*), in Appendice*
45 *p.* 1043—1048, *una cum epistula Hieronymi ad Sophronium, quae in priore codicis parte (fol.* 2') *legitur.*

vero adhuc quisquam operam dedit, ut certis argumentis verum auctorem investigaret. Antiquarii nonnulli leviores argumentationem quam maxime temerariam ex hac expositione concluserunt, scilicet Columbanum linguarum non solum graecae, sed etiam hebraicae peritum fuisse, immo ex hac lingua psalterium in latinam transtulisse[1], *unde litterarum scientiam Scottorum* *p. 19. **eo altius efferre potuerunt*[2]; *sed praefatio qua nituntur potius Hieronymi interpretis est, scilicet epistula ad Sophronium data*[3]. *Auctor contra expositionis tantum aberat, monente A. Peyron*[4], *ut hebraicam doctus esset linguam, ut eam cum syriaca perpetuo confuderit atque primigenium textum commemorans non assecutus sit germanum eius sensum. Columbanum ipsum peritiorem fuisse ex interpretatione vocabulorum nonnullorum minime concludendum est, quippe quae ex onomasticis Hieronymi aliorumque facile colligere potuisset*[5]. *At linguae graecae auctor ille incognitus scientiam quandam habuisse videtur graecamque Symmachi interpretationem saepe citavit. Erat quoque iuris consultus, nam sub lege usurae non ignoravit exactionem prohibitam esse, atque valde graviter dolebat, quod iustitia suo tempore facta esset venalis:* vitium, *inquit,* quod nostris praecipue diebus increbruit. *Victui humano necessaria esse existimabat praeter frumentum etiam vinum et oleum. Constat autem Scottos nostros absque reliquarum gentium legibus*[6] *fuisse locoque vini oleique cerevisiam butyrumque consumpsisse, dum ea quae protuli argumenta potius in auctorem plagae australis convenire videntur. Diligentius quidem in rem me non inquisivisse confiteor et spero fore ut cultor quidam sancti viri quaestionem retractet iamque tandem absolvat. Interim certe dubitare licet, quin Columbani expositio psalmorum adhuc supersit. Praeterea ipsum multa alia vel ad cantum digna vel ad docendum utilia condidisse dicta auctor est Ionas*[7]. *Hymni quidem, ad quos haec verba inprimis referenda videntur esse, a Columbano*

1) *Ebrard, 'Die iroschottische Missionskirche' p.* 83, *cum sectatoribus suis.* 2) *Etiam Henricus Zimmer, 'Pelagius in Irland', Berolini* 1901, *p.* 5, *litterarum scientiam studiumque Scottorum, quod ad aevum Columbani attinet, iusto pluris existimasse mihi videtur.* 3) *Psalterium iuxta Hebraeos Hieronymi ed. de Lagarde p.* 1 *sqq.* 4) *A. Peyron, Ciceronis orationum fragmenta inedita p.* 189. 5) *E. gr. Columbani interpretamentum hoc (MG. Ep. III, p.* 156, 19*)* Bargoma vilis columba *manifesto pendet ex Hieronymi libro interpretationis hebraicorum nominum (Onomastica sacra ed. de Lagarde p.* 60*):* Bariona filius columbae. 6) *V. Columb. I,* 2. 7) *Ib. I,* 3.

compositi minime noti sunt, sed extant epistulae versibus hexametris vel Adoniis satis eleganter conditae, quibus antiquorum poetarum flosculos passim intexuit. Doctrinam in iis Columbanus profitetur semper eandem, scilicet labente vita hunc mundum cum illecebris suis, deliciis divitiisque nihili aestimandum esse[1], *poetamque Fidelio fratri rescribentem versibusque ludentem ad extremam crevisse senectutem iam dixi. Novum quod nuper in publicum prodiit carmen more celeusmatis antiqui ita compositum, ut eodem modo quo nautae ad resistendum procellis imbribusque sese adhortabantur et christiani fide firma diabolo resisterent ipsumque superarent, vivido certandi ardore dictatum est ab homine periculis pelagi assueto, et licet nomen poetae exceptis litteris* banus *iam abscissum sit, tamen nullus dubito, quin idem*[2] *sit qui in epistula ad Bonifacium scripsit*[3]*:* Vigilate, *inquit,* quia mare procellosum est et flabris exasperatur feralibus; ideo audeo timidus nauta clamare: Vigilate, quia aqua iam intravit in ecclesiae navem, et navis periclitatur. *Ex commemoratione Rheni fortasse conici licet poema a.* 611. *conditum esse, quo ex Theuderici regno expulsus flumen illud Columbanus navigabat. Bellatorem eum vehementissimum fuisse ex epistulis quas supra perlustravi intellegitur. Dolendum autem est magnam earum partem iniuria temporum periisse. Ad Gregorium M. non solum quae superest scripsit epistulam, in qua eius regulam pastoralem se legisse affirmat, sed etiam scripta, si biographo Salabergae*[4] *credi fas est, dedit, 'quae de pervigili pastorum cura elicuit', *atque etiam responsum papae idem auctor legisse vult. Praeterea complura ipsius de paschate scripta*[5], *p. 20.

1) *Columbani carmina ed. W. Gundlach, MG. Ep. III, p.* 182 *sqq., qui G. Hertelii dubitationem de auctore bene refellisse mihi videtur, 'N. Arch.' XV, p.* 514 *sqq. Artificium poetae examinavit Manitius, 'Zu spätern lateinischen Dichtern' ('Rheinisches Museum'* 1889, *XLIV, p.* 552*); 'Gesch. der christlich-lateinischen Poesie' p.* 390 *sqq.* 2) *Carmen E. Dümmler, 'N. Arch.' VI,* 191, *princeps edidit, qui de Columbano quodam iuniore cogitavit, at mecum convenit W. Gundlach, 'N. Arch.' XV,* 514. 3) *MG. Ep. III, p.* 170. 4) *V. Salabergae c.* 3. 5) *Epistulam paschalem ad venerabilem papam quendam datam, quam e codice Parisiensi n.* 16361. *erutam sermonis ratione habita Columbano attribui ('N. Arch.' X,* 88*), meisque argumentis seductus W. Gundlach inter illius scripta admisit (MG. Ep. III,* 177 *sqq.), re iterum perpensa, cum Seebassio ('Zeitschr. f. Kirchengesch.' XIV,* 93*) iam consentio potius a sectatore Victorii compositam esse, quippe qui immolationem agni, i. e. passionem Domini, ante lunam XIV. ideoque resurrectionem ante lunam XVI. non passus sit celebrari, auctoritatem sedis apostolicae secutus. Eadem monente Seebassio (Herzog, 'Real-Encyklopädie' IV,* 246[3]*) inter*

epistulae ad Theudericum Chlothariumque reges castigatoriae, contra Agrippinum de damnatione trium capitulorum, denique libellus contra Arianos adhuc latent.

Columbanus in codice quodam Sangallensi[1] **traditionum Scoticarum tenacissimus consectator** *non immerito existimatur. Ordines in catalogo sanctorum Hiberniae*[2] *tres sibi invicem succedentes distincti sunt, cum unitas ordinis primi servata et in missis et in tonsura et in paschate desciscentibus his vel illis paulatim decreverit. Secundus ordo (a.* 543—599*), ad quem Columbanus ratione temporis potissimum pertinet, paucos episcopos multosque presbyteros comprehendens, varias celebrabat et missas et regulas, sed unum pascha XIV. luna post aequinoctium, unam tonsuram ab aure ad aurem servabat mulieresque separabat a monasteriis; tertius (a.* 599—665*), cui extremi ipsius anni adnumerandi sunt, in locis desertis habitabat et oleribus, aqua, eleemosynis vivebat et propria devitabat; diversitatem autem extendebat in tonsuram, aliis coronam, aliis caesariem habentibus, atque etiam in sollemnitatem paschalem, cum alii XIV. lunam, alii XVI. cum duris contentionibus observarent. Columbanus autem a prisco quem a maioribus suis acceperat ritu ne unguem quidem transversum discessit. Scotti cum rectam fidem soli conservasse sibi visi essent, conversationem cum aliter credentibus effugiebant. Ut Daganus*[3] *Scottorum episcopus ad episcopos Anglorum Romanos veniens cibum cum iis nec in eodem hospitio quo vescebantur sumere voluit, ita Columbanus non cum omnibus sociabatur atque Theuderici regis et domum et dapes respuens*[4] *fortasse non solum impietatem, sed etiam fidem diversam abhorrebat. Hac separatione Romani laedebantur epistulaque ad episcopos abbatesque Scotticos data Dagani Columbanique abbatis in Gallias venientis exemplum pro-*

Hieronymi opera a Vallarsio (Migne, Patrol. lat. XXII, col. 1220 *sqq.) iam edita erat e codice Vaticano n.* 642, *fol.* 89, *ubi Hieronymo item falso attributa est. Neque quae Columbani nomine extat brevis de saltu lunae expositio, incipiens ita:* Sanctus Columbanus haec de saltu lunae ait, *quam P. Gabriel Meier, 'Jahresbericht über die Lehr- und Erziehungs-Anstalt des Benedictiner-Stiftes Maria-Einsiedeln'* 1886/7, *p.* 30, *e codice Sangallensi n.* 250, *saec. IX, princeps edidit, germanis ipsius scriptis addi potest, licet eam Notgerus Labeo in computo suo Columbani nomine citaverit, nam auctor cyclum decemnovenalem adhibens multis annis post et procul dubio saec. VIII. ex. vel IX. in. degit.* 1) *Cf. Greith, 'Gesch. der altirischen Kirche' p.* 295. 2) *Ed. Haddan et Stubbs l. l. II,* 2, *p.* 292. 3) *Beda, Hist. eccl. II,* 4. 4) *V. Columb. I,* 19.

tulerunt, ut demonstrarent Scottos Brettonibus non esse meliores, quippe qui utrique iuxta morem universalis ecclesiae non ingrederentur.

Erat autem Columbanus homo vehemens feroxque 5 *natura neque quam passim praedicabat humilitati longius insistebat, si quis ipsius opinioni non acquievisset, immo summis potestatibus vel papae, etsi eius supremum in causis ecclesiasticis iudicium ipse agnovit, imperterritus obsistebat verbisque non parcebat iustoque iure adversarii superbam in* 10 *ipso scribendi praesumptionem*[1] *offendebant. Sermone autem Hertelio monente utebatur triplici, scilicet vivido in epistulis, pio in paraeneticis, sicco in scribendis* **legibus. In epistulis* *p. 21. *exquisitius dicendi genus colebat, argutiis vocabulisque peregrinis adhibitis, ita ut et graecis litteris et hebraicis doctus* 15 *crederetur, dictioque florida speciem praebet parum communem, ne dicam mirabilem. Carminibus Vergilii, Horatii, Ovidii ita studuerat, ut ea haud timide passim expilare posset. Ex libris auctorum classicorum latinas litteras Scottus didicerat eo melius, quo minus patrii sermonis* 20 *affinitate ad soloecismos induceretur, scholisque ipsius pueri francogallici non solum ad paenitentiam, sed etiam ad puriorem latinitatem educari poterant. De emendandis ecclesiae Gallicanae moribus corruptis atque de Germanis fide christiana imbuendis optime meritus est. Eo quod Scottis* 25 *insitum est peregrinandi*[2] *studio actus consilium duplex ceperat, ut primo Gallos christianos temptaret, num humilitati paenitentiaeque paterent, si minus, gentes vicinas*[3]*; easdem expulsus e Theuderici regno visitavit, sicut ipse sibi proposuerat*[4]*, easdem ut visitarent successores, praeceptum* 30 *reliquit ultimum*[5]*. Itaque concedendum est, eum ad paganos convertendos a patria minime exisse, sed postea in propositum illud declinasse, neque vero propterea locum primarium inter praedicatores gentium perdere mihi videtur. Iustiore de causa id vitio ipsi vertitur, quod incepta sua persecu-* 35 *turus parum praestiterit constantiae*[6]*. Monasteria autem, quorum ipse vel discipuli eius fundamenta iecerant, hunc quem habemus humanum cultum civilemque per longum tempus fere sola conservasse posterisque tradidisse constat,*

1) *MG. Ep. III*, 162. 2) *Cf. V. S. Galli auct. Walahfrido II*, 46: 40 de natione Scottorum, quibus consuetudo peregrinandi iam paene in naturam conversa est. 3) *V. Columb. I*, 4. 4) *MG. Ep. III, p.* 167; *cf. V. Columb. I*, 27. 5) *V Columb. II*, 8. 6) *Malnory l. l. p.* 45.

et quaeritur, unde hanc litterarum scientiam artesque quas colebant acceperint Scotti in extremo orbe degentes. Fides christiana Roma eis certe allata est, caerimoniaeque quibus utebantur obsoletae multis saeculis ante ibidem colebantur. Cyclum paschalem quem observabant inter a. 312—342. *Romae ut legitimum receptum esse demonstravi*[1], *eumque retinebant, licet ratio modusque interim non semel ibi mutata essent. De artis picturaeque ratione qua ad codices exornandos utebantur, monente harum rerum viro*[2] *peritissimo, idem dicendum est, scilicet etiam hanc a Romanis Scottos didicisse, sed deficientibus exemplis magistrisque postea aberrasse, fortiterque quae nunc iterum pullulare incipit opinioni vesanae auctor meus obstitit, quasi ex Aegypto originem ipsa traxisset. Chirurgiae quoque peritiam quandam Columbanus habuisse videtur, si ipsius biographo credi fas est, digitum monachi falce abscisum frontemque alterius cuneo laesam ab eo curata esse*[3]. *Denique ipse sociique eius de societate humana optime meriti sunt, silvas caedentes locaque deserta colentes, ut culta necessitatibus humanis terra iam serviret. Luxovium, Bobium, S. Galli monasteria florentissima quid ante Scottos fuerint, iusto iure quaeri potest, responsumque optimum reddidisse mihi videtur vir ille doctissimus ex eadem gente prognatus*[4]*:* Quid, *inquit,* nisi latibula ferarum, quae postea amoena erant humani consortii diversoria, postquam ea nostri labore et industria excoluere! Quippe Hibernorum labor et parsimonia et pietas hominum traxere frequentiam; scholae amorem auxerunt, disciplinae reverentiam; unde eis eorumque discipulis commissi sunt agri excolendi et silvae excidendae; extructae sunt domus monasteriis propinquae; deinde villae paulatim crevere; et demum immunitatibus regiis opitulantibus, ad civitatum iura et dignitates evectae sunt.

*p. 22. **Bella Columbano gerenda fuerant et intestina cum sociis et externa cum episcopis, quaeque sub ipso exarserant eadem in successores una cum reliqua hereditate transfudit. Qui cum difficultatibus non eodem modo pares essent, tradi-*

1) *'N. Arch.' IX,* 167. 2) *Springer apud Loofs, De antiqua Britonum Scotorumque ecclesia,* 1882, *p.* 119. *Inter artem Scotticam et Romanam necessitudinem quandam intercedere vel F. W. Unger, 'La miniature Irlandaise' ('Revue celtique' ed. Gaidoz* 1870, *p.* 8 *sqq.) non omnino negavit.* 3) *V. Columb. I,* 15. 4) *O'Conor, Rerum Hibernicarum scriptores veteres, Buckinghamiae* 1814, *I, p.* 225.

tiones a conditore acceptas integras posteris servare nequiverunt.

In monasterio Bobiensi, Columbano mortuo, pater suffectus est Athala[1]*, cui ex Theuderici regno expulsus sanctus monasterii Luxoviensis primo commiserat imperium. Is e Burgundionum genere nobili prognatus liberales litteras a patre didicerat, deinde Arigio episcopo Lugdunensi commendatus erat, ut cum sodalibus ad saeculares ecclesiae honores praepararetur; ad vitam autem coenobialem aspirans cum duobus pueris ad Lerinense monasterium se contulerat, cumque disciplinam ibi laxatam esse animadvertisset, Columbanum Luxovii adierat, qui suo ministerio adiunctum eum disciplinis ecclesiasticis instruere studebat. Iam abbas creatus exemplo magistri disciplinam regularem fortiter exercebat. Subditi nimium novi patris fervorem vix aegreque sustinebant, animoque commoti, cum ab ipso diu castigarentur, libertatem desideratam quaesiere, atque monasterio relicto, alii sinus maritimos adiere, alii eremiticam anteposuere vitam, sive commerciis sive natura magis delectabantur; abbati vero detrahere non cessabant. Interim obiurgator vehementissimus mortem occubuit. Quo signo tacti plurimi ad se redierunt, praemissaque confessione paenitentiaque, abbati reconciliati sunt, quique verecundia tunc retinebantur, aliorum morte perterriti postea in gratiam successere. Monachi Bobienses sicut Luxovienses agri culturae vacabant telluremque ad frumenta suscipienda vomere excolebant. Cum frater quidam in reparanda stiva glebae asperitate confracta pollicem abscidisset, ipsum quamvis terra iam conditum Athala manui adiunxit moreque magistri sanavit. Frumentum horreis conditum, ut in farinam mutatum victui humano adaptaretur, in molendinum tradendum erat. Erat autem molendinum monasterii ad Bobium torrentem situm, eique unus ex fratribus custos praepositus munere satis periculoso fungebatur tempore, quo aquarum moles ex montibus delapsae rupibus arboribusque congestis totam officinam demergere nitebantur. Athala non solum singulari fervore eminebat, sed etiam quaestiones difficiliores et solvere et opponere poterat, ita ut Arianis haereticis fortiter resistere valeret. Qui cum praecedente rege quantis poterant viribus monasterium sublevarent omnemque fratribus*

1) *V. Columb. II,* 1—6. *Nomen Germanicum ut* Athala *apud Cassiodorum (Var. XI,* 1*),* Athal *apud Iordanem (Auct. antiq. V,* 1, *p.* 143*) audit, ita in melioribus Ionae codicibus* Athala *et* Atala *scriptum est,*

reverentiam impenderent, hi insolentiis respondere solebant, unde Ariowaldus dux Taurinensis presbytero cuidam Bobiensi ab Athala Ticinum misso occurrens, 'iste', inquit, 'e Columbani monachis est, qui nobis salutantibus denegat apta respondere'[1]. *Cum in quaestione trium capitulorum papae Columbanus fortiter restitisset, Athala sedis apostolicae voluntati se subiecit, sublata communione cum defendentibus, qua de causa ab Agrestio monacho Luxoviensi epistula per Aureum Adalwaldi regis Langobardorum notarium missa ipse vehementissime increpabatur*[2]. *Idololatria autem ne in Italia quidem tunc extirpata erat, fanumque arboribus intersitis haud procul a monasterio in villa ad Iram fluvium situm erat, cui Meroveus monachus Dertonam missus ignem supponebat*[3]. *Die vitae supremo instante Athala saepta monasterii densabat, tecta sarciebat, equos quiete fovebat, libros ligaminibus firmabat, supellectiles ablui, calceamenta parari omniaque quae corrupta erant restaurari iubebat, quasi iter quoddam suscepturus esset. Obiit autem die* 10. *Martii c. a.* 626.[4] *Socio moribundo fratrum caterva adstare solebat, ut animae de vita exeunti supremos honores psallentes tribuerent*[3].

*p. 23. *Eustasius, item e Burgundionum genere nobili ortus, ut erat indigena, a comitatu sancti Luxovio abscedentis, ut remaneret, avulsus erat, laborante Mietio ipsius avunculo, qui ecclesiae Lingonicae episcopus tunc praeerat*[5]; *sed postea cum multis fratribus Luxoviensibus ad Theudebertum regem confugisse*[6] *videtur, cum inter eos esset, qui prope Brigantiam cum sancto versarentur. Idem loco magistri, cum Athala ipsum subsequi maluisset neque qui alter designatus erat Waldelenus praepositus factus esset, monasterium Luxoviense gubernabat, patreque defuncto, etiam abbatis nomen meruit. Ex Italia reversus*[7], *quo legatum eum a Chlothario missum esse supra enarravi, pro communi necessitate et fortasse pro Leudemundo episcopo Sedunensi deprecaturus, qui perduellionis reus Luxovium ad ipsum a.* 613/4. *confugerat*[8], *ad eundem regem se contulit in Neustria residentem. Domum regressus praeceptum sancti implere studebat, ut gentes vicinas fide catholica imbueret. Eo autem consilio haud ita longe a monasterio progredi ei opus erat. Ad utramque Dubis fluvii ripam Warasci, qui*

1) *V. Columb. II*, 24. 2) *Ib. II*, 9. 3) *Ib. II*, 25. 4) *Vide ea quae ad II*, 6. *adnotavi.* 5) *V. Columb. I*, 20. 6) *Ib. I*, 27. 7) *Ib. II*, 7—10. 8) *Apud Fred. IV*, 44, *nomen* Austasius *scriptum est.*

inter Germaniae populos numerantur, incolebant partim haeretici, scilicet Photini Sirmiensis aut Bonosi Narsitani erroribus dediti, alii pagani. Quibus ad fidem conversis, cum Suevis magister evangelium praedicasset sociusque eius 5 Gallus in eo negotio persisteret, ipse ultra eos ad Baioarios tetendit multoque labore plurimos eorum christianos fecit. Ubi aliquamdiu versatus, relictis viris sagacibus, qui opus inceptum continuarent, Luxovium rediit. Ibi exemplo Columbani tam monachos quam vicinos ad peculiarem Scottorum 10 paenitendi modum excitare studebat multosque facundia sua erudiebat, qui postea sedes episcopales meriti sunt, scilicet Chagnoaldus Columbani quondam minister Lugduni Clavati, Acharius Viromandorum et Noviomi et Tornaci, Ragnacharius Augustae Rauracorum et Basileae, Audemarus Bononiae 15 et Tarvanae oppidorum episcopi. Cum igitur instituta magistri quam maximis viribus propagaret et non solum apud Francorum proceres, sed etiam apud regem honore atque veneratione frueretur, diversitas ritus episcopos ecclesiae Gallicanae ad novum vehementemque impetum incitabat, 20 quibus ex ipsius monachis socius optatissimus surrexit. Agrestius postquam apud Theudericum regem notarii munere functus est, compunctione quadam tactus Luxovium pervenerat atque se suaque omnia Eustasio patri tradiderat. Qui cum gentium praedicator esse vellet neque in religione 25 satis profecisset, idoneum ad tale opus eum minime esse abbas existimans consensum dare noluit; pertinacem vero retinere nequibat. Primo ille ad Baioarios progressus, paululum apud eos moratus est, deinde Aquileiam transiit. Aquileienses a communione sedis apostolicae trium capitulorum 30 quaestionis causa se separasse supra commemoravi, eorumque partibus Agrestius adhaesit, epistulam veneno conviciisque plenam ad Athalam conscribens eandem, cuius supra memini. Luxovium reversus, cum doctrinas suas profiteretur, ab Eustasio primo admonitus, deinde cum resipiscere 35 nollet, a collegio segregatus est. Iam per Abelenum episcopum Genavensem ad episcoporum societatem accessit, iique coniuncti apud Chlotharium conquesti sunt, quibus quantisve molestiis per sectatores religionis regulaeque Columbani ecclesia turbaretur. Rex autem ad causam examinandam decidendamque synodum convocari iussit, ut tandem aliquando pax 40 ecclesiae repararetur. Itaque episcopi Burgundiae, praesidente Tretico Lugdunensi, assistente Warnachario maiore domus Eustasii adversario, eodem quo concilium Clippiacense celebratum est anno XLIII. regis, i. e. a. 626/7. *p. Chr., in*

suburbio Matisconensis urbis consederant die statuto, cum subito maior domus morte praeventus interiit[1]. *Quo omine fiduciam adversariorum et inprimis Agrestii imminutam esse credibile est. Accusator enim surgens ea quae* *p. 24. *in Columbani regulam sibi obicienda erant trementibus labiis edisseruit, scilicet superflua et canonicae institutioni aliena illa contineri, veluti frequentem et signandi cochlearis et benedictionis quaerendae consuetudinem*[2], *sanctumque a ceterorum moribus desciscere diversa et missarum celebratione et tonsura. Quaestio igitur maxima, qua publicus rerum ordo turbaretur, paschalis scilicet, a Iona consulto silentio praetermissa est, dum tota quae hic castigatur discrepantia inter utrumque ritum levioris momenti est, ad intestinas tantum pertinens res. Idem de reconciliatione dicendum est, quam Ionas ita factam esse statuit, ut Agrestium disciplinam institutaque magistri detrectantem Eustasius haudquaquam patienter ferens intra praesentem annum in divinum iudicium vocavisset, quo praesagio terribili partis Agrestianae fautores perculsi concordiam restituissent. Manifestum enim est, quaestione paschali neglecta, episcopos cum monachis Luxoviensibus numquam concordare potuisse, ideoque, si pax tunc facta est, id quod non negarim, tamen condiciones a parte adversa dictatas eaque occasione non solum regulam reformatam, sed etiam antiquam Scottorum supputationem abrogatam esse necesse est*[3]. *Quo facto, cum reliqui Galliarum episcopi tum Abelenus monachis non solum non obstiterunt, sed etiam ad confirmanda Columbani instituta operam contulerunt. Eustasius autem disciplinam coenobialem minime remittens, qui Agrestio aliisque secedentibus sibi remanserant eos colligere studebat. Maxima monachorum multitudo ipso gubernante Luxovium confluxit, ita ut locus vix sufficeret aliaque in vicinis locis monasteria construenda essent, quae sicut Grandivallense Waldebertus eius successor*[4] *(a.* 629 — 670*) aedificavit. Eustasius ipse, postquam per triginta dies aegrotavit, a.* 629, *die* 2. *Aprilis, animam exspiravit*[5].

1) *Ex loco Fredegariano IV*, 54, *annus concilii Matisconensis accurate determinandus est, id quod praetermisit F. Maassen, Concilia I*, 206. 2) *Regula coenob. c.* 1. 3. 3) *A. Hauck, 'Kirchengesch. Deutschlands' I*, p. 284. 286[3], *Columbano expulso Scottorum supputationem iam abrogatam esse voluit, etsi reliqua eorum instituta usque ad synodum Matisconensem perdurasse traditum est.* 4) *V. Miracula Waldeberti et Eustasii auct. Adsone, SS. XV*, 1172. 5) *Vide ea quae infra ad V. Columb. II*, 10, *adnotavi.*

Ipso sedente Bertulfus[1] *vitam regularem in monasterio Luxoviensi diu degit vir genere nobilis, qui ex gentili christianus factus, dimissis rebus omnibus, Arnulfi episcopi Mettensis consanguinei vestigia primo secutus erat. Athala autem cum ex Italia profectus Luxovium quondam advenisset, ipsum socium sibi cooptavit, neque Eustasius consensum detrectavit, cum concordissimi ut erant collegae subiectos sibi invicem commutarent, sive hic sive ille desiderabatur. Monasterio Bobiensi iam adscriptus Bertulfus praecepta magistri tam strenue implebat, ut mortuo Athala tota congregatio consensu unanimo eum in paternam dignitatem sublimaret, primumque ea occasione conventus ius abbatis eligendi liberum exercuisse videtur. Attamen Probus episcopus Dertonensis abbatem cum monasterio suae iurisdictioni subdere intendens, eo consilio aulicos pontificesque vicinos sibi conciliavit, per quos Ariowaldum regem Langobardorum capere vellet; is autem iure ecclesiastico probandum esse non ignoravit, utrum monasteria procul ab urbibus sita episcopali dominio subiacerent annon, causamque alienam attingere noluit. Bertulfus cum, quid in se suosque moveretur, ab aulico quodam certior factus esset, et ipse regem ambiens, ad iudicium synodale reiectus est. Illud non sine causa perhorrescens litem ad sedem apostolicam deferre maluit; rex vero quamvis sectae Arianae deditus esset, tamen monachis magis quam adversariis eorum favens sumptu publico eum cum obsequiis Romam perducendum curavit. Honorius papa examinata regulari disciplina ipsum cotidie adhortatus, ut pestem Arianam extingueret, tandem privilegium optatum a.* 628, *d.* 11. *Iunii, ei largitus est, quo monasterium iurisdictioni episcopali exemptum dominio papali subdidit, episcopis vel introitum interdicens, nisi a praeposito invitati ad missarum sollemnitatem celebrandam asciti essent*[2]. *Fratres sub Bertulfo colendis non solum agris sed etiam vitibus vacabant, vineaeque saeptis munitae unus eorum custos tempore vindemiae *praeponebatur, ne avium bestiarumve incursus damnum inferrent. Saepta autem quotannis arboribus densanda erant, in quod negotium transigendum* 30 *monachi iussu abbatis quondam incubuerunt*[3]. *Bertulfus postquam tredecim annos monasterium gubernavit, defunctus est c. a.* 639. *p. 25.

Winiocus presbyter ex paroecianis ad Columbanum visitandum Luxovii saepe aderat, sive vim artificii admira-

1) *V. Columb. II,* 23. 2) *Privilegium ed. in Hist. patriae monum. Chart. tom. I, col.* 5; *cf. Jaffé nr.* 2017[2]. 3) *V. Columb. II,* 25.

batur, qua Scotti arbores in silvis caederent[1], *sive miraculo stupebat, quo horreum frumento noctu repleretur*[2]. *Eius filius Bobolenus post Bertulfum abbas monasterii Bobiensis electus est, quod centum quinquaginta monachi tunc occupasse feruntur. Is maximam curam privilegii confirmandi ampliandique egit illius, quod ab Honorio papa decessor acceperat, eaque de causa Rotharium regem Langobardorum et Gundibergam, sub quorum defensione monasterium positum erat, adiit, ut apud sedem apostolicam sibi suffragarentur. Eorum intercessione Theodorus papa a.* 643, *die* 4. *Maii, Boboleno 'presbytero et abbati' optatam privilegii confirmationem concessit. Patri monasterii totique congregationi episcopum eligere licebat, per quem missarum sollemnia celebrarentur aut presbyteri diaconique vel tabulae in quibus missae celebrandae essent consecrarentur, eumque monasterium ingressum, officio sacro absoluto, statim abire nec quicquam pretii postulare fas erat. Etiam secretis monasterii ipse prohibebatur, ne quieta monachorum vita turbaretur. Praeterea sacerdotibus, nisi essent vocati, potestas omnino nulla in monasterio exercenda erat neque in rebus neque in personis ordinandis; abbas vero post mortem patris is ordinandus erat, quem tota congregatio elegisset. Inprimis episcopo dioecesano interdictum erat, ne privilegium infringeret aut ecclesias decimasque monasterii usurparet. Disciplina intra monasterium patri conveniebat, cui monachi tepidi ad regulam corrigendi erant; sin ipse eam neglexisset, sedis apostolicae iurisdictionem subibat*[3]. *Similis argumenti praeceptum ab ipso Rothario rege monasterio concessum videtur esse, eoque inspecto Rodoaldus filius ipsius 'Bobuleno abbati et presbytero' a.* 652, *die* 4. *Novembris novum dedit, quod adhuc superest. Episcopi dioecesani potestate sublata, ad sacrandos sacerdotes episcopum quemlibet monachis arcessere rex permisit, duas vero condiciones adiecit, ut 'deintra regni ipsius terminum' eligeretur utque electus in notitiam ipsius perferretur; item abbatis eligendi facultatem monasterio denuo obtulit*[4].

1) *V. Columb. I,* 15. 2) *Ib. I,* 17. 3) *Ea quae praeterea in privilegio papali (ed. in Hist. patriae monum. Chart. I, col.* 6; *cf. Jaffé n.* 2053[2]) *enarrantur, scilicet mitram aliaque pontificalia abbati concessa esse, suspectae fidei sunt; cf. Muratori, 'Annali d'Italia' IV,* 92. *Apographon enim a.* 1172. *exaratum quam maxime adulteratum est neque vero inter suppositicias chartam referam, cum formula comparata cum genuina Burgundofaronis charta in universum constare videatur.* 4) *Praeceptum Rodoaldi (ed. Hist. patriae monum. Chart. I, col.* 10) *ex apographo saec. IX. aut X. editum permulta valde rustici sermonis*

Bobolenus, si poetae multo posteriori credere fas est, ab ipso Columbano edoctus inter fratres fortiter manibus operabatur similique curandi gratia pollebat, ita ut monachi artus lapide praecisos restituere posset[1].

Columbanus Theudeberti regnum ingressus pagum Briegium villamque Pipimisiacum circa duobus milibus ab oppido Meldensi distantem attigerat, quam Chagnericus[2] *conviva regis cum Leudegunde uxore inhabitabat. Ab eis summo cum gaudio receptus omnique subsidio instructus benedixerat totam domum liberosque sibi ita conciliaverat, ut omnes postea ordinem ecclesiasticum elegerint. Chagnoaldus enim, quem ministrum ipsi apud Brigantiam servisse supra commemoravi, ex monacho Luxoviensi postea Laudunensem episcopatum adeptus est; Burgundofaro*[3] *autem sedem Meldensem occupavit. Denique Burgundofaram, quae vulgo Fara appellatur, i. e. 'genealogia, generatio'*[4]*, filiam Columbanus benedicens Domino voverat, sed pater votum minime curans eam invitam alicui desponderat. Factum est autem, ut Eustasius abbas ad Chlotharium regem pergens Chagnoaldo comite Chagnerici domum visitaret. Ubi cum in puellam incidisset oculorum dolore febribusque laborantem, in patrem vehementer invectus, quasi sancti interdictum violaturus esset, illo promittente fore, ut votis *puellae non amplius obsisteret, ipsam facile ad sanitatem revocasse* *p. 26.

vestigia fert, quae neque librarii neque editores intellexisse videntur; finis vero misere depravatus interpolatusque est, nam pro ducibus gentique nostrae *sicut alibi ita hoc loco scribendum est* ducibus vel agentibus nostris *(ita praeceptum prius Adalwaldi) atque ultima verba admodum suspecta* sed pro perpetem firmitatem anuli nostri sigillum subter adfigi praecepimus *nullo modo cohaerent, sed expectantur talia qualia in chartis Agilulfi alteraque Adalwaldi ita conectuntur:* quatinus pro salute et stabilitate regni nostri Dominum valeatis die noctuque deprecare. *Etiam indictionis numerus (VIIII pro XI) stare nequit atque propter temporum notas inter se dissentientes chartam inter spurias reiecit Chroust, 'Untersuchungen über die Langobardischen Königs- und Herzogsurkk.',* 1888, *p.* 187, *dum quaestionem in suspenso relinquit L. M. Hartmann, 'Gesch. Italiens' II,* 1, *p.* 275. *Attamen de genuino huius praecepti argumento mea opinione dubitari vix licet atque sermo et forma cum veris regum Langobardorum chartis haud raro accurate conveniunt, veluti locis his: 'contra hunc nostrum generalem praeceptum', 'anno feliciter (lege 'felicissimi') regni nostri primo per indictione [nona] feliciter', unde chartae fidem habendam esse persuasum mihi est.*

1) *Cf. Versus de Bobuleno abbate, Scr. rer. Merovíng. IV, p.* 155.

2) *V. Columb. I,* 26. *II,* 7.

3) *Burgundofaro pontifex Meldensis urbis una cum Waldeberto abbate Luxoviensis coenobii testis aderat miraculi in monasterio Evoriacensi patrati, neque vero fratrem eum Burgundofarae fuisse Ionas II,* 21, *meminit.*

4) *V. Waitz, 'VG.' I,* 81[3].

dicitur sospitemque matri commendavit, donec a Chlothario rediens religiosis vestibus eam indueret. Pater vero pollicitationis mox oblitus nuptias iam parare decrevit. Quod puella comperta cum socia ad basilicam S. Petri Meldensem confugit, cumque vel eo ipso loco pueri a patre missi mortem in eam intenderent, Eustasius regressus ipsam liberavit atque per Gundoaldum urbis illius pontificem sacris vestibus induendam curavit. Tunc monasterium virginum Evoriacas vel Brigense[1], *postea ex sanctae nomine Farae monasterium, hodie Faremoutiers appellatum, in solo paterno aedificatum est curamque aedificandi Eustasius monachis duobus, Chagnoaldo scilicet fratri puellae et Waldeberto, commisit una cum regula docenda. Domus*[2], *quo tribus ostiis aditus patebat, et cellas et dormitorium commune comprehendebat neque hortus deerat, in quo olera ad coquinam necessaria ab ipsis virginibus colebantur; totum autem monasterium saeptis vel vallo cingebatur, quae transiliendo violari non licebat. Burgundofara mater virginibus praeerat aliaque cellariae munere fungebatur. Cum abbatissae fama passim per Gallias atque etiam per Britannias celebraretur, proceres non solum Francorum, sed etiam Anglosaxonum filias erudiendas ac sponso caelesti iungendas ipsi tradebant*[3], *ita ut virgines multae eo confluerent, inprimis e familiis nobilibus ortae. Instituta coenobialia a praeceptis quae monachis suis Columbanus dederat parum differebant. Confessionem apud matrem virgines expromebant, quae paenitentiam ad regulam peccantibus irrogabat a corpore Domini iam segregatis. Etiam cotidiana delicta in cogitatione, in sermone, in opere commissa confiteri oportebat, terque cotidie, sicut erat et monasterii et regulae consuetudo, per confessionem mens purgabatur*[4]. *Cum Columbano bina confessio suffecisset tertiaque a Donato addita esset, huius regulam in monasterio Evoriacensi a virginibus observatam esse ex hoc loco concludi licet. Missarum sollemnia a monacho celebrabantur, quo munere Ionas quondam fungebatur, eisque Burgundofara cum famularum collegio intererat. Virgini moribundae reliquae cum matre ad supremos honores praestandos aderant psallentesque animam exeuntem*

1) *Beda, Hist. eccl. III,* 8: in monasterio, quod in regione Francorum constructum est ab abbatissa nobilissima vocabulo Fara in loco qui dicitur in Brige. 2) *V. Columb. II,* 11—22. 3) *Beda, Hist. eccl. III,* 8. *Willesuindae ex genere Saxonorum Ionas II,* 17, *meminit.* 4) *V. Columb. II,* 19.

comitabantur; tricesimo autem die commemoratio defunctae cum missarum sollemnitate in ecclesia celebranda erat. Puellae tam diligenti matris custodia intra coenobium educabantur, ut una earum inter sexuum naturam diiudicare nequiret, marem 5 feminamque idem esse existimans. Parentes nobiles filias in universum alicui nuptum dare quam monasterio tradere malebant consensumque non dabant, nisi postquam omnes eas retinendi conatus ad irritum ceciderunt. Intrantibus autem monasterium nobilibus puellis neque diciplina neque 10 tenuis victus valde arridebat. Complures furtivo cibo gulae aviditatem esuriemque satiare aggressae sunt; aliae autem et inprimis noviciae illius vitae pertaesae saeculique desiderio arreptae fugam iniebant saeptaque per scalam transiliebant, cum diabolo conversari praeferentes quam cum sancta 15 matre, neque vero inceptum semper prospere procedebat, sed in ipso vallo transiliendo deprehensae libertatis amorem confessione paenitentiaque luebant. Agrestium rebus novis studentem, qui post synodum Matisconensem eo se contulerat, Burgundofara refellit[1]*, magna cum constantia fraudibus 20 ipsius obsistens. Monasterii terminos violabat omnemque eius familiam persequebatur Aega maior domus, cuius mors a.* 641. *virgines ex aliqua parte relevabat. Burgundofara quot annis post vixerit, minime constat. Inter sanctas relata die* 7. *Decembris colitur apud Usuardum*[2]*:* In pago 25 Meldicensi sanctae Farae virginis, *quocum epitaphium quoddam Caroli Calvi *tempore compositum*[3] *et Martyrologium Evoriacense*[4] *c. a.* 1200. *conveniunt, dum dies III. Non. Apr. in praescriptionibus codicum inferioris notae A* 1b[3.4] *Ionae legitur. Abbatissae Burgundofarae suc-* 30 *cessere virgines stirpis regiae Anglorum, scilicet Saethryd, Annae regis Anglorum orientalium privigna, et Aedilberg, eiusdem filia naturalis; praeterea earum neptis Earcongota eidem monasterio adscripta erat*[5]. *Cum fratres permulti ibidem consedissent, separatis quidem aedibus, monasterium 35 altera saeculi VII. parte factum est duplex, idemque cum Habendensi coniunctionis eiusmodi prima fuere exempla. Quae licet cum Columbani institutis parum conveniret, tamen ex ipsis exorta est. Piis puellis unus alterve ex probatissimis fratribus ab abbate Luxoviensi aggregabantur, ut curam in 40 spiritualibus gererent, sexus muliebris mox alios attrahebat, itaque marum monasteria surrexere iuxta puellarum.*

*p. 27.

1) *V. Columb. II,* 10. 2) *Ed. Bouillart p.* 197. 3) *Mabillon, AA. SS. Saec. II,* 449. 4) *Cf. Mabillon, Annales ord. S. Benedicti I,* 434. 5) *Beda, Hist. eccl. III,* 8.

Extat Burgundofarae testamentum[1] *a. V. Dagoberti, i. e.* 627. *p. Chr., d. VII. Kal. Nov. datum, actum autem d. VII. Id. Octobr., quo monasterio Evoriacensi in honorem Mariae et Petri aedificato, cum ibi residens diem supremum expectaret, quas ex hereditate paterna antea tradiderat possessiones confirmasse fertur. Formula quidem veris testamentis non absimilis est, constructionesque tales quales:* visa sum aedificasse, visa sum accepisse, locum, quod est constructum, *illius aevi consuetudini optime respondere videntur neque cum charta Burgundofaronis*[2] *omnino falsa testamentum comparari licet, ubi Faro Faraque appellantur Burgundofaro Burgundofaraque. Sigilla quae ab utroque documento pendent chartae quoque genuinae postea affixa esse possunt. Aliae autem suspicionis causae*[3] *haud ita facile removendae sunt, scilicet virginem a.* 610/1. *intra infantiae annos constitutam et post a.* 641. *defunctam respectu dissolutionis suae a.* 627, *vix plus quam* 27 *annos natam, testamentum condidisse, deinde distinctionem inter datum et actum in testamentis inusitatam. Chagnulfi nomen fratri sanctae inditum comitis Meldensis esse potest, cuius in privilegio Resbacensi a.* 635/6. *mentio fit*[4].

A Meldorum oppido haud ita multum progressus Columbanus in villa Vulciaco ad Matronam sita ab Authario eiusque uxore Aiga receptus erat materque filios teneros benedicendos ei obtulerat. Hi adulti apud Chlotharium et Dagobertum reges summam gratiam inierunt neque vero gloriam saeculi consecuti aeternae obliti sunt. Ado enim maior natu monasterium virginum Iotrense, alter Dado referendarius regius creatus cum fratribus, e quibus Rado tertius a Iona praetermissus est, in saltu Briegensi Resbacense ad regulam Columbani construxerunt[5], *quae monasteria haud longe et inter se et ab Evoriacensi distant. Ex eis maximam auctoritatem, quod ad ius ecclesiasticum pertinet, monasterium* R e s b a c e n s e *consecutum est, cuius privilegia inter formulas*

1) *Ed. Pardessus, Dipl. II,* 15. 2) *Ib. I,* 193. 3) *Inter scripta apocrypha testamentum reiecit Mauricius Lecomte, 'Le testament de sainte Fare, fondatrice et première abbesse de Faremoutiers' ('Extrait du Bulletin de la conférence d'histoire et d'archéologie du diocèse de Meaux'* 1898, *p.* 321*), dum qui dissertationem eius examinavit Leo Levillain ('Bibl. de l'école des chartes'* 1899, *p.* 95*) contrariam opinionem defendit iudex non adeo firmus. Denique H. Auffroi, 'Évolution du testament en France', Parisiis* 1899, *p.* 228, *n.* 4, *auctoritatem ei abrogavit. Sane exemplar saec. XI. specie autographi compositum suspicione non caret.* 4) *K. Pertz, Dipl. I, p.* 16. 5) *V. Columb. I,* 26.

admissa posteris exempla imitandi facta sunt. Locus, ubi monasterium situm erat, ad fiscum regium spectans conditoribus largitate Dagoberti regis concessus erat, qui conditum ex eodem fisco partim dotaverat, cum alia fratres una cum patre contulissent. Monasterio, quod in honorem Petri, Pauli, Antonii constructum primo Ierusalem appellabatur, Agilus abbas praeerat, qui monachus Luxoviensis Eustasium quondam in Baioariam comitatus erat[1]*. Rogatu conditorum privilegium*[2] *plenissimae libertatis, scilicet et immunitatis et exemptionis ex iurisdictione dioecesana, rex monasterio a.* 635/6, *die* 1. *Octobris concessit, quod ad episcopos, duces, Chanulfum comitem Meldensem datum Dado ipse obtulit. Singulas autem quas monachis, ut quiete ibi residere possent, attribuit libertates ita plenius descripsit,*

*1) *ut episcopo nulli quicquam de rebus monasterii tollere liceret neque potestatem quandam in eo exercere* *p. 28.

2) *neque illud intrare nisi voluntate abbatis aut congregationis,*

3) *ut abbate defuncto, quem ex semet ipsis ipsa congregatio elegisset, eum sibi seniorem insiitueret,*

4) *ut ne iudicibus quidem res usurpare liceret aut ad exercendam potestatem iudiciariam monasterium possessionesque eiusdem ingredi, sed omni immunitate illud cum congregatione sua frueretur.*

Hoc privilegio tota iurisdictio dioecesana episcopo loci extorta est neque quicquam ei remansit, ne summum quidem ius instituendi[3] *abbatis libere electi; potestatem autem non solum saecularem, sed etiam ecclesiasticam rex removit iure fisci,* dum, *inquit,* super nostra est largitate constructum. *Erat igitur monasterium regium, de quo disponendi facultatem sibi soli reservavit. Verebatur autem ipse, ne quis detrahendo aestimaret, eum 'in id nova decrevisse', quare affirmare festinabat de canonica auctoritate nihil imminutum esse, exempla insuper afferens monasteria Acaunensium, Lerinensium, Luxoviensium, S. Marcelli Cabillonensis,*

1) *V. Columb. II,* 8. 2) *Ed. Pertz, Dipl. I, p.* 16. 3) *Contrariam opinionem tuitus est qui in has res ea qua callet sagacitate inquisivit Theodorus de Sickel, 'Beiträge zur Diplomatik' IV ('SB. der phil.-hist. Classe der Wiener Akad.' XLVII,* 1864, *p.* 571 *sqq.), verbo* instituat *(Pertz l. l. p.* 17, 29*) subiectum attribuens episcopum loco congregationis, idemque iurisdictionem moderatam episcopis semper reservatam esse statuit, vel contradicentibus privilegiis. Institutis enim Scottorum non eam quam par est auctoritatem vindicasse videtur, unde libertatem monachorum iusto minorem fuisse credidit, postea quidem per episcopos coercitam.*

quae et ipsa iam inde antiquitus per regalem sanctionem sub libertatis privilegio mansissent. Etsi, privilegiis his deficientibus[1], *de qualitate libertatis singulis concessae iudicari nequit, tamen ex historia ecclesiastica compertum habemus, vel celeberrimum Lerinensium monasterium ex iurisdictione dioecesana minime exemptum fuisse*[2], *neque ante Columbanum vestigium illius libertatis coenobialis in Galliis deprehenditur, qualem ipse suo Luxoviensi monasterio asseruerat, qualisque Resbacensi competere videbatur 'ad modum Luxoviensis'*[3] *instituto. Interim cum reliquorum episcoporum tum Meldensis auctoritatem canonicam rex re vera imminuerat neque ipsis invitis privilegium regium ad effectum adduci poterat. Unde Dado referendarius cum fratribus a Burgundofarone qui Meldicae ecclesiae tunc praeerat postulabat atque rex una cum Canderico patriarcha Galliarum, scilicet episcopo Lugdunensi, aliisque episcopis parti Scottorum addictis eidem supplicabant, ut simili beneficio monasterium instrueret, isque constitutionem suam*[3] *a.* 638 *(vel* 637*?) d.* 1. *Martii etiam comprovincialibus suis confirmandam obtulit. Iam ipse episcopus dioecesanus non solum ius instituendi abbatis congregationi contulit verbis hisce:* quem unanimiter omnis congregatio illa monachorum ex semet ipsis optime regulam compertum elegerint, sibi seniorem instituant, *sed etiam iuri suo circa pontificalia renuntians, eidem concessit, ut benedictiones, consecrationes, sacros ordines a quovis spirituali pontifice perciperent, ut si quis e monachis more Scottico ordinem episcopalem nactus esset, is ea perficere posset, atque verbis apertis professus est, nullam se potestatem neque in rebus neque in ordinandis personis monasterii habere, disciplinam quoque monachorum totam abbati cedens. Monasteria licet complura usque ad Karoli M.*[4] *tempora* *p. 29. *exemplo Lerinensium, Acaunensium, *Luxoviensium monachorum instituta sint, libertates tamen non eaedem ab episcopis eis concedebantur, sicut Resbacensi, atque iura potiora*

1) *In binis Chlotharii regis (a.* 613—629*) privilegiis, quorum chronographus Acaunensis a.* 830. *meminit (Gremaud, 'Origines' p.* 26*), sanctum erat, ne consuetudo monachorum Acaunensium immutaretur, neve abbas constitueretur, nisi ex ipsis quem fratres elegissent.* 2) *Cf. Auct. antiq. VIII, p. LIV.* 3) *Pardessus l. l. II, p.* 39. 4) *Cf. privilegium monasterio Acutiano in territorio Sabinensi sito a Karolo M. a.* 775. *concessum (Duchesne, Script. III,* 652*):* privilegium, sicut cetera monasteria Lirinensium, Agaunensium et Luxoviensium, ubi prisca patrum Basilii, Benedicti, Columbani vel ceterorum patrum regula custodiri videtur.

iam Marculfus episcopo dioecesano reservavit, eraso loco ad institutionem pertinente[1], *nam abbatem a nullo promoveri voluit nisi ab episcopo*[2].

Instituta coenobialia Scottorum a discipulis sectatoribusque Columbani per totas Gallias pervulgata sunt, matrique Luxoviensi filiae surrexere fere innumerae, in quas ius coercitionis competebat abbati Luxoviensi[3]. *Potentinus Luxovio discedentem magistrum comitatus, in regione Armoricana, scilicet in dioecesi Constantiensi, monasterium condidit*[4]. *Complura in dioecesi Bituricensi ad Columbani regulam monasteria constructa sunt, scilicet a Berthoara femina nobili mulierum unum in urbe ipsa, a Theudulfo cognomento Babeleno virorum duo in insula Milmandrae fluvii et Gaudiaci tertiumque mulierum loco qui Carantomus vocatur ad eundem fluvium sito. Prope urbem Nivernensem idem quartum adiecit item mulierum*[5]. *Mitto Sadalbergam, filiam Gundoeni, quam caecam Eustasius in villa Mosa sanaverat*[6], *Romaricum*[5] *e nobilioribus Theudeberti regis ministris, amicum Arnulfi episcopi Mettensis*[7], *cum Amato, Eligium*[5] *postea Viromandensem episcopum reliquosque monasteriorum conditores ritui Scottico addictos, quorum vitas aut edidimus aut edituri sumus.*

Interim instituta illa, qualia Columbanus reliquerat, eadem minime permanserant, reformata cum supputatione paschali tum regula. Multa enim in hac reprehendenda esse visa sunt cum Agrestio tum aliis, inprimis nimia severitas vel in rebus minimis constitutioque parum definitiva. Percussionibus duris, quibus peccata levia vel potius nulla coerceri voluerat Columbanus, monachi monasteriis expellebantur, caerimoniasque superfluas puerilesque constituens fere derisui habebatur magister. E contrario de monasterio administrando atque de disponenda vita coenobiali pauca aut nulla in ipsius regula definita erant. Haec omnia Benedictus optime ordinaverat, cuius regula praeterea humana moderatione eminebat[8]. *Sicut in usum virginum auctore Donato episcopo Vesontionensi ex regulis Columbani, Benedicti, Caesarii enchiridion compactum est, ita etiam monachis Columbani instituta dilatanda erant, assumpta regula Bene-*

1) *Privilegium regium apud Marculfum I,* 2. 2) *Privilegium episcopale ib. I,* 1. 3) *Correctionem Eustasii Romaricus et Amatus subiere; cf. V. Columb. II,* 10; *Hauck l. l. p.* 298[3]; *C. Fr. Weiss, 'Die kirchlichen Exemtionen der Klöster', dissert. Bern.* (1893), *p.* 18. 4) *V. Columb. I,* 21. 5) *Ib. II,* 10. 6) *Ib. II,* 8. 7) *Cf. V. Arnulfi c.* 6. 8) *Cf. Rettberg l. l. p.* 678 *sqq.*

dicti. Ionas vero regulae neque Donati neque Benedicti mentionem ullam fecit, ipsique si credere fas esset, Columbani instituta usque ad sua tempora intemerata perstitissent. Monasteria autem et Solemniacense et Resbacense, quae ipso teste ad Columbani regulam[1] constructa esse feruntur, regulam Benedicti et Columbani et exemplum Luxoviensis monasterii persequebantur, sicut ex chartis et Eligii[2] et Burgundofaronis colligi licet, atque in monasterio Evoriacensi, cui regulam Columbani[3] expressis verbis attribuit, potius Donati regulam viguisse suis ipsis verbis prodidit trinam confessionem commemorans. Complura postea monasteria ad regulam Benedicti vel Columbani instituta sunt, quae enumerare longum est[4], atque inter codices monasterii Fontanellensis per Wandonem abbatem (ex a. 742*) comparatos unus extabat, 'in quo continebatur regula sancti Benedicti et sancti Columbani et martyrologium'[5], scilicet Hieronymianum, cuius originem item ad Scottorum sectatores referendam esse nuper demonstravi[6]. Denique Columbanum Benedictus propter virtutes quas* *p. 30. **dixi victor penitus fugabat, primusque Leudegarius ordinem vel regulam Benedicti abbatibus monachisque solam praescripsit[7], ex qua monasteriorum salutem expectabat omnem, in Galliis incipiens id quod saeculo insequenti perfecit Bonifatius.*

Columbani discipulorumque eius gesta descripsit qui inter historicos Gallicanos saec. VII. post Fredegarium facile primum locum obtinet I o n a s[8] *natione neque Scottus neque Francogallus, sed in summis Italiae finibus sub ipsis Alpium iugis natus Segusione[9] in urbe nobili, quae ex sede regali regni Cottiani redacta erat in municipium. Monasterio Bobiensi teneris adhuc annis post Columbani mortem et c. a.* 618. *p. Chr. adscriptus per novem annos ibidem conversatus erat neque vero parentibus saepe postulantibus per-*

1) *V. Columb. II,* 10. *I,* 26. 2) *Scr. rer. Merov. IV, p.* 747. *Locus chartae Burgundofaronis hic:* sub regula b. Benedicti et ad modum Luxoviensis monasterii, *si emendandus est, cum regularum infra iterum auctor meminerit:* secundum regulam ipsius b. Benedicti vel b. Columbani, *ipsum ad alterum emendandum esse existimo, insertis verbis:* vel b. Columbani, *dum A. Hauck, 'Kirchengesch. Deutschl.' I, p.* 293. 309[3], *in locum Benedicti Columbanum substituit, ita ut uterque iterum inter se dissentiat. Idem ipsum Benedicti nomen charta Solemniacensi eradere voluit (ib. p.* 291[2]*).* 3) *V. Columb. II,* 11. 4) *Löning l. l. II,* 442. 5) *Gesta abb. Fontan. ed. Löwenfeld p.* 38. 6) *'N. Arch.' XXIV, p.* 294 *sqq.* 7) *Concil. Augustodun., ed. Maassen I,* 221. 8) *De vita scriptisque Ionae disseruit Seebass (Herzog, 'Real-Encyklopädie' IX, p.* 340[3]*).* 9) *V. Columb. II,* 5.

missum domum visendi impetraverat, cum quondam mense Februario Athala abbas sua sponte ipsi imperavit, ut in patriam proficisceretur nullaque mora reverteretur. Itaque tempore nimii frigoris, presbytero diaconoque comitibus ad- 5 *ditis ad custodiendam iuvenis sanctimoniam, longum iter suscepit, cuius media pars triduo absoluta videtur esse, atque summo gaudio a matre fratreque receptus est, sed haud diu optato aspectu illi fruebantur, nam noctu febribus correptus Ionas vehementissime desiderabat, ut quam citissime ad* 10 *monasterium rediret. Quo cum advenisset, abbatem iam in extrema morte positum repperit, qui die* 10. *Martii c. a.* 626. *diem supremum obiit. Erat autem Ionas ministerio Athalae addictus*[1], *quem locum apud Columbanum olim Domoalis et Chagnoaldus occupaverant, epistulaeque ab abbate perlectae* 15 *eidem asservandae tradebantur, sicut Agrestii litterae*[2], *quas post multos annos neglegentia perdidit, atque etiam responsa fortasse scribebat eaque omnia quae in commercio epistularum coenobiali occurrebant scribenda. Electo Bertulfo abbate, idem munus retinebat eratque in ipsius comitatu*[3], *cum pri-* 20 *vilegii causa a.* 628, *mense Iunio, Romam ad Honorium papam ille accessit. Abbas aeger ex Urbe progressus, cum rediens prope Bismantum castrum iam dirutum vi febrium opprimeretur, cumque tensis tentoriis in locis asperis pernoctaret, Ionam arcessivit, curisque officii sui occupatus, de* 25 *vigiliis nocturnis eum interrogavit, cumque omnia iam disposita esse audisset, ante stratum suum per totam noctem ipsum excubare iussit. Etiam cum Eustasio abbate Luxoviensi* († 629) *Ionas conversatus videtur esse*[4], *sive ille Bobium visit, sive, quod malim, ipse Luxovium translatus* 30 *est: monachos enim inter abbates utriusque monasterii commutatos esse ipse testatur*[3]. *Ante Bertulfi obitum et fortasse c. a.* 639. *apud fratres Bobienses commorabatur*[4], *donec ab Amando episcopo adiutor evocatus est, ut in convertendis Francis paganis ipsi assisteret. Mox in Galliam Belgicam* 35 *profectus, prope Elnonem rivum constitisse videtur, eo procul dubio loco, quem monasterium a sancto constructum posteaque ex ipso appellatum occupabat, indeque excurrentes praedicatores gentium per Scarpim Scaldimque lintribus usque ad oceani ora navigabant. Quo in negotio gravissimo minimum* 40 *triennium perseverabat. Praeterea etiam in monasterio Evoriacensi diutius constitisse videtur, ubi virgine quadam de-*

1) *V. Columb. II,* 2. 2) *Ib. II,* 9. 3) *Ib. II,* 23. 4) *Cf. epistulam V. Columbani praemissam.*

functa missarum sollemnia memoriae causa tricesimo die more ecclesiastico celebrabat[1]. *Denique abbas creatus a.* 659. *mense Novembri iussu Chlotharii regis eiusque matris Balthildis ad urbem Cabillonensem missus est, itinerisque labore fessus per paucos dies in monasterio S. Iohannis Reomaensi requiescebat.*

Itaque Ionas monasterio Bobiensi relicto huc illuc passim vagatus est, ubique eo libentius receptus, quo minus litterarum periti in Galliis tunc reperirentur. Desiderio enim eodem, quocumque accessit, ecclesiae monasteriaque tenebantur, vitae scilicet patroni *p. 31. *possidendae, eique rogatus facile satisfecit auctor, de quo agitur. Scarpim adverso flumine navigans ad Atrebatum urbem pervenit, ubi Vedastes episcopus colitur, huiusque vitam, quae auctori saec. VI. ante me attribuebatur, potius Ionae sermone compositam esse tam certis argumentis probavi, ut vel acerbissimi studiorum meorum adversarii quamvis inviti facere non potuissent, quin opusculum incerti auctoris auctori suo a me recte restitutum esse consentirent. Deinde in monasterio Reomaensi commoratus Vitam Iohannis abbatis a.* 659. *condidit, cuius textum primigenium e codicibus erutum princeps edidi. Quibus de vitis cum infra agendum sit, iam ad celeberrimum eiusdem auctoris opus transeamus, Vitam scilicet Columbani discipulorumque eius.*

Fratres Bobienses cum c. a. 639. *reviseret, Ionas iussu Bertulfi rogatuque eorum pollicitus est*[2] *se Columbani patris texturum esse gesta neque vero ante triennium ad solvenda vota pervenit, cum Amando adiunctus fluctibusque agitatus vix otio studioque abundaverit. Interim propositum suum etiam ad discipulos magistri eosque extenderat, qui inter sectatores eiusdem eminere sibi visi erant, neque quae in monasteriis et Bobiensi et Evoriacensi gesta erant miracula singula memoriae tradere praetermisit. Opus abbatibus Luxoviensi Bobiensique, scilicet Waldeberto et qui Bertulfo interim successerat Boboleno, dicatum in duos libros distinxit:* primus, *inquit,* beati Columbae gesta perstringit, secundus discipulorum eius Athalae, Eusthasi vel ceterorum quos meminimus vitam edisserit. *Columbani historiam in priore libri I. parte (c.* 1—17*) usque ad monasteria in Vosago condita perduxit, additis miraculis quae sanctus ibidem patravisset; posterior eaque longior huius libri pars (c.* 18—30*)*

1) *V. Columb. II,* 12. 2) *Cf. epistulam V. Columbani praemissam.*

historiam relegationis novaeque peregrinationis per Alamanniam in Italiam usque ad obitum felicem, i. e. intra paucos annos 607—615. *gesta, comprehendit. Procedente enim tempore fontes eo uberius fluere coeperunt, quo minus de sancti primordiis et conversatione Hibernica abundantia fideque praestabant, perpauca tantum parumque certa, ne dicam fabulosa tradentes. Ionas utriusque monasterii et Bobiensis et Luxoviensis proximos sancti successores et Athalam et Eustasium testes citare poterat atque etiamtunc superstites quam plurimos eorum esse affirmavit, qui miracula apud sanctum patrata et vidissent et ipsi enarravissent*[1]. *Auctores, a quibus miracula acceperat, saepe nominavit, velut qui Columbanum in desertum comitati piscibus capiendis vacaverant, Sonicharium tunc adolescentem adhuc superstitem atque celeberrimum Gallum illum, quocum diutius conversatus videtur esse*[2]. *Theudegisilus digitum in metendo abscisum atque saliva sancti sanatum ei ipse monstraverat*[3], *idemque etiam de morte alterius Columbani, qui una cum sancto ex Hibernia advenerat, ei rettulisse videtur*[4]*: fuerat enim minister illius. Ea quae Winiocus presbyter viderat miracula*[5] *fortasse filius ipsius Bobolenus abbas enarravit. Donatus episcopus Vesontionensis, de cuius origine et familia I,* 14. *rettulit, etiamtunc inter vivos erat. Inter auctores alterius partis, quae maioris momenti est atque etiam ad historiam politicam scribendam materiam utilem affert, primum procul dubio locum Athala et Eustasius occupant, quos Luxovii relictos de causis exilii optime instructos fuisse oportet. E quibus unus ministerio Columbani adiunctus fuerat, alter, scilicet Eustasius*[6], *ipsum in Theudeberti regnum subsecutus miraculum prope Brigantiam patratum rettulit, deinde vice sancti Luxoviense monasterium gubernans iussu Chlotharii legationem illam suscepit, de qua in calce libri relatum est*[7]. *Comes autem itineris illius, quo Columbanus e Theuderici regno *reportabatur, etiamtunc degebat Potentinus*[8], *qui in dioecesi Constantiae urbis monasterium condiderat. Inter clericos ecclesiae Magontiacensis Ionas familiares habuisse videtur, qui ipsum de colloquiis Lesionis*[9] *episcopi certiorem facerent. Denique liberi Chagnerici illius Theudeberti regis convivae, in cuius domo per Meldense territorium proficiscens*

*p. 32.

1) *Cf. epistulam V. Columbani praemissam.* 2) *V. Columb. I,* 11: Haec nobis supra dictus Gallus sepe narravit. *Locus in editione Mabilloniana desideratur.* 3) *V. Columb. I,* 15. 4) *Ib. I,* 17. 5) *Ib. I,* 15. 17. 6) *Ib. I,* 27. 7) *Ib. I,* 30. 8) *Ib. I,* 21. 9) *Ib. I,* 27.

sanctus requieverat, commemorandi sunt, scilicet Chagnoaldus, Burgundofara et sine dubio Burgundofaro. Ex his Chagnoaldus, qui minister Columbani in locum Domoalis[1] *successerat, eius conversationem in deserto Alamannico expertus erat*[2], *et praecipue quae sancto blanditiae per animalia silvestria exhibitae essent, Ionae curioso enarravit*[3], *antequam c. a.* 632/3. *mortuus est.*

Itaque biographus, licet Columbanum ipse non vidisset, tamen de rebus ab eo in Gallia Italiaque gestis per testes oculatos optime instructus esse poterat. Discipulos autem sectatoresque sancti, de quibus in altero libro rettulit, plerosque non solum ipse viderat, sed etiam diutina conversatione expertus erat. Materiam huius libri ita disposuit, ut

c. 1—6. *de Athala abbate Bobiensi,*
c. 7—10. *de Eustasio abbate Luxoviensi,*
c. 11—22. *de miraculis Evoriacensibus,*
c. 23. *de Bertulfo abbate Bobiensi,*
c. 24. 25. *de miraculis a monachis Bobiensibus gestis*

disputaret. Sub Athala monasterio adscriptus ministerioque abbatis adiunctus historiam Bobiensem usque ad a. 628. *per decennium testis oculatus memoriae tradidit, ipseque cum fratrum reliquorum tum sui ipsius testimonium ad confirmanda miracula quaedam attulit*[4]. *Ultimam Athalae visionem per Blidemundum*[5] *monachum cognoverat, moribundo autem abbati ipse adstitisse videtur. Plura primis Bertulfi annis monasterium passum erat, episcopo dioecesano insidias moliente, conatum autem ope Ionae abbas feliciter repulerat. Haec acquisiti privilegii papalis historia ut rei coenobialis cognitioni multam lucem affert, ita accuratam biographi descriptionem pergratam haberi existimamus. In calce libri cum virtutes, quibus monachos Bobienses sub utroque abbate abundare viderat, tum extremos halitus fratrum feliciter decedentium diligenter descripsit; mortis autem Bertulfi mentionem nullam fecit, nisi fallor, quia interim in Galliis vagabatur. Pretiosissimam procul dubio libri alterius partem historia Eustasii efficit. Haec a Burgundofara, de qua in subsequentibus se narraturum esse auctor I,* 26. *promiserat, et ab origine monasterii Evoriacensis incipit; sequuntur expeditiones ad propagandam fidem christianam in Baioarios aliasque gentes factae; denique discordiae Agrestianae fusius relatae. Synodi illius celeberrimae Matisconensis a.* 626/7,

1) *V. Columb. I,* 9. 19. 2) *Ib. I,* 27. 28. 3) *Ib. I,* 17. 4) *Ib. II,* 2. 5) *Ib. II,* 6.

in qua clerus Gallicanus ultima ausus est contra Columbani sectam, quae, nisi vehementer fallor, victori cessit, acta nulla supersunt neque quisquam meminit praeter Ionam nostrum. Qui cum paulo post Luxovium advenisse videatur, memoriam earum rerum etiamtunc recentem repperesat mortique Eustasii (a. 629) fortasse ipse interfuerat, cum pluribus eam descripserit. Denique ad virtutes in monasterio Evoriacensi patratas transeamus, ad quas lectorem auctor (II, 7) his verbis delegaverat: In quo *(scil. monasterio)* quantae virtutes postea factae fuerint, si vita comes fuerit, prosequi nitimur. *Sunt ipso teste signa, quae ad exhortandas vel consolandas virgines Dominus demonstrare dignatus est, inprimis visiones, quas virgines in extremis positae vidisse sibi visae erant, iuvenibus ipsoque creatore apparentibus, caelis apertis, choris angelicis auditis, eaque quae post mortem in cellulis defunctarum vel in ecclesia observata sunt, odoribus suavibus balsamoque redolentibus* **luminibusque visis. Haec miracula ea quam apud virgines Evoriacenses deprehenderat mente parum sana Ionas diligentissime litteris mandavit ipseque obiurgationi eorum iam occurrebat, qui eum 'res non necessarias compilare' iudicarent*[1]. *Certe haec operis pars infimum locum obtinet, etsi negare nolo, ea quae de usu, vita, moribus virginum in monasterio degentium testis oculatus attulit haud parvi momenti esse ad cognoscendum illius aevi non solum ecclesiasticum, sed etiam intestinum rerum statum.*

*p. 33.

Sane, ne auctori iniuriam inferamus, monendum est, vitas sanctorum eo tantum consilio ab ipso compositas esse, ut quomodo a vetustioribus hagiographis[2] *priscorum exempla imitanda suis temporibus praestita essent, ita ipse recentiorum et vitam laudabilem et miracula posteritati ad imitandum proponeret. Consilium igitur adhortativum persecutus est ad profectum perfectorum emendationemque delinquentium. Cum miracula nonnulla evangelicis simillima Columbano attribuerit, eo magis fortasse peccatores exemplo magistri ad perfectionem incitare sibi videbatur.*

Historiae Francorum Ionas ut erat peregrinus non adeo magna peritia praestabat. Columbanum enim, qui vicesimo anno (= 610. p. Chr.) desertum Vosagi reliquerat, eo advenisse statuit Sigiberto regnante, cui duo regna et Austrasiorum et Burgundionum attribuit[3]*; eo autem interfecto in utrumque regnum Childebertum filium successisse*

1) *V. Columb. II,* 16. 2) *Ib. I,* 1. 3) *Ib. I,* 6.

voluit[1]. *Ignoravit igitur Sigiberti dicioni Austrasios solos subditos fuisse sanctumque in Vosagum advenisse circa* 15 *annis post mortem regis; tunc autem Gunthramnum Burgundionum regnum tenuisse idque Childeberto demum regnante Austrasiorum regno accessisse vi pacti Andelavensis. Cum de Sigiberti nece et Childeberti primordiis accurate instructus esset, nisi fallor, e Gregorii Hist. Fr. IV,* 50. 51. *V,* 1, *codicem quem habuit suspicor haudquaquam integrum fuisse, sed sex tantum priores Historiae Fr. libros continuisse, qui classe B continentur. Ea quae de bellis regum Francorum a.* 610—613. *gestis enarravit in universum cum Fredegario conveniunt, qui consensus in hac fontium penuria maximi momenti est; ubi autem discrepant*[2], *ibi fidem chronicorum anteponendam esse censeo hagiographo Italico.*

Situm locorum multipliciter determinare solebat eaque quae ipse viserat optime descripsit. Victoriacum[1] *villam publicam in suburbano Atrebatensis urbis sitam esse non ignoravit, quippe qui haud procul ab ea apud Amandum tunc commoraretur, situsque Vesontionis*[3] *urbis natura fortiter munitus ei notissimus erat. Attamen errore fere inexcusabili Iotrense monasterium 'intra Iorani saltus'*[4] *situm esse credidit, licet ipse haud procul ab eo in monasterio Evoriacensi conversatus esset, et monasterium Sollemniacum 'super fluvium Vincennam'*[5] *posuit, quod re vera rivo eundem influente alluitur, qui Briance appellatur.*

Praeterea de aetate sancti sui biographus toto caelo erravit. Credidit enim Columbanum vicesimum (tricesimum A 4. *B) aetatis annum agentem*[6] *in Gallias advenisse iterumque vicesimo anno Luxovio abscessisse, ita ut circa* 45 *annos natus diem supremum obiisset, neque lectione aliorum codicum medela adhibetur, cum sanctus se ipsum a.* 603. *inter veteranos senesque numeraverit*[7] *eumque ad summam senectutem pervenisse ex carmine ad Fidolium colligatur. Falsa illa opinione deceptus imaginem delineavit a veritate adeo distantem, ut in restauranda ecclesia Bobiensi*[8] *trabes immensi ponderis cum duobus vel tribus sociis humeris suis portasse credi voluerit senem decrepitum.*

Inprimis autem id Ionae vitio dandum est, quod ea quae non recte sensisse patronum suum credidit aut quae de *p. 34. *institutis eius interim immutata erant omnia consulto *praeter-*

1) *V. Columb. I,* 18. 2) *Ib. I,* 24. 29. 3) *Ib. I,* 20. 4) *Ib. I,* 26. 5) *Ib. II,* 10. 6) *Ib. I,* 4. 7) *MG. Ep. III,* 162. 8) *V. Columb. I,* 30.

misit. Itaque quaestionis paschalis, quam causam principalem relegationis sancti fuisse supra demonstravi, in vita eius ne verbo quidem mentionem fecit neque inter obiectationes Agrestii eam admisit; interim enim et Bobienses et Luxovienses ad Victorii cursum paschalem conversi erant, Ionamque ipsum hanc supputationem secutum esse ex V. Iohannis Reom.[1] *colligi licet. Iam aliam ei causam fingere necesse erat, cumque in V. Desiderii legisset, quantae crudelitatis Brunechildis fuisset, eidem totam culpam attribuit: ab ipsa enim contendit regis animum in sanctum instigatum, proceres episcoposque, ut idem facerent, sollicitatos esse. Manifesta haec eius commenta ipsius sancti epistulis, quas ad nos pervenisse gratulamur, facile redarguuntur. Sanctum autem a rege, regina, custodibus lenissime habitum esse, vel ex Ionae narratione intellegitur, unde comparatio ipsius cum Desiderio*[2] *Viennensi risum movet. Suppressit etiam, quomodo in quaestione trium capitulorum opinionem suam sanctus papae opposuisset, dum ipsum non relinquit haeresim Arianam impugnantem*[3]*: Bobienses enim sententia mutata in gratiam sedis apostolicae interim redierant, ut Agrestii communionem cum Aquileiensibus iam improbarent*[4]*. Denique Trebia commemorato Hannibalis quidem quae post pugnam ibi commissam ex hibernis profectus pertulerat damna*[5] *meminit, Romanorum vero notissimam cladem silentio praeteriit, patriae, nisi fallor, amore ductus.*

Exempla Ionas sibi proposuerat vitas sanctorum celebriores, scilicet Antonii auctore Athanasio, Pauli et Hilarionis auctore Hieronymo, Martini a Sulpicio Severo in dialogis descriptam, quos tribus auctoribus Postumiano, Severo, Gallo attribuit, Hilarii, Ambrosii, Augustini auctoribus Fortunato, Paulino, Possidio[6]*. Vitam Desiderii Viennensis auctore Sisebuto et citavit*[7] *et adhibuit*[8]*. Gregorii Historiae Francorum codice classis B ipsum fortasse usum esse supra exposui. Regulam aliaque magistri scripta ritusque Scottorum libros, veluti antiphonarium Benchorense*[9]*, ei praeterea prae manibus fuisse vix commemorare necesse est.*

Auctorum latinorum tantam scientiam Ionas in scholis Bobiensibus sibi paraverat, quantam vix in alio illius aevi

1) *SS. R. Merov. III*, 505. 2) *V. Columb. I*, 27. 3) *Ib. I*, 30. 4) *Ib. II*, 9. *Cf. Hartmann, 'Gesch. Italiens' II*, 1, *p.* 209. 235. 5) *V. Columb. I*, 30. 6) *Ib. I*, 1. 7) *Ib. I*, 27: cuius gesta scripta habentur, quibus et quantis adversitatibus gloriosus apud Dominum meruit habere triumphos. 8) *Ib. I*, 29; *cf. SS. R. Merov. III, p.* 626. 9) *V. Columb. II*, 16.

scriptore deprehenderis. Livii sententiam e libro deperdito depromptam in V. Columb. I, 3 citavit, bellique Punici alterius descriptionem ab ipso lectam esse vidimus. Inter poetas inprimis Vergilium coluisse videtur, cuius et locum citavit[1] *et dictis nonnullis usus est ad sermonem suum exornandum*[2]. *Ex Iuvenci evangeliis versum unum in V. Columb. I, 14 attulit.*

Ipse quoque poetis adnumerandus est. Nam non solum vitam patroni a versibus exorsus est, sed etiam versus die eius festo ad mensam canendos[3] *libro priori subiecit, quibus hymnum*[4] *in eius transitu canendum subdidit, virtutes sancti celebrans. Tria carmina qua arte quibusve praeceptis ordinata sint, me petente examinavit, qui sua artis metricae peritia saepe mihi amicissime succurrerat, Ludowicus Traube. Primum versibus compositum est, qui licet hexametri esse videantur, tamen metri legibus minime coercentur; alterum ex heptasyllabis trochaice desinentibus, quorum locum etiam* *p. 35. *hexasyllabi *occupant, tertium ex octosyllabis iambicis constat*[5], *quae metra inprimis a Scottis colebantur. Unde dubitari licet, quin ad Ionam nostrum carmina iure referantur. Et primum de insula Hibernia re vera alius auctoris esse elocutionemque obscuram nimiumque contortam Scottico potius poetae cuidam tribuendam esse et mihi persuasum est, sed in capite V. Columbani a biographo ipso illud positum esse existimem, qui duos versus extremos addens ad propositum suum transiit. Hos enim a reliquis longe distare L. Traube recte monuisse mihi videtur. Alterum autem carmen tanta sermonis affinitate cum Vita Columbani et inprimis cum epistula prologi loco praemissa cohaeret:*

Carmen II.	*Ionae V. Columbani Ep.*
v. 1. clues	cluant
v. 21. palmaque poma	poma palmarum
v. 24. balsama sudas virga Engaddi,	dites balsami lacrimam ex Engaddi,

1) *Verg. Eclog. I,* 80. *in V. Columb. epistula praevia.* 2) *Verg. Georg. II,* 117 *(Ionae carmen I. post V. Columb.); Aen. IV,* 584 *(V. Columb. II,* 2*), XII,* 829 *(ib. II,* 5*).* 3) *In codice Bruxellensi n.* 7460, *saec. XIII, ad quem Bollandiani, Catalogus Bruxell. I,* 2, *p.* 12, *eos ediderunt, lemma ferunt parum consentaneum:* Laus sancti Galli abbatis in beatum Columbanum rithmice. *Cf. Chevalier, Rep. hymnol. n.* 3335. 4) *Hymnum e codice Einsidlensi n.* 257 *(nobis A* 1a**) edidit F. J. Mone, 'Lateinische Hymnen des Mittelalters' III, p.* 255, *qui poetam Scottorum genti attribuit. Cf. Chevalier l. l. n.* 12299. 5) *Meyer, 'Ludus de Antichristo und über lat. Rythmen' ('SB. der bayer. Akad. der Wissensch., philos.-philologische Classe'* 1882, *p.* 95. 97*).*

ut facere non possim, quin eidem auctori et illud attribuam. Cum denique in tertio virtutes ita enumerentur, sicut in vita ipsa relatae sunt, non est, cur praescriptioni unius codicis B 1b diffidamus, scilicet eam transmittendi fuisse causam, 5 *quod in praecedente auctor eas praeteriisset.*

Sermo Ionae quomodo ex vocabulis floribusque auctorum classicorum compositus sit, alio loco exposui[1]. *Etiam Graecis vocabulis nonnullis utebatur (e. gr.* agapis, reuma*), ut suam quam operose nactus erat ostentaret scientiam litterarum.* 10 *In grammaticis autem parum exercitatus erat, ipseque vitae describendae imparem se in epistula praevia confessus imperitiam eloquii sui excusavit neque 'doctorum gressibus coaequari' voluit, nisi forte hae aliaeque modestiae ostentationes potius ad laudes excitandas spectabant. Iam consue-* 15 *tudinis quam habebat scribendi exempla nonnulla afferam:*

activum part. futuri loco passivi passim,

casus non recte adhibiti, scilicet

acc. loco dat. post detrahere, imperare, oboedire, persolvere, suadere, valedicere,

20 *dat. loco praep.* ab *post* impetrare, poscere, postulare, precari,

gen. loco abl. post ditare, privare,

gen. loco dat. post gratus, incongruus *et post* adunare, commendare, inserere, iungere, praebere, 25 prodesse, subiacere,

coniug. 3. *praes. act. per* -ent: accedent, aient, annent *(= annuunt)*, conpellent, dicent, incolent, poscent, prorumpent, *aliaeque inaequalitates* deferto *(= delato)*, meminisceret *et imperat.* meminiscere, ob- 30 stasset, recollexit, *cetera,*

constructionis ad sensum numerorumque imparium usus frequens,

decl. 4. *dat. sing.* -u *more antiquo:* nexu, portu, sinu, *indeclinabilia* sol *(e. gr.* sol occumbente*)*, vir 35 *(= viri, virum, a viro),*

genera passim inter se permutata

1) *masc. pro fem.:* aegritudo, arbor, cohors, conpes, (h)eremus, frons, gens, natio, ops, salivo *vel* salibo *abl. (= saliva)*, synodus, trabs, villa,

40 2) *masc. pro neutr.:* curriculus, furtum, legumentum, lumen, margaritus, meritus, monasterium,

1) *'Mitth. des Instituts für österreich. Geschichtsforsch.' XIV*, 437.

munus, oppidum, psallentium, rete, salum, solum, vas,

3) *fem. pro masc.:* amor, ardor, auligae (*= aulici*), *gen.* auligum, *acc.* auligas, finis, fomes, fons, fragor, honor, ignis, latex, poples, sapor, truncus,

*p. 36. *4) *fem. pro neutr.:* confectam arvam, corpus, ostia per quas, intra septam, qua scisma,

oratio obliqua frequenter adhibita, praetermisso verbo sentiendi vel declarandi, atque cum directa constanter permista, pronominibus primae et secundae personae (mihi, tibi, te, tuus) *positis neque reflexivis, denique una alterave interrupta, ita ut ex obliqua in directam transitus fiat et vice versa,*

acc. c. inf. post cur, quantus,

praepositiones casui postpositae: se contra, se coram, se inter, semet intra, semet ipsum intra, fine sine.

In tot soloecismis aequum arbitrum sinceri illius auctoris labores non fugient. Sane manifestum est, Ionam sermoni excolendo summam operam dedisse auctoresque classicos diligenter imitatum esse, ita ut vel more Liviano cogitata sanctorum suorum oratione obliqua exponere aggrederetur, neque studiis ipsius successum defuisse conatumque et ipsum laudandum esse, quamvis ad finem non pervenisset. Igitur in eodem auctore et dictiones linguae optimae et exempla pessimae (e. gr. ut ne = *ne,* limitem = *limen) vocabulaque barbara* (barriditas, faciditas, gavisio) *leguntur. Hagiographis posterioribus oratio haec variata artificioque quodam distincta imitanda apparuit, ita ut in multis sanctorum vitis vel multo post conscriptis dictiones Ionae propriae deprehendantur. Sane de litterarum statu in Galliis ex medio saec. VII. aliquo modo revirescente non solum magister optime meritus est, sed etiam biographus ipsius, cui et gloriae partem reservari iustum aequumque esse existumo.*

Eo tempore quo Vitae Columbani librum alterum Ionas exarabat et Honorius papa[1] († 638) *et Dagobertus rex*[2] *et Aega maior domus* († 641) *mortui erant sedique Viromandensi Eligius episcopus praeerat*[3]*; triennio autem, antequam mandatum susceperat, Bertulfus abbas etiamtunc vivebat, quem c. a.* 639. *mortuum esse conieci. Itaque alterum librum verisimile est c. a.* 642. *compositum esse, eodemque auctor Chronicarum quae Fredegarii nomine circumferuntur de*

1) *V. Columb. II,* 23. 2) *Ib. II,* 17. 3) *Ib. II,* 10. *Eligius die* 13. *Maii a.* 641. *consecratus est; cf. Scr. rer. Merov. IV, p.* 638.

Columbano disputans (IV, 36) libri prioris c. 18—20. magnam partem ad verbum exscripsit. Hic autem liber ut ante alterum absolutus sit necesse est, ita seorsum editus esse potest. Eum in capita Ionas satis neglegenter diviserat, nam 5 laterculus capitum praescriptionesque iisdem mendis gravissimis inquinata sunt. Itaque ad Sinilem abbatem Columbanum advenisse in titulo c. 4. contendit, dum potius Commogelli nomen in textu legitur, — in caput enim praecedens aberraverat, — ultimumque c. 30. omnino praetermisisse 10 videtur, cum diversa in singulis codicibus praescripta sint. De fide vero laterculi dubitari vix licet, cum is quem V. Iohannis Ionas praemisit eodem dicendi genere compositus sit. Denique carmina quae librum primum subsequuntur monachis aut Bobiensibus aut Luxoviensibus aut utrisque 15 unumque post alterum ab auctore transmissa esse, ex praescriptionibus codicis B 1b colligitur.

Totum Ionae opus haud multi codices exhibent nullusque ita, ut auctor illud disposuerat, duobus libris distinctum. Vita Columbani in plurimis codicibus optime tradita est; 20 alterum autem librum pauci tantum perfectum continent iique proxima affinitate inter se coniuncti ab haud ita multiplici origine orti videntur esse. Huic libro integre conservando id obstitisse existimem, quod res a compluribus sanctis gestas miraculaque diversis locis patrata in ipso coniunxerat auctor. 25 Ita enim factum est, ut quem quisque maxime colebat sanctum eum sibi eligeret singulasque sanctorum Vitas, scilicet Athalae, Eustasii, Burgundofarae, vel potius miracula Evoriacensia, Bertulfi, librarii seorsum describerent, dissoluto libro. Vita denique Columbani retractationem subiit levem, unde binae 30 codicum classes distinguendae sunt, retractataeque optimi apud Italos asservantur. Codices ita descripsi, ut quae inter singulos uniuscuiusque classis necessitudo intercederet mox inquireretur, dum de ratione atque auctoritate classium descriptis libris dissero.

35 *Eodem fere tempore quo utrique V. Columbani libro recensendo operam dederam solius prioris codices in ipsa sancti patria colligendos, examinandos, digerendos suscepit H. J. Lawlor vir doctissimus, aegre ferens, celeberrimi popularis sui res gestas nondum ad fontes optimos editas 40 esse, atque qua melior rerum ordo praepararetur dissertationem*[1] *anno post publici iuris fecit, quam editio mea*

1) *H. J. Lawlor, 'The Manuscripts of the Vita S. Columbani' ('The Transactions of the Royal Irish Academy, Vol. XXXII, Sect. C, P. I, Dublin, June,* 1903'*).*

lucem aspexit. Cum quantum in his studiis auctor profecisse mihi videatur, in annalibus nostris[1] *fusius exposuerim, iam monuisse satis erit, ipsum eo optime meritum esse, quod in codices Britannicos octo diligenter inquisivit, e quibus tres tantum noti mihi fuerant, hosque aliosque copiosissime descripsit atque multorum librorum specimina phototypica addidit, quae suis locis infra attuli. Interim omnes quos citaverat codices vel ii, de quorum textu certior factus non erat, ita nunc examinati sunt, ut in classes nostras describi potuerint, magnumque eorum numerum adieci, qui ipsum fugerant, atque spero fore, ut vix ullum praetermiserim, qui in catalogis editis enumeratur.*

A 1*a) Codex Sangallensis n.* 553, *formae octavae, p.* 227, *a pluribus librariis saec. X. in. exaratus, e duabus partibus constat, quarum prior Columbano discipulisque eius, posterior S. Gallo*[2] *dicata est, atque etiam in priore duo librarii distinguendi sunt, cum liber II. haud ita multo post accessisse videatur. Utrumque V. Columbani librum ita dispositum codex exhibet:*

*p. 37. **p.* 2—118. *V. Columbani cum carminibus, quorum alterum folio exciso imperfectum est,*

p. 119—132. *V. Athalae (II,* 1—6*),*

p. 132—139. *V. Bertulfi (II,* 23*),*

p. 139—150. De monachis Ebobiensibus *(II,* 24. 25*), subsequente subscriptione:* Explicit libellus de vita sanctorum patrum Columbani, Atalae, Bertolfi vel monachorum eorum.

Alterius igitur libri pars media desideratur (II, 7—22*), scilicet V. Eustasii cum miraculis Evoriacensibus, cum codex ad solos Bobienses abbates monachosque spectet. Liber primus a librario paulo vetustiore admodum accurate exaratus est, isque in describendo non defecit nisi raro, plura scilicet in primis paginis menda committens quam in posterioribus. Textus postea correctus est, scriptura primigenia erasa, atque eiusmodi lectiones initio satis multae paulatim rarescunt. Sunt autem a pluribus librariis illatae, e quibus unus fere aequalis atramento fusciore, posteriores pallidiore usi sunt.*

Scripturae specimen dedit Lawlor tab. I.

Eaedem lectiones multoque plures eiusdem generis in codicibus nonullis libro primario A 1*a satis propinquis occurrunt, cumque interpolatoris manu exarata hic exhibeat voca-*

1) *'N. Arch.' XXIX, p.* 445—463. 2) *Scr. rer. Meroving. IV, p.* 240.

bula aliena aliaque quae in textum illi admittunt, disceptandum erat, utrum illorum proavus ex hoc ortus an hic cum exemplari quodam (A 1a^x*) deteriorum librorum postea collatus esset ad textus utriusque propinquitatem adhuc* 5 *augendam. Etsi illam opinionem lectiones confirmare videntur tales quales infra collegi:*

I, 7. orationum medicamine] orationū *et versu ineunte* menta *pr. m. A* 1*a;* o. adiumento *A* 1*a (m. al.). a*. (a**); sed* o. medicamento *A* 1*b*;*

10 *I,* 14. etiam] *om. A* 1*a (versu exeunte). a*. (a**),*

haec tamen multo pluribus comprobatur:

I, 17. derelictum] *A* 1*a*. (a**) cum rell.; versu exeunte om. A* 1*a;*

I, 18. Columbanum] *A* 1*a*. (a**) cum rell.; om. A* 1*a;*

15 *I,* 19. Dei] *A* 1*a*. (a**) cum rell.; om. A* 1*a;*

ib. ingressusque] *A* 1*a*. (a**) cum rell.;* que *om. A* 1*a;*

I, 20. omnium] *A* 1*a* cum rell.; om. A* 1*a.*

Exemplar unde A 1*a*. a** pendent (A* 1α*) ut permultas lectiones peculiares exhibebat, quae reliquis codicibus non* 20 *confirmantur, ita mendis nonnullis immune erat, quibus liber A* 1*a inquinatus est. Praeterea inter hunc et illud necessitudo intercedebat maxima. In utroque* medica *ante* mento *(I,* 7*) periit, quod versu ineunte excidit in A* 1*a perditumque coniecturae* adiumento *causam dedit in A* 1α*, dum* 25 medicamento *in A* 1*b* etiamnunc legitur. Item* incurre *vocabulum imperfectum pro* incurrere *(I,* 20*) et in A* 1*a (pr. m.) et in A* 1*a* adhuc extat. Ad familiam A* 1α *etiam ille codex pertinebat, quo interpolatores libri A* 1*a usi sunt, scilicet A* 1a^x*, atque ex his quos habemus fratribus eius* 30 *consanguineis eidem A* 1*a** similior erat quam A* 1*a*:*

I, 4. venturo] *A* 1*a (pr. m.). a*;* futuro *A* 1*a (m. al.). (a**);*

ib. mitemque salum] *A* 1*a (pr. m.);* mitique salo *A* 1*a*;* et mite salum *A* 1*a (m. al.). (a**);*

35 *I,* 6. dirutum olim] *A* 1*a (pr. m.). a*;* o. d. *A* 1*a (m. al.). (a**);*

I, 10. teneri] *A* 1*a (pr. m.);* tenere *A* 1*a*;* continere *A* 1*a (m. al.). a**;*

I, 21. infit] *A* 1*a (m. al.). (a**);* inquit *A* 1*a (pr. m.). a*;*

40 *I,* 22. adunare] praecipit *add. A* 1*a (m. al.). (a**) (non A* 1*a*);*

I, 27. Chagnoaldum] *A* 1*a (pr. m.). a*;* Magnoaldum *A* 1*a (m. al.). a**: item infra*

I, 28. Merv[illegible]ngum] *recte A* 1a^{*}; Mę(e)rungum *A* 1*a* (*m. al.*). a^{**}.

Vel textus primigenii libri A 1a *menda nonnulla in A* 1a^{**} *deprehenduntur, quibus A* 1a^{*} *vacat:*

I, 4. victoria] *A* 1a^{*} *cum rell.*; victoriis *A* 1*a*. (a^{**});
I, 14. nunc usque] nunusque *A* 1a (*pr. m.*); numusque *A* 1a^{**} (*pr. m.*);
I, 16. decurrebat] *A* 1a^{*} *cum rell.*; recurrebat *A* 1*a*. (a^{**});
I, 17. preconantis] *A* 1a^{*} *cum rell.*; preconcinantis *A* 1*a* (*pr. m.*); preconcinentis *A* 1a (*m. al.*). (a^{**});
I, 27. Vodano] *A* 1a^{*} *cum rell.*; Vadono *A* 1a. (a^{**});
ib. autumant] esse *add. A* 1a (*? pr. m.*). (a^{**}).

At liber A 1a^{**} *veram lectionem servavit, labente A* 1a^{*} *aut cum A* 1*a aut cum A* 1*b*:

I, 12. tempore] *A* 1a^{**} *cum rell.*; tepore *A* 1*a*. a^{*};
I, 28. administras] *A* 1*a*. a^{**} *cum rell.*; administrans *A* 1a^{*}. *b*.

In universum idem liber haud pauca solus exhibet vocabula interpolata, veluti coniunctiones autem, ergo, *crebro quoque verba transposito ordine collocat:*

I, 11. sancto] *A* 1*a*. a^{*}; vir Dei *A* 1a^{**};
ib. retem] et rete *A* 1a (*m. al.*). a^{*}; reteque *A* 1a^{**};
ib. retro] *A* 1*a*. a^{*}; retroque *A* 1a^{**};
ib. reversus] autem *add. A* 1a^{**};
ib. patri renuntiat] r. p. *A* 1a^{**};
ib. est rete impletum] i. est r. *A* 1a^{**};
I, 12. Morabatur] autem *add. A* 1a^{**};
ib. Cognovit] ergo *add. A* 1a^{**};
I, 13. Inruebant] autem *add. A* 1a^{**};
I, 17. Quomodo] *A* 1a (*m. al.*). a^{*}; *add.* autem *A* 1a^{**};
ib. imperio] *A* 1*a*. a^{*}; *add.* non est silendum *A* 1a^{**},

atque versus barbari I, 2, *sicut in A* 1a *inde a quinto ad septimum decimum manu interpolatoris saec. X. deleti sunt, verbis margini appositis his:* hinc dimitte usque ipsum signum, *ita in illo desiderantur*[1], *qui integri leguntur in A* 1a^{*}. *Hunc igitur manifestum est meliore fide excellere, cumque textum totius familiae auctoritate non pollere nisi mediocri infra probaturi simus, libro deteriore carere poteramus, praesertim cum eum pervolvi non liceat nisi in ipsa bibliotheca satis remota. Lectiones vero eiusdem pleras-*

1) *Lawlor l. l. p.* 62.

que per editorem Bedanum compertas habemus, quem eodem aut persimili exemplari usum esse primus monui, hasque uncinis inclusas distinxi; nonnullas ex Lawlori libro didici, paucas litteris datis ab Edmondo bibliothecario accepi.

A $1a^{*}$*) Codex* Einsidlensis *n.* 257, *saec. X, de cuius fatis SS. R. Merov. III,* 629, *disserui, p.* 237—296, *V. Columbani cum carminibus continet, sed laterculus capitum spatio relicto desideratur.*

A $1a^{**}$*) Codex bibliothecae* Lindesianae *n.* 101, *saec. X, fol.* 42, *a matrona Rylands (Longford Hall, Stretford prope Mancunium) nuper acquisitae, erat inter libros quos Libri ille famosae memoriae olim collegerat, cumque bibliotheca ipsius a.* 1859. *ad hastam accederet, a W. et T. Bateman emptus est, deinde in armaria comitis Crawford* [1] *in vico Haigh Hall prope Wigan (Lancashire) asservata a.* 1893. *transiit, tum in possessionem dominae venit quam dixi. Praetermissa epistula codex in laterculo capitum fol.* 1'. *incipit:* IN NOMINE DNI INCIPIUNT CAPITULA LIBRI SEQUENTIS, *dum praescriptiones capitum desiderantur, neque quicquam continet praeter librum I.*

Scripturae specimen (c. 1*) Catalogus bibliothecae Librianae (tab. XXI.) exhibet teste H. J. Lawlor, qui p.* 6. *codicem minutissime descripsit.*

A $1a^{***}$*) Codex* Engelbergensis *monasterii n.* 2 *(antea n.* 1/4*), saec. XII, fol.* 251'—264', *V. Columbani una cum laterculo capitum exhibet atque in praescriptione eadem verba ad libri auctorem spectantia reperiuntur quae in A* 1*a, scilicet* [2]*:* qui de vita atque virtutibus sancti Columbani abbatis a Iona quondam praeceptore editus est, *neque vero cum genuino huius libri textu convenit sed cum correcto, ita ut finis c.* 17*:* Quomodo bestiae *incipiat. Mendis et libri A* $1a^{*}$ *nonnullis hic codex immunis est:*

I, 17. homines] *A* $1a^{***}$ *cum rell.;* hominum *A* $1a^{*}$;
ib. suoque] *A* $1a^{***}$ *cum rell.;* et suo *A* $1a^{*}$

et libri A $1a^{**}$ *caret interpolationibus, minime addens post* imperio *(c.* 17*) verba* non est silendum.

De V. Bertulfi quae praeterea libro inest v. infra A $1b^{9}$.

Inspexit P. Gregorius Iacober O. S. B., monasterii bibliothecarius, vir reverendissimus.

1) *Cf. R. Priebsch, 'Deutsche Hss. in England, Erlangen'* 1896, *I, p.* 189; *K. Hampe, 'N. Arch.' XXII, p.* 699. 2) *Cf. B. Gottwald, Catalogus codicum mss. Engelbergensium,* 1891, *p.* 6. 11.

A 1*a*†) *Codex Londiniensis Musei Britannici inter Addit. mss. n.* 10933, *saec. XV, fol.* 110—120, *V. Columbani una cum epistula et laterculo capitum sed absque carminibus continet, singulisque partibus praescripta subscriptaque sunt haec:*

Incipit prologus in vitam sancti Columbani abbatis — Explicit prologus.

Incipiunt capitula — *(des. in c.* 29*)*. Explicit de capitulis.

Incipit vita sancti Columbani a Iona quondam preceptore edita — Explicit vita sancti Columbani abbatis.

Capita numeris quidem distincta sunt, sed praescriptiones desiderantur. Versus barbari c. 2. *in hoc libro ita perturbati leguntur sicut in reliquis primae classis codicibus:*

v. 3. 4. lux undarum in immanes — — latebras et occiduas — — in umbras,

atque plerumque lectiones eius cum A 1*a**. *a*** *et correctore codicis A* 1*a conveniunt:*

c. 17. *ex.* Cui sic] Quomodo,
c. 20. Nam et hiis usque perduxit. inter quos primus Ragamundus erat. Qui cum un.,
c. 22. filo] chilos,
ib. excubasse exubias] excubias redisse.

Librarius dum Chagnoaldum in Magnoaldum c. 27. *cum A* 1*a*** *et corr. A* 1*a mutat, praeterea magis cum A* 1*a**** *concordare videtur quam cum reliquis solusque c.* 17. egredientem *exhibet pro* exeuntem.

A 1*b) Codex Bruxellensis n.* 8518—20, *saec. X, antea Molsheimensis, tum Musei Bollandianorum Antverpiensis* († *ms.* 86*), continet*

fol. 1—33′. *V. Columbani cum carminibus initio mutilam, cum duobus quaternionibus deperditis textus a verbis* [ve]hunt. At ille cur inquit *(c.* 11*) incipiat neque quae initio extant folia bene conservata sint,*

fol. 33′—43′. *V. Eustasii (II,* 7—10*),*

fol. 43′—58′. *V. Burgundofarae (II,* 11—22*),*

fol. 58′—67. *V. Bertulfi cum miraculis Bobiensibus (II,* 23—25*), cui verba* silentia — corde me *(II,* 23*) desunt, cum folium excisum sit.*

Libro igitur alteri sola V. Athalae (II, 1—6*) deest. Scripturae specimen dedit Lawlor tab. V.*

A 1b) Codex* Heidelbergensis *universitatis inter libros monasterii B. Mariae in Salem n.* 9, 21, *saec. XIII, praetermissa V. Athalae, eadem fere atque liber praecedens exhibet, sed liber primus integer ibi conservatus est neque* 5 *desiderantur nisi carmina laterculique capitum utriusque libri.*

Fol. 2—19. *V. Columbani textus arta quidem necessitudine cum A* 1b *coniunctus est, omittens*

I, 22. communem, *I,* 28. clericatus,

immutansque haec:

10 *I,* 11. laboravit] laborabat *A* 1b. *b*;*

ib. vade cito] cito vade *A* 1b. *b*;*

I, 14. praefectus] factus *A* 1b*; actus *A* 1b;

I, 26. abdicavit] Deo dicavit *A* 1b. *b*,*

sed ex ipso minime pendet, supplens hiatus complures codicis 15 *vetustioris. Locum *Chagnoaldi Magnoaldus ille fabulosus* *p. 38. *iam occupavit, initiumque c.* 17, *verba scilicet* Cui — imperio, *desiderantur.*

Fol. 19—23. Incipit vita sancti Eustasii abbatis *(II,* 7—10*).*

20 *Fol.* 23—29. Incipiunt revelationes, que in cenobio Burgundofore abbatisse vise sunt *(II,* 11—22*).*

Fol. 29—32′. Incipit relatio de beato Bertholfo abbate in Bobio et quorundam fratrum miraculum ibidem *(II,* 23—25*).*

25 *Codex comparatus cum A* 1b *multis vitiis laborat, quamque hic praebet accuratam exemplaris vetustioris imaginem, in eo frustra quaeras. Vocabula enim ibi saepe alia transposita, alia omissa aut pro aliis alia substituta sunt, pro* enim, ergo, que *e. gr.* vero, igitur, itaque, *multasque et* 30 *graves interpolationes cum in reliquis partibus et I. et II. libri tum maxime in V. Bertulfi (II,* 23*) codex passus est, quibus rationes rerum planius expedirentur. Ultimi denique capitis textus (II,* 25*) adeo in breve coactus est, ut partim conferri nequiret.*

35 *A* 1b[1]*) Codex* Bruxellensis *n.* 7984, *saec. X, olim Weissenburgensis, deinde Molsheimensis, tum Musei Bollandianorum Antverpiensis (P. ms.* 20*), ipsam quae in codicibus praecedentibus desideratur Vitam Athalae fol.* 67′—71′. *continet ex fonte optimo depromptam.*

40 *Codices subsequentes A* 1b *solius alterius libri partes continent, plerique scilicet praeter V. Eustasii (II,* 7—10*) finem libri (II,* 11—25*), ita ut a miraculis Evoriacensibus V. Bertulfi minime distincta sit, sed haec illa in eodem*

versu excipiat, subiuncta clausula: Explicit vita sanctae (sanctae *om.* *A* 1*b*^{4}) Burgundafor(a)e virginis *A* 1*b*$^{3.4}$. *In recentiore quodam libro A* 1*b*^{5} *potius V. Athalae (II,* 1—6*) cum Eustasii coniuncta est, exscripta e codice persimili A* 1*b*^{1}, *omniaque quae hoc aut illis continentur legendaria magna comprehendunt, scilicet praeter Arinsteinense A* 1*b*^{6} *eiusque gemellum A* 1*b*^{7} *Austriaci illius exemplaria nonnulla (A* 1*b*^{4a}*). Quae inter hos codices plenioresque A* 1*b.b** *intercedat necessitudo, ex locis his colligitur:*

II, 7. regebat] *rell.;* recepit *A* 1*b*$^{2.4.5.6}$ *cum A* 1*b.b***;*
ib. pro communi] *A* 1*b*^{6} *cum rell.;* pre cum *A* 1*b*$^{2.4.4a}$ *cum A* 1*b.b***;*
ib. arrepti] aperti *A* 1*b*$^{2.4.5.6}$ *cum A* 1*b.b***;*
ib. patre matreque] patre et matre *A* 1*b*$^{2.3.3^{*}.4.5.6}$ *cum A* 1*b.b***;*
iam] vita (vitae *A* 1*b*^{6}*) A* 1*b*$^{2.3.3^{*}.4.6}$ *cum A* 1*b.b***;*
II, 11. ut omnes — vitae exitum] *om. A* 1*b*$^{2.3}$ *(pr. m.).*$^{4.6}$ *cum A* 1*b.b***;*
II, 25. patratas virtutes] paucis (pausis *A* 1*b*^{9}*;* ca *A* 1*b*$^{6.7}$*) A* 1*b*$^{2.3.4.4a.6.7.9.10}$ *cum A* 1*b. b**.

Perpauca tantum menda codicum A 1*b.b** *in exemplari non redibant, ex quo breviores pendent omnes.*

A 1*b*^{2}*) Codex Turicensis bibliothecae urbanae C,* 10, *i, formae maximae, saec. X. ex., olim monasterii Sangallensis, cuius arma intus adhuc videntur, nisi fallor, passionarium illud maius est, cuius librarius saec. X. in calendario codicis Sangallensis n.* 566. *mentionem fecit, adnotans, quem quaeque vita codicem bibliothecae monasterii occuparet* [1]. *Ut codices Sangallenses in universum traditionem meliorem libris Bavaricis Austriacisque exhibent, etsi Gallicos aequiparare nequeunt, ita et hic subsequentibus anteponendus est, quare doleo, quod absoluto demum tertio SS. R. Meroving. volumine in eum incidi, neque vero textus primi ordinis ei insunt nisi pauci atque ad Ionae opera recensenda codex inutilis est, melioribus libris extantibus, unde eum non contuli. Iam singulas quas continet vitas ad propositum nostrum spectantes enume-*

1) *Omnes passionarii maioris vitae in A* 1*b*^{2} *adsunt, excepta V. Athalae, de qua librarius codicis* 566. *haec adnotavit:*
6. Id. Mar. Attale confessoris in passionario maiore [*addente m. al.:* libro sancti Columbani], *eaque re vera in libro Columbani (= cod.* 553, *nobis A* 1*a) legitur. Codex in catalogo a.* 1712. *Turicum translatorum neque redditorum librorum Sangallensium ita descriptus est:* Martyria plurimorum sanctorum, *quo nomine etiam Weidmannus, 'Gesch. der Bibliothek von St. Gallen' p.* 433, *coniecit passionarium maius intellegi.*

rare visum est, quibus numeros ordinis adscripsi, quem in codice occupant; folia enim minime numerata sunt.

Fol. 1'. Incipiunt capitula sequentis libri.

I. Vita sancti Areleffi abbatis et presbyteri, cuius
5 depositio Kal. Iulias celebratur. — —

XXXIII. Epistola de sanctis pueris septem dormientibus.

Laterculus capitum vetustus imperfectus est, foliis deperditis, eademque de causa V. Carileffi initio caret. *p. 39.

10 *I. V. Carileffi a verbis* refugii fugiens *(SS. R. Meroving. III,* 391, 23*), cui eadem verba atque codici Bruxellensi n.* 7984 *(=* 1*) desunt p.* 393, 11. 19. *Cf. SS. R. Meroving. IV, p.* 769.

II. Incipit vita sancti Eustasii discipuli sancti
15 Columbani abbatis (et aliorum condiscipulorum eius *postea add.*). — — Explicit vita beati Eustasii *(II,* 7—10*). Textui II,* 9. *eadem verba desunt atque A* 1*b**, *dum maiore hiatu laborat A* 1*b:*

Cain qui *om. A* 1*b*² *cum A* 1*b**; Cain qui fratrem
20 zelo velit extinguere, vel etiam novum *om. A* 1*b.*

III. Incipit vita beatissimae Burgundaforae. — — Explicit vita sc(i Eustasii et aliorum discipulorum beati Columbani abbatis *in litura scr.*) *(II,* 11—25*).*

XI. Incipit passio Floriani martyris, quod est IIII.
25 Nonas Maias. *Codicem signo A* 2*a distinxi in altera huius Passionis editione, 'N. Arch.' XXVIII, p.* 366 *sqq., ubi de ipsius ratione plura invenies.*

XIV. V. Servatii II, ed. SS. R. Merov. III, 89 *(similis codd.* 1; *cf. ib. tom. IV, p.* 766*).*

30 *XX. V. Medardi, ed. Auct. antiq. IV,* 2, 67 *(similis cod. Vindob. n.* 430, *s. XI), quam Fortunati carmen II,* 16. *insequitur una cum hymnis duobus, quos publici iuris fecit P. de Winterfeld, 'Ein Hymnus König Chilperichs' ('Zeitschr. f. deutsch. Alterth.' XLVII, p.* 73 *sqq.).*

35 *XXII. V. Aviti, ed. SS. R. Merov. III,* 383 *(similis codd. A* 1; *cf. ib. tom. IV, p.* 768*).*

XXV. V. Germani Paris., ed. Auct. antiq. IV, 2, 11 *(similis cod. Trev. n.* 1151*).*

XXXVII. V. Arnulfi, ed. SS. R. Merov. II, 432
40 *(similis cod. Vindob. n.* 430*).*

XLII. V. Lupi, ed. SS. R. Merov. III, 120 *(similis cod.* 1*a).*

XLIIII. V. Germani Autissiod. auct. Constantio (cf. 'N. Arch.' XXIX, 104*).*

LI. Acta Afrae, ed. SS. R. Merov. III, 55 *(similis cod. A* 1*a; cf. ib. tom. IV, p.* 764*).*

LIII. V. Gaugerici, ed. SS. R. Merov. III, 652 *(similis Bruxell. n.* 7984 = 2*a; cf. ib. tom. IV, p.* 774*).*

LV. V. Radegundis auct. Fortunato, ed. SS. R. Merov. II, 364 *(similis codd.* 3*).*

LXII. Passio Iuliani, ed. SS. R. Merov. I, 879.

LXXXI. V. Aniani, ed. SS. R. Merov. III, 108 *(optimus e codd.* 4*; cf. ib. tom. IV, p.* 767*).*

LXXXVIIII. V. Landeberti Traiectensis.

XC. V. Eligii liber I, praefatione destitutus, bonae notae (nobis 1*a; cf. SS. R. Merov. IV, p.* 657*).*

XCI. Homilia in S. Eligium imperfecta, folio paenultimo exciso.

Codex igitur fere ubique affinitate coniunctus est cum iis quos adhibueram libris Bruxellensi n. 7984, *Vindobonensi n.* 430, *Monacensibus n.* 18546_{2} *et* 22240—44, *Treverensi n.* 1151.

A $1b^{3}$*) Codex* ***Monacensis*** *n.* 18546 *(Teg.* 546. 2*) saec. X. et XI. a pluribus librariis exaratus, inter cetera haec continet:*

.fol. 78′—90′. *V. Eustasii (II,* 7—10*) saec. X/XI. scriptam, cui m. s. XI. praefationem interpolatam (fol.* 78′ —81′*) praefixit, folio exciso, ita ut textus vetustior a verbis II,* 7. (Leu)degundę nomine christiana *iam incipiat,*

fol. 116′—135′. *alteram libri secundi partem (II,* 11 —25*), his, verbis praescriptis:* Incipiunt miracula, quae gesta sunt in monasterio virginum, quod est Evoriacis. Incipit vita Burgundafore virginis, quod est III. Nonis Aprilis.

A $1b^{3*}$*) Codex* ***Monacensis*** *n.* 22240, *saec. XII, legendarii Windbergensis volumen I, fol.* 146—150′. *V. Eustasii ex libro praecedente exscriptam exhibet, dum V. Columbani liber I. ex altero exemplari pendet; v. infra B* 1e.

A $1b^{3**}$*) Codex* ***Monacensis*** *n.* 21551 *(Weih.-Steph. n.* 51*), saec. XII, olim S. Stephani Wihenstevensis, fol.* 124′ —131′. Incipit vita beatissimae Burgundaforae virginis, quae est quarta Nonas Aprilis *(II,* 11—22*), fol.* 131′— 136. *V. Bertulfi (II,* 23—25*) absque praescriptione, nisi quod manu aequali margini inferiori adscripta sunt:* Vita s. Berhtolfi abbatis Bobiensis coenobii, *fol.* 136—140′. Incipit vita sancti Eustasii discipuli sancti Columbani abbatis, cuius depositio IIII. Non. April. colitur *(II,* 7

—10*), scilicet textus integer, sicut in A* 1*b*[4], *cui in A* 1*b*[3] *m. s. XI. demum praefatio interpolata accessit. Ultimam vitam haud recte in calce collocatam esse librarius non multo posterior intellexit, V. Burgundofarae praescribens:* Hic in-
5 seratur vita s. Eustasii abbatis, quam in sequentibus invenies, *Vitae vero Eustasii haec subiciens:* Hic vita s. Burgundaforae subiungatur.

A 1*b*[4]*) Codex Vindobonensis n.* 430 *(Salisb.* 404*), saec. XI,*

10 *fol.* 76′—83. *V. Eustasii praefatione interpolata non auctam (II,* 7—10*),*

fol. 83—98′. *alteram libri secundi partem (II,* 11—25*) (praescr.* Incipit vita beatissimae Burgundafore virginis, quod est III. N. April.) *continet.*

15 *A* 1*b*[4*]*) Codex Vindobonensis n.* 339 *(Salisb.* 11*), saec. XIII, olim bibliothecae capituli metrop. Salisburgensis, p.* 134—143 *(praescr.:* Incipit vita beate Burgundafori virginis*) sola Miracula Evoriacensia (II,* 11—22*) continet, textum scilicet praecedenti propinquum (II,* 11. facibus *pro*
20 facilius = *A* 1*b*[4] *et pr. m. A* 1*b*[3]*), cui verba II,* 13. inter sexuum *usque ad II,* 14. *in.* cum extremos *desunt, versu non interrupto. Praescriptiones desiderantur neque capita distincta sunt.*

A 1*b*[4a]*) Codices monasterii S. Crucis in inferiore*
25 *Austria prope Baden siti n.* 11 *et* 12, *saec. XII. ex., scilicet legendarii magni Austriaci volumina I. et II, dum ultimo liber prior inest infra enumerandus (B* 1e[1]*), libri posterioris partes omnes exhibent ita dispositas:*

n. 11, *fol.* 167—169, *V. Athalae,*

30 *n.* 11, *fol.* 243′—245′, *V. Eustasii non interpolatam,*

n. 12, *fol.* 8—12′, *Miracula Evoriacensia cum V. Bertulfi* [1].

Lectiones huius familiae propriae et in V. Eustasii (II, 7. Evenit autem, ut p̄cum necessitate*) et in V. Bertulfi*
35 *(II,* 25. *ex.* qui huius fidei paucis non credit*) occurrunt, neque vero in V. Athalae menda ea deprehendimus, quibus libri A* 1*b*[1] *et A* 1*b*[5] *inquinati sunt (II,* 1. *neque* alienis *pro* abenis *neque* animo *om.).*

1) *Haec omnia etiam Zwettlensi n.* 13. *et n.* 24, *saec. XII/XIII, et*
40 *Admuntensi n.* 25. *et n.* 24, *saec. XIII, legendarii illius exemplaribus continentur, quibus Mellicense M.* 4, *alias* 674, *saec. XV, accedit, V. Athalae destitutum, dum sola prior pars (ad II,* 9. obicerent*) Campililiensi n.* 59, *saec. XIII, inest. De magno illo legendario Austriaco quae attuli ea ex dissertatione diligentissima deprompsi, quae inter*
45 *Analecta Bollandiana, tom. XVII, extat, ab A. Poncelet composita.*

Inspexit P. Iohannes Urban, doctor, vir reverendissimus ord. Cisterc.

A 1*b*[4b]) *Codex Vindobonensis n.* 336 *(Hist. eccl.* 5*), saec. XIII. in., legendarii eiusdem pars menses Aprilem, Maium, Iunium continens, fol.* 10—13' *(praescr.:* Vita s Burgun|dare virginis) *Miracula Evoriacensia (II,* 11—22*) exhibet, quae versu non interrupto V. Bertulfi (II,* 23—25*) fol.* 13'—16. *excipit.* 5

A 1*b*[5]) *Legendarium S. Maximini Trevericum saec. XIII, cui etiam V. Columbani liber I. inest (v. infra A* 3*), *praeterea priorem libri II. partem continet, scilicet* 10

*p. 40. *volumine altero, codice Treverico bibliothecae urbanae Cat. mss.* 1151, *Num. Loc.* 453 *(antea n.* 962*),*

fol. 71. 72. *V. Athalae (II,* 1—6*) non integram, cum verba II,* 1. beatum Athalam venire velle — *II,* 4. ut potuero *medio in versu exciderint,* 15

quarto autem volumine Num. Loc. 455 *(antea n.* 964*),*

fol. 52'. *V. Eustasii non interpolatam (II,* 7—10*).*

A 1*b*[5*]) *Codex Trevericus bibliothecae urbanae Cat. mss.* 1376, *Num. Loc.* 141 *(antea n.* 578 *et* 394*), chartaceus, saec. XVI. in. exaratus, olim monasterii S. Mathiae extra muros civitatis, fol.* 27'—29'. *V. Columbani II,* 1—6 *(praescr.:* Incipit vita sancti Athali abbatis a Iona monacho conscripta*) exhibet, hians eodem loco atque liber praecedens, verbis quae modo dixi medio in versu omissis.* 20 25

A 1*b*[5**]) *Codex Londiniensis Musei Britannici, Harley n.* 3597, *anno* 1475. *per monachum quendam dioeceseos Trevericae exaratus, qui haec fol.* 200'. *intulit:* Scriptum per me fratrem Oiswaldum de Welschpilch a. D. milesimo CCCC septuagesimo quarto secundum stilum Treverensem quinto Kalendas Marcii. Qui legit, emendet, scriptorem non reprehendat, *olim 'monasterii beatae Mariae ad Martyres prope Treverim super litus Mosellae', fol.* 162—166', *V. Eustasii exhibet e codice depromptam fortasse A* 1*b*[5] *similique A* 1*b*[6], *quibuscum ad amussim consentit, textumque ipsius raro ab hoc distingui licet veluti* 30 35

II, 7. iam superis] ab hi(i)s *A,*1*b*[5]. *b*[5**]; vitae ab his *A* 1*b*[6]. *Magnoaldus in locum Chagnoaldi II,* 8. *substitutus est.*

A 1*b*[6]) *Codices Londinienses Musei Britannici inter Harleianos n.* 2800—2801, *saec. XIII, scilicet passionalis monasterii S. Mariae et S. Nicolai Arinsteinensis (hodie Arnstein) in dioecesi Treverica siti tomi duo, alterum Ionae librum hoc ordine exhibent:* 40

n. 2800, *fol.* 216'—219'. *V. Burgundofarae (II,* 11—22*),*
ib. *fol.* 219'—221'. *V. Bertulfi (II,* 23—25*),*
ib. *fol.* 245'—246'. *V. Athalae (II,* 1—6*),*
n. 2801, *fol.* 10'—12'. *V. Eustasii (II,* 7—10*).*

5 *Tomo primo gesta sanctorum inesse dicuntur a Kal. Ian. usque ad VI. Id. Iun. Singulis V. Columbani partibus praescripta sunt haec:* Incipit vita sanctae Burgundoforae virginis gloriosae, *V. Bertulfi nihil,* Incipit vita beati Athali abbatis, Incipit vita sancti Eustasii confessoris. *Textus* 10 *V. Athalae et Eustasii arta necessitudine cum altero legendario Treverico A* 1*b*[5] *coniunctus est:*

II, 1. ergo] *om. A* 1*b*[5. 6]*;*
II, 1. postposita faleramenta saeculi *(*s. *om. A* 1*b*[1. 5]. *B* 1*a)*] postpositis faleramentis mundi *A* 1*b*[6]*;* 15 postposita fallerameta *(om.* saec.*) A* 1*b*[5]*;*
II, 7. dudum] nomine *add. A* 1*b*[5. 6]*;*
ib. Pipimisiacum dicitur] cum antea villa Pipinusi (Pipimisi *A* 1*b*[6]) diceretur *A* 1*b*[5. 6],

neque vero hiatu illo (II, 1—4*) laborat, quo hoc inquinatum* 20 *esse dixi. Etiam Vitam Burgundofarae ex exemplari eiusdem generis pendere ex lectionibus his concludi licet:*

II, 11. ut — exitum] *om. A* 1*b*[6] *cum A* 1*b;*
II, 12. cum se angi puella cerneret] angelica puella *A* 1*b*[6]*;* cerneret *om. A* 1*b;*
25 *ib.* ecclesiastico] pristino *A* 1*b*[6]*;* rustico *A* 1*b;*
II, 13. Cumque — privaret] *om. A* 1*b*[6] *cum A* 1*b,*

dum multa codicis A 1*b menda in hoc libro minime redeunt. In universum vero textus ibi admodum immutatus est atque cave, ne eiusmodi lectionibus ullam fidem tribuas, e. gr.*

30 *II,* 19. Iam mensis fluxerat, ex quo defuncta corp. condita fuerant, repperitque interius,
II, 22. et fecis quae ex cervisae reliquiis] et quae ex ceterarum reliquiis,
II, 25. *ex.* aut sint — credit] aut sint aut non sint 35 recipienda, qui non talia abnuit, ac non abicienda sunt, quae huius fidei canon credit.

Legendarium cum Treverico vel eo convenit, quod quae tomo tertio (n. 2802*) inest V. Columbani ex altero exemplari pendet, ideoque sicut illud ita etiam hoc bipartiri necesse erat* 40 *partemque quae restat infra enumeravi distinctam nota A*3[†].

A 1*b*[7]*) Codices* B r u x e l l e n s e s *n.* 207—8 *et n.* 98—100, *saec. XII, qui Passionalis cuiusdam sanctorum partes efficiunt primam et secundam,*

alter fol. 135′—137. *V. Athalae (praescr.* Incipit vita beati Athali abbatis*) textum admodum retractatum exhibet (inc.* Cum venerabilis Columbanus de hac vita migrasset, eius in locum beatus Athala electus est, omni religione laudabilis), *quem omissis nominibus propriis notisque temporis saepe hiare monuerunt Bollandiani*[1],

alter fol. 16—18. *V. Eustasii (II,* 7—10*) et fol.* 223′—228′, *praescriptis verbis* Incipit vita s. Burgundofore virginis, *posteriorem libri II. partem continet*[2], *scilicet II,* 11—25, *ita ut V. Burgundofarae (des. cum A* 1*b, sed nimium retractata II,* 22: Sed postea quantisper convalescens diu febris correptione vitam finivit) *a Bertulfi minime distincta sit.*

Textus cum libro praecedente accurate convenit (e. gr. II, 1. mundi *pro* saeculi*) atque in iisdem verbis desinit (II,* 25 f. canon credit*).*

Codices rogatu meo officiosissime examinavit J. van den Gheyn S. J., vir doctissimus.

A 1*b*^{8}*) Codex Parisiensis n.* 5289, *saec. XIV,*

fol. 35—37. VI⁰ Idus Marcii sancti Athale abbatis,

fol. 62—66. *Vitam Eustasii cum prologo interpolato (inc.* Scripturus*) exhibet,*

textusque alter manifesta huius classis vestigia continet:

II, 1. postpositis mundi faleramentis *A* 1*b*^{8}; postpositis faleramentis mundi *A* 1*b*$^{6.7}$*;*

ib. egregię] egregius Athala *A* 1*b*^{8}; egregius *A* 1*b*$^{1.5}$;

ib. se aiebant] suadebant *A* 1*b*^{8} *cum A* 1*b*$^{1.5}$,

etsi vel classis A 2 *lectiones propriae non desunt:*

II, 1. intentu] obtentu *A* 1*b*^{8}; in obtentu *A* 2,

alteri vero similitudines multo plures sunt cum A 1c. 2:

II, 9. properat] Sed postea beatum *add. A* 1*b*^{8} *cum A* 1c. 2;

ib. tondi] *A* 1*b*^{8} *cum A* 1c*;*

II, 10. ope] *om. A* 1*b*^{8} *cum A* 1c. 2,

quam cum A 1*b:*

II, 9. faciditate] facilitate *A* 1*b*^{8} *cum A* 1*b**.

Mixtam igitur multiplicem traditionem liber admodum recens comprehendit neque locis difficilibus subsidio esse potest:

II, 9. barriditatis] barritus *A* 1*b*^{8};

ib. colligatim] undique *A* 1*b*^{8}.

Inspexit H. Lebègue v. c.

1) *Catalogus codd. hagiogr. Bruxell. I,* 1, *p.* 145. 2) *Ibid. p.* 25. 49.

A 1b[9]) *Codex Engelbergensis monasterii n.* 2 *(antea n.* 1/4*), saec. XII, fol.* 40′—43, *solam V. Bertulfi cum miraculis insequentibus exhibet, scilicet II,* 23—25, *cumque textus ita desinat:* dona sint aut sint recipienda, qui talia abnuit, an abicienda, qui huius fidei pausis(!) non credit (*subscr.* Explicit vita sancti Bertolfi et aliorum monachorum s. Columbani), *propriam huius familiae naturam facile assequeris.*

Textus V. Columbani supra (A 1a[***]*) enumeratus est.*

Inspexit P. G. Jacober monasterii Engelbergensis bibliothecarius.

A 1b[10]) *Codex monasterii S. Floriani n. III.* 8, *anno* 1449. *in monasterio Wiblingensi*[1] *dioec. Constantiensis per Georgium Spar et Martinum Imler exaratus, fol.* 268′ *sqq. eadem atque praecedens continet (praescr.:* Incipit vita beati Bertulfi abbatis et aliorum monachorum). *Textus cum passim cum familia A 1b convenit, tum in iisdem verbis desinit, quae ex A 1b*[9] *supra attuli, nisi quod* paucis *pro* pausis *scriptum est, similemque exhibet subscriptionem:* Explicit vita sancti Bertolfi abbatis et aliorum discipulorum beati Columbani abbatis.

Capita quae huic libro insunt verbum pro verbo reddens accurate contulit collataque nobis liberalissime tradidit P. Fr. Asenstorfer monasterii S. Floriani bibliothecarius.

A 1c) Codex Wirziburgensis universitatis Mp. th. f. 139, *olim S. Stephani monasterii ibidem siti, saec. XII. in. exaratus a Lamberto, qui ipse nomen suum posteris tradidit opere absoluto fol.* 127′:

Hoc Lambertus ego descripto quosque libello
  Supplico lectores esse mei memores,

atque quicquid descripserat, versibus comprehendit hisce:

Cum Stephano Petri designo ligamine metri
Librum presentem, capitella per haec gradientem
Ordine non vili: Stas primus, magne Basili;
Bis caput ast sanctis ostenditur inde Iohannis.
Remigii miram retinet sors tercia Vitam;
Pontifices summam tres quarta catenat in unam
Agmen ad hoc vinctam. Tu metam posside quintam,
Binis discipulis te, sancte Columba, secutis,

1) *Cf. W. Wattenbach, 'Arch.' X, p.* 430; *A. Czerny, 'Die Hss. der Stiftsbibliothek St. Florian', Linzeae* 1871, *p.* 241.

Attala quis unus, Eustasius est comes huius.
Virgineas bacas, quas protulit Evoriacas,
Querere scriptoris in fine memento laboris,

inter cetera haec continet:

fol. 74—102. *V. Columbani cum carminibus; absunt autem praescriptiones capitum et totum c.* 16, *praeterea verba c.* 22. repedaret respondit — in omnibus famulos, *folio post* 94. *exciso,*

fol. 102'. *Laterculos capitum vitarum insequentium, scilicet libri secundi,*

fol. 103—107'. *V. Athalae (II,* 1—6*),*

fol. 107'—116'. *V. Eustasii cum praefatione interpolata (II,* 7—10*),*

fol. 116'—127'. *Miracula Evoriacensia (II,* 11—22*). Cum qui praecedit index metricus ad eosdem sanctos pertineat, alteram partem inde a fol.* 128. *codici postea agglutinatam esse manifestum est. Continet liber quae a codice A* 1*a abest mediam libri II. partem, dum qui ibi adest, finis libri (II,* 23—25*) hic desideratur: alter igitur codex alterum quodammodo supplet.*

A 1*c*) Codex Monacensis n.* 1087 4628 *(Bened.* 128*), saec. XI, continet*

fol. 73'—108. *V. Columbani, exceptis carminibus,*

fol. 108—113'. *V. Athalae (II,* 1—6*).*

Versus Horatii, De arte poetica 14—16. 21. 22. 29. 30. *litteris minutioribus spatio illati sunt, quod in transitu a c.* 1. *ad* 2. *libri I. vacuum relictum erat*[1].

Artae quae inter hunc librum et praecedentem intercedit necessitudinis argumento sunt c. 16. *V. Columbani aliaque in utroque praetermissa, e. gr.*

I, 14. mihique — tradatis] *om. A* 1*c. c*.*

Attamen A 1*c* altero plura omisit:*

Ep. ad hoc opus] ad hoc *(om.* o.*) A* 1*c;* ad h. o. *om. A* 1*c*;*

I, 19. excitatus] suscitatus *A* 1*c; om. A* 1*c*,*

dum hunc superare non videtur nisi perraro:

I, 7. remeasset] redeasset *A* 1*c*;* redisset *A* 1*c.*

Scripturae specimen dedit Lawlor tab. X.

A 1*c**) Codex bibliothecae Maihingensis n. I,* 2 *(Lat.),* 4°. 6, *saec. XII. in., qui permissu Caroli principis ab Oettingen-Wallerstein viri illustrissimi de studiis nostris*

1) *Cf. 'N. Arch.' XXIX, p.* 447 *sq.*

optime meriti, intercedente G. Grupp[1] *viro doctissimo, nobis praesto erat, fol.* 72—114', *eadem atque praecedens continet, dum ea quae Columbaniana excipit pars (fol.* 115—153'*) cum altero codice Benedictoburano, hodie Monacensi lat. n.* 4618,
5 *saec. XII, convenit eundemque V. Lupi textum exhibet*[2]. *De monasterio, ad quod liber olim pertinuerat, fol.* 1. *manu saec. XV. haec relata sunt:* **Iste libellus attinet mon . . .,** *nomine loci consulto detrito. Interim W. Wattenbach b. m. locum Passioni Tergeminorum subiectum (fol.* 164*) exami-*
10 *nans de reliquiis eorundem sanctorum ibi agi perspexit, quae Ramvoldo abbati monasterii S. Emmerammi Ratisponensis (a.* 975—1001*) a Winidhario abbate Elewangensium (a.* 978 —987*) concessae erant*[3], *cumque librarius s. XV. marginibus haud raro adscripserit, hanc vel illam legendam 'in magno*
15 *passionali' extare, de celebriore quodam monasterio sine dubio cogitari necesse est.*

Et laterculi et praescriptiones capitum adsunt. V. Columbani c. 16. *sicut in A* 1c. *c* ita in hoc desideratur, sed praescriptio eiusdem adest* (absque damno, *om.* effusionis
20 *A* 1c**), *ducens textum c.* 17.

A 1c****) Codex Oxoniensis bibliothecae Bodleianae, Laud. Misc. n.* 163 *(olim* 1561 *et Laud. L.* 35 *et B.* 167*)*[4], *saec. XV, fol.* 328'—359', *cuius de fatis fol.* 82. *haec adnotata sunt:* Liber Guilelmi Laude Archiepiscopi Cant.
25 et Cancellarii Universit. Oxon. 1636, *V. Columbani una cum epistula laterculoque capitum praescriptionibusque continet. Textus cum libris A* 1c *facit eumque his attribuendum esse ex fine c.* 17. *certo certius intellegitur atque hanc ipsius condicionem solam animadvertit Lawlor, etsi aliena quaedam*
30 *eum non fugerunt. Interim W. Levison socius meus illum accuratius examinans lectiones plurimas eruit cum classe B convenientes, e. gr.: c.* 2. satis est *add., c.* 6. spopondit *add., c.* 12. sinu] speleo, *c.* 14. intercessione *add., c.* 17. *praescriptiones capitum codicis B* 1*a adsunt, c.* 30. muneribus orat,
35 annuis, *eademque libri affinitas non solum ex ultimo laterculi titulo concludenda est, sed etiam ex textu c.* 16, *quod reliquis*

1) *Auctor est catalogi codicum eiusdem bibliothecae, qui inscribitur: 'Handschriften-Verzeichnis, I. Hälfte, Öttingen-Wallersteinische Sammlungen in Maihingen', Nordlingae* 1897. *Codicem ibi praetermissum*
40 *descripserat W. Wattenbach, 'N. Arch.' VII, p.* 171. 2) *Cf. Scr. rer. Meroving. IV, p.* 777. 3) *Cf. W. Wattenbach, 'N. Arch.' VII,* 620; *VIII,* 369; *'G.-Q.' I,* 451[7]. 4) *Cf. Coxe, Catalogi codicum mss. bibliothecae Bodleianae* (1858/85) *II, p.* 150 *sq.*

huius familiae libris deest. Codex igitur quidam A 1c *ad alterum exemplar B correctus et ex ipso auctus videtur esse.*

Scripturae specimen dedit Lawlor tab. XVIII.

A 1c*****) Codex* ***Monacensis*** *n.* 17137 *(Scheftlarn n.* 137*), saec. XII, exhibet*

fol. 178—188. *V. Columbani librum I (praescr.* Prologus Ionae in vitam sancti Columbani) *absque laterculo capitum et praescriptionibus, nisi quod I,* 1. *praescripta sunt:* Alius prologus in ipsum librum, *I,* 2. Vita s. Columbani, *atque praetermissis et subscriptione et carminibus,*

fol. 188—190. *V. Athalae (II,* 1—6*) una cum laterculo ad c.* 6 *(praescr.* Incipiunt capitula libri sequentis in vitam sancti Attalae abbatis, qui fuit discipulus sancti Columbani. Capitula), *sed absque praescriptionibus capitum (praescr.* Vita sancti Attalae abbatis, *subscr.* Explicit vita s. Attalae).

Epistulae locus cum facta — edisserit *inter verba (I,* 1*)* turbines *et* eorum qui nutante (tuante *A* 3***. 3****, tnante *A* 3** *pro* fluctuante) *exemplo classis A* 3 *transpositus est textusque ad I,* 2. *illi certe attribuendus est, sed inde a I,* 3. *ipsius condicio tota mutatur, nam ordo verborum ibi minime perturbatus est, atque deinceps nota generis A* 1c *vestigia apparent, veluti c.* 16. *deest et c.* 22. *verba:* Factum — adisset scafam *interpolata sunt. Alterius quoque libri textus ad eandem familiam pertinet, quamvis interpolatus (II,* 1. utilitatis] in saecularibus libris *add.).*

A 1c†*) Codex* ***Guelferbytanus*** *inter novos n.* 404, 2, *saec. XII, membranas de tegminibus librorum detractas continens, V. Eustasii interpolatae particulas exhibet, incipiens a verbis* | virtutes largitus est —, qui in caelis est *(Praef. interpol. c.* 1*), desinens:* vel Amatum repedat, ut | *(II,* 10*). Cum codice A* 1c *cum alibi, tum II,* 9. *ex.* discisci] discindi, *convenit.*

A 1c††*) Codex* ***Bambergensis*** *E III,* 9 *(Misc. hist.* 141*), saec. XV. ex., opus Andreae abbatis S. Michaelis Bambergensis (a.* 1483—1502*) de sanctis ordinis S. Benedicti continens, inter particulas ex Vincentii Speculo hist. depromptas fol.* 117—118'. *V. Athalae, fol.* 126—129. *Vitae interpolatae Eustasii textus plenos exhibet, qui e codice quodam A* 1c *pendent:*

II, 9. faciditate] facecia *A* 1c†† *cum A* 1c,

II, 10. construxit — pollente] *om. A* 1c†† *cum A* 1c.

A 1*d) Codex* ***Trevericus*** *bibliothecae ecclesiae cathedralis n.* 5, *saec. XII. in., a Gumberto abbate*[1] *(a.* 1083—1114*) monasterio S. Petri et Pauli Abdinghofensi in suburbio Patherbrunnensi sito dono datus, ubi haec fol.* 1. *adnotata sunt, libro alienato iam erasa:*

Liber apostolorum Petri et Pauli in Patherb.

Quem si quis abstulerit, anathema sit,

tum 'ex libris Christophori comitis de Kesselstatt decani Paderbornensis anno 1806' *(fol.* 1*), utrumque Ionae librum cum praescriptionibus capitum, sed absque laterculis hoc ordine continet:*

fol. 1′—60. *V. Columbani, omissis carminibus,*

fol. 60—69. *V. Athalae (II,* 1—6*),*

fol. 69—85. *V. Eustasii cum praefatione interpolata (II,* 7—10*)*

fol. 85—103′. *Miracula Evoriacensia (II,* 11—22*), ita ut ipsi aeque ac libro A* 1c *sola V. Bertulfi desit. Est autem hoc multo praestantior neque c.* 16. *libri I. praetermisit sicut A* 1c. *Folia* 52—103. *passim servaverunt vestigia scripturae antiquioris, scilicet saec. X, quae Columbanianis cessit detrita.*

A 1*e) Codex* ***Oxoniensis*** *bibliothecae Bodleianae, Digby n.* 112 *(olim H* 4, *deinde n.* 46 *et A* 111*)*[2], *saec. XII, in praedatores m. s. XVII. fol.* 1. *praemunitus his verbis:* Vindica te tibi, Kenelme Digby, *fol.* 75′—82. *V. Eustasii (II,* 7—10*) cum praefatione interpolata, fol.* 82—90′. *Miracula Evoriacensia (II,* 11—22*) continet, illam non distinctam, haec in capita quidem divisa, sed praescriptionibus vacua. Lectiones ipsius maxima ex parte cum A* 1c *et A* 1d *conveniunt, sed haud paucae hos libros superare videntur atque inprimis in miraculis Evoriacensibus grammaticae barbarae exempla nonnulla occurrunt digna quae in textum admittantur.*

A 1e**) Codex* ***Londiniensis*** *Musei Britannici, Harley n.* 624, *inter schedas aliquot a Simonds d'Ewes collectas V. Eustasii saec. XII. exaratam fol.* 89′—93′. *continet, praecedente praefatione interpolata. Textus affinitatis proximae cum A* 1e *intercedentis exhibet exempla luculenta:*

II, 7. in extremis anhelis] *A* 1*d;* in extremo anhelitu *A* 1e* *cum A* 1e: in extremis, *om.* a. *A* 1*c;*

II, 8. Dedit ille operam — lumen habere] *om. A* 1e* *cum A* 1e *(non A* 1c. *d).*

1) *Cf. 'Arch.' VIII, p.* 606. 2) *Cf. G. D. Macray, Catalogi codd. mss. bibliothecae Bodleianae* (1883) *IX, col.* 125 *sqq.*

A 1f) Codex Sangallensis archivi coenobialis n. 12 (26), *saec. XII, olim Fabariensis, fol.* 1′—34′. *V. Columbani una cum carminibus, fol.* 34′—40′. *V. Eustasii (II,* 7—10*) continet, quae foliis deperditis mutila in verbis:* permixtio; quod quamvis | *desinit, subsequente (fol.* 41—87*) V. Galli auctore Walahfrido. Librarius duobus exemplaribus usus est, quae multis verbis omissis in breve coegit atque suo arbitrio immutavit. Primo enim textus cum libris A* 1*a**. *a*** *manifesto facit:*

Ep. utcumque quivimus] prout potuimus *A* 1*f;* proutcumque q. *A* 1*a**;
rebatur] reprobatur *A* 1*f cum A* 1*a**;
exuberari] exuperari *A* 1*f cum A* 1*a**;
ad partum] ad apportatum *A* 1*f;* ad portum *A* 1*a**;
Lat. cap. praescr. primi] sequentis *A* 1*f cum A* 1*a***;
ib. add. XXX. De ingressu Italiae et renovatione Bobii et exitu eius *A* 1*f;*
I, 1. *praescr.* Praefatio libri sequentis *A* 1*f cum A* 1*a**;
I, 2. colore] *om. A* 1*f cum A* 1*a**;
ib. spumea cedunt et litora, sinus] spumę accedunt ad litora. Sinus enim *A* 1*f cum A* 1*a**;
ib. mater] prodire *add. A* 1*f cum A* 1*a**. *a***.

Paulatim vero condicio libri haud mediocriter dissentire incipit a priore parte atque clausula capiti 17. *adnexa cum classe A* 1*b convenit neque cum duobus quos dixi libris:*

De eo quod bestiae *A* 1*f cum A* 1*b,*

tantaque inter utrumque deinceps intercedit necessitudo, ut e. gr. carminis prioris versum 24. *A* 1*f cum eodem omiserit. Textus V. Eustasii (praescr.:* Incipit vita sancti Eustasii*) neque in capita divisus est neque praescriptionibus distinctus.*

A 1g) Codex Guelferbytanus inter Helmstadienses n. 322[1], *saec. XV, fol.* 95—118, *V. Columbani librum priorem absque epistula exhibet neque vero textum purum, nam in priore parte plerumque cum A* 1*d facit:*

c. 16. suco equoquitur] sucis decoquitur *A* 1*g cum A* 1*d.* 2;
ib. meati in tiprum] meatim in tiprum *A* 1*g cum A* 1*d.* 2,

quocum c. 17. *exeunte accurate convenit, neque vero verba c.* 2: et — umbras *ibi transposita sunt, sicut in libris A* 1, *atque qui mihi praesto est textus c.* 22. *manifesta necessitudine cum A* 3 *coniunctus est:*

furto] furtim *A* 1*g cum A* 3;

1) *Inter universos bibliothecae codices n.* 357. *distinctus est; cf. O. de Heinemann, 'Die Hss. der Bibliothek zu Wolfenbüttel' I,* 1, *p.* 266.

beati] Martini *add.* *A* 1*g* *cum* *A* 3;
corporis poenas] *om.* *A* 1*g* *cum* *A* 3.

Codicem intercedente O. de Heinemann bibliothecae praefecto examinavit Köhler vir doctissimus, scholae Revalensis olim 5 *moderator, nunc civis Guelferbytanus.*

Classis permagna codicum Gallicanorum, quae simul aetate atque auctoritate secundum demum locum occupat, postea in tres ramos degeneravit, e quibus surculus unus in Britanniam translatus denuo germinavit. Codex primarius 10 *A* 2, *qui pravitatis triformis adhuc immunis est, ex persimili exemplari pendet atque alter multo quidem illo deterior liber A* 2*; *utrique enim eadem verba desunt (e. gr. in epistula praevia:* omnium, etenim*), uterque eodem modo immutatus est:*

15 *I,* 1. micantem] radiantem *A* 2. 2*;
ib. nostrorum arbiter] commissi operis *A* 2. 2*, *simili scilicet epistulae loco adhibito:* Erit tamen commissi operis.

Menda quae dixi aliaque nonnulla cum in reliquis huius 20 *classis codicibus, tum in A* 2† *minime redeunt. Hic vero duobus de quibus disserui codicibus proximus adiungitur, cum complures eorum lectiones in nullo praeterea occurrant nisi in ipso:*

Ep. viderunt] *A* 2*a*. *c* *cum rell.*; viderint *A* 2† *cum* *A* 2;
25 arbitrii] *A* 2*a*. *c* *cum rell.*; arbitris *A* 2† *cum* *A* 2*;
redditos] *A* 2*a*. *c* *cum rell.*; redditi *A* 2† (ddi *excis.*) *cum* *A* 2. 2*;
non rite — reppererit (repperit *A* 2*a*)] *A* 2*a*. *c* *cum rell.*; rite — non reppererit (repperit *A* 2*)
30 *A* 2† *cum* *A* 2. 2*;
lacrimam] *A* 2*a*. *c*. *cum rell.*; lacrime *A* 2† *cum* *A* 2. 2*;
zepheriis] zephiriis *A* 2*c*; zefiris *A* 2*a*; zephiri *A* 2†; zephyri *A* 2; zepheri *A* 2*;
35 *I,* 11. panis fragmentis (fragmenta *A* 2*a*; fragmentum *A* 2*c*. *c*[1]) rem.] *A* 2*a*. *b*. *c*. *c*[1] *cum rell.*; (p. *om.*) rem. fra(c)menti *A* 2. 2†;
II, 1. antiqui] *A* 2*a* *cum rell.*; *om.* *A* 2† *cum* *A* 2;
ib. austeritatem] *A* 1*a*. 2*a*; auctoritatem *A* 2† *cum*
40 *A* 2 *et rell.*

Liber igitur A 2† *ex uno eodemque progenitore ortus est atque A* 2. 2*, *sed qui eum exaravit librarius non adeo accurate negotium susceptum perfecisse videtur:*

Ep. nantes solere, reuma gurgitum fractis] n. solare reumate g. fractris *A* $2^{\dagger}$;
I, 1. imitando] immitari do *A* $2^{\dagger}$;
I, 30. VIIII. Kl.] *A* 2*a*. *b* *cum plerisque;* VIII. Kl. *A* 2. 2*c;* XI. Kl. *A* $2^{\dagger}$ *cum B* 2 *et e corr.* *A* $2a^{**}$, *neque aetate sua opinionem eam meretur, quam apud H. J. Lawlor sortitus est.*

Age nunc videamus, quomodo librarius A 2*a textum ad grammaticam correxerit suoque ingenio immutaverit, vocabulis alienis interpolatis:*

I, 2. in ortu suo] intus *A* 2*a;*
I, 19. animum [incitarunt *add.* *A* 2*a*] contra [verum Dei — rex ad *om.* *A* 2*a*] virum Dei. [Qui *add.* *A* 2*a*];
ib. sustentaturum] minaris *add.* *A* 2*a;*
ib. dimersurum] dimergendum *A* 2*a;*
I, 20. atria ecclesiae] atria templi *A* 2*a* (*supra* atrio ecclesiae);
ib. discessurum] ait *add.* *A* 2*a*;
ib. subsequentibus] prosequebatur *add.* *A* 2*a;*
I, 22. fluvii filo] fluviolo *A* 2*a*. a^{**}.

Comparatus igitur cum A 2 *ille multo plura menda commisit, ita ut ab exemplari communi eo longius distare videatur; cum vero alter hic defecerit, alter illic:*

I, 28. Tullum] *recte* *A* 2*a*. a^{**}; Tullo *A* 2*c;* Tulbiacum *male* *A* 2,

utroque collato faciem atavi eo melius cognosci licet, etsi in multiplici reliquorum codicum praestantia liber I. hoc subsidio vix eget. Ex A 2*a codicem A* $2a^{*}$ *hodie latentem pendere inde conclusi, quod in utroque locus II,* 23. undique vallati maestitia *praetermissus erat, qui librarium A* 2*a in transitu a pagina ad paginam fugerat. Quod argumentum licet in dubium vocaverit H. J. Lawlor p.* 99, *reperto tamen altero eiusdem stirpis libro A* $2a^{**}$, *scilicet Antverpiensi in editione Henscheniana adhibito, luculente confirmatur. In eo enim non solum verba quae dixi desiderantur una cum aliis, quae item A* 2*a omiserat, sed etiam, quae huic postea aut in marginibus aut alibi illata sunt, vocabula aliena textui continuata reperiuntur:*

Ep. vehit et Scarbea lintris abacta ascoque Scaldeus] vehat (vehit *pr. m.* *A* 2*a*) et carabealint (cara bea lint *A* 2*a*) ab (arcro *in ras.* *A* $2a^{**}$; acto *m. al. corr.* arcto *A* 2*a*) as quoque Scalteus *A* $2a^{**}$ *cum* *A* 2*a;*

I, 2. Aquilonem sequens] aquilonis secedens $A\ 2a^{**}$; aquilonem (*corr.* aquilonis) sedens (*m. al. corr.* secedens) *A 2a;*

I, 6. loca] aspera essent *add.* $A\ 2a^{**}$; *haec pr. m. in mg. suppl. A 2a; habet Mabillonius;*

I, 17. Cui sic bestiae] Nec mireris cui sic b. $A\ 2a^{**}$; *verba* Nec m. *m. al. in mg. suppl. A 2a; haec habet Mabillonius;*

II, 11. fuisse] narraturum *add.* $A\ 2a^{**}$ *cum m. al. A 2a; habet Mabillonius;*

ib. tribunal] conspectum $A\ 2a^{**}$ *cum Mab. et in mg. suppl. A 2a;*

II, 22. quia] An nescis quia $A\ 2a^{**}$ *cum Mab.*; nescis *post* an *m. al. superscr. A 2a.*

Plerasque lectiones Mabillonius in textum suum admiserat depromptas sine dubio e Compendiensi quem habuerat codice ($A\ 2a^{*}$), *atque quanta affinitate* $A\ 2a^{**}$ *cum hoc coniunctus fuerit, ex his editionis illius lectionibus colligi potest:*

I, 14. praefectus] *recte A 2a;* effectus *in litura* $A\ 2a^{**}$ *cum Mab.;*

I, 16. preter Scordiscis et Dardanis gentes] pr. Scotacis et Dardaniis gentibus (*corr.* gentes) *A 2a;* pr. Scoticas et barbaras gentes $A\ 2a^{**}$ *cum Mab.*

Utrumque vero multo magis quam A 2a immutatum interpolatumque esse constat atque etiam alterum exemplar, scilicet classis B, ad textum corrigendum librario $A\ 2a^{**}$ *praesto fuisse ex his locis colligi licet:*

I, 19. sustentaturum] sustentandum $A\ 2a.\ a^{**}$ *et add.* minaris *A 2a,* scias $A\ 2a^{**}$ *cum B 1a. 2;*

I, 20. Inter quos primus Ragumundus (Ragamundus $A\ 2a^{**}$) erat, qui eum Nametis (Namnetis $A\ 2a^{**}$) usque perduxit] *recte* $A\ 2a^{**}$ *cum A 3. B 1a. 2;* Nam et his usque perducunt. Inter quos primus R. erat, qui cum *A 2a et similiter libri plerique.*

Huic familiae ante eum quem olim examinaveram librum $A\ 2a^{***}$ *nunc recentiorem quendam Bruxellensem* $A\ 2a^{**\cdot 1}$ *duosque Audomarenses codices* $A\ 2a^{**\cdot 2}$ *et* $A\ 2a^{**\cdot 3}$ *inserui, scilicet ut ii coniungerentur qui sicut* $A\ 2a.\ a^{*}.\ a^{**}$ *ex duobus Ionae libris faciunt tres; post illum vero Duacenses duos addidi* $A\ 2a^{\dagger}$ *et* $A\ 2a^{\dagger\dagger}$. *Ii qui iam accesserunt codices, i. e.* $A\ 2a^{**\,1.\,2.\,3}$ *et* $A\ 2a^{\dagger}.\ a^{\dagger\dagger}$, *cum A 2a et* $A\ 2a^{**}$ *convenientes verba I*, 1: praesulum atque monachorum patrum solertia

praetermittunt, ita ut a reliquis facile distinguantur, cumque eo hiatu subiectum perierit, Deus *interpolant; hoc autem uno eodemque loco non collocantes in duas partes discedunt, ita ut* $A\,2a^{**\cdot 2}$ *et* $A\,2a^{**\cdot 3}$ *cum* $A\,2a$ *faciant,* $A\,2a^{\dagger}$ *et* $A\,2a^{\dagger\dagger}$ *cum* $A\,2a^{**}.\ a^{**\cdot 1}$*:*

I, 1. nobilium condidit] n. Deus condidit $A\,2a^{\dagger}.\ a^{\dagger\dagger}$ *cum* $A\,2a^{**}.\ a^{**\cdot 1}$*;* Deus *antea, scilicet inter* fulgore *et* micantem *inserunt* $A\,2a.\ A\,2a^{**\cdot 2}.\ A\,2a^{**\cdot 3}$.

Etiam codices e bibliothecis Britannicis iam eruti $A\,2a^{1\cdot 2\cdot 3}$, *qui tam arte inter se cohaerent, ut pro uno solo exemplari existimandi sint parum bonae notae, magis cum* $A\,2a^{**}$ *connexi sunt quam cum* $A\,2a$*:*

I, 30. ibi Dei consultu actum est] *om.* $A\,2a^{1\cdot 2\cdot 3}$ *cum* $A\,2a^{**}$*; habet* $A\,2a$*, nam Lawlor p.* 122. *contrarium asserens fallitur;*

ib. habitantium] proficuo *add.* $A\,2a^{1\cdot 2\cdot 3}$ *cum* $A\,2a^{**}$ *(non* $A\,2a$*).*

Sunt autem illo paulo antiquiores neque fieri potest, quin ex ipso pendeant. Itaque I, 19. minaris (noveris $A\,2a^{2}$) *addunt cum* $A\,2a$ *locumque ad Ragumundum spectantem (I,* 20*) ita transpositum exhibent sicut mater neque viam prolis eius persequuntur. Cuius discrepantiae causam eandem esse puto de qua dixi, scilicet librario* $A\,2a^{**}$ *praeter* $A\,2a$ *alia quoque subsidia praesto fuisse atque locis quos enumeravi hunc iam addere libet:*

I, 3. quem Lagenorum terram] ad terram quam Collegenorum $A\,2a^{1\cdot 2}$ *(deficit* $A\,2a^{3}$*);* Collagenorum *(m. al. corr.* Collaeg.*)* t. $A\,2a$*;* quod Lagenorum t. *recte* $A\,2a^{**}$.

Unde id vix mirari licet alibi non solum codicum $A\,2a^{1\cdot 2\cdot 3}$ *in eodem redire lectionem retractatam, sed etiam cum ea coniunctam integram codicis* $A\,2a$*:*

I, 9. precibus parens, pie petenti larga subvenit potestas] *recte* $A\,2a$; precibus larga potestas annuens, postulata contulit $A\,2a^{1\cdot 2}$ *(deficit* $A\,2a^{3}$*);* precibus parens, pie petenti larga potestas annuens postulata contulit $A\,2a^{**}$.

Textus librorum ad familiam $A\,2b$ *pertinentium exemplum unum afferre libet, scilicet exordium c.* 2. *libri I. ita contractum, sicut in editione Mabilloniana legitur:*

Columbanus igitur, qui et Columba (dicitur *add.* $A\,2b^{1\cdot 2}$) ortus (extitit *add.* $A\,2b$; est *add.* $A\,2b^{2}$; est in *add.* $A\,2b^{1}$) Hibernia (Hyb. $A\,2b.\ b^{1}$) insula (in *add.* $A\,2b^{1\cdot 2}$) extremo Oceano (Oceani $A\,2b^{1\cdot 2}$) sita. Huius (Cuius

$A\ 2b^{1.2}$) insulae situs (quia est *add.* $A\ 2b^{1}$), ut ferunt, amoenus (est *add.* *A* 2*b*) ac

A 2*b*	$A\ 2b^{1.2}$
adversantium exterarum carens bello nationum.	diversarum capax nationum, cęterorum carens(caret$A2b^{2}$) bello populorum.

Versus igitur 2—17, *i. e. maxima eorum pars, in omnibus desiderantur tamque graviter hi libri a reliquis passim discrepant, ut difficile creditu sit, quomodo vel permodica auctoritas eis ab illis attribui potuerit, qui in edendi arte aliquid profecisse sibi visi sint. Princeps eorum quem nunc demum nactus sum A* 2*b propinquos suos aliquo modo superat, sed licet non adeo depravatus sit, sicut hi, tamen et ipse textum exhibet hic illic valde immutatum:*

I, 2. actum sit] divina praescientia de eo praesignaverit *A* 2*b*;

ib. teneretur, subito per intempestam noctem] haberetur, cuiusdam intempestae noctis silentio *A* 2*b*.

Soli codices A 2*b ex iis qui alteri classi ascripti sunt interpolatione illa I,* 22. *carent, de qua infra*[1] *agendum est, reliquosque libros et inprimis A*2. 2*a propius inter se coniunctos esse etiam ex his exemplis colligi licet*:

I, 14. Novisona] Neevisona *A* 2*b*; Navisona $A\ 2c^{1}$; (hunc *add.* *A* 2*a*) Visonam *A* 2. 2*a*;

I, 20. se ait iam] (se *om.*) ait iam *A* 2*b; sicut iam A* 2; ut iam *A* 2*a*;

ib. pervenit] *A* 2*b cum rell.; om. A* 2. 2*a*.

Librorum ordo, cuius codex A 2*c princeps est, communibus lectionibus satis multis a reliquis distinguitur, e. gr.:*

Ep. Memini me — flagitante] M. — me fl. *A* 2*c*. $c^{1.5a.b}$; successores fuerunt] f. s. *A* 2*c*. $c^{1.5a.b}$; plerumque] plurimorum *A* 2*c*. $c^{1.5a.b}$ *cum Mab.;* praedicti praeceptum] praecepto praedicti *A* 2*c*. $c^{1.5a.b}$;
ad ea texenda] (ad *om.*) ea t. *A* 2*c*. $c^{1.5a.b}$; abacta] adacta *A* 2*c*. $c^{1.5a.b}$ *cum Mab.;* madefacit] madefaciat *A* 2*c*. $c^{1.5a.b}$; exsequentur] exequuntur *A* 2*c*; ex(s)ecuntur $A\ 2c^{1.5a.b}$;
reuma] post ima *A* 2*c*. c^{1} *cum Mab.*

I, 1. gesta] ista *A* 2*c*. $c^{5a.b}$;

1) *Infra p.* 117.

I, 1. elucubratae] lucubrat(a)e *A* 2*c*. $c^{5\,a.\,b}$;
I, 2. madentem] ardentem *A* 2*c*. $c^{1.\,5\,a.\,b}$;
ib. actum sit] sit factum *A* 2*c*. $c^{5\,a.\,b}$;
I, 17. ferusculam] feram san(a)e *A* 2*c*. $c^{5\,a.\,b}$.

Concordat vero cum A 2*b*. b^1 *post* fonte *(I, 1) verbum* potati *addens, assentientibus libris A* 1*c*. *d*. 3'. 3*, *item cum A* 2*b nonnullisque inferioris notae codicibus, veluti A* 1*b**. *c*. *c** *locum difficilem I*, 20. *ita in breve cogens:* Inter quos primus Ragamundus erat, qui *(om. A* 1*c*. *c***)* cum universis, *praetermissis verbis* N. u. p. *Etiam interpolationes codicum A* 2. 2*. 2† *in ipso redeunt I*, 2. *in.:* insula (quae in) extremo Oceano sita (est), *scilicet verba uncinis inclusa, quae a libris A* 2*a*. *b absunt. Nova in A* 2c^1 *menda accreverunt:*

Ep. triennium] *rell.;* biennium *A* 2c^1,

nova in libris A 2$c^{5\,a.\,b}$, *de quibus infra. Huius familiae lectiones in editione Mabillonii partim occurrunt, a quo codicem A* 2c^1, *tunc Cisterciensem, adhibitum esse constat. Etiam libri II. textus cum A* 2. 2*a convenit, e. gr.:*

II, 1. patre nobili] patris studio nobili *A* 2$c^{1.\,2.\,5}$ (patris studio *A* 2. 2†. 2*a*),

qui praeterea ita interpolatus est:

II, 4. eum privet ab auras] ne isdem languidus, eo abscedente, vitalibus privetur auris (viribus *A* 2c^{5g}) *A* 2$c^{1.\,2.\,5}$,

hiatibusque (e. gr. II, 9*) deformatus, sicut Mabillonius ipsum ad A* 2c^1 *'emendasse' sibi visus erat.*

A 2*) Codex Parisiensis n.* 5600, *saec. XI. in., olim S. Martialis Lemovicensis, continet*

fol. 2'—45'. *V. Columbani exceptis carminibus integram, nisi quod scriptura paginae primae et insequentis evanuit, manu posteriore restaurata,*

fol. 45'. *laterculum capitum II*, 1—10,

fol. 45'—53. *V. Athalae (II,* 1—6*),*

fol. 53—62'. *V. Eustasii (II,* 7—10*).*

Desideratur igitur libri II. pars posterior (II, 11—25*).*

Scripturae specimen dedit Lawlor tab. IV.

*p. 41. **A* 2**) Codex Parisiensis n.* 5365 *(olim Lemov.* 204, *deinde Reg.* 3594^{b}*), saec. XII,*

fol. 137'—138'. 144. 140—143'. 145. 139. 146—146'. *V. Columbani librum I. continet absque laterculo capitum.*

A 2†*) Codex Avennicus nunc bibliothecae urbanae n.* 276 *(antea n.* 120*), olim capituli ecclesiae metropolitanae, saec. XII. ex., eadem atque A* 2 *continet, scilicet*

fol. 110—124′. *V. Columbani cum epistula et laterculo capitum libri I, qui ita desinit sicut in A* 2, *titulo* 30. *addito (habet:* Ailulfi *et paulo post:* et de constructione Bobii monasterii et obitum b. v.), *et subscriptione caret,*
5 *fol.* 124′—125. *laterculum capitum II,* 1—10,
fol. 125—127. *V. Athalae (II,* 1—6*),*
fol. 127—130′. *V. Eustasii (II,* 7—10*).*
Epistulae praeviae eadem quae in A 2 *praescripta sunt:* Incipit praefatio (de vita Columbani *postea add.) atque*
10 *etiam praescriptio textus cum eodem libro accurate convenit. Laterculus libri II. praescriptione caret atque etiam textui lemma nullum primo inditum erat, sicut in A* 2, *sed postea* Incipit vita sancti Atale *praescripta sunt. Praescriptio capitis I. ante* Ergo *collocata est, consentiente iterum libro*
15 *A* 2. *Alterius libri capita* 7—10. *numerantur* 1—4. *atque praescriptiones c.* 7. *et* 8. *desiderantur, sed c.* 7. *m. al. praescripsit, erasis aliis verbis:* Incipit de sancto Eustasio, *eademque subscriptionem addidit hanc:* Explicit vita scis *(sic)* Eustasii.
20 *Codex e duabus partibus constat, e quibus prior patrum ecclesiasticorum opuscula continens saec. XI. exarata est. Posteriorem, de qua hic agitur, saeculo X. temere attribuit L. H. Labande catalogi*[1] *auctor, in veteribus scripturis diiudicandis parum versatus, neque H. J. Lawlor p.* 13,
25 *saec. X—XI. vel priorem saec. XI. partem anteponens, in rectam viam rediit, nam scripturae specimen quod adiecit (tab. IX) ne duodecimo quidem saeculo attribui potest nisi exeunti.*
A 2*a) Codex bibliothecae regiae Hagae-Comitum X,* 73 *(antea n.* 284*), olim S. Bertini, saec. XI, cui post*
30 *argumenti summarium manu antiqua exaratum (fol.* 1*) insunt haec:*
fol. 1′—12′. *Libellus de Eustasii atque Waldeberti abb. Luxov. virtutibus auctore Adsone, quem hoc codice usus edidit O. Holder-Egger, SS. XV, p.* 1171[2],
35 *fol.* 13′—16′. *V. Eustasii (II,* 7 *sq.) cum praefatione interpolata, sed quaternione deperdito textus ultra verba* vidisset Eustasium *(II,* 8*) non pervenit,*
fol. 17—52′. *V. Columbani una cum carminibus, sed absque laterculo capitum,*
40 *fol.* 53—58′. *V. Athalae (II,* 1—6*),*

1) *'Catalogue général des mss. des dép.' XXVII, p.* 182. 2) *Adsoni cognomen* Heimiricus *attribuendum est, sicut codicibus et A* 2*a et B* 1c *(Lawlor p.* 10*) comprobatur, neque* Hermiricus, *quod in editione legitur (SS. XV, p.* 1171, *l.* 20*).*

fol. 58'—79. *libri secundi pars posterior (II,* 11—25*), quae tertium hic librum efficit, sed c.* 22. *finis inde a verbis:* Similiter alia puella *desideratur.*

Codex ex libris classis A perfectissimus quidem est, sed fol. 1—16. *cum V. Eustasii postea accesserunt.* 5

Scripturae specimen dedit Lawlor tab. VIII.

A 2*a**) *Codex Compendiensis, quo Mabillonius usus est, omnia fere tribus libris distincta continebat quae praecedens, scilicet libro primo V. Columbani, secundo V. Athalae, tertio miracula Evoriacensia cum V. Bertulfi miraculisque* 10 *Bobiensibus, sed V. Eustasii desiderabatur. Etiam finis c.* 22. *libri II. ei deerat atque insuper quod in illo extat c.* 25.

A 2*a***) *Codex Bruxellensis n.* 7461, *saec. XIII. in., olim* Liber sancte Marie de Valcellis, *adnotante m. s. XIII (p.* 412*), tum Balthasaris Moreti, a quo facta* 15 *permutatione a.* 1637. *in possessionem* Domus prof. Soc. Iesu Antverp. *(m. s. XVII, p.* 1*) venit, signatus ibi P.* 160, *vitas sanctorum mensium Novembris et Decembris continet cum alias tum V. Columbani librum utrumque, sed priori et laterculus capitum et carmina in calce desunt at-* 20 *que in posteriore V. Eustasii (II,* 7—10*) desideratur eaque quae post hiatum sequuntur librum tertium efficiunt, sicut in A* 2*a. Insunt igitur*

p. 90—115. *V. Columbani cum epistula:* Incipit prefatio in vita sancti Columbani abbatis — — Explicit 25 prologus. Incipit liber primus vitae sancti Columbani abbatis, cuius celebritas est IX. Kl. Decembris. Rutilantem — — Explicit liber primus, *ubi praescriptiones capitum adsunt, sed numeri desiderantur, dum in reliquo libro illae desiderantur et hi adsunt,* 30

p. 115—119. *V. Athalae (II,* 1—6*) cum priore laterculi parte:* Capitula libri secundi — Expliciunt capitula. Incipit liber secundus — — Explicit liber secundus,

p. 119—134. *posterior alterius libri pars (II,* 11—25*) cum posteriore laterculi parte, scilicet miracula Evoriacensia* 35 *cum V. Bertulfi miraculisque Bobiensibus:* Capitula libri tercii — Expliciunt capitula *(numerata ibi* 1—19*).* Incipit liber tercius, *qui non distincta V. Bertulfi ad c.* 19, *i. e.* 25. *nostrae editionis, continuatur, desinens:* Explicit liber tercius vitae sancti Columbani abbatis. *Caput* 22. 40 *libri II. eodem loco hiat atque in A* 2*a. a**.

Erat olim Antverpiensis domus professae Soc. Iesu idem quo Henschenius ad V. Athalae edendam usus est; v. infra p. 142.

A 2$a^{**\cdot 1}$) *Codex* *Bruxellensis n.* 11987. *chartaceus, saec. XVI. in. ab Antonio Gentio* († 1543) *exaratus, fol.* 183 *sqq., item V. Columbani tribus libris dispositam continet*[1].

Inspexit I. van den Gheyn S. I., vir doctissimus, conservator bibliothecae Bruxellensis.

A 2$a^{**\cdot 2}$) *Codex bibliothecae civitatis S. Audomari n.* 715, *III et IV, saec. XII. ex., olim ecclesiae S. Audomari, V. Columbani una cum epistula, sed absque laterculo capitum (praescr.:* Incipit prologus et vita sancti Columbani abbatis. — — Incipit vita eiusdem, qui decessit VIIII. Kl. Decemb., *inc.* Rutilantem atque eximio fulgore Deus micantem sanctorum nobilium condidit vitam doctorum) *exhibet alterque liber in verbis c.* 22. debere creaturam obedire *desinit*[2], *ita ut finis capitis ibi desideretur, sicut in A* 2*a.* a^{*}. a^{**}.

Inspexit C. Bureau bibliothecae praefectus v. c.

A 2$a^{**\cdot 3}$) *Codex bibliothecae civitatis S. Audomari n.* 716 (4. 10), *saec. XIII, olim beatae Mariae de Claromarisco legendarium magnum, cum permultas sanctorum vitas tum Columbani in tres libros divisam continet, quae tomo VIII. inest*[3], *atque non solum epistula adest (praescr.:* Incipit prefatio vite sancti Columbani abbatis, *inc.* Dominis — Boboleno et Waldeberto *et q. s., subscr.* Explicit prologus), *sed etiam laterculus capitum (praescr.:* Incipiunt capitula libri primi) *ad c.* 29. *perveniens* (De ingressu et in Italiam susceptione ab Agilulfo — Expliciunt capitula), *post quem c.* 1. *incipit ita:* Incipit liber primus vitae sancti Columbani abbatis, cuius celebritas est VIIII. Kalendas Decembris. Rutilantem *et q. s.*

Inspexit C. Bureau bibliothecae praefectus v. c.

A 2a^{***}) *Codex Parisiensis n.* 5308 *(antea Colb. et Regius* 3593), *saec. XII, olim Chesnianus, fol.* 281—287′, *V. Columbani continet mutilam a verbis c.* 11. tantum e fratribus, *locum c.* 20. *ad Ragumundum spectantem ita transponens, sicut in A legitur, immutansque* perduxit *(ib.) in* perducunt *cum A* 2*a. Sequuntur fol.* 287′—292. *V. Columbani Hyensis, fol.* 292—297. *Passio Caeciliae, sicut in A* 2$a^{\dagger\dagger\dagger}$.

A 2$a^{\dagger}$) *Codex Duacensis n.* 838, *saec. XII/XIII, olim monasterii S. Rictrudis Marchianensis ibique signatus D* 792, *fol.* 92—105, *V. Columbani una cum epistula laterculoque capitum exhibet. Sanctus ipse dextra baculum*

1) *Cf. 'Archiv' VIII, p.* 538; *'N. Arch.' II, p.* 259; *Anal. Boll. VI, p.* 31 *sqq.* 2) *'Archiv' VIII, p.* 415. 3) *'Archiv' l. l. p.* 416.

pastorale, sinistra librum quendam tenens litteram primariam R *c.* 1 (Rutilantem) *pulcherrime pictam occupat, sed tonsura Romana ornatus a veterum Scottorum consuetudine interim defecisse videtur. Condicionem textus ex scripturae specimine intellegi licet, quod dedit Lawlor tab. VII, qui librum p.* 42 *sq. descripsit.*

A 2a††) *Codex Duacensis n.* 855, *saec. XV, olim monasterii SS. Petri et Pauli Hasnoniensis, ibique signatus G* 788. *D* 804, *cui eadem atque A* 2a*. a** *insunt, scilicet*

fol. 1—43'. *V. Columbani una cum epistula, sed absque laterculo capitum,*

fol. 43'—49'. *V. Athalae (II,* 1—6*),*

fol. 50—72. Incipit liber de diversis miraculis, *i. e. miracula Evoriacensia, (II,* 11—22*) et fol.* 63—72. *V. Bertulfi una cum miraculis Bobiensibus (II,* 23—25*), quae haec subscriptio subsequitur:* Explicit liber diversorum miraculorum.

Ad supplenda ea quae Lawlor p. 43. *de hoc libro rettulerat ad eundem bibliothecarium Rivière nomine litteras dedi, a quo ille certior factus erat, eademque officiositate idem mecum communicavit ea quae scire desideraveram. Hiat igitur codex ibi ubi A* 2a† *(I,* 1*) eodemque loco* Deus *exhibet. Etiam in libro altero cum A* 2a *convenit:*

II, 11. superius fuisse] narraturum *add. A* 2a†† *cum Mab., m. al. add. A* 2a*;*
II, 23 *ex.* famulis] *om. A* 2a††*; versu exeunte om. A* 2a*;*
II, 25. patratas] viros patrare has *A* 2a††; patrare has *A* 2a,

cumque vocabula exhibeat, quae huic codici postea illata sunt, cumque omittat id quod versu exeunte ibi omissum est, iterum probatur, hanc familiam ex A 2a *pendere.*

A 2a†††) *Codex Parisiensis n.* 5278, *saec. XIII, olim Colbertinus n.* 11, *deinde Regius C.* 3594. 7, *fol.* 380 — 393 *(praescr.:* Incipit vita Columbani Scotensis abbatis monasteriorum Luxoviensis atque Eboluensis) *librum I. absque epistula et laterculo capitum exhibet. Textus licet ineunte c.* 1. *minime hiet cum libris A* 2a, *his tamen proximus accedit, sicut ex lectionibus intellegi licet hisce:*

I, 1. refulgentem] refulgentia *A* 2a††† *cum A* 2a. 3;
I, 2. sequens] sedens *A* 2a††† *cum pr. m. A* 2a*;*
I, 17. Cloade] doatis *A* 2a††† *cum A* 2a***.

Vitam 'adhuc pauca de virtutibus sancti Columbani' sequuntur[1] *neque vero Bobiensis sed Hyensis abbatis, idemque*

1) *Catal. Paris. ed. Bolland. I, p.* 477.

V. Columbae fragmentum ex Adamnano depromptum eodem ordine in A $2a^{***}$ *et A* 3 *relatum est. Columbaniana Passio Caeciliae excipit.*

Inspexit H. Lebègue v. c.

A $2a^{++++}$) *Codex* P a r i s i e n s i s *n.* 5336, *saec. XIV, olim Colbertinus n.* 709, *deinde Regius C.* 3863.12, *fol.* 84'—96 *(praescr.:* Incipit vita sancti Columbani abbatis VIIII. Kl. Decembris), *ipso capite primo caret atque ex versibus c.* 2. *non adest nisi primus. Lectiones codicis A* 2*a in eodem deprehendimus has:*

I, 2. conceptu] conceptus *A* $2a^{++++}$ *cum A* 2*a;*

I, 17. Cui] Nec mireris cur *A* $2a^{++++}$; Nec mireris. Cui *A* 2*a.*

V. Columbani inter Passiones Eadmundi ac Caeciliae locum occupat, sicut in A $2b^2$. $c^{5\,a.\,b}$.

Inspexit H. Lebègue v. c.

Codices originis Britannicae ad hanc classem pertinentes tres solam Vitam Columbani exhibent, omissoque exordio, a c. 2. *incipiunt his verbis:* Incipit vita sancti Columbani (abbatis IX. Kl. Decemb. Beatus igitur *add. A* $2a^2$) Columbanus qui et Columba (q. et C. *om. A* $2a^2$) ortus est in Hibernia insula extremo Oceano sita. Hanc Scottorum gens *cet., ita ut versus barbari fere toti desiderentur. Praeterea finis eiusdem capitis inde a verbis:* Sic Debbora prec. *deest atque maxima capitis* 26. *pars inde a verbis:* Progressusque inde *desideratur. Exempla docent textum quam maxime ab exemplari A* 2*a degenerasse atque lectionibus eiusmodi:*

c. 11. tantaque piscium copia] copiaque *A* $2a^{1.\,2}$

haud magna fides habenda est. Codex tertius (*A* $2a^3$) *initio mutilus est. Librarius A* $2a^2$ *reliquis multo magis interpolationibus grassatus videtur esse:*

I, 21. recipere] *A* $2a^{1.\,3}$ *cum rell.;* confidimus *add. A* $2a^2$;

I, 30. *ex.* cui est] *A* $2a^{1.\,3}$; cum Deo patre et Spiritu sancto honor et *add. A* $2a^2$.

Etsi hi libri ad textum recensendum vix faciunt, certe tamen ex his intellegitur, quantum textus V. Columbani in Britannia a vero aberraverit. Praescriptiones capitum desunt. Subscriptione caret A $2a^1$, *dum in A* $2a^{2.\,3}$ *haec clausula in calce legitur:* Explicit vita sancti Columbani (abbatis *add. A* $2a^3$). *Carmina vitam minime subsequuntur.*

A $2a^1$) *Codex* L o n d i n i e n s i s *Musei Britannici inter Cottonianos Tib. D. IV, saec. XII, post magnum bibliothecae*

incendium denuo ligatus et bipartitus, calamitatis quam vi ignis passus est in V. Columbani (pars I, fol. 125—132*) vestigia servavit non adeo gravia, cum raro unum aut alterum vocabulum legi nequeat.*

Scripturae specimen dedit Lawlor tab. XV.

A 2*a*[2]*) Codex Herefordensis bibliothecae cathedralis P. VII.* 6, *saec. XIII. in., ad passionale quoddam sanctorum pertinens, cuius reliquae partes nunc latent, fol.* 90′ —102, *V. Columbani continet.*

Scripturae specimen dedit Lawlor tab. XVI.

A 2*a*[3]*) Codex Oxoniensis inter Bodleianos Fell* 2 *(antea Fell n.* 4 *et n.* 8688*), saec. XII. ex., olim ecclesiae maioris Salisburiensis, unde cum tribus aliis codicibus hagiographicis Oxoniam translatus atque Fell episcopo commodatus est, ex cuius hereditate a.* 1686. *in bibliothecam quam dixi venit*[1], *p.* 175—193, *mutilus a verbis* per anni *(c.* 7*) incipit, foliisque deperditis, praeterea exciderunt haec:* deferre *(c.* 9*)* — ex parrochi[anis] *(c.* 15*) et* claves *(c.* 17*)* — filios Theuderici *(c.* 19*). Ea quae hoc legendario continentur maxima ex parte in codice praecedente redeunt, quem arta necessitudine cum ipso coniunctum esse patet; in utroque V. Trudonis praecedit Columbani.*

Scripturae specimen dedit Lawlor tab. XVII.

A 2*a*[4]*) Codex Londiniensis Musei Britannici inter Add. mss. n.* 34387, *qui fragmenta diversis temporibus exarata comprehendit, fol.* 6—6′, *saec. XIV, partem V. Columbani, scilicet I,* 7—9, *a verbis:* [subi]to conspiciunt virum — habueritis fidem sicut granum | *exhibet, qui textus aliqua necessitudine cum A* 2*a*[1. 2. 3] *coniunctus videtur esse:*

I, 9. precibus parens, pie petenti larga subvenit potestas] pr. a n n u e n s, pie p. l. s. p. *A* 2*a*[4]; pr. l. pot. a n n u e n s, postulata contulit *A* 2*a*[1. 2].

Capitibus nulla praescripta sunt.

A 2*b) Codex Bruxellensis n.* 9289, *saec. XII, olim* Liber sancti Laurentii in Leodio, *adnotante manu s. XIII (fol.* 195′*), legendarii cuiusdam pars altera vitas n. XCII—CLXXXVIIII. continens, fol.* 90—97′. *CXXVIIII. V. Columbani exhibet, scilicet librum priorem absque epistula, laterculo capitum, carminibus. Incipit igitur I,* 1: Prologus in vita sancti Columbani abbatis. Rutilantem, *neque capitum numeri neque praescriptiones adsunt, sed a librario*

1) *Fata ipsius enarravit Lawlor p.* 36.

posteriore argumenta excogitata marginibusque adscripta sunt.

A 2b) Codex* Namucensis *n.* 15, *saec. XIII. in., olim monasterii S. Huberti in Arduenna silva siti, inter* 5 *permultas sanctorum vitas XLVII. V. Columbani*[1] *exhibet incipientem a c.* 2: Columbanus igitur qui et Columba ortus extitit (= *A* 2*b*) Hybernia insula, extremo Oceano sita. Huius insulae situs *et q. s. Textus accuratissime cum A 2b convenit:*

10 *I,* 2. actum sit] divina prescientia de eo presignaverit *A 2b. b**;

ib. teneretur, subito per intempestam noctem] haberetur, cuiusdam intempestae noctis silentio *A 2b. b**,

15 *nisi quod quae in hoc adsunt c.* 14—16. *desiderantur.*

De hoc libro A. Oger bibliothecae praefectus mihi rescribere numquam defessus est ad ea quae interrogaveram.

A 2b¹) Codices Bruxellensis *n.* 18018, *saec. XII, fol.* 182′—194′, *olim S. Petri Laubiensis, qui V. Columbani* 20 *ad c.* 28. ministrum vocavit *continet, folio ultimo exciso,*

A 2b²) Rotomagensis *n.* 1399 *(U* **2**, *antea U* 48*), saec. XII, olim Gemeticensis*[2], *ibique signatus G I, qui inter Vitas Eadmundi et Caeciliae fol.* 181—185′. *Columbani continet, propter defectum desinens mutilus in c.* 15. 25 omnium, *praemissa praescriptione:* Incipit prologus in (super *A 2b¹*) vita sancti Columbani abbatis (et confessoris *add. A 2b²*), *a verbis* Rutilans atque — micans — monachorum doctrina patrumque s. nobilium virorum condidit v. *incipiunt, ita ut et epistula et laterculus capitum* 30 *desiderentur, textumque V. Columbani eodem fere modo interpolatum exhibent atque editio Mabilloniana.*

A 2b³) Codex Rotomagensis *n.* 1333 *(U* 46, *antea U* 38*), saec. XII, item Gemeticensis*[3], *ibique signatus G* 21, *fol.* 109—131′, *praescr.* Incipit vita sancti Columbani 35 confessoris atque abbatis, quod est XI. Kl. Decembris, *idem initium habet atque praecedentes, sicut ex scripturae specimine intellegi licet, quod publici iuris fecit H. J. Lawlor, tab. XIII.*

A 2b⁴) Codex Rotomagensis *n.* 1410 *(U* 22, *antea* 40 *U* 49*), saec. XIII, olim S. Audoeni, fol.* 73′—88′, *item a* Ru-

1) *Cf. Anal. Boll. I, p.* 500. 2) *'Catalogue général des mss. des bibliothèques publiques des dép. N. S.' I,* 385. 3) *Ib. I,* 328.

tilans atque eximio fulgore[1] *incipit atque sicut in A 2b*[2] *Columbanus Caeciliam praecedit.*

A 2b[5]*) Codex Rotomagensis n.* 1404 *(U* 20, *antea U* 59*), saec. XII, olim Fiscamnensis, fol.* 115, *praetermisso capite I. ab eisdem verbis incipit, quibus c. II. in reliquis huius familiae libris ducitur:* Columbanus igitur qui et Columba dicitur[2] *et q. s. Cum folio insequenti mox altera vita incipiat, V. Columbani textum imperfectum esse opus est, quae inverso ordine Vitam Caeciliae ibi subsequitur.*

A 2b[6]*) Codex Rotomagensis n.* 1415 *(U* 17, *antea U* 68*), saec. XV, olim Fiscamnensis, fol.* 217—219, *textum V. Columbani continet decurtatum*[3].

A 2b[7]*) Codex Parisiensis n.* 11951, *saec. XII, olim Sangermanensis (n.* 16, *postea n.* 500*), fol.* 145—156, *epistula praetermissa iisdem verbis atque A 2b*[1. 2] *incipit textusque V. Columbani inprimis cum libro A 2b*[2] *convenit, quocum post* fonte *(I,* 1*) addit* referti (potati *A 2b. b*[1]), *sed ab omnibus huius familiae libris eo differt, quod finis c.* 17. *ibi desideratur, sicut in B, neque alibi legitur, sicut in A* 3.
Inspexit H. Lebègue v. c.

A 2c) Codex Montepessulanus H. n. 30, *saec. XII/XIII, passionale vetus ecclesiae S. Benigni Divionensis incipiens a Passione S. Catharinae et desinens in Vita S. Francisci, postea bibliothecae Buherianae, ibique signatus A* 24 *(a. MDCCXXI), ante Passionem Caeciliae fol.* 204′ *sqq. V. Columbani librum priorem absque laterculo capitum exhibet, cui haec praescripta sunt:* Incipit epistola Ionae discipuli sancti Columbani ad Waldebertum atque Bobolenum abbates directa — — Explicit epistola. Incipit prologus in vita sancti Columbani abbatis atque confessoris.
Inspexit H. Lebègue v. c.

A 2c[1]*) Codex Divionensis n.* 383, *legendarium monasterii Cisterciensis comprehendens, cuius volumina IV. et V. saec. XII, reliqua autem saec. XIII. exarata sunt eadem quae A* 2 *continet, scilicet*

volumine II, fol. 70′—72′, *V. Athalae (praescr.:* Incipit vita sancti Attali abbatis XIX*), praecedente laterculo capitum II,* 1—10,

1) *'Catalogue général des mss. des bibliothèques publiques des dép. N. S.' I,* 413. 2) *Ib. I,* 399. 3) *Ib. I,* 422.

fol. 79—82. *V. Eustasii (praescr.* Incipit vita sancti Eustasii abbatis XXII) *absque praefatione interpolata, volumine V, fol.* 7—11'. *V. Columbani cum epistula, sed folio exciso magna huius libri pars a verbis* [de]|fer hic. Concito *(c.* 17*) ad* ut omnem pa|[ginam] *(c.* 27*) d ideratur. De locis nonnullis Guignard bibliothecarium consului, senem venerandae canitiei.*

**A* 2c²) *Codex Remensis n.* 1144 (782. 768), *saec. XIII. in., fol.* 52—55, *V. Athalae continet (praescr.:* Incipit vita sancti Attali, cuius festum colitur VI. Idus Maii). *p. 42.

A 2c³) *Codex Parisiensis n.* 5297 *(Colb.* 512, *Regius* 3593*), saec. XIII, olim Fulcardimontensis, fol.* 164—166. *V. Eustasii continet (praescr.:* Incipit vita sancti Eustasii abbatis, cuius transitus colitur quarto Kl. Aprilis XXX) *mediam inter utriusque Iohannis et eremitae et Chrysostomi.*

A 2c⁴) *Codex Montepessulanus H n.* 1, *saec. XIII. in., legendarium magnum S. Mariae Claraevallensis, tom. I, fol.* 133—144, *V. Columbani librum I. absque laterculo et praescriptionibus capitum, subsequentibus Miraculis* [1] *(incip.* Incipit praefatio in miraculis eiusdem. Que Dominus noster per merita), *tom. V, fol.* 180—184, *V. Eustasii textum continet notae inferioris neque vero praefatione interpolata auctum, cui lemma praescriptum est idem, quod in A* 2c³ *legitur. Dies depositionis huius sancti falsus* IIII. Kal. Aprilis *pro IIII. Non. Apr. ut praescriptioni irrepsit, ita in calce post verba:* cum victoriae pace *(II,* 10 *ex.) interpolatus est.*

A 2c⁴ᵃ) *Codex Trecensis n.* 1, *saec. XIII. in., olim S. Mariae Claraevallensis, scilicet legendarii illius de quo modo egi tomus III* [2], *V. Athalae continet, incipiens:* Cum ergo venerabilis Columba *(II,* 1*).*

Etiam auctor magni legendarii francogallici saec. XII. compositi, cuius exemplaria complura aut perfecta aut imperfecta ad nos pervenerunt, ex altero V. Columbani libro nihil admisit nisi V. Athalae et Eustasii, ita ut libris A 2c *eadem atque codici A* 2 *insint, cumque tota materia sex voluminibus disposita sit, Columbaniana hoc ordine sese subsequuntur.*

Tomus II. menses Februarium et Martium comprehendens Vitam Eustasii (II, 7—10*) absque praefatione interpolata mediam exhibet inter Vitas Iohannis et eremitae et Chrysostomi, nisi quod A* 2c⁵ᵃ·ᵈ *in ipso Eustasio desinunt, textusque idem non solum in eo qui eundem ordinem servat*

1) *Bibliotheca hagiogr. lat. n.* 1904. 2) *Cf. 'Catalogue général des mss. des bibl. publ. des départements', tom. II (seriei prioris), p.* 5.

atque ad idem legendarium pertinet codice $A\,2c^{3}$, *sed etiam in* $A\,2c^{1}$ *legitur:*

II, 7. affectu et aequo iure — regebat] a. directus, dum aequo i. — regeret $A\,2c^{5a.\,b.\,c.\,d}$ *cum* $A\,2c^{1.\,3}$;

ib. vicina inhabitabat] *(v. om.)* habitabat $A\,2c^{5a.\,b.\,c.\,d}$ *cum* $A\,2c^{1.\,3}$;

ib. huius filium] et suum f. $A\,2c^{5a.\,b.\,c.\,d}$ *cum* $A\,2c^{1.\,3}$; *difficilibus vero locis medela ex ipso vix speranda est:*

II, 9. barriditatis] garrulitatis $A\,2c^{5a.\,b.\,c}$;

ib. colligatim] catervatim $A\,2c^{5a.\,b.\,c}$.

Dies depositionis falsus: IIII. Kal. Aprilis *eodem loco atque in* $A\,2c^{4}$ *interpolatus est.*

Tomus III. menses Aprilem usque ad Iunium comprehendens V. Athalae inter Theobaldum et Urbanum Lingonicum collocatam continet, praescr.: Incipit vita beati Attali abbatis, cuius festum colitur (est $A\,2c^{5e}$) VI. Idus Mar. *Lectiones communes has adnotavi:*

II, 1. vitam] ita $A\,2c^{5a.\,e.\,f.\,g}$;

II, 5. tempus] scilicet *add.* $A\,2c^{5a.\,e.\,f.\,g}$.

Tomus VI. menses Novembrem et Decembrem comprehendens V. Columbani librum priorem absque laterculo capitum continet, praecedente Passione Eadmundi, subsequentibus iisdem Columbani Miraculis de quibus supra (v. $A\,2c^{4}$*) una cum Passione Caeciliae, textusque hoc modo deformatus est:*

I, 1. micantem] micantem vitam *et infra om.* patrum et vitam $A\,2c^{5a.\,b}$;

ib. egregiae nostris eorum memoriam] ad memoriam aeternam nostris egregie $A\,2c^{5a.\,b}$;

ib. exempla] exemplaria $A\,2c^{5a.\,b}$;

I, 2. Exterorum c. b. nationum] *om.* $A\,2c^{5a.\,b}$.

Praescriptiones subscriptionesque leguntur ante epistulam: Incipit prologus in vita sancti Columbani abbatis, *post eam:* Explicit prologus, *ante c.* 1: Item prologus, *post illud:* Explicit prologus, *ante c.* 2: Incipit vita sancti Columbani abbatis (XI. Kl. Decembris *add.* $A\,2c^{5b}$).

Dum ex plerisque exemplaribus singuli tomi supersunt, unum integrum ad nos pervenit $A\,2c^{5a}$ *soloque tertio tomo caret* $A\,2c^{5b}$.

$A\,2c^{5a}$) *Codices Parisienses saec. XII. ex.,*
n. 16732, *fol.* 185—187′, *V. Eustasii,*
n. 16737, *fol.* 131′—133, *V. Athalae,*
n. 16735, *fol.* 92—100, *V. Columbani,*
olim S. Martini a Campis 1, 1 *et* 1, 6 *et* 1, 4.

Inspexit H. Lebègue v. c.

A $2c^{5b}$*) Codices Parisienses saec. XII. ex. aut XIII. in.,*
n. 17004, *fol.* 180—182′, *V. Eustasii,*
n. 17007, *fol.* 86′—96, *V. Columbani,*
olim Fuliensium 58, 2 *et* 58, 6.
Inspexit H. Lebègue v. c.

A $2c^{5c}$*) Codex Parisiensis n.* 5352, *saec. XIII, olim Colbertinus* 137, *deinde Regius C.* 3593. 3, *fol.* 224′—227, *V. Eustasii.*
Inspexit H. Lebègue v. c.

A $2c^{5d}$*) Codex Autissiodorensis n.* 127 (114), *saec. XII, 'ex bibliotheca Pontiniacensi', fol.* 210′. *V. Eustasii non continet nisi mutilam, desinentem in verbis*[1] *II,* 9. Eustasium obiceret. At ille | .
Textus initium (II, 7*) rogatu meo magna cum liberalitate descripsit C. Porée bibliothecarius urbis Autissiodorensis et archivarius publicus, v. c.*

A $2c^{5e}$*) Codex Parisiensis n.* 11757, *saec. XIII, olim S. Mariae de Regali monte, deinde ex dono Antonii Wionis Herovallis monasterii Sangermanensis (n.* 808, *postea n.* 73*), fol.* 141′—143, *V. Athalae.*
Inspexit H. Lebègue v. c.

A $2c^{5f}$*) Codex Parisiensis n.* 14651, *saec. XV, olim S. Victoris n.* 85, *fol.* 63—65′, *V. Athalae.*
Inspexit H. Lebègue v. c.

A $2c^{5g}$*) Codex Parisiensis n.* 11885, *olim inter residua Sangermanensia n.* 985, *saec. XII, fol.* 44—46′, *V. Athalae solus ex his una cum laterculo capitum exhibet, praescr.:* Incipit vita sancti Attali abbatis.
Inspexit H. Lebègue v. c.

Bini loci in codicibus A 3 *transpositi sunt, unus scilicet epistulae* cum — ergo (vestro *om. A* 3. 3^{*}; *transponunt A* $3'$. $3''$. 3^{**}. 3^{***}. 3^{****}. 3^{*****}; libramine *assumpsit A* 3^{*}*) in altera praefatione (c.* 1*) post verba* turbines (turbi::nes *A* 3^{***}) et *et ante* fluctuante (*ita A* 3^{*}; tuante *A* $3''$. 3^{***}. 3^{****}; tnante, *in marg.* | rbante *A* 3^{**}; tumultuante *A* 3. $3^{\dagger}$. $3^{\dagger\dagger}$; turbante *A* 3^{*****}*), alter c.* 3. (et *om.*) pubertas — adolescentem *in c.* 4. *consistit. In exemplari enim communi unde hi libri pendent folia bina loco suo mota esse patet. Interim epistula ipsa ita truncata non extat nisi in A* 3. $3'$. $3''$. 3^{*}, *dum a plerisque libris omnino abest, in aliis aliunde aut prima manu*

1) *'Catalogue général des mss. des bibliothèques publ. des dép. N. S.'* (1887) *VI, p.* 54.

(A $3x^1$) aut recentiore (A 3^{***}) suppleta legitur. Laterculus capitum in omnibus desideratur. Sunt autem codices A 3 praeter tres primos duosque postremos omnes ex dioecesi Treverica oriundi, atque inter Trevericos illos longe praestat A 3^*, quem recta via ex exemplari communi pendere ex locis intellegitur, quos supra attuli. Reliqui igitur propiore necessitudine inter se cohaerent, inprimis A 3. $3'$. $3''$ et A $3^{\dagger}$. A $3^{\dagger\dagger}$; plerisque vero aliorum codicum lectiones illatae sunt. Finis c. 17. *in A* 3. $3'$. $3''$. 3^*. $3x^1$. x^2 *post c.* 15. *transpositus est, in reliquis suo loco legitur atque textus utriusque generis item diversam condicionem servat, cum hi cum A 1c manifesto conveniant, illi vero ab A 1c. 2. certe discrepent. Locum igitur probabile est exemplari communi defuisse a diversis librariis diverso modo suppletum. Lectiones A 1c una alteraque vel codicibus A $3'$. $3''$. 3^* illatae sunt, e. gr.*

c. 17. amator] *A* 3 *cum rell.;* amatricem *A* $3'$. $3''$. 3^*. 3^{**}. 3^{***}. 3^{****}. $3^{\dagger\dagger}$ *cum A* 1c. *d,*

locusque c. 16. quod — referam *in A* 3. $3'$. $3''$. $3x^{1.2}$. 4. *B* 1*a*. 2 *omissus legitur in A* 3^*. 3^{**}. 3^{***}. 3^{****}. $3^{\dagger}$. $3^{\dagger\dagger}$. *Plerumque vero reliqui Treverici lectiones A* 1c *exhibent, dum A* 3. $3'$. $3''$. 3^* *textum exemplaris integrum servant. Itaque locus c.* 20. *per libros A* 3. $3'$. $3''$ *optime traditus est, quibuscum fere facit A* 3^**:* Inter quos Rogomundus primus erat, qui eum inametis usque perduxit, *sed A* 3^{**} *eum ita contraxit sicuti A* 1c, *omissis verbis:* qui eum N. usque perduxit, *atque A* 3^{***}. 3^{****}. $3^{\dagger}$. $3^{\dagger\dagger}$. *omissa ita restituerunt, sicut in A* 1*a illa leguntur:* (qui eum *om.*). Nam metus (Nametum *A* $3^{\dagger}$. $3^{\dagger\dagger}$) u. perduxit (perductus est *A* $3^{\dagger}$. $3^{\dagger\dagger}$). Inter quos pr. Ragumundus (Ragamundus *A* $3^{\dagger}$. $3^{\dagger\dagger}$) erat cum (cum *om. A* $3^{\dagger}$. $3^{\dagger\dagger}$). *Lectiones cum A* 1c *consentientes ex reliquis adnotare libet has:*

c. 14. praefectus] *A* 3. $3'$. $3''$. 3^*; factus *A* 3^{**}. 3^{***}. 3^{****}. $3^{\dagger}$. $3^{\dagger\dagger}$ *cum A* 1*b**. *c**. *d;*

c. 15. ex parrochianis] *A* 3. $3'$. $3''$ 3^*; expers rac(t)ionis *A* 3^{**}. 3^{***}. 3^{****}. $3^{\dagger\dagger}$ *cum A* 1*c*; expar rationis *A* 1*d;*

c. 19. Brocariacum] Brucariacum *A* 3. 3^*; Bocariacum *A* $3'$. $3''$. 3^{**}. 3^{***}. 3^{****}. $3^{\dagger\dagger}$ *cum A* 1c. *d;*

ib. ad eum] *A* $3'$. $3''$. 3. 3^*; ad regem Theodericum adeo *A* 3^{**}. 3^{***}. 3^{****}. $3^{\dagger\dagger}$ *cum A* 1c. *d;*

neque libri A 3^{**}. 3^{***}. 3^{****}. $3^{\dagger\dagger}$ *ibi hiant ubi A* 3. $3'$. $3''$. 3^*, *exhibentes c.* 17. *locum:* sancti sod. amissionem gaudio temperavit *atque paulo supra verba:* igitur (i. *om. A* 3^{****}) beatus Columbanus (i. b. *om.*, C. qui et C. *A* $3^{\dagger\dagger}$). *Qui*

cum textum contaminatum contineant, ad veram exemplaris primarii naturam perspiciendam idonei minime erant.

A 3) *Codex* ***Mettensis*** *n.* 523, *saec. XI. ex., formae octavae, fol.* 19—51, *V. Columbani exhibet et laterculo* 5 *capitum et praescriptionibus destitutam. Sequitur altera Columbani vita (praescr.* Vita sancti Columbani abbatis genere Scotici qui in Britannia requiescit), *quae licet sancti nostri verbis (MG. Ep. III,* 176, *l.* 37) *de Columbani nomine abutatur, tamen ad ipsum minime spectat, sed ad Hyensem* [1].

10 *Scripturae specimen dedit Lawlor tab. I.*

A 3′) *Codices monasterii* ***Runensis*** [2] *(Rein prope Gratwein in Styria) n.* 51, *saec. XII. ex., fol.* 31′—70, *et*

A 3″) ***Campililiensis*** *n.* 74, *saec. XV, chartaceus, olim, 'monasterii sanctae Mariae'* [3], *fol.* 73—88′,

15 *cum praecedente, quocum etiam epistulam continent, adeo conveniunt, ut tres eodem loco hient (c.* 2) *hiatumque eodem modo suppleant (c.* 12); *nonnulla vero illius menda ex his corrigi licet liberque recentior vetustiorem nonnumquam superat.*

Utrumque librum Wratislaviae tractare potui, faventibus 20 *bibliothecariis P. A. Weiss et P. Wrba, viris revendissimis.*

A 3*) *Codex* ***Trevericus*** *seminarii episcopalis n.* 36 *(antea R n. I,* 12), *saec. XIII, legendarii S. Maximini tomus mensem Novembrem comprehendens* [4], *fol.* 116—132′, *V. Columbani textum una cum epistula exhibet eundem ex* 25 *quo editio Flemingi pendet, de qua v. infra p.* 141.

A 3**) *Codex* ***Parisiensis*** [5], *'Nouv. acq. lat.' n.* 1836, *antea Monacensis bibliothecae* ***Goerresianae*** *n.* 72, *saec. XIII, olim monasterii S. Mariae Himmenrodensis ord. Cisterc., dioec. Trevericae, fol.* 61—80, *V. Columbani librum* 30 *priorem exhibet, incipiens absque epistula et laterculo capitum:* Prologus in vitam sancti Columbani abbatis et confessoris. Rutilantem *(I,* 1). *Praescriptiones capitum marginibus additae per glutinatorem partim perierunt.*

A 3***) *Codex* ***Trevericus*** *bibliothecae ecclesiae cathe-* 35 *dralis n.* 93[a], *saec. XII, olim monasterii S. Mathiae ('alias M. I. N.* 14, *modo* 308' *m. s. XVIII. fol.* 2. *adnotavit), quod primo S. Euchario dicatum erat, unde ultimo fol.* 109′. *haec manu saec. XII. illata sunt:* Libellus sancti Eucharii

1) *Cf. Bibl. hagiogr. lat. n.* 1889. 2) *Cf. Xenia Bernardina II,* 1, 40 *p.* 35. 3) *'Klein Mariazell'; v. ib. p.* 507. 4) *Cf. 'N. Arch.' XVIII, p.* 628. 5) *Cf. H. Omont, 'Bibliothèque de l'école des chartes'* (1903), *LXIV, p.* 27, *et 'Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque nationale' XXXVIII,* 1 (1903), *p.* 363—366.

primi Trevirorum archiepiscopi (*superscr.* Ludowicus abbas, *scilicet S. Mathiae c. a.* 1169—1182[1]). Si quis eum abstulerit, anathema sit, *inter vitas sanctorum, quae fol.* 109. *m. s. XII. ita enumeratae sunt:* In isto libro continentur vitae sanctorum Columbani abbatis, Iohannis Alexandrini archiepiscopi, Remacli episcopi, Adalheidae augustae, pars quaedam de vita sancti Magni Campaniae urbis doctoris, vita Helenae, de adventu sancti Agricii patriarchae[2], *primam exhibet Columbani, fol.* 3—21, *eodem modo inscriptam incipientemque atque A* 3**, *sed quae deerat Ionae epistula m. s. XV. fol.* 2. 2′. *item e codice quodam A* 3 *suppleta est, cui verba* cum facta — ergo vestro *deessent. Praescriptiones capitum desiderantur. Excisis foliis quattuor post fol.* 20. *textus hiat, desinens:* super fluviolum Resbacem ex sup̄ | (*c.* 26), *rediensque* | stitutis educaret (*c.* 30).

A 3***) *Codex T r e v e r i c u s bibliothecae urbanae Cat. mss.* 1349, *Num. loc.* 91 *(antea n. XXXII), saec. XVI. in., olim monasterii S. Mauritii Tholegiensis, deinde O. de Cohausen Confluentini, qui eum a.* 1819. *bibliothecae publicae quam dixi dono dedit, fol.* 96′—110′. *V. Columbani librum I. absque epistula continet, capitibus non distinctis (praescr.:* Incipit prologus in vitam sancti Columbani abbatis). *Altera c.* 2. *pars inde a verbis* ut fides quam *usque ad* m. sacerdotum ecclesie *bis scripta est, sed priora deleta sunt. Cum libro praecedente et lectio c.* 1. tuante *pro* fluctuante *convenit et finis c.* 17. *suo loco collocatus, ubi* spiriolum *super* squirium *superscriptum est in A* 3**, *in textu vero legitur libri A* 3***.

A 3*****) *Codex M o n t e n s i s bibliothecae urbanae nr.* 26. 210. 8402, *tom. II, saec. XIII, item Trevericis adnumerandus, quippe qui ex monasterio virginum 'in Eiflia prope Kilburg' sito (hodie Münstereifel), dioeceseos scilicet Trevericae, in conventum Montensem Carmelitarum discalceatorum transierit, fol.* 190—205′, *V. Columbani (inc. I,* 1. Rutilantem atque eximio[3]) *exhibet, cui c.* 23. *et* 26. 27. *ad verba:* ecclesiae sinibus reducebat *desunt, cumque de ipso relata sint*[4], *prologo, scilicet capiti* 1, *inserta esse ea quae epistulae in editis attributa sunt, mox suspicatus sum verba eadem transposita esse quae in praecedentibus. Interim Eduardus Poncelet archivarius Montensis, collega doctissimus,*

1) *Cf. SS. VIII,* 226. 2) *Codicem descripsit Sauerland, 'Trierer Geschichtsquellen des* 11. *Jahrh.', Treveris* 1889, *p.* 58*: 'Über die Doppelvita S. Helenae und S. Agricii'.* 3) *Cf. 'Arch.' VIII, p.* 473. 4) *Anal. Boll. IX, p.* 269.

examinato codice, id me non fefellisse confirmavit, describens locum interpolatum c. 1. ita: Ea ergo, vestro turbante mundo.

A 3†) *Codex Londiniensis Musei Britannici inter Harleianos n.* 2802, *saec. XIII, fol.* 140—147′, *passionalis* 5 *sanctorum Arinsteinensis tomus III (v. supra A* 1b⁶*) ideoque cum Trevericis coniunctus, etiam V. Galli continet, unde ipsum alibi iam attuleram*[1]. *Praescriptiones capitum desiderantur. A praecedentibus huius familiae libris textus eo discrepat, quod e locis transpositis alter, scilicet epistulae,* 10 *quae ipsa omissa est, verba I,* 1. aggredimur texere gesta *neque* turbines *subsequitur atque quam maxime retractatus est:* invidiam arrogantium vel inerciam negligentium non valde curantes, quorum alii facta aliena magis quaerunt reprehendere — vitam edisserit, *post quem* 15 *librarius verba:* Qui etsi nec meritorum — fonte repleti simus *ante* Erit tamen *iteravit, dum alter eundem locum atque in reliquis cognatis occupat. Lectiones nonnullas cum A* 3 *consentientes discrepante libro A* 3* *attulit Lawlor p.* 85 *sq.*

20 *Scripturae specimen dedit idem tab. XIV. Ex ipso intellegitur, librum saec. XIII. in catalogo bibliothecae recte attributum esse, quem Lawlor in praecedens promovere maluit.*

A 3††) *Codex Confluentinus*[2] *bibliothecae gymnasii n.* 5, *saec. XIV, scriptus a 'Godefrido de Andernacho, pres-* 25 *bytero, capellano altaris sancti Mauricii in ecclesia Monasteriensi in Meynewelth', scilicet Trevericae dioeceseos loci qui hodie vocatur Münstermaifeld prope Mayen siti ('Reg.-Bez. Coblenz'), fol.* 271′—285′, *eadem atque liber praecedens continet eodem modo perturbata atque retractata (cf. I,* 1*),* 30 *quare ea quae de illo attuleram etiam ad hunc spectant.*

A 3x¹) *Codex Parisiensis n.* 5293, *olim Peirescianus, deinde Mazarinaeus, postea Regius C.* 3654, *saec. XIII, fol.* 155′—171, *V. Columbani una cum epistula (praescr.* Incipit prologus Ione in vita sancti Columbani abbatis. 35 XXXVII) *et praefatione (c.* 1. *praescr.* Incipit secundus prologus, *subscr.* Explicit prologus; *c.* 2. *praescr.* Incipit vita*) continet, subsequente Passione Caeciliae. Versus barbari in c.* 2. *non adsunt inde ab* Expectatque. *Cum finis c.* 17. *post c.* 15. *transpositus sit, sicut in A* 3. 3′. 3′*. 3*, *liber* 40 *sine dubio huic familiae adnumerandus est, sed epistula ibi non hiat neque praefationi locus alienus insertus est. Prae-*

1) *Scr. rer. Meroving. IV,* 246. 2) *Cf. E. Dronke, 'Beiträge z. Bibliographie u. Litteraturgesch.', Confluentiae* 1837, *I, p.* 106—110.

terea tot lectiones B in eodem deprehenduntur, ut librum ad eiusmodi exemplar correctum esse pateat:

Ep. conibentia] conventione *A* 3*x*[1] *cum B* 1*a*. 2;
c. 12. sinu] speleo *A* 3*x*[1] *cum B* 1*a*. 2;
c. 30. laboris] praemio vires resumat *add. A* 3*x*[1] *cum* 5 *B* 1*a*. 2.

Inspexit Henricus Lebègue v. c.

A 3*x*[2]) *Codex* ***Mediolanensis*** *bibliothecae Ambrosianae B* 33 *inf. (antea Q), saec. XIII, olim Vallis S. Hugonis, eadem fere atque praecedens eodem ordine exhibet* 10 *atque fol.* 133′—148. *V. Columbani una cum epistula (praescr.* Incipit prologus Ionę in vitam beati Columbani abbatis), *laterculo capitum, praefatione (c.* 1. *praescr.* Item alius prologus) *inest*[1]. *Ineunte epistula* Bobolino *(ita B* 1*b*. 2) *et* Memini ante *leguntur sicut in A* 3*x*[1] *atque finis c.* 17. *ibi* 15 *eundem locum occupat, sicut in eodem, scilicet post c.* 15.

Locos nonnullos petente me inspexit Antonius Ceriani bibliothecae Ambrosianae praefectus celeberrimus.

A 4) *Codex* ***Bernensis*** *n.* 48, *saec. XI, olim Floriacensis teste M. Petschenig*[2], *fol.* 184′—191′. *V. Columbani* 20 *inde a praefatione (I,* 1) Rutilantem *ad c.* 17. processerat *exhibet, ita ut fol.* 191′. *minime consumptum sit. Laterculus capitum, qui praefationem subsequitur neque praecedit sicut in reliquis libris, eodem modo atque in A* 1*a*. *c desinit. Praescriptiones capitum pleraeque adsunt neque vero scriptura* 25 *atramentove distinctae sunt.*

Scripturae specimen dedit Lawlor tab. II. III.

A 4*a*) *Codex* ***Parisiensis*** *bibliothecae Mazarinaeae n.* 1712 (1316), *saec. XII. in monasterio S. Arnulfi Crispiacensi (hodie Crépy-en-Valois, dép. Oise) exaratus,* 30 *deinde S. Martini a Campis, fol.* 229. *V. Columbani absque epistula (inc.* Rutilante *I,* 1) *exhibet, quam V. Mariae Aegyptiacae auctore Hildeberto fol.* 257′. *subsequitur*[3]. *Praescriptiones capitum adsunt minio pictae, dum quem codex praecedens exhibet laterculus desideratur. Textus vero ultra* 35 *A* 4 *porrigitur, additis non solum fine c.* 17, *sed etiam capitibus* 29. *et* 30. *Librarius qui codicem exaravit neglegens et stolidus textum misere corrupit:*

I, 2. mundo late tremulo] dum mundo latet in remulo *A* 4*a*, 40

1) *Cf. Anal. Boll. XI,* 222; *Lawlor p.* 45. 2) *Ed. Victoris Vitensis, Corpus scr. eccl. lat. VII, p. III.* 3) *Cf. 'Catalogue général des mss. des bibliothèques publiques de France, Paris, Bibliothèque Mazarine', Parisiis* 1881. *II, p.* 187.

haud pauca verba omisit, quae in A 4 leguntur, neque orthographicis pepercit (phomtiphex *pro* pontifex). *Attamen etiam bona haud pauca in hoc libro deprehenduntur, deficiente gemello ipsius, veluti vocabula nonnulla exhibet quae* 5 *in hoc desiderantur, immo versum unum vel duos:*

I, 12. inoboedientes — anni] *A* 4*a cum rell.; om. A* 4, *atque ipso reperto de condicione huius classis melius iudicari nunc licet quam antea.*

Postquam Armandus d'Artois bibliothecae praefectus 10 *locos nonnullos rogatu meo exscribendos curavit, de natura textus instructus, codicem in usum nostrum conferendum commisi H. Lebègue v. c.*

A 4*b) Codex Parisiensis n.* 5360, *saec. XIV, olim Mazarinaeus, deinde Regius C.* 4197, *fol.* 196—205', *V.* 15 *Columbani ante Passionem Caeciliae exhibet, praetermissis epistula laterculoque, atque capiti I. praescripta sunt haec:* Prologus in vita sancti Columbani abbatis. *Textus nonnulla huius classis vestigia praebet:*

I, 1. famam] formam *A* 4*b cum A* 4. 4*a*;
20 *ib.* flatu] fluctu *A* 4*b cum A* 4*a*;

sed quam maxime immutatus atque interpolatus est:

I, 1. plerique aliorum] plerique etiam alii idem aggressi sunt opus eorum *A* 4*b*;
ecclesiae] *add.* divino suffragante auxilio *A* 4*b*;
25 *I,* 2. Expectatque — insule situs] que solis occasum spectat et occiduas ponti descendit in umbras. Cuius insule situs *A* 4*b*;
ib. fide praepollet] fidei normam transcendit *A* 4*b*.

Finis c. 17. *cum A* 1*c. d convenit:*
30 viri] ut viri *A* 4*b cum A* 1*c. d.*

Inspexit H. Lebègue v. c.

Codices V. Columbani A 5, *qui et epistula et laterculo capitum privati item a praefatione (I,* 1*)* Rutilantem *incipiunt neque carmina continent, mendis propriis inter se* 35 *coniuncti sunt his:*

I, 1. praeterita] per certa *A* 5*a*; pro certo *A* 5*b*. 5*b**. *b***. *b****;
I, 2. pepulit] reppulit *A* 5*a*. 5*b*. 5*b**. *b***. *b****;
ib. celebrae] crebre *A* 5*a*. *b*. *b**** *(non A* 5*b**. *b****)*;
40 *I,* 17. processerant] processit *A* 5*a*. *b*. *b**. *b***. *b****,

modoque cum codice A 3 *faciunt:*

I, 3. pilis] *A* 5*a cum A* 3. *B* 1*a*. *b*; p̄liis *B* 2; bellis *A* 5*b*. *b**. *b***. *b****; telis *A* 4 *cum A* 1*a*. *c*. *d*. 2;

I, 12. longitas] *A* 3. *B* 1*a*. 2; longitate *A* 5*b*. *b**. *b***. *b****; longitudo *rell.*;

modo cum A 4:

I, 2. quo truces] *A* 3 *cum rell.;* quod cruces *A* 5*a (deficiunt A* 5*b*. *b**. *b***. *b*****);* quot cruces *A* 4 *(pr. m.);* 5

I, 4. vicesimum] *A* 3 *cum rell.;* tricesimum *A* 5*a*. *b*. *b**. *b***. *b**** *cum A* 4. 4*a*. *B* 1*a*. 2;

I, 14. Dei] intercessione *add. A* 5*b*. *b**. *b***. *b**** *cum B* 1*a*. 2; intercessionis *add. A* 4. 4*a*.

*p. 43. **Locus ad Chagnoaldi relationem spectans c.* 17. *ex. praetermissus neque sicut in A* 3 *in calce c.* 15. *suppletus est.* 10

A 5*a) Codex* ***Suerinensis*** *bibliothecae gentis* ***Kade*** *a.* 1204, *ut videtur, exaratus inter alias legendas, fol.* 55′—81′. *V. Columbani continet*[1], *capitum distinctione praescriptionibusque destitutam.* 15

Inspexit O. Holder-Egger v. c.

A 5*b) Codex* ***Coloniensis*** *archivi urbani n.* 164[b] *(antea n.* 170. *et bibliothecae Wallrafianae VI,* 11*), saec. XV, passionalis sanctorum volumen quartum dies IV. Id. Nov. ad II. Kal. Dec. comprehendens, olim canonicorum regularium Coloniensium, fol.* 49′—65. *V. Columbani exhibet.* 20

A 5*b** *et A* 5*b****) Codices* ***Traiectini*** *bibliothecae universitatis duo, unus scilicet*

n. 390 *(Eccl. n.* 23*), antea n.* 248 *o et* 288 *m, fol.* 87—99′, *a.* 1421. *per fratrem Swederum e Carthusiensibus prope Traiectum inferius sitis exaratus, alter qui ex ipso pendere videtur,* 25

n. 394 *(Eccl. n.* 98*), antea n.* 244*c et* 283*h, fol.* 136′—157′, *a.* 1463. *per manus Ghysberti Berchmaker in monasterio canonicorum regularium Traiectensi scriptus, iisdem et mendis et hiatibus laborant atque A* 5*b, nisi quod I,* 2. celebre *exhibent neque* crebre, *sicut A* 5*a*. *b*. 30

A 5*b*****) Codex* ***Hagae-Comitum*** *L* 29 *(Weesp* 14*), olim 'Liber sororum Sanctae Katerinae Muden', a.* 1461. *'per manus Petri Zwaninc in Weesp' exaratus, fol.* 297′—308′. 35

A 6*) Codex* ***Parisiensis*** *n.* 5330, *olim Colbertinus n.* 2081, *deinde Regius C.* 3864. 2. 2, *saec. XIII, fol.* 52—72′, *praescr.:* Incipit vita sancti Columbani abbatis, que est VIIII. K. Decemb., *eadem atque libri A* 5 *continet, sed folio ultimo deperdito desinit mutilus in verbis c.* 30: qui regi indicavit se in solitudine. *Finis c.* 17. *desideratur* 40

1) *Codicem descripsit Reinhardus Kade, 'N. Arch.' VIII,* 365; *SS. XV,* 709.

atque textus cum classe praecedente necessitudine quadam coniunctus est:

I, 1. praeterita] posteris *A* 6; per certa *vel* pro certo *A* 5;
5 *ib.* quatiente] concuciente *A* 6 *cum A* 5*a*;
I, 2. quo truces] quod truces *A* 6; quod cruces *A* 5*a*;
I, 3. pilis] *A* 6 *cum A* 3. 5*a*. *B;*
I, 4. Vicensimum] Tricesimum *A* 6 *cum A* 4. 5. *B,* *sicut locum c.* 20. *ad Ragumundum spectantem librarius cum*
10 *A* 3. 5. *B bene servavit. Attamen tot peculiaria in hoc codice deprehenduntur, ut ipsum separatim enumerare mallem. Post verba c.* 1. scientie fonte *A* 6 *addit* confessi, *ubi alii alia interpolaverunt, atque paulo infra textu omnino immutato idem ita pergit:* refulgentem stilo pertenui prae-
15 sumpsimus adgredi vitam. Columbanus igitur simplicitatem animi etiam nominis vocabulo signans ortus est Hibernia *(ita incipit c.* 2*). Librarius verba persaepé male intellegens textum misere depravavit:*
I, 2. nota litora] nataliter ora *A* 6;
20 *ib.* candore terras] candor et terras *A* 6;
ib. calore madentem] calorem ad omnem *A* 6;
ib. Exterorum] hec tororum *A* 6,
alteroque, nisi fallor, parum articulatim dictante codicem exaravit.
25 *Inspexit H. Lebègue v. c.*

Classis Italica licet modice retractata sit, aliquot tamen locis lectionem veram accuratissime conservasse videtur, magnaque eidem auctoritas in rebus grammaticis et orthographicis attribuenda est. Huius enim recensionis codices supersunt
30 *et antiquitate praestantes et accurate scripti. At per deos immortales dies ater bibliothecae Taurinensi interim illuxit, in qua celeberrimi Bobienses illi codices asservantur, cumque de fato eorum pertimescens ad bibliothecae praefectum litteras dedissem, eo nimium occupato Carolus comes Ci-*
35 *polla vir doctissimus, qui cum aliis universitatis professoribus in reliquiis ordinandis et restituendis nunc versatur, responsum reddidit, nonnullos e V. Columbani codicibus primis post incendium diebus a se visos esse sanos verique non dissimile esse ipsos vetustiores B* 1*a*. *b adhuc extare quamvis plus*
40 *minusve laesos, licet pro certo id affirmare nollet. Signa enim libris imposita fere omnia perierunt neque fieri potest, ut usui publico ipsi tradantur nisi longo intervallo. Haec testis oculati verba viros litteratos celare nolui.*

B 1*a*) *Codex Taurinensis bibliothecae nationalis F IV,* 26 *(antea n.* 20*), saec. X. in., olim* Liber sancti [151][1] Columbani de Bobio, *sicut m. saec. XIV. in superiore marg. fol.* 1. *adnotavit, utrumque Ionae librum omnibus fere numeris perfectum continet. Insunt enim:*

fol. 1—36′. *V. Columbani, cui laterculus capitum et hymnus posterior desunt,*
fol. 36′—42. *V. Athalae (II,* 1—6*),*
fol. 42—49′. *V. Bertulfi (II,* 23—25*),*
fol. 49′—58. *V. Eustasii (II,* 7—10*),*
fol. 58—70′. *Miracula Evoriacensia (II,* 11—22*),*
fol. 70′—72. *Versus de Bobuleno ad hunc librum SS. R. Merov. IV, p.* 153 *sqq. editi,*
fol. 72—125. *V. S. Galli auctore Walahfrido (nobis* 3*a), quam versus subsequuntur hi:*

Aeterni genitrix regis, tibi, virgo Maria,
Hunc Amalfredus librum sanctoque Columbae
Offert, salvari deprecans munere vestro.

Scriptura paginae primae evanida manu recentiore restaurata est.

B 1*a**) *Codex bibliothecae comitis de Leicester in Holkham Hall (Norfolk) asservatae n.* 129, *saec. XI/XII, olim Iohannis Baptistae de Lignamine episcopi Concordiensis, quo mortuo a.* 1455. *monachis S. Iohannis in Viridario Paduano venit, ideoque Italicis adnumerandus, fol.* 35—55, *lemmate praescripto hoc:* Incipit vita sancti Columbani abbatis *medio in capite I,* 2, *scilicet a verbis* Natus ergo, *incipit arteque cum B* 1*a coniunctus est. Praescriptiones capitum desiderantur solusque liber prior codici inest.*

Scripturae specimen dedit Lawlor tab. XI.

B 1*b*) *Codex Taurinensis bibliothecae nationalis F IV,* 12, *saec. X. ex. opulentissime exaratus in monasterio Bobiensi, ubi n.* 150. *signatus erat*[2], *primo fol.* 1ᵃ. 1ᵇ—53′. *Vitam Columbani solam una cum carminibus continebat, textum scilicet libri B* 1*a persimilem neque vero ex ipso descriptum,*

1) *Numerus ad inventarium a.* 1461. *pertinet; cf. Ottino, 'I codici Bobbiesi nella Biblioteca nazionale di Torino', Taurini* 1890, *p.* 37.
2) *Folio praefixo haec adscripta sunt:* Anno Domini 1620ᵐᵒ domnus Stephanus Martin religiosus in celebri abbatia sancti Petri de Luxovio et Guilielmus Valot presbyter eius comes, dicti Luxovii familiaris, in Bobium expresse peregrinati sunt, ut corpus divi Columbani inviserent. Huc autem apulerunt die dominica undecima mensis Octobris ut supra.
Felix Luxovium servans documenta Columbae,
Felicior Bobium corporis ossa tenens.

atque qui ibi desiderantur laterculus capitum hymnusque alter hic adsunt. Etsi liber eandem fidem atque gemellus non meretur, hic illic non sine licentia immutatus[1]*, tamen ultimum alterius carminis versum solus exhibet, qui ab* *omnibus quos *p. 44.
5 *vidi codicibus A abest. Librarius saec. XI. alterum quoque Ionae librum eo ordine quo in B* 1*a continetur addidit una cum versibus de Bobuleno, ita ut codex iam eadem comprehendat ac praecedens, ex quo pars posterior pendere videtur*[2]*, aliique alia libro intulerunt de Columbano scripta:*

10 *fol.* 64—70. *V. Athalae (II,* 1—6*),*
fol. 70—78'. *V. Bertulfi (II,* 23—25*),*
fol. 79—88. *V. Eustasii (II,* 7—10*),*
fol. 88—101'. *Miracula Evoriacensia (II,* 11—22*),*
fol. 102—103. *Versus de Bobuleno.*

15 *Sequuntur miracula Columbani m. s. XI/XII. exarata, quorum prior pars (fol.* 103'—107'*) ad c.* 7. *m. s. XIV. (praescr.* Incipiunt capitula libri secundi de virtutibus et miraculis sancti Columbani — —. Incipit praefaciuncula de virtutibus sancti Columbani, *inc.* Quoniam
20 gesta et miiacula), *finis (fol.* 206*) a verbis c.* 26. paululum aque *m. s. XV. suppleta sunt, clausula subscripta hac:* Explicit translatio corporis beati Columbani a Bobio in Papia et relatio ipsius corporis a (Papia in Bo *evanuerunt*) bio, ubi per ipsius virtutes, domino nostro Yesu Christo
25 concedente, multa et magna sunt perpetrata miracula[3].

Specimen scripturae inter Monumenta palaeographica sacra, auctoribus F. Carta, C. Cipolla, C. Frati, Augustae Taurinorum 1899, *tab. XV, publici iuris factum est*[4]*, quod monente W. Levison socio meo alteram laterculi partem a*
30 *c.* 19 *(ibi* 21*) ad* Rutilantem *(I,* 1*) comprehendit.*

B 1*b* et B* 1*b**) Codices* T a u r i n e n s e s[5] *bibliothecae nationalis alter F III,* 15, *saec. XI, olim Bobiensis n.* 169, *fol.* 29. *V. Columbani solam, alter F II,* 10, *saec. XI, olim Bobiensis n.* 7, *breviarium monasticum comprehendens, fol.* 45.
35 *V. Athalae, fol.* 68. *V. Eustasii, fol.* 145. *V. Bertulfi, fol.* 145.

1) *V. Columb. c.* 19. inlaturam] *rell.;* inferendam *B* 1*b; c.* 20. revertisset] *rell.;* reversus fuisset *B* 1*b*. 2) *Id quod ex his locis concludi licet: II,* 22. aggressus antiquus anguis denuo per transgressionis vitium] aggressus vitium (antiqus anguis d. per tr. vitium *pr. m. in marg.*
40 *suppl.) B* 1*a;* aggr. vicium antiquus a. d. per tr. vicium *B* 1*b; II,* 25. dedisset osculum] (pacem *m. al. suppl.*) d. *B* 1*a;* pacem d. *B* 1*b*. 3) *Ed. Rossetti, 'Bobbio illustrato' II,* 149—181, *ubi prior pars ad c.* 7. *desideratur.* 4) *Cf. L. Traube, 'N. Arch.' XXVI, p.* 230. 5) *Cf. Ottino l. l. p.* 11. 20.

Translationem corporis Columbani, fol. 147. *Historias varias de primis Bobiensibus monachis, fol.* 232. *V. Columbani continent. Utrumque L. Bethmann b. m. quondam inspexit.*

B 1*c*) *Codex Londiniensis Musei Britannici inter Add. mss. n.* 21917, *saec. XI, fol.* 6—19′ (*fol.* 1—5. *chartacea postea praefixa sunt*) *librum primum continet initio fineque destitutum. Incipit a verbis c.* 10. *ex.* fuerit prudens lector vel auditor, *folioque deperdito, inter c.* 20. XII [occurrerunt] *et c.* 21. [interiorem] lumen *hians, in verbis c.* 30. a Theoderico Theodebertum *desinit. E lectionibus, quas rogatu meo I. H. Jeayes Londiniensis officiosissime exscripsit, certo certius intellegitur librum ad hanc classem pertinere, e. gr.:*

c. 20. Inter quos primus R. erat, qui eum Metis (Memetis *B* 1*b*) u. p., u. fr.;

c. 30. *praescr.* De ingressu eius in Italia et Agilulfi regis honorifica susceptione, immo Arriane perfidiae penes Mediolanium superatione ac monasterii Bobiensis in signo et virtute miraculi constructione et de legatione venerabilis Eusthasii a rege Clothario cum supplemento publico post beatum Columbanum cum omni honore est directa.

Fol. 20—26. *V. Eustasii* (*II,* 7—10) *interpolata eodem modo atque in A* 2*a librum primum subsequitur, praecedente laterculo* 6 *capitum, qui mutilus a verbis tertii incipit his:* | cum corporis reddito (= *lat. II,* 7). *Textus ille item folio deperdito hians (desunt c.* 10. erant huius adsertionis — contemplanda misticorum) *accurate cum A* 2*a convenit, qui quaternione deficiente integer ad nos non pervenit, atque in ea parte plerumque cum A* 2 *facit, sed verba minime praetermisit, quae in ipso praetermissa sunt, atque praeter lectiones communes (e. gr. c.* 9. tellicatim, tondi) *etiam discrepantes exhibet, e quibus has commemorare libet: c.* 8. coxit] correpsit; *ib.* oppidi] *add.* episcopus; *c.* 9. faciditate] facilitate; *c.* 10. instruit] instruxit; *ib.* Num] Non; *ib.* expers] experiens; *ib.* reddidit] III. Kl. Maias *add., etsi Eustasium die* 2. *Aprilis obiisse constat. Haec codicis pars ut e libro quodam A* 2*a deprompta est, ita fol.* 26—34. *eundem quem hic continet Libellum de Eustasii atque Waldeberti abb. Luxov. virtutibus auctore Adsone. De Gallicana ipsius origine dubitari vix licet. Ad V. Deicoli*[1] *edendam eum adhibuit G. Waitz b. m.*

1) *SS. XV, p.* 675.

Ex scripturae specimine, quod H. J. Lawlor (tab. VI) publici iuris fecit, certo certius intellegitur codicem saec. XI. neque saec. X. attribuendum esse.

B 1*d*) *Codex Admontensis n.* 2, *saec. XI, litteris initialibus pulcherrime pictis, cum summa diligentia exaratus, fol.* 236—247. *V. Columbani continet a c.* 2 *(praescr.* VIII. Kl. Decb. Incipit vita beati Columbani abbatis, *incip.* C. etenim qui) *ad verba c.* 21. ruit atque discerpens.

B 1*d**) *Codex Florentinus bibliothecae nationalis inter conventus suppressos, A* 1, 1213, *saec. XI, olim monasterii Vallis umbrosae*[1], *fol.* 126′—130. *V. Columbani librum I. a c.* 2. *ad verba c.* 19. *haecce:* virum Dei perturbarent episcoposque *continet, extremo columnae versu vacuo relicto. Sicut in codice praecedente ita in hoc versus barbari c.* 2. *inde a verbo* Expectatque *desiderantur et inter verba* Nam eius genitrix *et* iam cum *vocabulum additum est, scilicet* :::ne *(m. al. corr.* ene*) B* 1*d**, Ethne *B* 1*d. Lectiones quae mihi praesto sunt c.* 19. *partim omni auctoritate carent* (passiam *pro* Spissiam, ora *ante* cibis *om., spatio vacuo relicto*), *partim cum B* 1*a conveniunt* (pollicetur *pro* pollicentur, Ortaturque *pro* oraturque).

Initium finemque rogatu meo benigne exscripsit Pius Rajna, doctissimus ille Florentinus.

B 1*e*) *Codices Monacenses n.* 22245, *saec. XII, legendarii Windbergensis vol. VI. menses Novembrem et Decembrem comprehendens, fol.* 12′—28,

B 1*e**) *n.* 9506 *(Ober-Alt.* 6*), saec. XII, fol.* 109′—120, *et*

B 1*e***) *Lipsiensis*[2] *bibliothecae senatus n.* 196 *(Rep. II. fol.* 59[a]*), saec. XII, fol.* 14—32′, *olim 'sancti Mauricii in Altach inferiori', foliis deperditis mutilus in verbis I,* 30: Litteras casti| *desinens, quibus m. s. XIV. adscripsit:* Hic est magnus defectus,

V. Columbani textum eundem continent ad classem B pertinentem, exemplarque unde pendent lectionem librorum B 1*a. b. d.* ululatu *pro* eiulatu *(ita B* 2 *cum A) c.* 20. *exhibebat, sed locis nonnullis etiam cum codicibus Bavaricis A* 1*c. c** *conveniebat:*

1) *Cf. 'N. Arch.' XXVI, p.* 325. *Etiam alter V. Columbani codex in eodem monasterio olim asservabatur (cf. 'Arch.' XII, p.* 728*) n.* 2 *(*662*), fol.* 242, *item a c.* 2. *incipiens et desinens his verbis:* nocte hac discesserunt. *Is in possessionem bibliothecae nationalis transisse minime videtur, sed quo venisset adiutor studiorum meorum eruere adhuc nequibat.*
2) *Cf. Naumann, Catalogus libr. mss. bibl. civitatis Lipsiensis*, 1838, *p.* 62.

*p. 45. **Epist.* plerumque] plerorumque *B* 1e. *e**. *e*** *cum A* 1c. *c**. *d*;
ib. quae] qui *B* 1e. *e**. *e*** *cum A* 1c. *c**. *d*;
ib. exuberari] superare *B* 1e. *e**. *e*** *cum A* 1c. *c** *(non A* 1*d)*;
ib. scribere] aliquid scribere *B* 1e. *e**. *e*** *cum A* 1c. *c**. *d*;
ib. molles castaneae poma] poma mollesque castane(a)e *B* 1e. *e**. *e*** *cum A* 1c. *c**. *d*.

Laterculus capitum, quem habent B 1e. *e****, est classis B omnesque cum eadem finem c.* 17. *libri prioris praetermiserunt, ita ut exemplar quoddam B ad alterum A* 1c *hic illic correctum esse videatur, dum contrariam condicionem A* 1c*** *subit.*

B 1e^{1}) *Codex monasterii S. Crucis in inferiore Austria prope Baden siti n.* 14, *saec. XII, ultimum scilicet volumen legendarii illius magni Austriaci, cuius primo et secundo etiam alterius libri partes singulae insunt, ex altero exemplari depromptae (v. supra A* 1*b*^{4a}*), fol.* 3—11'. *prioris libri textum B exhibet, cum finis c.* 17. *desideretur atque* conventione *(= B* 1*a. e. e**. 2*) in epistula legatur. Haec quidem post inscriptionem* Dominis *mutila a verbis:* Ante hoc ferme triennium *incipit, quam versus ad mensam canendi subsequuntur*[1], *in calce libri prioris editi. Lectiones cum A* 1c. *c** *convenientes eaedem in hoc libro occurrunt, quas supra ex B* 1e. *e**. *e*** *exscripsi (e. gr. Ep.* plerorumque, aliquid scribere, poma mollesque castaneae), *etsi hi libri adhuc artius inter se coniuncti sunt (e. gr. Ep.* ruribus] *recte B* 1e^{1}; rudibus *B* 1e. *e**. *e****)*.

Inspexit P. Iohannes Urban, doctor, vir reverendissimus Sancrucensis.

B 1e^{2}) *Codex Monacensis n.* 12642 *(Ranshofen n.* 42*), saec. XIV, fol.* 213—227, *V. Columbani librum I. continet (praescr.:* Incipit prologus Ione in vita sancti Columbani abbatis) Waldewerto et Boloneno *inscriptum una cum laterculo, sed absque praescriptionibus capitum, textusque initio caret sicut in B* 1*a** *(inc. I,* 2. Natus est ergo). *Qui cum passim cum classe B convenit, tum manifestas librorum B* 1e *lectiones confert, sed exhibens I,* 4. Vicesimum *neque* Tricesimum *addensque finem I,* 17. *ad alterum exemplar, scilicet A* 1c, *magis quam praecedentes inclinare videtur.*

1) *Neque versus neque caput* 1 *(*Rutilantem *et q. s.) in altero eiusdem legendarii exemplari Mellicensi M.* 8, *alias* 678, *alias H* 56, *saec. XV, fol.* 196—211', *adsunt, cui tertium exemplar accedit monasterii Zwettlensis n.* 15, *saec. XIII. Cf. Analecta Bollandiana XVII, p.* 91.

B 1*f*) *Codex Parisiensis n.* 3788 *(antea Colb.* 801, *Regius* 3863*), saec. XII, fol.* 8—15'. *V. Columbani imperfectam continet, incipiens a c.* 1. Rutilantem, *desinens in c.* 30. vellet contra quos, *foliis nonnullis deperditis. Liber quam maxime immutatus interpolatusque item c.* 20. ululatu *pro* eiulatu *exhibet cum libris praecedentibus.*

B 1*f**) *Codex Romanus bibliothecae Vaticanae e libris reginae Christinae n.* 524, *saec. XII, fol.* 87' *sqq. V. Columbani absque epistula laterculoque capitum exhibet, praescr.:* Incipit prefatio in vitam sancti Columbani abbatis. *Textus omnino cum libro praecedente convenit:*

I, 1. eximio fulgore micantem] e. virtutum f. m. vitam *B* 1*f. f*;*

ib. alma redolerent priscorum exempla] clara eorum reniterent e. *B* 1*f. f**.

Versus c. 2. *desiderantur omnes praeter primum et hiatus ultra producitur usque ad verba:* fecundaretur. Sed. *Vestigia classis B deprehenduntur haec:*

I, 1. plerique] plurimique *B* 1*f* cum B* 1*a.* 2*;*

ib. nostris] nostri *B* 1*f* cum B* 1*a aliisque,*

atque cum eadem liber hiat in c. 17. *Vita exeunte Ionae textus omnino immutatus est:* relinquens terre carnea membra, celo reddidit animam XI^mo^ Kl. Decembris, Christo ei tribuente pro immensis sanctitatis eius meritis celestia regna, qui cum Deo — — Explicit vita sancti Columbani abbatis; *cf. Lawlor p.* 51.

Inspexit I. Schwalm v. d.

B 1*g*) *Codex Mediolanensis bibliothecae Ambrosianae B* 55 *inf., saec. XII. ex., a.* 1601. *de capitulo ecclesiae metropolitanae emptus, cui a Piccolpasso archiepiscopo (a.* 1433—1443*) legatus erat*[1], *inter alias sanctorum vitas*[2] *fol.* 242—243'. *V. Columbani particulas continet has:* VIII. Decemb. Incipit vita sancti Columbani abbatis. Rutilantem — coronam (*I,* 1). Natus ergo hic — roborant (*I,* 2). De ingressu eius in Italiam ad Agilulfum regem. Beatus ergo — Amen. (*I,* 30).

Scripturae specimen dedit Lawlor tab. XII.

Inspexit O. Holder-Egger v. d.

B 1*h*) *Codex Lucensis bibliothecae capituli ecclesiae maioris A, saec. XIII, olim 'sancti Michaelis de Guamo', fol.* 174—179'. *V. Columbani librum I. continet*[3]. *Prae-*

1) *Cf. Lawlor p.* 19. 2) *Cf. Anal. Bolland. XI, p.* 263. 3) *Cf. 'Arch.' XII, p.* 708.

scriptio initiumque textus cum codice praecedente conveniunt atque praeter lectionem satis communem:

I, 1. linquerent] relinquerent *B* 1*h*

nota recensionis B vestigia observari licet vita exeunte:

I, 30. animam membris solutam caelo reddidit] anima menbris soluta, c. r. spiritum *B* 1*h cum B* 1*a*. 2.

Attamen post diem emortualem: nono Kl. Decembris *codex a Iona discrepans in vulgari doxologia desinit:* Regnante domino nostro Iesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in secula seculorum. Amen.

Initium finemque rogatu meo officiosissime exscripsit Petrus Guidi, vice-bibliothecarius capituli Lucensis, vir reverendissimus.

B 1*i*) *Codex Parisiensis n.* 3820, *olim Colbertinus n.* 152, *deinde Regius C.* 3596. 7, *saec. XIV, fol.* 69—70, *V. Bertulfi (praescr.:* Incipit beati Bardulphi abbatis, cuius festivitas celebratur XIIII°. Kl. Septembris) *exhibet mutilam, scilicet II,* 23. *ad verba:* Ad cuius imperium hominem miserabiliter discrependo iniqua pestis fugit, *insequente Passione Ludovici episcopi. Sanctus constanter Bardulphus appellatus est multaque librarius parum accurate tradidit:*

aulicas] aliquos *B* 1*i*,
perspexit, nisus est] (p. *om.*) visus est *B* 1*i*,
tollendo] tollerando *B* 1*i*,
nisu] conatu *B* 1*i*.

Verba ad priorem textum spectantia: cuius superius (fecimus mentionem *om.*) *postquam exarare coepit, mox resipiscens delevit. Nonnullae lectiones in hoc codice deprehenduntur cum B* 1*a. b convenientes:*

praeclara sint] pr. sunt *B* 1*i cum B* 1*a. b;*
nunc] *om. B* 1*i cum A* 1*b. B* 1*a. b;*
orbis] urbis *B* 1*i cum A* 1*b. B* 1*a. b;*
Viaturinum] *B* 1*a;* Maturinum *B* 1*i*.

Inspexit H. Lebègue v. c.

B 2) *Codex Romanus bibliothecae Vaticanae e libris reginae Christinae n.* 1025 *(antea n.* 1284*), saec. X. ex., olim S. Trinitatis Vindocinensis, sicut m. s. XIII. fol.* 1. *adnotavit, inter passiones vitasque sanctorum fol.* 157—174. *V. Columbani continet, quam in usum societatis nostrae H. Pabst b. m. a.* 1869. *diligentissime contulerat*[1]. *In laterculo capitum tituli* 11—17. *desiderantur, sed* 2—17. *ante vitam ipsam fol.* 156'. *iterati sunt.*

1) *Cf. 'N. Arch.' II,* 34. *Locos aliquot nuperrime examinaverunt et I. Schwalm et C. Schellhass viri doctissimi.*

Scripturae specimen dedit Lawlor tab. VII.

Cum idem apparatus in singulis libris recensendis minime permaneat neque codices iidem eandem per totum opus indolem servare videantur, seorsum de unaquaque parte 5 *inquirere visum est, quae inter codices intercedat ratio, quove consilio editio instituenda sit. Ut ad librum priorem transeamus, classis A et B ut plerumque vel in rebus minimis inter se congruunt, ita gravi lectionum discrepantia haud raro in duas partes discedunt, sermoque tam diversus* 10 *locis nonnullis in utraque legitur, ut, utri maior fides accedat, non facile decidendum sit. Rem in controversiam adducentibus nobis tertius occurrit testis Fredegarius, quem maximam c.* 18—20. *V. Columbani partem in chron. IV,* 36. *expilasse monui. Utraque autem classis eo inprimis inter* 15 *se differt, quod orationem obliquam, cuius Ionam quam maxime studiosum fuisse dixi, praetermissis verbis sentiendi vel declarandi A tradidit, admissis iis, B:*

c. 6. Coepit — rex querere, ut — resederet, — omnia quae eius voluntas poposcisset se paraturum
20 [esse spopondit *add. B, om. A*];

c. 19. Vir Dei respondit: 'Si — conaris, — me fore a te sustentaturum [scias *add. B, om. A cum Fred.*];

c. 20. hortantur, ut — consuleret; qui si eum violenter non abstraherent, mortis eos pericolum incur-
25 rere [pro certo sciret *add. B, om. A cum Fred.*].

Verba igitur quae dixi in antiquissimo quod habebat V. Columbani exemplari non legerat Fredegarius, eoque sane consensu classi A summa auctoritas accedit. E contrario altera classis in interpolationis suspicionem venit atque re 30 *vera de orationis partibus agitur, quas in calamo auctoris haesisse manifestum est. Idem fere de plerisque reliquis additamentis B dicendum est:*

c. 5. Si quempiam his labere in vitiis repperissent, [quibus humanum genus solet astringi *add. B*];

35 *c.* 18. reginam aulae [regiae *add. B, om. A cum Fred.*] praefecisset;

c. 19. Evenit ergo, ut [post *add. B, om. A cum Fred.*] quadam die — veniret;

c. 20. caelos respicit [et ait *add. B*]: 'Aeterne', inquit,
40 'conditor';

**c.* 30. hortatur, ut sui laboris [praemio vires resumat *add. B*] meminisceret [que *add. B*], — erudiret, — adunaret —, edocaret [erudire —, adunare —, educare *B*]. **p.* 46.

Ultimo loco vel temporis inaequalitate verbi resumat *interpolatio a textu primigenio* (meminisceret) *facile distinguenda est. Cum autem auctor B altero paulo melius eruditus esset, menda eius grammatica nonnulla sustulit vocabulaque textui intulit aut aptiora aut electiora:*

c. 7. solitudinis ora [s. vastitatem *B*] adtegit;
c. 12. in supradicto scopuli sinu [speleo *B, sed Ionas ipse* sinus *pro* specus *accepit, cf. c.* 8. concavum in caute sinum];
c. 19. Aient *[A cum Fred.;* fatentur *B];*
c. 27. falangas imperavit abire [abire iubet *B*];
c. 28. aientes [*A;* dicentes *B*];
c. 30. Omni praesidio s. monasterium munire studet [muneribus ornat *B, sed* praesidio munire *constare videtur, praecedente loco hoc:* ut sodales — presidio foveret].

Ab ipso incepto suo auctor archetypi B loco insequenti destitisse videtur, ubi lectio primigenia adhuc iuxta interpolatam asservata est:

c. 11. tantaque piscium [multitudo *add. B* 2; 9 *litt. ras. B* 1*a*] copia est rete impletum, ut vix prae multitudine trahi potuisset.

Emendatam hanc V. Columbani editionem aevo posteriori neque biographo ipsi attribuendam esse ex hoc argumento concludi licet. Adveniente sancto in Gallias, duabus ex causis religionem abolitam esse Ionas affirmavit, scilicet (c. 5*)* vel ob frequentia hostium externorum vel neglegentia praesulum *(ita A;* priscorum principum *B). Praesules ab eo intelleguntur episcopi abbatesque*[1], *iisque religionis abolitio in libris A vitio vertitur, dum B ipsorum gratia 'priscos principes' substituit. Manifestum autem est reges Francorum saec. VI. ex. regnantes vix priscos appellari potuisse a Iona quinquaginta circa annis post degente priscosque ipsos multo magis scriptoribus Carolingicis fuisse, extincta stirpe Merowingica. Quare mihi persuasum est, V. Columbani ab interpolatore multo posteriore retractatam esse, certoque certius probasse mihi videor textum primigenium in codicibus A asservatum esse.*

Interpolationes classis B facile discernendae essent, si adhuc superesset quod auctori eiusdem praesto fuerat exemplar A. Quod etsi reperire minime licuit, tamen totam

1) *Cf. V. Columb. Ep., I,* 1. 4; *V. Ioh., SS. R. Meroving. III,* 505, *l.* 27.

codicum congeriem examinans in affinem ipsius classem incidi A 3, quacum nonnumquam faciunt codices A 4. 4a. Cum libro A 3 solo classis B convenit, assentiente Fredegario, locis his:

5 *I,* 19. [beatum *add. A* 1*a. a**. *b. c. d.* 2. 2*a; om. A* 3. *B* 1*a.* 2. *Fr.*] Columbanum;
ib. dementiae [se *add. A* 1*a. a**. *b. c. d.* 2. 2*a; om. A* 3. *B* 1*a.* 2. *Fr.*];
I, 20. Inter quos primus Ragumundus erat, qui eum
10 Nametis usque perduxit, universis] *A* 3. *B* 1*a.* 2. *Fr.;* N. u. p. (Nam *solum habet A* 1*b;* nam et usque perduxit *eras. A* 1*d; haec om. A* 1*c*) *ante verba* i. q. p. R. e., qui (q. *om. A* 1*c. d.*) cum u. *A* 1*a. a**. *b. c. d.* 2. 2*a.*

15 *Verba igitur* Nametis usque perduxit *in exemplari (x), unde libri A* 1*a. b. c. d.* 2. 2*a pendent, suo loco mota initioque enuntiati suppleta erant; in altero autem exemplari (y) ordo rerum intactus relictus erat, talisque condicionis codex non solum is erat, qui a Fredegario librarioque B*
20 *adhibitus est, sed extat adhuc A 3 atque ex simili exemplari lectiones nonnullas pendere necesse est librorum imperfectorum A 4. 4a. Ope codicum A 3. 4. 4a et classem B interpolationibus purgari et in codicibus A 1a. b. c. 2 menda verbaque singula, immo enuntiatum totum dubiae fidei discerni*
25 *licuit:*

**I,* 16. Patratum deinceps aliud miraculum] *A* 3. 4. 4*a.* *B* 1*a.* 2 *(praetermisso verbo auxiliari, velut II,* 23: Deinde alia virtus subsecuta); quod per beatum Columbanum et eius cellerario factum fuit re-
30 feram *add. A* 1*a. a**. *b. d.* 2. 2*a;* *p. 47.
I, 30. eo habentur in loco] *A* 2*a.* 3. 4*a. B* 1*a.* 2; cohabentur (*A* 1*a. a**; quo habentur *A* 1*b. c. d.* 2. 3'. 3*) in loco *rell.*

Neque vero propria exemplaris x omnia reicienda sunt.
35 *Exhibet enim exeunte parte priore (c. 17 ex.) locum illum iucundum ad conversationem sancti cum feris silvestribus spectantem, quem auctor referente Chagnoaldo episcopo Laudunensi accepisse voluit. Is 'postea' demum, id est post relegationem, Columbani minister et discipulus erat, cum apud Bri-*
40 *gantiam ille commorabatur, ita ut narratiuncula in altera libri parte (c. 27. 28) collocanda fuisset, eamque cum praecedentibus minime cohaerere primo patet aspectu. Sane ea abest h. l. non solum a recensione B, sed etiam a codicibus*

A 3. 5, *nisi quod in A* 3. 3′. 3″. 3*. $3x^1$. $3x^2$ *post c.* 15. *locum iam occupat, praetermissis primis verbis. Interim de interpolatione cogitari non licet mea quidem opinione, nam verba ut mente Ionae dictata sunt, ita comparata cum aliis eiusdem auctoris genuina esse probantur:*

I, 17. *ex.*	*I,* 27.
Nam Chagnoaldum — — cognovimus referentem, qui	Nam Eusthasium hoc cognovimus referentem, qui.

Relatio igitur Chagnoaldi in y omissa a Iona ipso Vitae postéa videtur addita esse, idque eo contigisse potest, quod librum priorem absolutum auctor a. 641. *seorsum ediderit, toto autem opere anno insequenti perfecto, suppleverit et ipsum quem dixi locum. Tunc demum epistulam praemissam esse opus sit, eaque re vera desideratur cum in aliis libris tum in A* 4. 5, *alienae originis est in A* 3.

Inter libros A 1, *in quibus verba eadem desunt:*

Ep. Ausoniae] *rell. (cf. II,* 23*); om. A* 1*a.* 1*a**. 1*b**. 1*c.* 1*c**. 1*d cum A* 3. 3*;

ib. Deo dicati aeterno] *rell.; om. A* 1*a.* 1*a**. 1*b**. 1*c.* 1*c**. 1*d cum A* 3 *(pr. m.).* 3′. 3″. 3*,

eadem transposita sunt:

I, 2. et occiduas pontum d. in umbras *post* latebras *extant A* 1*a.* 1*a**. 1*b**. 1*c.* 1*c**. 1*d,*

codex Sangallensis et antiquitate et eximia fide praestat.

Qui ab exemplari A 1α *profecti sunt codices A* 1*a** *et A* 1*a*** *cum ipso saepe conveniunt atque virtutes libri primigenii alter melius servavit altero, sed una cum eis etiam menda in propaginem transierunt, veluti haec:*

I, 13. dederat] *ita recte rell. pro* ediderat *(cf. I,* 20: quos sui ortus terra dederat); tenebat *A* 1*a. a**. *a***;

I, 14. Siagrium] Agrium *A* 1*a. a***; S(i *superscr.*)agrium *A* 1*a**;

I, 20. vim] *om. A* 1*a. a**. *a***.

Propria huius stirpis natura non solum a reliquis familiis, sed etiam a textu A 1*a genuino vehementer nonnumquam discrepat, et quanta his lectionibus auctoritas attribuenda sit, iam quaeritur. Plerisque sermo auctoris parum politus in meliorem statum redactus videtur esse, comparatisque et textu reliquorum et consuetudine Ionae, discrepantiam huiusmodi:*

I, 2. conspexit] prodire c. *A* 1*a**. *a*** *et m. al. A* 1*a;*

I, 6. non se aliorum opum fore ditaturum] non se a. o. f. cupidum *A* 1*a**. (*a***) *et m. al. A* 1*a; sed cf. I,* 14: se multorum opum esse ditatos;

I, 9. in eadem concava scopuli] in e. concavitate s. *A* 1*a**. (*a***) *et m. al. A* 1*a; sed cf. I,* 11: per concava vallis, *II,* 2: concava alvei;
I, 19. Aient ille tibi a rege fore directa] A. i. sibi a
5 r. esse d. *A* 1*a**. (*a***);
I, 20. Recedite] Rededite *pr. m. A* 1*a*; Redite *A* 1*a**. (*a***) *et m. al. A* 1*a;*
I, 21. interiorem (interius *A* 1*b. c. d.* 2. 3) lumen] i. lucem *A* 1*a**. (*a***) *et m. al. A* 1*a;*
10 *I,* 22. ad eius excubasse exubias (excubas redubias *pr. m. A* 1*a*)] ad e. excubias isse *A* 1*a**. *(a**) et m. al. A* 1*a;*
I, 27. quantisper se moraturum] q. me m. promitto *A* 1*a**. (*a***) *et m. al. A* 1*a;*
15 *I,* 28. rogavit] pr(a)ecepit *A* 1*a**. *a*** *et m. al. A* 1*a, in suspicionem venire opus est. Constat enim Ionam* ditare *cum gen. coniunxisse, acc.* in eadem concava *accepisse pro abl.* in eisdem concavis, *genus neutrum saepe immutasse in masculinum atque librarium A* 1α *haec omnia ignorasse,*
20 *ideoque* cupidum *pro* ditaturum, concavitate *pro* concava, lucem *pro* lumen *scripsisse neque munere suo fideliter usum esse, sed interpolationis edidisse exemplum pessimum. Eodem consilio orationem directam obliquamque I,* 19. 27. *Iona melius distinxit, quas ab ipso permistas esse supra*[1] *dixeram,*
25 *eodem* esse *scripsit pro* fore.

Antequam A 1α *de via communi secesserat, altera stirps exorta est, scilicet A* 1*b, nam et ipsa cum A* 1*a ex exemplari pendet eodem (α), quod licet accuratissime scriptum esset, tamen mendis nonnullis levioris momenti laborabat, e. gr.:*
30 *I,* 20. Exin] *A* 2 *cum rell.;* Et in *A* 1*a. a**. *b;*
I, 21. infit] *A* 2 *(? pr. m.). B (eodem verbo Gregorius utitur)*; inquit *A* 1*a. a**. *b.* 2*a;*
I, 22. filo] *A* 2 *cum rell.;* filios *A* 1*a (corr.* filos*). b;* chilos *A* 1*a***;*
35 *I,* 27. visque rapida (rabida *A* 1*c. d.* 2*;* rapidam *B* 2)] *A* 2 *cum rell.;* vasque rapide (rapid:: *m. al. corr.* rapido *A* 1*a, et sic A* 1*a**) *A* 1*a. a**. *b.*

Illud ad ipsius auctoris discipulum quendam redire, ex lemmate et subscriptione utriusque codicis et A 1*a et A* 1*b con-*
40 *clusum est*[2]*, sed verba illa: 'a Iona quondam praeceptore', quibus auctor libri appellatus est, mihi parum certa esse videntur neque enim liquet, ad quem discipulum praeceptor ille*

1) *Supra p.* 58. 2) *Cf. Lawlor p.* 5.

referendus sit, atque fieri potest, ut sola eius litterarum scientia eo nomine celebretur.

Classis primae nova nunc progenies reperta est, cum codicum A 1c. *c** *cognatus emerserit multo accuratior, idem generis auctori illis propior A* 1*d*:

I, 15. ex parrochianis] expar rationis *A* 1*d*; expers rationis *A* 1c. *c**,

qui quae in illis temere immutata aut neglegenter omissa erant verba haud raro integra servavit:

I, 7. frequentare] *A* 1*d cum rell.*; frequenter venire *A* 1c. *c**;
I, 9. vivere] *A* 1*d cum rell.*; *om. A* 1c. *c**;
I, 17. isdem Columba] *A* 1*d*; *om. A* 1c. *c**;
I, 19. metare] metari *A* 1*d*; manere *A* 1c. *c**;
ib. disciscat] *recte A* 1*d*; se separat *A* 1c. *c**;
I, 20. Nametis usque perduxit] nam et usque p. *eras. A* 1*d*; *haec om. A* 1c. *c**;
I, 21. percussurum] *A* 1*d cum rell.*; percutiendum *A* 1*a**. *c*. *c**. 2. 2*a*;
I, 29. in omnibus] *A* 1*d cum rell.*; *om. A* 1c. *c**;
I, 30. meminisceret] *recte A* 1*d*; reminisceretur *A* 1c. *c**.

Quod in A 1c. *c* desideratur c.* 16. *in A* 1*d adest neque praescriptiones capitum hic omisit sicut illi, dum laterculum capitum carminaque vitae adnexa illi exhibent neque hic. Virtutibus codicis A* 1*d vitia peculiaria opposita sunt haud ita multa, quae in propinquis ipsius non redeunt:*

I, 8. iungunt] ingerunt *A* 1*d*;
I, 15. eratque ille] Erat enim *A* 1*d*;
I, 17. mentionem] memoriam *A* 1*d*;
I, 20. formidine] periculo *A* 1*d*;
ib. ad Coram] ad propria *(ex praecedentibus iterata) A* 1*d*.

Codicibus vero A 1c. *d haud magnam auctoritatem tribuam propter duplicem naturam, quae in ipsis distinguenda est. Qui cum in priore libri parte manifesto partium codicum A* 1 *sint, in posteriore cum codicibus A* 2 *faciunt:*

I, 11. tantaque piscium] *om. A* 1c. *d*. 2. 2*a*;
I, 17. metu — perculsus] mente — perculsus *A* 1c. *d*. 2. 2*a*;
I, 19. reppererunt Aspasiumque nomen] *om. A* 1c. *d*. 2. 2*a*;
I, 22. metatui suo redire] (ad *add. A* 1c. *d*.) metas suas r. *A* 1c. *d*. 2. 2*a*,

atque cum eisdem post verba I, 22: Sublato deinde prandio vir Dei ad scafam remeat *totum enuntiatum inserunt hocce:* Factum est autem, cum vir Dei Columbanus adisset *(ita A* 1*d.* 2*c. et e corr.* audisset *A* 1*c*;* edisset *A* 2*)* scafam
5 (adsurrexisset *pro* a. sc. *A* 2*a*) *A* 1*c*. d.* 2. 2*a. c (non A* 2*b), subsequentibus verbis:* repperitque *(ita A* 2*a cum rell.;* que *om. A* 1*c*. d.* 2. 2*c)* suos multa tristitia depressos.

Ut alibi verba necessaria neglegenter praetermissa sunt, ita hoc loco textus amplificatus est, cumque pro vocabulo
10 *rariore* metatus *usitatius quoddam substitutum sit, sermonis rustici corrigendi studium apparet. Eodem studio locus quem dixi additus videtur esse, scilicet sanctum ad scapham non solum remeasse, sed etiam ipsam adisse, et certe in textum admitti non licuit verba, quae a melioribus libris A* 1*a. b.* 3.
15 *B* 1*a.* 2 *omnino absunt nec per omnes libros A* 2 *confirmantur, veluti A* 2*b iisdem vacat*[1]. *Cum quae libris A* 1*c. d et A* 2 *communia sunt ea numerum non adeo magnum efficiant atque praeterea menda alterius partis in altera minime redeant, fieri vix potest, ut altera ex altera orta sit, verique*
20 *similius est lectiones nonnullas ex exemplari alieno a librario quodam depromptas esse, cumque codices A* 1*c. d praeterea manifesta classis A* 1 *vestigia ferant, proavum eorum commissi reum esse existimem. Exemplar autem, quod ad corrigendum textum ille ascivit, nonnumquam cum A* 2*a con-*
25 *venit, dissentiente codice A* 2:

Ep. secando] sectando *A* 1*c. d.* 2*a;*
I, 19. paraturum (pariturum *A* 1*c. d*)] respondit *add. A* 1*c. d.* 2*a;*
I, 27. Mogontiacum] Mosuntiacum *A* 1*c. d;* Mosontia-
30 cum *A* 2*a;* Mogontiam *A* 2.

Alterius fontis vestigia et in laterculo capitum et in praescriptionibus deprehenduntur, atque has ille exemplo librorum A 2. 2*a perverse disponens, praescriptionem c.* 20. *medium in praecedens, lemmata vero c.* 21. 22 *in c.* 20. 21 *promovit,*
35 *denique errorem animadvertens c.* 23. *cum* 22. *coniunxit, ita ut a c.* 24. *omnia inter se conveniant, dum A* 2. 2*a c.* 24. *cum* 23. *coniungentes demum a c.* 25. *in ordinem se referunt. Praescriptio ultimi capitis* (30) *in A* 1*d legitur a reliquis discrepans omnibus.*

40 1) *Verbo* Factum est *Ionas raro utebatur (II,* 3. Factumque est deinceps, cum — tellus excoleret, subito — asperitas peremit*), frequentius biographus Genovefae aevo Carolingico, qui c.* 7. *locum persimilem exhibet:* Factum est autem —, cum mater — pergeret, — ilico — percussa est.

Codices A 2 mendis inquinati sunt communibus, veluti hisce

I, 17. esse sepe solitum (sol. sepe *A* 1*b*)] *A* 1*a*. *b*. 3; (esse *om.* *A* 2. $2^{\dagger}$. 2*a*. $2a^{**}$. $2a^{***}$. $2a^{1.2}$. $2b^{1}$. 2*c*. 4*a*; esse s. *om.* *A* $2a^{1}$; eum *pro* esse *A* 2^{*}) sepe solitum *A* 2. 2^{*}. $2^{\dagger}$. 2*a*. $2a^{**}$. $2a^{***}$. $2a^{1.2}$. 2*b*. $2b^{1}$. 2*c*. 4*a* (esse *ante* sepe *facile excidere poterat*);

ib. velut catuli solent dominis adolare, exultabant] *A* 1*a*. *b*. 3; velut catuli solent dominis exultare, exultabant *A* 2. 2^{*}. $2^{\dagger}$. 2*a*. $2a^{**}$. $2a^{1.2}$. 2*b*. $2b^{1.2}$. *c cum A* 1*c*. *d*. 4*a* *(at* dominis *potius* adolare *quam* exultare *canes solent)*;

I, 20. ferocia animi fortior] fer. (ferociae *A* 2*a*) mens fort. *A* 2. 2*a*; (f. *om.*) mens ferocior *A* 2*b*;

I, 27. vademonio] ademonio *A* 2; a daemonio *A* 2*a*. *b*, *auctorque huius familiae tam accurate quam A* 1*a verum textum minime tradidisse videtur, etsi altero stemmate ad exemplar commune x rediens nonnullas ipsius lectiones melius servavit priore (α) quamvis raro. In progenie quam reliquit late diffusa mala uberius succreverunt quam bona neque ad textum recensendum adhibui nisi antiquiorem et meliorem librum A* 2 *et qui inter stirpem tripartitam primum locum occupat quamvis multo deteriorem A* 2*a, dum in sordibus reliquorum ultra ea quae supra exposui non inhaeresco.*

Ex omnibus libris familia A 3 veram lectionem sola servavit his locis:

I, 11. per praerupta rupis] *A* 3. 3′. $3'^{*}$. 3^{*}. 3^{**}. 3^{***} *et supra I,* 8; p. p. ruris *rell.*;

I, 27. Ipso itaque in tempore] *A* 3. 3′. $3'^{*}$. 3^{*}; in *om. rell.*; *sed cf. I,* 8. eo in t.; *I,* 27. Eo itaque in t.,

*p. 48. *atque *discrepantibus alterius stirpis y codicibus A* 3. *A* 4. 4*a et inter se et cum recensione B, ea omnino pars eligenda erat, cui calculus A* 3 *accessit:*

I, 3. pilis] *A* 3 *cum B* 1*a*. *b*; p̄liis *B* 2; telis *A* 4 *cum A* 1*a*. a^{*}. b^{*}. *c*. *d*. 2 *(ex praecedentibus:* tela laxare *fortasse iteratum)*;

I, 11. Aliaque vice] *A* 3 *cum B* 1*a*. 2 *(recte; cf. infra c.* 15*)*; Alia quoque vice *A* 4 *cum A* 1*a*. a^{*}. *b*. *c*. *d*. 2;

I, 4. vice(n)simum] *A* 3 *cum A* 1*a*. a^{*}. b^{*}. *c*. *d*. 2; Tricesimum *A* 4 *cum B* 1*a*. 2;

I, 14. viri Dei gratia flagravit] *A* 3 *cum A* 1*a*. a^{*}. *b*. *c*. *d*. 2; *post* Dei *add.* intercessionis *A* 4, intercessione *B* 1*a*. 2.

Neque vero omnes quae in A 3 *occurrunt lectiones bonae notae sunt, e fonte optimo depromptae, sed multae ibi deprehenduntur correctiones arbitrariae, multi hiatus, neque interpolationes desunt. In locum Sigiberti regis librarius Childebertum substituit:*

I, 6. Sigiberti] *rell.;* Childeberti *A* 3. 3'. 3* *e coniectura, quare etiam ea immutare coactus est, quae de regibus Francorum infra relata erant:*

I, 18. Sigibertus etenim, cuius superius fecimus mentionem] Siquidem Sigibertus rex *A* 3. 3'. 3*;
ib. Perempto itaque Sigiberto, Childebertus filius eius] Post quem filius eius Childebertus *A* 3. 3'. 3*.

Ne Merowingorum quidem stirpem intactam reliquit:

I, 28. Mervengum] se *(om. A* 3*)* regem *A* 3. 3*; *at* regem Mervengum *A* 3'. 3'*.

atque passivum ibi sublaturus, ubi activum requiritur, vocabulum alienum textui intulit:

I, 19. oraturque] Alloquiturque (que *om. A* 3*) *A* 3. 3'. 3'*. 3*.

Quod A 3. 3* *una cum A* 2 *eodem loco hiant:*

I, 17. imperavit [sancti — temperavit *om. A* 2. 3. 3'. 3'*. 3*],

cum verba per homoeoteleuton omissa propinqui huius, scilicet A 2*a. c, exhibeant, consensum fortuito contigisse existimem. Necessitudo vero cum classe B intercedens vel mendo quodam communi confirmatur:*

I, 20. quem superius direxerat] q. s. dixerat (dixeram *A* 3. 3'. 3'*. *B* 1*b*) *A* 3. *B* 1*a*. *b*. 2;

in eo enim ex quo pendent exemplari dixerat *pro* direxerat *scriptum esse patet.*

Classis A 4, *ad quam examinandam novum subsidium nacti sumus, eruto libro A* 4*a*, *ad textum recensendum non adeo facit. De ea enim iam idem dicendum est quod de classe A* 1*c*. *d*, *scilicet duo elementa in ea coaluisse, atque reliquiis exemplaris y multo plures oppositae sunt lectiones classis A* 2, *ita ut A* 4 *non solum cum A* 3, *sed etiam cum A* 1*c*. *d*. 2. 2*a necessitudine quadam coniuncta sit. Menda autem in ea deprehenduntur cum communia librorum A* 2. 2*a*:

I, 3. exaestuans] dum *add. A* 2. 2*a*. 4. 4*a*;
I, 4. carinamque] carinam quam *A* 2. 2*a*. 4. 4*a*,

tum praecipue ea quibus solus A 2*a inquinatus est:*

I, 1. linquerent] linguerent *A* 2*a (pr. m.)*. 4*a*;
I, 5. humiliat exaltabitur *(Luc.* 14, 11*)*] exaltat humiliabitur *(item ex Scriptura sacra) A* 2*a*. 4. 4*a (non A* 2*)*,

isque solus lemmata c. 28. 29 *cum A* 4*a consentiens suo loco movit et ad subsequentia rettulit. Textus laterculi capitum*

et praescriptionum, item finis c. 17, *quem deficiente libro A* 4 *solus A* 4*a servavit, classis A* 2 *vestigia prae se fert. Cum auctor generis A* 1c. *d eodem fonte usus sit, eaedem lectiones A* 2. 2*a quae in libros A* 4. 4*a et in hos transierunt, atque quae consentientibus libris A* 1c. *d.* 2. 2*a habita est fides parva aut nulla, eadem illis accedentibus toti cohorti convenit:*

I, 17. per densa saltus] pergens a saltu *A* 2. 4. 4*a;* pergens ad saltus *A* 2*a;* pergens ad saltum (saltuum *A* 1*d*) *A* 1c. *d; cf. I,* 30: inter densa saltus.

Verbis igitur male aut contractis aut separatis textus hoc loco misere depravatus est. Praeterea libri A 4. 4*a suas peculiares exhibent interpolationes, locos Scripturae sacrae ad Vulgatam corrigentes (I,* 4. 5*) aut textum per se supplentes:*

I, 6. loca] horrida repperisset *add. A* 4. 4*a.*

Praestantissimus alterius classis codex B 1*a, quocum fere convenit B* 1*b, ab eodem patre* (δ) *prognatus, quam accuratissime exemplar illud retractatum* (γ) *reddere videtur, de quo supra egi; peculiaria autem illius menda ope libri B* 2 *tolli poterant, qui alio stemmate ad eundem avum referendus est, fidem vero non eandem meretur, verborum inprimis ordine saepe perturbato.*

Optimos uniuscuiusque classis codices A 1*a. B* 1*a totos contuli et totam lectionum variantium discrepantiam ex ipsis attuli, sed textum in universum non curavi nisi primigenium, unde ea quae in A* 1*a ad aliud exemplar correcta erant fere suppressi, neque quisquilia omnia posteris tradere meum esse existimavi. Lectiones reliquorum codicum latius quam in priore editione perscripsi, ubi singularia eorum neglexeram, librisque quos olim adhibueram A* 1*b. c.* 2. 3. 4. *B* 2, *quo melius uniuscuiusque generis varietas perspiceretur, nunc addidi A* 1*a*. c*. d.* 4*a et A* 3′. 3″. 3*, *collatos illos ope W. Levison et H. Lebègue, hos per me. Ex A* 1*a* et A* 1*b lectiones discrepantes fere omnes nunc exscripsi, sed libri A* 1*b* deterrimi, quo ad c.* 11, *deficiente codice A* 1*b, usus sum, non curavi excessus temerarios atque exinde rationem eius non habui nisi raro. Codices A* 1c. *c* pro uno exemplari accepi, proprietatem alterutrius supprimens, cumque etiam libri A* 1*d cum his comparati menda peculiaria ad fontem communem redire nequirent, et ipsa suppressi, quae sane haud ita multa erant. Codicibus A* 2. 2*a et A* 3. 3* *et A* 4. 4*a eodem modo usus sum, ut omnia silentio praeterirem, quae a propinquo non confirmarentur; libris A* 3. 3* *inter se discrepantibus plerumque calculum A* 3′ *assumpsi, rarius A* 3″. *Lectiones autem communes librorum et A* 1c. *c* et A* 2. 2*a et A* 3. 3* *et A* 4. 4*a potioris*

tantum exemplaris signo distinxi brevitatis causa, ita ut, nisi forte contrarium dictum est, codicibus A 1c *et A* 2 *et A* 3 *et A* 4 *signa deteriorum A* 1c* *et A* 2*a et A* 3* *et A* 4*a mente semper adiungenda sint. Nihilominus factum est, ut apparatus moles nimium increverit, multaque iam accesserunt inutilia, veluti formae illae ad grammaticam purgatae, quae barbaris passim in libris deterioribus substitutae sunt. Etiam ex codicibus A* 3. 3* *permultae paleae collectae sunt, quibus maturae fruges paene conteguntur. Stirpem vero codicum gradatim degenerantem adhuc longius persequi recusamus, cum satis superque demonstrasse mihi visus sim singularum classium naturam diversis inter se collatis exemplaribus a posteris permixtam atque violentissimo ingenio laesam esse neque integram ad nos pervenisse nisi per vetustissimos eosdem optimos codices, quos reliquis praetulimus. In laterculo capitum hymnisque recensendis, quorum ille in B* 1*a, hi in B* 2 *desiderantur, codicem B* 1*b adhibui nec frustra; hos etiam cum A* 1*f contuli. Quo facilius quae inter singulos codices intercedat necessitudo intellegatur, stemma delineare libet hoc:*

Archetypus

x — *y*

α — *β* — *γ*

A 1*a* *A* 1*α* *A* 1*b* | *A* 2 *A* 2*a* | *A* 3 *ε* | *δ*

A 1*a** | *A* 1*b** | *B* 1*a* *B* 1*b* *B* 2

(*A* 1*a*^{x}) *A* 1*a*** | *A* 4.

In recensenda V. Columbani, libris inter se comparatis, lectio x et y primo eruenda, discrepante autem utraque, exemplar y in universum anteponendum erat. Haec sane ratio etiam in quaestionibus grammaticis saepe locum habere poterat, cum usu Ionae observato menda quae ad y referenda erant grammatica pleraque genuina esse perspexerim:

I, 6. 14. 17. castrum *vel* monasterium *vel* munere, quem] *ita A* 3 *et A* 4 *separatim aut coniunctim cum B* 1*a*. 2*;* quod *A* 1*a*. *a**. *b**. *c*. *d*. 2*; at vocabulis* castrum, monasterium *etiam alibi I,* 10. 28. *et* 10. 30. *masculinum genus attribuit idem auctor;*

I, 7. tanta ignis] *A* 3 *(pr. m.). B* 1*a*. 2; tantus i. *A* 1*a*. *a**. *c*. *d*. 2. 4;

ib. aequitibus] *recte A* 4. *B* 1*a*. 2 (eques *pro* equus; *cf. SS. R. Merov. I,* 944); (a)equis *A* 1*a*. *a**. *b**. *c*. *d*. 2. 3;

I, 14. se multorum opum esse ditatos] *recte A* 3. *B* 1*a*. 2 (*cf. c.* 6: se aliorum opum fore ditaturum); se multis opibus e. d. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *d*. 2. 4;

I, 17. nomen *A* 1*a** *(pr. m.)*. 3 *(saepe)*. 4 *(pr. m.)*. *B* 1*a*. 2 *(et I,* 19. *Fr.)*; nomine *A* 1*a*. *b*. *c*. *d*. 2. 4*a*; 5

*p. 49. **ib.* ultimus alitus carere] *B* 1*a*; ultimos alitus c. *A* 3. *B* 2 (carere *c. acc. apud Ionam*); ultimo (h)alitu *(*alito *A* 1*a)* c. *A* 1*a*. *a**. *b*. *d*. 2. 4*a*;

I, 20. propter eum transirent] *B* 1*a*. 2 (propter *pro* prope *I,* 17. 28); prope eum tr. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *d*. 2. 3. 10

Haud raro autem, neglecta affinitatis ratione, cum librarii plerique uno consilio ad emendandum sermonem barbarum accesserint, iis potior fides attribuenda erat, qui robiginem primigeniam quam fidelissime servaverunt. De Ionae opere 15 *hac in parte bonam laudem meriti sunt librarii A* 1*a*. *B* 1*a*, *iisque consentientibus nonnumquam tertius testis accessit Fredegarius:*

I, 19. vir *pro* viri *A* 1*a*. *B* 1*a cum Fr.*;

I, 27. vir *pro* a viro *A* 1*a*. *B* 1*a et alii*; 20

dissentientibus autem iis, calculum suum haud raro codici A 1*a adiecit, cuius lectiones non paucae in textum admittendae erant, neglectis libris reliquis:*

I, 18. ex honorabilem reginam] *pr. m. A* 1*a cum Fr.*; ex honorabili regina *rell.*; 25

I, 19. intentu frangat] *A* 1*a cum Fr.*; intentum fr. *rell.*;

ib. ab conprovincialibus moribus] *pr. m. A* 1*a cum Fr.*; ab (ad, a) conprovincialium m. *rell.*

Etiam A 1*a*. *b inter se consentiunt, impolitam auctoris consuetudinem reliquis melius servantes:* 30

I, 24. potitus *(recte A* 1*a*. *b*; positus *A* 1*c*. *d*. 2. 3; factus *B* 1*a*. 2*)* est triumphus victoriae] potiri *c. acc.*; *cf. I,* 26: gratiae potitus est supplimentum, *classe B saepe accedente:*

I, 16. deferto] *A* 1*a*. *b*. *B* 1*a*. 2; defert *A* 4 (o *eras.*). 4*a*; 35 deferens *A* 1*d*. 2. 3′. 3″. 3*; deportato *A* 3;

I, 24. ob quibusdam erroribus] *A* 1*a*. *b*. *B* 1*a*. 2; pro q. e. *A* 1*a**. *c*. *d*. 2; est (de *in mg. suppl.*) q. e. *A* 2*a*; ob quodam errore *A* 3; ob quosdam errores *A* 3′. 3″. 3*; 40

I, 28. cum damna] *A* 1*a*. *b*. *B* 1*a*. 2; cum damno *A* 1*a**. *c*. *d*. 2. 3.

Ex his exemplis colligi licet, quantam vim textus deteriorum librorum passus, quantoque studio barbarus auctoris sermo

sublatus sit. Codex A 1*d vel in his rebus exemplum librorum meliorum nonnumquam imitatus est:*

I, 27. tanta sapor] *A* 1*d cum melioribus;* tantus s. *A* 1*a**. *b. c.* 2. 3.

5 *Etiam A* 2 *lectiones haud spernendas una cum Fredegario exhibet raro:*

I, 19. sol occumbente] *A* 2. *B* 1*a*. 2 *cum Fr.;* sole o. *rell.;*

I, 20. vim] *A* 2 *(alias etiam B* 1*a*. 2*) cum Fr. et ita V. Vedastis c.* 5; vi *rell.*,

10 *licet cum ipso eodem quoque loco lapsus sit:*

I, 18. passim] parsim *A* 2 *cum Fr.;* sparsim *A* 2*.

Agmen claudunt A 3. 3′. 3″. 3* *cum Fredegario soli consentientes:*

I, 19. quibusque] *A* 3. 3′. 3″. 3*; quibusquae *Fr.;* quibuscumque *rell.; cf. I*, 27. queque, *ubi* quaecumque

15 *A* 3. *B* 2;

I, 20. Hii] *A* 3. 3′. 3″ *cum Fr.;* Hi *A* 3* *cum rell.*,

atque eximiam lectionem ex eisdem erui licuit hanc:

I, 30. patebatur] *A* 3. 3″; patiebatur *A* 3′; patebat *A* 3* *cum rell.*

20 *Certa igitur lege in diiudicandis rebus grammaticis uti non licet nisi ea, quae explorato auctoris sermone constituitur.*

De orthographicis idem fere dicendum est. Praestantia codicis A 1*a iis locis quos expilavit Fredegarius certo certius comprobatur, sed ex hoc collatisque Ionae scriptis intellegitur,*

25 *etiam reliquis libris haud spernenda inesse, inprimis libro B* 1*a. Ducem igitur A* 1*a secutus sum, quatenus auctoritati ipsius fides non derogabatur, laterculoque composito accuratius explicavi, quibus locis eum Fredegariumque admiserim aut alios libros praetulerim, uncinis includens lectiones improbatas.*

30 [a *pro* e: insaniabant, nitabantur *pr. m. A* 1*a*];

[e *pro* a: copiem *(cf.* cupiem *V. Ioh. c.* 13*)*, cruentem, redundebat *pr. m. A* 1*a*];

ae *pro* e: *voc.* aeternę,

abl. formidinae *Fr.*, mentae *A* 4,

35 *adv.* aequae,

[demonstræt, excitæt *pr. m. A* 1*a*],

conquęstus *A* 1*a*. *B* 1*a*. *b* (conquestus *Fr.*),

aederit *A* 1*a*,

ęgestatis *A* 1*a* (aegentum *V. Ioh. c.* 8),

40 aequus *saepe A* 1*a*. *B* 1*a*,

aescas *A* 2*a*. *B* 1*b*,

ęsum (aesuriunt *V. Ioh. c.* 8),

[-quę, -quae *saepe A* 1*a*],

[saeveritas *A* 1*a*. *B* 2];

e *pro* ae *admisi, sicut in A* 1*a legitur, atque etiam apud Fredegarium occurrunt haec:*

misere reginae,
largitatis nostre;

ae *pro* i: quae *pro* qui *n. sing.*;

*p. 50. **assimilatae sunt praepositiones:*
ammonitione, ammonitus,
[attentius *A* 1*a. b,* compagem *A* 1*a,* optemperaret *A* 1*a. b.* 2];
in universum autem praepositiones non assimilatae sunt, consentiente Fredegario:
adgressa, adlocuntur, adtingunt, conp., obtemperare *A* 1*a. Fr.,*
[exconmunicatio *A* 1*a*];

b *pro* p: obtio,
[labides, poblitibus, brimi, stibulam *A* 1*a*];

p *pro* b: [palsama *A* 1*a*],
vipurna;

b pro v: exubias (exuvias *A* 3; excubias *rell.*),
salibo *pr. m. A* 1*a cum V. Ioh. c.* 10,
[redundabit *pr. m. A* 1*a*];

[v *pro* b: narravimus *pr. m. A* 1*a*];

c *inserta*: [dictionis *pr. m. A* 1*a* (dictione *V. Ioh. c.* 15; *at* ditionis *A* 1*b. B* 1*a. Fr.*],
fauctores *A* 2,
fructix, fructices *A* 1*a ter, B* 1*a bis,* fructicum *semel A* 2,
saepefactus *codd. meliores saepe:*
menda falsa etymologia exorta ad auctorem ipsum referam;

[c *pro* g: pervacare *pr. m. A* 1*a*];

g *pro* c: auligae *pro* aulici *pr. m. A* 1*a cum Fr., pr. m. B* 1*a* (auli regiae *Fr.*; auliregi *A* 1*d*), *gen.* auligum *A* 1*d et pr. m. B* 1*a cum Fr.,*
[elugubrare, exegrare, migare *taliaque saepe A* 1*a*],
opaga *A* 1*a. B* 1*a;*

c *pro* qu: adlocuntur *A* 1*a. Fr.;*

qu *pro* c: querqui *pro* querci *pr. m. A* 1*a. B* 1*a et pr. m. B* 1*a,* quur *Fr. et sic scripsi,* qur *semper B* 1*a cum V. Ioh. c.* 7;

[ci *pro* ti: attencius, demenciae, forcior, pocior *Fr.*];

[t *ante* i *loco* c *codicibus a librariis illata videtur esse atque apud Fredegarium legitur:*

pertenaciae, provincias,
quare libros vel meliores ita errantes non curavi];

d *pro* t: adque *pr. m. A* 1*a cum V. Ioh.*,
inquid *ter Fr. cum V. Ioh. et Ved, semel pr. m. A* 1*a*, *ter A* 2 *et B* 1*a*,
idemque,
reliquid *pr. m. A* 1*a et B* 1*a cum V. Ved. c.* 8,
[detenderint *A* 1*a*];

t *pro* d: repetare *A* 1*a (ter). B* 1*a (bis) cum Fr.; at*
repedare *semel A* 1*a. b. B* 2. *Fr.;*

e *pro* i: 3. *decl.* [*nom. sing.*: pingues, pisces *A* 1*a*, regales proles *Fr.*];
gen.: dignitates, pociores *Fr.*,
lapides *pr. m. A* 1*a. B* 1*a*,
caritates, flagrantes, fratres, labores, pietates, religiones *pr. m. A* 1*a*,
multitudines *pr. m. A* 4;
dat.: conditore *Fr.*,
consistente, modolamine *A* 1*a*,
corde *A* 3,
oratione *codd. cum Fr. et A* 1*a*,
religione *A* 1*d*. 3. *B* 1*a*. 2 *(non Fr.) et A* 1*a(?)*. 2 *et A* 1*c. d.* 3,
*societate *pr. m. A* 1*a*, **p.* 51.
-e *nonnumquam A* 3 *et A* 4;
[*abl.*: singulare *pr. m. A* 1*a*];
abl. pl.: atrociorebus *Fr.*,
legebus *A* 4;

pronom. [ille *dat. pr. m. A* 1*a*],
ille *n. pl. Fr. et pr. m. A* 1*a*,
[ipse *pr. m. A* 1*a*];

[1. *coniug.* sotiares *A* 1*a*];

[2. *coniug.* vovet *pr. m. A* 1*a*];

3. *coniug.* 2. *pers.*: canes, capes,
cernes, diffundes *A* 1*a*,
incoles *pr. m. A* 1*a*,
[promes,
reminisceres *pr. m. A* 1*a*];
3. *pers.*: adtollet, desinet, dicet, inponet *pr. m. A* 1*a*,
inquiret *A* 1*a (non Fr.)*,

e *pro* i: 3. *coniug.* 3. *pers.:* occurret *pr. m. A* 1*a*,
pellet *A* 1*a cum Fr.*,
poscet, tradet, trahet *pr. m. A* 1*a*,
teget *A* 1*a (pr. m.* deget*). B* 1*a*; 5
[*part.:* posetum *Fr.*];
[4. *coniug.:* proderet *A* 1*a. b.* 2, *at* prodiret *B* 1*a.* 2 *cum Fr.*,
reppereant, venere *pr. m. A* 1*a*,
venerit *Fr.*, *at* veniret *rell.*]; 10
[admenistrata, altissemus *Fr.*],
in compositis: 1) *-cidere,* incedere *A* 1*a.* 2, 2) *-didit,* condedit *pr. m. A* 1*a*, ededit *codd.*, indedit *pr. m. A* 1*a*, indederat *Fr.*,
3) *-quirere,* conquererent *pr. m. A* 1*a*, 15
4) *-sidere,* obsedere *pr. m. B* 1*a*, resedere *pr. m. A* 1*a et B* 1*a*, 5) *-stitit,* exstetit, substetet *pr. m. A* 1*a*,
6) *-tinere,* detenis *pr. m. A* 1*a. B* 1*a*,
defert *pro* differt *A* 1*a. B* 2, 20
defundere, defusa *pro* diff. *A* 1*a*,
delucolo *Fr.*,
[deminuere, demisere *A* 1*a*],
[evigelasset, glescentem *pr. m. A* 1*a*],
grates *A* 1*a. a**, 25
[inlicetis *Fr.*],
-iscere, contremesce,
itenere *Fr. et B* 2 *bis;* iteneris *pr. m. A* 2,
[menistri *Fr.*],
[munimene *A* 1*a*], 30
osteo *pr. m. A* 1*a*,
palleum *A* 1*a cum Fr.*,
[pertenaciae, publecam *Fr.*],
relegio *Fr. cum V. Ioh. et Ved.*,
[seviretate *Fr.*], 35
[selenti *A* 1*a*, *corr.*],
[solamenis *Fr.*],
sterelis *A* 1*a*, *p. 52.
[undeque? *pr. m. A* 1*a*],
*vademonium (vadaem. *Fr.*) *semper,* 40
[venerabelis, vegens *Fr.*],
vero *A* 1*a;* verum *Fr.*;

i *pro* e: *decl. nom. sing.* alis *A* 1*b. B* 1*a*,
milis *pr. m. A* 1*a*,

i *pro* e: *decl. nom. sing.* prolis *A* 1*a*. *B* 1*a*. 2 (prolexs *Fr.*),
sobolis *A* 1*a*. *B* 2,
sospis *A* 1*a*;
abl. sing. cecitati *A* 1*a*,
5 crispanti,
imitationi,
luci *A* 1*a*,
urguenti *Fr.*;
nom. et acc. pl. obtemperantis *Fr.*,
10 oportunitatis *pr. m. A* 1*a*,
optamatis omnis *Fr.*,
plebis *pr. m. A* 1*a*,
proceris *Fr.*,
regis *pr. m. B* 1*a*,
15 veteris *A* 1*a*. *B* 1*a*;
[*pron.* illi *n. sing. Fr.*,
si *pro* se *pr. m. A* 1*a*];
[1. *coniug.* increpit *A* 1*a*,
perturbarint *Fr.*];
20 2. *coniug.* preberis *A* 1*a*. *B* 1*a* (*cf.* indigeris *V. Ioh. c.* 8),
[augit, praepollit, refulgit, splendit *pr. m. A* 1*a*],
[vidit *codd.*],
25 [urguitur *pr. m. A* 1*a*, *at* urguetur *Fr.*],
delituros *pr. m. A* 1*a*. *B* 1*a*;
3. *coniug.* [crederis *pr. m. A* 1*a*, *bis*],
cerniret *Fr.*,
siniret *pr. m. A* 1*a*,
30 poscerit *Fr. cum V. Ioh. c.* 13,
aederit, praeciderit, tenderit, volverit *pr. m. A* 1*a*,
avellerint *pr. m. A* 1*a*;
[4. *coniug.* venerit *pro* veniret *ter Fr.*];
35 vellit *A* 1*a*. *Fr. cum V. Ioh. c.* 10,
velit *pro* vellet *A* 1*a*. *B* 1*a*. 2,
vellint *A* 1*a*. *B* 1*a*. *Fr.* (*alias* vellent),
velint *optimi*, vellent *A* 1*b*. 2;
[accideret *pro* accederet *Fr.*],
40 calciamentorum,
de- *in compositis:*
dimersurum *codd. cum Fr.;* dimersus *A* 1*a*. *B* 1*a;* dimergi *B* 1*a*. *b*,

i *pro* e: de- *in compositis:*
disciscat *A* 1*b*. 2. *Fr.*; discisceret *A* 1*a*. 2. *B* 1*b*. *Fr.*,
discribere,
disperantibus *A* 1*a*. *B* 1*a*, 5
[distinare *saepe A* 1*a*, dest. *Fr.*],
distruas *A* 1*b cum Fr.*,
*p. 53. *[deniget, dinuo *Fr.*],
[herimi *A* 1*a*],
-escere: aduliscens *semper A* 1*a*. — inluciscente *A* 1*a*. *b*. — pubiscens *pr. m. A* 1*a*, 10
[incrimenta *Fr.*],
monastirii *Fr.*,
[negligentia *saepe A* 1*a*],
pavifacti *A* 1*a cum Fr.*, 15
[signitia *pr. m. A* 1*a*],
[seviretate *Fr.*],
[sini *pro* sine *A* 1*a*],
supplimentum *A* 1*a cum Fr.*, *saepe A* 1*a*, *semel A* 1*a*. *B* 1*a*, 20
[timerario *Fr.*],
[vicisimo *pr. m. A* 1*a*];

e *pro* y: zepherorum;
f *pro* ph: falangas, faleramenta, scafa *plerumque*;
[ff *pro* ph: scaffa *saepe A* 1*a*]; 25
[ph *pro* f: prophanum *A* 1*a*. *b*. 2, *non B* 1*a*];
g *pro* qu: ligor *B* 1*a cum V. Ved. c.* 7 (licor *et* liquor *A* 1*a*);

geminatio male omissa:
[c: acommodare *B* 1*a*, acommendare *et* accomodare *A* 1*a*, *alias recte*, 30
eclesia *Fr.*, *at* ecclesia *A* 1*a*, aecclesia *B* 1*a*];
[d: redidit *A* 1*a*];
f: dificilium *pr. m. A* 1*a*. *B* 1*a*,
defert *pro* differt *A* 1*a*. *B* 2 (difert *B* 1*a*),
defusa *pro* diffusa *pr. m. A* 1*a*; 35
[l: pululent *pr. m. A* 1*a*,
solemnis, solemnitatis *A* 1*a*];
m: comeatu;
p: [opidum *A* 1*a cum V. Vedast. c.* 2. 9],
oportunus *A* 1*a cum Fr.*, 40
[reperit *A* 1*a et A* 1*a*. *B* 1*a*; reperisset *A* 1*a*. *b*];
[s: amisione *A* 1*a*, *cf. V. Ioh. c.* 4,

geminatio male omissa:
[s: habisent *pro* abissent, exusit, fesa, iusis, necesarius, permisuros, progresu *A* 1*a*];
geminatio male admissa:
5 [f: aedifficasti *A* 1*a*];
[l: exillium *pr. m. A* 1*a*];
[m: commites *pr. m. A* 1*a, cf. V. Vedast. c.* 5: commitari, reumma *A* 1*a*];
p: inoppinato *A* 1*a*,
10 repperire *A* 1*a*. *B* 2, repperiunt *A* 1*a*. *B* 2 *cum Fr.*, repperiebat *A* 1*a*. 2. *B* 1*a*, reppertum *A* 1*a*,
reppetunt *A* 1*a*. 2. *B* 1*a*,
suppellectilem *A* 1*a*. *B* 2;
r: obserrare *A* 1*a*. 4,
15 serraculum *(non B* 1*a)*;
h *omissa:* abenis *A* 2. *B* 1*a*. 2 *et B* 1*a*. *b*. 2 *cum Fr.*,
alitus,
austu *A* 1*a*. *B* 1*a* (austa *V. Ioh. c.* 17),
*[erbarum, is *A* 1*a*], *p. 54.
20 [oram, orreum, orrida, ortatur *A* 1*a*],
[anelitu *A* 1*a*. *B* 1*b, alias recte*],
debaccans,
[pulcritudine *A* 1*a*];
h *addita:* [habietibus, habisent *pr. m. A* 1*a*],
25 habund- *A* 1*a saepe, B* 1*a nonnumquam*,
hac *Fr., bis A* 1*a, semel B* 1*a*,
[hanxius *pr. m. A* 1*a*],
heremus *semper codd.*,
his *Fr., alias A* 2. *B* 1*a et B* 1*a*,
30 hisdem,
[abhominatus *A* 1*a*],
[honera *A* 1*a*; honeratos *(A* 1*a)*. *B* 1*a*. 2; *cf.* honerari *V. Ved. c.* 5],
[hora, exhorta *A* 1*a*],
35 [hostium *A* 1*a bis, A* 2 *bis;* hostiarius *A* 1*a*. *B* 2];
n *pro* m: *acc.* calmen *codd., alias B* 1*a*,
[demun, menbra *A* 1*a*];
o *pro* u: *decl. nom.* animos,
cibos *A* 1*a*;
40 *abl.* famulato *pr. m. A* 1*a*,
porto *A* 1*a*. 2,
rito *pr. m. A* 1*a*. *B* 1*a*,
vomito *pr. m. A* 1*a*;
[*acc. pl.* sumptos *A* 1*a*];

o *pro* u: [*coni.* largitor *pr. m. A* 1*a*];
[commotasti *A* 1*a*],
[costudiis *Fr.*],
depotatis *Fr.*,
edocare *A* 1*a*, *B* 1*a*, 5
[fororem, iobet *Fr.*],
[iocunda *A* 1*a*],
murmore *A* 1*a*. *B* 1*a*,
[noncupare *pr. m. A* 1*a*, *alias pr. m. B* 2],
[sulforeos, tellori *pr. m. A* 1*a*], 10
-ul-: adolator *A* 1*a*, *alias A* 1*a*. *B* 1*a*,
cellolam *pr. m. A* 1*a cum V. Vedast. c.* 4. 8. 10,
delucolo, famolus *Fr.*,
modolamen *A* 1*a*. *B* 1*a*,
parvolus *Fr.*, 15
paulolum *A* 1*a*,
pericolum *Fr.*,
presole *pr. m. A* 1*a cum V. Ved. c.* 1,
orbem *pr. m. A* 1*a*. *B* 1*b cum V. Ioh. prol.*;
orna *codd.*; 20
[tellori *pr. m. A* 1*a*];

u *pro* o: 2. *decl. abl. sing.* adversu *A* 1*a* (*pr. m.*). 2,
antedictu *A* 3,
collectu *A* 1*b*,
dictu, 25
furtu *A* 1*a bis*,
austu *A* 1*a*. *B* 1*a*,
*p. 55. *peractu,
prefatu sinu *pr. m. A* 1*a*. 2,
visu *A* 1*a*, *corr.*; 30
acc. pl. ablutus *pr. m. A* 1*a*,
candidatus *A* 1*a*,
castigatus *B* 1*a*,
chorus *B* 1*a*. *b*,
episcopus *Fr.*, 35
gloriosus, necessarius *pr. m. A* 1*a*,
medius *A* 4. *B* 1*a*,
nuncius, parvolus, permotus *Fr.*,
praepositus *A* 1*a*, *corr.*,
rubus *A* 1*a*. *B* 1*a*, 40
suus *A* 4,
suscepturus *Fr.*,
triumphus *A* 2. *B* 1*a*. 2,
ultimus alitus *B* 1*a*,

u *pro* o: 2. *decl. acc. pl.* vicinus *Fr.;*
[abuminatus *Fr.*],
caenubium *B* 1*a cum Fr.* (*semel* cinubii) *et V. Ioh. c.* 17 (*ubi saepius* coenubium),
5 [costudiis *Fr.*],
[lucum *pr. m. A* 1*a*],
-ori-: perfuncturio *B* 1*a. b*,
refecturium *A* 1*a cum Fr.*,
[permuta *Fr.*],
10 [prestulantur, scupulorum, turpere *pr. m. A* 1*a*];
oe *pro* e: coepit *A* 1*a. b. B* 1*a*, concoepti *A* 1*a*,
loetifera *A* 2. *B* 1*a. b.* 2,
poenes *Fr. et alias A* 1*a, A* 1*a.* 2, *A* 1*a. B* 1*a, A* 4. *B* 1*a. b* (poenis *pr. m. A* 1*a;* pęnes *B* 1*a saepe;*
15 paenes *V. Ved. c.* 7);
[p *inserta:* dampno *A* 1*a, corr.*,
tempnentes *A* 1*a.* 2];
p *omissa:* depromsimus *A* 1*a. B* 1*a*;
ph *pro* v: stipham (stip:am *A* 1*a*) *A* 1*a. B* 1*a*;
20 r *addita:* frustra *codd. cum Fr., alias A* 1*b.* 2. *B* 2;
x *pro* xs: *exilio, existeret, expectare,
[*at* exspoliator *A* 1*a*],
exulandum;
[xs *pro* s: prolexs *Fr.*];
25 xs *pro* x: exsequentur *A* 1*a.* 2. *B* 1*a;*
ex *pro* s: expectaculum,
exspreta *A* 1c (*cf.* exprevit *V. Ioh. c.* 10);
y *pro* i: [cybus, ymber *semper A* 1*a*],
tyro *A* 1*a.* 2. *B* 2.

30 *Permutationes litterarum* e — i, o — u *multo plures apud Fredegarium quam in codicibus nostris deprehenduntur, verique non dissimile est textum, quem ad hos solos formare potui, quantum ad rationem scribendi auctore ipso paulo esse emendatiorem, cum qui extant codices saeculum X. non* 35 *superent. Attamen in universum liber I. ita traditus est, sicut auctor eum composuerat, dubiaque pauca relinquuntur. Discrepantiam lectionum variantium ad orthographica pertinentem non attuli nisi graviorem. Nomina *autem propria a textu discrepantia apparatui accurate intuli, exceptis usi-* 40 *tatioribus originis Germanicae, quae collecta praefationi inserere visum est, ne semper eaedem aut fere eaedem iterarentur lectiones. Dum in plerisque codicibus nomina* Hild-, *p. 56.

Hilp- *per* H *scribuntur, in uno A* 3 *orthographia Merowingica* Child-, Chilp- *adhuc superest, ibique etiam* -charius *saepe legitur, dum reliqui* -harius *vel* -arius *exhibent.*

Brunichildis] Brunechildis *Fr.*; Brunihildis *A* 1. 1*a**. *b. c (semper). d.* 2*a. B* 1*a (plerumque);* Bruniheldis *A* 2*a, raro B* 1*a;* Brunicheldis *nonnumquam A* 2*a;* Brunnihildis *A* 1*a (passim). a* (saepe). b;* Brunnehildis *A* 1*a;* Brunhildis *A* 1*b;* Brunhild *A* 1*a;* Brunildis *A* 1*a. b;* Brunnildis *A* 1*b.*

Childebertus] *A* 3; Hildibertus *A* 1*a. a*. b (semel* Hiltibertus*);* Hildebertus *passim A* 1*c. B* 1*a.* 2, *raro A* 1*d;* Hildeberthus, Heldebertus *B* 1*a.*

Chilpericus] *semel A* 3; *alias* Hilpericus, Helpericus.

Chlotharius] Chlotar. *A* 1*a* (saepe). c. d;* Chotharius *non raro B* 1*a;* Clotharius *saepe A* 1*c.* 2*a. B* 1*a.* 2; Chlodharius *A* 1*a (saepe). b;* Chlodarius, Clodharius *A* 1*a;* Glotharius *B* 1*a;* Glodharius *A* 1*a;* Lotharius *A* 1*c. d.*

Sigibertus] Sigiberthus *semper B* 1*a. b, raro A* 1*d.* 2*a.*

Theud.] *saepe A* 1*a. d, nonnumquam A* 1*a*.* 2. 2*a. B* 1*a. b.* 2 *et sic semper scripsi;* Teud. *raro A* 1*d.* 2*a; praeterea* Theod. *vel* Teod. *in codicibus legitur, raro in omnibus; at* Theud. *et* Teud. *Fr.*

Theudebertus] *A* 1*a (saepe). a*. d.* 2. 2*a. B* 1*b et sic semper scripsi;* Theudeberthus *B* 1*a;* Theodebertus *A* 1*a. b.* 2. *B* 1*a. b.* 2; Theodeberthi *A* 1*a;* Theodeperti *A* 1*b;* Theodoberti *frequenter A* 3.

Theudericus] Theuderichus *nonnumquam,* Theoderichus *passim A* 1*a.*

In libro secundo recensendo non eadem qua in priore subsidiorum copia abundavimus, deficiente exemplari y, deficientibus etiam codicum praestantiorum x partibus magnis. Nam in V. Athalae (II, 1—6*) codice A* 1*b caremus neque Luxoviensis et Evoriacensis historia (II,* 7—22*) in A* 1*a legitur, quippe qui Bobiensem tantum contineat; V. Bertulfi (II,* 23—25*) codicibus A* 1*c. d deest, ipsa una cum V. Athalae codici A* 1*e, tota posterior libri pars (II,* 11—25*) codici A* 2. *Damnum autem quod liber A* 1*b passus erat codice praestantissimo A* $1b^1$ *reperto facile reparari poterat, in quo ipsa quae ibi desideratur V. Athalae legitur. Iam quibus in codicibus singulae huius libri partes traditae sint, ex hoc conspectu cognosci licet.*

V. Athalae (*II*, 1—6)	*A* 1*a*			*A*1*b*^{1}	*A* 1*c*	*A*1*c**	*A* 1*d*		*A* 2	*A* 2*a*	*B* 1*a*
V. Eustasii (*II*, 7—10)		*A* 1*b*	*A*1*b**		*A* 1*c*		*A d*	*A* 1*e*	*A* 2	*A* 2*a* *ad c.* 8	*B* 1*a*
Mirac. Evoriac. (*II*, 11—22)		*A* 1*b*	*A*1*b**		*A* 1*c*		*A* 1*d*	*A* 1*e*		*A* 2*a*	*B* 1*a*
V. Bertulfi (*II*, 23—25)	*A* 1*a*	*A* 1*b*	*A*1*b**							*A* 2*a*	*B* 1*a*

Laterculum capitum in plerisque codicibus praetermissum perfectum solus A 1*c, priorem partem ad c.* 10. *etiam A* 2. 2*c*^{1} *continent atque in A* 2 *subscriptio legitur haec:* Expliciunt capitula libri secundi. *Quare factum est, ut A* 2*a, addens quae ibi desideratur posteriorem libri partem (II,* 11—25*), tertium librum statueret, cui et laterculum praeposuit* (Incipiunt capitula) *et praescriptionem hanc:* Incipit liber tertius. *Tituli in laterculo collecti iidem capitibus singulis praescripti sunt neque vero capitum praescriptiones omnes adsunt, sed A* 1*d II,* 1—6. 11—22, *A* 2 *partem textui suo convenientem ad c.* 9, *B* 1*a omnium plenissimus totam seriem ad c.* 22. *exhibet, dum in posteriore libro (II,* 23—25*) codices omnes deficiunt, ita ut tituli insequentes ad laterculum supplendi essent.*

**Codex autem B* 1*a, indole sua mutata, in libro II. neque retractationis arbitrariae, qua sermonem libri primi expolitum esse dixi, speciem prae se fert neque condicionem peculiarem obtinet, quam ei origo ab exemplari y deducta in libro I. asseruerat. Menda enim iam in ipso deprehenduntur aperta familiae A* 1 *neque unum exemplar librarius adhibuisse videtur, sed duo diversae originis. Certe per maximam huius libri partem, scilicet per vitas trium abbatum (II,* 1—10. 23—25*), B* 1*a cum codice A* 1*b vel A* 1*b*^{1} *in rectis et in falsis lectionibus convenit:* *p. 57.

II, 1. saeculi] *rell.; om. B* 1*a cum A* 1*b*^{1}*;*
II, 5. tempus [mensis *add. A* 1*a;* que *add. A* 1*c*] Februarii [mensis *add. B* 1*a cum A* 1*b*^{1}]*;*
II, 9. sed postea beatum *add. A* 1*c. d. e.* 2; *om. B* 1*a cum A* 1*b;*
ib. tondi] *A* 1*c. d;* totondi *A* 2; tonderi *A* 1*e*; praecidi *B* 1*a cum A* 1*b;*
II, 10. ope] *B* 1*a cum A* 1*b; om. A* 1*c. d. e.* 2;

II, 24. patrandum opus] *recte A* 1*a*. 2*a et sic codd. omnes II,* 25; patratum o. *B* 1*a cum A* 1*b;*
II, 25. large dapes] *recte B* 1*a cum A* 1*b* (*infra* auxit fides—dapes); largitas opes *A* 1*a;* larg:: post *A* 2*a;*
ib. quam — — vulgo vocant] *recte B* 1*a cum A* 1*b* (*cf. I,* 17: quam vulgo homines — — vocant); quam — — vulgus vocat *A* 1*a*. 2*a;* 5
ib. fuit consilii] *recte B* 1*a cum A* 1*b (cf. V. Ved. c.* 5*; V. Ioh. c.* 3*);* fuit consilium *A* 1*a*. 2*a*.

In Miraculis autem Evoriacensibus (II, 11—22*) codex B* 1*a manifesto cum A* 1*c. d aut cum A* 1*e facit, consentiente A* 1*b cum A* 2*a, alteraque haec ipsius natura ab ipsa praescriptione incipit cum A* 1*d accurate conveniente indeque continuatur usque ad subscriptionem (II,* 22*) hoc modo:* 10

II, 15. ducturam] *recte A* 1*b. e.* 2*a;* ducendam *B* 1*a cum A* 1*c. d;* 15
II, 17. dulcia modulamina canere] *scripsi, comparato loco simili II,* 16 *(infra p.* 267, 25*);* dulci modulamine c. *A* 1*b*. 2*a;* dulci modulatione c. *falso A* 1*c. d. e. B* 1*a;* 20
II, 18. segregatura] *recte A* 1*b. e.* 2*a;* segreganda *B* 1*a cum A* 1*c. d;*
II, 19. Iamque menses sex transierant, quo functa corpora condita fuerant] *A* 1*d recte, ut videtur (cf. I,* 11: iamque quinquaginta dies transierant*);* I. q. transierant menses sex, ex quo defuncta c. c. f. *A* 1*c;* transierant *om. B* 1*a cum A* 1*e;* I. q. menses (mensis *A* 2*a*), ex quo f. (defuncta *A* 1*b*) c. c. f. *A* 1*b*. 2*a;* 25
ib. terrae residui] *A* 1*b*. 2*a;* terrae *om. B* 1*a cum A* 1*c. d. e;* 30
II, 20. omnique anxietatum mole] *A* 1*b*. 2*a;* omnique anxietate *B* 1*a cum A* 1*c. d. e;*
ib. Cumque ergo, ut diximus, extremos (extremas *A* 2*a*) expectaret exitus] *recte A* 1*b*. 2*a* (*cf. supra:* cum iam extremas praesentis vitae expectaret amittere horas); Cumque ergo, ut d., extremos (expectaret *om.*) exitus *A* 1*e;* Cum quo (*e corr.* Cumque *A* 1*d*) ergo, ut d., extremo (expectaret *om.*) exitu *B* 1*a cum A* 1*c. d;* 35 40
II, 22. sucus qui (sucos qui *B* 1*a cum A* 1*c. d, cf. I,* 16, *p.* 179, 16*;* secus quae *A* 1*e et pr. m.* 2*a;* fecis quae *m. al. A* 2*a;* feces quae *A* 1*b*) ex *(om. A* 1*e)* cervisae reliquiis proiciuntur *(*proicitur *A* 1*e*. 2*a).*

Librarium B 1*a complurribus exemplaribus usum esse vel ex turbato ordine vitarum concludi licet, nam V. Bertulfi (II, 23—25) inter Athalam (II,* 1—6*) et Eustasium (II,* 7—10*) locum ibi occupat, ita ut Miracula Evoriacensia iam agmen* 5 *claudant.*

Quae cum ita sint, totum libri secundi fundamentum ad codices A 1 *et A* 2 *iam relatum est. Ex his potiorem fidem A* 1*a. b*[1]. *B* 1*a merentur, qui etiam grammaticam barbaram aut omnes aut singuli integram saepe servaverunt:*

10 *II,* 1. augi] *A* 1*a. B* 1*a;* agi *rell.;*
ib. intentu] *A* 1*a. b*[1]. *B* 1*a;* in tantum *A* 1*c**. *d;* in obtentu *A* 2; obtectu *corr.* obtecti *A* 2*a;*
ib. e luporum ora] *pr. m. A* 1*b*[1]; e l. ore *rell.;*
II, 5. post — intervallo] *A* 1*b*[1]. *B* 1*a;* post — inter-
15 valla *vel* intervallum *rell.;*
II, 6. a caelestia munera] *pr. m. A*1*b*[1]; ad caelestia munera *pr. m. B* 1*a;* a caelesti munere *rell.;*
II, 10. ob quibusdam neglectis] *B* 1*a;* ob qu(a)edam neglecta *A* 1*e*. 2; pro quibusdam neglectis *A* 1*b. c. d.*

20 **Sane vera lectio nonnumquam in nullo reperiebatur, sed libris inter se discrepantibus ita conicienda erat:* *p. 58.

II, 9. a c. moribus *(ita A* 1*c. e. B* 1*a;* more *A* 1*b. d.* 2*)* disciscere] *legas:* a c. mores d., *comparato loco hoc I,* 19: ab o. s. mores *(ita B* 1*a cum Fr.;*
25 moribus *A* 1*a. b.* 3; more *A* 1*c.* 2*)* disciscat;
ib. ab o. mores disciscere] *iterum conicias;* ab o. moribus desciscere *A* 1*e;* ab o. more disciscere *B* 1*c;* ab o. more discisci (descisci *A* 1*b**; descisti *A* 1*b;* discindi *A* 1*c*) *rell.*

30 *Codex A* 1*a inter reliquos praestare videtur h. l.:*
II, 24. loetalibus] *pr. m. A* 1*a;* loco e talibus *(ita B* 1*a;* et alibus *A* 2*a;* et talibus *A* 1*b) rell.*

Etiam codex A 1*b licet magna cum licentia immutatus sit:*
II, 9. barriditatis] *A* 2; bariditatis *B* 1*a*; parilitatis
35 *A* 1*c. d. e;* vanitati *A* 1*b;*
ib. faciditate] *A* 2. *B* 1*a*; facilitatem *A* 1*e*; fa(cundia *m. al. in litura*) *A* 1*d;* felicitate *A* 1*b;* facetia *A* 1*e;*
ib. Tretecus] *A* 2. *B* 1*a*; Tretecus (Tritecus *A* 1*c*; Tricenus *A* 1*d*) episcopus *A* 1*c. d. e*; hereticus *A* 1*b*;
40 *II,* 10. expers] *A* 1*c. d. B* 1*a*; experta *A* 1*b. e.* 2,

multisque hiatibus laboret, tamen inter paleas lectiones quoque splendidas exhibet inprimis in Miraculis Evoriacensibus:
II, 19. praeter favill(a)e *(ita A* 1*b. e. B* 1*a*; favillas *rell.)* vestigium *(ita A* 1*b*; vestium *rell.);*

II, 22. ratum ducimus intimare] *A* 1*b* (ratum ducere *elocutio Ionae propria est);* intimari curavimus *A* 1*e*; intimare curabimus (curamus *A* 2*a*) *rell.*

Librum A $1b^1$ *ad familiam A* 1 *pertinere e locis subsequentibus intellegitur:*

II, 2. vir] *om. A* $1b^1$. *c. d;*

II, 4. opponendis] conponendis *A* $1b^1$. *c. d.*

Inter reliquam primi generis prolem duo maioris auctoritatis libri nunc emerserunt A 1*d et A* 1*e, cognatum A* 1*c cum clientela ipsius A* $1c^*$. c^{**} *haud raro superantes, tresque fratres V. Eustasii praefationem interpolatam praemittentes iisdem naevis laborant:*

II, 7. Villae] quoque *add. A* 1*c. d. e;*

ib. adversum] contra *A* 1*c. d. e;*

ib. felicem fugam — arreptam] felici fuga — arrepto itinere (arreptum iter *A* 1*d*) *A* 1*c. d. e;*

II, 9. comeatum] licentiam *A* 1*c. d. e, textum male immutantes;*

II, 12. oret] roget *A* 1*c. d. e.*

Deficiente codice A 1*e textus V. Athalae in reliquis eodem loco hiat:*

II, 2. violento — collis latera] *om. A* 1*c.* c^*. c^{**}. *d; discrepantibus vero inter se his libris codex A* 1*d minus aberravit propinquis:*

II, 5. quiete] que *A* 1*d; om. A* 1*c.* c^*. c^{**},

et non tantum cum aliis melioris notae codicibus accusativum absolutum accurate servavit ab his praetermissum:

II, 1. receptas oves] *A* 1*d cum A* $1b^1$. *B* 1*a; haec om. A* 1*c.* c^*. c^{**},

sed etiam solus veram auctoris elocutionem posteris tradidit hoc loco:

II, 4. tediebatur] *A* 1*d;* tebatur *pr. m. A* 2; tenebatur *A* 1*a;* tegebatur *A* 2*a;* terebatur *B* 1*a;* terrebatur *A* $1b^1$; tedebat *A* 1c.

Codex A 1e *haud raro a propinquis deerravit, qui propiore necessitudine inter se coniuncti sunt:*

II, 7. deplorat] in(m)plorat *A* 1*c. d,*

immo locos nonnullos omnino retractatos tradidit (e. gr. II, 9. 10*) atque interpolationes ipsius facile deteguntur:*

II, 11. hortamina] merita *A* 1*e (sed II,* 17: hortamina *omnes).*

Sed etsi duce plane certo eo uti non licet, meliorum tamen librorum lectiones nonnumquam confirmavit, relicta affinitate sua:

II, 11. retineret] *A* 1*b. e.* 2*a*; teneret *A* 1*c. d. B* 1*a,*

splendidasque idem solus servavit haud paucas, reliquis aberrantibus omnibus:

II, 9. colligatim] *A* 1*e; collocatim *B* 1*a;* tellicatim *A* 2; stilliatim *A* 1*d;* singillatim *A* 1*b; om. A* 1*c,*

5 *atque inprimis in Miraculis Evoriacensibus sermonem auctoris parum correctum ex hoc codice semel atque iterum melius cognosci licet quam ex reliquis:*

II, 11. coenubio — quem — quemque] *A* 1*e;* c. — quod — quodque (quod *A* 1*c. d*) *rell.;*

10 *ib.* cum fluenta] *A* 1*e;* cum fluentis *A* 1*b. c;* c. fluenti (fluenti: *A* 2*a*) *A* 1*d.* 2*a. B* 1*a.*

Haec tota stirps, scilicet A 1*c. d. e, una cum libro deteriore A* 2*a, qui cum reliquis accurata imitatione certare nequit, lectionem archetypi sola servavit h. l.:*

15 *II,* 12. postulat patri matrique] *A* 1*c. d. e.* 2*a;* p. patrem matremque (que *om. A* 1*b*) *A* 1*b. B* 1*a.*

Exemplaria ea quae B 1*a adhibuit nostris codicibus A* 1 *ut antiquiora ita etiam emendatiora fuisse, ex aetate et fide huius libri colligi licet atque in V. Bertulfi idem cum socio* 20 *A* 1*b collegium alterum A* 1*a.* 2*a haud raro superare videtur. In universum vera lectio in unoquoque fere codice occurrere poterat atque in Miraculis Evoriacensibus fontes nostri ita deficiunt, ut non semel ad coniecturam confugiendum esset.*

Libri II. partes singulas cum codicibus A 1*a. b. b*[1]*. c.* 25 2. 2*a. B* 1*a contuli, cum A* 1*d. e contulit W. Levison socius meus. Discrepantiam lectionum variantium plenam e codicibus tantum A* 1*a et B* 1*a adnotavi atque reliquorum farraginem sicut in libro I. ita in hoc adhibitis exemplaribus similibus purgare nisus sum. Itaque praeter codices A* 1*b* 30 *et A* 1*c usus sum A* 1*b* et A* 1*c* (II,* 1—6*) ad menda tollenda ea, quae in his non redeunt; consentientes vero hos iuxta illos in apparatu critico nominatim minime citavi, quos subaudiri licet, nisi contrarium adnotatum est. Deficientibus codicibus A* 1*b. b* ad capita* 1—6 *libri alterius recensenda* 35 *A* 1*b*[1] *ita adhibui, ut fere omnia exscripserim, atque in Miraculis Evoriacensibus recensendis codicem A* 1*b*[3] *nonnumquam consului, si codicibus A* 1*b et A* 1*b* inter se dissentientibus aut aliis difficultatibus tertius arbiter requirebatur. Ad lectiones A* 1*c percolandas praeter codicem imperfectum* 40 *A* 1*c* (II,* 1—6*) adhibui et A* 1*d (II,* 7—22*) et A* 1*e, quorum menda peculiaria in universum non curavi; codicis A* 1*c** (II,* 1—6*) propioris libri A* 1*c propinqui rationem non habui nisi raro. Etiam codicum A* 2 *et A* 2*a discrepantiam lectionum variantium non admisi nisi communem, at deficiente*

illo hunc ab universitate frequenter ita aberrantem, sicut apud Mabillonium legitur, plenius exscribendum curavi et graviores interpolationes hiatusque omnes attuli. Orthographica et grammatica collatis codicibus admisi ea, quae consuetudini auctoris congruere videbantur.

Ad hanc novam editionem parandam non solum quos antea adhibueram codices nonnulli iterum pervoluti pleniusque nunc exscripti sunt, sed etiam novi adhibiti haud pauci atque in utraque re strenuus adiutor meus extitit W. Levison socius. Etiam ad describendos atque examinandos permultos codices qui nunc demum accesserunt in praefatione enumerati operam studiumque idem diligenter contulit atque in Britanniam profectus omnes qui in bibliothecis illis asservantur adeo percucurrit, ut in classes meas distribui possent. Qui praeterea de hac editione optime meriti sunt, de natura codicum litteris datis certiorem me facientes, eos suis locis supra attuli neque singulorum laudes repetere libet nisi Henrici Lebègue v. c., qui molem codicum Parisiacorum feliciter superavit.

Ionae opus usque adhuc ab editoribus in vitas singulas dissolutum neque, sicut auctor ipse illud disposuerat, in libros duos distinctum, textus autem ad hunc illumve codicem interpolatum obiter recensitus aut ex editionibus praecedentibus repetitus erat, partesque libri secundi (c. 22 ex. et 25) etiam nunc ita iacebant, sicut saeculo XVI. more Suriano retractatae erant. Mabillonius ipse iam aegre tulerat, quod 'ista Ionae opuscula exhibere continua serie sibi haud licuit, qui sanctorum acta quo quisque discessit anno referre propositum habebat'. Nunc demum libros illos in pristinum ordinem primus redegi atque codicibus quotquot nancisci poteram examinatis diligenter recensui. Hi autem sunt, qui ante me edendis vitis singulis operam dederunt:

Boninus M o m b r i t i u s, *Sanctuarium, Mediolani* 1475, *tom. I, fol.* 207—209, *Vitam Columbani excerptam (incip.* Rutilantem*) e codice recensionis B edidit (cf. I,* 1. plerique] *rell.;* plurimique *Mombr. cum B* 1*a.* 2*).*

*p. 59. **N o v a l e g e n d a A n g l i e, anno* 1516. *'impressa Londonias in domo Winandi de Worde', vitas sanctorum ordine litterarum digestas continet*[1], *dum unde ipsa pendet 'Sanctilogium Angliae' a Iohanne vicario de Tynemuthe saec. XIV. compositum dierum natalium ordinem sequitur, atque qui illam novissime edidit Carolus* H o r s t m a n, *Oxonii* 1901, *codicem quoque contulit qui hoc servavit, Cottonianum scilicet, Tiberius*

1) *Eas enumeravit Hardy, 'Descriptive Catalogue' I,* 2, *p.* 736 *sq.*

E. I, saec. XIV. In eum ordinem quo editum est opus redactum esse coniecerunt a Iohanne Capgrave († 1464) *fratrum eremitarum S. Augustini in coenobio Cantuariensi sodali, postea illius ordinis provinciali, cuius nomine illud* 5 *hodie circumfertur, neque vero in codicibus neque in editione principe ipsius mentio fit. Attamen huic auctori 'Catalogum sive Legendam sanctorum Angliae' expressis verbis attribuit Henricus Wharton archiepiscopo Cantuariensi a sacris domesticis expilatamque esse historiam istam addidit 'ex ingenti* 10 *ac pulchro admodum volumine eiusdem argumenti, quod in bibliotheca Cottoniana Ms. asservatur'* [1]. *Haec verba ad Sanctilogium quod re vera Legendae subesse dixi procul dubio referenda sunt, cumque talia vix a quoquam excogitari potuerint, Capgravii nomen titulo radendum minime esse* 15 *censeo. Prologi qui praecedit clausulam potius editoris quam auctoris operis esse inter omnes constat atque etiam in priore textu locus deprehensus est, qui in Capgravii aevum convenire non videtur, sive ille totus ab editore additus est sive a Capgravio conscriptus, a recentiore interpolatus. Sermonem* 20 *interim non negaverunt Capgraviani esse persimilem* [2] *atque ex eodem prologo intellegitur, auctorem ipsius etiam colligendis sanctorum vitis operam dedisse, eundem igitur esse auctorem operis. Textus vero, qui per Legendam ad nos pervenerunt, quam maxime retractati atque in breve coacti* 25 *sunt neque de V. Columbani, quae fol.* 65'—68'. *in editione principe, p.* 206 — 216. *tomi I. in recentissima occupat, iucunda referre poterat W. Levison socius, hanc ipsam examinans in bibliotheca universitatis Bonnensis asservatam. Textus (praescr.:* De sancto Columbano abbate et con- 30 fessore) *exordio decurtato incipit, sicut codices Britannici* $A\,2a^{1.\,2.\,3}$, *scilicet a I,* 2: Beatus Columbanus in Hibernia insula in occeano sita, quam Scotorum gens inhabitat, ortus est, *mox vero ad aliena transit haec:* Hibernia enim antiquitus Scotia dicta est; de qua gens 35 Scotorum Albaniam Britannie Maiori proximam, que ab eventu modo Scotia dicitur, inhabitans originem duxit et progressum habuit, *multisque praetermissis et valde immutatis, ita ut ad Columbanum alterum miracula bestiarum (c.* 17*) relata sint ad sanctum ipsum spectantia, loco c.* 30.

40 1) *H. Wharton, Appendix ad historiam litterariam Guilielmi Cave, Genevae* 1693, *p.* 89. 2) *Hingeston, Iohannis Capgrave liber de illustribus Henricis (Rerum Britannicarum medii aevi scriptores, Londinii* 1858, *tom. VII, p. XLIX), qui prologum ib. p.* 195 *sqq. edidit.*

finem exhibet multo breviorem, eundem fere novum: Columbanus vero, relicto in Alamannia discipulo suo Gallo, transiens in Italiam, Bobium cenobium construxit et circa annum Domini 615. nono Kal. Decembris obiit. Nonnulla quoque famosa cenobia in Alamannia construxit, que usque in hodiernum diem ad monachatum solos Hibernicos, ut fertur, admittunt. *Etsi haud multi loci cum textu genuino comparandi sunt, tamen auctorem Sanctilogii illius e codice quodam Britannico A* $2a^{1.2.3}$ *pendere manifestum est atque ex uno quem socius meus exscripsit loco:*

I, 19. sustentaturum] sustentandum noveris *Leg. Angl. cum A* $2a^{2}$*;* sustentandum minaris *A* $2a^{1.3}$ *cum A 2a,*

concludi licet, exemplar quod Iohanni praesto fuerat Passionali Herefordensi similius fuisse quam reliquis.

Operum venerabilis **Bedae**, *historica, vitas aliquot sanctorum ac collectanea quaedam complectens, quorum catalogum versa pagina docet, tom. III, Basileae* 1563. *Editor Bedanus cum multa opera aliena collegit, tum omnes quae hoc Ionae opere continentur vitas sanctorum primus eruit, compluribus codicibus A* 1 *usus, sed orationem pristinam in sola V. Columbani servavit, retractatis libri secundi partibus singulis. Recensuit autem col.* 275—305. *V. Columbani, incip.* Rutilantem *I,* 1, *fortasse ad codicem A* 1a** *(v. supra* [1]*), adhibito altero libro classis A* 3 [2]:

I, 19. ut — luant] ut — lavent *ed. Bed. cum A* 3′. 3″. 3*; ut — lavant *A* 3;

I, 30. remeare] ire *ed. Bed. cum A* 3. 3′ *(non A* 3*),

col. 305—310. *V. Athalae ad codices similes nostris aut A* 1c. *d, quibuscum hiat II,* 5, *omisso loco ad patriam Ionae spectante hoc* Erat — colonia [3], *aut A* $1b^{1}$,

col. 335—342. *V. Eustasii ad codices similes nostris A* 1*b et A* 1c. *d,*

col. 342—349. *V. Bertulfi et*

col. 356—367. *V. Burgundofarae ad codicem familiae A* 1*b, cui in calce ad mortem sanctae pertinens locus spurius additus erat.*

Laurentius **Surius**, *De probatis sanctorum historiis, Coloniae* 1571—1575, *vitas sanctorum ad dies festos disponens, Ionae scripta per plures tomos dispersit.*

1) *Supra p.* 63. 2) *Id quod perspexit H. J. Lawlor l. l. p.* 58; *cf. 'N. Arch.' XXIX, p.* 448. 3) *Etiam verba insequentia usque ad* pervenimus *in A* 1c. *d desiderantur.*

Tom. VI (1575), *p.* 484—505, *V. Columbani 'stylum in gratiam lectoris nonnihil expolire conatus est', sed auctoris epistulam 'nihil mutata phrasi' e codice quodam A* 1c *adiecit. Ceterum* Chagnoaldum *I,* 27. *primus restituit, cuius in* 5 *locum* Magnoaldum *editor Bedanus substituerat ope codicis interpolati A* 1a**.

Tom. II (1571), *p.* 92—95. *'Vita S. Attalae abbatis, edita ab Iona Scoto abbate eiusque discipulo', codicibus nullis adhibitis, ex editione Bedana ad verbum iterata est, cumque* 10 *locus cuius supra memini ibi desideretur, auctorem pro Scotto habere poterat expilator.*

Ib. p. 421—428. *'Vita S. Eustachii abbatis Luxoviensis, quem alii Eustasium vocant', ab editore more suo 'plerisque locis in gratiam lectoris' ita retractata, ut inter-* 15 *pretatio nonnumquam cum verbis auctoris coniuncta sit*[1], *e codice simili A* 1c *pendet, quare etiam praefatio interpolata adest, et fortasse ex altero.*

Tom. IV (1573), *p.* 752—756, *V. Bertulfi licet admodum retractata sit, tamen adhuc perspici potest, praeter* 20 *editionem Bedanam etiam codicem illum familiae A* 1b *adhibitum esse.*

Desiderantur igitur miracula Evoriacensia, quae vitae speciem minime prae se ferunt, quamquam et ipsis V. Burgundofarae nomen postea inditum est. Haec demum in 25 *editione posteriore collectionis Surianae* (1618) *IV,* 45—48, *ex Bedana suppleta sunt.*

Vincentius Barralis, Chronologia sanctorum et aliorum virorum illustrium ac abbatum sacrae insulae Lerinensis, Lugduni 1613,

30 *II, p.* 83—110, *V. Columbani,*
I, p. 97—101, *V. Athalae,*
una cum notis marginalibus ex editione Suriana deprompsit.

Thomas Messinghamus, Florilegium insulae sanctorum seu vitae et acta sanctorum Hiberniae, Parisiis 1624, 35 *p.* 219—239, *V. Columbani ex editionibus prioribus *iterandam curavit, bono iudicio textum Bedanum anteponens neque ad Surium recurrens nisi in epistula praevia.* *p. 60.

Patricii Flemingi Hiberni Collectanea sacra seu S. Columbani Hiberni abbatis necnon aliorum aliquot e veteri 40 *ibidem Scotia seu Hibernia antiquorum sanctorum acta et opuscula, per Thomam Sirinum in Lovaniensi collegio*

1) *Cf. II,* 10: misticorum praeconiorum documenta] scripturae divinae mysteria, sive, ut author loquitur, mysticorum praeconiorum documenta.

S. Antonii lectorem iubilatum recens castigata et aucta, Lovanii 1667[1], *ea continent quae auctor origine et ipse Hibernus partim in Italia collegerat, morte vero praematura ereptus ipse publici iuris facere nequiverat, unde sodalis in operam successit. Flemingo facultas codicis olim Bobiensis, nobis* 5
B 1*b*, *adhibendi data erat, ex quo inter 'elogia de S. Columbano collecta' utrumque carmen in honorem sancti a Iona compositum primus edidit, sed ipsam V. Columbani p.* 214—242. *ad codicem 'vetustissimum' monasterii S. Maximini Treverici (= A* 3**) recensuit, cuius exemplar Heribertus* 10
Rosweydus ipsi impertiverat, cumque editionem Bedanam vix novisse videatur, Surianam iis locis adhibuit, ubi codice destitutus erat. Commentarios adiunxit satis prolixos.

Acta sanctorum a Ioanne B o l l a n d o *S. I. colligi feliciter coepta, ab aliis eiusdem ordinis postea continuata,* 15
cum calendarium subsequantur atque ultra primos Novembris dies usque adhuc minime pervenerint, neque Columbani neque Burgundofarae Vitas continent; reliquae autem operis partes his tomis insunt.

Martii tom. II, p. 43—45, *Antverpiae* 1668, *V. Athalae* 20
ab Henschenio edita 'ex codicibus mss. Trevirensi S. Martini, Audomarensi ecclesiae cathedralis, Rubeae vallis canonicorum regularium et Antverpiensi domus professae Soc. Iesu' occupat. Codex Trevirensis S. Martini sine dubio is est qui in apparatu critico S. Maximini dicitur (nobis A 1*b*[5]*); Audo-* 25
marensis autem ecclesiae cathedralis et Antverpiensis, qui ad diem 21. *Novembris non solum V. Columbani ut primum, sed etiam V. Athalae ut secundum atque V. Burgundofarae ut librum III. exhibebat, eiusdem fere condicionis sunt libri, ille scilicet nobis A* 2*a***·2, *hic A* 2*a***, *et ad hunc editio* 30
potissimum formata videtur esse praeferenda Mabillonianae.

Martii tom. III, Antverpiae 1668, *p.* 785—790, *V. Eustasii orationi primigeniae ad codices 'Bertinianum (nobis A* 2*a) et Trevirensem S. Maximini' (nobis A* 1*b*[5]*) reddita inest, cum tertius qui penes editores erat codex S. Salvatoris* 35
Ultraiectinus eam non contineret nisi passim contractam. Praecedit praefatio interpolata conveniens cum codice nostro A 2*a; textus autem genuinus ex A* 1*b*[5] *pendet.*

1) *Editionem quae in 'Hist. litt. de la France' III,* 510, *et alibi commemoratur Augustanam a.* 1621. *paratam numquam extitisse, sed Fle-* 40
mingi opus cum alio confusum esse demonstravit O. Seebass, 'Zeitschr. f. Kirchengesch.' XV, 371.

Augusti tom. III, Antverpiae 1737, *p.* 752—753, *V. Bertulfi (II,* 23*) G. Cuperus ad 'antiquum Musei Bollandianorum codicem, qui signatur* '† *Ms.* 86' *(nobis A* 1*b), edidit, cuius menda ope editionis Mabillonianae tollere* 5 *conatus est.*

Octobris tom. IX, Parisiis 1869, *p.* 617, *Beniaminus Bossue principium c.* 25. *libri II. ad Meroveum monachum spectans e codice A* 1*b oratione primigenia restituta primus publici iuris fecit.*

10 *I. Mabillon, Acta sanctorum ord. S. Benedicti, Saeculum II, Parisiis* 1669, *totum Ionae opus in partes distributum edidit, codices adhibens melioris notae nullos.*

P. 5—29. *V. Columbani 'cum diversis codicibus' contulit, e quibus tres attulit, scilicet Compendiensem (A* 2*a***),* 15 *Conchensem, Sangermanensem, triumque codicum lectiones in ipsius textu deprehenduntur. Praefationem (I,* 1*) versusque barbaros (I,* 2*) ad librum familiae Rothomagensis (A* 2*b*[2. 3]*) manifesto depravavit, quo deinceps potissimum usus est; epistulam vero, quae huic deerat, ad Compendiensem* 20 *(A* 2*a***) et Cisterciensem (A* 2*c*[1]*) recensuit, quorum vestigia etiam in reliquo libro apparent*[1]. *Praeterea in notis aliam Columbani vitam brevius ab anonymo quodam conscriptam nonnumquam citavit pro narrationis opportunitate, ut vocabula obscuriora Ionae interpretaretur aut solam discrepantiam* 25 *inter utrumque auctorem notaret. Eandem codex Parisiensis n.* 11759, *olim Sangermanensis, saec. XIV, fol.* 234'—238', *continet incipientem ita:* Beatus Columbanus, qui in regno Burgundionum monasterium fundavit, quod Luxovium dicitur, Hybernia que est extrema 30 *occeani insula ortus fuit. Quem cum mater utero gestaret, per visionem vidit *et q. s. Auctor ille exemplar retractavit, quod ad classem A pertinebat, cum* vicesimum etatis sue annum *(I,* 4*) scripserit, atque quod* Childebertus rex Francorum *locum Sigiberti (I,* 6*) apud ipsum occupat,* 35 *ita textus in codicibus A* 3 *immutatus est.* **p.* 61.

P. 123—127. *V. Athalae 'ex Chronologia Lerinensi, Henschenio et codd. mss.' edens, inprimis Cisterciensem (= A* 2*c*[1]*) secutus videtur esse, sed codicum quoque Compendiensis (A* 2*a***) et Regniacensis lectiones adnotavit.*

40 *P.* 116—123. *V. Eustasii 'ad mss. codd. Cisterciensem (= A* 2*c*[1]*) aliosque' emendasse sibi visus est.*

1) *Cf. 'N. Arch. XXIX, p.* 449 *sq.*

P. 438—449. *V. Burgundofarae 'ex Beda et Surio ad ms. codicem Compendiensem (= A 2a*) emendatis et restitutis' edidit, cumque codici finis c.* 22. *deesset, eum ex editione Bedana deprompsit ut adulterinum, dum locus ad mortem sanctae pertinens solus falsus est.*

P. 160—166. *V. Bertulfi a Surio retractatam ope codicis Compendiensis in integrum restituebat, sed eo deficiente in c.* 25. *ipsam retractationem admittere coactus erat.*

Ipsius editio in Mignii Patrologia latina LXXXVII, col. 1011—1084, *iterata est.*

Denique Benedictus Rossetti, 'Bobbio illustrato', Augustae Taurinorum 1795, *'codice signato E archivii monasterii Bobiensis' (nobis B* 1*b) usus,*

I, p. 13—51. *V. Columbani, praetermissis laterculo capitum capitibusque* 1. 2 *ad* praepollet, *et*

III, p. 5—24. *Vitas Athalae (II,* 1—6*) Bertulfique (II,* 23*) cum omnibus quibus codex inquinatus est mendis imprimendas curavit.*

B. Krusch.

DOMINIS[a] EXIMIIS ET SACRI CULMINIS REGIMINE DECORATIS RELIGIONISQUE COPIA FULTIS WALDEBERTO[b] ET BOBOLENO[c.1] PATRIBUS IONAS PECCATOR.

Memini[d] me ante hoc ferme triennium, fratrum[e] conibentia[f.2] flagitante vel beati Bertulfi[g] abbatis im-

Ep. A 1*a. a*. b*. c. c*. d.* 2. 2*a.* 3. 3*. *B* 1*a.* 2.

Ep. a) *praescripta sunt haec:* Incipit praefatio super librum qui de vita atque virtutibus sancti Columbani abbatis a Iona quondam preceptore editus est *A* 1*a*; Incipit praefatio de vita sancti Columbani abbatis *A* 1*a**; Incipit prefacio in vitam sancti Columbani abbatis editam a quodam Iona preceptore *A* 1*b**; Incipit *(om. A* 1*d)* prologus in vita (vitam *A* 1*c. d*) sancti Columbani (monachi et *add. A* 4) abbatis (et conf. *add. A* 4*a*) *A* 1*c. d.* 3. 4 4*a;* Incipit praefatio *A* 2; Incipit praefatio in vita (vitam *A* 3'. 3*) sancti Columbani abbatis (a. *om. A* 3*) *A* 3'. 3*. *B* 1*a.* 2; *praescr. om. A* 1c*; *epistulam om. A* 4. 4*a. Scripturam paginae primae fere evanidam m. s. XV. restauravit B* 1*a; priore codicis parte perdita, in verbis* hunt. At ille *(c.* 11*) incipit A* 1*b, cuius loco A* 1*b* contuli.* b) Waldebeto *pr. m. A* 1*a;* Waltebertho *corr.* Waldebertho *A* 1*d.* c) Bobolene *A* 1*a, corr.;* Bobuleno *B* 1*a*; Bobolino *B* 1*b.* 2. d) minime ante *pr. m. A* 1*a*; mem(emini *m. al. in litura*) ante *A* 1*a*;* a. *om. A* 2*a.* e) *om. A* 1*a. a*. b*.* f) *ita A* 1*a. a*. d;* coniventia *A* 1*b*. c.* 3'*;* coniventia *m. al. corr.* conibentia *A* 2*a*; convenientia *A* 3*; conventia *A* 1*c*.* 2; conventione *B* 1*a.* 2; conventu *A* 3. g) Bertolfi *A* 1*a*. c*; Bertholfi *A* 1*b*.*

1) *Waldebertus Eustasii successor monasterio Luxoviensi a.* 629—670. *praeerat; Bobolenus Bobiense post Bertulfum rexit c. a.* 639. *defunctum.*
2) Communionem *interpretatur librarius B* 1*a infra p.* 255, 22.

perio iubente[a], cum apud eos Appenninis[b] ruribus vagans[c] in Ebobiensem[d] cenobium[e] morarer[f], fuisse pollicitum, ut almi patris Columbani meo studerem stilo texere gesta; praesertim cum hii[g] qui eo fuerunt in
5 tempore et poenes ipsum patrata viderunt quam plurimi poenes vos[h] suprestis[i] sint, qui nobis non audita sed visa narrent, vel quae etiam nos per venerabiles viros Athalam[k] *et Eusthasium[l] didicimus: quorum primus *p. 62. Ebobiensis, secundus Luxoviensis coenobii, quo vos prae-
10 sules existitis, eius successores fuerunt, qui magistri instituta suis plebibus servanda tradiderunt. Quorum vita[m], utcumque quivimus, inpostmodum depromsimus, seu plerumque[n] quos cluentia[o, 1] memorabiles reddit. Sed quae[p] supradictorum[q] fratrum agapis[r, 2] vel patris prae-
15 dicti praeceptum[s] coniciens[t] rebatur[u] liquido meatu exuberari[v], multum me ego ad hoc opus[w] inparem repperio. Si enim me in hoc opere nequaquam indignum iudicassem, olim iam ad ea texenda temerario quamvis conatu adgressus fuissem, quamquam[x] me et per triennium Oceani
20 per ora[y] vehit et Scarbea[z, 3] lintris[4] abacta ascoque[4] Scaldeus[a, 5] molles[b] secando[c] vias madefacit saepe et lenta palus Elnonis[6] plantas ob venerabilis Amandi[d] pontificis ferendum[e] suffragium, qui his constitutus[f] in

Ep. *A* 1*a*. *a**. *b**. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. *B* 1*a*. 2.

25 *Ep.* a) iubentis *A* 3 *(pr. m.)*. b) Apenninis *A* 1*a**. 2. 3 *(non A 3')*. *B* 1*a*. c) *ita A* 1*a*. *b**. *c*. *d*; vacans *rell.* d) Ebobiensim *pr. m. A* 1*a**; Ebobiensi *A* 2. 3. 3'. 3'*. *B* 2; Ebbobiensi *B* 1*a* (Ebbob. *etiam infra*); Ebobiense *A* 1*c**. *d*; Ebiboensi *A* 3*; Bobiense *A* 1*c*; Bobiensi *A* 1*b**. e) *ita A* 1*a*. *B* 2; c(o)enobio *A* 1*a**. *b**. *c*. *d*. 2. 3. *B* 1*a*. f) me *add. B* 1*a*. 2 *(non B 1b)*. g) *ita A* 3; hi *rell.* h) nos *A* 1*c*. *d*. *B* 1*a* *(non B 1b)*;
30 suos *A* 1*b**. i) *ita pr. m. A* 1*a*; superstes *pr. m. B* 1*a*; supertes *pr. m. A* 1*a**; superstites *rell.* k) *ita A* 1*a*. *a**. 2; Atalam *A* 1*d*. 3'. 3'*. *B* 1*a*. 2 *(item infra) et pr. m. A* 2*a*; Atthalam *A* 1*b**; Attalam *A* 1*c*. 3* *et m. al. A* 2*a*; Azalam *A* 3. l) *ita A* 1*a*. 2; Euthasium *A* 3; Eustasium *A* 3'. 3* *cum rell.* m) *ita A* 1*a et pr. m. A* 2*a*; vitam *rell.* n) plerorumque *A* 1*b**. *c*. *d*. o) clientia *B* 1*a*. 2. p) qui *A* 1*c*. *d*. q) supradicto, *versu*
35 *exeunte, A* 1*a*. r) agapes *A* 1*a**. s) praecepto *A* 2. t) conitiens *pr. m. A* 1*a**; conitiem *m. al. corr.* canitiem *A* 2*a*. u) rebar *A* 1*c*. *d*. 2. 3; reprobatur *A* 1*a**; ferebatur *A* 1*b**. v) exuberare *A* 1*b**; exuperari *A* 1*a**; superare *A* 1*c* *(non A 1d)*. w) o. *om. A* 1*c*; ad h. o. *om. A* 1*c**. x) *pagina prima desinente, scriptura vetusta integra superest B* 1*a*. y) hora *A* 1*a*. *d*. 2. z) Scabrea *A* 1*c*; Scrabera *corr.* Scrabrea *A* 1*c**; Carabea *A* 2.
40 a) *ita B* 1*a*. 2; ascoques (ascoque, *sed* que *in ras. A* 1*a**) Scaldeos *A* 1*a*. *a**; asquoques Scaldeus *A* 1*b**; asquoques chaldeus *A* 1*c*; ascoques chaldeus *A* 1*d*; has quoque chaldeus *A* 3; has quoque Scaldeus *A* 3'. 3'*. 3*; a. Scalteus *A* 2; asquoque Scalteus *A* 2*a*. b) mollis *A* 3. c) sectando *A* 1*c*. *d*. 2*a* *(non A 2)*. d) Amanti *A* 2 *(non A 2a)*. e) ferendus *A* 1*a*. *a**. f) constitutis *A* 1*b**. 2 *(non A 2a)*. *B* 1*a* *(pr. m.)*.

45 1) Cluentia *pro praestantia accipitur.* 2) Agapis *i. q. caritas.* 3) Scarbea *est Scarpis Scaldim fl. influens, hodie 'la Scarpe'.* 4) Lintrus *i. q. μονόξυλον. Gloss.* Ascus *est navicula, scapha, Anglosaxonibus 'asc', i. e. fraxinus; cf. Ducange ed. Favre h. v.* 5) *Hodie Schelde fl.* 6) *Elnon rivus Belgiam Franciamque per* 10 *kil. terminans nunc prope*
50 *oppidum S. Amandi canalem Décours influit ad exsiccandam planitiem Scarpis fl. institutum.*

locis veteris[a] Sicambrorum[b] errores euangelico mucrone coercet[c]. Erit tamen commissi operis, venerandi patris, vestri arbitrii cultus, ut si aliqua[d] minus rite prompta decorem[e] faciditatis[f.1] caruerint, vestris faleramentis[2] decorentur, ut legentibus apta fiant: ne dum meam[g] imperitiam in eloquio exhorrent, cum[h] facta dictis[i] non exsequentur[k.3], sanctorum virtutes fastidiose ferendo non imitentur, et cum ad partum[l] opus ovantes[m] manum[n] tetenderint[o], mox sentium asperitate cruentam[p] nitantur subtrahere. Quibus dicendum est, nantes solere[n], reuma[q] gurgitum fractis viribus, ripe redditos, cum alia[r] defuerint subsidia, festino conamine sentes adprehendere et divitum fauces, cum aliae dapes redundent, saepe agrestia desiderare et plerosque, musicorum omnium[s] organis[t], scilicet psalterii, cythare melos[u], aures[v] oppletas, mollis sepe avenae modolamine[w] auditum accommodare[x].

Et si me[y] quempiam laudare reppererint, qui[z] adhuc superis[4] iunctus[a] sit, non me adolatorem putet[b], sed rei bene geste dissertorem[c], nec favere cuique[d] pannigerico[e] carmine, sed digna memoriae commendare; nec adeo, si superest[f], tumescat, si a me sibi largita conditoris dona narrata[g] videat, ne elationis stimolo[h] sincere mentis soliditatem corrumpat. Nulli quippe

Ep. *A* 1*a*. *a**. *b**. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. *B* 1*a*. 2.

Ep. a) *ita A* 1*a*. *a** *(pr. m.)*. *B* 1*a*; veteres *A* 1*b**. *c*. *d*. 2. 3. *B* 2. b) Sicamborum *A* 1*a*. *a**. *c**. c) coher:::: *pr. m.*, cohercuit *m. al. B* 1*a*. d) aliquid *A* 1*a*, *corr.* e) *ita A* 1*a et pr. m. A* 1*a**; decore *rell.* f) *m. al. corr.* facunditatis *A* 2*a et sic A* 1*b**; faceditatis *A* 1*c*. *d*. g) mea im(n)peritia in e. exhorret *A* 1*c*. *d*. h) cum — *p.* 147, 20. ergo *(v. om. A* 3. 3*; libramine *assumpsit A* 3*) *transposita p.* 152, 4. *post* turbines et *extant A* 3. 3'. 3'*. 3*. i) *om. A* 3. k) *ita A* 1*a*. *a**. 2. *B* 1*a*; exe(ę)quentur *A* 1*b**. *d*. 2*a*. 3. 3'. 3'*; exequantur *A* 1*c*; equentur *A* 3*. l) portum *A* 1*a**. 3; pastum *A* 1*b**. m) o(pus au *pr. m. in ras.*)antes *A* 1*a*; ovantes *in ras. B* 2. n) *om. A* 1*b**. o) detenderint *A* 1*a*. *a**; intenderint *A* 1*b**. p) cruentatam *A* 2; cruentandam *A* 1*c*. *d*; *om. A* 1*b**. q) reumma *A* 1*a et pr. m. A* 1*a**; reuma *m. al. corr.* reumam *A* 2*a*; reumate *A* 1*c*. *d*. 2. r) aliud? *pr. m. corr.* alia *A* 1*a*. s) *m. al superscr. A* 1*a**; *om. A* 2 *(non A* 2*a)*. t) organi *A* 1*c*. *d*. 3. u) melius *A* 1*a*, *corr.*; me(ę)lis *A* 1*c*. *d*; melo *A* 2 *(non A* 2*a)*. v) aure op(b)pletos *A* 3. w) *ita A* 1*a*; modulamine *A* 1*a**. *b**; modolamini *A* 2*a*. *B* 1*a*; modulamini *A* 1*c*. *d*. 2. 3. *B* 2. x) acommendare *A* 1*a*. y) *om. A* 3. z) quia a. *A* 1*a*. *a**. *b**; quid a. *B* 2. a) iunctis *pr. m. B* 1*a*. b) putent *A* 1*c*. *d*. 2. c) disertorem *A* 2. 3 *(non A* 2*a*. 3'*)*. d) cuiquam *A* 3 *et m. al. A* 2*a*. e) *ita A* 1*a*. *a**. *c*. 3'*. 3*. *B* 1*a*; pannegerico *A* 1*b**; panagerico *A* 3'; parnigirico *A* 1*d*; panigirico *A* 1*c**; pannigericho *m. al. corr.* panigerico *A* 2*a et sic rell.* f) superes *A* 3; superis *A* 3'. 3'*. 3*. g) narrare *A* 3. h) stimulis *A* 3; stimulus *A* 3'. 3'* (us *in litura*). 3*.

1) Faciditas *i. q. facetus sermo, urbanitas.* 2) Faleramentum *i. q. ornamentum.* 3) *Sallust., Catilin. c.* 3: primum quod facta dictis exaequanda sunt; *V. Hilarionis auct. Hieronymo:* ut facta dictis exaequentur. *Mala litterae* x *appellatione per* xs *noli offendi; cf. 'N. Arch.' XXIX, p.* 454. 4) Superos *Ionas intellegit superstites homines seu vivos, qui comparatione eorum qui iacent in tumulis* superi *appellari possunt. MAB.*

dubium est, quod favor *adolatorum polluat mentes[a] *p. 63.
decore plenas virtutum, sicut ad Israel per Esaiam[b]
Dominus loquitur: *Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi*[c] Is. 3, 12.
te decipiunt et viam gressuum tuorum dissipant. Sapientem
5 etenim[d], ut vulgo dicitur, falsa laus increpat, vera ad
meliora tendere[e] provocat. Adornet[f] ergo eos in eo
quod bene gesserint fama laudabilis, increpet[g], ne maculet[h] amittendo fervorem, tepor vituperabilis[i]. Cluant[k]
aliis, si dignum imitationi[l] quid gesserint, nec[m] sibi in-
10 postmodum perniciose elationis damna adtrahant ex
commemoratione patrate virtutis.

Inseruimus ergo illa[n] quae veris assertionibus[o] experti sumus fuisse patrata et[p] praetermittere[q] neglegen
tiae[r] deputavimus, multaque praetermissa[s], quae ex
15 totum[t] nequaquam meminimus et pro parte[u] scribere
nullatenus ratum duximus. Quae sunt ergo posita duobus
libellis intercisi[v], ut uno volumine legentibus fastidium
amputarem[w]: primus beati Columbae[x] gesta perstringit[y],
secundus discipulorum eius Athalae[z], Eusthasi[a] vel ce-
20 terorum quos[b] meminimus vitam edisserit. Ea ergo
vestro[c] libramine pensanda censemus, ut a vobis sagaci
examinatione probata, a ceteris ambiguitatem pellant[d];
nam si quippiam[e] aliquis non[f] rite[g] distincta[h] ac de
industria correcta[i, 1] reppererit[k], reicienda iudicabit,
25 praesertim si doctorum facundia fultus, affatim scientia
oppletus habundet. Noverit tamen nos non ad hoc vestigia tendere, ut nos putemus doctorum gressibus coae-

Ep. *A* 1*a*. *a**. *b**. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. *B* 1*a*. 2.

Ep. a) mentem *pr. m. corr.* mentes *A* 1*a*. b) Isaiam *A* 1*c**. *d*. *B* 1*a*. 2;
30 Ysaiam *A* 1*b**. *c*. 3′. 3*. c) ipse *pr. m.* *A* 1*a*. 2*a*. d) enim *A* 2*a*; *om.* *A* 2. e) *om.* *A* 2 *(non A 2a)*. f) Adornat *A* 1*a*. *a**. *b**. *c**. g) increpit *A* 1*a*; increpat *A* 1*a**. *b**. 2*a* *(corr.* increpaet*)*. h) maculat(?) *pr. m.* *A* 1*a*. i) venerabilis *A* 3. k) *ita* *A* 1*a*. *a** *(pr. m.)*. *d*. 3; cluant, *om.* aliis *A* 1*b**; cluant alii si *A* 1*c*. 2; clientalis si *B* 1*a*. 2. l) imitatione *A* 1*b**. *c*. *d*. 2 *(non A 2a)*. m) *ita* *A* 1*a*. *a**. *b**. *c*. *d*. 2†. 3. *B* 1*b*; ne *rell.*
35 n) ille *pr. m.* *A* 1*a*. o) sertionibus *pr. m.* *A* 1*a*. p) el : : : : *m. al. corr.* vel *A* 1*a*, *et sic* *A* 1*a**. *c*. *d*. q) p̄ : : : tere *pr. m.* *A* 1*a*; praetermitti *A* 1*c*. *d*. r) negle(i)genter non d. *A* 1*c*. *d*. s) sunt *add.* *A* 1*c*. *d*. t) *ita* *A* 1*a*. *a** *(pr. m.)*. 3; toto *A* 3′. 3* *cum rell.* u) aliquid *add.* *A* 1*c*. *d*. v) intercisis *A* 2; intercidi *A* 1*b**. *c*. *d*. w) amputaremus *A* 3. x) Columbani *A* 1*b**. 3. y) perstrinexit *A* 3. z) Atthale *A* 1*a**;
40 Attal(a)e *A* 1*b**. *c*. 2*a* *(non A 2)*; Atalae *A* 1*d*; et *add.* *A* 1*c**. 2. a) : eustasi *A* 1*a*; Eusthasii *A* 2. 3 (Eusthasi? *pr. m.*). *B* 1*b*; Eustasii *A* 2*a*. 3* *cum rell.* b) quorum *A* 1*a*. *b**. *c* *(non A 1a*. c*)*. c) *om.* *A* 3. d) tollant *A* 3. e) qu(a)epiam aliquis *A* 1*b**. *c*. *d*; quempiam aliquis *A* 3′. 3′*. 3*; quispiam aliquid *B* 1*a*. 2. f) non *ante* reppererit *transpos.* *A* 2. g) recte *B* 1*a* *(non B 1b)*. h) distincte *A* 2*a* *(non A 2)*; distinc-
45 tum — reiciendum *A* 3. i) correctum *A* 3; correpta *A* 2*a* *(non A 2)*. *B* 1*a*. *b*. k) reppere | : : rit, *ras.* re *A* 1*a*; repperit *A* 2*a*. 3.

1) *Hanc lectionem defendi 'N. Arch.' XXIX, p. 455.*

quari[a]. Illi rore eloquentiae madentes, virides campos flore[b] pinxerunt; nobis vix arida tellus arbusta gignere novit. Illi dites balsami lacrimam[c] ex Engaddi[d, 1] floresque[e] aromatum ex Arabia; nobis ex Hibernia[f] vix butyrum pinguescit. Illi piper[g] nardumque sumunt ex India; nobis pennifera[h] iuga Pennina[i, 2] vaga, quo[k] zepheriis[l] rigescunt[m] frigora[n] flabris, vix tandem saliuncam[2] praebent. Illi pretiosi lapides[o] varietate gloriantur; nobis temerarium[p] videtur Galliae sucino[q] gloriari[r]. Illi poma palmarum magnopere[s] peregrina dirigunt, nobis Ausoniae[t] iuxta poetam[3] sunt[u] mitia molles[v] castaneae poma. Valete, almi patres, viri[w] vigoris atque roboris[x], Deo[y] dicati aeterno. Amen[z].

*p. 64.

*INCIPIUNT[a] CAPITULA LIBRI[b] PRIMI.

Ep. A 1a. a*. b*. c. c*. d. 2. 2a. 3. 3*. B 1a. 2. *Index.* A 1a. c. c*. 2. 4. B 1b. 2.

Ep. a) coaequare *A* 3. b) flores *B* 1a. c) lacrimas *A* 1a*; lacrima *A* 1b*. *c. d*; lacrimę *A* 2 *(non A 2a)* d) Ingadi *pr. m. A* 1a. 2a *(non A 2)*. e) flore(ę)que *A* 1c. d. f) Hyb. *A* 1b*. 2; Ib. *A* 2a. g) pip::: *pr. m. A* 2a; piger *A* 2. h) pinifera *A* 1b*. c. d. 3. *B* 2 *recte*. i) *ita rell.*; P. v. *ante* iuga *superscr. A* 1a*; iuga Appennina vaga *A* 1c. 2. k) qu(a)e *A* 1b*. c. d. l) *corr.* zyph. *A* 1a; zephireis *A* 1c; zephyreis *A* 1d; zephereis *B* 1b. 2; zypheriis *A* 1b*; zipheriis *pr. m. A* 3; ziphereis *B* 1a; zipherus *A* 3′*; zipheri *A* 3*; zefiris *A* 2a; zephyri *A* 2; zephyrus *A* 3′. m) frigescunt *A* 3. 3′. 3′*; frigrescunt *A* 3*. n) *hic 2 litt. ras. A* 1c; vel *add. A* 1b*. o) *ita A* 1c *et pr. m. A* 2a (?). *B* 1a; labidis *A* 1c*; labides *corr.* lapidis *A* 1a; lapidis *rell.* p) temerario *A* 3. q) su:cino *A* 1a; succino *A* 1a*. r) gloriaret (?) *pr. m. A* 1a. s) in *add. A* 1c. d. t) *om. A* 1a. a*. b*. c. d. 3. u) m. s. *A* 1c *(non A 1d)*. v) poma mollesque c. *A* 1c. d. w) veri *A* 1c. d. 2. x) et *add. B* 1a. 2. y) Deo — aeterno *om. A* 1a. a*. b*. c. d. 3′. 3′*. 3* *et pr. m. A* 3 *(habet A 2)*. z) *om. A* 1a. a*. b*. c. d. 3′. 3′*. 3*. *B* 2 *et pr. m. A* 3; *subscripta sunt haec:* Explicit *A* 2; Explicit praefatio (prefacio *A* 1b*. *B* 2) *A* 1b*. 2a. 3′. *B* 2; Explicat pr̄ef *B* 1a; Explicit aepistola *B* 1b.

Index. a) *laterculus caput* 1. *subsequitur A* 4 *(ubi praescr. deest); eum om. A* 1a* *(ubi praescr.* Capitula, *numeri* I—XXX, *litterae initiales adsunt, spatio vacuo relicto). b*. d. 2a. 3. 3′. 3′*. 3*. 4a. B 1a, pro quo B 1b contuli; praescr. om., versu vacuo relicto, A 1c*.* b) l. pr. *om. B 2 (habet B 1b)*. c) *totum versum om. A* 1c. 4. *B* 1b. 2. d) 1 *et sic deinceps A* 1c. *B* 1b. 2, *ubi pars laterculi prior (c. 2—17) etiam ante Vitam ipsam (f. 156′) exstat (B 2[w]); numeros om. A* 4. e) visu *A* 4. f) ostensi *A* 1c; ostensa *A* 4. g) *titulos* 3. 5. 4 *hoc ordine suppl. A* 4. h) nec *add., sed eras. A* 1a. i) institutī *m. al. corr.* institutione *A* 1a.

1) *Engaddi oppidum Iudaeae haud procul ab Asphaltite situm 'secundum ab Hierosolymis fertilitate palmetorumque nemoribus' celebratur a Plinio, Hist. nat. V,* 17, *'nunc vero alterum bustum'. Balsamo uni terrarum Iudaeae concesso praecipuam gratiam esse lacrimae idem auctor testatur l. c. XII,* 25. 2) Pennina iuga *ad Ionae patriam spectant atque saliuncam Alpium aprica gignunt urbiumque Eporedia; cf. Plin., Hist. nat. XXI,* § 43. 3) *Cf. Verg. Ecl. I,* 80:

sunt nobis mitia poma,
Castaneae molles et pressi copia lactis.

4. De adventu eius ad Sinilem[a] abbatem[b], egressu[c] Hibernia[d].

5. De ingressu eius[e] in Galliis[f] et exemplo[g] sodalium religiosorum.

6. De Sigiberti regis susceptione et obtione heremi ingressumque[h] in Anagrates[i].

7.[k] De ammonitione quorundam, qui vero Dei sumptus detulere et sospitate mulieris.

8. De temptatione et probatione et constantia et secessu tutioris[l] heremi[m].

9. De ariditate cibi et aqua[n] ex petra producta.

10. De inventione Luxovii et monasterio[o] ibi constructo et monachorum concursu[p].

11.[q] De progressu eius cum Autierno[r] in[s] heremo[t] et supplimento piscium.

12. De sodalium egritudine divinitus conperto[u] et sospitate oboedientium.

13. De segete inter imbres[v] collecta[w] et viri Dei fide pluvia[x] a segete pulsa.

14. De fecunditate sterelis et[y] prolis donum[z] orationibus inpetratum.

15. De Theudegisili[a] digito secto et Winioci[b] fronte sanato[c] et corvi oboedientia.

16. De cervisae redundatione absque effusionis[d] damna[e] fluentis.

17.[f] De prohibita ursi esca[g] et[h] copia frumenti horreo aucta et panum[i] multiplicationem[k]. De[l] vocatione[m] Columbae[n] oratione viri Dei moratae[o].

Index. *A* 1*a*. *c*. *c**. 2. 4. *B* 1*b*. 2.

Index. a) *ita* *A* 4. *B* 2[w]; Senilem *A* 1*a* *(pr. m.)*. *c*; Synilem *B* 1*b*; Similem *B* 2; *m. al. corr.* Congellum *A* 1*a*; Commogellum *recte* *A* 2 *(e coniectura, ut opinor): in praescriptione capitis eodem fere modo codices inter se differunt.* b) et *m. al. suppl.* *A* 1*a*, *add.* *A* 2. *B* 1*b*. 2. 2[w]. c) de *m. al. suppl.* *A* 1*a*, *add.* *B* 1*b*. 2. 2[w]. d) Hiber *A* 1*a*; Hyberniae *A* 1*c*. 2; Iberniae *A* 4. e) *om.* *A* 1*a*. 4. f) Gallias *A* 1*c*. g) exemplo : :, *ras.* rum *A* 1*a*. h) ingressuque *A* 1*c*. 2. *B* 1*b*. 2; ingressusque *B* 2[w]; gressumque *A* 1*c**. i) *ita* *B* 1*b*; Anagratis *A* 1*a*. *c*. 4. *B* 2. 2[w]; Anacrates *A* 2. k) *numeri inde constant* *A* 1*c*. l) et *add.* *A* 1*a*. m) hereme *A* 4. n) aqu(a)e petra pr. *B* 1*b*. 2[w]; aquae pr. petra *B* 2. o) monasterii (*om.* ibi — concursu) *B* 2 *(non* *B* 2[w]*)*. p) conversu *A* 4. q) *titulos* 11—17. *om.* *B* 2 *(habet* *B* 2[w]*)*. r) Authierno *A* 1*c* *(non* *A* 1*c***)*; Aucierno *B* 1*b*; Autioerno *B* 2[w]. s) *bis scr.* *A* 1*a*. t) heremum *B* 1*b*. u) con(m)perta *A* 1*c*. 2. 4. v) hymbres *A* 2; ym *A* 1*a*. w) *om.* *A* 1*c*. 2. 4. x) pluvi *A* 1*a*. y) et — inpetr. *om.* *A* 4. z) dono — in(m)petrato *A* 1*c*. 2. a) Theudegilisi *A* 2; Theodegisili *A* 1*c*. *B* 1*b*; Teodigisili *A* 4; Thedo de gisili *A* 1*a*; Theodesili *corr.* Thoodesilis *B* 2[w]. b) *ita* *A* 2. 4; Uninuci? *pr. m. corr.* Winoci *A* 1*a*; Winiochi *B* 1*b*; Winoci *A* 1*c*. *B* 2[w]. c) sanata *A* 2; *om.* *A* 4. d) effusione *A* 4. e) dam(p)no *A* 1*c*. 4 *et e corr.* *A* 2. f) *c.* 17. *et* 18. *om.* *A* 4. g) *hic desinit* *B* 2[w]; *redit* *B* 2. h) De *pro* et, *capite incipiente,* *B* 1*b*. 2. i) panium *A* 1*a*. k) multiplicatione *A* 1*c*. 2 *(m. al.)*. *B* 1*b*. 2. l) *in* De *c.* 18. *incip.* *A* 1*c*; De — Dei demorata *post c.* 18. *transponunt* *B* 1*b*. 2 *(in textu cod.* *B* 1*a* *ordo servatur)*. m) beati *add.* *B* 1*b*. 2. n) C. monachi orationibus *B* 1*b*. 2. o) morati *A* 2; demorata *B* 1*b*. 2.

18.[a] De reverentia Theuderici regis et obiurgatione eius et Brunichildis adversitate[b].

19. De adventu eius ad Brunichildem et[c] Theudericum et effusione potus ac[d] cibi et infestatione[e] regia[f] ac expulsione a Luxovio et* damnatorum relaxatione[g]. 5

*p. 65. *20. De regressu[h] ejus ad[i] Luxovium et cecitati[k] satellitum, expulsione[l] regia sodaliumque separatione et sospitate vexantium.

21. De sanitate frenetici et ultioni[m] hominis et ceco inluminato. 10

22.[n] De scafa retenta et furtu patefacto et supplimento copiae.

23. De nave referta undis et veneratione adversantium.

24. De adventu eius ad Chlotharium regem et gavisione[o] regis. 15

25. De transitu eius per Parisius[p] et occursu[q] hac curatione frenetici.

26. De susceptione Chagnerici[r] et[s] Autharii[t] et benedictione domus eorum ac prolis sacratione. 20

27. De susceptione Theudeberti et Brigantiae[u] sessione gentiumque correptione[v] et adventu alitum[w] et[x] divisione pomorum et[y] angeli per visum monitum[z].

28. De bello regum et revelatione viri Dei et Theudeberti proditione[a]. 25

29. De interitu Theuderici et liberorum nece et impleta[b] prophetia[c] Chlothario[d].**.

EXPLICIUNT[e] CAPITULA LIBRI PRIMI.

*) *Hic caput (*21. *B*1*b) novum incipit:* De dam(p)natorum relaxatione et foribus ęcclesiae per se reseratis *B*1*b*. 2. 30

**) *Desinunt tituli A*1*a. c.* 4 (*ubi subscr.* Expliciunt capitula); 30. De ingressu eius in Italiam et susceptione Agilulfi regis

Index. A 1*a. c. c**. 2. 4. *B* 1*b*. 2.

Index. a) 19. *et sic deinceps A* 1*c*. b) *om. B* 1*b*. 2. c) et Th. *om. A* 4. d) p. accipiet i. *A* 1*a*; ac c. *om. A* 4. e) infectatione *A* 4; infestinatione *A* 2. f) regia — relaxatione *om. A* 4. g) relationem *corr.* relaxione *A* 1*c**; relatione *A* 2, *corr.* h) egressu *A* 4. i) a Luxovium *A* 1*a*; a Luxovio *A* 4. k) c(a)ecitate *A* 1*c*. 2. 4. *B* 1*b*. 2. l) exp. — vexantium *om. A* 4. m) *ita A* 4; ultione *rell.* n) *titulos* 22. *et* 23. *om. A* 4. o) gavisionis *A* 4. p) Parisios *B* 1*b*. 2; Parius *A* 4. q) oc|cur *A* 1*a*. r) Chanerici *pr. m. corr.* Chagn. *A* 1*a*; Chagneraci *A* 1*c* (*non A* 1*c**); Channærici *A* 4. s) et — sacratione *om. A* 4. t) Autherii *A* 2, *corr.* u) Brigaritiae *A* 2; Briantiae *A* 4; Brigrantiae *B* 2. v) correctione *A* 2. w) ad litus *pro* a. *A* 4. x) *a verbis* De divisione *tit.* 30. *incipit B* 1*b*. 2. y) et — monitum *om. A* 4. z) *ita A* 1*a et A* 1*b in textu;* monitu *A* 1*c*. 2. *B* 1*b*. 2. a) prototione *A* 4. b) (i. *om.*) prophetię (*corr.* prophetia) *A* 4. c) i *add. A* 1*a*; in *add. A* 1*c*. 4. *B* 1*b*. 2; de *add. A* 2. d) Lotharium *A* 1*c*. e) *ita B* 2; Expliciunt cappitulae libri brimi *A* 1*a*; Expliciunt capitula *A* 4. *B* 1*b*; *subscr. om. A* 1*c*. 2.

35 40 45

INCIPIT[a] LIBER PRIMUS DE VITA SANCTI AC BEATISSIMI COLUMBANI ABBATIS ET CONFESSORIS.

1. Praefatio[b] libri primi.

Rutilantem atque eximio fulgore[c] micantem sanctorum praesulum atque monachorum patrum solertia[d] nobilium condidit vitam[e] doctorum, scilicet ut posteris alma redolerent priscorum exempla. Egit hoc a saeculis rerum sator aeternus, ut suorum famulorum famam[f] commendaret[g] perennem utque[h] praeterita gesta[i] linquerent[k] futuris exempla et de praecedentium meritis vel imitando exemplo[l] vel memoriae commendando ventura[m] sobolis[n] gloriaretur. Quorum beatus Athanasius Antonii, Hieronimus[o] Pauli et[p] Hilarionis vel ceterorum quos cultus bonae vitae *laudabiles reddebat, Postumianus[q] vero, Severus[1] et Gallus Martini egregiae[r] nostris[s] eorum memoriam dimisere saeclis[t]: plerique[u] aliorum, *p. 66.

---

et optione (r *add., sed del.*) loci largita et Bobii constructione et obitu beati viri *add.* *A* 2; 33 (26. *B* 2). De ingressu eius in Italiam et Agilulfi (Agiulfi *B* 2) regis honorifica susceptione, immo Arrianae perfidiae penes Mediolanium superatione ac monasterii Bobiensis in signo et virtute miraculi constructione, (*tit.* 27. *incip.* *B* 2) de legatione venerabilis Eustasii a rege Clothario cum supplemento publico post beatum Columbanum cum omni honore est directa *add.* *B* 1*b*. 2.

Cap. 1. *A* 1*a*. *a**. *b**. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3* 4. 4*a*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 1. a) *ita* *A* 2; l. l. pr. de *om.* *A* 1*a*. *d*; l. p. de *om.* *A* 1*a**; Incipit vita sancti Columbani abbatis *A* 1*b**. *c*. *B* 2; *praescr. om.* *A* 1*c**. 3. *B* 1*a*. *b*; *de* *A* 4. 4*a* *v. supra p.* 144, 30. b) *haec om. libri, nisi quod* *A* 1*a** Praefatio libri sequentis, *A* 3′ Incipit textus eiusdem, *A* 3′* Alter prologus, *A* 3* Item prefatio sequentis operis *exhibent; supplevi ex laterculo;* De ortu et ostensione solis genitrici per visum ostenso, *i. e. praescriptionem cap.* 2, *perperam praemisit* *B* 1*a* (*non* *B* 1*b*). c) Deus *add. et post* m. s. *om.* pr. a. m. p. s. *A* 2*a*. d) sollertiam *A* 3. 3′. 4 (*non* *A* 3*. 4*a*). e) *corr.* vita *A* 4, *et sic* *A* 3. 3′. 4*a* (*non* *A* 3*). f) formam *A* 4. g) commendare(t *postea add.*) *A* 1*a*. h) ut quae *pr. m.* *A* 1*a*. i) *pr. m. suppl.* *B* 1*a*. k) linguerent *A* 4*a* *et pr. m.* *A* 2*a*; linquerint *A* 3. 3′*; liquerint *A* 3′; relinquerent *A* 1*c*. *d*; reliquerent *A* 1*c**; reliquerint *A* 3*. l) exempla *A* 1*a**. 2. m) ventur(a)e *A* 4. n) subolis *A* 4 (*pr. m.*); suboles *A* 1*d* *et pr. m.* *A* 1*c*; soboles *A* 1*a**. *b**. 2 (*non* *A* 2*a*). *B* 1*a*. o) Iheron. *A* 1*b**. *c* (*non* *A* 1*c**). 3; Ieron. *A* 3*. p) *m. al. suppl.* *A* 1*a* (*habet* *A* 1*a**); *om.* *A* 1*b**. q) Posttumianus *A* 1*a*, *corr.* r) egregii *A* 2. 3. 4. s) nostri *A* 1*a*. *a** (*pr. m.*). t) *ita* *A* 1*a**. 2. 3. *B* 1*a*; sedes *A* 4*a*; s(a)eculis *A* 1*a* (*pr. m.*). *b**. *c*. *d*. 3′. 3*. 4. *B* 2. u) plurimique *B* 1*a*. 2.

1) *Sulpicius Severus teste Gennadio (c.* 19*) 'conlationem Postumiani et Galli se mediante et iudice de conversatione monachorum orientalium et ipsius Martini habitam in dialogi speciem duabus incisionibus comprehendit', unde etiam Gelasius papa ipsius dialogos pro 'opusculis Postumiani et Galli' accepit.*

quos aut fama aut bonorum exempla operum vel virtutum monimenta commendarunt, ut sunt columnae ecclesiarum Hilarius, Ambrosius[a], Agustinus[b, 1], qui inter tot saeculi turbidines[c, 2], et[d] fluctuante[e] mundo, statum ecclesiae sustentarunt, ne, flatu adversante iniquo[f] hac hereticorum procella quatiente, veram fidem adversitas macularet. Quorum nos exempla[g] temerario conatu secuti, qui nec meritorum supplimentum[h] nec facundiae flore suffulti nec elucubrante[i] scientiae fonte[k], tanti patris nostris[l] saeculis refulgentem[m] Columbani adgredimur texere gesta[n, 3]. Erit tamen nostrorum arbiter[o] dictorum virtutum[p] largitor inmensus, qui illi et gratiae suae munera et vitae perennis largitus est coronam[q].

2.[a] De ortu et ostensione solis genetrici per visum ostenso[b].

Columbanus etenim qui et[c] Columba,
Ortus[d] Hibernia[e] insula, extremo[f] Oceano sita,

Capp. 1. 2. *A* 1*a*. *a**. *b**. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. 4. 4*a*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 1. a) Ambrius *B* 2; et *add.* *A* 3. b) *ita* *A* 1*a*. *b**. 2*a*; Aug. *rell.* c) *ita pr. m.* *A* 1*a*. *B* 1*a*; turbines *rell.* d) *deinde verba supra p.* 146, 6. *omissa* cum facta non exequentur — *p.* 147, 20. Ea ergo vestro (v. *om.* *A* 3. 3*; libramine *assumpsit* *A* 3*) *subsequuntur* *A* 3. 3′. 3′*. 3*. e) fluctuantem mundum *A* 1*c*. *d*. 2*a* (*non* *A* 2 *pr. m.*); tumultuante mundo *A* 3; tuante mundo *A* 3′*; tutamine titubante m. st. *m. al. in litura* *A* 3′ (*recte* *A* 3*). f) *versu exeunte om.* *A* 1*d*. g) sumus *add.* *A* 1*c*. *d*. 3′. 3*. h) supplemento *A* 1*a**. *b**. *c*. 2. 3. 4; supplementa *A* 4*a*. i) *ita* *A* 4*a* *cum rell.*; elucubrantis *A* 3; elucubratae *A* 1*c*. *d*. 2. 4: *cf.* elucubrante praedicationis doctrina *infra c.* 5; *Lawlor p.* 107. k) potati *add.* *A* 1*c*. *d*. 2*b*. *b*¹. *c*. *c*5a. b. 3′. 3* (*non* *A* 3); referti *add.* *A* 2*b*2. 7; confessi *add.* *A* 6. l) nostri *A* 1*a**. 3*. *B* 1*a*. m) *ita* *A* 1*a* (*pr. m.*). *B* 1*a*. 2; refulgente *A* 2 *et pr. m.* *A* 4; refulgentes *A* 1*c*; refulgentis *A* 1*a**. *b**. *d*. 3′. 3*; refulgentia *A* 2*a*. 3. n) vitam *e coni.* *A* 2*b*2. *B* 1*f** *aliique deteriores.* o) *om.* *A* 3; commissi operis *pro* n. a. *A* 2. 2* (*non* *A* 2*a*); *cf. supra p.* 146, 2: Erit tamen commissi operis. p) *om.* *A* 3 (*non* *A* 3′. 3*). q) Explicit prologus (in vita sancti Columbani monachi et abbatis *add.* *A* 4) *subscr.* *A* 4. 4*a*.

Cap. 2. a) *hanc praescr. om.* *B* 1*a* (*v. supra p.* 151, 32); *omnes praescr. om.* *A* 1*b**. *c*. 3. 3′. 3*. *B* 2; *praescr.* Incipit vita sancti Columbani (abbatis *add.* *A* 4) *A* 3′*. 3*. 4; Incipit vita *A* 4*a*; *praescriptiones capitum nonnullae adsunt* *A* 4. 4*a*. b) ostensi *A* 1*d*; ostensa *A* 4*a*; *praescr. om.* *A* 4. c) *om.* *B* 1*a*. 2. d) oritur *m. al. corr.* ortus est *A* 1*a* *et sic* *A* 1*a**; in *add.* *A* 2. 4 (*non* *A* 2*a*). e) Hyb. *A* 1*b**. *c*. 3*; Yb. *A* 1*c**; est *add.* *A* 4. f) extrema *A* 1*a**. *c*. *d*; i. quae in e. o. sita est *A* 2 (*non* *A* 2*a*).

1) *Vitas Hilarii Fortunatus, Ambrosii Paulinus Mediolanensis, Augustini Possidius conscripserunt.* 2) Turbido *i. q. turbo; cf. Forcellini ed. de Vit h. v.* 3) *Item in epistula praevia Ionas 'almi patris Columbani stilo texere gesta' voluit, mox vero 'vitam' posuit, et nisi se indignum iudicasset, 'olim iam ad ea (scilicet gesta) texenda temerario quamvis conatu' adgressus esset. 'Gesta' igitur et 'vitam' eodem sensu auctor accepit promiscueque adhibuit atque, nisi fallor, etiam supra 'refulgentem' scribens 'vitam' adiungere voluit, antequam ad 'gesta' aberravit. Ceterum biographus Goaris c.* 8: Hanc quoque famam vel gestam novam audiens *et q. s., 'gesta' pro singulari primae declinationis accepit, sed quin apud Ionam 'refulgentem — gestam' corrigere liceat, dubito.*

Expectatque[a] Titanis[b] occasum, dum vertitur orbis,
Lux et[c] occiduas pontum[d] descendit in umbras:
Undarum[e, 1] inmanes[f] moles[g] quo truces latebras
5 Colore[h] et nimio[i] passim crine crispanti[k],
5 Peplo[l] kana[m], raptim quem[n] dant cerula[o] terga,
Aequoris spumea[p] cedunt et[q] litora, sinus[r]
Ultimus terrarum, nec mitem sinunt[s] carinam
Tremulo[t] petentem salo dare nota litora nobis.
10 Flavus super haec Titan[u] descendit[v] opago[w]
10 Lumine Arcturi petitque partes girando:
Aquilonem sequens, orientis petit[x] ad ortum,
Ut mundo[y] redivivus lumen reddat amoenum,
Sese mundo late tremulo ostendat[y] et[z] igne. *p. 67.
15 Sicque metas omnes diei noctisque peractu
15 Cursu et[a] inpletas, suo lustrat[b] candore terras,
Amoenum[c] reddens orbem calore madentem[d].
Insulae situs, ut ferunt[e], amoenus ac[f] adversantium
Exterorum[g] carens[h] bella[i] nationum.

Hanc Scottorum[k] gens incolit, gens quamquam
20 absque reliquorum[l] gentium legebus, tamen in christiani vigoris dogmate florens, omnium vicinarum gentium fide praepollet.

Cap. 2. A 1a. a*. b*. c. c*. d. 2. 2a. 3. 3*. 4. 4a. B 1a. 2.

Cap. 2. a) expectat. Quae A 1a; ex(s)pectat qu(a)e A 1a*. c. d; spectatque A 2.
25 b) Tyt. A 2 *(non A 2a)*. c) et — umbras *hic omissa, post* latebras *posita sunt* A 1a. a*. b*. c. d *(non A 2. 3. 4)*. d) pontem A 1b*; ponti A 2. 4. e) in *add.* A 1a*. f) imma : es *pr. m.* B 1a. g) *om.* A 3; molesque trucesque A 1b*. h) calore A 1b*. c. d; colere A 4a. B 2; *om.* A 1a*. i) nimium A 3. k) crispante A 1c. d. 4. l) Peblo *m. al. corr.* Pepli A 1a *et sic* A 1a*; pe : plo A 2. m) kanara? *m. al. corr.* cano A 1a
30 *et sic* A 1a*; kanna *corr.* kana A 3; karna A 3′. 3*; cana A 1b*. c. d. 2; canci A 4a; caria A 4. n) quo A 1c. d; que A 2. 4. o) ceruula? *pr. m.* B 1a. p) spume a cedunt *pr. m.* A 1a; spumaea cędunt A 2 *(non A 2a)*; spum(a)e accedunt A 1a*. b*. q) ad A 1a*. b*; *om.* A 1d *(non A 1c)*. r) enim *add.* A 1a*. s) sinit A 1a*. t) tremulum — salum (solum A 1d) A 1c. d; tremulo pertentam solo A 3′; tremulam — s. A 3*.
35 u) *super* T. *scr.* i. e. sol A 4a. v) distendit A 1a. a*. w) *ita pr. m.* B 1a. b; : pa : co, *ras.* a *et* e? A 1a; opaco *rell.* x) petis A 4a *et pr. m.* B 1a. y) mundum A 3. 3′ *(non A 3*)*. y*) ostendit A 2a *(pr. m.)*. 3 *(non A 2. 3*)*. z) *om.* A 1c. d; ex *pr. m. superscr.* A 1c, *habet* A 1c*; in *pro* et A 4. a) *om.* A 1c. d. 2a. b) lutrat *pr. m.* A 1a. c) amoeno A 4; amḁnam A 4a; r. *om.* A 4 *(non A 4a)*. d) ardentem A 1b*.
40 2c¹. e) fert A 1c; s : erunt, *ras.* t A 1c*; fertur A 3*; satis est (est *pr. m. superscr.* B 2) *add.* B 1a. b. 2. f) ad *corr.* ac A 1a; et *pro* ac adv. B 1a. b. 2. g) exterarum A 1a* c. d. 2a. 3* *(non A 2. 3. 3′)*. h) *om.* A 4 *(non A 4a)*. i) *ita* A 3. 3′ *et pr. m.* A 1a. a*; balla *m. al. corr.* bella A 4; bello A 1b*. 2. 3*; bellis A 1c. d. B 1a. b. 2. k) Scotorum A 1b*. 2a. 4. B 1a. 2. l) *ita* B 1a. 2; reliquarum A 1a. a*. b*. c. d. 2. 4; ceterorum
45 A 3. 3′*; ceterarum A 3′. 3*.

1) *Locum implicatissimum ita expedivit L. Traube v. c.: '(Insula), ubi (= quo) undarum i. moles colore truces et passim nimio crispanti crine latebras (scilicet hominum in litore sitas) caedunt (et ubi) spumea aequoris cana peplo, quem cerula terga raptim dant, litora (caedunt), sinus*
50 *ultimos terrarum' et q. s.*

Natus[a] ergo hic inter primordia fidei gentis illius, ut fides, quam infecundam ex parte gens illa habebat, suo ac sodalium suorum munimine[b] cultu uberi fecundaretur. Sed priusquam lucem vitae praesentis caperet, quid ante eius ortum actum sit, non est silendum. Nam eius genetrix iam[c] cum conceptu alvo gravida teneretur, subito per intempestam noctem sopore[d] depressa vidit e sinu suo rutilantem solem et nimio fulgore micantem procedere et mundo magnum lumen praebere. Haec genetrix, postquam sopor membra laxavit et caecas mundo surgens aurora pepulit tenebras[1], semet[e] intra clauso conamine pensare coepit et ancipiti gaudio tantae visionis vim[f] sagaci animo trutinare vicinorumque solaminis supplimentum petit, quos doctrina sollertes reddebat, quaerens, ut tantae visionis vim sapientum[g] corda rimarent[h]. Tandem peritorum libramine responsa recepit, se egregiae indolis utero tenere virum, qui et suae saluti[i] utilia[k] et proximorum provideret utilitati oportuna. Quem mater postquam edidit, tanta custodia servavit, ut vix eum vel cognitis[l] parentum reliquorum moribus crederet, quoadusque[m] vita puberis[n] ad boni cultus operis[n*] Christo[o] duce, sine quo nihil boni agitur, adspiraret. Nec inmerito solem fulgentem suo e sinu mater[p] conspexit, quin[q, 2] matris universorum[r] ecclesiae membra[s] instar Foebi[t] fulgore micant[u], Domino[v] dicente: *Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum.* (Matth. 13, 43.) Sic Debbora[w] precantis voce ad Deum, Spiritu sancto monente, olim loquebatur, dicens: *Qui autem diligunt te, sicut sol in ortu suo splendet, sic rutilent*[x]. (Iudic. 5, 31.) Aetherea[y]

Cap. 2. *A* 1*a*. *a**. *b**. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. 4. 4*a*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 2. a) Natus *versum ducit A* 2. *B* 1*a*; *c*. 3. *incip. B* 2; est *h. l. add. A* 1*c**. *d*. 4, *post* ergo *A* 1*c*. *d*. b) monitu *A* 1*c*; monita *A* 1*d*. c) e. g. cum iam concepto *A* 1*c*. *d*; e. g. iam cum cepto *A* 3 *(non A* 3′. 3**)*; cum e. g. i. c. (conceptus *A* 2*a*) *A* 2. 2*a*. 4. d) s. d. *om. A* 3. 3′ *(habet A* 3**)*. e) secum et intra clausa conamina *A* 4. f) cum *A* 1*c (non A* 1*d)*. g) sapientium *A* 1*c*. *d*. 2*a*. 3. 4; sapientia *A* 1*b**. h) rimarentur *A* 1*c*. *d*. 2*a et m. al. A* 4 *(non A* 4*a)*. i) salutis *A* 3. k) utilia — provideret *in marg. suppl. A* 1*a*. l) cognatis *A* 1*a*. *a**. *b**. 2*a et m. al. A* 2. m) quousque *A* 3. n) pulcris *A* 2*a*; pudoris *A* 4. n*) *om. A* 2 *(non A* 2*a)*. o) Christo *post* duce *m. al. suppl. A* 1*a*. p) *m. coaeva add.* prodire *A* 1*a*, *habet A* 1*a**. q) quin? *m. coaeva corr.* quia hic in *A* 1*a et sic A* 1*a**; quia m. *A* 1*b**. 3; qui in m. *A* 1*c*. 2*a*. 4 *(non A* 1*d*. 2*)*. r) *in mg. suppl. A* 2*a*; universalis *A* 2. s) membris *A* 1*a**. t) Phębi *A* 1*c (non A* 1*c***)*. 3. *B* 2; Phebi *A* 1*b**. u) micavit *A* 1*a** *et m. al. A* 1*a*; micat *A* 4. v) d. D. *A* 1*c*. *B* 1*a (non A* 1*c**. *B* 1*b)*. w) Debopera(?) *corr.* Debbora *A* 1*a*; Debo:ra, *ras.* r *A* 1*a**; Deb:ra *m. al. corr.* Deborra *A* 2*a*; Debora *A* 1*b**. 4. *B* 1*a*. x) rutilant *A* 1*a**. 4. y) aethere: *m. al. corr.* aethereus *A* 1*a et sic A* 1*a**; Aetheria *A* 1*c**. 2. 4 *(pr. m.)*; E(Ę)theria *A* 1*b**. 3′ *et pr. m. A* 3 *(non A* 3**)*; Aethera *pr. m. A* 2*a*; Aeteherea *pr. m. A* 4*a*.

1) *Cf. Ov. Met. VII*, 703: Lutea mane videt pulsis Aurora tenebris.
2) *Pro immo.*

etenim axis siderum distinctione flavescens[a], de frequentia celebrae[b] lucis speciosior est[c]. Sicut[d] diei lux, Phoebi[e] aucta[f] splendore, mundo amoena refulget, ita corpus ecclesiae, cum[g] conditoris ditata opibus, sanctorum 5 augmentata[h] numero, et[i] scientiae religione nitescit, ut ex frequentia doctorum pullulent[k] lucra subsequentum[l]. Et ut sol vel luna astraque omnia noctem diemque suo nitore nobilitant, ita sanctorum[m] merita sacerdotum ecclesiae monumenta[n] roborant.

10 *3.[a] De sagacitate et industria[b] et progressu a natali solo[c] et magistri institutis[d]. *p. 68.

Peractis itaque infantiae annis, in pueritiae aetate pubiscens, liberalium[e] litterarum doctrinis et grammaticorum studiis ingenio[f] capaci dare coepit laborem, 15 quem per omnem[g] pueritiae vel aduliscentiae tempus exercens[h], usque ad virilem aetatem uberi intentione defixit. Sed cum eum formae elegantia[i] praesertim[k] corporis candore[l] et[m] pubertas nobilis omnium[n] gratum redderet, coepit tandem[o] contra eum antiquus hostis 20 loetifera tela laxare, ut[p] quem tanto ingenio crescere cerneret, suis abenis, si valuisset, inretiret, adgressus[q] lascivarum[r] puellarum in[s] eum suscitare[t] amores[u], precipue quas forma corporis perfuncturio decore[v] horrendo desiderio in miserorum animos solet[w] inmergere. Sed 25 cum se egregius milis tantis pilis[x] undique urgueri conspiceret et micantem sicam callidi hostis se[y] contra erigi

Capp. 2. 3. *A* 1*a*. *a**. *b**. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. 4. 4*a*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 2. a) *om.* *A* 4*a* *(non A* 4*)*. b) celebri *A* 2*a*. 3. *B* 1*a*; celebris *A* 1*a**; crebre *A* 1*b**. c) et *add.* *A* 1c. *d*. 3*. 4; *m. al. add.* *A* 3. d) Sic *A* 1*b**. 2*a*. e) Febi 30 *A* 1*c**. 3; Foebi *A* 2*a*; Phebi:, *ras.* s *A* 4; Phebi *A* 1*b**. 3*. 4*a*; Phoebei *A* 2. f) aucto *A* 4. g) *om.* *A* 2*a* *(non A* 2*)*. h) augmentat: (*ras.* e?) *m. al. corr.* augmentato *A* 1*a* *et sic* *A* 1*a**. i) *om.* *A* 1c. *d*. k) pupulent *pr. m.* *B* 1*a*. l) *ita* *A* 1*a*. 2. 3; subsequenti[a] *A* 4; subsequenti *A* 4*a*; subsequentium *rell.* m) *om.* *A* 2 *(non A* 2*a)*. n) *ita* *A* 3 *et pr. m.* *A* 1*a*. *B* 1*a*; munimenta *Ab**. *c*; monimenta *rell.*

35 *Cap.* 3. a) *numeros om.* *B* 1*a*. b) eius *add.* *A* 1*a**. c) ut *add., sed eras.* *A* 1*a*. d) institutus *m. al. corr.* institutione *A* 1*a* *et sic* *A* 1*a**. e) librarium *A* 2*a*; liberalibus *A* 3. f) ingenii capacitate recepit lab. *A* 4. g) *ita* *A* 3 *(pr. m.)*. *B* 1*a*; omne *rell.*; per o. *om.* *A* 1d *(non A* 1*c)*. h) exerens *A* 1*d* *et e corr.* *A* 1*c* *(non A* 1c**)*. i) *ita* *A* 1*a**. *b**. *c*. *d*; elegantia: *A* 1*a*; eligantia *A* 2. 3 *(pr. m.)*. 4; e(e)leganti(a)e *B* 1*a*. 2; eligantie 40 *pr. m.* *A* 2*a*. k) praesentis *A* 4. l) candor: *A* 1*a*; candor *A* 1*a**. 4. m) (et *om.*) pubertas — *p.* 157, 8. adolescentem *transposita*, *p.* 159, 4. *inter verba* ipsum quoque *et* doctrina *leguntur* *A* 3. 3′. 3′*. 3*. n) omnibus *A* 1*a**. *b**. *c*. *d*. 3′. 3*. 4. o) *om.* *A* 4*a*. p) (ut *m. al. superscr.*) quem — cerneret *om.* *A* 2*a*. q) ergo *add.* *A* 1*b**; est *add.* *A* 4*a*, *superscr.* *A* 1*d*; est itaque *add.* *A* 4. r) lasciviarum *A* 1*c**. 2*a*. 4 *(pr. m.)*. 45 s) in eum *om.* *A* 3. t) *ita* *A* 1*a**. *b**. *c*. *d*. 2*a*. 3. 3′. 4; sciscitare *A* 2. 3′*. 3*; s::scitare *m. al. corr.* suscitare *A* 1*a*. *B* 1*a*; scititare *corr.* sciscitare *B* 2. u) amore *m. al. corr.* amorem *A* 1*a*, *et sic* *A* 1*a**. *b**. v) et *add.* *A* 1*c* *(non A* 1*d)*. w) sole(t *m. al. add.*) (i *m. al. in ras.*)nmergere *A* 1*a*. x) *ita* *A* 3. 3′; telis *A* 1*a*. *a**. *b**. *c*. *d*. 2. 3*. 4; se (se *om.* *B* 2) e. m. t. (se *add.* *B* 2, *eras.?* *B* 1*a*) pilis (p̄liis *B* 2) *B* 1*a*. *b*. 2. y) c. se 50 *A* 1*b**. *c*. *d*. 2*a*.

conspexisset[a], expertus fragilitatis[b] humanae, cito ad procliva[c] labendo dimergi, ut[d] Livius[1] ait, nihil[e] esse tam sanctum religione tamque custodia[f] clausum, quo penetrari[g] libido[h] nequeat[i], euangelicum[k] clipeum leva[l] tenens ensemque[m] ancipitem dextra ferens, contra inmanes cuneos hostium pugnaturus paratur[n] pergere, ne frustrato[o] labore, quem potissimo ingenio desudaverat in grammaticam[p], rethoricam, geometricam vel divinarum scripturarum seriem[q], in[r] saeculi inlecebris occuparet[s]; daturque[t] adhuc stimulus[u] urguendi.

Cum haec iam poenes[v] se volverit, venit ad cuiusdam religiosae ac Deo dicatae feminae cellulam. Quam cum prius humili voce salutasset, postea castigare[w] iuvenili, ut poterat, hortamine adgressus[x]. Quae videns[y] gliscentem in aduliscente vigorem: 'Ego'[z], ait, 'utcumque potui, ad bellum progressa exivi. En quindecim[a] tempora volvuntur, quo et domum[b] carui et hunc peregrinationis locum expetii[c], et numquam deinceps Christo praesule, manu[d] stipham tenens, retro respexi, et nisi fragilis sexus obstasset[e], mare[f] transacto[g], potioris peregrinationis locum petissem[h]. Tu vero aduliscentiae flammis exaestuans[i], natalem[k] solum incoles[l]; ad[m] fragiles voces, velis nolis, fragilitate adtrahente, aurem accommodas et visitare te femineum[n] sexum libere

cf. Luc. 9, 62.

Cap. 3. *A* 1*a*. *a**. *b**. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. 4. 4*a*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 3. a) conspiceret *A* 1*c*. *d* (*? eras.*). b) fragilitatem humanam *A* 1*a**. c) *corr.* proclivia *A* 1*a*, *et sic A* 1*b**. *c*. *d* (*non A* 1*a**). d) (ut L. *om.*) nichil ait esse utulius (!) vel tucius, nil tam sanctum *A* 1*b**. e) *ita A* 1*a*. *c*. 2. 3. 4; nil *B* 1*a*. 2. f) custodi: *pr. m. A* 1*a*. g) penetrare *A* 1*a**. *b**. *c*. *d*. 2*a*. 3. h) liquido *A* 2*a et pr. m. A* 1*c*. i) neque ad *A* 4. k) euangeli^{cum} *A* 2 (*non A* 2*a*); euangelii *A* 4. l) *om. A* 1*c* (*non A* 1*d*); l. (dextra *A* 3. 3′) ferens e. q. a. d. (leva *A* 3. 3′) tenens *A* 3. 3′. 3*. m) ens(em *m. al. in ras.*)que *A* 1*a*. n) *pro* par. p. *habent* progreditur *A* 4, adgreditur *A* 4*a*. o) frustato *pr. m. A* 2*a*. *B* 1*a*. p) *ita A* 1*a*. *a**. *b**; grammatica (gramaticā *pr. m. A* 3), rethorica (theorica *A* 3), geometrica *rell.* q) serie *A* 1*c*. 3; seriȩ *A* 1*d*; seriae *A* 2; saeriȩ *A* 2*a*. r) *om. A* 1*b**. s) occuparetur *A* 1*c*. *d*. t) que *om. A* 1*a*, *versu exeunte* (*habet A* 1*a**). u) stimulis *A* 1*c*. v) *ita B* 1*b*; poene *B* 1*a*; penes *rell.* w) illam *add. A* 1*a**. x) adgressa *m. al. corr.* est aggressus *A* 1*a et ita A* 1*a**; aggressa *A* 1*b**; est a. *A* 3; a. (adgressa *A* 4*a*) est *A* 3′. *A* 3*. 4. 4*a* (*non A* 3′*). y) gl. videns *B* 1*a* (*non B* 1*b*). z) *om. A* 4*a*. a) *corr.* XII *A* 1*a et sic A* 1*a**. b) *ita A* 1*b**. *B* 2 *et pr. m. A* 1*a*. 4; domo *A* 1*a**. *c*. *d*. 2. 3. 4*a*. *B* 1*a*. c) expetivi *A* 1*c*. *d*. d) *ita B* 1*a*; manu stip:am (*m. al. corr.* stivam) *A* 1*a*; manu stivam *A* 1*a**. *b**. *c*. *d*. 4 *et A* 2*a*. 3 *e corr.*; manus stivam *A* 2; stivam manu *B* 2. e) obtasset *m. al. corr.* obstetisset *A* 2*a*; obstaret *A* 1*a**. 3*; obstitisset *A* 1*b**. *c*. 3′ *et m. al. A* 1*d*. f) mari *A* 2. 3. 4. g) transito *A* 1*a**. h) expetissem *A* 1*a**. i) *ita A* 1*a*. *b**. 2. 3. 4; extuans *B* 1*a et pr. m. A* 2*a*; (a)estuans *A* 1*c*. *d*. *B* 1*b*. 2; dum *add. A* 2. 4. k) natale *A* 1*a**. *b**. *c*. *d*. 2. 3. 4 (*non A* 2*a*); nale *B* 2. l) et *add. A* 1*a*. *a**. *b**. *c*. *d*. m) et *A* 3. n) femineo sexu *m. al. corr.* femineos sexus *A* 2*a*.

1) *In libris qui supersunt Livianis locus non legitur, neque constat, cui libro deperdito attribuendus sit, unde ipsum inter incertorum librorum fragmenta admisit W. Weissenborn, T. Livi ab u. c. libri commentario instructi, Berolini* 1881, *X*, 2, *p*. 191[2].

credis? Non reminisceris suasu Evae[a] Adam dilapsum, Samsonem[b] a Dalida[c] seductum, David a pristina iustitia pulchritudine Bersabeae[d] *corruptum, sapientissimum Salamonem[e] mulierum[f] amore deceptum?' 'Perge', inquid[g], 'o iuvenis, perge, evade[h] ruinam, per quam multos conperis corruisse, declina[i] viam, quae inferi[k] ducit ad valvas'. Huius ergo dictis stimulatus aduliscens, et ultra quam aduliscentem terreri crederes, grates[1] taliter increpanti[m] refert[n], sodalibus vale dicens, iter arripit[o]; materque eius dolore stimulata[p], precatur, ut se non relinquat. At ille: 'Non', inquid, 'audisti: *Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus?*' Obstanti[q] matri et limitem[r] ostii inherenti postulat, ut se ire sinat. Illa eiulans et pavimento prostrata, denegat se permissuram[s]; ille limitem[t] matremque transilit[1] poscitque matri[u], se laetam[v] habeat: illum numquam[w] deinceps in hac vita[x] visurum[y], sed, quocumque[z] salutis via[a] iter pandat, se progressurum[b].

cf. Gen. 3, 6. Iudic. 16, 19. 2. Reg. 11. *p. 69. 3. Reg. 11. Matth. 10, 37.

Relicto ergo natali solo, quem[c] Lagenorum[2] terram incolae nuncupant, ad virum venerabilem nomine[d] Sinilem[e] perrexit, qui eo tempore singulare[f] religione et scripturarum sacrarum scientiae flore inter suos pollebat. Quem cum vir sanctus ingenii[g] sagacis esse videret, omnium divinarum scripturarum studiis inbuit, ita tamen,

Cap. 3. A 1a. a. b*. c. c*. d. 2. 2a. 3. 3*. 4. 4a. B 1a. 2.*

Cap. 3. a) Evae *A 1c. d (non A 1c*)*; Aevae *A 2a*. b) Sansonem *A 2a (pr. m.). 4a*. c) *ita A 3'*. 3*. B 1a et pr. m. A 1a*. 2 cum LXX* (Δαλιδά); Dadila *A 4*; Dalila *rell. cum Vulg.* d) *ita A 1a*. c. d. 3*; Bersebeae *A 4*; Betsabeae *A 1a. B 2*; Bethsabe(e)ae *A 1b*. 2. 4a*; Besabae *pr. m. B 1a*. e) *ita A 1a. 2*; Salem. *A 1c*. d*; Salomon. *rell.* f) a. m. *A 1d. 2a. 3'. 3**. g) *om. A 2a*. h) evadere *pr. m. A 1c*. d*. i) Declinā via *pr. m. B 1a*. k) inferni *A 1a**. l) gratis *A 3*. m) increpante *A 3*. n) referet? *m. al. corr.* refert et *A 1a et sic A 1a**. o) arripuit *A 1a* (pr. m.). d. 2a*. p) instimulata *A 3*. q) Obstante (*corr. ex* Obstanti *A 1d. 4*) matre et — inherente (*corr. ex* inherenti *A 4*) *A 1c. d. 4*; Obstanti matre et — inserenti *A 4a*; obstantem matrem et — inherente *A 2 (pr. m.)*; obstantem m. et — inherentem *A 2a*. r) lime::m *m. al. corr.* limini *A 1a, et sic A 1a*. c. d*; limite *A 1b**; limiti *A 2*; limine *A 1c**. s) permisurum *pr. m. B 1a*. t) lim::: *m. al. corr.* limen *A 1a, et sic A 1a*. c (non A 1c*. d)*. u) matrem *A 1a (m. al. in ras.). a*. 2. 3. 4. (non A 1b*)*; ut *add. A 1b*. 4 et m. al. A 2a*. v) laeta? *pr. m. B 1a*. w) nonquam *A 2a (pr. m.). 4a*. x) *om. A 1b**. y) visuram *A 1c. d. 2a*. z) quoque *pr. m. corr.* quocumque *A 1a**. a) viam *A 1a. a*. b* et pr. m. A 1c (non A 1c*. d)*. b) progressuram *pr. m. A 1d*. c) qu:: *pr. m. A 1a*; quod *A 1a (m. al.). a*. c. d. 2. 3*; collagenorum *(m. al. corr.* collaeg.*) pro* q. L. *A 2a*. d) *om. A 1b**. e) *corr.* Senilem *A 1a, et sic A 1a*. c. 2. 3. 4*. f) *ita(?) pr. m. A 1a*; singulari *rell.* g) e. s. v. i. *A 3*.

1) *Cf. Hieronymi ep. ad Heliodorum* (*Migne, Patr. lat. XXII, col.* 348): licet sparso crine et scissis vestibus ubera quibus te nutrierat mater ostendat, licet in limine pater iaceat, per calcatum perge patrem, siccis oculis ad vexillum crucis evola. Solum pietatis genus est in hac re esse crudelem. 2) ***Hiberniae provincia ad orientem spectans, quam hodie Leinster vocant.***

ut fieri adsolet, cum ludendo magistri discipulos sciscitare[a] conantur, ut de suo[b] ingenio cognoscant vel flagrantem ubertate[c] sensum vel neglegentiae somno torpentem, coepit ab eo ex dificilium quaestionum[d] materia sensus querere. At ille pavido quamquam, tamen sagaci e[e] pectore, ne inoboediens magistro appareret, non cenodoxiae[1] actus[f] vitio, sed magistro parendo[g] vice versa obiecta sibi elucubrabat memor illius psalmigraphi[h] (Ps. 80, 11.) praeconii: *Aperi os tuum, et ego adimplebo illud.* Tantum eius in pectore divinarum[i] thesauri scripturarum conditi tenebantur, ut intra aduliscentiae aetate[k] detentus, psalmorum librum[2] elimato sermone exponeret, multaque alia, quae vel ad cantum[l] digna vel ad docendum utilia, condidit[m] dicta.

4. De adventu eius ad Sinilem[a] abbatem[b], egressu[c] Hibernia[d].

Dedit deinde operam, ut monachorum necteretur societate[e], ad[f] monasterium cuius vocabulum est[g] Benechor[h, 3] petiit, in quo presul virtutum ubertate clu- (*p. 70.) ebat *beatus Commogellus[i], egregius inter suus monachorum pater, quique et religiones studio et regularis disciplinae cultu[k] praecipuus habebatur. Ibi solis ora-

Capp. 3. 4. *A* 1*a*. *a**. *b**. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. 4. 4*a*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 3. a) *ita A* 1*c*. *d*. 4. *B* 1*a*. 2; sciscitari *A* 1*a*. *a**. *b**. 2. 3. b) : : : *pr. m.*, illorum *m. al. A* 1*a et sic A* 1*a**. c) ubertatem sensuum *A* 3 *(pr. m.)*; s. u. *A* 4. d) (q. *om.*) materias *A* 2. e) *om. A* 1*a**. *b**. *d*. 3. 4*a (non A* 1*c)*. f) aucto *pr. m. corr.* acto, *m. al. corr.* actus *A* 1*a*; acto *A* 1*b**. g) parando *pr. m. A* 1*a*; pariendo *pr. m. B* 1*a*. h) *ita A* 1*a*. *a**. *b**. *c*. 3*; psalmi grafi *A* 2*a*. 3′; psalmographi *rell.* i) d. scr. th. *A* 1*b**. *c**; scr. d. th. *A* 4. k) *ita A* 4*a et pr. m. B* 1*a*; aetatę *pr. m. A* 1*a**; aetatem *rell.* l) sunt *add. A* 1*a**. *c*. *d*. m) conderet *A* 1*c*. *d*.

Cap. 4. a) *ita B* 1*a*; Senilem *A* 1*a (pr. m.)*. *d*. 2*a*. 4; *m. al. corr.* Comgellum *A* 1*a et sic A* 1*a**; Commogellum *recte A* 2, *sed Ionas ipse in caput praecedens aberrasse videtur.* b) et *m. al. add. A* 1*a*. 4, *add. A* 1*a**. *d*. 2. 4*a*. *B* 1*a*. c) de *m. al. add. A* 1*a*, *add. A* 1*a**. *B* 1*a*; ex *add. A* 1*d*. d) Hiberni(a)e *A* 2*a* (*extremae litterae legi nequeunt A* 2). 4*a*; Ibernia *B* 1*a*; Iberniae *A* 4. e) *ita pr. m., ut vid., A* 1*a*; societati *rell.* f) ac *A* 1*a** *et in ras. A* 1*a*; et *A* 4*a et m. al. A* 4. *B* 1*a*; *om. A* 1*c*. *d (non A* 1*c***)*. g) *om. A* 1*b**. h) *ita A* 1*b**. *c*. 2. 4; Ben:chor *A* 1*a*; Benecor *A* 4*a*; Benchor *A* 1*a**. 3′. *B* 1*a*. 2; Bencor *A* 3. i) *corr.* Comgellus *A* 1*a*, *et sic A* 1*a**. 3′ *(pr. m.)*; Congellus *A* 1*b**. 3′ *(m. al.)*. 3*; Commogallus *corr.* Commogellus *A* 4; Comogellus *A* 3. *B* 1*a*. k) cultui *A* 3.

1) *Cf. V. Ioh. c.* 18: cenodoxiae, id est aelatione. 2) *De Columbani expositione psalmorum v. supra p.* 29. 3) *Monasterium Bangor in Ultonia situm Comgellus ipse a.* 559. *condidit, a.* 601/2. *defunctus; cf. O'Conor, Rer. Hibern. script. vet. I,* 166 *sq. Hymnus 'S. Comgilli abbatis nostri' in Antiphonario monasterii Benchorensis* (*ed. Warrenius l. l. I, fol.* 15′) *legitur. Comgal nomen Hibernicum interpretatur H. Zimmer confligens, Gall. 'combattant'*: *cf. 'Zeitschr. f. kirchl. Wissensch.'* 1885, *p.* 363.

tionibus et[a] ieiuniis vacare coepit et iugum Christi, quod ferentibus leve est, super se ferre semetipsumque sibi abnegando ac crucem suam[b] tollendo Christum sequere[c], ut qui aliorum doctor futurus erat, ipse quod[d] doctrina 5 didicerat in suo corpore mortificationem ferendo uberius exemplo monstraret, quid[e] aliis implenda[f] fore docuisset. cf. Matth. 11, 30.

Peractis itaque annorum multorum in monasterio circulis, coepit peregrinationem desiderare memor illius Domini imperii ad Abraham: *Exi de terra tua*[g] *et de* 10 *cognatione tua et de domo patris tui et vade in terram, quam monstrabo*[h] *tibi.* Confessus igitur venerabili patri Commogello[i] cordis ardorem et ignitum[1] igne[k] Domini desiderium, de quo igne Dominus in[l] euangelio loquitur: *Ignem veni mittere in terram*[m]*; quam*[n] *volo, ut*[o] *ardeat,* ar- 15 dentem patri patefaciebat affectum, sed non ita in[p] patris repperiebat responsum[q], ut sua petitio anhelabat. Erat enim venerabili Commogello arduum tanti solaminis patere[r] dispendium. Tandem tamen adspirare coepit et corde anteponere, ut non plus suae necessi- 20 tati[s] studeret quam aliorum utilitati oportuna[t] parere[u]. Nec sine omnipotentis arbitrio fiebat, qui tyronem suum ad bella futura erudierat, ut de eius victoria[v] gloriosus[w] referret triumphos lautaque[x] suppellectile de cesorum[y] hostium reportaret falangas[z]. Vocatumque[a] eum, tristem 25 licet sibi, tamen[b] aliis utilem sententiam depromit*, se[c] Gen. 12, 1. Luc. 12, 49.

*) merens, tamen divino nutu instinctus, spondet *add. A 1b**.

Cap. 4. A 1a. a. b*. c. c*. d. 2. 2a. 3. 3*. 4. 4a. B 1a. 2.*

Cap. 4. a) et i. *om. A 3.* b) *om. A 1c (non A 1c*).* c) *ita pr. m. A 1a. B 1a;* sequi *rell.* d) *verba* ipsum quoque *locus supra (p. 155, 18) omissus sequitur A 3.* 30 *3′. 3′*. 3*.* e) quod *A 1a*;* que *A 1b*.* f) implenda? *corr.* implendum *A 1a, et sic A 1a*. c. d.* g) *om. A 4.* h) monstravero *A 1a*. c*. 2. 4. B 2;* ostendam *A 3 (recte A 3′. 3*).* i) Commogeldo *corr.* Comgello *A 1a;* Comgello *A 1a*. b*;* Comogello *A 3;* Comegello *A 3*;* Congello *A 3′: item infra.* k) ignem *A 1a (pr. m.). c*. 3′. 3*;* igni *A 4 (non A 4a).* l) D. dicit in euang. (in euang. dicit *A 3′. 3**): I. *A 3. 3′. 3*.* m) et 35 *add. A 1a*.* n) quem *A 1a*. c*. 3;* qu: *A 1d;* t. et quid volo nisi ut a. *A 1b*. 4, textum ad Vulgatam interpolantes.* o) ait *A 1a, corr.* p) *om. A 4.* q) *ita A 3. 4 et pr. m. A 1a;* responsa *A 1d;* responso *A 3′. 3* cum rell.* r) pati *A 1a*. c. d. 2. 3′. 3*. B 2 et e corr. A 1a. 3;* pat *A 1b*.* s) necessitatis *A 1a (pr. m.). a*. b*. d (pr. m.).* t) oportune *A 1c. d. 3*.* u) *ita A 1c. d (pr. m.). 3. 4 (pr. m.). B 1a (pr. m.);* pa- 40 reret *B 2;* pa::ret *m. al. corr.* pararet *A 1a, et sic A 1a*. b* et m. al. A 4;* par(a *e corr.*)ret *A 2;* parare *A 2a.* v) victoriis *A 1a (non A 1a*).* w) *ita A 1a (pr. m.). c;* gloriosos *rell.* x) lautaque suppellectili *A 2 (pr. m.). 2a;* lautāque *(ras. lineola)* subpellectili *A 1b*;* lautamque suppellectilem (suppellectili *pr. m. A 4;* supellectini *A 4a) A 1a*. 4. 4a;* lautumque sup(p)ellectile (suppellectilem *A 1c) A 1c. c*. d.* y) dece- 45 sorum *A 1a. b*. 3 (non A 3′. 3*);* decęsorum *A 1a*;* decessorum *A 4 (pr. m.). 4a. B 2.* z) phalangas *A 1b*. 4 (pr. m.). 4a;* phalanges *A 1c;* falangis *A 1a*;* phalangis *A 1c*. d.* a) Vocatoque eo *A 1a*. c. d. 2.* b) *om. A 3.* c) et sę *A 2 (non A 2a);* sed et *B 2.*

1) *Locum* ignitum — ardeat *Ionas, V. Ioh. c. 18, iteravit.*

et pacis vinculum et solaminis[a] supplimentum comitesque itineris, quos religio[b] claros reddebat[c], largiturum. Collecto sane fratrum coetu, omnium orationum suffragium postulat, ut venturo[d] itinere solamen largitor pietates tribuat.

Vicensimum[e, 1] ergo aetatis annum[f] agens, arrepto itinere, cum duodecim comitibus Christo duce ad litus maris accedent[g]. Ibi omnipotentis[h] misericordiam[i] prestolantur[k], ut, si suae voluntatis[l] inhereat, concoepti consilii effectus[m] *perficiatur, agnoscuntque secum[n] clementis iudicis voluntatem[o] adesse, carinamque[p] ingressi, dubias per freta ingrediuntur vias mitemque[q] salum, prosperantibus zepherorum[r] flabris, pernici cursu ad Brittanicos[s] perveniunt[t] sinus[u, 2]. Paulisper[v] ibidem morantes, vires resumunt ancipitique animo anxia cordis consilia trutinantur[w]. Placet tandem arva Gallica planta[x] terere et mores[y] hominum ferventi aestu[z] sciscitare[a], ut, si salus ibi serenda sit, quantisper[b] commorare[c]; si obduratas caligine arrogantiae mentes repperiant, ad vicinas nationes[d] pertransire.

*p. 71.

Cap. 4. *A* 1*a*. *a**. *b**. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. 4. 4*a*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 4. a) solamine? *pr. m. A* 1*a*. b) religi *pr. m. A* 1*a*. c) redderet *A* 4. d) *ita A* 3; venturo : : itineri *pr. m. A* 1*a*; venturo ei itineri *A* 1*b**; venturo itineri *A* 1*a**. *c*. *d*. 2*a*. 4. *B* 1*a*; veituro itineri *A* 2; venturi itineris *B* 2. e) Vice : simum, *ras.* n? *A* 1*a*; Vicesimum *A* 1*a**. *b**. *c*. *d*. 2. 3; Tricesimum *A* 4. *B* 1*a*. 2. f) ag. ann. *A* 1*c*. *d*. g) *ita solus A* 4 *(pr. m.)*; accedunt *A* 4*a cum rell.* h) omnipotenti *pr. m. B* 1*a*; Dei *add. B* 1*a*. 2. i) misericordia *B* 1*a*. 2. k) praestolatur *B* 1*a*. 2. l) voluntati *A* 1*a**. *b**. *c*. *d*. 2*a*. m) effec(tus *postea add.*) *A* 1*a*. n) secundum *A* 4. o) voluntate *A* 2 *et e corr. A* 2*a*. p) carinam, quam i. *A* 2. 4. q) miteque *s. A* 1*b**. *c*. *d*; mitique salo *A* 1*a**. 2. r) zeppherorum *A* 4*a*; zephirorum *A* 1*c*. 2; zephyrorum *A* 1*b**; zefirorum *A* 1*a**. *d*. s) *ita A* 1*a**. 2*a*. 4*a*. *B* 1*a et pr. m. A* 1*c**. 4; Br : : tanicos *m. al. corr.* Britannicos *A* 1*a*; Brittanucos *pr. m. A* 1*c*; Britanicos *A* 2; Brittannicos *A* 1*b**. *d*. 3 *(ut infra)*; Britannicos *B* 2. t) pervenerunt *A* 3. u) sinos *A* 2, *corr.* v) Pauliper *pr. m. A* 1*a*. w) trutinant *A* 1*c*. 4*a*. x) plantam *pr. m. B* 1*a*. y) more *pr. m. A* 1*a*. z) *ita A* 1*a (pr. m.)*. *c*. *d*. 2*a*. 4; artu *A* 1*b**. 3; arte *A* 3*; actu (?) *corr.* astu *A* 1*a**, *et sic rell.*; *cf. II*, 23: vehemens aestus. a) sciscitari *A* 1*a**. 2. 3. 3′ *(non A* 3*); suscitare *m. al. corr.* siscitari *B* 1*a*. b) (quantis *m. al. suppl.*)per *A* 1*a*. c) commorari *A* 1*a**. *b**. *c*. *d*. 2. 3′. 3*; commoraret *A* 4*a*; commoraretur *A* 4. d) *om. A* 2 *(non A* 2*a)*.

1) *Cum Columbanus peregrinationem susceperit, postquam per multos annos in monasterio Benchorensi degit, quo iam adultus se contulerat, aetatem ipsius iusto minorem supra indicatam esse manifestum est, neque quae in aliis codicibus legitur lectione* tricesimum *mendum tollitur, cum sanctum adhuc multo maiorem natu fuisse ex ipsius verbis concludi liceat; cf. supra p.* 54. 2) *Britannia Gallica intellegitur neque magna, de qua post Walahfridum etiam recentiores nonnulli cogitaverunt; cf. infra c.* 21: ut Ligeris scafa reciperetur Brittanicoque sinu redderetur.

5. De ingressu eius[a] in Galliis[b] et[c] exemplo sodalium[d] religiosorum.

A[e] Brittanicis[f] ergo sinibus progressi, ad Gallias[g] tendunt, ubi tunc vel[h] ob frequentia[i] hostium exter-
5 norum[k] vel neglegentia[l] praesulum[m] religionis virtus pene abolita habebatur. Fides tantum manebat[n] christiana, nam penitentiae medicamenta[1] et mortificationis amor vix vel paucis in ea[o] repperiebatur locis. Agebat venerandus vir, ut[p], quaecumque loca[q] progrederetur,
10 verbum euangelicum adnuntiaret. Erat enim gratum hominibus[r], ut quod facundiae cultus adornabat, elucubrante[s] praedicationis doctrina, simul et exempla virtutum confirmabant[t]: tanta humilitatis ubertas, ut versa vice, sicut de honoribus homines saeculi conantur[u] quae-
15 rere dignitates[v], iste cum[w] sodalibus suis de humilitatis cultu alter alterum[x, 2] nitebantur[y] praevenire, memores praecepti illius: *Qui se humiliat[z] exaltabitur;* et illud Esaiae[a]: *Ad quem respiciam, nisi ad humilem et quietum[b] et trementem sermones meos?* Tanta pietas, tanta caritas
20 omnibus[c], ut unum[d] velle[e], unum nolle, modestia atque sobrietas, mansuetudo et lenitas aeque in omnibus redolebat[f]. Execrabatur[g] ab his desidiae atque discordiae vitium, arrogantiae ac[h] elationis supercilium duris castigationum ictibus feriebatur, irae ac livoris noxa sagaci
25 intentione pellebatur. Tanta patientiae virtus, caritatis

Luc. 14, 11.
Is. 66, 2.

Cap. 5. A 1a. a. b*. c. c*. d. 2. 2a. 3. 3*. 4. 4a. B 1a. 2.*

Cap. 5. a) *om. A 4a; m. al. superscr. A 4.* b) *ita A 2. 4;* Gallis *m. al. corr.* Gallias *A 1a;* Gallias *A 1a*. d. 2a. B 1a.* c) *m. al. suppl. A 1a.* d) sodaliu *B 1a.* e) Ab *B 1a.* f) Britanicis *A 2;* Britannicis *B 2.* g) Galliis *A 2, corr.* h) *om. A 4*
30 *(non A 4a).* i) *ita A 1a (pr. m.). B 2;* frequentiam *rell.* k) exterorum *A 3.* l) neglegentiam *A 1c. d. 2a. 3 (pr. m.). 4a. B 1a.* m) priscorum principum *pro* praesulum *B 1a. 2 manifesta interpolatione.* n) manebit *pr. m. A 1a.* o) *ita A 3. B 1a. 2;* illis *rell.* p) ad *A 1a (pr. m.). b*;* ut ad *m. al. A 1a, et sic A 1a*. c. d. 3*.* q) quocumque in loco *B 1a. 2.* r) omnibus *A 1c. d.* s) elugubrantę *A 1a (pr. m.). a*;*
35 elugubrat(a)e *A 1b*. 4;* elucubratae *rell.* t) confirmarent *A 1c. d (ubi* rent *postea suppl.).* u) nituntur *B 1a;* nitantur *B 2.* v) ita *m. al. suppl. A 1a; add. A 1a*;* sic *add. A 2a.* w) consodalibus *A 1c. 4a.* x) alter alterutrum *A 4.* y) niterentur *A 1a*;* niteretur *A 1c. d;* nitebatur *A 2a. 3′. 3*.* z) se exaltat humiliabitur *A 2a. 4, ad Scripturam sacram textum interpolantes.* a) Ysai(a)e *A 1b*. c;* Isaiae
40 *A 1c*. 4. B 1a;* Isayae *B 2.* b) quietem *B 1a, corr.;* quetum *B 2.* c) omnibus — modestia *om. A 4a.* d) esset *h. l. add. A 1c. d, post* velle *A 3′. 3*.* e) *m. al. suppl. A 1a.* f) redoleba:t, *ras.* n *A 1a*.* g) Execrebatur *A 1a*, corr.;* Execrabantur *A 4.* h) at *m. al. corr.* aut *A 1a. a*.*

1) *Columbani Paenitentiale (ed. Seebass l. l. p. 442):* Diversitas culparum
45 diversitatem facit paenitentiarum, nam et corporum medici diversis medicamenta generibus conponunt. 2) *Ibidem c.* 5: Ecce verba filiorum Dei, si nihil per contentionem, ut ait apostolus, neque per inanem gloriam, sed per humilitatem spiritus alter alterum existimans superiorem sibi *(Philipp. 2, 3).*

affectus, lenitatis cultus[a] aderat, ut mitem in medio eorum Dominum[b] patule non ambigeres habitare. Si quempiam his labere[c] in vitiis repperissent*, simul omnes aequo iure neglegentem correptionibus cedere *studebant. Communia omnibus omnia[d] erat[e]; si quispiam proprium[1] aliquid usurpare temptasset[f], ceterorum consortio segregatus penitentiae ultione vindicabatur. Nullus proximo contrarietatem[2] rependere, nullus asperum sermonem proferre audebat, ita ut in humana conversatione angelicam agi vitam cerneres. Tanta in beatum[g] virum gratia redundabat[h], ut in quorumcumque domus[i] quantisper commoraret[k], omnium animos ad religionis cultum[l] defigeret.

*p. 72.

6. De Sigiberti regis susceptione et obtione heremi ingressumque[a] in Anagrates[b].

Pervenit ergo fama[c] Columbani Sigiberti[d. 3] regis ad aulam, qui eo tempore duobus regnis Austrasiorum Burgundionorumque[e] inclitus regnabat[f] Francis; quorum eximium[g] nomen prae[h] ceteris gentibus quae Gallias incolunt habetur[i]. Ad quem cum vir sanctus cum suis accessisset, gratus regis[k] et aulicis[l] ob egregiae doctrinae

*) quibus humanum genus solet astringi *add.* *B* 1*a*. 2.

Cap. 5. 6. *A* 1*a*. *a**. *b**. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. 4. 4*a*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 5. a) a. c. *A* 4. b) *m. al. in litura* *A* 1*a*. c) labe *m. al. corr.* labi *A* 1*a*, *et sic* *A* 1*a**. *b*. *c*. *d*. 2*a*. 3* *(recte A 3'*)*; labare 3. 3'. d) *om.* *A* 1*. 3. e) *ita pr. m.* *B* 1*a*. 2; erant *rell.*; *v. infra p.* 177, 4. f) a *add.* *A* 2*a*. 3. *B* 1*a*. 2. g) *ita* *A* 1*a**. *b**. *c*. *d*. 2. 3. 4; beat(um virum *in ras.*) *A* 1*a*; beato viro *A* 1*c**. 2*a*. *B* 1*a*. 2. h) redondebat *pr. m.* *A* 2*a*. i) *m. al. corr.* domibus *A* 1*a* et *e*, *sic* *A* 1*c*. *d*. 2. 3'. 3*; domos *A* 1*a**. *b** *(pr. m.)*. 3. 4. *B* 1*a*. 2. k) commoraretur *A* 1*a**. *c**. *d*. 2. 3'. 3*; commorarentur, *exp.* n *A* 1*c*. l) *m. al. suppl.* *A* 1*a*; c. r. *A* 2 *(non A 2a)*.

Cap. 6. a) ingressuque *A* 1*a**. *d*. 2. *B* 1*a*; ingresuque *A* 4*a*. b) Anacrates *A* 2 *(non A 2a)*; Anagratis *A* 4*a*; Anagratas *A* 1*d*. c) beati *add.* *A* 1*c*. *d*. d) Childeberti *A* 3. e) *ita* *B* 1*a*; Burgundionumque *A* 1*a*. *a**. *c*. *d*. 2. 3. 4; Burgundiorumque *A* 1*b**. *B* 2. f) r. in Fr. *A* 1*c*. *d*; praeerat *pro* r. Fr. *A* 4. g) egregium *B* 1*a*. 2. h) p̄ teris g. *pr. m.* *A* 1*a*. i) habebatur *A* 2. 4. k) *ita pr. m.* *A* 1*a*. 2*a*. *B* 2; regi *A* 1*a**. *b**. *c*. *d*. 2. 3. 4. *B* 1*a*. l) eius *add.* *B* 1*a*. 2.

1) *Columbani Regula coenobialis c.* 1. 2 *(ed. Seebass l. l. p.* 220*)*: Qui (*vel* Si) dixerit suum proprium aliquid, VI percussionibus *cet.* 2) *Ibidem c.* 5: Qui fratri aliquid indicanti responderit: 'Non ita est, ut dicis', praeter seniores iunioribus dicentes simpliciter, superpositione silentii aut L percussionibus *cet.* 3) *Ionas historiae Francicae minus peritus Childebertum II. in regno Burgundiae praecessisse male opinatus est patrem illius, scilicet Sigibertum regem Austrasiorum, mortuum a.* 575. *Ignoravit itaque, a.* 592. *demum, Gunthramno defuncto, Burgundiones Austrasiorum regno accessisse. Errorem suum repetivit atque fusius explanavit infra c.* 18.

copiam[a] redditus[b]. Coepit tandem ab eo rex querere[c], ut intra terminos Galliarum resederet nec eos[d] ad alias gentes transiens se[e] relinqueret[f]; omnia quae[g] eius voluntas poposcisset se paraturum[h]. Tunc ille regi ait, non se aliorum[i] opum fore[k] ditaturum[l], sed euangelici praeconii, in quantum carnis[m] fragilitas non obstabat, sectaturum exemplum: *Qui vult,* inquid, *post me venire, abneget semet ipsum sibi*[n], *tollat crucem suam et sequatur me.* Cui talia obicienti rex praebet responsa[o]: 'Si Christi[p] crucem tollere et[q] ipsum sequi desideras, potioris heremi sectare quietem, tantum ne, nostrae ditionis solo relicto, ad vicinas pertranseas nationes, ut[r] tui praemii augmentum et nostrae salutis[s] provideas[t] oportuna'. Data itaque obtione, obtemperavit[u] regis persuasionibus[v], heremum petiit[w]. Erat enim tunc vasta heremus Vosacus[x] nomine, in qua castrum dirutum olim, quem[y] antiquorum traditio[z] Anagrates[a. 1] nuncupabant[b]. Ad quem[c] vir sanctus[d] cum venisset, licet[e] aspera[f] vastitate solitudinis et scopulorum interpositione loca[g], ibi cum suis resedit, parvo alimentorum solamine contentus, memor illius verbi, non in solo pane hominem[h] vivere, *sed verbo vite satiatus, adfluenti dape habundare, quam[i] quisquis[k] sumptam esuriem nesciat in evum.

Luc. 9, 23. — 591. — cf. Deut. 8, 3. — *p. 73.

Cap. 6. *A* 1*a*. *a**. *b**. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. 4. 4*a*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 6. a) copiem *A* 1*a*, *corr.*; copia *B* 2. b) *corr.* redditur *A* 1*a**, *et sic A* 1*a*. 2*a*. 3*; reditus *A* 1*d*; *om. A* 3 *(non A* 3'*)*. c) petere *A* 1*c*. *d*. d) *om. A* 1*a** *(versu exeunte)*. 2*a*. 3. 4. *B* 1*a*. 2. e) *om. A* 1*b**; seque *A* 1*d (non A* 1*c)*. f) linqueret *B* 1*a*. g) o. quoque *A* 4 *(pr. m.)*. 4*a*. h) *ita A* 1*a*. *a**. *b**. *B* 1*a (pr. m.)*; pariturum *rell.*; esse (esse *eras. B* 1*a*) spopondit *add. B* 1*a*. 2. i) *ita A* 1*a (pr. m.) b**. *c*. 4. *B* 1*a (pr. m.)*; aliarum *A* 4*a cum rell.* k) donis *add. A* 1*c (non A* 1*d)*. l) *m. al. corr.* cupidum *A* 1*a et sic A* 1*a**; ditandum *A* 1*c*. 2*a*; *om. A* 1*d*. m) *m. al. suppl. A* 1*a*; fr. c. *A* 1*c*. n) et *m. al. suppl. A* 1*a*; *habent A* 1*a**. *c**. 3. *B* 1*a*. 2. o) *in litura B* 1*a*. p) *om. A* 4. q) si *add. A* 4. r) et *m. al. add. A* 1*a*; *habet A* 1*a**. s) *ita A* 1*b** *(pr. m.)*. 3. 4. *B* 1*a*. 2; saluti *A* 1*a*. *a**. *c*. *d*. 2. t) praevideas *A* 1*c*. *d*. u) obtemperans *A* 1*a**. v) et *add. A* 3*. 4; heremumque *A* 3 *(non A* 3'*)*. w) petit *A* 1*a*. *a**. *c*. *d*. *B* 2. x) Vosagus *A* 2. 3. 4. *B* 1*a*; Vasogus *A* 1*c*; Vasogus (?) *corr.* Vosagus *A* 1*a**. y) *ita A* 4. *B* 1*a*. 2; quod *A* 1*a*. *a**. *b**. *c*. *d*. 2. 3. z) traditione *A* 1*c*. *d*; *om. A* 4*a*. a) Anagratas *A* 1*c*. *d*; Anacrates *semper A* 2; Angrates *A* 4. b) nuncupabat *A* 1*b** *(ubi* cupabat *in litura)*. 3. 3'; nuncupant *A* 3*; noncupant *A* 4*a*. c) *ita A* 3. 4. *B* 1*a*. 2; quod *A* 1*a*. *b**. *c*. *d*. 2. d) Dei *A* 1*a*. *a**. *b**. e) per *add. A* 1*c*. *d*. f) essent *add. A* 1*a** *et m. al. A* 1*a*. g) horrida repperisset *add. A* 4; aspera essent *in mg. suppl. A* 2*a*. h) v. h. *A* 1*a**. i) quam — sum(p)ta *A* 3. 4*a*; qua — sum(p)ta *A* 1*a**. *c*. *d*. 2*a*. 3. 4; qua — assumpta *A* 3'; quam — sumpserit *B* 1*a*. 2. k) quisque *pr. m. B* 1*a et m. al. A* 2*a*; quis *A* 3.

1) *Hodie Annegray villula (cant. de la Voivre, Haute-Saône).*

7. De ammonitione quorundam, qui viro Dei sumptus[a] detulere[b] et sospitate mulieris.

Eo ergo in loco virum[c] Dei cum suis commorantem, subito unum[d] e[e] fratribus vel ob probationem[f], vel qualibet[g] culpa adtrahente, vis febrium coepit flagellare. Sed cum nulla alimentorum solamina adessent, nisi corticum et herbarum pabula praeberentur, tantummodo coepit omnium animos[h] adspirare, ut pro egri fratres sospitate ieiunio omnes et oratione vacarent. Tertia[i] iam die peracto ieiunio, nihil[k] habentibus[l], unde fessa corpora reficerentur, subito conspiciunt virum quendam, cum panum[m] supplimento vel pulmentorum aequos oneratos[n], ante fores[o] adstare, qui se referebat subita cordis ammonitione actum, ut eis ex sua[p] substantia subveniret, qui tantam egestatem pro Christo in heremo sustinerent. Oblatis itaque viro Dei quae detulerat[q], coepit cum cordis humilitate deposcere, ut vir sanctus pro coniuge[r] sua Dominum deprecaretur, quam per anni circulum tanta[s] ignis febrium urebat, ut iam non crederetur superis reddi. Humili et anxio corde poscenti[t] noluit vir sanctus denegare solamen; adhibitis simul fratribus, pro[u] ea Domini misericordiam deprecatur[v]. Cumque ille[w] cum suis orationem conplesset[x], statim ea quae periculum mortis in propatulo habebat sanitati est reddita. At vero cum vir[y] eius, largita sibi a viro Dei benedictione, domum remeasset[z], invenit coniugem suam domi sedentem, sciscitatusque, qua hora eam[a] febrium[b] vis reliquisset, repperit ea hora sanatam[c] fuisse, qua vir Dei pro ea Dominum deprecasset[d].

Transactis[e] itaque deinceps parvo[f] temporis inter-

Cap. 7. *A* 1*a*. *a**. *b**. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. 4. 4*a*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 7. a) sumptos *A* 1*a*; sumtus *B* 1*a*; suptus *B* 2. b) detulerunt *A* 1*d*. c) *ita B* 1*a*. 2; viro — commorante *A* 1*a*. *a**. *b**. *c*. *d*. 2. 3. 4. d) unum *om. B* 1*a*. e) de *A* 1*c*. 3* *(non A* 1*d*. 3. 3′*)*. f) probatione(m *in ras.*) *A* 1*a*. g) qualibet culpam adtrahentem *A* 2; quamlibet culpam attrahentem *A* 2*a*. 3* *(non A* 3. 3′*)*. h) animus *A* 2. 3. 3′ *(non A* 2*a*. 3**)*. i) Tert(c)io *A* 1*b**. 4. k) nil *B* 1*a*. 2. l) habentes *B* 1*a*. 2. m) *ita A* 1*a*. *a**. *b**. *c*. *d*. 2*a*. 3′. 3*; panium *B* 1*a*. 2; panis *A* 4; pan(e *in litura*) *A* 3; *om. A* 2. n) hnoratos *corr.* oneratos *A* 1*a*. o) fore *pr. m. B* 1*a*. p) *bis scr. erat A* 1*a*. q) detulit *A* 4. r) sua coniuge *A* 3. 4 *(non A* 3′. 3**)*. s) *ita A* 3 *(pr. m.)*. *B* 1*a*. 2; tantus *A* 1*a*. *a**. *b**. *c*. *d*. 2. 3′. 3*. 4; vis *m. al. add. B* 1*a*. t) poscente:, *ras.* m? *A* 1*a*; poscente *A* 1*a**. u) pro ea *om. A* 1*b**. v) *ita A* 3′ *cum rell.;* deprecaretur *A* 3; deprecabatur *A* 3*. w) *om. A* 3. 3′ *(non A* 3**)*. x) (im *m. al. in ras.*)plesset *B* 1*a*. y) *om. A* 1*a**. z) redeasset *A* 1*c**; redisset *A* 1*c*. a) f. eam *A* 3. b) vis f. *A* 1*a**. *b**. *c**. 2*a*. c) *om. A* 2 *(non A* 2*a)*. d) *m. al. corr.* D. deprecatus fuisset *A* 4, *et sic A* 3′. 3*; D. deprecavisset *A* 4*a*; D. depreca(retur *in litura*) *A* 1*a**; D. deprecatus esset *A* 1*c*. *d*. 2. 3; depr. D. *B* 2; D. oravit *A* 1*b**. e) Transacti *A* 2; Transacto *A* 1*a**. *b**. *c*. 2*a*. 3. 3′. 4 *B* 2 *(non A* 1*d)*; Transacta *A* 3*. f) parvi *A* 4.

vallo, quo pia[a] capite[b] Christo placamenta[c] ac[d] piamina mentis, per contritionem carnis iniuriasque[e] famis mortificata Deo membra, offerrent ac[f] inviolatum[g] religionis statum servare studerent, duris acerbitatibus omnis[h] frangebatur voluptas, ut[i] videlicet predo[k] virtutum omnium expoliator[l] criminum foret. Novem iam transierant[m] dies, quo Dei[n] vir cum suis non alias dapes caperet[o] quam arborum cortices[p] herbasque saltus; sed temperavit escae ariditatem pietas virtutis aeternae[q] monuitque per visum abbatem quendam nomine Carantocum[r], qui monasterio cui Salicis[s. 1] nomen est preerat, ut famulo suo Columbae[t] intra heremi vastitate[u] consistente[v] necessaria deferret. Expergefactus igitur Carantocus, cellerarium[w] suum Marculfum[x] nomine vocat reique ammonitae causam narrat. At ille: 'Fac', inquid, 'ut imperatum est tibi'. Iubet ergo Carantocus Marculfum ire et omnia quae posset[y] parare[z] beato Columbano deferre[a]. *Oneratis ergo Marculfus vehiculis iter arripit[b], sed, cum[c] solitudinis ora[d] adtegit[e], viam sibi pandi iteneris nequaquam repperit. Fuit tandem consilii[f], ut si in[g] hoc Dei esset imperium, praemissis aequitibus[h], imperantis potentia viam aperiret. Mira virtus! antecedentes aequi[i] ignotum iter ungula calle[k] terent[l] rectoque itenere ante fores beati Columbani[m] ad Anagrates[n] perveniunt[o]. Mirans Marculfus, aequorum vestigia subsecutus, ad virum Dei pervenit et quae detulerat presentat. Ille

*p. 74.

Cap. 7. A 1a. a. b*. c. c*. d. 2. 2a. 3. 3*. 4. 4a. B 1a. 2.*

Cap. 7. a) i. cū iā *A* 3; i. quo iam *A* 3'. 3*; i. copia *A* 4*a*; i. cum copia *B* 2. b) *ita A* 3; capitis, *ras.* s *A* 1*a*; capiti *rell.* c) *om. A* 4*a (non A 4)* d) ac p. *om., loco vacuo relicto,* ac thimiama *m. al. in in mg. suppl. A* 1*d*. e) iniuriamque *A* 4. f) ac — voluptas *om. A* 4*a (non A 4).* g) inviolatam *A* 1*a, corr.* h) omn:: *pr. m. A* 1*a*. i) *om. A* 4 *(non A 4a).* k) pro deo v. *A* 4. l) expoliatus *A* 2 *(non A 2a);* spoliator *A* 3. m) transierunt *A* 1*a*. *a**. *b**; transierat *B* 1*a, corr.* n) vir Dei *A* 1*c**. 2 *(corr.).* 3. 3' *(non A 3*).* o) cęperat *A* 1*c*. *d*. p) *om. A* 3. q) aeterni *B* 1*a*. 2. r) Charant. *semper A* 1*b**; Caranthocum (Carantho *A* 3*), *infra* Caranthocus *A* 3'. 3*; n. Caranteсum (Carantem *A* 4), qui tunc m. *A* 4. 4*a*. s) n. S. erat pr. *A* 3. t) *bis scr. erat A* 1*a*; Columbano *A* 1*b**. 3. 4. u) vastitatem *A* 1*a**. *b**. *c*. *d*. 2. 3. 4. *B* 2. v) *ita A* 1a. *a**; consistenti *rell.* w) *m. al. corr.* cellararium *A* 1*a*. 2, *et sic A* 1*a**. *d*. 2*a*. 3. 4 *(non A 3'. 3*).* x) Marchulf. *passim A* 1*a*. *b**; Marcolf. *constanter A* 1*c*. y) possit *A* 3. 3' *(non A 3*) et pr. m. A* 1*a**. z) et *add. A* 1*a**, *superscr. A* 3 *(non A 3'. 3*).* a) deferret *A* 1*c*; deferri *A* 4. b) arripuit *A* 4. c) ut *A* 4. d) oram *A* 1*c*; vastitatem *B* 1*a*. 2. e) *ita pr. m. A* 1*a*; attigit *A* 1*a**. *b**. *c*. *d*. 2*a*. 3. 4. *B* 1*a*. 2; attingit *A* 2. f) *ita recte A 3 (cf. V. Vedast. c. 5; V. Ioh. c. 3);* consilium *A* 3'. 3* *cum rell.* g) *om. A* 1*c (non A 1d).* h) *ita A* 4. *B* 1*a*. 2; aequis *A* 1*a*. *a**. 2*a*; equis *A b**. *c*. *d*. 2. 3. i) per *add. A* 1*c*. *d*. k) callem *A* 1*a**. *b**. *c*. 2*a*. 3*; callaem *A* 1*d*. l) *ita A* 3. 3'*; terunt *A* 3'. 3* *cum rell.* m) Columbae *B* 1*a*. 2. n) Anagrantes *A* 4 *(non A 4a).* o) pervenerunt *A* 3.

1) *Saulcy, de quo Mabillonius cogitavit, potius Salicetum latine vocatur et nescio an magis conveniat Saulx (dép. Haute-Saône).*

cf. Ps. 77, 19. grates conditori rependit, qui sic suis famulis in deserto parare mensam non distulit. Accepta ergo ab[a] eo benedictione, Marculfus calle quo venerat repetavit, omnibus[b] rei geste causam patefecit. Coepit exinde frequentia populi et infirmantium cohortes ob sanitatem redintegrandam ad eum frequentare[c] et omnium infirmitatum[d] suffragium[e] quaerere, quorum vota cum revocare a se nequiret[f], omnium petitionibus parens, orationum medicamine[g] cunctorum ad se venientium infirmitates[h], divino fultus auxilio, curando subveniebat.

8. De temptatione et probatione et constantia et secessu tutioris[a] heremi.

Hisdemque[b] in locis evenit, ut per opaca saltus inter devia[c] hisdem[d] vir Dei[e] deambularet, et librum humero ferens, de scripturis sacris secum disputaret, subitoque[f] cogitatio in mentem ruit, quid[g] elegeret melius, in hominum iniurias incedere[h] an ferarum sevitiam sustinere? Cumque[i] urgueret cogitationem[k] inlata severitas, crebro frontem[l] signo crucis armans atque orans, intra se ait, melius esse ferocitatem bestiarum absque alieno peccato, quam hominum rabiem sustinere cum damna[m] animarum. Dumque haec animus[n] volveret, conspicit XII lupos advenire[o] et dextra levaque medius[p] adstare, manebatque immobilis atque dicens: Ps. 69, 2. '*Deus, in adiutorium meum intende; Domine, ad adiuvandum*[q] *me festina!*' Propius[r] illi accedunt atque ora vestimentis [eius[s]] iungunt; cumque ille[t] constans adstaret, interritum[u] relinquunt saltumque pervagantur. Hac temptatione in securitate[v] traiecta[w], iter per saltum carpit. Cumque

Capp. 7. 8. *A* 1*a*. *a**. *b**. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. 4. 4*a*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 7. a) ab eo *pr. m. superscr. B* 1*a*; a Dei viro *pro* ab eo *A* 1*b**. b) omnibus — patefecit *om. A* 4*a*. c) frequenter venire *pro* fr. *A* 1*c (non A* 1*d)*. d) infirmantium *A* 1*a**. e) suffragia *A* 1*c*. f) nequi::ret *B* 1*a*. g) menta? *m. al. corr.* adiumento *A* 1*a et sic A* 1*a**; medicamento *A* 1*b**. h) infirmitatibus *A* 2.

Cap. 8. a) et *add. A* 1*a (non A* 1*a***)*. b) Isdemque *A* 1*a**. 3 *et pr. m. A* 1*a*; Eisdemque *A* 1*c (non A* 1*c***)*; His denique in *(*in *om. A* 3′*)* l. *A* 3′. 3*. c) inter deviā *pr. m. A* 4; interdium *B* 2; interdum *B* 1*a*. d) *ita A* 2*a*. 4*a*; isdem *rell.* e) *om. B* 1*a*. 2. f) subitaque *A* 1*a*. *a**. *b**; ei *add. A* 1*c*. *d*. 3′. 3*. g) e duobus *add. A* 1*a*. *a**. *b** *(non A* 1*c)*. h) *corr.* incidere *A* 3, *et sic A* 1*a**. *b**. *c*. *d*. 2*a*. 4. *B* 1*a*. 2. i) que *om. A* 3. 3′. *B* 1*a*. 2 *(non A* 3**)*. k) cogitat(c)ionum *A* 1*c*. *d*. 2*a*. 4 *(pr. m.)*; cogitatione *A* 2. 4*a*. l) fontem *pr. m. A* 1*a**. *c (non A* 1*c***)*. m) *ita pr. m. A* 4. *B* 1*a*; dam(p)no *A* 4*a cum rell.* n) *ita A* 3. *B* 1*a*. 2; animo *A* 3′. 3* *cum rell.* o) l. ad se venire *A* 1*b**. 2*a*. p) *ita A* 4. *B* 1*a (pr. m.)*; sibi *pro* m. *A* 1*c*; medio a. *A* 1*b**. *d*; se a. medium *A* 1*a**; medium se a. *A* 2; medios *A* 2*a cum rell.* q) ad (ad *m. al. suppl.*) iuvandum *A* 1*a**. r) Protinus *pr. m. B* 1*a*. s) *om. A* 3. 3′. *B* 1*a*. 2 *(non A* 3**)*. t) *pr. m. suppl. B* 1*a*. u) interitum *A* 1*c (pr. m.)*. *c**. 4*a*. v) securitatem *A* 1*a**. *c*. *d*. 2*a*. w) transiecta *pr. m. B* 1*a*; transacta *A* 4.

haud procul abisset, audit vocem multorum Suevorum[a] per avia oberrantium[b], qui eo[c] in[d] tempore hisdem in locis latrocinia exercebant; sicque demum, traiecta per constantiam temptatione[e], pepulit adversitatem. Sed 5 hoc utrum diaboli fallacia finxerit, an rei veritas gestivit[f], patule[g] non agnovit. Rursumque secessit[h] a cellula, longiorique via vasta heremi penetrans, repperit saxum inmane preruptaque[i] rupis latera, aspera[k] scopulis[l] terga, avia hominibus, ibique conspicit[m] concavum in caute 10 sinum. Adgressusque abdita perscrutare[n], repperit in interiore[o] sinus[p] ursi habitaculum ipsumque interius residentem. Mitis[q] *ergo feram[r] abire iubet: 'Nec deinceps hos', inquid, 'repetes[s] calles'. Abiit[t] fera mitis nec prorsus[u] est ausa repetare[v], distabatque ab[w] Anagrate[x] 15 locus[y] plus minusve milibus septem. *p. 75.

9. De ariditate cibi et aqua[a] ex petra producta.

Quo[b] in tempore cum in eadem concava[c] scopuli solitariam vitam duceret, sicut eius erat consuetudinis, ut cum[d] dominicis[e] festis vel quorumlibet sanctorum 20 sacratae[f] sollemnitatis adpropinquaret adventus, ab aliorum societate segregatus et abditis locis receptus, vel longioris spatii heremi secreta[g] tutabatur[h], ut solida mentae[i] et absque curarum inquietudine solius[k] orationis vacaret et religioni omni conatu intenderet, erat cibis[l] 25 ita adtenuatus, ut[m] vix[n] vivere[o] crederes, nec aliud penitus quam agrestium herbarum exigua mensura vel pomorum parvulorum, quae heremus ille[p] ferebat, quae[q]

Capp. 8. 9. *A* 1*a*. *a**. *b**. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. 4. 4*a*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 8. a) *ita A* 2*a*. 3* *cum rell.*; Sevorum *A* 1*b**. 3′; Sevevorum *A* 2; Sęvorum 30 *A* 3. b) oberantium *A* 1*c**; operantium *A* 4. c) eodem *A* 3. d) *ita A* 1*a**. *c*. *d*. 2. 3. 4; *om. A* 2*a cum rell.* e) temptationem *pr. m. A* 1*c*. *B* 1*a*. f) gestiit *A* 2 *(non A* 2*a)*; gesserit *A* 1*a**. *b**. g) patulē *pr. m. B* 1*a*. h) recessit *A* 4. i) praeruptę(e)que *A* 2*a*. 3. 3′ *(non A* 2. 3**)*. k) asperis *B* 1*a*. l) scopuli *A* 3. m) conspexit *A* 2. 3. 4 *(non A* 2*a)*. n) *ita B* 1*a*. 2; perscrutari *rell.* o) interiori *A* 1*b**. 2; interiora *A* 2*a*. p) sinu 35 *A* 1*b**. *c*. *d*. 2. 3. 4*a*. *B* 2 *et e corr. A* 1*a*. *a**. 2*a*. *B* 1*a*; sinum *corr.* situm *A* 4. q) Mitius *A* 1*c*. *d*; mitem *A* 2 *(non A* 2*a)*. r) ferae *A* 3; fera *A* 3′* *(non A* 3′. 3**)*. s) repetas *A* 1*a**. *b**. 2*a*. 3. 4*a*. *B* 1*a*. 2 *et e corr. A* 1*a*. 2. t) vero *add. A* 1*b**; ergo *add. B* 1*a*. 2. u) deinceps *B* 1*a*. 2. v) repedare *A* 1*a**. *c*. *d*. 2. 4; repetere *A* 1*b**. 3. w) *bis scr. A* 1*a*. x) Anagrates *A* 3. y) *om. A* 4*a*.

40 *Cap.* 9. a) aquae petra *B* 1*a*. b) Quodam *pr. m. A* 1*a*; Eodem t. *A* 3. c) in eodem concavo *A* 1*d*; in eadem con(cavitate scopuli *in ras.*) *A* 1*a et sic pr. m. A* 1*a**. d) dum *A* 1*c (non A* 1*d) et pr. m. A* 2. e) dominici festi *A* 1*c*. *d*. f) sacr(a)e *A* 1*c**. 4. g) *ita A* 2*a*. 4 *(pr. m.) cum rell.*; secre(to *m. al. in ras.*) *A* 1*a*; secreto *A* 1*a**. *c*. *d*. 2. 4 *(e corr.)*; *om. A* 1*d*. h) tritabatur *A* 3. 3′; sectabatur *A* 3*. i) *in ras. A* 1*a*. 45 k) solius orationi: *pr. m. A* 1*a*; solius orationi *A* 4; soli orationi *A* 1*b**. 2*a*; solus orationi *rell.* l) *ita A* 3. 4. *B* 1*a*; cibus *A* 1*a*; cibo *A* 1*a**. *b**. *c*. *d*. 2. *B* 2. m) vix vix *pr. m. A* 1*a*. n) illum *add. A* 1*c*. *d*. o) *om. A* 1*c*. *c** *(ubi* subsistere *m. al. suppl.)*; *habet A* 1*d cum rell.* p) illa *A* 1*b**. *c*. 2 *(non A* 1*d)*. q) quas *A* 1*a (m. al. in ras.)*. *a**. *A* 4.

etiam bullugas[a] [1] vulgo appellant; potus aqua erat: ut qui semper[b] in aliorum curis occupatus, haec aequae[c] agere nequiret[d], saltim[e] per intervalla temporum pro parte mentis vota patraret. Eratque eius in ministerio puerolus quidam nomine Domoalis, qui cum certas[f] oportunitates monasterii evenissent[g], solus patri renuntiaret ac fratribus observanda referret. Positus ergo in praefatu[h] sinu eminentis saxi, qui aliunde pene[i] aditum denegabat, multis cum iam inibi diebus resedisset, coepit supradictus puerolus[k] sub silenti voce conquerere[l], cur in promptu[m] aquam[n] non haberet, sed grandi labore per montis ardua, fessis poplitibus, deferre[o]. Cui Columbanus: 'Fili', inquit, 'paulisper saxi terga sciscitare[p]; memento, populo Israhel Dominum de caute latices produxisse'. (cf. Num. 20,8.) At ille patri oboediens rupem cedere adgressus[q]. Sanctus itaque vir statim genibus provolutus, orationibus Dominum deprecatur[r], ut suae necessitati[s] tribuat[t] oportuna. Tandem[u] eius precibus parens[v], pie petenti larga subvenit potestas, moxque latex[w] producta, fons coepit manare[x] perennis, quae[y] usque in hodiernum diem[z] manat[a]. Nec inmerito misericors Dominus suis sanctis[b] tribuit[c] postulata, qui ob suorum praeceptorum imperio[d] proprias crucifixerunt voluntates, tantum fidem[e] pollentes[f], quae eius misericordiae[g] postulaverint, impetrare[h] non dubitant[i]; quia ipse promisit, dicens: (Matth. 17, 19.) *Si*[k] *habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic: 'Transi' et*

***Cap.* 9.** ***A* 1a. *a**. *b**. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. 4. 4*a*. *B* 1a. 2.**

***Cap.* 9.** a) bullogas *A* 1*b**; pullugas *A* 1*c*; bullucas *A* 2*a* (*e corr.*). 3′. 3*. 4. *B* 2; bulucas *A* 4*a*. *B* 1*a*; bulbucas *A* 3. b) se:: *m. al. corr.* sepe *A* 1*a et sic A* 1*b**; se p *pr. m. A* 1*a**. c) quae *B* 1a. d) nequirit *corr.* nequiverit *A* 1*a**; nequiverat *B* 1a. 2. e) saltem *A* 4*a*. *B* 1*a*; saltum *corr.* saltim *A* 2, *et sic pr. m. A* 2*a cum plerisque.* f) *ita A* 1a. *b**. 3. 3′. *B* 1*a*; cert(a)e o. *A* 1*c*. *d*. 2. 3*. *B* 2; certa oportunitates (*corr.* oportunitatis) *A* 2*a*; certa oportunitas *A* 1*a**; certe oportunitatis (opornitatis *A* 4*a*) caus(a)e m. *A* 4. 4*a*. g) evenisset *A* 1a. *a**. h) *ita pr. m. A* 1a. 2. 2*a*; praefata, *om.* s. *A* 4a. i) *om. A* 4*a (non A 4).* k) puerulo suo sil. *A* 4; puer (sub *om.*) sil. *A* 4a. l) conquirere *A* 1a*. *b**. *c*. *d*. (*pr. m.*). 3. 4. *B* 1*a*; cumquirere *A* 4*a*; cumqueri *corr.* conqueri *A* 2 *et sic A* 2*a*. m) protu *B* 1a. n) aqua *A* 4 *(non A 4a).* o) *ita A* 1*b** *et pr. m. A* 1a. *B* 1*a*; deferret *rell.* p) suscitare *A* 3; scistare *B* 2. q) adgres(sus est *m. al. in ras.*) *A* 1a; ad(g)gressus est *A* 1*a**. *c*. *d*. 4. *B* 2; est a. *A* 3. r) deprecaretur *pr. m. A* 1*a*; deprecabatur *A* 1*a**. s) necessitate *pr. m. A* 2 *(non A 2a).* t) tribueret *A* 1*a**. u) que *add. A* 4. v) *ita A* 1a. *a**. *c*. 2. 4; arens *A* 1*b**; inibi *B* 1a. 2; *om. A* 3. w) lat(ice *m. al. in ras.*) product(o *m. al. in ras.*) *A* 1a, *et sic pr. m. A* 1*a**; latice producta *A* 1*d et pr. m. A* 1*c*; latex productus *A* 4. x) manere *pr. m. A* 2 *(non A 2a).* y) *ita A* 1a *(pr. m.).* *b**. *B* 2; qui *A* 1*a**. *c*. *d*. 2. 3. 4. *B* 1*a*. z) *om. A* 1*c*. *d*. a) manet *A* 4 *(pr. m.).* 4*a*. b) *om. A* 4*a (non A 4).* c) tribu(it *m. al. in ras.*) *A* 1a. d) imperium *A* 1*a**. *c*. *d*. 2. 3; imperia *A* 1*b**. 4. e) fide *A* 1*a**. *b**. *c*. *d*. 2. 3. 4. f) habentes *B* 1*a*. 2; ut *add. A* 1*c*. *d*. 2*a*. 4. g) miseri(cordie *postea add.*) *A* 1*a*; misericordiam *A* 1*c*. *d*. 2. 4. h) impetrari *A* 1*c*. *d*. i) dubitent *A* 1*c*. *d*. 2*a*. 4. k) Si h. f. *m. al. in mg. suppl. A* 1*a*; *habet A* 1*a**.

1) *Eas frutices rubique ferebant; cf. infra c.* 27.

transiet, et nihil inpossibile erit vobis; et alibi: *Omnia quecumque orantes petitis*[a] *credite quia*[b] *accipietis, et venient*[c] *vobis.* (Marc. 11, 24.)

*10. De inventione Luxovii et[a] monasterio ibi[b] constructo et monachorum concursu[c]. (*p. 76.)

Cumque iam multorum monachorum societate densaretur, coepit cogitare, ut potioris loci[d] in eodem[e] heremo quereret[f. 1], quo monasterium construxisset, invenitque[g] castrum firmissimo olim fuisse[h] munimine cultum, a[i] supradicto loco distantem[k] plus minus octo milibus, quem[l] Luxovium[m. 2] prisca tempora nuncupabant. Ibi aquae[n] calidae cultu eximio[o] constructae habebantur; ibi imaginum lapidearum densitas[p] vicina[q] saltus densabant[r], quas cultu miserabili ritoque[s] profano vetusta paganorum tempora honorabant[t], quibusque execrabiles ceremonias litabant; solae ibi ferae ac bestiae, ursorum[u], bubalorum[v], luporum multitudo frequentabant[w]. Ibi residens vir egregius[x], monasterium construere[y] coepit, ad cuius famam plebes[z] undique concurrere et[a] cultui religionis dicare[b] curabant[c], ita ut plurima monachorum multitudo adunata, vix unius caenubii collegio sistere[d] valeret. Ibi nobilium liberi[e] undique concurrere nitebantur, ut, exspreta[f] faleramenta saeculi et praesentium

Capp. 9. 10. *A* 1*a*. *a**. *b**. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. 4. 4*a*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 9. a) petetis *A* 1*c*. *d*. b) qui[a] *B* 1*a*. c) veniet *B* 1*a*. 2; evenient *Vulg.*; ἔσται *Gr.*

Cap. 10. a) et (*sequuntur* et — consti *m. al. in litura scr.*)tuto *A* 1*a*; monachorum *add. A* 1*d*. b) instructo *pro* ibi c. *A* 1*d*. c) concursum *B* 1*a*. d) spatium *add. A* 1*a*** (*ubi* qu. *ante* in e. h.); congrua *add. A* 1*c*. *d*; station(em *abscis.*) *m. al. in mg. suppl. A* 2*a*; potiorem locum *A* 2. 4. e) *ita A* 1*a* (*pr. m.*). 3. 4. *B* 1*a*; eadem *A* 1*a**. *b**. *c*. *d*. 2. *B* 2. f) *suppleas* quietem? *Cf. supra p.* 163, 11. g) Invenit(que *pr. m. superscr.*) *B* 1*a*. h) o. m. c. f. *B* 1*a*. 2. i) a — milibus *m. al. suppl. A* 1*a**. k) distans *A* 1*c*. *d*. 2. 3*. l) quaem *A* 4*a*; quę *A* 4; quod *A* 1*c*. *d*. 2. m) Lusovium *A* 3. n) *om. A* 3 (*non A* 3′. 3*). o) ximo *pr. m. A* 1*a*. p) densitates *A* 1*c*. *d*. 2 (*pr. m.* densitate). 2*a*. q) vicini *A* 2; vicino *A* 4; vicinas *A* 4a r) densabat *A* 1*a**. *b**. *c**. 3. *B* 1*a*. 2. s) *ita pr. m. A* 1*a*. *B* 1*a*; rituque *A* 1*a**. *b**. *c*. *d*. 2. 3. 4. *B* 2. t) honerabant *A* 1a (*pr. m.*). 2; honorabunt *pr. m. A* 2*a*. u) u(rsorum *m. al. in ras.*) *A* 1*a*. v) bubulorum *A* 1*c* (*non A* 1*c**); bualorum *m. al. corr.* buvalorum *B* 1*a*; et *add. A* 2*a*. 4. w) *ita A* 2*a et* (?) *pr. m. A* 1*a*; frequentaban *corr.* frequentabat *A* 1*d*, *et sic rell.* x) egreius *A* 1*b**; egreus *A* 3*; egrediens *A* 1*c* (*non A* 1*c**. *d*). y) *m. m. al. in ras. A* 1*a*; construi *A* 1*b**. 3. 4; constituere *A* 1*a**. z) *ita A* 3. *B* 1*a*. 2 (*cf.* 170, 3); plebis *A* 4; pleb(p)s *A* 1*a*. *a**. *b**. *c*. *d*. 2. 4*a* (*sed* b *in litura*). a) *ita A* 4; se *add. A* 1*a**. *b**. 3. *B* 1*a*. 2 *et m. al. in ras. A* 1*a*; et c. se r. *A* 2; ad (*superscr.* et) c. r. *A* 2*a*. b) dicari *A* 1*c*. *d*; dedicare *A* 3. c) curabat *A* 1*a**. *b**. 4. d) *m. al. corr.* consistere *A* 1*a*, *et sic A* 1*a**. *c*; sustinere *A* 1*d*. e) libere? *A* 1a, *corr.* f) *ita recte A* 1*c*; ut expreta f. *A* 1*d*; ut:::spret(is *in ras.*) falerament(is *in ras.*) *A* 1*a*; ut exspretis faleramentis (fel. *pr. m.*) *A* 1*a**; ut spreta f. *A* 2. 3. 4; ut et spreta f. *A* 1*b**. *B* 1*a*. 2.

1) *Ionam 'quaerere' c. gen. coniunxisse Lawlor l. l. p.* 114. *statuit vix recte.* 2) *Luxeuil (dép. Haute-Saône), ubi aquae calidae adhuc frequentantur.*

pompam facultatum temnentes[a], aeterna praemia caperent. Quod beatus Columbanus cernens, undique ad penitentiae medicamenta plebes[b] concurrere et unius caenubii septa[c] tantum[d] conversantum[e] cohortem absque difficultate non[f] teneri[g], quamvis mente una et cor[h] unum, tamen conversationis[i] tante multitudines incongruum[k], alium experimento locum querit, quem aquarum inriguitas adornabat[l], aliumque[m] monasterium construit, cui Fontanas[1] nomen indedit. Dedit[n] gubernatores praepositus[o, 2], de quorum religione nihil dubitabatur. His ergo in locis monachorum plebes constitutas[p], ipse vicissim omnibus intererat regulamque[q], quam tenerent[r], Spiritu sancto repletus[s] condedit, in quam[t], qualis et quantae disciplinae vir sanctus fuerit, prudens lector vel auditor agnoscit[u].

11. De progressu[a] eius cum Autierno[b] in heremo[c] et supplimento piscium.

Eo itaque in tempore quidam frater nomine Autiernus[d] pulsare coepit, ut peregrinandi causa in Hibernia[e] perveniret. Cui Columba[f] ait: 'Pergentes in heremo[g], *p. 77. *voluntatem Dei probemus, utrum desideratum arripias iter, an in coetu fratrum permaneas'. Pergentes ergo[h] simul, tertium aduliscentem nomine Sonicharium[i], qui

Capp. 10. 11. *A* 1*a*. *a**. *b**. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. 4. 4*a*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 10. a) (con *m. al. add.*) tempnentes *A* 1*a*; contem(p)nentes *A* 1*a**. 3. 4. *B* 2 *(non A* 3′. 3**)*. b) plebis *pr. m.* *A* 4; plebe *m. al. corr.* plebem *A* 1*d et sic A* 1*c*. c) septo *A* 1*c*. *d (non A* 1*c***)*. d) *ita pr. m.* *A* 1*a*. 3. 4. *B* 1*a*; tantam *A* 1*a**. *b**. *c*. *d*. 2. 3′. 3*. *B* 2; tanta *A* 4*a*. e) conversantium *A* 1*a**. *b**. *c*. *d*. 3′. 3*. f) posse *add.* *A* 4. g) *corr.* tenere *A* 3′, *et sic A* 1*a**. 3 *(non A* 3**)*. h) cor(de uno *m. al. in ras.*) *A* 1*a et sic A* 1*a**. i) *ita B* 1*a*. 2; conversation: *m. al. corr.* conversationi *A* 1*a*, *et sic A* 1*a**. *c*. *d*. 2*a*. 3; conversatione *A* 1*b**. 2. 4. k) congruum *A* 4; erat *add.* *B* 1*a*. 2. l) adornaret *A* 1*c*. *d*. m) aliu:que *m. al. corr.* aliudque *A* 1*a*; aliudque *A* 1*a**. *c*. *d*. 2 *(non A* 2*a)*; aliud quoque *A* 1*b**. n) que *add.* *B* 1*a*. o) *ita pr. m.* *A* 1*a*; praepositos *rell.* p) *ita A* 1*b**. *c*. *d*. 4; plebes constitutis *pr. m.* *A* 1*a*; pl. constitutae *A* 2; plebe constituta *A* 3; plebibus constitutis *A* 2*a cum rell.* q) regulam quae *pr. m.* *A* 1*a*. r) tenerant *m. al. corr.* tenerænt *A* 1*a*. s) dictante *m. rec. in ras.* *B* 1*a*. t) *ita A* 4. *B* 1*a et pr. m.* *A* 1*a*; qua *rell.* u) cognoscit *A* 1*c*.

Cap. 11. a) ingressu *A* 1*a*. *a**. b) Authierno *A* 1*d*; Auterno *A* 4*a*. c) heremum *A* 1*a**. *d*. d) Authernus *corr.* Authiernus *A* 1*c*, *et sic A* 1*b**. *d*. 3. 3′; Authierus *A* 3*; Auternus *A* 4*a*. e) *m. al. corr.* Hiberniam *A* 1*a*, *et sic A* 1*a**. *c*. *d*. 2; Hyberniam *A* 1*b**; Ibernia *B* 1*a*. f) Columbanus *A* 1*b**. *c*. *d*. 2*a*. 3. 4. g) heremum *A* 1*a**. *c*. *d*. 2*a*. 3. h) itaque *A* 4. i) Sognicharium *A* 3; Sognichardum *A* 3′; Sonarium *A* 2*a*; Soniarium (in *in ras.* *A* 1*a*) *rell.*

1) *Hodie Fontaine-lès-Luxeuil (dép. Haute-Saône) locus ad rivum 'la Roge' situs.* 2) *Columbanus ad Namnetes abductus Waldelenum praepositum monasterii Luxoviensis elegit, si Athala ipsum in exilium sequi mallet; cf. MG. Ep. III,* 166.

adhuc superis[a] iunctus est, in comitatu[b] sumunt et ad[c] distinatum in[d] heremo locum pervenerunt, unius panis tantum cibo contenti. Cumque iam[e] duodecimus transisset dies nec[f] quicquam panis fragmentis[g] remansisset horaque refectionis adpropinquaret, imperantur[h] a patre, ut per praerupta rupis[i] eant atque ad ima[k] vallis perveniant, et quicquid ad cibum oportune[l] repperiant[m], deferant. Ovantes illi per concava[n] vallis Musella tenus[o] advenerunt capturamque piscium olim a pastoribus consertam et undis oppositam cernunt. Accedentesque, quinque magnos reppererunt[p] pisces, sumentesque tres, qui adviverant[q], patri[r] presentandos[s] vehunt[t]. At ille: 'Cur', inquit, 'non quinque detulistis?' Respondent[u], mortuos[v] repperisse[w] duos[x], proinde reliquisse[y]. Ille[z]: 'Nequaquam', ait, 'ex his[a] comedetis[b], nisi, quos dimisistis, venerint'. At illi miraculo perculsi de providentia divinae gratiae, pernici[c] cursu reppetunt, increpanturque, quur repertam[d] mannam reliquissent, et sic cibos[e] parare[f] iubentur. Nempe Spiritu sancto plenus noverat sibi a Domino passim dapes paratas.

Aliaque[g] vice cum in eadem solitudine moraretur, non[h] tamen eo in loco, iamque[i] quinquaginta dies transierant[k], unusque tantum[l] e fratribus cum eo erat Gallus nomine; cui ille imperat, ut ad[m] Bruscam[n, 1] eat pisces-

Cap. 11. *A* 1*a*. *a**. *b* (*cf. n.* t). *b**. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. 4. 4*a*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 11. a) super his *A* 4 *et pr. m. A* 2*a*. b) comitatum *A* 1*c*. *d*. c) a *B* 1*a*. d) in h. *om. A* 1*b**. e) iam d. dies tr. *A* 1*b**. *c**; i. (*om. A* 4) d. transiret d. *A* 4. 4*a*; iam XII (XII iam *A* 3; iam *om. A* 3*) transissent dies (d. tr. *A* 3) et n. *A* 3. 3′. 3*. f) nequicquam *A* 2*a*. 3′. *B* 1*a*; nequidquam *A* 3′*. g) *m. al. corr.* fragmenti *A* 1*a*, *et sic A* 1*a**. 4; fracmenti *A* 4*a*; fragmentum *A* 1*c*. *d*. 3. *B* 1*a*. 2; fragmenta *A* 2*a*; (p. *om.*) rem. fracmenti *A* 2. h) imperatur *A* 1*b**. *c*. *d*. 2. i) *ita A* 3. 3′. 3′*. 3*. 3**. 3*** *et supra p.* 167, 8; ruris *rell. codd.* k) imā (?) *pr. m. A* 2 (*non A* 2*a*). l) oportunum *A* 3. 4; oportuna *B* 1*a*. 2. m) reperirent *A* 1*c*; repperient *A* 1*d*. n) conca(va *postea add.*) *A* 1*a*. o) *ita A* 1*a**. *B* 1*a*; Musella (*m. al. corr.* Musellae) actenus *A* 2*a*; Musellam tenus *A* 3; Musellam tenis *corr.* Mosella tenus *A* 1*a*, *et sic A* 1*c*. *d*. *B* 2; Mosellam tenus *A* 1*b**. 2; Mosellam tenens *A* 4; Mosellam ad tellus venerunt *A* 4*a*. p) repperiunt *B* 1*a*. 2. q) qui adviverent *A* 1*b**; qui ad(huc *postea add.*) viverent *A* 1*a*; qui adhuc viverant (*m. al. corr.* vixerant) *A* 1*a**; quia viverant *pr. m. A* 4; quia vivi erant *A* 4*a*; qui viverent *A* 1*c*; quia viverent *rell.* r) que *add. B* 1*a*. 2. s) praesentando *B* 1*a*. t) *in* | hunt *incipit A* 1*b*; sumunt *B* 1*a*. 2. u) responderunt *A* 1*a**. 3. 4*a*. *B* 1*a*. v) se *add. B* 2; 2 *litt. eras.* (*fortasse* se) *B* 1*a*. w) reppe:isse *pr. m. B* 1*a*. x) quos *A* 1*c*. *d*. 2. 4; seque *A* 4*a*. y) deliquisse *A* 1*c*; dereliquisse *A* 1*c**. z) *ita B* 1*a*. 2; Et ille *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *d*. 2; At ille *A* 3. 4. a) istis *A* 3; eis *A* 3′. 3*. b) comeditis *pr. m. A* 1*a*. c) perniti *A* 1*b*. 2*a*, *corr.*; pernia *pr. m. A* 4; proprio *A* 4*a*. d) rep(p)ertum manna *A* 1*c*. 2. 3 (*non A* 2*a*); reperta manna *A* 1*a**. *d*. *B* 1*a*. e) cibo *pr. m. B* 1*a*. f) praeparare *A* 3. g) *ita recte A* 3. 3′. *B* 1*a*. 2 (*cf. infra c.* 15); Alia quoque vice *A* 3* *cum rell.* h) non — transierant *om. A* 3. i) que *eras. A* 1*a*, *om. A* 1*a**. *B* 1*a*. 2. k) transierunt *A* 1*a*. *a**. *b*. l) e fr. t. *A* 1*c*. *d*. m) a *A* 4*a et pr. m. A* 2*a*. n) Pruscam *A* 1*b* (*non A* 1*b**); Pruscam *pr. m. corr.* Bruscam *B* 1*a*.

1) *Breuchin rivus influens Lanterne fl.*

que capiat. Ille abiit ratumque duxit, ut ad Lignonem[a][1] amnem pergeret. Quo cum pervenisset[b], retem[c] in alveum[d] iactavisset, aspicit[e] tantam multitudinem advenire nec prorsus retem[f] tenere, sed, velut in parietem inpingerent, retro revertere[g]. Laboravit[h] itaque[i] per totam diem neve[k] unum capere quivit; reversus, patri renuntiat[l] de frustrato[m] labore. Ille inoboedientem increpat, cur non ad denuntiatum[n] locum[o] properasset, aitque[p] denuo: 'Vade[q] cito[r] et ad denuntiatum perge[s] locum'. Pervenit itaque et undis rete opposuit, tantaque[t] piscium[u] copia[v] est[w] rete impletum, ut vix prae multitudine trahi potuisset[x]. Haec nobis supra dictus Gallus sepe narravit.

*p. 78.

*12. De sodalium egritudine divinitus conperto[a] et sospitate oboedientum[b].

Morabatur[c] alia vice in supradicto scopuli sinu[d], a quo ursum expulerat, diuque ibi[e] oratione et ieiunio corpus adflixerat. Cognovit per revelationem, fratres qui poenes Luxovium erant diversis morborum generibus vexari[f] nec amplius remansisse, quam qui egrotis administrabant. Egressus itaque de specu, ad Luxovium[g] venit; cumque omnes adflictos cerneret, imperat, ut omnes surgant atque[h] messem in area virga[i] cedant. Surrexerunt ergo, quorum conscientiam[k] oboedientiae ignis[l] urebat, ad areamque venientes, virga[m] messem[n] cedere cum fidei gratia adgressi sunt. Videns ergo

Capp. 11. 12. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. 4. 4*a*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 11. a) Ligonem *A* 1*a*. *a**. b) et *add*. *A* 1*a**. 2. 3. *B* 2 *(non A 2a) et m. al. A* 1*a*. *d*; ac *add*. *A* 4. c) rete *A* 1*a**. *d*. 2. 3. 3′. 4 *(non A 4a)*; retum *A* 3*; retemque *A* 1*c*; reteque *A* 1*c**. d) alveo *A* 2*a*. 4. *B* 1*a*. 2 *(non A 3)*. e) aspexit *A* 1*c*. *d*. 3. f) rete tenere *A* 3. 4; reti tenere *A* 4*a*; reti *(corr.* rete *B* 1*a et sic B 2)* teneri *A* 1*c*. *d*. 2*a*. *B* 1*a*. 2; a rete teneri *A* 1*a**; retineri *A* 2. g) *ita A* 3′* *cum rell.*; reverti *A* 1*a**. 3*; vertere *A* 1*c*. *d*. 3′; vertit *A* 2 *(non A 2a)*; redire *A* 3. h) Laborabat *A* 1*b*. i) ita *A* 4. k) *m. al. corr.* ne vel unum *A* 1*a*, *et sic A* 3′. 3* *(pr. m.)*; nec vel unum *A* 1*c*. *d*. 3; neque unum *A* 4. *B* 1*a*. 2. l) nuntiat *A* 1*a**. 3. 4; nuntiavit *A* 4*a*. m) de frustato *B* 1*a*; defrustatum loborem *corr.* defrustratum laborem *A* 1*a**, *et sic e corr. m. al. A* 1*a*. n) destinatum *B* 1*a*, *corr.* o) p. l. *A* 1*c*. *d*. p) Aitque (Atque *A* 3′) — perge locum *om*. *A* 3 *(non A 3′. 3*)*. q) cito vade *A* 1*b*. r) ait *add*. *A* 3′. s) |ge |cum (per *et* lo *perierunt*) *A* 1*b*; l. p. *pr. m. corr.* p. l. *A* 2 *(non A 2a)*; l. p. *A* 4. *B* 1*a*. 2. t) t. q. p. *om*. *A* 1*c*. *d*. 2. u) multitudo *add*. *B* 2; 9 *litt. ras.* *B* 1*a*. v) copiose (que *add*. *A* 1*c*, *non A* 1*c**) est *A* 1*c*. *d*. w) i. est rete *A* 4; *haec ante* p. c. *posuit A* 4*a*. x) *corr.* potuissent *A* 4 *et sic A* 4*a*.

Cap. 12. a) comperta *A* 1*a**. *b*. *d*. 2. 4. b) *ita B* 1*a*; oboediū *A* 4; ob(o)edientium *A* 4*a cum rell.* c) Morabantur *A* 1*c*. *d*. d) speleo *B* 1*a*. 2. e) se *add*. *A* 4. f) vexare *A* 2*a*. 4. g) Loxovium *A* 1*b*, *corr.* h) utque *B* 1*a*; ad *add*. *A* 1*a*. *a** (? *eras.*). i) virgas *A* 1*a**. k) *om*. *A* 3. 3′; cor *h. l. add. A* 3′, *post* ignis *A* 3 *(non A 3*)*. l) *m. al. add. A* 1*a*. m) virgam *B* 1*a et pr. m. A* 4*a*. n) *om*. *A* 4 *(non A 4a)*.

1) *Lignonis nomen hodie corrupte sonat L'Ognon, qui Ararim influit amnem; cf. Joanne, 'Dict. de la France' p.* 3033.

pater fidem in[a] filiis et[b] oboedientiae gratiam[c] habundare, ait[d]: 'Sinite', inquit, 'fessa egritudine[e] membra a labore reficere[f]'. Mirantur de sospitate oboedientes, nullum[g] doloris vestigium remanente, mensasque parare iubet, ut 5 uberi[h] gaudio omnes reficerent[i]. Increpantur deinde inoboedientes[k], ignavia fidei arguitur, longitas[l] egritudinis denuntiatur. Mira ultio! nam supra[m] metam anni[n] inoboedientes egritudinis poena ita vehementer exussit[o], ut vix mortem evaderent; impleverunt[p] mensuram poeni-10 tentiae[q] de suscepto inoboedientiae tempore[r].

13. De segete inter imbres collecta[a] et viri Dei fide pluvia a segete pulsa.

Interea tempus evenerat[b], ut copia[c] segetum horreis conderentur[d], nec prorsus vis ventorum nubes con-15 pilare[e] cessabat. Urguebat sane necessitas, ne maturae messis spica[f] in stipulam[g], germine emisso[h], periret. Eratque[i] vir[k] Dei apud Fontanas[l] coenobium, ubi et messium copiam novus ager locupletem dederat[m. 1]. Inruebant ventorum flabra cum vehementia imbrium nec 20 omnino nubila caeli dare terris pluviam quiescebant. Quid inter haec vir[n] Dei ageret, anxio corde pensabat; armavit mentem fides, docuit impetrare oportuna arcessivitque[o] omnes ac[p] segetem praecidi[q] iubet. Mirantur illi patris imperium nec tamen[r] quisquam[s] patri cogi-25 tatum depromit. Venerunt omnes falceque inter diffusionem[t] imbrium secant[u] segetem patremque[v], quid agat[w], conspiciunt. Ille quattuor plenos[x] religione viros

Capp. 12. 13. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. 4. 4*a*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 12. a) in f. *om.* *A* 1*c** *(non A 1c)*. b) *om.* *A* 4 *(non A 4a)*. c) *post* 30 gratiam *ras.* a: *A* 1*a*. d) *ita A* 1*a*. *a**. *b*; *om. rell.* e) egritudinē *A* 4 *(non A 4a)*. f) reficire *A* 1*b*. g) *ita A* 3 *(pr. m.)*. *B* 1*a*. 2; nullo d. vestigium *(corr.* vestigio *A* 1*a*. 4*)* *A* 1*a*. 2. 4. 4*a*; nullo d. vestigio *A* 3′. 3* *cum rell.* h) ubere *A* 1*c*. *d*. i) *ita A* 3. *B* 1*a*. 2; reficerentur *rell.* k) inoboedientes — anni *om.* *A* 4 *(non A 4a)*. l) *ita A* 3. *B* 1*a*. 2; longitudo *rell.* m) etiam *pro* s. m. *A* 4*a*. n) anni: *A* 1*a*. o) ex-35 cussit *A* 3; incussit *A* 4. p) *ita A* 3. *B* 1*a*. 2; que *add. rell.* q) *pro* p. *habent* inoboedientiae *A* 4, obedientię *A* 4*a*. r) *ita A* 1*c*. *d*. 2. 3. 4. *B* 1*a*. 2; tepore *rell.*

Cap. 13. a) *om.* *A* 1*d*. 2. 4. b) venerat *A* 1*b*. 2. c) s. (segetes *B* 1*a*) c. *B* 1*a*. 2. d) *ita A* 3. *B* 1*a*; condirentur *A* 4; condereretur *rell.* e) copilare *A* 3*. 4*a*; conpellare *pr. m.* *B* 1*a*; conpellere *B* 2. f) *ita A* 3. *B* 1*a*. 2; spica — perirent *A* 4; 40 spicae — perirent *rell.* g) stipula *A* 1*c*. *d*. 2. 3 *(non A 2a)*. h) *ita A* 3. *B* 1*a*. 2; inmisso *A* 4; misso *rell.* i) que *om.* *A* 1*a**. k) viro *A* 1*c*. l) Funtanas *pr. m.* *A* 2*a*. m) tenebat *A* 1*a*. *a**. n) a. vir (ageretur *pro* a. v. *pr. m.* *A* 1*d)* D. *A* 1*c*. *d*. o) *ita* *A* 2. 3. 4 *et pr. m.* *A* 1*a*; accersivitque *A* 1*a**. 3′. 3*. 4*a* *cum rell.* p) s. ac *A* 1*b*. q) praecidere *A* 3. 3′ *(non A 3*)*. r) *om.* *A* 1*c**. 2*a* *(non A 1c. 2)*. s) quicquam? 45 *pr. m.* *B* 1*a*. t) diffusione *A* 2. *B* 1*a* *(non A 2a)*. u) secunt *A* 1*d* *(? corr.) et pr. m.* *A* 4 *(non A 4a)*. v) que *om.* *B* 1*a*. 2. w) agatur *A* 1*b*. x) pleno *A* 1*a*, *corr.*

1) *I. e.* ediderat; *v. infra I*, 20, *et supra p.* 114.

per quattuor angulos messis[a] praeponit[b], Comininum[c] et Eunocum[d] ac Ęquonanum[e] ex Scottorum[f] genere quartumque[g] Gurganum[h] genere Brittonem[i]. His ordinatis, ipse cum reliquis medius messem praecidebat. Mira virtus! fugebat[k] imber a segete[l] et undique[m] 5 pluvia diffundebatur; medios tantum messores solis ardor torrebat[n] aestusque[o] vehemens, quousque messem conderent, afflavit. Sic fides et oratio meruit, ut, pulsa pluvia, aestum inter imbres haberet.

*p. 79. *14. De fecunditate sterelis[a] et[b] prolis donum[c] 10 orationibus inpetratum.

Eratque[d] enim tunc temporis dux quidam nomine[e] Waldelenus[f. 1], qui gentes qui[g] intra[h] Alpium septa et Iurani[i] saltus arva incolent[k] regebat. Huic sobolis nulla erat, ut[l] Iuvencus[m. 2] de Zacharia et Helisabeth[n] ait: 15

Gratius[o] ut donum iam disperantibus esset.

Hic cum coniuge sua Flaviam[p] nomine et genere et prudentia nobilem[q] ad beatum Columbanum ex Vesontionense[r] oppido[s] pergit[t], precantes simul, ut pro eis Dominum[u] deprecaretur: se multorum[v] opum esse ditatos, 20

Capp. 13. 14. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. 4. 4*a*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 13. a) messi *A* 1*a*. *a**. *b*. b) proponit *B* 1*a*. c) Commininum *A* 1*a**. 2*a (corr.)*; Cominium *A* 1*c*. 4*a (non A* 1*d)*; Cominum *A* 2; Cumininum *A* 3′; Cumminum *A* 3; Cuminium *A* 3*. d) Eunochum *A* 3; Eunucum *A* 4. e) *ita A* 1*c*. *d*. 4. *B* 1*a*. 2; Equonanum *A* 3′. 3*; Ęquonunum? *corr.* Ęquononum *A* 1*a et sic A* 1*b*; Equonocum 25 *corr.* Equononum *A* 1*a**; Eqonnum *A* 3′*; Aeconanum *A* 2*a*; Econanum *A* 2; Euganunum *A* 3. f) Scot:torum *A* 1*a*; Scotorum *A* 1*a**. 4. *B* 1*a*. 2; Cothorum *m. al. corr.* Scothorum *A* 2*a*. g) que *om. B* 1*a*. 2. h) Gurgarum *B* 2. i) Brettonem *A* 1*c (non A* 1*c**); Britonem *A* 2. 3′. 3*. *B* 1*a*. 2 *(non A* 2*a)*. k) *ita pr. m. A* 1*a*; fugiebat *rell.* l) segetem *B* 1*a*. m) unde *pr. m. B* 1*a*. n) terrebat *pr. m. A* 1*a*. o) que *om.* 30 *A* 3. 3′ *(non A* 3*).

Cap. 14. a) pr. et st. *B* 1*a*. b) et — inpetratum *om. A* 2*a*. 4. c) dono o. impetrato *A* 1*a**. *d*. 2. d) que *eras. A* 1*a*; *om. A* 1*a**. *c*. *d*. 2. 3. *B* 1*a*. 2; Etenim t. *A* 4. e) *om. A* 1*b*. f) Waldalenus *A* 2. 3 *(non A* 2*a)*; Waldolenus *A* 3′; Valdolenus *A* 3*. g) *ita pr. m. A* 1*a*; qu(a)e *rell.* h) inter *A* 1*a** *et m. al. A* 1*a*. i) Urani *A* 1*b*. k) *ita* 35 *fortasse pr. m. B* 1*a*; incolum *corr.* incolunt *A* 1*a*; incolunt *rell.* l) ut — esset *om. A* 4*a*. m) Iuventus *pr. m. A* 4. n) Elisabet *A* 1*c*; Elisabeth *A* 1*a**. *c**. *d*. 2*a*. *B* 1*a*. 2; Elizabet *A* 3*. o) Gr. — esset *in inf. pag. suppl. A* 2. p) Flavia *A* 1*a**. *c*. *d*. 2 *(e corr.* fluvia). 3. 4. *B* 1*a*. 2. q) nobili *A* 1*a**. *c*. *d*. 2. 3. 4; nobiles *B* 1*a*. 2. r) Vesontionensi *A* 1*a**. *c*. *d*; Vesuntionense *A* 4*a*; Bisontionensi *A* 2; Vesoncioni *A* 2*a*. s) opi- 40 phido? *A* 1*a*, *corr.* t) venit *A* 3 *(non A* 3′. 3*); pergunt *B* 1*a*. 2. u) Domino *A* 2*a*. v) *ita A* 3. *B* 1*a*. 2 *(cf. supra p.* 163, 5); multis opibus *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *d*. 2. 4.

1) *De Waldeleno duce praeterea nihil constat. Inter Alpes et Iuranum saltum pagus Ultraiuranus situs erat, cui Wandalmarus dux tunc praeerat (Fred. IV,* 13*). Hic vero pagus cis Iuram situs intellegitur, scilicet* 45 *territorium Sequanorum, cuius caput erat Vesontio.* 2) *Iuvencus, Libri evangel. I,* 8. 9:

Nec fuit his suboles, iam tum vergentibus annis,
Gratius ut donum iam desperantibus esset.

sed, cui hereditatem post obitum linquerent[a], heredem[b] non habebant[c]. Quibus vir sanctus: 'Si[d]', inquit, 'voti[e] vestri est, ut largitoris donum eius nomini[f] consecretis mihique[g] ex lavacro suscipiendum tradatis, pro vobis ego Domini clementiam implorabo, ut non solum eum quem Domino vovetis[h] habeatis, verum etiam[i], quantum[k] volueritis, post pignora suscipiatis'. At illi laeto animo promittunt se eius imperiis parituros[l], tantum pro ipsis Domini misericordiam non[m] desinat implorare. Spondet[n] vir Dei[o] muneribus plenus se in promptum[p] habere[q], tantum ne pacti foedus studeant violare. Mirum[r] dictu! vix domi[s] remeant, donum creatoris alvo gravida mater futura expectat. Editum[t] ad virum[u] sanctum defert, suis orationibus largitum munus demonstrat, grates conditori agit[v], qui sic ad petitiones famulorum suorum quesita dona largitur[w]. Quem vir sanctus suis manibus receptum sacravit sacroque lavacro[x] ablutum[y] ipse suscepit Donatumque[1] nomen inponet[z] matrique ad nutriendum reddit[a]. Qui post alitus[b] in eodem monasterio[2], sapientia inbutus, Vesontionensis[c] pontifex praefectus[d], nunc[e] usque superest, eandem[f] cathedram regens. Qui post in amore beati Columbani ex ipsius regula monasterium virorum construxit[g], quem[h] *Palatium[3] nuncupant *p. 80.

Cap. 14. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. 4. 4*a*. *B* 1*a*. 2

Cap. 14. a) relinquerent *A* 1*c*. 3 *(non A* 1*d*. 3'. 3**) et m. al. A* 2*a*. b) *om. A* 4. c) *ita A* 3' *cum rell.*; haberent *A* 1*c (ras.* nt*)*. 3* *(non A* 1*d)*; habere *A* 2*a*; habituros *A* 3 *et e corr. B* 1*a*; habiturum *B* 1*a (pr. m.)*. 2. d) s. inquit(d): Si v. v. est *A* 3'. 3*; s. ait: V. est v. *A* 3; s. ait: Si v. v. est *B* 1*a*. 2. e) vo::ti *A* 1*a*. f) nomine *A* 4. g) mihique — tradatis *om. A* 1*c*. h) voveatis *A* 1*a**. i) *om. A* 1*a (versu exeunte)*. *a**. k) *ita A* 1*b*; quant(a *m. al. in ras. mai.*) *A* 1*a*; quanta *A* 1*a**. *c*. *d*. 2. 3. 4. *B* 1*a*. 2. l) pariturus *A* 2, *corr.* m) m. dum n. d. i. *A* 2; m. indesinenter inploraret *B* 1*a*. 2. n) Spondit *A* 1*a (pr. m.)*. 4. *B* 1*a*; Spondeat *A* 1*d*. o) Domini? *A* 1*a*, *corr.* p) *ita A* 1*a (pr. m.)*. *a** *(pr. m.)*. *c*. 4; proptum *A* 1*d*; prom(p)tu *rell.* q) haberi *A* 1*c*. *d*. r) *ita A* 3' *cum rell.*; Mir: dictū *pr. m. A* 3 *(non A* 3**)*; Mirum dictum *A* 3'* *et pr. m. B* 1*a*; Miro dictu *A* 4. s) domi::rem::eant *(pr. m.* dominare*) A* 2; domi:: *A* 2*a*. t) e(ę)ditumque (tumque *m. al. in litura A* 3) *A* 3. 3'. 3*. u) s. v. *A* 1*c*; v. Dei d. *A* 2*a*. 4*a*. v) ait *A* 1*b*. 2*a*. *B* 1*a*; reddit *A* 4*a*. w) largitor *pr. m. A* 1*a*. x) baptismo *A* 4; babtismo *A* 4*a*. y) ablatum *A* 1*b*. z) *ita fortasse pr. m. A* 1*a*; imposuit *A* 1*c*. 3; inponit *rell.* a) dedit *B* 1*a*. 2. b) altus *A* 1*d*. 2. 3. 4. *B* 1*a (non B* 2*)*; *om. A* 4*a*; et *add. A* 4. c) ibisontionensis *A* 2 *(corr.* in Bis.*)*; Vesontionensi *A* 2*a*. 4*a*. d) factus *A* 1*b**. *c*. *d*; actus *A* 1*b*. e) nunusque *pr. m. A* 1*a*; numusque *A* 1*a*** *(pr. m.)*. f) eadem *B* 1*a*, *corr.* g) construit *B* 1*a*. h) *ita A* 3 *(pr. m.)*. 3'. *B* 1*a*. 2; quod *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *d*. 2. 3'*. 3*. 4.

1) *Donatus episcopus Vesontionensis conciliis Clippiacensi a.* 626. *aut* 627. *et Cabillonnensi inter a.* 639—654. *intererat; cf. Concilia ed. Maassen I, p.* 201. 213. *Cum episcopum ordinari non liceret ante tricesimum aetatis annum, ex priore subscriptione colligitur, ipsum post a.* 596/7. *minime natum esse.* 2) *Locus ad monasterium Luxoviense referendus videtur esse, licet supra de Fontanensi agatur; cf. infra c.* 17: in eodem caenubio Luxovio. 3) *Quod Palatium Ionas vocari dixit, monasterium est*

ob veterum monimenta murorum. Addiditque[a] post eum bonitatis largitor famuli sui promissum[b] alium filium Chramelenum[c. 1] nomine, qui nobilitate et sapientia pollens, post patris[d] obitum in eius honore est suffectus[e], quamvis seculari habitu, tamen in creatoris amore vigil. Nam et ipse in amore beati viri in saltum[f] Iorensem super Novisona[g] fluviolum monasterium ex eius regula construxit[h], in quo Siagrium[i] abbatem praefecit. Additque adhuc duas filias pristino munere[k] et[l] seculo nobiles et in[m] Christi timore[n] deditas. Post ista munera mater ipsorum Flavia post mariti obitum monasterium[2] puellarum in supradicta urbe Vesontionis[o] construxit, omni[p] munimine[q] roborans[r], multarum puellarum contionem[s] adunavit. Tantum[t] in eis[u] viri Dei[v] gratia flagravit, ut omnia faleramenta[w] praesentis vitae temnentes[x], ad omnipotentis [Dei[y]] cultum anhelarent.

Cap. 14. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. 4. 4*a*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 14. a) que *om.* *A* 1*a*. *a**. b) promisso *A* 1*c*. *d*. c) *ita* *A* 3. *B* 1*a*. 2; Cramelenum *A* 3′. 3*; Ramelenum *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *d*. 2. 4. d) patri *B* 1*a*, *corr.* e) subfectus *A* 4*a*; subvectus *A* 3*. f) *ita* *B* 1*a*; saltum Iurensem *A* 4. *B* 2; saltu Iurense (Iorense *pr. m.* *A* 1*a*; Iorensi *A* 2. 3′. 3*; Iurensi *A* 1*a**. *c*. *d*. 2. 3) *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *d*. 2. 3. 3′. 3*. g) *ita* *A* 1*b*. 3. 3′. *B* 1*a*; Novisonam fluviolam *m. al. corr.* N. fluviolum *A* 1*a*, *et sic pr. m.* *A* 1*a**; Novisona fluinolum *B* 2; Novisonem fluviolum *A* 1*d*; Novisonam fluvium *A* 1*c*; Novisanum fluvium *A* 4; Novisona fluentum *A* 3*; (hunc *add.* *A* 2*a*) Visonam fluviolum *A* 2. 2*a*. h) *ita* *A* 1*b** *cum rell.*; construit *A* 1*b*. 3. 4 *(pr. m.)*. *B* 1*a*. i) Agrium *A* 1*a*. *a***; S(i *superscr.*)agrium *A* 1*a**. k) *ita* *A* 2; muneri *rell.* l) in *add.* *A* 1*c*. m) *eras.* *A* 1*a*; *om.* *A* 1*a**. *c**. n) timori *A* 1*a**. o) Vesontione *A* 2*a*. 3 *et m. al.* *A* 3′; Vesontionense *pr. m.* *A* 3′. p) que *add.* *A* 1*c*. *d*. 3* *et m. al.* *A* 2*a*. q) munime *pr. m.* *B* 1*a*. r) r. p. m. *A* 1*b*; roboratum multarumque ibi p. *A* 4. s) *ita* *A* 3′. 3* *cum rell.*; contione *A* 3. 3′* *et pr. m.* *B* 1*a*. t) *ita* *A* 1*a**. *c*. *d*. 2. 3. 4. *B* 2; tantum? *m. al. corr.* tanta *B* 1*a*; tantam *corr.* tanta *A* 1*a*, *et sic* *A* 1*b*. *A* 3′. u) eos *A* 4. v) intercessionis *add.* *A* 4; intercessione *add.* *B* 1*a*. 2. w) falleramenta *A* 1*a*; fallaramenta *pr. m.* *A* 3; feramenta *A* 4 *(non A 4a)*. x) tenentes *B* 2; mentes *m. al. corr.* contem(p)nentes *A* 1*a*, *et ita* *A* 1*a**. *b**. 4. y) *ita* *A* 1*a*. *a**. *b*. 2; *om.* *A* 1*c*. *d*. 3. 4. *B* 1*a*. 2.

S. Pauli, quod hodieque moenibus civitatis adiacet, quibus a Dubi flumine dirimitur. I. Chiffletius. In eadem ecclesia Donatus ipse sepultus est teste catalogo episc. Vesontion. (SS. XIII, 373*):* Donatus aedificavit ecclesiam sancti Pauli, in qua etiam in Domino requievit, et Iussanum monasterium cum matre sua Flavia, que ibi sepulta est. 1) *Chramnelenus 'ex genere Romano' dux a.* 636/7. *contra Wascones profectus (Fred. IV,* 78*), a.* 642. *inter eos erat, qui in Willibadum patricium Burgundiae conspirantes pugna commissa eum interemerunt; cf. Fred. IV,* 90. 2) *Monasterium scilicet, quod in catalogo episc. Vesont. (v. l.* 38*) Iussanum appellatur, hodie ecclesia S. Mariae ('Notre Dame') ad viam S. Vincentii sita, ubi Flavia ipsa sepulta esse dicitur. Post ipsius mortem ex regulis Caesarii, Benedicti, Columbani Donatus virginum regulam collegit eamque 'virginibus Gauthstrudae omnique congregationi in coenobio a famula Dei Flavia constituto' dicavit, corporali infirmitate detentus, sensusque obtusi caligine vix permittente, sine dubio, quia grandaevus erat; cf. Holstenii Cod. Regul. VI (*1759*), p.* 377.

15. De Theudegisili[a] digito secto et Winioci[b] fronte sanato[c] et corvi oboedientia[d].

Si vero aliqua inserere nitimur, quae parva hominibus videantur, erit[e] obtrectatorum latratibus patens; 5 conditoris tamen largitio aeque in minimis, ut in magnis, misericorditer adspirat nec defert[f] in modicis aurem pietatis accommodare[g], sicut in maximis exaudit vota petentis. Quadam etenim[h] die cum vir egregius [Columbanus[i]] ad precidendam messem cum fratribus poenes 10 calmen[k. 1] quam Baniaritiam[l] vocant *venisset[m] et[n], blando commodoque[o] austro flante, falce segetem secarent, evenit, ut[p] unus eorum Theudegisilus[q] nomine digitum falce praeciderit, nec prorsus hereret[r] preter pellis parvae[s] retentaculo[t]. Itaque stantem vir Dei[u] Theudegisilum 15 a longe cernens, imperat, ut cum sodalibus coeptum opus perficiat. At ille rei gestae causam promit[v]. Celer ille ad ipsum properat digitumque inlitum[w] salivo[x] pristine statim sospitati[y] reddit[z]; imperat, ut celer ad coeptum opus vires augeat[a]. Coepit cum gaudio gemi- 20 nare laborem ac pre ceteris ad praecidendam stipulam uberius urguere, qui[b] dudum de preciso membro animum[c] meroris[d] subderat. Haec nobis ipse[e] Theudegisilus narravit digitumque monstravit.

*p. 81.

Et in supradicto caenubio Luxovio[f] tale quiddam 25 vice alia simile gessit. Nam quidam presbiter ex[g]

Cap. 15. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. 4. 4*a*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 15. a) Theod. *A* 1*a*. *a**. *b*. *d*; Teud. *A* 2*a*. *B* 1*a*; Teugili *corr.* Teudegili *A* 2; Theodegesili *A* 4*a*; Teogisili *A* 4. b) *ita A* 1*a**. 2. 4. *B* 1*a*; Winoci *A* 1*a* (*pr. m.*). *b*. *d*. 2*a* (*pr. m.*); *m. al. corr.* Winnoci *A* 2*a*. c) *ita A* 1*a** *cum rell.*; sanat(a *m. al.* 30 *in ras.*) *A* 1*a*; sanata *A* 1*d*. 2 (*pr. m. corr.* sanato). 2*a*; *om. A* 4. d) oboedientię *A* 4, *corr.*; obędientiam *A* 4*a*. e) erunt (*versu ex. om. A* 1*d*) — patentia *A* 1*c*. *d*. f) *ita A* 1*a* (*pr. m.*). *B* 2; difert *B* 1*a*; differt *A* 1*a**. *b*. *c*. *d*. 2. 3. 4. g) sed *add. A* 1*c*. *d*. h) *om. A* 1*c*. *d*. 2. i) Columbanus *habent A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *d*. 2. 4; *om. A* 3. *B* 1*a*. 2. k) *ita A* 1*a**. 3. *B* 1*a*; calmem *rell.* (*e corr.? A* 1*a*); *cf. infra c.* 17. l) Ba- 35 niariciam *A* 1*c*. *d*. 2*a*. 4; Bamaritiam *A* 2; Bemaritiam *B* 2. m) venissent *pr. m. A* 1*b*. n) et *om. A* 2 (*non A* 2*a*); et — secarent *om. A* 4*a*. o) blandoque, *om.* c. *A* 2 (*non A* 2*a*). p) unus ut *A* 1*b*. q) Theod. *A* 1*a**. *b**. 3; Teud. *A* 2*a*; Theodigisilus *A* 1*b*. *c*. *d*; *item infra.* r) : : hereret *A* 1*a*. s) parvo *A* 1*b*. 3*. *B* 2 *et m. al. A* 2*a*. t) retentaculum *A* 1*a**. *c* (*non A* 1*d*). u) *om. A* 1*b*. v) depromit *B* 1*a*. 2. w) *post* sal. 40 *A* 1*c**. 3. x) *ita A* 1*c*. *d*. 3. *B* 1*a*. 2; saliva *A* 1*a*. *a**. *b*. 2. 3*. 4. y) sospitate *A* 1*c*; sanitati *A* 1*a**. *b*. 3. z) reddidit *A* 1*c*. 2. 3; et *add. A* 1*c*. *d*. 3. a) augeatur *A* 1*b*. b) cui *B* 1*a*. 2. c) animo *pr. m. A* 1*c**. *B* 1*a*. d) merori: sub(di *m. al. add.*)derat *A* 1*a*; merori subdiderat *A* 1*a**. *b*; merori subdebat *A* 1*c*. *d*. 2; merore subdebat *A* 3. 4; meror tenebat *B* 1*a*. 2. e) *om. A* 1*c** (*non A* 1*c*). f) Lu(x *m. al. in ras.*)ovio *A* 1*a*. 45 g) expar rationis *A* 1*d*; expers rationis *A* 1*c*.

1) *Calmen est ager frumentarius, calamis obsitus (Gall. 'chaume'; cf. Diez, 'Etym. Wörterbuch' II, 245*[2]*) saepibusque fortasse munitus, una cum casulis paucis, cui nomen villare (Germ. 'weiler', Gall. 'hameau') postea inditum est.*

parrochianis, pater Boboleni[a], qui nunc Ebobiensi[b] cenubio praeest, Winiocus[c] nomine ad beatum Columbanum venit; eratque ille[d] in saltum[e] cum fratribus ob lignorum oportunitatis[f] parandas[g]. Cumque supradictus Winiocus venisset miransque aspiciret[h], quanta vi truncum querqui[i] cuneis[k] arieteque[l] partirent[m], elapsus e[n] trunco cuneus[o] medium frontem secavit[p] hac venarum profluas sanguinis undas produxit. Vidensque[p*] [vir[q] Dei] Columbanus[r] detectum[s] os, sanguinem[t] fluentem, statim in[u] terram[v] orans ruit[w], surgensque[x] salibo[y] inlitum[z] sanum reddidit, ut[a] vix cicatricis[b] vestigium remaneret.

Aliaque[c] vice cum ad cibum capiendum veniret [beatus igitur[d] Columbanus] in sepefacto[e] caenubio Luxovio[f], tegumenta[g] manuum, quos[h] Galli wantos[i, 1] vocant, quos ad operis labore[k] solitus erat[l] habere, supra lapidem qui ante fores refecturii erat deposuit; moxque, quiete reddita, corvus alis[m] rapax advolavit, unumque ex[n] eis rostro ferens, abstulit. Peracta refectionis hora, foris[o] vir Dei rediens[p], tegumenta[q] manuum requirit. Cumque omnes inter se conquererent[r], qui[s] abstulisset, vir sanctus ait, nullum alium esse, qui sine[t] comeatu[u] aliquid adtingere presumpsisset, nisi alitem, qui a[v] Noe dimissus, ad arcam non remeavisset[w]; addiditque se[x] nullo modo

cf. Gen. 8, 7.

Cap. 15. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. 4. 4*a*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 15. a) Bobolenum? *A* 1*a, corr.;* Bobeleni *A* 4*a*; Babolini *B* 2. b) *ita A* 3. *B* 2; Ebbobiensi *B* 1*a*; Bobiensi *rell.* c) Winiochus *constanter B* 1*a*; Winocus (Winnocus *infra*) *A* 1*b*; Wininocus *semper A* 4*a*. d) *om. A* 1*b*. e) *ita A* 3. 4. *B* 1*a*; saltu *rell.* f) *ita pr. m. A* 1*a*. g) parand:s *pr. m. A* 1*a*. h) *ita A* 1*b;* aspiceret *rell.* i) *ita pr. m. A* 1*a*. *B* 1*a*; quercui *B* 2; querci *A* 1*b*. *d*. 2. 4; quercus *A* 1*a**. *c*. 3; cum *add. A* 3. k) *om. A* 2*a (non A* 2*).* l) arteque *A* 4. m) partirentur *A* 1*c*. *d*. n) (e trunc *m. al. in ras.*)o *A* 1*a*; et runco *pr. m. A* 1*b*. o) c. huius medii *A* 1*c*. *d*. 3'. 3*; c. mediam *A* 1*b*. 2*a*. 3. 4 *(non A* 2. 4*a?)* p) secuit *A* 1*c*. *d*. p*) Videns (q *postea suppl.*) *A* 1*a**. q) v. D. *om. A* 3. 4. *B* 1*a*. 2. r) Columba *B* 1*a*. 2. s) (et *add. A* 1*d*) secatum os *A* 1*c*. *d;* detecto osse *A* 2. t) que *add. A* 1*c*. *d*; sanguine fluente *A* 3; sanguinis fl. *B* 1*a*. 2. u) *om. A* 4*a (non A* 4*).* v) terra *A* 3. w) fuit? *pr. m. B* 1*a*. x) que *m. al. suppl. A* 1*a**. y) saliva *A* 3. z) ita *add. A* 1*c*. *d*. a) ut vix *om. A* 1*b*. b) cicatricum vestigia remanerent *A* 3. c) Aliaq::: *corr.* Aliaque *A* 1*a*; que *om. A* 3. d) *ita A* 1*b; m. al. expunxit A* 1*a*; i. *om. A* 1*a**. *b**. *c*. *d*. 2. 4; i. C. *om. B* 1*a*; b. i. C. *om. A* 3. *B* 2. e) *ita A* 2. 4. *B* 1*a (pr. m.);* sepe dicto *A* 1*c*. *d*. 4*a*; supra dicto *A* 3; s(a)epefato *A* 2*a cum rell.;* in *add., sed eras. A* 1*a*. f) Luxuvio *A* 3 *(non A* 3**);* Lusovio *A* 3'. g) tegmenta *A* 1*a**, *corr.;* tegimenta *A* 1*c*. *d;* tegementa *A* 1*c**. h) qu(a)e *A* 2*a (pr. m.)*. 3. i) wantes *A* 3. 3'; wantones *A* 3*; gantos *A* 4*a*. k) *ita pr. m. A* 1*a*; labores *A* 2; laborare *pr. m. B* 1*a*; laborem *A* 2*a cum rell.* l) h. e. *A* 1*b*. m) *ita A* 1*b*. *B* 1*a*; ales *A* 1*a*. *a**. *c*. *d*. 2. 3. 4. *B* 2. n) eius *pro* ex eis *A* 3. o) foras *A* 1*c*. *d*. 2. 3. p) remeans *A* 3. q) tegimenta *A* 1*c*; tegimenti *A* 1*d*. r) conquirerent *A* 1*a**. *b*. *d*. 3. 4; cūquirerent *pr. m. A* 2*a*; conquererentur *A* 2; requirerent *A* 1*c*; inquirerent *A* 4*a*. s) *ita A* 1*a (pr. m.)*. 2; quis *rell.* t) se *A* 1*b*. u) comitatu *A* 1*d (non A* 1*c);* iussione *A* 1*a**. v) *m. al. suppl. A* 1*a**. w) remeasset *A* 1*c*. 3* *(non A* 1*d*. 3. 3'*);* remeavisse *B* 1*a*. x) se *om. et infra* fovere *pro* aliturum *B* 1*a*. 2.

1) *Hodie Gallis 'gant'; cf. Diez, 'Etym. Wörterbuch d. rom. Sprachen' I,* 230[2].

suos pullos[a] aliturum, si rapacem[b] furtum celeri volatu non referret. Expectantibus[c] fratribus, in medio[d] omnium corvus advolat[e], male sublatum furtum rostro reportat nec se pennigera conatur eripere fuga, sed mitis ante omnium conspectum, oblitus ferocitatis[f], ultionem expectat, quem[g] vir sanctus abire imperat. O mira aeterni iudicis virtus! qui tanta suis famulis prestat, ut non solum hominum[h] honoribus, sed etiam avium oboedientia clarescant*.

*16[a]. De cervisae redundatione absque effusionis damna[b] fluentis[c]. *p. 82.

Patratum deinceps aliud miraculum, [quod[d] per beatum Columbanum et eius[e] cellerario[f] factum fuit, referam[g]]. Cum hora iam refectionis adpropinquaret et minister refecturi[h] cervisam administrare conaretur, — quae ex frumenti vel hordei sucos[i] equoquitur[k], quamque prae ceteris in orbe terrarum gentibus preter Scordiscis[l, 1] et Dardanis[m] gentes quae Oceanum incolunt usitantur[n], id est Gallia, Brittania, Hibernia, Germania[o], ceteraeque[p] ab eorum moribus non disciscunt —, vas quod tiprum[q, 2] nuncupant ad cellarium deportat et[r] ante

*) Nam et Chagnoaldum — vir testabatur *hic inserunt* *A* 3. 3′. 3′*. 3*. 3*x*¹. 3*x*², *quae ad codd.* *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 4*a* *in calce c.* 17. *edidi.*

Cap. 15. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. 4. 4*a*. *B* 1*a*. 2. *Cap.* 16. *A* 1*a*. *a**. *b*. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. 4. 4*a*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 15. a) pullo(s *postea add.*) *A* 1*a*. b) rapax *A* 1*a**. *c*. *d*. 3 *et m. al.* *A* 1*a*; raptum *A* 2*a*. c) Spectantibus fr. *A* 2 *(non A 2a)*; Ex(s)pectantium (fr. *om.*) *A* 3; fr. *postea add.* *B* 1*a*. d) medium *A* 1*c*. *d*. e) advolavit *A* 1*a**. f) ferocitatem *B* 1*a*. 2. g) quem — imperat *m. al. in mg. suppl.* *A* 1*a**. h) *om.* *A* 1*c*. *d*; hon. hom. *B* 1*a*. 2. *Cap.* 16. a) *totum c.* 16. *om.* *A* 1*c*. *c** *(non A 1d)*; *praescriptio deest, versu vacuo relicto,* *A* 2*a*. b) damno *A* 1*a**. *d*. 2. 4. c) *om.* *A* 4*a* *(non A 4)*. d) quod — referam *om.* *A* 3. 3′. 4. *B* 1*a*. 2 *(non A 3*)*. e) *bis scr. erat* *A* 1*a*. f) *m. al. corr.* cellararium *A* 1*a*. *b*, *et sic pr. m.* *A* 1*a**. *d*; *corr.* cellerarium *A* 1*d*, *et sic* *A* 2. 3*; cellarario *pr. m.* *A* 1*b*. g) referem *pr. m.* *A* 1*a*. h) *ita pr. m., m. al. corr.* refectorii *A* 1*a*, *et sic* *A* 1*a**. 2. 4*a* *(non A 2a)*; refect:orii, *ras.* i *A* 1*d*; refectu(rus *in litura*) *A* 1*b*; refecturis *A* 1*b**; refecturii *rell.* i) *ita pr. m.* *A* 1*b*; sucis *A* 1*d*. 2. 3. 4; suco *A* 2*a* *et e corr.* *A* 1*b* *cum rell.* k) *ita* *A* 3. 3′*. 4 *(pr. m.)*; (ex *m. al. in ras.*)coquitur *A* 1*a*; excoquitur *A* 1*a**. *b* *(pr. m. in mg. suppl.)*. 3′; exquoquitur *A* 2*a*. 3*; decoquitur *A* 1*d*. 2. *B* 1*a*. 2. l) Scordiscas *A* 1*a**; Scordiscos *B* 1*a*; Scorditis *m. al. corr.* Scoticis *A* 3; Scotticos *corr.* Scotticas *A* 1*d*. 3′; Scoticas *A* 3′*. 3*; Scotticis *A* 2; Scotacis *A* 2*a*; Scottis *corr.* Scottos *A* 4*a* *et sic* *A* 4; Scotos *B* 2. m) Dardaniis *A* 2; Dardanas *A* 1*d*. 3*; Dardanos *B* 1*a*. 2. n) u:sitantur *pr. m.* *A* 1*a*; usitant *A* 1*a** *et m. al.* *A* 1*a*. o) *om.* *A* 2*a*. p) quae *add.* *A* 1*d*. 4. *B* 1*a*. 2 *(non A 3)*; et cetere qu(a)e *A* 2. q) cyprum *semper* *A* 1*a**. r) et — adponit *om.* *A* 4.

1) *Scordisci gens a Gallis oriunda atque Dardani in Moesia, Illyria, Pannonia habitabant.* 2) *De gillone, i. e. lagoena aut vitrea aut figulina, auctor V. Columbani anonymus (cod. Paris. n.* 11759, *fol.* 236, *v. supra p.* 143*) cogitavit:* In eodem Luxoviensi cenobio vir Domini Colum-

12*

vase[a] quo[b] cervisa condita erat adponit[c], tractoque serraculo[d] meati[e], in tiprum currere sinit[f]. Quem subito [beati[g] Columbani] patris[h] imperio alius e fratribus vocavit. At ille oboedientiae igne ardens, oblitus meatum[i] obserrare[k], pernici cursu ad beatum pergit virum, serraculum[l] quem duciclum[m] vocant manu deferto[n]. Postquam sibi[o] vir Dei quae voluerat imperata[p] deprompsit, recordatus neglegentiae, celer ad cellarium rediit, coniciens, nihil in vase[q] de quo[r] cervisa[s] decurrebat[t] remansisse. Intuitus supra tiprum cervisam crevisse et ne[u] minimam stillam foris cecidisse, ut crederes in[v] longitudine tiprum geminatum[w] esse, ut quali[x] et quanta rotunditas infra tipri[y] inerat corona[z], talis in altum crevisset[a] orna. Quantus[b] imperantis meritus, quanta[c] oboedientia obsequentis! ut sic utriusque[d] tristitiam Dominus voluisset avertere[e], ne, si fratrum substantiam et imperantis et oboedientis ardor diminuisset, ambo se a licitis alimentis[f] abdicassent[g. 1]. Sicque aequus arbiter occurreret[h], ut[i] utrorum[k] culpas ablueret[l], quas[m] illi, si,

Cap. 16. *A* 1*a*. *a**. *b*. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. 4. 4*a*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 16. a) vas: *A* 1*a*; vasem *B* 2; vas *A* 1*a**. *d*. 2*a*. 3. 4*a*. b) qua *pr. m.* *A* 1*d*. c) *om.* *A* 2 *(non A 2a)*. d) serreculo? *corr.* seraculo *A* 1*a et ita B* 1*a*; sarraculo *A* 2 *(non A 2a)*. 3* *(corr.* serr.*)*. e) *m. al. corr.* meatim *A* 1*a*. *b*, *et sic A* 1*a**. *d*. 2. 3*; meatum *A* 4. f) sinat *A* 1*b*. g) beati Columbani *habent A* 1*a*. *a**. *b*. *d*. 2. h) *om.* *A* 2*a*. i) meat *B* 1*a*. k) *ita A* 1*a (pr. m.)*. 3. 3′. 4; observare *A* 1*b*; obserare *A* 1*a**. *b**. *d*. 2*a*. 3*. *B* 1*a*. 2; obserere *A* 2. l) seraculum *B* 1*a*; seraculo *A* 1*a**. 3 *(non A 3′. 3*)*. m) *ita A* 2. 4. *B* 1*a*. 2; duciolum *A* 1*a*. *a**. *b (e corr.* duceolum); ducidum *A* 1*d*. 2*a*. 3*; duccidum *A* 3. 3′; duciculum *A* 4*a*. n) defert *A* 4 *(ras. o)*. 4*a*; deferens *A* 1*d*. 2. 3′. 3*; deportato *A* 3. o) *om.* *A* 3. 3′ *(non A 3*)*. p) imperavit, *om.* depr. *A* 3. q) vas: *corr.* vase *A* 1*a*; vas *A* 4. r) qua *A* 1*d*. s) cervisam *pr. m.* *A* 1*a*; cervesa *A* 4. t) recurrebat *A* 1*a (non A 1a*)*. u) nec *A* 2*a*. 4*a*. v) (in *om.*) longitudinem *A* 3; in longitudinem *A* 4. w) geminasse ut *A* 3. x) qualis *A* 1*b*. *d*. 2. 3. 4. y) tripri *A* 1*b*; *m. al. corr.* tiprum *A* 1*a*, *et sic A* 2 *et e corr.* piprum *A* 2*a (sic vel* pibrum *pr. m. supra)*; cyprum *A* 1*a**. z) coronam *A* 1*d*. 3. 4 *(non A 3′. 3*. 4a)*. a) crevisse o. videretur. Q. *B* 1*a*. 2. b) Quantum i. merito *A* 2*a*; (O *add.* *A* 4) Quantum i. meritum *A* 1*a**. *d*. 2. 4; Quantis i. meritis *corr.* Quantum i. meritum *B* 1*a*; Quanta i. merita *B* 2; Quanta i. virtus *A* 3. c) tanta *corr.* quanta *B* 1*a*. d) utrisque *A* 4. e) averteret *A* 1*b*; evertere *A* 4. f) (a *m. al. in ras.*)limentis *A* 1*a*. g) abdicarent *B* 1*a*. 2. h) *ita pr. m.* *A* 1*a*; occurrit *rell.* i) *bis scr. erat A* 1*a*; *om.* *B* 1*a*. k) que *postea add.* *A* 1*a*. *B* 1*a*, *habent A* 1*a**. 2*a*. 3. 4*a*. *B* 2. l) abluere *B* 1*a*. m) quae (*corr.* quas) — fuisset (*m. al. corr.* fuissent) patratae *A* 1*a**; Quod *A* 2*a*.

banus cellerarium ad se vocari praecepit. Qui ea hora in cellario **gillonem**, quo fratribus in refectorium potum portare consueverat, vasi quod vulgo tonna dicitur apposuerat et eo liquore qui cervisia dicitur recipiebat. 1) *Regula coenobialis c.* 3: Vel certe si multum est, quod effudit, quantos metranos de cervisa aut mensuras qualiumcumque rerum, intercidente negligentia, effundens perdidit, supputans tot diebus illud quod in sumptus proprios rite accipere consueverat, sibi ea perdidisse sciat, ut pro cervisa aquam bibat *(ed. Seebass l. l. p.* 221*)*.

casu[a] veniente vel Domino permittente, fuisset patratum, ambo suis noxis[b] evenisse adseruissent.

*17. De prohibita ursi esca et[a] copia frumenti horreo[b] aucta et[c] panum[d] multiplicationem[e]. De[f] vocatione Columbae[g] oratione viri Dei moratae[h]. *p. 83.

Eodemque[i] in tempore actum est, ut per[k] densa saltus vipurna[l] fructicum[m] solitudinis amator[n], quae propter[o] Fredemungiacas[p] calmen[p*] erat, vir Dei ambularet, repperitque[q] cadaver cervi, quem luporum feritas perimerat[r], ursum devorare velle, cuius iam sanguinem lambens[s] exiguam carnis partem voravisset[t]. Ad quem vir Dei accessit, increpans, ne corium, quod ad[u] usus calciamentorum necessarium erat, lederet. Tunc bestia, oblita ferocitate[v], mitis esse coepit, et contra naturam absque murmore blandiens atque colla submittens, cadaver reliquid. Quod vir Dei[w] ad fratres rediens[x] indicavit, in eo[y] loco ut irent et e[z] cervi cadaver[a] corium avellerint[b]. Abeuntes ergo fratres, repperiunt[c] undique rapacium alitum procul multitudinem[d] abesse[e] nec[f] cadaver supra[g] viri Dei[h] interdictum accedere audere[i], diuque[k] expectantes a longe, si vel fera vel avis audaci conatu prohibitae escae urgueretur[l] praedam capere, conspiciunt ad odorem cadaveris adventare, et procul adstantes, acsi mortiferum aliquid[m] ac loetale deviare[n] et celeri fuga omittere[o].

Cap. 16. *A* 1*a*. *a**. *b*. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. 4. 4*a*. *B* 1*a*. 2. *Cap.* 17. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. 4. 4*a*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 16. a) cisu *A* 1*d*; :csu *pr. m. A* 2 *(non A* 2*a)*. b) noxiis *A* 1*a** *(pr. m.)*. *b*. 3. 4. *B* 2.

Cap. 17. a) De copia — multiplicatione *ante verba* Moransque alia *(p.* 182, *l.* 1*) praescripta sunt B* 1*a*. b) hordeo *A* 1*d*. c) et — moratae *om. A* 4. d) panium *A* 1*a (non A* 1*a***)*. e) multiplicatione *A* 1*a**. *b*. *d*. 2. *B* 1*a*; et *add. A* 1*d*. 2*a*. f) De — demorata *ante verba* Cum quodam *(p.* 183, *l.* 25*) praescripta sunt B* 1*a*. g) v. beati C. monachi orationibus *B* 1*a*. h) morata *A* 1*b*. 2*a*; morati *A* 1*a**. *d*. 2; demorata *B* 1*a*. i) *om. A* 1*c*. k) ut pergens a saltu *A* 2. 4; ut pergens ad saltus *A* 2*a*; ut pergens ad saltum (saltuum *A* 1*d*) *A* 1*c*. *d*. l) viburnam *A* 1*c*. 3′. 3*; ::burnam *A* 1*d*; viburniam *A* 1*c**. m) *ita A* 2 *et pr. m. A* 1*a*. n) amatricem *A* 1*c*. *d*. 3′. 3*. o) prope *A* 1*c*. *d*. 2. 3*. 4. p) Fredemungiagas *A* 4; Fredemundiacas *A* 3. *B* 1*a (non B* 2*)*; Frendemundiacas *A* 2*a*. p*) culmen *A* 1*a**. q) que *om. A* 1*c*. 2*a*; *eras. A* 2. 3 *(non A* 3′*)*; repperiret *A* 4*a*. r) *ita* 3* *et pr. m. A* 1*a*. *a**; peremeret *pr. m. A* 2; p̄merat *A* 4*a*. s) lambiens *A* 3. t) voravit *A* 1*a**. u) *om. A* 4 *(non A* 4*a)*. v) ferocitatem *A* 2*a*. 4 *(pr. m.)*. 4*a*; ferocita(te *m. al. add.*) *A* 1*a*; ferocitatis *A* 1*a**. w) *postea add. B* 1*a*. x) rediens — fratres *pr. m. in mg. suppl. A* 1*d*. y) eum locum *A* 1*c*. *d*. 2*a*. 3′. 3*. z) *ita A* 1*a*. *a**. *b**. *c*. 2. 3. 4; a *A* 4*a et pr. m. add. B* 1*a*; *om. A* 1*d*. 3′. 3*. *B* 2 *et fortasse A* 1*b (ubi membrana perforata est)*. a) *ita pr. m. A* 1*a*; cadaver e(t *m. al. add.*) *A* 1*b*; cadavere *A* 1*a** (*e corr.* cadaverē?). *b**. *c*. *d*. 2. 3. 4. *B* 1*a*. 2. b) evellerent *A* 3 *(corr.* av.*)*. 3′. 3*. 4. c) reppererunt *A* 1*a**. *B* 1*a*. 2. d) multitudine *B* 1*a*. e) adesse *A* 1*c**. 3. f) ad *m. al. add. A* 1*a*, *habent A* 1*a**. *c*. *d*. 2. 3*. 4. *B* 2 *(non A* 4*a?)*; ne (ad *superscr. B* 1*a*) *c*. *A* 3. *B* 1*a (non A* 3′*)*. g) super *A* 3. h) *om. A* 1*b*. i) audebant *B* 1*a*. 2. k) Denique *A* 1*b*; Expectantesque diu a *A* 1*a**. l) urguerentur *A* 4. *B* 2. m) aliquod *A* 1*b*. n) devitare *A* 1*a** (it *in litura*). *b*. *c*; vitare *A* 1*c**. o) emittere *A* 1*c*. *d*. 2. 4.

Moransque[a] alia vice penes Luxovium [coenobium[b]] Columba[c], Winiocus[d] presbyter, cuius superius[1] fecimus mentionem, ad eum venit, sequebaturque[e] Winiocus Columbae vestigia, quocumque iret, veneruntque ad horreum, quo frumenta condebantur. Aspicit Winiocus, 5 parvique[f] pendens copiae exiguitatem, ait[g], se non habere panis habundantiam, quo tanta multitudo alatur[h], quurque[i] segnitia[k] torpeat quaerendi frumenta[l], increpat. Cui beatus Columba[m] respondit: 'Si rite[n] conditori suae[o] deserviant plebis[p], numquam per aeva[q] esuriem[r] sciant[s]; 10 Ps. 36, 25. sic enim preconantis[t] vox psalmigraphi[u] concelebrat: *Non vidi iustum derelictum*[v] *nec semen eius, quaerens panem.* cf. Matth. 14, 21. Perfacile farre[w] horreum replet, qui[x] de[y] quinque panibus hominum quinque milia satiavit'. Manente denique nocte illa ibi[z] Winioco[a], viri Dei fide et oratione[b] hor- 15 reum repletum est[c]. Maneque consurgens Winiocus[d], iuxta horreum transiens, inoppinato horreum apertum[e] cernit clavigerumque simul ante ostium adstantem. Sciscitatus[f], quis hoc direxerit, aut quae plaustrorum[g] congeries[h] haec frumenta devexerint[i]; cui horrei custos 20 *p. 84. ait: 'Non ita est, ut putas, *nam cerne, si[k] vestigia plaustrorum vel iumentorum telluri[l] inpressa pareant? Nequaquam[m] enim clavis[n] a me hac nocte discesserunt;

Cap. 17. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. 4. 4*a* *(ad l. 2)*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 17. a) *a* Moransque *cap.* (19. *B* 2) *incipit B* 1*a* *(ubi* De copia — multi- 25 plicatione *praescr.; v. supra p.* 181, *l.* 31*)*. 2; k. *m. al. marg. adscr. A* 1*a*; Moransque *versu ineunte A* 1*c*. b) c(o)enobii *A* 1*a (pr. m.)*. *d*. 3*; *om. A* 3. 3′. *B* 1*a*. 2. c) Columbanus *et infra* Columbani *A* 4. d) Winiochus *A* 3 *(non A* 3′*)*; W. — *p.* 183, 26. commoraret *om. A* 4*a*. e) eum *add. A* 1*b*. f) parvi penden(tis *m. al. add.*) *A* 1*a*; parvi pe(n *superscr.*)dentis *A* 1*a**; parvi pendens *A* 1*c*. *d*; parvisque pendes (*pr. m. corr.* 30 pendens) *A* 1*b*; parvipendemque *A* 1*b**. g) e. avenisse non *B* 1*a*. 2. h) aleretur *A* 4. i) qua *A* 3. k) signitia: *pr. m. A* 1*a*; segnitiae *pr. m. corr.* segnitia *A* 2; segne::cia *corr.* segnicia *A* 2*a*. l) frumenti *A* 3. m) Columbanus *A* 1*c*. *d*. 3. 4. n) recte *A* 2. 4. o) suo *A* 2. 3. 4. *B* 1*a*. p) *ita pr. m. A* 1*a*. q) *corr.* aevum *A* 1*a**; eva *m. al. corr.* evum *A* 2*a*, *et sic A* 1*c*. 4. *B* 1*a (m. al.)*. 2; eum *pr. m. B* 1*a*; 35 per aeva *om. A* 3*. r) esuriam *pr. m. A* 2; esurient *pr. m. A* 2*a*. s) scient *A* 1*c*. *d*. 2*a (pr. m.)*; ::sentiant (*ras.* & ?) *A* 2; sent(c)ient *A* 2*a (m. al.)*. 4. t) *ita A* 1*a** *cum rell.;* preconcinantis *m. al. corr.* preconcinentis *A* 1*a*. u) *ita A* 1*c*. 2*a*. 3; psalmigrafi *A* 1*a**. *d*. 3′. 3*; spalmigraphi *A* 1*b*; psalmografi *A* 2; psalmographi *rell.* v) *om. A* 1*a*. *B* 2 *(non A* 1*a***)*. w) farrē *A* 4. x) *m. al. suppl. B* 1*a*. y) *m. al. superscr. A* 1*a**; 40 *om. A* 3. *B* 1*a*; quinque m. h. de q. p. *B* 2. z) inibi *A* 3. a) Ubinioco (?) *corr.* Winioco *A* 1*a*; Vuinicoso *ed. Bed.* b) oratione: *A* 1*a*. c) *m. al. suppl. A* 1*a*. d) *post* Winiochus 5 *litt. ras. B* 1*a*; et *add. (B* 2*)*. e) est? *add., sed eras. A* 1*a*. f) *m. al. corr.* sciscitatur *A* 2*a*, *et sic A* 1*a**. 2. g) pl:ustrorum *pr. m. A* 1*a*; (plaustro *in litura*)rum *A* 4; plaustorum *A* 2*a*. 3 *(non A* 3′. 3**)*. *B* 1*a (ut infra)*. h) congeries — *l.* 21. 45 plaustrorum *pr. m. in mg. suppl. A* 3 *(habent A* 3′. 3**)*. i) deduxerint *A* 1*a**. k) *om. A* 1*b (non A* 1*b***)*; cernis v. *B* 2. l) tellori *pr. m. A* 1*a*. m) nequa:quam, *ras.* m *A* 1*a*. n) *ita pr. m. A* 2*a*; claves *rell.;* cl. hac n. a me d. *A* 1*b*; clavis a me in hac (in h. *superscr. A* 3) n. discesserit (discessit *A* 3′; discesserat *A* 3*) *A* 3. 3′. 3*.

1) *Supra c.* 15. 50

sed, obserato horrei[a] osteo, divino solamine frumento repletum est horreum'. Coepit de industria ille, intentis oculis, terram[b] respicere et[c] deferentium vestigium[d] diligenti examinatione[e] cognoscere[f]. Cumque nihil horum[g] 5 simile[h] quid repperisset, ait: 'Potens est Dominus servis suis parare mensam[i] in deserto'. cf. Ps. 77, 19.

Traiecto exin[k] temporis[l] intervallo[m] venit [beatus igitur[n] Columbanus], isdem[o] Columba ad Fontanas[p] caenubium repperitque[q] fratres[r] sexaginta sarculo terram 10 excolere et semine[s] futuro confectam[t] glebis arvam parare. Cumque vidisset magno labore glebas scindere, ait: 'Sit vobis[u], o fratres, a Domino conlata refectio'. Quo audito, minister ait: 'Pater mi, non sunt nobis amplius[v] quam duo[w] panes et paulolum[x] cervisae'[y]. Ille: 15 'Vade', inquit, 'et defer[z] hic'[a]. Concito ille gradu perrexit duosque panes et parum cervisae detulit. Intuens caelos, Columba[b] ait: 'Christe Iesu, unica[c] spes orbis, tu[d] hos panes et hunc potum multiplica, qui de quinque panibus quinque satiasti[e] milia in heremo'. Mira cf. Matth. 14, 21. 20 fides![f] Satiati[g] sunt omnes, potuque[h] austu[i], prout voluntas cuique fuit, dupla minister fragminum spolia recollexit[k], potusque duplicavit[l] mensura[m]; sicque intellexit, plus merere[n] fidem[o] digna divini[p] muneris lucra, quam disperationem[q], quae solet diminuere etiam conlata.

25 Cum[r] quodam tempore in eodem[s] caenubio Luxovio vir Dei commoraret[t], accidit, ut unus e[u] fratribus,

Cap. 17. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. 4. 4*a* (*a l.* 26). *B* 1*a*. 2.

Cap. 17. a) *om. B* 1*a*. b) o. dil. ex. t. r. atque veritatem cognoscere *A* 3. c) ut *A* 1*c* (*non A* 1*d*); *om. B* 1*a*. d) vestigia *A* 1*c*. *d*. 2*a*. *B* 1*a*. 2. e) exanimatione 30 *pr. m. A* 1*a**. 4. f) *m. al. corr.* cognosceret *A* 1*c** *et sic A* 1*c*. g) eorum *B* 1*a*; in horreo *B* 2. h) *m. al. suppl. A* 1*a*. i) *ita A* 3. 4. *B* 1*a*. 2; mensas *rell.* k) parvi *add. A* 3. l) tempores *pr. m. A* 2. m) inte:vallo *pr. m. A* 1*a*. n) *ita A* 1*d*; *m. al. expunxit A* 1*a*, *post* Traiecto *habet A* 1*b*, *post* Col. *A* 1*c**; i. *om. A* 1*a**. *c*. 2; b. i. C. *om. A* 3. 4. *B* 1*a*. 2. o) idem Columba *A* 1*b*. 3*; i(s)dem Columbanus *A* 3. 3′. 4; *haec* 35 *om. A* 1*c* (*non A* 1*d*). p) Funtanas *A* 2*a*. q) que *om. A* 1*a* (*non A* 1*a**). r) LX fr. *A* 3. s) *ita A* 4; semini *rell.* t) confectam gl. arva *A* 3′. 4 (*pr. m.*). *B* 1*a*; confectum gl. arvum *A* 1*a**; confecta gl. arva *A* 1*c*. *d*. 2. 3*; confectis glebis arva *A* 2*a*. u) nobis *A* 1*a**. v) *om.*, *m. al. superscr.* plus *A* 4. w) duos, *ras.* s *A* 1*a*. x) paulolum *pr. m.*, parvum *m. al. in mg. A* 1*a*; parum *A* 1*b*. y) At *add. A* 3; Et *add. A* 4. 40 z) defer: *A* 4. a) huc *A* 1*a**. *b*. *c*. *d*. 2. 3. 4. b) Columbanus *A* 1*c**. 3. 4. c) sp. u. o. *A* 3. 3′; u. salus o. *A* 3*. d) duos p. *A* 4. e) q. m. s. in h. *A* 1*c*. *d*. 2*a*. 3* (*non A* 3′); q. m. hominum (in heremo *superscr.*) s. *A* 3; q. m. (hominum *add. B* 2) in h. s. *B* 1*a*. 2. f) *ita A* 3. *B* 1*a*. 2 *et pr. m. A* 3′ (*cf. l.* 23. fidem); res *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *d*. 2. 3′*. 3*. 4 *et m. al. A* 3′. g) saturati *A* 1*b*. h) potǒque *A* 4; potumque *A* 1*c** (*pr. m.*). 45 *B* 2. i) *ita A* 1*a* (*pr. m.*). *B* 1*a*; (h)austo *rell.* k) recolexit *m. al. corr.* recollegit *A* 1*a*, *et sic A* 1*a**. *b*. *c*. *d*. 2. 3′. 3*, recolle::: *m. al. corr.* recollegit *B* 1*a*. l) duplicatam *A* 1*c*. *d*. m) mensuram *A* 1*b*. *c*. *d*. 2. 3. 4. *B* 1*a*. n) *ita pr. m. B* 1*a*; mereri *rell.* o) fide *A* 1*c*. *d*; fidē dignā *corr.* fide digna *A* 4. p) divina *A* 1*c*. q) desperatione *A* 1*c*. *d*. 3*. 4; disperatione *pr. m. B* 1*a*. r) *verba* De vocatione — demorata *praescr.* 50 *sunt B* 1*a* (*v. supra p.* 181, 33); k. *m. al. in mg. A* 1*a*. s) eorum *A* 4. t) *ita A* 1*a*. *b*. 3. 4; commoraretur *A* 1*a**. *c*. *d*. 2. 3′. 3*. *B* 1*a*; commorasset *A* 1*b**. *B* 2. u) de *B* 1*a*. 2.

nomen[a] et ipse Columbanus, febre correptus adque in extremis positus, felicem postulabat[b] exitum. Cumque iam ultimus[c] alitus carere vellit[d], fidus[e] de caelesti munere, quem[f] longo famulato[g] quaesierat, vidit ad se virum fulva luce amictum accedere sibique[h] dicere: 'Non te modo[i] a corpore ducere possum, quia orationibus[k] et lacrimis patris tui Columbani praepedior'. Cumque haec Columbanus audisset, merens[l], acsi[m] e somno evigilasset, suum ministrum Theudegisilum[n], cuius superius[o, 1] mentionem fecimus, clamare coepit: 'Festina[p]', inquit, 'perge et patrem communem Columbanum ad me venire[q] conpelle'. Concito ille gradu venit ac[r] beatum Columbanum in ecclesia positum[s] flentem repperit; postulat, ut ad egrotum[t] festinus accedet[u]. Venit ergo perniciter[v] et, quid vellit[w], interrogavit. At ille causam obicit[x]: 'Quur me[y]', inquid, 'tuis orationibus in *hac[z] erumnosa vita detenis?[a] Nam adsunt, qui me ducere volunt, si[b] tuis fletibus et precibus[c] non praepediantur. Retentationis[d] solve obstacula, ut mihi iam pateant caelestia regna'. Tum[e] metu[f] Columba[g] perculsus, signo tacto[h], omnes adesse imperavit, sancti[i] sodalis amissione[k] gaudia temperavit[k*]; corpus Christi abeunti de hac vita viaticum praebet[l] hac[m] post extrema oscula functionis[n] cantus implevit. Erat enim ex eodem genere[o] quo et

*p. 85.

Cap. 17. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. 4. 4*a*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 17. a) *ita A* 1a* *(pr. m.)*. 3. 4 *(pr. m.)*. *B* 1a. 2; nomine *A* 1*a*. *b*. *c*. *d*. 2. 3′. 3*. 4*a*. b) *m. al. corr.* pstolabatur *A* 2*a*; postabat *A* 4, *corr.*; postulavit *A* 1*b*; postularet *A* 1*c*. 2. 3*. 4*a*. c) *ita B* 1*a*; ultimos (h)alitus *A* 3. 3′. *B* 2; ultimo alitu (alito *A* 1*a*; halitu *A* 1*b*. *d et m. al.* *A* 1*a**; habitu *A* 2*a et pr. m.* *A* 1*a**) *A* 1*a*. *a**. *b*. *d*. 2. 2*a*. 3*. 4*a et e corr.* *A* 4; halitu ultimo *A* 1*c*. d) *ita pr. m.* *B* 1*a*; nollet *A* 3; vellet *A* 3′. 3* *cum rell.* e) *m. al. corr.* fidens *A* 1*a et sic A* 1*a**; foedus *A* 2 *(non A 2a)*. f) *ita A* 3. *B* 1*a*. 2; quam *A* 4; quod *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *d*. 2. 3′. 3*. g) *ita pr. m.* *A* 1*a*; famulatu *rell.* h) et sibi *A* 1*a**. i) p. m. a c. d. *A* 3; m. a c. p. d. *A* 3′; m. d. a c. p. *A* 3*. k) oratione *A* 3. l) aestuans *B* 1*a*. 2. m) si e *eras.* *B* 1*a*. n) Theodigis. *A* 1*c*. *d*. o) *om.* *A* 2*a*. p) Festine *A* 2*a*; Festinans *A* 4. q) *om.* *A* 2 *(non A 2a)*. r) ad *A* 1*b*. s) *om.* *A* 3 *(non A 3′. 3*)*. t) egrotem *pr. m.* *A* 1*a*; egrum *A* 3. u) *ita pr. m.* *A* 1*a*; accedit *pr. m.* *A* 2. 4*a*; accedat *A* 2*a*. 4 *cum rell.* v) *ita A* 1*a*. *a**. *c*. *d (e corr.)*. 2. 3. 4 *(cf. infra c. 19)*; perneciter *A* 1*b*; pernice *B* 1*a*. 2. w) *ita B* 1*a*; vellet *rell.* x) obiecit *A* 3. 3′. *B* 1*a*. 2 *(non A 3*)*. y) *om.* *A* 1*b*. z) hanc erumnosam vitam *A* 3. 4 *(non A 3′. 3*)*. a) *ita pr. m.* *A* 1*a*. *B* 1*a*; detines *rell.* b) si — prepediantur *m. al. in mg. suppl.* *A* 1*a**. c) orationibus *A* 3. d) pater *add.* *A* 3 *(non A 3′. 3*)*. e) Tunc *A* 2*a*. 4*a*. f) mente *A* 1*c*. *d*. 2. g) Columbanus *A* 3. 4. h) tactu? *pr. m.* *B* 1*a*. i) sancti — temperavit *om.* *A* 2. 3. 3′. 3* *(habent A 2a. c. 3**. 3***. 3****. 3††)*. k) *ita A* 1*b*; amisione gaudia *pr. m.* *A* 1*a*; amissione gaudio *A* 4; amissionem gaudio *A* 1*a (m. al.)*. *a** *cum rell.* k*) et *add.* *A* 1*b*. l) praebuit *A* 2. 4*a*. m) *ita A* 4; haec *A* 1*a (pr. m.)*. *b*. 2*a*; *m. al. corr.* ac *A* 1*a*; hac *corr.* ac *A* 1*b**, *et sic A* 1*a**. *c*. *d*. 2. 3. 4*a*; et *B* 1*a*. 2. n) f. (funationis *A* 3) o. finem i. *A* 3. 3′. 3*. o) *om.* *A* 1*d (non A 1c)*.

1) *Supra c.* 15.

beatus Columbanus[a] unoque comeatu[b] et nomen[c] ex Hibernia processerat[d].

[Cui[e] sic bestiae ac volucres[f] viri Dei parerent[g] imperio? Nam[h] Chagnoaldum[i. 1] Lugduno Cloade[k] pontificem, qui eius et minister et discipulus postea[l] fuit, cognovimus[m] referentem, qui[n] se testabatur sepe[o] vidisse, cum in heremo[p] vel ieiunio vel oratione vacans[q] deambularet, esse[r] sepe[s] solitum[t] feras, bestias ac aves arcessire[u], quae ad imperium eius statim veniebant, quas[v] manu blandiens adtrectabat[w]: ita fere avesque gaudentes ac[x] ludentes[y] laetitia uberi, velut catuli solent dominis adolare[z], exultabant[a]. Et[b] ferusculam[c], quam vulgo ho-

Cap. 17. *ad v.* 2. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. 4. 4*a*. *B* 1*a*. 2.
v. 3—12. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 4*a et post c.* 15. *A* 3. 3′. 3′*. 3*. 3*x*¹. 3*x*².

Cap. 17. a) Columba *B* 1*a*. 2. b) *ita A* 1*a*. *a**. 2. 3; comitatu *A* 1*b*. *c*. *d (pr. m.* columtu). 2*a*. 4. *B* 1*a*. 2. c) *ita A* 2. 3; nomine *A* 2*a*. 3′. 3* *cum rell.* d) *ita A* 1*a*. *a**. *b**. *c*. *d*. 3′. 3*. 4 *(hic desinens)*; processerunt *A* 1*b*; processerant *rell.* e) *finem capitis om. B* 1*a*. *b*. 2, *post c.* 15. *ponit A* 3; *locus cum textu praecedente minime cohaerens ab auctore ipso suppletus videtur esse.* — Cui sic *eras., m. al. superscr.* Quomodo *A* 1*a (ubi* k. *m. al. in mg.)*; Quomodo — imperio *litteris miniatis praescripta sunt, in mg. add.* cap̄ *A* 1*a**; 18. Deo(!) quod bestiae ac *A* 1*b*; Nec mireris *m. al. in mg. add. ante verba* Cui sic *A* 2*a*; Cui — imperio *om. A* 1*b**. 3. f) ut *add. A* 1*c*. *d*. g) pararent *A* 1*b*; parebant *A* 1*c*. *d*. h) et *add. A* 3. i) *ita A* 1*b*. 3; Chagnoldum *A* 3′; Camnoaldum — pontificem — referente *A* 4*a*; Chagnoaldus — pontificem — referentem *A* 1*a*. *a**; Chagnoaldus (Chanoaldus *A* 1*c**) — pontifex — referente *A* 1*c*. *d*; Chagnoaldo — pontifice — refente(!) *A* 2; Chagnoaldu: *(m. al. corr.* Chagnoaldo) — pontificis (*m. al. corr.* pontifice) — reserente *A* 2*a*; Magnoaldum (*e corr.* Magnoaldus) — pontificem — referentem *A* 1*b**. k) *ita A* 2 *(cf. II,* 8*)*; L. Cloatis *A* 1*a*. *a**; Ludcino Cloatis *m. al. corr.* Lugduno Clavatis *A* 2*a*; Lugduni Clavatis *A* 4*a*; Lugduni Clavati *(e corr.* Cluati *A* 1*b**) *A* 1*b*. *b**. *c*. *d*; Lauduni Clavatis (Clavati *A* 3. 3′*) *A* 3. 3′. 3′*. 3*, *qui* episcopum atque *addunt.* l) *om. A* 2. 4*a*. m) quo novimus *A* 1*c*. *d*; qui (*m. al. corr.* quem) novimus *A* 1*a*; quem novimus *A* 1*a**. n) quae *A* 1*c*. o) sepius *A* 1*a**. 3 *(non A* 3′. 3**)*. p) here(mo *postea add.*) *A* 1*a*. q) vagans *pr. m. A* 1*a*. r) esset *A* 1*c*. *d*; *om. A*2. 4*a*. s) sepe *post* sol. *A* 1*b*. t) solitus *A* 1*c*; solitus : : : : (*ras.* erat?) *A* 1*d*. u) *ita A* 2; arcersire *A* 1*a (pr. m.)*. 4*a*; accersire *A* 1*a**. *b*. *c*. *d*. 2*a*. 3. v) quae *pr. m. corr.* quas *A* 3; ac eas *pro* quas *A* 3* *(non A* 3′). w) adtractabat *A* 1*a (pr. m.)*. 4*a*. x) ad *A* 4*a*. y) laudantes *pr. m. A* 1*a*. z) exultare *A* 1*c*. *d*. 2. 4*a*. a) exultabunt *pr. m. A* 1*a**. *c**. 2 *(non A* 2*a)*. b) quique *A* 1*c*. *d*; *om. A* 2. 4*a*. c) ferusalam *A* 4*a*.

1) *Chagnoaldus ex patre Chagnerico, matre Leudegunde natus, qui fundos suos prope Meldorum urbem sitos inhabitabant, frater Burgundofarae, Columbanum per Meldorum urbem proficiscentem a.* 610/1. *minister et discipulus secutus est Brigantiam; cf. infra I,* 26. 27. 28. *Episcopus Laudunensis post Rigobertum, qui a.* 614. *concilio Parisiensi intererat, creatus concilio Clippiacensi a.* 626. *aut* 627. *subscripsit; cf. Concilia ed. Maassen, I, p.* 192. 201. *Eius nomen inter subscriptiones chartae Eligii legitur, quae monasterio Solemniacensi X. kal. Dec. a. X. Dagoberti* (632, *Nov.* 22) *data est; cf. Scr. rer. Meroving. IV, p.* 748. *Defunctus autem est non multo post. Paulus enim episcopus Virdunensis Desiderio Cadurcensi scripsit, 'Chainoaldum episcopum ictuatum et iam fati munus implesse', quam epistulam (ed. MG. Ep. III,* 209*) ante Sigibertum a. XI. Dagoberti (=* 633/4 *p. Chr.) regem Austrasiae creatum datam esse Cointius a.* 632. *recte coniecisse mihi videtur.*

mines[a] exquirium[b, 1] vocant, sepe de arduis arborum[c] culminibus arcessitum[d] manuque receptum[e] suoque[f] collo inpositum[g] sinuque[h] ingredientem ac exeuntem[i] sepe vidisse[k] supradictus vir testabatur].

*p. 86. *18[a]. **De reverentia Theuderici regis et obiurgatione eius[b] et Brunichildis adversitate.** 5

Creverat[c] iam passim[d] fama sancti[e] viri in universas Galliae vel Germaniae provincias, eratque omnium rumore[f] laudabilis, omnium cultu venerabilis, in tantum ut Theudericus rex, qui[g] eo regnabat in tempore, ad 10 eum saepe veniret et orationum suarum suffragio[h] omni cum humilitate deposcerit[i]. Sigibertus[k] etenim, cuius superius[2] fecimus mentionem, apud Victuriacum[l] villam publicam, quae in suburbano Atravitensis[m] urbis sita est[3], Hilperici[n] germani sui dolo, qui apud Turnacum[o] oppi- 15 dum[p] tunc erat, quem Sigibertus usque ad internitionem persequebatur, interfectus est. Perempto[q] itaque Sigi- 595. berto, Childebertus filius eius regni sceptra suscepit[4], annuente matre Brunichilde. Mortuo deinde Childeberto intra[r] aduliscentiae annos, regnaverunt filii Childeberti 20 duo Theudebertus et Theudericus cum avia[s] Brunichilde[t]:

Cap. 17. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. 4*a*. *Cap.* 18. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 17. a) hominum *A* 1*a**. b) *ita A* 3. 3′; exquirunt *A* 3*; exquiriunt *A* 3′*; squirium *rell.* c) hominum *m. al. corr.* ornis *A* 3 *(non A* 3′. 3**)*. d) *ita A* 2; arcer- 25 situm *A* 1*a (pr. m.)*. 3. 4*a*; accersitum *A* 1*b*. *c*. *d*. 2*a (pr. m.)*. 3′; accersitam *A* 1*a**. 3* *et m. al. A* 1*a*. 2*a*. e) receptam *A* 1*a**. 3* *et m. al. A* 1*a*; perceptum *A* 1*c*. *d*. 2. 4*a*. f) et suo *A* 1*a**. g) impositam *A* 3*; positum *A* 1*a (pr. m.)*. *b;* positam *A* 1*a** *et m. al.* *A* 1*a*. h) *ita A* 2*a cum rell.;* sinumque *A* 1*a**. *c*. *d*. 2. i) exuntem *pr. m. A* 1*a*. k) vidis(se *m. al. add.*) *A* 1*a*. 30

Cap. 18. a) XVIIII, *ut videtur, A* 1*b*, *et sic deinceps; c.* 18 — 28. *om. A* 4*a*. b) eius — adversitate *om. A* 1*d*. c) *a* Creverat *incip. Fr. IV,* 36. d) parsim *A* 2 *(non A* 2*a) cum cod.* 1 *Fr.* e) is civitatis suae in u. Gallias *Fr.* f) rimore *Fr.* g) qui — regnabat *om. Fr.* h) suffragia *A* 1*b*. *c*. *d*. 2*a*. 3; suffragium *A* 1*a**. 2. *B* 2 *et m. al. A* 1*a*. i) deposcere *B* 1*a*; poscerit *Fr., qui hic deficit;* deposceret *rell.* k) Siqui- 35 dem S. rex, *om.* c. s. f. m., *quia c.* 6. *nomen* Childeberti *interpolatum est, A* 3. l) Victoriacum *A* 1*c*. *d*. 2. 3. *B* 2. m) Atravatensis *B* 2; Araviensis *A* 1*d*. 2; Aravensis *A* 1*c*; Atrabatensis *A* 3; Atrabetensis *A* 3′; Attrabetensis *A* 3′*; Attrebetensis *A* 3*. n) Hilprici *A* 1*a*; Hilberici *A* 1*b*; Helperici *A* 1*c*. *B* 1*a;* Helberici *A* 1*d*. o) Tornacum *A* 1*c*. *d*. 2. 3. *B* 2. p) t. o. *A* 3. q) Post quem fil. eius Child. regni *A* 3. r) intra — 40 Childeberti *om. A* 1*b*. s) sua *add. A* 1*a*. *a**. *b*. t) Brunnihilda *A* 1*a**.

1) *Latinis sciurus, Gallis 'l'écureuil', nobis est 'Eichhorn'; cf. Diez, 'Etym. Wörterbuch' I,* 372[2]. 2) *Supra c.* 6. *Sigiberti finem auctor procul dubio apud Gregorium, H. Fr. IV,* 50. 51, *legerat; is vero a Fredegunde sicarios instigatos esse narravit.* 3) *Vitry (arr. Arras,* 45 *dép. Pas-de-Calais) villa ad Scarpim fl. haud procul ab urbe Atrebatensi sita est (cf. Longnon, 'Géogr. de la Gaule' p.* 414*), atque in eadem regione se degisse Ionas ipse in epistula praevia testatus est.* 4) *Ex Greg., H. Fr. V,* 1.

regnum[a] Burgundionorum[b] Theudericus[c] potitus[d], regnum[e] Austrasiorum Theudebertus suscepit regendum[1]. Theudericus ergo[f], quia infra[g] terminus regni sui beatum Columbanum[h] haberet, gratulabatur. Ad[i] quem saepissime[k] cum veniret, coepit vir[l] Dei eum increpare, quur concubinarum[2] adulteriis misceretur et non potius legitimi coniugii solamina[m] frueretur, ut regalis prolis ex honorabilem[n] reginam prodiret[o] et non potius ex lupanaribus[p] videretur emergi. Cumque iam ad viri Dei imperium regis sermo obtemperaret et se omnibus inlicitis segregare[q] responderet, mentem Brunichildis aviae, secundae[q*] ut erat Zezabelis[r], antiquus anguis adiit eamque [cf. 3. Reg. 21.] contra virum Dei[s] stimulatam[t] superbiae aculeo excitat[u], quia cerneret viro Dei Theudericum oboedire[v]. Verebatur enim, ne si[w], abiectis concubinis, reginam[3] aulae[x] [606/7.] praefecisset[y], dignitates[w] atque honoris suae[z] modum amputasset[a].

*19. De adventu eius ad Brunichildem et Theudericum et effusione potus[a] ac cibi et infestatione[b] regia[c] ac expulsione a Luxovio et[d] damnatorum relaxatione. [*p. 87.]

Evenit ergo, ut[e] quadam die beatus Columbanus ad Brunichildem veniret. Erat enim tunc apud[f] Bro-

Capp. 18. 19. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 18. a) regno *A* 1*a**. *c*. *d*. 2*a*. 3* *et m. al. A* 1*a*; regni *A* 3. 3′. b) Burgundianorum *A* 1*b*; Burgundiorum *A* 1*b**. 3. *B* 2; Burgundionum *A* 1*a**. *c*. *d*. 2 *(non A* 2*a)*. c) Theud. — regendum *pr. m. om. A* 2. d) potitur *A* 1*a**; positus *A* 1*c*. *d*. e) vero *add. B* 1*a*. 2. f) *versu exeunte om. A* 2*a*. g) inter minus *pr. m. A* 1*a*; in terminos *m. al. corr.* in terminis *A* 1*a**, *et sic A* 1*b*. *c*. *d*; inter minos *pr. m. corr.* inter terminos *A* 2 *et sic A* 2*a*; intra terminos *A* 3; infra terminum *B* 1*a*. 2; *cf. I,* 24: intra sui regni terminos. h) *ita A* 1*a* cum rell.; om. A* 1*a*. i) At *pr. m. A* 1*a*; *in* Ad *redit Fr.* k) cum s. *A* 3. l) eum vir D. *A* 3. m) solamine *A* 1*a**. *c*. *d*. 2. 3. n) *ita pr. m. A* 1*a cum Fr.;* honorabili regina *rell.* o) *ita A* 1*a**. *c*. *d*. *B* 1*a*. 2 *et m. al. A* 1*a cum Fred.;* proderet *A* 1*a (pr. m.)*. *b*. 2; *om. A* 3. p) lupanari *A* 1*b*; luparibus *A* 1*d*; laparibus *B* 2; lupinaribus *Fr.* q) *ita A* 1*a**. *b*. 2 *et m. al. corr. A* 1*a*; segregari *rell.* q*) secunda *A* 1*b*. r) Iezabelis *A* 1*c*. *d*. 3 *et m. al. A* 1*a**; Gezabaelis *B* 2; Zezebelis *Fr.* s) *superscr. B* 1*a*. t) stimulatum *A* 1*b*. u) *ita A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *d*. 2. 3 *cum Fr.;* exagitat *B* 1*a*. 2. v) optemperari *A* 3; obtemperare *A* 3′. 3*. w) *om. B* 1*a*. 2 *(habet Fr.)*. x) regiae *add. B* 1*a*. 2 *(non Fr.)*. y) praeficeret *A* 3 *(non A* 3′. 3*); perfecisset *Fr.* z) sui *A* 1*a**. *c*. 3* *et m. al. A* 1*a cum Fr.* a) amputaret *A* 1*c*.

Cap. 19. a) potu *pr. m. A* 1*a*; poī *B* 1*a*. b) infestinatione *pr. m. A* 1*a*, *et A* 2 *in laterculo.* c) regis *A* 1*b*. d) et d. r. *hic om. B* 1*a*. *b*, *sed v. infra p.* 191, 24; *haec om. A* 1*d*. 2 *(habet A* 2*a)*. e) post *add. B* 1*a*. 2 *(non Fr.)*. f) *om. A* 1*b*.

1) *Cf. Fred. IV,* 16. 2) *Theuderico annis* 601/2. 602/3. 603/4. 606/7. *quattuor e concubinis filii nati sunt, annosque XIV. natus gaudiis paternis iam fruebatur.* 3) *Ermenbergam, filiam Betterici regis Wisigothorum, Theudericus a.* 606/7. *in matrimonium duxit, sed anno post 'instigantibus verbis Brunechilde ava et Teudilane germana' invisam factam ipsam in Hispaniam remisit, thesauris ereptis; cf. Fred. IV,* 30.

cariacum[a. 1] villam. Cumque illa eum in aulam venisse[b] cerniret, filios Theuderici, quos de adulterinis permixtionibus[c] habebat, ad[d] virum Dei adducit; quos cum vidisset, sciscitatur, quid sibi vellint[e]. Cui Brunichildis ait: 'Regis sunt[f] filii; tu eos tua[g] benedictione robora'. At[h] ille: 'Nequaquam', inquid[i], 'istos regalia[k] sceptra suscepturus scias[l], quia[g] de lupanaribus[m] emerserunt'. Illa[n] furens parvolus abire iubet. Egrediens vir Dei regiam aulam, dum limitem[o] transiliret, fragor[p] exorta totam domum quatiens omnibus terrorem incussit nec tamen misere feminae[q] furorem conpescuit. Paratque deinde insidias molire[r]: vicinus[s] monastirii per[t] nuntius imperat, ut nulli[u] eorum extra monasterii terminos iter[v] pandatur[w], neque receptacula monachis eius vel quaelibet subsidia tribuantur. Cernens beatus Columbanus regios animos adversum se permotus, ad eos properat, ut[x] suis monitis misere[y] pertinaciae intentu[z] frangat; erat enim tunc temporis apud Spissiam[a. 2] villam publicam. Quo[b] cum iam sol[c] occumbente[d] venisset, regi nuntiant, virum Dei inibi esse[e] nec in[f] regis[g] domibus metare[h. 3] velle[i. 4]. Tunc Theudericus ait, melius esse virum Dei oportunis subsidiis honorare[k], quam Dominum ex servorum eius offensam[l] ad iracundiam[m] provocare. Iubet ergo regio cultu oportuna parare Deique famolo dirigi[n].

Cap. 19. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. 2. 2*a*. 3. 3*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 19. a) *ita A* 1*a*. *a**. *b**. 2*a et m. al. A* 2 *cum Fr.*; Bocariacum *A* 1*c*. *d*. 3′; Brucariacum *A* 3. *B* 1*a*. 2 *et pr. m. A* 2; Prucariacum *A* 1*b*. b) venise *pr. m. A* 2*a*; venire *A* 1*c* (*non A* 1*c**). *Fr.* c) admixtionibus *A* 1*c*. d) ad v. D. *m. al. in mg. suppl. A* 1*a**. e) velint *A* 1*a**. *b*. 3; vellent *A* 1*c*. *d*. 2. *B* 2. *Fr.* f) f. s. *A* 1*b*. g) *om. Fr.* h) Ait ille *A* 1*b*. i) *om. A* 3. 3′; istos inqu. (inquit *A* 1*c*) *A* 1*c*. 3*. k) regia *A* 2*a*. *B* 1*a*. l) *om. A* 3. m) lupinaribus *Fr.* n) Ill: *pr. m. B* 1*a*. o) limen *A* 1*c*; limitatem *A* 1*c*, *corr.* p) fragor exhorta *pr. m. A* 1*a*; fragor exortus *A* 1*a**. *c*. *d*. 2. 3; fragore exorto (exoto *B* 2) *B* 1*a*. 2; fragor ex (*om.* orta — omnibus) t. *Fr.* q) famulae *A* 1*b*. r) mulieri *m. al. corr.* moliri *B* 1*a*, *et sic A* 1*a**. *c*. *d*. 2. 3. s) *ita Fr.*; vicinos *A* 1*a*. *c**. *d*. 3. *B* 1*a*. 2; vicinis *A* 1*a**. *b*. *c*. 2. 3′. 3*. t) per — monasterii *om. A* 1*b*. u) nullo *A* 1*d* (*non A* 1*c*). v) *om. A* 2 (*non A* 2*a*). w) pand(eretur *m. al. in ras.*) *B* 1*a*. x) et *Fr.* y) miserat *Fr.* z) *ita A* 1*a* (*pr. m.*) *cum Fr.*; intentum *A* 1*a**. *b**. 2. 3. *B* 1*a*. 2; in tantum *A* 1*b*; intentionem *A* 1*c*. *d*. a) Spisciam *A* 2*a*; Spissam *A* 1*c**. *B* 2; Spinsiam *Fr.* b) *in ras. A* 1*a*; quod *B* 2. c) *ita A* 2. *B* 1*a*. 2 *cum Fr.*; sole *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *d*. 2*a*. 3. d) occumbentem *Fr.* e) esset *Fr.* f) *om. Fr.* g) regiis *A* 1*c*. *d*. 2*a*. h) *ita B* 2 *cum Fr.*; metase? *corr.* metare *B* 1*a*; metari *A* 1*a*. *a**. *b*. *d*. 2. 3; mittare *corr.* intrare *A* 2*a*; manere *A* 1*c*. i) vellit *Fr.* k) honorari *A* 1*c*. *d*. l) *ita pr. m. A* 1*a*. 2*a cum Fr.* m) iracundia *B* 1*a*. n) dirigere (?) *pr. m. A* 2.

1) *Bruyères-le-Châtel (dép. Seine-et Oise).* 2) *Époisses (dép. Côte-d'Or).* 3) *I. e. devertere.* 4) *Regis cum facinoribus tum fide diversa commotus erat, sicut Daganus episcopus Scottorum ad Laurentium coepiscoposque eius veniens 'nec in eodem hospitio quo vescebantur cibum sumere voluit'; cf. Beda, H. eccl. II, 4.*

Itaque venerunt et iuxta imperium[a] regis oblata offerunt. Quae[b] cum vidisset dapes et pocula cultu regio administrata, inquiret[c], quid sibi de[d] ista vellint[e]. Aient[f] ille[g], tibi[h] a rege fore directa. Abominatus ea, ait: 'Scriptum est: *Munera impiorum reprobat altissimus;* non enim dignum est, ut famolorum Dei ora cibis[i] eius polluantur, qui non solum[k] suis, verum etiam[k] aliorum habitaculis[l] famulis Dei aditum deneget[m]'. His dictis[n], vascula omnia in frustra[o] disrupta sunt, vinaque ac sicera[p] solo diffusa[q] ceteraque[r] separatim dispersa[s]. Pavifacti ministri rei[t] gestae causam regi nuntiant. Ille[u] pavore perculsus, cum *avia delucolo ad virum Dei[v] properant[w], precantur de commisso veniam; se inpostmodum[x] emendare pollicentur[y]. His pacatus[z] promissis, ad monasterium rediit.

Eccli. 34, 23. — *p. 88.

Sed polliciti vademonii iura non[a] diu servata[b] violantur; exercentur miseriarum incrementa, solitoque[c] a rege adulteria patrantur. Quae[d] audita, beatus[e] Columbanus litteras ad[f] eum verberibus plenas direxit comminaturque excommunicationem, si emendare dilatando[g] non vellit[h]. Ad haec rursum permota Brunichildis, regis animum adversum[i] Columbanum excitat omnique conatu perturbare intendit oraturque[k] proceris[l], auligas[m], obtimatis[n] omnis, ut regis animum contra verum Dei perturbarent, episcopusque[1] sollicitare adgressa, et[o] de

607/8.

Cap. 19. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 19. a) r. i. *A* 3. b) *ita A* 1*a (pr. m.)*. *B* 1*a*; Que *Fr.*; quo *corr.* qui *B* 2; qui *A* 1*a**. *b*. *c*. *d*. 2. 3. c) *ita pr. m. A* 1*a*. d) (de *om.*) ista *A* 1*a* et m. al. A* 1*a*; de istis *A* 1*c*. *d*. 3*; *haec om. A* 3'. e) velint *A* 1*a**. *b*. *c*. *d*. 3. *B* 2; vellent *A* 2. f) *ita Fr.;* ai: nt *m. al. corr.* aiunt *A* 1*a*; aiunt *A* 1*a**. *b*. *c*. *d*. 2. 3; fatentur *B* 1*a*. 2. g) *ita Fr.;* illi *rell.* h) *ita A* 1*d cum rell.;* tibi *om. A* 1*c; m. al. corr.* sibi *A* 1*a*; sibi a r. esse d. *A* 1*a**. i) cib(is *m. al. in litura*) *A* 1*a*; cibus eius polluat *A* 3. k) in *add. A* 1*c*. *d*. l) habitacula *B* 1*a*. 2. m) denegat *A* 1*c*. *d*. 3. *B* 1*a*. 2. n) dicta *Fr.* o) frusta *A* 1*a**. *d*. 3. p) acsi cęra *A* 1*b*. q) defusa *B* 1*a*. r) cetera quae *A* 1*a*; cetareque *pr. m. corr.* cetaraque *A* 1*b*. s) dispersam *Fr.* t) regi *pr. m. A* 1*d*. 2*a et m. al. A* 1*b*; regi g. c. rei *A* 3 *(non A* 3'. 3**)*. u) Illi *Fr.* v) *om. A* 1*b*. w) properat *A* 1*c*. 2*a*. 3 *et m. al. A* 1*a**. x) in *pr. m. suppl. A* 1*a*; in *eras. A* 1*a**; inposmodum *pr. m. B* 1*a*. y) pollicetur *B* 1*a*. z) *m. al. corr.* placatus *A* 1*a*, *et sic A* 1*a**. *d*; pacatis *A* 1*b*. 2*a*. 3 *(non A* 3'. 3**)*. a) non *om. A* 1*a*. *a**; diu *in ras. A* 1*a*. b) servata: *A* 1*a*; sevata *B* 2. c) solitaque *A* 1*a**. *c*. *d*. 3. d) Quae *(m. al. corr.* Quo*)* audito *A* 1*a**; Quibus auditis *A* 1*c*. *d*. 3'. 3*. e) *om. B* 1*a*. 2. f) ad eum *om. A* 1*b (non A* 1*b*);* ad regem Theudericum v. *A* 2; ad regem Theodericum (Theud. *A* 1*d*) adeo v. *A* 1*c*. *d*. g) dilantand: *pr. m. A* 1*a*; differendo *A* 1*c*. *d*. h) *ita A* 1*a cum Fr.;* velit *A* 3; vellet *A* 1*a**. *b*. *c*. *d*. 2*a*. *B* 1*a*; nollet *pro* non v. *A* 2. i) adversus *A* 1*a*. *a**; beatum *add. A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *d*. 2. k) Horaturque *A* 2; Ortaturque *B* 1*a (non B* 2*)*; Hortaturque *A* 1*b*. *c*. 2*a*; Orabatque *A* 1*a**; Alloquiturque (que *om. A* 3*) *A* 3. 3'. 3*. l) *ita Fr.* m) *ita pr. m. A* 1*a cum Fr.;* aulicos *A* 1*a**. *c*. *d; om. A* 3; aulicas *rell.* n) optamatis omnis *Fr.* o) ut *A* 1*a**. *c*. *d*. 2*a*. *B* 1*a*. 2.

1) *Ionas quaestione paschali omnino suppressa, qua recta sancti sui fides in dubium venire potuisset, sola Brunichildis culpa episcopos sollicitatos esse finxit.*

eius religione detrahendo et[a] statum[b] regulae, quam suis custodiendam monachis indederat, macularet[c]. Obtemperantis[d] igitur[e] auligae[f] persuasionibus miserae reginae, regis animum contra[g] verum Dei perturbant, cogentes, ut accederet hac relegionem probaret. Abactus[h] itaque 5 rex ad virum Dei Luxovium[i] venit; conquestusque[k] cum eo, cur ab[l] conprovincialibus moribus disvisceret[m], et intra[n] septa secretiora omnibus christianis aditus non pateret. Beatus itaque Columbanus, ut erat audax atque[o] animo vigens, talibus obicienti[p] regi respondit, se 10 consuetudinem non habere, ut saecularium[q] hominum et relegione[r] alienis famulorum Dei habitationes pandant[s] introitum[t]; se[u] et oportuna[v] aptaque loca ad hoc habere[w] parata[x], quo omnium hospitum adventus suscipiatur. Ad haec rex: 'Si', inquid, 'largitatis nostrae munera et 15 solaminis supplimentum capere cupis, omnibus in[y] locis omnium[z] patebit introitus'. Vir Dei respondit: 'Si, quod[a] nunc usque sub regularis[b] disciplinae abenis[c] constrictum fuit, violare conaris, nec tuis[d] muneribus nec quibusque[e] subsidiis me fore a[f] te sustentaturum[g]. Et si hanc 20 ob causam tu hoc[h] in loco venisti, ut servorum Dei caenubia distruas et regularem disciplinam macules, cito[i] tuum regnum funditus ruiturum et cum omni propagine regia dimersurum'. Quod postea rei probavit[k] eventus. Iam enim temerario conatu[l] rex refecturium ingressus 25

Cap. 19. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 19. a) *om.* *A* 1*a**. *c*. *d*. 2; *eras.* *A* 1*a*. b) statutum *pr. m.* *A* 1*a*; statim *Fr.* c) maculari *m. al. corr.* macularent *A* 1*a*; macularet *pr. m. corr.* macularent *B* 1*a*, *et sic* *A* 1*a**. 2*a*. 3. *B* 2. d) *ita Fr.;* Ob(p)temperantes *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *d*. 2. 3; Obtemperant *B* 1*a*. 2. e) *pr. m. suppl.* *B* 1*a*. f) *ita* *A* 3; aulige? *m. al. corr.* aulici 30 *B* 1*a*; aulicae *A* 1*a* *(pr. m.)*. *b*. *B* 2; aluce *m. rec. corr.* aulice *A* 2; aulice *corr.* aulici *A* 2*a*, *et sic* *A* 1*a**. *c*. 3*; auliregi p. *A* 1*d*. 3′; auli regiae p. *Fr.* g) animum incitarunt c. virum Dei. Qui L. venit, *mediis omissis,* *A* 2*a*. h) *ita* *A* 1*b*. *c*. *d*. 2. 3 *cum Fr.*; (Co *m. al. in ras.*)actus *A* 1*a*; Coactus *A* 1*a**. *B* 1*a*. 2. i) Lussovium *Fr.* k) est *add.* *B* 2. l) *ita pr. m.* *A* 1*a* *cum Fr.; corr.* ab conprovintialium *A* 1*a*, *et sic* *A* 1*a**. 2*a*; 35 ab con(m)provincialium *A* 1*b**. 3; ad conprovincialium *B* 1*a*; a conprovincialium (conprovint. *A* 1*b*. *d*) *A* 1*b*. *c*. *d*. *B* 2; cum a provincialium *pro* ab c. *A* 2. m) desciseeret *A* 1*b*; discesserit *B* 1*a*. 2 *(non B* 1*b);* discisserent *A* 3. n) inter *Fr.*; i. scepta *B* 1*a*. o) animo atque *A* 1*c*. p) obiitientibus *A* 3; obicientibus *A* 3*; obiectionibus *A* 3′. q) s(a)ecularibus hominibus *A* 1*c*. *d*. 3. r) religione *A* 1*d*. 3. *B* 1*a*. 2; relegioni *Fr.*; religioni *rell.;* 40 religionis *A* 1*c*. s) pandantur *A* 1*c*. *d*; pandā *A* 3 *(non A* 3′. 3**);* pand(ant *restaurata*) *A* 2; pandat *A* 2*a*. *B* 1*a*. 2. t) introitu *A* 1*c*. *d*. u) sed *A* 1*a**. *b*. *c*. *d*. 2*a*. 3′. 3*. *B* 2; et *om.* *A* 2. v) et *add., sed eras.* *B* 1*a*. w) haberi *A* 1*c*. *d*. x) patrata *A* 1*b*. y) *om.* *A* 3. z) omnibus *A* 1*c*. *d*. a) quid *A* 1*a** *(pr. m.)*. *b*. b) regulari *B* 2; regulare *Fr.* c) abinis *pr. m.* *B* 2; advenis *pr. m.* *B* 1*a*. d) *om.* *A* 3 *(non A* 3′. 3**)*. e) *ita* 45 *A* 3; quibusquae *Fr.*; quibuscumque *rell.* f) ad *Fr.*; a te *om.* *A* 1*c** *(non A* 1*c)*. g) *ita* *A* 3′ *cum rell.;* substentaturum *A* 3*; sustentaturo *A* 3; sustentatum *m. al. corr.* sustentantium *B* 1*a* *(non B* 2*);* sustentandum *A* 1*c*. *d*. 2; minaris *add.* *A* 2*a*; scias *add.* *B* 1*a*. 2. h) hoc in lo(co *superscr.*) *A* 1*a*; hunc in locum *A* 1*c*. *d*; in hunc locum *A* 1*c**. 2*a*. i) *m. al. corr.* scito *A* 1*a*, *et sic* *A* 1*a**. *b*. *c*. *d*. 2*a*. 3. *B* 2. k) probabit *Fr.* 50 l) conatur *pr. m.* *A* 2; conventu *A* 1*b* *(non A* 1*b***)*.

fuerat. His[a] ergo[b] territus dictis, foris[c] celer repetat[d]. Duris[e] post haec vir[f] *Dei increpationibus rex urguetur; contraque[g] Theudericus ait: 'Martyrii coronam a[h] me[i] tibi inlaturam[k] speras'; non esse tantae dementiae[l], ut hoc tantum[m] patraret scelus, sed potiores consilii se ageret[n] utilia[o] paraturum[p], ut qui[q] ab[r] omnium saecularium mores[s] disciscat[t], quo[u] venerit[v], ea via repetare[w] studeat. Auligum[x] simul consona voce vota prorumpunt, se habere non velle his in locis, qui omnibus[y] non societur. Ad haec beatus[z] Columbanus se dicit de caenubii septa[a] non egressurum, nisi violenter abstrahatur.

*p. 89.

Discessit ergo rex relinquens virum quendam procerem[b] nomen[c] Baudulfum[d]. His[e] enim cum remansisset, virum Dei[f] a monasterio pellet[g] et poenes[h] Vesontionensem[i] oppidum ad exulandum[k] perducit, quoadusque ex eo regalis[l] sententia quod[m] voluisset decerneret[n].

Commorans* ergo[o] inibi, audit carcerem eo in loco plenum[p] esse damnatorum hominum, mortis[o] damna expectantium. Ad quem vir Dei properat, ingressusque[q] ostium, nullo obstante, verbum Dei damnatis depromit, spondentque[r] illi[s], si liberentur[t], emendaturos et de

*) *Hic in codd. B caput novum incipit, praescriptione addita hac:* (21. *B* 1*b*; 23. *B* 2, *ubi praescr. deest*) De damnatorum relaxatione et foribus aecclesiae per se reseratis *(distinctione carent A* 1*a. a*. b. d.* 2; *littera maior versum ducit A* 3, *non A* 3'. 3**)*.

Cap. 19. *A* 1*a. a*. b. c. c*. d.* 2. 2*a.* 3. 3*. *B* 1*a.* 2.

Cap. 19. a) Hic *pr. m. B* 1*a.* b) *om. A* 1*c.* c) fores *B* 1*a.* 2; foras *A* 2. d) repediat *corr.* repedat *A* 1*b, et sic A* 1*a*. b*. d.* 3; repedavit *A* 1*c*; repedabat *A* 2*a*; repetit *A* 2. *B* 2. e) Diris *Fr.* f) *m. al. corr.* viri *A* 1*a, et sic A* 1*a*. b. c. d.* 2. 3. *B* 2. g) *ita A* 1*c*. d.* 2. 3. 3' *cum Fr.;* que *superscr. A* 1*a**; Contra hec *A* 3*; Contra quae *A* 1*c.* 2*a cum rell.* h) *eras. A* 1*a*; om. A* 1*c. d.* 2. i) *versu ex. m. al. suppl. A* 1*d.* k) in(l)laturum *A* 1*c. d.* 2*a*; in(l)laturo *A* 3. 3'* *(non A* 3'. 3**)*. l) elementi(a)e *A* 1*c* (pr. m.).* 3* *(non A* 3. 3'*)*; se *add. A* 1*a. a*. b. c. d.* 2; *om. A* 1*b*.* 3. *B* 1*a.* 2 *cum Fr.* m) territum *A* 1*b.* n) *corr.* agere *A* 1*a.* 2 *et sic A* 1*a**; agere et *A* 1*c (non A* 1*d); om. A* 2*a.* o) utilibus *A* 1*c. d.* p) pariturum *A* 1*c. d*; respondit *add. A* 1*c. d.* 2*a.* q) quia *A* 1*a* et m. al. A* 1*a.* r) *om. A* 1*c (non A* 1*c*).* s) *ita B* 1*a cum Fr.;* moribus *A* 1*a (m. al. suppl.). a*. b.* 3; more *A* 1*c. d.* 2. t) dissentiat *A* 3; se separat *pro* d. *A* 1*c (non A* 1*d).* u) *m. al. corr.* qua *A* 1*a.* 2*a, et sic A* 1*a*.* 3. v) *ita A* 1*c. d.* 2. *B* 1*a cum Fr.;* venerat *A* 1*a. a*. b. c*.* 2*a.* 3; venit *B* 2. w) *ita A* 1*a. B* 1*a. Fr.*; repedare *A* 1*a*. b. c. d.* 2. 3. *B* 2. x) *ita A* 1*d et pr. m. B* 1*a cum Fr.*; aulicum *rell.* y) hominibus *A* 1*c.* z) *om. B* 1*a.* 2. a) septis *A* 1*a*. c. d.* 2; septo *A* 3. b) procere *B* 1*a*; procerum *B* 2. c) *ita Fr.;* nomine *codd.* d) *ita A* 1*a*. c. d.* 2. 3. 3'. *B* 1*a cum Fr.;* Baudolfum *A* 1*a. b*; Baldulfum *A* 3*. *B* 2. e) *ita Fr.* f) *om. A* 1*a (non A* 1*a*);* vi *add. B* 1*a.* 2. g) *ita A* 1*a (pr. m.) cum Fr.;* pallit *pr. m. A* 2; pelli *A* 1*d*; pellit *rell.* h) *ita Fr.;* penes *codd.* i) *ita A* 1*b.* 3. *B* 1*a*; Verontionensem? *m. al. corr.* Vesontionense *A* 1*a, et sic A* 1*a*. c. d.* 2*a.* 3'. 3*. *B* 2; Bisontionense *A* 2; Vesoncionem *Fr.* k) exculandum *A* 1*b.* l) regali s. *B* 1*a cum Fr.* m) quid *A* 1*a*.* 3. n) discerneret *A* 1*a**; *deficit Fr.* o) *om. A* 1*c.* p) plenam *B* 1*a.* q) que *om. A* 1*a (non A* 1*a*).* r) spopondentque *B* 2. s) se *h. l. add. A* 1*c. d.* 2*a. B* 1*a.* 2, *post* liberentur *A* 3. t) *m. al. corr.* liberarentur *A* 1*a, et sic A* 1*a*. c.* 2; liberantur *A* 1*d.*

commissa noxa penitentiam acturos. Beatus itaque Columbanus post haec ministro Domoali[a], cuius superius[1] fecimus[b] mentionem, imperat, ut manu ferrum quo conpedes inretiti[c] erant atque innexi[d] adprehendat ac trahat. Quem[e] ille adprehensum trahet[f] et veluti fructix[f] putrefacta[g] per partes[h] comminuitur; egredique carcerem damnatos, solutis conpedibus, iubet, peractoque[i] euangelici cultus officio, pedes lavit linteoque abstersit. Imperatque deinde, ut ecclesiam petant et commissi[k] sceleris penitendo ac fletibus abluendo culpas luant[l]. Properantes ergo[m] illi ecclesiae fores[n] obseratas repperiunt. Tribunus ergo[o] militum cum vidisset virtutem[p] Dei per beatum Columbanum damnatorum conpedes fractos[q] et vacuum sibi tantummodo relinqui ergastulum, insequi calces damnatorum, acsi a somno excitatus[r], cum militibus coepit. Ille[s] vero[t] pos tergum adpropinquare satellites videntes et fores ecclesiae obserratas[u] cernentes, gemina vallati angustia, virum Dei[v] conpellant, ut eruantur[w]. Anxio ille anhelitu[x] sursum caput adtollet precaturque Dominum, ut sua virtute ereptos e[y] ferro non sinat denuo tradi satellitum nexu[z]. Nec morata auctoris bonitas foris[a] firmis obseratas claustris reserat, in angustia[b] positis aditum pandit, pernicique cursu ingrediuntur ecclesiam; *fores vero post damnatorum introitum in oculis militum absque humana manu obserantur, acsi custos[c] usu clavigero perniciter et reserasset et obserasset. Perveniens ergo beatus[d] Columbanus cum suis simulque et[e] tribunus cum[f] militibus[g], fores obserratas[h] reppererunt[i] Aspasiumque nomen[k] custodem querent[l], ut claves largiatur. Qui cum venisset, clavi-

*p. 90.

Cap. 19. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 19. a) Domoaldi *A* 1*b* *(non A* 1*b*)*; Domo *B* 2. b) m. f. *A* 2*a*; memoriam fecimus *A* 1*b*. c) in(r)retitae *A* 1*b*. *c*. *d*. 3; inreti(ti *m. al. add.*) *B* 1*a*. d) *ita A* 1*a**. 2; innexae *rell*. e) Quod *A* 1*a**. *b*. *c*. *d*. 2*a*. 3. f) *ita pr. m. A* 1*a*. g) putrefactam *A* 1*a*, *corr.*; putrefactum *B* 2. h) parte *B* 1*a*. i) que *om. A* 1*c*. k) commissi :, *ras.* s *A* 1*a*. l) lavant *A* 3 *et pr. m. A* 2; lavent *A* 3′. 3* *et m. al. A* 2. m) illi ergo *A* 1*c*. n) foras *pr. m. A* 1*a*. o) igitur *A* 1*b*. p) *corr.* virtute *A* 1*a*, *et sic A* 1*a**. *b*. *c*. *d*. 3. 3′ *(non A* 3*); virtutum *A* 2 *(non A* 2*a)*. q) fractas *A* 1*c*. *d*. r) suscitatus *A* 1*c*; *om. A* 1*c**. s) *ita pr. m. A* 1*a*. t) ergo *A* 1*a**. u) *ita pr. m. A* 1*a*; obseratas *rell*. v) *m. al. suppl. A* 1*a*; Columbanum *add. B* 1*a*. 2. w) eruentur *A* 1*a*, *corr.*; eruant *A* 1*b* *(non A* 1*b*)*. x) anelatu *pr. m. A* 1*a**. y) *om. A* 1*c*. *d*; a *A* 3′. 3*. *B* 1*a* *(non B* 1*b)*. z) nexui *A* 1*c*. *d*. 2. 3. a) *ita pr. m. A* 1*a*. *b*. *d*; fores *rell*. b) angustias *A* 1*b*; angustiis *A* 1*c*; angustus *A* 1*d*. c) iustos usi *A* 1*a**. d) *om. A* 1*c*. *d*. 2. e) *om. A* 1*c*. *d*. 3. f) *om. A* 1*b*. g) ad *add. A* 1*c*. *d*. h) *ita pr. m. A* 1*c*; obseratas *A* 1*c** *cum rell*. i) *ita A* 1*a*. *a**. 3; reppererernnt *A* 1*b*; rep(p)eriunt *A* 1*b**. *B* 1*a*. 2; r. A. q. n. *om. A* 1*c*. *d*. 2. k) *ita A* 3; nomine *A* 3′. 3* *cum rell*. l) quaerent *corr.* quaerunt *A* 2, *et sic A* 2*a cum rell*.

1) *Supra* c. 9.

geroque[a] usu fores reserare volens[b], ait se numquam diligentius obserata claustra invenisse. Nec quisquam[c] post ausus est damnatis iniuriam inferre, quos divina virtus eruisset.

20[a]. De[b] regressu eius ad[c] Luxovium et cecitati[d] satellitum[e], expulsione regia sodaliumque separatione[f] et sospitate[g] vexantium.

Post[h] haec vir Dei cernens, quod nullis custodiis angeretur a nulloque molestiam[i] ferret, — videbant enim omnes in eum[k] Dei[l] virtutem[m] flagrare, ideoque omnes ab eius iniuriis segregabantur, ne socii culparum forent, — ascendit ergo dominica die in verticem ardui[n] cacuminis montis illius, — ita enim[o] situs urbis habetur[p]: cum domorum densitas in diffuso latere proclivi montis[1] sita sit[q], prorumpent[r] ardua in sublimibus cacuminibus, qui undique abscisi[s], fluminis Dovae[t] alveo vallante[u], nullatenus commeantibus viam[v] pandit[w], — ibique usque ad mediam diem expectat, si aliqui[x] iter ad monasterium revertendi[y] prohibeat[z]. Et cum nullus contrarius[a] existeret, ipse per mediam urbem cum suis ad monasterium[y] regreditur. Quo[b] audito, Brunichildis ac Theudericus, quod scilicet ab exilio revertisset, atrociorebus irae aculeis stimulantur iubentque[c] militum cohortem, ut rursum virum Dei vim[d] abstrahant et ad pristinum prorsus

Capp. 19. 20. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 19. a) que *om.* *A* 1*c*. b) voluisset, ait *A* 1*a** *et m. al. in litura* *A* 1*a*. c) quicquam *A* 3.

Cap. 20. a) *titulus ante verba* Oraturque *(p. 189, 23) positus est* *A* 1*d*. 2. 2*a*. b) Degressu *m. al. corr.* De egressu *A* 2*a*. c) a Luxovio *A* 2*a*. d) cecitatis *m. al. corr.* cecitate *A* 1*a*, *et sic* *A* 1*a**. *b*. *d*. 2. *B* 1*a*. e) et *add.* *A* 1*a**. 2 *(pr. m. superscr.)*. 2*a et m. al.* *A* 1*a*; expulsioneque *A* 1*d*. f) tione *m. al. suppl.* *A* 1*a*. g) sopitate *pr. m.* *A* 1*a*. h) *in* Post *redit Fr.* i) molestia *A* 2 *(non A 2a)*. k) *ita* *A* 3. *B* 1*a*. 2 *cum Fr.*; eo *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *d*. 2. 3′. 3*. l) *om.* *A* 1*b*. m) virtute *A* 1*a**. n) a. (a. *om.* *A* 3) m. c. *A* 3. 3′. 3*. o) *om.* *A* 1*a*. *a**. p) habebatur *pr. m.* *A* 1*a**. q) est *A* 1*b*. r) prorumpunt *A* 1*a**. *c*. *d*. 2; prorumpant *A* 2*a*. s) abscissi *pr. m.* *A* 1*b*. 2*a*. t) Duvae *A* 3 *(non A 3′. 3*)*. u) valecnte *pr. m.* *A* 1*a*; vallente *pr. m.* *A* 2 *(non A 2a)*. v) iter *A* 3. w) pandet *B* 1*a*. x) aliquis *A* 1*a**. *b*. *c*. *d*. 2. 3. y) redeundi *A* 1*b**; rev. — monasterium *(l. 20) om.* *A* 1*b*; *habet* *A* 1*b**. z) prohibeant *B* 1*a*. 2. a) se *add.* *B* 1*a*. b) Qui *pr. m.* *A* 1*a*. c) que mil. — intentionis *(p. 194, 22) om. Fr.* d) *ita pr. m.* *A* 2; *om.* *A* 1*a*. *a**; vi *A* 2*a cum rell.*

1) *Situm Vesontionis oppidi Ionas recte descripsit, sed eundem elegantius et fortasse lucidius exposuit Caesar:* flumen Dubis *(hodie Doubs)* ut circino circumductum paene totum oppidum cingit; reliquum spatium, quod est non amplius pedum sexcentorum, qua flumen intermittit, mons continet magna alitudine, ita ut radices montis ex utraque parte ripae fluminis contingant. Hunc murus circumdatus arcem efficit et cum oppido coniungit *(Bell. Gall. I, 38). Ea quae hodie montem illum occupat arx a Vauban celeberrimo illo praefecto fabrum constructa est.*

exilium revocent. Venientes ergo milites[a] cum tribuno, peragrantur septa monasterii, virum Dei perquirunt; residebat enim ille in atrio ecclesiae librumque[b] legebat. Ubi cum sepe venissent et propter[c] eum transirent, ita ut nonnulli in eius pedibus suos offenderent et vestimentis suis eius tangerent, obcecatis luminibus, ipsum nequaquam viderent[d], eratque[e] expectaculum pulcherrimum: ille ovans cernebat quaerentes, nec omnino videbatur[f]; illi[g] in medio eorum positum[g], cum viderentur, non videbant. Venitque tribunus, intuitusque[h] per fenestram, vidit[i] virum Dei inter[k] ipsos laetum residere et legere, cernensque[l] virtutem Dei, ait: 'Quid tam intente atria ecclesiae peragratis[m] nec omnino repperitis? Nequaquam amplius insaniae errore *cor vestrum decipiatur; non enim poteritis vos invenire quem virtus teget[n] divina. Recedite[o] ab hac intentione, et regi properemus nuntiare, quia eum minime repperistis'. Daturque[p] manifeste intellegi, tribunum militum non sponte ad patrandam[q] viro Dei iniuriam venisse et ideo ad eum videndum lumen meruisse.

*p. 91.

Renuntiantibus illis auribus regiis[r], illi[s], aucto furore miserae intentionis, Bertecharium[t. 1] comitem ad[u] eum attentius perquirendum virorum cum praesidio simulque et Baudulfum[v], quem superius[2] direxerat[w], destinarunt[x]. Quo cum venissent, beatum Columbanum in ecclesia positum psallentioque[y] ac[z] oratione deditum cum omni congregatione fratrum repperiunt, sicque virum Dei[a] adlocuntur: 'Vir Dei, precamur, ut tam regiis[b] quam etiam nostris oboedias praeceptis, egressusque, pergas[c] eo itenere quo primum his[d] adventasti in

Cap. 20. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 20. a) *om.* *A* 1*b*. b) librumque *om.* *A* 1*b* *(non A* 1*b*)*; que *om.* *A* 2; et librum *A* 2*a*. c) *ita* *B* 1*a*. 2; prope *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *d*. 2. 3. d) viderunt *A* 1*b*. e) que *om.* *A* 1*c*. *d*. f) videbantur *pr. m.* *A* 1*a*; ab eis *add.* *B* 1*a*. 2. g) Ille — positus *B* 1*a*. h) et intuitus *A* 1*c*. *d*; que *om.* *A* 3. i) videt *A* 1*b*. k) in *pr. m.* *A* 1*a**. l) Cernens (q *postea suppl.*) *A* 1*a**. m) peragratos *pr. m.* *A* 2 *(non A* 2*a)*. n) *ita* *A* 1*a**. *B* 1*a*; deget *m. al. corr.* teget *A* 1*a*; tegit *A* 1*b*. *c*. *d*. 2. 3; tetigit *B* 2. o) Rededite *corr.* Redite *A* 1*a* *et sic* *A* 1*a**. p) que *om.* *A* 1*a*. *a**. q) *ita* *A* 1*c*. *d*. 2. *B* 1*a*. 2; parandam *A* 1*a*. *a**. *b*. 2*a*. 3. r) regis *A* 1*a**. *b*. *c*. *d*. 2. 3′. 3*. *B* 2. s) *m. al. corr.* ille *A* 1*a*, *et sic* *A* 1*a**. 3; illic *A* 1*c*. *d*. t) *ita* *A* 3; Bertharium *rell. cum Fr., ut infra.* u) ad deum *pr. m.* *A* 1*b*; *haec om. Fr.* v) Baldulfum *A* 3*. *B* 2. w) dixerat *B* 1*a*. 2; dixeram *A* 3. *B* 1*b*. x) destinavit *A* 3. y) *ita* *A* 1*a*. *a**. *b**. 3; sallentioque *Fr.*; psallentique *m. al. corr.* psallentemque *B* 1*a*; psallentemque *A* 1*b*; psallentem *A* 2. *B* 2; psalmis *A* 1*c*. *d*. 3′. 3*. z) in *add.* *A* 1*b*; a correptione *A* 2; orationique *A* 2*a*. a) *om.* *A* 1*a* *(pr. m.)*. *b*; *habent* *A* 1*a**. *b**. b) regis *A* 1*a**. *c* *(non A* 1*c*)*. c) perge *A* 2 *(non A* 2*a)*; *om. Fr.* d) hic *B* 1*a* *(non B* 1*b)*.

1) *Bertharius cubicularius a.* 612. *Theudebertum insecutus captum Theuderico regi Coloniae exhibuit; cf. Fred. IV*, 38. 2) *Cf. supra c.* 19.

locis'. At ille: 'Non enim[a]', inquid, 'reor placere conditore[b], semel[c] natali solo ob Christi timorem relicto, denuo[d] repedare[e]'. Cumque nullatenus cerneret[f] sibi virum Dei obaudire[g], relictis quibusdam, quibus ferocia[h] animi[i] fortior inerat, Bertecharius abscessit[k]. Hii[l] vero qui remanserant[m] virum Dei hortantur, ut illis misereatur, qui ad tale opus patrandum infeliciter fuerant relicti, eorumque periculo consuleret[n]; qui si eum violenter non abstraherent, mortis eos pericolum incurrere[o]. At ille se ait[p] iam sepius testatum[q] esse, nisi vim[r] abstraheretur[s], se non discessurum[t]. Illi gemino vallati periculo, undique urguenti[u] formidinae, palleum quo[v] indutus erat adtingunt; alii genibus provoluti, cum lacrimis precantur[w], ut pro tanti[x] sceleris culpam[y] illis ignosceret, qui non suis desideriis[z], sed regiis[a] obtemperarent praeceptis.

Videns itaque vir Dei pericolum[b] aliorum fore, si suae severitatis[c] satisfaceret[d], cum omnium[e] eiulatu[f] atque merore egreditur, depotatis custodibus, qui, quousque[g] ditionis suae regno pelleretur, non[h] eum relinquerent[i]. Inter[k] quos primus Ragumundus[l] erat, qui eum Nametis[m] usque perduxit[n], universis fratribus velut funus[o] subsequentibus; nam[p] meror omnium[q] corda repleverat. Anxius pater tantorum *membrorum dispendia[r] caelos respicit[s]: 'Aeternę', inquit, 'conditor rerum, tu
*p. 92.

Cap. 20. A 1a. a*. b. c. c*. d. 2. 2a. 3. 3*. B 1a. 2.

Cap. 20. a) om. A 3 (non A 3'. 3*). b) ita Fr.; conditori rell. c) semul Fr. d) om. A 2a. e) ita A 1a. a*. b*. c. d. 2. 3. B 2 cum Fr.; repetare B 1a; repediare pr. m. A 1b. f) m. al. corr. cernerent A 1a, et sic A 1a*. 2a. 3. g) ita A 1c. d. 2. 3. 3'. B 1a. 2 cum Fr.; oboedire A 1a. a*. b; obtemperare A 3*. h) ferociae A 2a; ferocitas A 3. i) ita A 3'. 3* cum rell.; animo pr. m. B 1a; nimis A 3; mens A 2. k) recessit A 1c. d. l) ita A 3. 3'. Fr.; Hi A 3* cum rell. m) remanserat pr. m. A 1c*. d. n) consulerent pr. m. A 1b; p. subveniret, quia si A 3. o) incurre(re m. al. suppl.) A 1a; incurre A 1a*; incurreret A 3; pro certo sciret add. B 1a. 2. p) ita A 1a. a*. d. 3 cum Fr.; ait se A 1c; ait om. B 1a. 2; iam om. A 1b (non A 1b*); iam post sepius A 3; sicut (ut A 2a) iam pro se ait iam A 2. 2a. q) testatus est A 2a (non A 2). r) ita A 2 cum Fr.; vi: A 1a; vi rell. s) abstrahatur A 3. t) ait add. A 2a (non A 2). u) ita Fr.; urg(u)ente rell. v) quod B 2. w) ita rell. cum Fr.; precant pr. m. A 1a*. x) tanti:, ras. s A 1a. y) culpa A 1a*. b. c. d. 2. 3. z) votis A 3. a) regis A 1a*. c. B 1a (non A 1c*). b) pericolorum fore Fr.; al. om. A 1b. c) ita pr. m. A 1a. B 1a; seviretate Fr.; severitati A 1a*. b. c. d. 2. 3. B 2. d) satisfacerent A 1a, corr. e) omni A 3* cum Fr. (non A 3. 3'). f) ululatu B 1a. g) (quo postea add.)usque B 1a. h) non eum bis scr. erant A 1a. i) relinqueret pr. m. A 1a. k) ita A 3. B 1a. 2 cum Fr.; Nam et his usque perduxit, inter quos primus (primos pr. m. A 1a) Ragamundus erat, qui cum universis A 1a. a*; (nam et usque perduxit eras.). Inter quos primus Ragumundus erat cum universis A 1d; Namnetis usque perducerent, inter quos primus Rogomundus erat, qui cum universis A 2; Nam et his usque perducunt. Inter quos primus Ragamundus erat, qui cum universis A 2a; Nam in(ter postea add.) quos primus Ragamundus erat, qui cum universis A 1b; Inter quos primus Ragumundus erat cum universis, reliquis praetermissis, A 1c. l) ita B 1a. b cum Fr.; Ragomundus A 3. B 2 et m. al. A 3'; Ragamundus pr. m. A 3'; Rogomundus ante pr. A 3*. m) ita A 3 (pr. m.). B 1a cum Fr.; Namnetis B 2; Memetis B 1b. n) desinit Fr. o) fu:nus A 1a. p) om. A 2; subs. prosequ(eb m. al. superscr.)atur, quorum meror A 2a. q) om. A 1a (non A 1a*). r) dispendia: A 1a; dispendio A 1c. d. 2. 3*. B 1a. 2. s) et ait add. B 1a. 2.

nobis locum praepara[a] oportunum, quo tibi tuae famulentur in secula plebes'. Consolatur deinde[b] universam simul cohortem, ut spem ne[c] praecedant[d], sed omnipotenti Deo inmensas laudes rependant; se[e] hoc[f] non ob[g] dispendium suum vel suorum habere, sed ob multiplicandas monachorum plebes hanc esse[h] datam occasionem. Quicumque enim se sequi velint[i], promptissimo animo ad sustinendas secum[k] iniurias venirent; qui vero in supradicto coenobio remanere voluerint[l], securi in hoc loco remanerent: cito Dominum de eorum merore ultionem daturum. Sed cum[m] equo animo de custodia pastoris[n] segregari non vellint[o], custodes regii[p] inquiunt[q], nequaquam hinc[r] se sequi alios permissuros, nisi eos quos sui ortus terra[s] dederat, vel qui e[t] Brittanica[u] arva ipsum secuti fuerant; ceteros[v], qui Gallico[w] orti solo, preceptis esse regiis[x] inibi remansuros. Hoc cum[y] egregius pater cerneret, vim[z] a se sua membra discerpi, tam suus quam etiam membrorum suorum dolor multiplicatur; pro[a] tanti[b] sceleris pondera[c] Dominum omnium consolatorem deprecatur, ut quos a se[d] regia pertinacia segregabat, ipse sua[e] custodia tueretur[f]. Inter quos venerabilis vir, qui post[g] in eodem monasterio pater exstetit, Eusthasius[h.1] discipulus et minister sancti viri violenter avellitur, intendente super eum Mietium[i] avunculum eius, qui Lingonicae[k] ecclesiae pontifex erat[2].

Cap. 20. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 20. a) o. pr. *A* 1*c*. *d*. b) *om*. *A* 2*a* (*non* *A* 2). c) non *A* 1*b*. 2*a*. 3* (*non* *A* 3. 3'). d) *ita pr. m.* *A* 1*a* *cum V. Ioh.* (*SS. R. Merov. III*, 510, 21); pr(a)ecidant *A* 1*a**. *c*. *d*. 2 (*e corr.* praecident). 3. *B* 1*a*. 2; perdant *A* 1*b*. e) Sed *A* 1*a**. 2*a*. 3. f) *om*. *A* 1*c**. g) *om*. *A* 3*. h) d. e. *A* 3. i) vellent *A* 1*b*. *c*. *d*. 2. k) *om*. *A* 1*a*. *a**. l) vellent *A* 1*c*. *d*. m) *m. al. suppl.* *B* 1*a*. n) se *add.* *B* 1*a*. 2. o) *ita pr. m.* *A* 1*a*; velint *pr. m.* *B* 1*a*; valent *corr.* vellent *A* 2, *et sic* *A* 1*a**. *b*. *c*. *d*. 2*a*. 3. *B* 2. p) regi *B* 1*a*; regis *A* 1*c*. q) autumant *B* 1*a*. 2. r) hunc *A* 3'; *om*. *A* 3 (*non* *A* 3*). s) *om*. *A* 1*c*. t) a *A* 1*c*. 2 (*non* *A* 2*a*); de *A* 1*d* (*in litura*). *B* 1*a*. 2. u) Brittanic: arv: *pr. m.* *A* 1*a*; Britannica (Brittannica *A* 3; Brittañia *A* 1*b*; Britannia *A* 1*b**) arva *A* 1*b*. *b**. 3. 3'. *B* 2; Brittannico arvo *A* 3*; Brittan(n)icis arvis *A* 1*a**. *c*. *d*. 2. v) cetoros *B* 1*a*. w) *ita* *A* 1*a*. *a**. *c*. *d*. 2. 3; Callico *m. al. corr.* Gall. *A* 1*b*; Galliae *B* 1*a*. 2; essent *add.* *A* 1*c*. *d*. x) *ita* *A* 1*a*. *a**. *c*. *d*. 2. 3. 3'; regis *A* 1*b*. 3*. *B* 1*a*. 2. y) : um *pr. m.* *A* 1*a*. z) *ita* *A* 2. *B* 1*a* (*pr. m.*). 2; vi *A* 1*a**. *b*. *c*. *d* (*eras.*). 3; v(i a se *m. al. in ras.*) *A* 1*a*. a) pro — deprecatur *om.* *A* 2*a*. b) tanti:, *ras.* s *A* 1*a*. c) pondere *A* 1*a**. *b*. *c*. *d*. 3. *B* 2; ponderet *pr. m.* *A* 2. d) *pr. m. om.*, a se *m. al. superscr.* *A* 1*a**. e) *om.* *A* 2 (*non* *A* 2*a*). f) tueatur *B* 1*a*. 2. g) postea *A* 3. h) *ita* *A* 1*a**. *B* 1*a*. 2; Eustasius *rell.* i) *ita* *A* 1*b*. *d* (*pr. m.*). *B* 1*a*; Meetium *pr. m.* *A* 1*a*; Mietio *A* 1*a**. *c*. 2*a*. 3. *B* 2; Migetio *A* 2; avunculo *A* 1*a**. *c*. 2. 3. *B* 1*a*. 2. k) Ligonicae *pr. m.* *B* 1*a*.

1) *Postea vero Columbanum Eustasius Brigantiam secutus est; cf. infra I*, 27. 2) *Miechius episcopus Lingonensis concilio Parisiensi a.* 614. *subscripsit; cf. Concilia ed. Maassen I*, 191.

610. Egressus ergo vir sanctus cum suis vicesimo[1] anno post incolatum heremi illius, per orbem[a] Vesontionum[b] Agustidunumque[c] ad Avallonem[d, 2] castrum pervenit. Sed priusquam Avallonem[e] perveniret, in via ei custos equorum Theuderici occurrit lanceaque virum Dei traicere[e*] voluit, sed[f] malivolam animam ultio mox digna[g] praevenit[h]. Nam, dextra[i] quam[k] adversum[l] Dei levaverat virum torpente, lancea[m] ante suos pedes[n] humo defixit; ipse[o] demone correptus, ante vestigia viri Dei ruit[p]. Quem cernens ille se[q] coram ultione[r] percussum, die illa nocteque[s] *penes se tenuit, cumque sequens rursus dies inluxit[t], ad se arcessivit[u]; Deoque favente curatus a[v] peste, ad[w] propria remeavit. Deinde ad Coram[x, 3] fluvium properans, ad domum cuiusdam nobilis et religiosae feminae Theudemande[y] pervenit[z]. Quo cum esset, XII occurrerunt viri pleni rabido[a] demone, furentes atque ruentes in terram, quos vir Dei protinus oratione curavit. Eademque[b] die ad vicum quem Coram[4] vocant[c] venerunt, ibique[d] quinque frenesi[e] vexati obvenerunt[f], ubi et[g] mox sanati sunt. Exin[h] Autisiodorum[i] prope-

*p. 98.

Cap. 20. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. 4. *B* 1*a*. 2.

Cap. 20. a) *ita pr. m. A* 1*a*. *B* 1*b*. b) Visontionum *A* 2*a*; Bisontionum *A* 2; Vesontionem *A* 3. c) *ita A* 1*a**. *B* 1*a*; Ag. *pr. m. corr.* Aug. *A* 2; Augustudunumque *A* 1*b*. *c*. *d*. 2*a*; Augustidonumque *B* 2; Augustidunumque *rell.* d) *ita A* 1*a*. *a**. *c**. *d*; Avallone *A* 1*c*; Avalonem *A* 3; Cavallonem *A* 1*b*. 2*a*; Cavellonem *m. rec. corr.* Cavillonem *A* 2; Vallonem *B* 1*a*. 2. e) *ita A* 1*a*. *a**. *c*. *d*. *B* 1*a*. 2; ad Avallonem *A* 3′. 3*; ad Avalonem *A* 3; Cavallonem *A* 1*b*. 2*a*; Cavellonem *A* 2. e*) traiecere *B* 1*a*. f) in *add. A* 3. g) divina *A* 1*b*. 3 *(non A* 3′. 3*) *et m. al. B* 1*a*. h) pervenit *A* 3. i) dextera *A* 1*a*. *a**. *c*. 3 *(non A* 1*d)*. k) qua *B* 1*a*. l) a. virum D. l. virum t. *pr. m. A* 1*a*; a. virum D. l. t. *A* 1*a**. m) *ita A* 3. *B* 1*a*. 2; lanceam *rell.* n) *om. A* 2 *(non A* 2*a)*. o) a *add. A* 1*a*. *a**. *b*. p) corruit *A* 1*b*. q) coram se *B* 1*a*. 2 *et m. al. A* 1*a (non A* 1*a**). r) ultionem *pr. m. A* 1*a*(?). s) noctuque *A* 1*c*. *d*. 2. 3′. 3*. t) illuxisset *A* 1*a**. 3. u) accersivit *A* 1*a**. *b*. *c*. 2*a*. 3′. 3*; acersivit *B* 2. v) *ita A* 1*a**. 3′*. 3* *cum rell.*; ab peste: (*ras.* m?) *A* 1*a*; a peste *pr. m. superscr. A* 3′; aperte *A* 3. w) a *B* 1*a*. x) Choram, *ut infra A* 2*a*; ad propria *(v. supra) pro* ad C. *A* 1*d (non A* 1*c)*. y) Theodemande *A* 1*a**; Theodemandae *A* 1*b*; Theodomandę *A* 3. z) *om. A* 2; *pr. m. in mg. suppl. A* 1*d*. a) *ita A* 1*a**. *b*. *c*. *d*. 2. *B* 1*a*; rapido *A* 1*a (pr. m.)*. *c**. 3. *B* 2. b) Eodemque *A* 1*b*; que *om. A* 2*a*. c) vocat *pr. m. A* 1*a*; dicunt *A* 3 *(non A* 3′. 3*). d) ibque *pr. m. A* 1*a*. e) frenes(i *m. al. add.*) *A* 1*a*; frenexi *pr. m. A* 2 *(non A* 2*a)*; frenetici *B* 1*a*. 2. f) venerunt viri, ubi *A* 3. g) *om. A* 2*a*. h) Et in *A* 1*a*. *a**. *b*; Postea *in litura pro* Exin *A* 1*b**. i) Antissiodorum *A* 1*d*; Asi::d:rum *m. al. corr.* Atisiodorum *B* 1*a*.

1) *Cum ex insequentibus intellegatur, triennio, antequam Chlotharius monarchia a.* 613. *potitus est, Vosagi eremum a Columbano relictam esse, cumque vicesimo anno tunc ibi moraretur, ipsum patria relicta in Gallias accessisse oportet a.* 591. 2) *In Itinerario Antonini (ed. Parthey et Pinder p.* 172) *haec sese subsequuntur loca:* Augustodunum *(Autun)*, Sidoloucum *(Saulieu)*, Aballone *(Avallon)*, Autesiodorum *(Auxerre)*. 3) *Cure affluens Icaunae fl. (l'Yonne).* 4) *Cure locus prope Domecy-sur-Cure (dép. Yonne) situs, ubi abbatiae S. Benedicti saec. XII. institutae adhuc supersunt reliquiae.*

ravit, ibique allocutus Ragumundum[a] est, quia ipse eum via qua ibat duceret[b]: 'Memento', inquit, 'o Ragumunde[c], Chlotharium, quem nunc spernitis, intra triennium dominum habebitis'. At ille: 'Quur', inquit, 'talia, domine mi, ais[d]?' Illeque: 'Videbis prorsus quae dixi, si tunc vitam cum superis feras[e]'. 5

21[a]. De sanitate[b] frenetici et ultione hominis et ceco inluminato.

Progressus exin ab Autisiodoro[c], conspicit iuvenem a demone correptum pernici ex adversu[d] currere cursu; XX etenim[e] milibus totis viribus cucurrerat. Quo visu[f], substetit, quousque saucius homo demonis arte veniret, veniensque, ante virum Dei ruit[g] discerpens; quem vir[h] Dei orationibus curavit patrique sospitem reddidit. Deinde ad Nivernensem[i·1] oppidum venit, custodibus antecedentibus ac subsequentibus, ut Ligeris[k] scafa[k*] reciperetur Brittanicoque[l] sinu[m] redderetur. Ubi etiam cum venissent[n] et tardo conamine scafam insilirent[o], quidam e custodibus, arrepto remo, unum eorum qui Lua dicebatur percussit, virum[p] sanctissimum et in[q] omni religione deditum. Quod vir Dei intuens, sua[r] coram se membra cedi[s]: 'Quur', inquid, 'crudelis, addis merori[t] merorem? An non sufficit ad vestram ruinam patrati sceleris malum? Quur fessa Christi membra cedis? Quur contra mitem inmitis appares? Quur saevitiam in mansuetis[u] praetendis? Memento te[v] a divina ultione

Capp. 20. 21. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 20. a) *ita A* 1*c*. *d (e corr.)*. 2*a (pr. m.)*. *B* 1*a*; Ragumundo *A* 3; Ragomundo *A* 3′; Ragamundum *A* 1*a*. *a**. *b*. *d (pr. m.)*. 3* *et m. al. A* 2. 2*a*, *ut infra*; Ragomundum *A* 2 *(pr. m.)*. *B* 2. b) ducere(t *m. al. add.*) *A* 1*a*; ducebat *B* 1*a*. 2; deducebat *A* 1*a**. c) *ita A* 1*c*. *d*. *B* 1*a*; Ragamund(a)e *A* 1*a*. *a**. *b*. 3*; Ragomundę(e) *A* 2 *(pr. m.)*. 3. 3′. *B* 2. d) *m. al. in ras. A* 1*a*; agis *A* 2*a*. e) feres *A* 1*c*. 2. 3′. 3* *(non A* 2*a)*.

Cap. 21. a) *titulus locum obtinet eum qui vicesimo convenisset et sic deinceps A* 1*d*. 2. 2*a*. b) te *m. al. suppl. A* 1*a*. c) Autissiodorum (?) *m. al. corr.* Autissiodoro *A* 1*d et sic pr. m. A* 1*a*; Autisiodro *A* 2; Autisiod : ro *pr. m. B* 1*a*. d) *ita A* 1*a (pr. m.)*. 2 *(non A* 2*a)*; averso *B* 1*a*. e) enim *B* 1*a*. f) vir Dei *add. B* 1*a*. 2. g) d. r. *A* 3. h) *ita A* 1*a*. *a**. *b*. 3; v. D. *om. A* 1*c*. *d*. 2. *B* 1*a*. 2. i) ad Nivernense *A* 1*b*. *c*. *d*. 3*; ad Niversensem *A* 3; ad Niversense *A* 3′; annivernense *A* 2; ad iuuernense *A* 2*a*. k) Ligeres *A* 1*b*, *corr.*; Ligeri *B* 1*a*. k*) scafam *A* 1*b*. l) Brittannicoque *A* 1*b*. *c*. *d*. 3. *B* 2; Britaniquoque *A* 2 *(non A* 2*a)*; Britanicoque sinu redd. *m. al. versu exeunte suppl. A* 1*a**. m) sinui *A* 1*c*. *d*. 2*a*. n) venisset *A* 1*c*. *B* 1*a*. 2. o) insilerent *A* 1*a**, *corr.* p) *om. A* 2*a*; per *add. A* 2 *(non A* 2*a)*. q) (in *om.*) o. religioni *A* 1*a**. *c*. r) suam *A* 1*b*. s) dixit *add. B* 2. t) merore *pr. m. A* 2 *(non A* 2*a)*. u) mansuetos *A* 1*c*. v) a d. te *A* 1*c*. *d*; M. a divinitate u. *A* 2; te *post* ultione *A* 3; a *eras. A* 1*a*; *om. A* 1*a**. 2*a*. *B* 1*a*.

1) *Nevirnum ad aliam viam, scilicet Augustoduno Lutetiam versus, situm erat; cf. Itin. Anton. ed. Parthey et Pinder p.* 1034.

in hoc loco percussurum[a], in quo Christi membrum furens percussisti!' Probavit inlatae sententiae poenam[a*] ultio mox subsecuta. Nam ut subsequenti vice rediens, ad eundem portum[b] transiturus venit, divinitus per-
5 cussus, in eodem est[c] loco dimersus. Quid enim fuerit, ut iustus arbiter eandem ultionem inpostmodum dilatasset, nisi ut tunc sancti obtutus[c*] de eius vindicta non macularentur[d]?

*Indeque ad Aurilianensem[e] urbem venerunt. Quo *p. 94.
10 cum nec aditum ecclesiarum sibi ex regiis[f] praeceptis pandi[g] videret, cum grandi merore super ripam Ligeris tentoriis contentus[h] paulisper quiescit. Cumque iam[i] sumptuum necessaria[k] indigerent, duos in urbe[l] direxit, ut necessaria quaererent, quorum unus erat[m] Potentinus
15 nomen[n], qui adhuc superest et Armoricana[o] in loca in suburbano Constantiae urbis[1] monachorum cohortem adunavit. Cumque lustrantes urbem nihil repperissent, quia regio timore omnium corda perculsa manebant, via[p] qua urbem intraverant repetabant[q] obviamque habent[r]
20 mulierem in platea ex genere Sirorum[s, 2]. Quae cum eos vidisset, sciscitata est, quinam essent. Illi, rei[t] veritate[u] digesta, aiunt se necessaria quesisse nec prorsus repperisse[v]. Illa infit[w]: 'Accedite, domini mi[x], ad metatum[y] famulae vestrae, et quae sunt necessaria vobis-
25 cum vehite. Nam et ego advena sum ex longinquo Orientis[z] solo'. Illi ovantes eam sunt calce secuti; venerunt ad domum eius, sellaque subposita, quieverunt, donec detulit, quid[a] ab eis evectum[b] esset[c]. Eratque

Cap. 21. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. *B* 1*a*. 2.

30 *Cap.* 21. a) percut(c)iendum *A* 1*a**. *c*. 2 *(non A* 1*d)*. a*) poena *A* 1*b*. b) potum *A* 1*a*, *corr.* c) l. est d. *A* 1*b*; l. demersus est *A* 1*c*. c*) obitus *A* 1*a**, *corr.*; optutibus *A* 1*b*. d) macularetur *A* 1*b*. 2*a*. *B* 1*a*; ignoratur *add.* *A* 1*c*. *d*. e) Aurel. *A* 1*a**. *b*. *c*. 2*a*. 3. *B* 2. f) regis *A* 1*a**. *b (pr. m.)*. g) *om.* *A* 1*d*. h) contenti : : *m. al. corr.* contentis *A* 1*a et sic A* 1*a**; *om.* *A* 1*b*; contenti p. quiescunt *A* 1*b**. i) *om.* *A* 2 *(non*
35 *A* 2*a)*. k) necessariis *A* 1*c*. *d*. 3′. 3*. l) *ita* *A* 3. 3′. *B* 1*a*. 2; urbem *A* 3* *cum rell.* m) *om.* *A* 1*b*. n) *ita* *A* 3; nomine *A* 3′. 3* *cum rell.* o) Armonicana in l. *B* 1*a*; Armonicana (Armor. *A* 1*b**) in loco *A* 1*b*. *b**; Armoricana incola *A* 2*a*; Armoricano in loco *A* 2. p) viam *A* 1*b*. 3. *B* 2. q) *ita pr. m.* *A* 1*a*; repedabant *A* 1*a**. *c*. *d*. 2. 3; repetebant *A* 1*b*. *B* 1*a*; reperebant *B* 2. r) m. h. *A* 3. s) Syr. *A* 1*a**. *b*. *d*. 2. 3. *B* 2,
40 *ut infra.* t) ei v. d. (degesta *pr. m.*) *A* 2; v. rei d. *A* 2*a*. u) veritatem digesta *B* 1*a*; veritatem digestam *B* 2. v) (p. *om.* *A* 3. 3′) invenisse *A* 3. 3′. 3*. w) *ita* *A* 2 (? *corr.* inquit). *B* 1*a*. 2 *(verbo etiam Greg. utitur)*; inquit *A* 1*a* (*m. al. in mg.* ali infit). *a**. *b*. 2*a*; ait *A* 1*c*. *d*. 3. x) *ita* *A* 1*b*. 2. 3. 3′; m(ei *m. al. in ras.*) *A* 1*a*; mei *A* 1*a**. *c*. *d*. 3*. *B* 1*a*. 2. y) meatum *A* 3. z) orientali *A* 3. a) quod *A* 1*a**. 3.
45 b) *pr. m. om., m. al. suppl.* ad victum *A* 1*a et sic A* 1*a**; quod ab eis evectum esset *m. al. suppl., pr. m. om., spatio relicto* *A* 1*c*; evestum *A* 1*c**; subvehendum *A* 3. c) est *B* 1*a*. 2.

1) *Coutances (dép. la Manche).* 2) *De hoc loco egit P. Scheffer-Boichorst, 'Zur Geschichte der Syrer im Abendlande' ('Mitth. d. In-*
50 *stituts f. Österr. Geschichtsforsch.' VI,* 535*)*.

simul in consessu[a] vir eius, olim iam luminibus orbatus[b], de quo sciscitati sunt, quis esset. Illa inquit: 'Vir meus[c] ex eodem Sirorum genere, sicut et ego, quem[d] per multorum circulo[e] annorum lumine[f] privatum traho'. Illi inquiunt, si Christi famulo[g] Columbae[h] ob- 5 tutibus praesentetur[i], suarum[k] interventu orationum lumen posse[l] recipere. At[m] ille promissi muneris fidei nexibus mentem roborat, surgensque, eorum est prosecutus cum duce vestigia. Narravit ergo Potentinus hospitalitatis munus in peregrinis, nec prorsus verba 10 impleverat, cecus adstabat, precatusque[n] Dei virum, ut[o] suis orationibus eius[p] lumen restituat. Videns ille fidem[q], omnes poscet[r], ut pro ceco orent, pronusque[s] diu supra humum iacuit, surgensque, manu oculos adtegit[t] hac[u] post crucis signum postulatum lumen red- 15 didit[v]. Gaudens ille[w], reddito lumine, domi[x] remeavit[y], ut[z] videlicet qui[a] interiorem[b] lumen[c] in hospites[d] habere[e] non omiserant[f], exteriorem[g] non carerent. Sicque exinde turba obsessorum, quos demones horrido furore torquebant, ad virum Dei curandi gratia propiant[h], da- 20 turque salus largita a Domino: omnes ibi[i] a viro Dei curati sunt. His virtutibus populus urbis permotus, virum Dei suis honoribus latenter fulciebat[k]; non enim patule propter custodes quicquam praebere audebant, ne regis iram incurrerent[l]. Deinde arreptum iter 25 peragunt.

*p. 95. *22. De scafa[a] retenta et furto patefacto et supplimento copiae.

Navigantes ergo per Ligerem[b] ad Toronensem[c] per-

Capp. 21. 22. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. *B* 1*a*. 2. 30

Cap. 21. a) consessum *pr. m. A* 1*a*; consensu *B* 1*a*. b) orbatum *pr. m. A* 1*a*. c) est *add. A* 1*c*. *d*. 2*a*. 3. d) quę *B* 1*a*. e) *m. al. corr.* circulum *A* 1*a*, *et sic A* 1*c**. *d*. 2; circulos *A* 1*b*; circula *A* 3. 3'*. *B* 2; curriculum *A* 1*c*; curricula *A* 3'. 3*. f) lumini privato *B* 1*a*. g) famuli *A* 1*a**. h) Culumbae *pr. m. A* 1*a*. i) pr(a)esentaretur *A* 1*c*. *d*. k) *m. al. corr.* eius *A* 1*a et sic A* 1*a**. l) posset *A* 1*c*. *d*. m) A : t, 35 *ras.* i *A* 1*a*; *om. A* 1*c*. *d*. 2. n) *ita A* 1*a*. *b*. 2. 3; precatus *A* 3'*; precaturque *A* 1*a**. 2*a*. 3'. 3* *cum rell.* o) *om. B* 1*a*. p) *ita A* 1*b*. 2. 3 (*pr. m. superscr.*). 3'*. *B* 1*a*; ei *A* 1*a*. *a**. *c*. *d*. 2*a*. 3'. 3*. *B* 2. q) hominis *add. A* 3. r) *ita pr. m. A* 1*a*; poscit *rell.* s) protinusque *pr. m. A* 1*a*. t) *ita pr. m. A* 1*a*; atigit *B* 1*a*; attingit *A* 2; attigit *A* 2*a cum rell.* u) *ita A* 1*a*; ac *A* 1*a**. *b*. *c*. *d*. 2. 3; at *B* 1*a*. 2. v) *ita A* 1*a*. 40 *b*. 2*a*. 3; rediit *A* 1*c*. *d*. 2. 3'. 3*. *B* 1*a*. 2. w) *om. A* 1*c*. x) dom : um, *ras.* i *A* 1*a**; domum *A* 2*a*. 3*; ad domum *A* 1*c*. *d*. y) remeat *B* 1*a*. 2. z) v. ut *A* 1*c*. *d*. 2. a) *om. A* 2. b) interius *A* 1*b*. *c*. *d*. 2. 3. c) lucem *A* 1*a** *et m. al. A* 1*a*. d) hospitibus *A* 1*a** *et m. al. A* 1*a*. e) h. *post* non o. *A* 1*c*. f) omiserat *A* 1*a**, *corr.*; omiserat — careret *A* 1*c*. *d*. 3'. 3*. *B* 1*a*. g) exteriore *A* 1*b*. *c*. *d*. 2. 3. *B* 2; exteriori 45 *A* 1*a**. h) prop : : ant *pr. m. A* 1*a*; properant *A* 1*a**. *c*. *d*. 3; a(p)propiant *B* 1*a*. 2. i) *om. A* 1*c*; a v. D. ibi *A* 1*b*. k) fulciebant *A* 1*c**. 2*a*. 3*. l) incurrent *A* 1*b*.

Cap. 22. a) fa *m. al. in ras. A* 1*a*. b) Licerem *m. al. corr.* Ligerem *A* 2; Ligerim *A* 1*c*. 2*a*; Lygerim *A* 1*d*. c) *ita pr. m. A* 1*a*. 2; Turenensem *A* 1*a**; Turnensem *B* 1*a*; Turon. *rell.* 50

veniunt[a] urbem, ubi vir[b] sanctus custodibus[c] precatur[d], ut scafam[e] portu[f] adpropinquent seque ad sepulchrum beati confessoris[g] Martini ire sinant. Quod abnuentes[h] custodes, navigare veloci conatu[i] conpellent[k], remigeros urguent, ut omni[l] virtute cursu celeri portum[m] transeant, gubernatorem[n] imperant, ut medio[o] fluminis alveo scafam teneat. Quod videns beatus Columba[p], maestus[q] vultus ad caelum erigit, conpellans[r] se[s] tante mestitiae subdi, ut ne sanctorum sepulchra visere permittatur. Urguentibus ergo[t] omnibus, mox ut contra portum ventum est, velut quibusdam[u] anchoris defixis, scafa[v] stare coepit et ad portum caput dirigere. Quod cum[w] custodes obstare[x] non valerent, inviti scafam quo[y] vellit[z] ire sinunt. Mirum[a] in modum medio[b] e fluvii filo[c. 1] ad portum pennigero[d] ceu volatu[2] pervenit, portoque[e] recepta[f], viro[g] Dei viam pandit. Gratias ille regi[h] refert aeterno, qui suis sic obtemperare[i] non dedignatur servis. Egressus[k] sane, ad sepulchrum beati[l] Martini accedit; tota ibi nocte in oratione excubat. Inluciscente vero die, a Leupario[m] urbis illius episcopo invitatus[n] ad[o] ęsum[p], ire non abnuit presertim[q] ob suorum requiem[r]

Cap. 22. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 22. a) semper veniunt *pro* p. *A* 1*b*. b) s. vir *A* 1*b*. c) *ita pr. m.* *A* 1*c**. *d*; custodi::: *m. al. corr.* custodes *A* 1*a*, *et sic* *A* 1*a**. *b*. *c*. 2. 3. d) pre-ca:tur *A* 1*a*; precatus *A* 1*b* (*non A* 1*b**). e) scaffa(m *m. al. in ras.*) *A* 1*a*; scafa *A* 3'. 3*; scapha *A* 2*a*. f) portu(i ap *in ras.*)propinquent *A* 1*a*; portui appropinquent (appropinquarent *A* 3*) *A* 1*a**. *d*. 2*a* (ent *in litura*). 3. 3'; p. adpropinquant (*m. al. corr.* adpropinquent) *A* 1*b* (*non A* 1*b**); porto adpropinquent (adpropinquant *pr. m.* *A* 2) *A* 2. 3'*. g) *om.* *A* 3; M. c. *corr.* c. M. *A* 2 (*non A* 2*a*); b. M. conf. x̄ (*i. e.* Christi) ire *A* 3* (*non A* 3'). h) rennuentes *B* 1*a*. 2. i) conatu: *A* 1*a**. k) *ita pr. m.* *A* 1*a*; con(m)pellunt *rell.* l) domini *A* 1*c*. *d*. m) portu *A* 1*b*. n) *m. al. corr.* gubernatori *A* 1*a*, *et sic* *A* 1*a**. *c*. *d*. 2. 3. o) medium *A* 1*a**. p) Columbanus *A* 2*a*. 3. q) m(a)estos vultus ad caelum (*sed* lum *in litura* *A* 1*a*; caelos *A* 1*b*) e. *A* 1*a*. *a**. *b*. 3; m(a)estus (mestum *A* 1*c*. *d*. 3'. 3*) vultum ad c(a)elum e. (e. ad caelum *B* 2) *A* 1*c*. 2. 3'. 3*. *B* 1*a*. 2; *v. infra II*, 17: laetos ad caelum vultus referre. r) *ita* *A* 1*a*. *c*. *d*. 2*a*. 3. *B* 1*a*; com(n)pellens *A* 1*b*. *B* 2; Conpellens *pr. m. corr.* Conpellans *A* 2; que *add.* *A* 1*a**. s) *om.* *A* 1*b*. t) vero *A* 1*c*. *d*. u) quibus *B* 1*a*. v) scafam *B* 1*a*. w) *m. al. superscr.* *A* 1*a*. x) obst(a *m. al. in rasura maiore*)re *A* 1*a*. y) quod *pr. m.* *A* 1*a*. 2. z) *ita pr. m.* *A* 1*a*; velit *A* 1*a**. *b*; vellet *A* 1*c* (*e corr.* vellent). *d*. 2. 3. *B* 2; velle *B* 1*a*. a) *om.* *A* 1*b*. b) medi:: *m. al. corr.* e medio *A* 1*a* *et sic* *A* 1*a**; medio se f. *A* 1*b*; medio e (e *pr. m. add.* *A* 2) f. *A* 1*c*. 2. 3; e *om.* *B* 1*a*. 2. c) *ita* *A* 1*c*. *d*. 2. 3. 3'. *B* 1*a*. 2; filios *corr.* filos (*m. al. in mg.* chilos id est lignum) *A* 1*a*; filios *A* 1*b*; chilos *A* 1*a**; fluviolo *pro* fl. fil. *A* 2*a*; fluvio, *om.* filo *A* 3*. d) pennigerum *A* 1*b*. e) *ita* *A* 1*c* (*pr. m.*). *c**. *d* (*e corr.*). 2; porto? *m. al. corr.* portuque *A* 1*a*, *et sic rell.* f) *ita* *A* 1*c*. *d*. 2. 3. 3'. *B* 1*a*; recepto *A* 3* *cum rell.* g) virum *A* 1*b*. h) *ita* *A* 1*a**. *c*. 2. 3. *B* 2; *postea add.* *A* 1*a*. *B* 1*a*; *om.* *A* 1*b*. i) non d. o. *A* 3. k) Egres(sus *m. al. add.*) *A* 1*a*. l) sancti *A* 3. m) *ita* *A* 1*b*. *c*. 2 (*e corr.* Liupario). 3; Leupargo *m. al. corr.* Leuphario *A* 1*a*; Leupareo *A* 1*a**; Leopario *B* 1*a*. 2. n) inv:tatus *pr. m.* *B* 1*a*. o) *om.* *A* 3 (*non A* 3'. 3*). p) et (?) *add.*, *sed eras.* *A* 1*a*. q) *eras.* *B* 1*a*. r) fr. r. *A* 1*a**.

1) Filum aquae, *cursus aquae rectus, Gallis 'le fil de l'eau'*. Filum aquae seu medium aquae *in Statutis Alexandri II. regis Scottiae c.* 16, § 1. *Ducange*. 2) *Hieronymi V. Pauli c.* 8: quasi pennigero volatu.

fratrum, moratusque[a] eo die cum supradicto pontifice. Qui cum hora refectionis cum eo ad mensam resederet[b], interrogatus, quur retro ad patriam repedaret[c], respondit: 'Canis me[d] Theudericus meis[e] a fratribus abegit[f]'. Tunc unus e convivis Chrodoaldus[g] nomine, qui amitam Theudeberti regis in coniugium[h] habebat, regi tamen Theuderico fidelis erat, hic viro Dei[i] humili voce respondit, se[k] melius esse[l] lacte[m] potare quam absinthium[n, 1]. Cui vir Dei: 'Cognosco[o]', ait, 'te[p] regis Theuderici foederis iura servare velle[q]'. At ille fatetur, se foedus fidei promissae, quamdiu valeret[r], observare[s]. 'Si', inquit, 'regis[t] *p. 96. Theuderici iunctus es foederis[u], *amico tuo et domino laetus eris a me legatus directus. Haec ergo eius[v] auribus infer, et ipsum et suos liberos intra triennii circulum[w] esse[x] delituros, radicitusque eius stirpem Dominum eradicaturum'. 'Quur', inquit supradictus vir[y], 'talia, famule Dei, promes[z]?' At ille: 'Non enim queo silere, quae mihi loquenda Dominus[a] tradet[b]'. Quod inpostmodum omnes Galliae nationes sensere impletum, confirmavitque superius[2] ad Ragumundum[c] sententiam inlatam.

Sublato deinde prandio, vir Dei ad scafam remeat[*, d] repperitque[e] suos multa[f] tristitia depressos; inquirens-

[*]) Factum est autem, cum vir Dei Columbanus adisset *(ita A 1d. 2c et e corr.* audisset *A 1c**; edisset *A 2)* scafam (adsurrexisset *pro* a. sc. *A 2a. a****) add. A 1c**. *d.* 2. 2*a. a***. *c (non A 2b).*

Cap. 22. A 1a. a. b. c (ad l. 3). c*. d. 2. 2a. 3. 3*. B 1a. 2.*

Cap. 22. a) moratur *A 1d*; que *m. al. suppl. A 1a*;* est *add. A 1a*. c. 2a. B 2 (non A 1c*) et m. al. A 1a.* b) sederet *pr. m. B 1a.* c) remeare vellet, resp. *B 1a.* 2; repedaret — in omnibus famulos *(p.* 204, 22), *folio exciso, om. A 1c.* d) *om. B 1a.* e) (a *pr. m. superscr.)* meis *A 3 (non A 3'. 3*);* a meis *B 1a.* 2. f) abdicavit *B 1a.* 2. g) *ita A 1b*. 2a cum rell.;* Crodoaldus *A 1b*; Chrodoadus *B 2*; Chorodoaldus *A 3'*; Echoro(do *pr. m. superscr.)*aldus *A 3*; Echrodoaldus *A 2.* h) coniugio *A 2*; matrimonio *A 3.* i) *om. B 1a.* k) *m. al. corr.* esse *A 1a*; si *B 1a.* 2; *om. A 1a*.* l) *ita A 1a*. b. c*. d.* 2. 3. *B 1a*; esset *B 2*; *pr. m. om., m. al. suppl.* et, *sed eras. A 1a.* m) *ita A 1a*. b. d.* 3; lac::: *A 1a*; lac *A 1b*. c*.* 2. *B 1a.* 2. n) absinthio *A 3.* o) *post* ait *m. al. suppl. A 1a.* p) *m. al. suppl. A 1a (habet A 1a*);* agite *pro* ait te *A 2.* q) *om. B 1a.* 2. r) valere(t *m. al. add.) A 1a.* s) servare *A 1c*.* t) regi Theuderico (Theoderico *A 1c*. 3'. 3*) A 1c*. d. 3'. 3*.* u) *ita A 1b*; foederi: *A 1a. B 1a*; f(o)ederi *A 1a*. b*.* 2. 3; f(o)edere *A 1c*. d. 3'. 3*. B 2.* v) aur. eius *A 1c*. d.* w) funditus *add. B 1a.* 2. x) *om. A 3. 3' (non A 3*);* deleturum *A 3. 3'*; deletos *A 3**; delendos *A 1a*. c*. d. 2 et m. al. A 1a.* y) *om. A 2 (non A 2a).* z) promis *A 1a*. b. c*. d.* 2. 3. a) *m. al. suppl. A 1a*; D. l. *A 3.* b) *ita pr. m. A 1a. b*; tradit *A 1a*.* 3. 3'. *B 1a*; tradidit *A 1b*. c*. d.* 2. 3*. *B 2.* c) Ragomundum *B 2*; Ragamundum *A 1a. a*. b. c*. 2a.* 3; Rogomundum *A 2.* d) remea:t *A 1a*; remeavit *A 1b.* e) *ita A 2a cum rell.;* que *om. A 1c*. d. 2. 2a**. c.* f) *ita A 3' cum rell.;* t. m. *A 3*; magna tristicia *A 3**; multa mesticia *A 3'*.*

1) *Absinthium pueris, qui vermibus laborabant, propter amaritudinem cum melle mixtum dabatur, unde et ipsi opponitur.* 2) *Supra c.* 20.

que[a], invenit praeterita nocte quae in scafam[b] habuissent furto[c] perdidisse simulque aureos quos in pauperes[d] non erogaverat furto[e] ablatos. Quo audito[f], ad sepulchrum beati[g] confessoris[h] repetat[i], questusque[k] se non idcirco ad eius excubasse exubias[l], ut ille sua ac suorum siniret damna patrari[m] fratrum. Nec[n] mora, his[o] qui sacellum[1] cum aureis furaverat[p] coepit inter flagella corporis poenas[q] clamare et dicere illo et illo in loco aureos occultatos habere[r]. Quod videntes socii omnes currunt furtuque sublata[s] omnia reddunt, virum Dei[t] precantur, ut tanti[u] sceleris culpas ignoscat. Quod miraculum omnibus terrorem incutit[v], ut deinceps qui ista audierant[w] velut sacrata omnia quae ad virum Dei[x] pertinebant[y] attingere non auderent. Prebens itaque necessaria[z] Leupecharius[a], virum[b] Dei valedicet.

Navali ergo itinere[c] ovans usque Namitensem[d] oppidum venit; ibi[e] quantisper[f] moratus[g] est. Quo cum quadam die quidam egenus ante fores cellule, in qua vir Dei[h] metatus erat[i], clamaret, vocatumque[k] ille ministrum ait[l]: 'Prebe', inquit[m], 'cibos alimonia[n] petenti[o]'. At ille: 'Non est nobis[p]', ait[q], 'panis nisi paulolum[r] tantum farinae'. At[s] ille: 'Quantum', inquit,

Cap. 22. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 22. a) inquiritque *A* 1*b*, *corr.*; qui inquirens *A* 1*b**; inquirens (*om.* que) *B* 1*a*. 2. b) scafa *A* 1*a**. *b*. *c**. *d*. 2. 3′. 3*. c) furtim *A* 3. d) pauperos *A* 1*d*, *corr.*; adhuc *add.* *B* 1*a*. 2. e) futo *pr. m.* *A* 1*a*. f) vir Dei *add.* *A* 1*c**. *d*. 2. 3′ 3*. g) Martini *add.* *A* 3. h) conferis *pr. m.* *A* 1*a*. i) repedat *A* 1*a**. *b*. *c**. *d**. 2. 3; remeat *B* 1*a*. 2. k) est *add.* *A* 2*a*; est *pro* se *B* 2. l) *ita scripsi;* exc. exuvias *A* 1*c**. 3; excubas redubias *m. al. corr.* excubias isse *A* 1*a et sic A* 1*a**; excubias(::::, *ras.* se:: *A* 2*a*) excubasse *A* 2*a*. 3*; exc. excubias *A* 3′ *cum rell.* m) patra:ri *A* 1*a*. *c**. n) Ne(c *m. al. add.*) *A* 1*a*. o) *ita A* 2. *B* 1*a*. p) c. a. furatus fuerat *A* 1*d*. 2; furatum c. a. fuerat *A* 1*c**. q) c. poenas(que *m. al. add.*) *A* 1*a*, *et sic A* 1*a**. *d*; corporisque poenas *A* 2; c. et poenas *B* 2; p. *om.* *A* 3*; c. p. *om.* *A* 3. 3′. r) haberi *A* 1*c**. *d*. 2. 3′. 3* *(non A* 2*a?)*. s) sublato *A* 1*b* *(corr.)*. *c**. 3*. *B* 1*a* *(non A* 1*b**). t) *m. al. suppl.* *A* 1*a*. u) tantis *pr. m.* *A* 1*a*. v) incussit *A* 1*c**. *d*. 2. 3′. 3*. w) audierat *A* 1*c** *et pr. m.* *B* 1*a*; audiret *A* 2*a*. x) *om.* *A* 1*c**. 2. y) pertinebat *pr. m.* *B* 1*a*. z) necessari:s *m. al. corr.* necessaria *A* 1*a*; necessariis *A* 1*a**; Praebitis itaque necessariis *A* 2*a*; i. *om.* *A* 3 *(non A* 3′. 3**)*. a) *ita A* 3; Leuparius *rell.*; episcopus *add.* *B* 1*a*. 2. b) viru::::le dicet *m. al. corr.* viro Dei vale dicit *A* 1*a*, *et sic A* 1*a**. *b*. *d*. 2. 3. *B* 2; virum D. valedicit *B* 1*a*; viro D. valefecit *A* 1*c**. c) iter *B* 1*a*. d) *ita B* 1*a*; N(a *m. al. in ras.*)mmaetensem *A* 1*a*; Nammetensem *A* 1*a** *(pr. m.)*. *b*; Nammetensen *A* 1*d*; Namnetensem *A* 1*b**; Namnetensen *B* 2; Nammetense *A* 1*c**. 2*a*; Namnetense *A* 2; Nametense *A* 3 *(pr. m.)*. 3′; Manatense *A* 3*. e) *m. al. corr.* ibique *A* 1*a et sic A* 1*a**; illi(cque *m. al. in litura*) *A* 1*d*. f) quantis permoratus *pr. m.* *A* 1*a*. *b*. g) diebus *add.* *B* 1*a*. 2. h) *om.* *A* 1*b*. i) *folio exeunte om.* *A* 3 *(non A* 3′. 3**)*. k) vocatoque (que *eras.* *A* 2) i. (i. *om.* *A* 3′) ministro *A* 2. 3. 3′; vocato i. ministro *A* 1*a**. *c**. *d*. 3*. l) *om.* *B* 1*a*. 2. m) *om.* *A* 3* *(non A* 3. 3′*)*. n) *ita A* 1*a* *(pr. m.)*. *B* 1*a*; alimoniae *A* 1*b*. 2; alimoniam *A* 1*a**. *c**. *d*. 2*a*. 3. *B* 2. o) petentes *pr. m.* *A* 2. p) a(it *in litura*) nobis *A* 1*a**. q) p. ait *A* 1*b*. r) t. paululum *A* 1*d*. 3. s) Ait *A* 1*b*; *om.* *A* 1*c**. *d*. 2.

1) *I. e. crumena; cf. Ducange s. v.* saccus.

'habes?' Testatusque[a] ille, amplius se non habere, ut[b] rebatur, quam farinae modium. 'Da ergo', dicit[c], 'totum nec quicquam reserves in crastinum'. Oboediens minister, totum simul pauperi tribuit, nihil ad necessitatem communem[d] reservans. Ieiunantibus ergo illis, tertia iam dies inluxerat, nihil poenes[e] se habentibus preter[f] spei et[g] fidei gratiam, unde fessis ieiunio membris subvenirent: subito audiunt fores signo terere. Cumque ostiarius sciscitaretur[h], cuius rei necessitas posceret sono fragoris fratrum aures inquietare, his[i] qui fores terebat[k] ait se a domina sua Procula nomen[l] directum esse, quae divinitus ammonita, ut sumptus[m] viro Dei Columbae[n] atque *p. 97. *comitibus eius, qui apud Namitensem[o] oppidum morarentur, dirigeret[p], haberique[q] in proximo: se ideo praevenisse, ut vasa quo reciperent pararent; centum modia[r] esse vini ducentaque[s] frumenti, sed et braces[t, 1] centum idemque[u] modia[v]. Quod ostiarius celeri cursu patri indicanda[w] properat; at ille: 'Sine', inquid, 'se[x] scire, fratrumque coetum adunare[y], ut simul[z] positi pro largitricem[a] Dominum precarentur[b] simulque grates[c] referant conditori, qui suos solare[d] non desinet[e] in omnibus famulos necessitatibus[f], et post[g] munus oblatum recipiant[h]'. O mira conditoris pietas! Egere sinit, ut sua dona egentibus largiendo demonstret[i]; temptari permittit, ut in temptatione[k] subveniens suorum[l] uberius in se

Cap. 22. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c* (*a l.* 22). *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 22. a) Testaturque *A* 2*a*. 3′ *et e corr. A* 1*c**; Testabaturque *pr. m. A* 1*c**; que *om. A* 3; Testatur *A* 3′*. 3*. b) *ita A* 1*a**. *c**. *d*. 2. 3; ut repatur (*corr.* reb.) *A* 1*a*; ut rebatus (*m. al. corr.* rebatur) *A* 1*b*; ut r. *om. A* 1*b**. 2*a*. *B* 1*a*. 2. c) ipsum *B* 1*a*. 2. d) communiter *A* 1*c**, *corr.* e) poene *m. al. corr.* poenes *B* 1*a*. f) preter : : spei *A* 1*a*. g) *m. al. in litura A* 1*a*. h) (sc *m. al. in ras.*)iscitaretur *A* 1*a*; suscitaretur *A* 1*b* (*non A* 1*b**). i) *ita B* 1a *et pr. m. A* 2 (?). k) *ita A* 2*a cum rell.*; tenebat *A* 2; tererat *B* 1*a*. 2. l) *ita A* 3; nomine *A* 3′. 3* *cum rell.* m) sumptos *pr. m. A* 1*a*. n) Columbano *A* 3. o) *ita B* 1*a*; Nammittensem *pr. m. A* 1*a*; Namnetensem *A* 1*b*. *B* 2; Nammetensen *A* 1*d*; Nammetense *A* 1*c**. 2; Nametense *A* 3. 3′; Mammetense *A* 1*a**; Manetense *A* 3*. p) dirigerent *A* 1*b*. q) habereque *A* 3; *coniecturam* abheriq(ue) *m. al. in mg. add. A* 1*a*; se *add. B* 1*a*. r) *ita A* 3′ *cum rell.*; modii *A* 2. 3; modios *A* 2*a*. 3*. s) ducentique *A* 2; ducentosque *A* 2*a*. t) bracis *A* 1*a**. *b*. *c**. 2*a*. u) ibidemque *A* 3; totidemque *A* 1*c**. *d*. 3′. 3*; *om. A* 1*a**. v) modii *A* 2; modios *A* 2*a*; olei *add. A* 1*c**. w) indicandum *A* 1*a**; indicando *A* 1*b*. 3; indicare *A* 1*c**. *d*. 3′. 3*. x) *ita A* 1*a*. *a**. *b*. *c** (*pr. m.*). *d*. 2*a*. 3; res scire *A* 2; quiescere *B* 1*a*. 2. y) adunar : : : *m. al. corr.* adunari *et in mg. add.* praecipit *A* 1*a*; adunari *A* 1*a**. *c**. *d*. 3′. 3*; adunaret *A* 1*b*. z) p. s. *A* 1*c**. a) *ita pr. m. A* 1*a*; largitrice *rell.* b) precentur *A* 1*c**. *d*. c) gratias *A* 1*c**. *d*. 2. 3. d) : : solare *pr. m. A* 1*a*; solari *A* 1*a**. *b*. *c**. 2. 3′; consolare *B* 1*a*; consolari *A* 3*. e) desinit *A* 1*a**. *c**. *d*. 2. 3. *B* 1*a*. 2. f) *redit A* 1*c*; necessitate *B* 1*a* (*pr. m.*). 2. g) *om. A* 1*d* (*non A* 1*c*). h) recipiunt *pr. m. B* 1*a*. i) demonstraret *A* 1*b*. k) tempta(tione *m. al. suppl.*) *A* 1*a*. l) u. (in se *add. A* 3) suorum in se e. c. *A* 3. 3′. 3*.

1) *Germ. 'malz'; cf. Diefenbach, Gloss. Latino-Germ. p.* 80 (*'maltz, do man bier us macht'*) *et Diez, 'Etym. Wörterbuch' II,* 229[2].

corda excitet famulorum; sua membra sevis laceranda[a] tradit, ut circa[1] sanatorum[b] medicum multiplicata dilectio confirmetur.

Aliaque[c] simul nobilis et religiosa femina[d] Doda[e] nomine direxit ducenta[f] frumenti ac promiscue[2] centum modia. Quae causa[g] maximam verecundiam urbis illius pontifici[h] excitavit nomine Soffronio[i], cui[k] cum nihil muneris impetravisset[l], nec quicquam[m] commutando capere[n] potuere. Quo[o] cum moraretur, quaedam mulier demonis peste plena cum filia, idemque[p] tali atrocitate repleta, venit; quas[q] cum Columba[r] vidisset, communem[s] pro eas[t] Dominum exoravit sanitatisque[u] post redditas metatui[v] suo redire[w] praecepit[x].

23[a]. De nave[b] referta undis et veneratione adversantium.

Post haec[c] Soffronius[d] Nametensis[e] urbis episcopus una cum Theudoaldo comite iuxta regis imperium[f] beatum Columbanum nave[g] susceptum ad Hiberniam[h] destinare[i] properabant. Sed vir Dei inquit: 'Si navis quae sinibus Hiberniae reddatur[k] adest, omnem[l] suppellectilem comitesque suscipiat; ego interim scafa receptus Ligeris unda vehar, quousque[m] maris alta deferar'. Reperta ergo[n] navis[o, 3], quae Scottorum[p] commercia vexerat, om-

Capp. 22. 23. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 22. a) lacerando *B* 1*a*. 2. b) *ita A* 3. *B* 1*a*. 2; sanaturum *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *d*. 2. 3'. 3*. c) que *m. al. suppl. A* 1*a*. d) f. — Quae causa *pagina exeunte om. A* 2*a*. e) Dola *A* 1*a**. f) modia *add. A* 1*c*. *d*; ducentos — modios *A* 2. g) causam *pr. m. A* 1*c**. *B* 1*a*. h) pontificis *B* 1*a*. i) *ita A* 2. 3'; Soffronii *m. al. corr.* Soffronio *A* 1*a*; Suffronio *A* 1*a**. *b*. *c*. *d*. 2*a*. 3. *B* 2; Sufronio *B* 1*a*. k) qui *B* 1*a*. 2; a quo *A* 1*a**. *c*. *d*. 3* *et m. al. A* 1*a*. l) imperavisset *B* 1*a*; impetrassent *pr. m. A* 1*a**; impetravissent *A* 1*c*. *d*. 3. *B* 2 *et m. al. A* 1*a*. *a**. m) quaquam *m. al. corr.* quicquam *A* 1*a*; etiam *add. A* 1*c*. *d*. n) *om. A* 3. 3' *(non A 3*)*. o) Ubi *A* 1*c*. *d*. 3'. 3*. p) *m. al. corr.* itidem *A* 1*a*; itidemque *A* 1*a**; eademque *A* 1*c*. 2. 3 *(non A 3'. 3*)*. q) Quos *A* 2 *(non A 2a)*. r) luba *m. al. corr.* Columba *A* 1*a*; Columbanus *A* 3 *(saepe)*. s) *om. A* 1*b*. t) *ita pr. m. A* 1*a*; eis *rell.* u) *ita pr. m. A* 1*a*; sanatique *B* 2; sanitatique *rell.* v) (ad *add. A* 1*c*. *d*) metas suas *A* 1*c*. *d*. 2. w) ire *A* 3. x) praecipit *B* 1*a*.

Cap. 23. a) *distinctione nulla facta, caput cum praecedente cohaeret A* 1*c*. *d*. b) navi *A* 1*d*. 2*a*. c) *om. A* 1*c**. d) *ita A* 1*b*. 2. 3'; So(ffronius *in ras.*) *A* 1*a*; Suffronius *A* 1*a**. *c*. *d*. 2*a*. 3. *B* 2; Sufronius *B* 1*a*. e) *ita A* 1*c**. *d*. 3. 3'; Nammetensis *A* 1*a (pr. m.)*. *a**. *c*. 2*a*; Namnetensis *A* 1*b*. 2. *B* 2; Namitensis *B* 1*a*; Mametensis *A* 3*. f) imperio *B* 1*a*. g) navi *A* 1*c*. *d*. *B* 1*a*. 2. h) Hibeniam *pr. m. A* 1*a*. i) *ita A 3' cum rell.*; d. properant *A* 3*; properare destinabant *A* 3. k) reddetur *A* 1*c*. *d*. l) omnes *B* 1*a*. m) ad *add. B* 1*a*. 2. n) itaque *B* 1*a*. 2. o) *ita A* 1*a (pr. m.)*. *b*. *c*. *d*. 2. 3; navi *A* 1*a**. *c**. 2*a*. *B* 1*a*. 2. p) Scotorum *B* 2.

1) *I. q. erga.* 2) *Supple* annonae. *Mab.* 3) *In eo ipso articulo temporis, quo navis parabatur, litteras ad socios Luxovii relictos Columbanus dedit (MG. Ep. III, 169):* Nunc mihi scribenti nuncius supervenit, narrans, mihi navem parari, qua invitus vehar in meam regionem; sed si fugero, nullus vetat custos: nam hoc videntur velle, ut ego fugiam.

nem suppellectilem comitesque recepit[a]. Cumque[b] iam remigera arte, prosperantibus[c] zepheris[d], navis ad alta *p. 98. pelagi tenderit, undarum[e] *moles obvenit[f] navemque ad litus redire[g] coegit[h] planoque terris[i] solo[k] depulsam[l] reliquid, collectoque fluctu[m], in sinibus aequor quievit. 5 Mansit[n] per triduum absque undis carina. Intellexit ergo[o] dominus navis, ob viri Dei suppellectilem[p] comitesque receptos se esse detentum. Fuit tandem consilii[q], reiecit[r] omnia a navis sinibus, quae ad virum Dei[s] pertinebant. Nec mora, undarum moles[t] adfuit carinamque ad alta provexit. 10 Mirantes[u] itaque omnes[v] cognovere, non esse voluntatem[w] Dei, ut retro amplius repetaret[x]. Ad metatum ergo suum quo[y] prius fuerat rediit[z], nec ullo[a] iam obstante quo velit[b] ire; sed magis, prout quisque poterat, virum Dei honoribus ac sumptibus 15 fulciebat[c]. Nec defuit quicquam presidii[d], dum[e] in omnibus conditoris manebat auxilium; quia prorsus numcf. Ps. 16, 8. quam obdormiet[f], qui sub alarum suarum umbra[g] Israel[h] tegit[i]. Sic nempe omnibus omnia largiendo demonstrat, ut ab omnibus pro munerum suorum glorificetur largi- 20 tione[k].

24[a]. De adventu eius ad Chlotharium regem[b] et[c] gavisione regis.

Moratus ergo ibi[d] paululum, post ad Chlotharium, Chilperici[e] regis filium, qui Neustrasis[f] Francis[g] regna- 25

Capp. 23. 24. *A* 1*a*, *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 23. a) *in ras. B* 1*a*; suscepit *A* 3*; suscepit *pr. m. corr.* rec. *A* 1*a*. b) que *om. B* 1*a*. 2. c) properantibus *A* 1*c** *(corr.)*. 2*a*. d) *ita B* 1*a*; zypheris *pr. m. A* 1*a*; zyferis *A* 1*a**; zephiris *A* 1*c*. 2; zephyris *A* 1*d*. 2*a*. 3. 3′; zhephiris *A* 3*. e) undaru *pr. m. B* 1*a*. f) advenit *A* 1*a**; evenit *A* 3. g) venire *A* 2*a*; ire *A* 3. 30 h) *om. B* 1*a*. 2. i) terrae *A* 3. k) s : lo *m. al. corr.* salo *A* 1*a et sic A* 1*a**. l) depulsa *B* 1*a*. 2. m) flatu *A* 3. n) Mansitque triduo *A* 3. o) *om. A* 1*c*. *d*. 2. p) suppellectile *pr. m. A* 1*a*; suppectilem *A* 2 *(non A* 2*a)*. q) *ita scripsi;* consilium *codd.* r) re : : : : : : : a navis *m. al. corr.* reicere omnia a navis *B* 1*a*. s) *m. al. suppl. A* 1*a*. t) *in ras. A* 1*a*. u) Mirans *pr. m. A* 1*a*. v) o. cognoverunt *A* 3; o. atque 35 cognoscunt *B* 1*a*. 2. w) voluntate *A* 1*b*. x) repedaret *A* 1*a**. *b*. *c*. *d*. 2. 3. *B* 2; (ut *om.*) r. a. repedare *A* 2*a*. y) ubi *A* 1*c*. *d*. z) redit *A* 1*c*. *d*. 2. 3. a) ullus iam obstabat *A* 1*c*. *d*. b) vellet *A* 1*a**. *b*. *c*. *d*. 3. c) fulciebant *A* 2*a*. *B* 1*a*. 2. d) presidii : *B* 1*a*. e) *om. B* 1*a*. f) obdormit *B* 1*a*; obdormium *B* 2. g) ambra *pr. m. A* 1*a*; u. *ante* alarum s. *in marg. suppl. A* 1*d*; u. a. s. *A* 3. h) Hierusalem *B* 2. 40 i) degit *ed. Bed.;* σκεπάσεις *LXX;* protege *Vulg.* k) largitionem *A* 1*a**.

Cap. 24. a) *inde praescriptiones aptae praecedunt A* 1*d; caput cum praecedente cohaeret, cui haec praescriptio praefixa est, A* 2. 2*a*. b) *om. A* 2 *(non A* 2*a)*. c) et g. r. *om. A* 1*d*. d) *om. A* 1*b*. 2 *(non A* 2*a)*. e) *ita A* 3. 3′; Hilperici *A* 1*b**. 2*a*. 3*. *B* 2; Helperici *A* 1*a*. *a**. 2. *B* 1*a*; Helprici *A* 1*d et pr. m. A* 1*c*; Helberici *A* 1*b*; Hel- 45 brici *A* 1*c**. f) Neutrasis *m. al. corr.* Austrasis *A* 1*a*; Ustrasiis *A* 1*a**; ne Neustrasiis *A* 2; in Eustrasis *A* 2*a*; Naustrasis *A* 3′; in Austrasiis (Austrasis *A* 3*) *A* 3. 3*; Neustrasios Francos *B* 2. g) que *add. A* 1*c*. *d*. 2. 3*.

bat[a], extrema Gallia[b] ad Oceanum positis[c], pergit. Porro[d] Chlotharius audierat, quantis qualibusve iniuriis virum Dei Brunichildis ac Theudericus fatigaverant[e]. Quem cum vidisset, velut caelestem[f] munus recepit, ovansque 5 precatur[g], ut, si velit[h], intra[i] sui regni terminos resedeat, seque[k] ei, prout voluerit, famulaturum. At ille nequaquam ait his[l] in locis se consistere velle vel ob suam peregrinationem augendam vel illius inimicitiarum occasionem[m] sedandam[n]. Tenuit ergo eum Chlotharius 10 quantis potuit poenes se[o] diebus, castigatusque ab eo ob[p] quibusdam erroribus, quos vix aula regia caret, spondit[q] se Chlotharius iuxta eius imperium omnia emendaturum. Erat enim Chlotharius sollers in amore sapientiae. Inventum ergo optatum munus gratificabat.

15 Morante ergo eum[r] poenes Chlotharium, lis oritur inter Theudebertum et Theudericum. Disceptantibus[s] utrisque de regni termino, uterque ad[t] Chlotharium legatos dirigunt[u], uterque adversum[v] parem[w] auxilium postulat[x]. Quod Chlotharius beato Columbano[y] insi- 20 nuare procurat, consulens, ut si videretur eius consilii[z], se unum[a] consentiendo contra alium dimicare[b]. Ad[c] quem ille prophetico repletus spiritu ait, neutris[d] te fore[e] pariturum consiliis; tua[f] intra triennii tempus in ditione[g] utrorum[h] regna venire[i]. Videns Chlotharius a viro Dei 25 talia sibi *prophetico ore dici, neutri[k] parere[1] voluit;

610/1.

*p. 99.

Cap. 24. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 24. a) regnebat *pr. m. A* 2; regebat *B* 2; in *add. A* 2. *B* 1*a*. 2 *(non A* 2*a)*. b) Gallia :, *ras.* e *A* 1*a*; Gallie *A* 3*. c) positos *A* 2. *B* 2; *om. A* 1*c**. 2*a*. d) (porro Ch *in ras.*)lodharius *A* 1*a*. e) fatigarent *pr. m. A* 1*a**. f) *ita B* 1*a*; c(a)eleste *rell.* 30 g) precatus *A* 1*b (non A* 1*b***)*. h) vellet *A* 2. 3. *B* 1*a*. 2. i) intrans ibi *(r. om.)* t. *A* 3; i. r. s. t. *A* 3′ *(non A* 3′**)*; i. sui t. r. *A* 3*. k) que *om. A* 1*c*. *d*. l) se his in l. *A* 1*c*. *d*; in *pr. m. suppl. A* 1*b*. m) occasione *B* 1*a*. n) sedendam *A* 1*c*. o) esse *A* 1*b*. p) pro q. e., quibus *(sed* quos *recte A* 1*d) A* 1*a**. *c*. *d*. 2 *et m. al. A* 1*a*; est (de *in marg. suppl.*) q. e., quibus *A* 2*a*; ob quosdam errores, quos (quibus *A* 3*) *A* 3′. 3*; 35 ob quodam errore, quem *A* 3. q) *ita A* 1*a (pr. m.)*. 3′*. 3*. *B* 1*a*; Spondet *A* 1*a**. *b*. *c*. *d*. 2*a*. 3. 3′; Spopondit *B* 2. r) eo *A* 1*a**. *c*. *d*. 2. 3′. 3*; ea *A* 1*b*. s) disceptatibus *A* 1*a**. t) l. ad C. *A* 1*c*. u) et *add. A* 1*c*. *d*. 2*a*. v) adversus *A* 1*a**. *c*. 3. *B* 1*a*. 2 *(non A* 1*d*. 3′. 3**)*. w) patrem *A* 1*b*, *corr.*; fratrem *A* 3. x) postulabant *A* 1*a**. y) Columbae *B* 1*a*. 2. z) consilio *A* 1*a**. *c** *et m. al. A* 1*a*. a) *ita A* 1*a (pr. m.)*. 40 *B* 1*a*; se un : (*m. al. corr.* uni) *A* 2; se uni *A* 1*a**. *b*. *c*. *d*. 2*a*. 3; seu non *B* 2. b) *m. al. corr.* dimicaret *A* 1*a et sic A* 1*a**; debeat *add. B* 1*a*. 2. c) At *A* 1*c*. 2 *(non A* 2*a)*. d) neutrius *A* 1*a**. *c*. *d et m. al. A* 1*a*; neutri *B* 1*a*. 2. e) f. dico p. *A* 1*c*. *d*; pariturum f. *A* 3; fore parere *B* 1*a*; parere fore *B* 2. f) tuam *A* 1*a**. 2*a*. 3*; tuamque *A* 1*c*. *d*. g) *ita pr. m. A* 1*a*; in dit(c)ionem *A* 1*c*. *d*. 2*a*. 3*; dicionem in *A* 1*c*. 45 h) utrorumque *A* 1*a** *et m. al. A* 1*a*. i) venere *pr. m. A* 1*a*; scias *add. B* 1*a*. 2. k) neutris *A* 3.

1) *Chlotharius foedus a Theuderico oblatum accepit, promittens Theudeberto auxilium se laturum non esse a fratre impugnato; cf. Fred. IV*, 37.

sed promissum sibi tempus fideliter expectans, post potitus[a] est triumphus[b] victoriae.

25[a]. De transitu eius per Parisius[b] et occursu ac curatione[c] frenetici.

Post haec egit[d] Chlotharium vir Dei, ut sibi solamen largiretur, utque[e] per Theudeberti regnum, si valeret, ad Italiam, Alpium iuga transcendens[f], perveniret. Datis ergo comitibus, qui eum usque ad Theudebertum perducerent, itinere arrepto, ad Parisius[g] urbem[1] pervenit. Quo cum venisset[h], occurrit ei homo in porta, habens spiritum inmundum, debaccans ac discerpens[i] et garrulans. Querulo sciscitatur virum Dei effamine[k]: 'Quid[l] his[m], vir Dei, agis[n] in locis?' raucoque anhelitu[o] a[p] longe virum Dei[q] Columbanum advenire[r] dudum[s] iam clamitabat. Quem cum[t] vir[u] Dei vidisset, ait: 'Egredere, pestifer, egredere nec corpora Christi lavacro abluta diu[v] obsedere presumas; cede virtuti Dei, et Christi nomen[w] invocato, contremesce[x]'. Sed cum diu saevis atrisque viribus obstaret, vir[y] Dei manum ori eius iniecit linguamque adtrectat[z]; in virtute Dei imperat[a], ut egrediatur. Tunc horrida vis[b] discerpens[c], ut vix nexibus teneretur, cum viscerum motione ac vomito[d] moto[e] progressus[f], tantum foetorem adstantibus dedit, ut sulphureos se crederent facilius tolerare odores.

Capp. 24. 25. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 24. a) positus *A* 1c. *d*. 2. 3; factus *B* 1*a*. 2. b) *ita A* 1c. *d*. 2. 3. *B* 1*a*. 2; triumphos *corr.* triumpho *A* 1a *et sic A* 1a*; triumphis *A* 1*b*.

Cap. 25. a) *inde ab hoc capite tituli recte positi sunt A* 2. 2*a*. b) Parasius *A* 2 *(non A 2a)*; Parisios *B* 1*a*; Parisium *A* 1*a**. c) accurratione *pr. m. A* 2; ac cūra *B* 1*a*. d) apud *add. A* 1*a**. *c*. *d et m. al. A* 1a. e) atque *A* 1*a*. *a**; utique *A* 2 *(non A 2a)*; ut *A* 1c. *d*. 3′. 3*. f) tran(sce *in ras.*)ndens *A* 1*a*; transcendi *B* 1*a*. 2. g) Parisios *B* 1*a*; Parisium *A* 1*a**. h) pervenisset *A* 1*b*; pervenit *A* 1*d (non A* 1c*)*. i) dicerbens *corr.* dicerpens *B* 1*a et sic A* 1*b**; discernens *A* 1*b*; se *add. A* 1c. *d*. k) effam(in *in ras.*)e *A* 1*a*; affamine *A* 1c. *d (corr.* aeff.*)*. 2*a*. 3. *B* 2. l) quod *A* 1*b*. m) hic *B* 1*a*. 2. n) ad ai:s *m. al. corr.* agis *A* 1*a*; agat *A* 2*a*; ais *B* 1*a*; adis *A* 3 *(non A* 3′. 3**)*. o) anhelatu *A* 1*a**, *corr.* p) a. l. *om. A* 1c. q) *om. A* 1*a (habet A* 1*a***)*. r) venire *A* 1c. s) dum *pr. m. A* 1a. t) (cum *m. al. superscr.*) v. D. (cum *add., sed eras.*) *A* 1*a**. u) vid. vir D. *A* 1c. *d*. 2*a*. v) diutius *B* 1*a*. 2. w) *ita A* 3; nomine *A* 3′. 3* *cum rell.* x) *ita A* 2. 3. *B* 1*a*; contramesca: *m. al. corr.* contremisce *A* 1a, *et sic A* 1c. *d*. 3′. 3*. *B* 2; contremissce *A* 1*a**; contramisce *pr. m. A* 1*c**; contremescas *A* 1*b*; contremiscas *A* 1*b**; contremesco *corr.* contremesce *A* 2*a*. y) v(ir Dei ma *in ras.*)num *A* 1*a*; viro D. m. *A* 1*b*. z) adtrectans *B* 2; adtractans *B* 1*a*; obtrectat *A* 1c. *d*; et *add. A* 1c. *d*. 3′. 3*. a) imperans *B* 1*a*. b) *post* vis (vi *A* 3. 3′) *add.* se *A* 3. 3′. 3*; daemonis *add. B* 1*a*. 2. c) *add.* ita *A* 1*a** *et m. al. A* 1*a*, illum *A* 1c. *d*, eum *B* 1*a*. 2. d) *ita pr. m. A* 1*a*; vomiti *B* 2; vomituum *A* 1*a**; vomitu *rell.* e) motu *A* 1*a**. *B* 1*a*. 2. f) pro:::us *m. al. corr.* progresus *B* 1*a*.

1) *Ex hoc loco concludi licet, Lutetiam Parisiorum urbem Theuderico, qui a.* 603/4. *ipsam occupaverat (cf. Fred. IV,* 26*), paulo post ereptam esse.*

26. De susceptione Chagnerici[a] et Autharii et benedictione domus eorum ac prolis sacratione.

Deinde ad Meldensem[b] oppidum properat[c]. Quo[d] cum quidam vir nobilis Chagnericus[e] Theudeberti conviva[1], vir sapiens et[f] consiliis regiis[g] gratus et nobilitatis sapientia vallatus, inesset[h], his virum Dei miro gaudio recepit seque habere curam spondit[i], qualiter ad Theudeberti accederet[k] aulam; non esse[l] necesse alios comites e regio latere habere. Ad hoc enim aliorum differebat subsidium, ut vir[m] *Dei secum, quamdiu valeret, teneret et eius doctrina sua domus nobilitaretur. Benedixit ergo vir Dei domum eius, filiamque[n] illius[o] nomen[p] Burgundofara[q], quae infra[r] infantiae annis[s] erat, benedicens, Domino[t] vovit[u], de quo[v] postea in subsequentibus[w] narrabimus[x, 2]. *p. 100.

Progressusque[y] inde venit ad villam quendam[z] Vulciacum[3], quae supra amnem Matronam[a] sita est. Ibi receptus a quodam viro Autharium[b] nomen[c], cuius coniunx[d] Aiga[e] dicebatur; erantque[f] his[g] filii infra[h] infantiae annis[i] detenti[k], quos mater ad benedicendum viro Dei[l] obtulit. Videns ille matris fidem, infantulos sua benedictione sacravit, qui post, mox ut pubescere coeperunt, Chlotharii[m] regis[n] primum ac deinceps[o] Dago-

Cap. 26. A 1a. a. b. c. c*. d. 2. 2a. 3. 3*. B 1a. 2.*

Cap. 26. a) Channerici *A 1a (non A 1a*).* b) Meldinsen *A 1c. d* Meldelsem *m. al. corr.* Meldense *A 1a*; Meldelse *corr.* Meldense *A 1a*, et sic A 2. 3.* c) properabat *B 1a.* d) Qui *A 3 (non A 3*)*; quod *B 1a*; Cui *A 3'.* e) *corr.* Channericus *A 1a.* f) *om. A 2a.* g) regis *A 1a*. c*. 3.* h) (i. *om.*) his *B 1a*; i. his *om. B 2.* i) spopondit *A 1b. c. d. 3'. 3*. B 2.* k) acc. alam *pr. m. A 1a*; aulam acc. *A 3.* l) esset *A 1d (non A 1c).* m) *ita pr. m. B 1a*; virum *rell.* n) filiumque *A 1a, corr.* o) eius *A 3*; *om. A 3'.* p) *ita A 3*; nomine *A 3' cum rell.* q) *ita A 3*; Burgundofora *pr. m. A 1a*; Burchundofora *A 3'*; Burgundofaram *A 1b*; Burgundoforam *A 1a*. b*. c. d (e corr.). 2a. 3**; Burgundaforam *A 1c**; Burgundoferam *A 2*; Burgundofaram *rell.* r) *om. A 1b.* s) annos *A 1a*. 2. 3. 3' (non A 3*).* t) Dominum *pr. m. A 1a*.* u) vovet *pr. m. A 1a.* v) qua *A 2a. 3 et var. A 1c*.* w) subsequenti *B 1a.* x) narravimus *pr. m. A 1a*; libro *add. B 1a. 2.* y) *om.* que *A 2a.* z) quandam *A 1a*. b. c. d. 2a. 3.* a) Matrenam *A 1c. d. 2. 3*; Maternam *A 2a*; Matrona *B 1a. 2.* b) *ita A 3 et pr. m. B 1a*; Autharin *A 3'*; Autharico *A 1c**; Authario *A 3* cum rell.* c) *ita A 3*; nomine *A 3' cum rell.* d) *ita A 1b. 3' (pr. m.). 3*. B 1a et e corr. A 1a. a*. d*; coniux *rell.* e) Agia *A 1c. d. B 1a (m. al. suppl.)*; Aigra *A 3. 3'*; Agira *A 3*.* f) que *m. al. suppl. A 1a*; om. A 1b. c*.* g) *m. al. suppl. A 1a*; duo *add. A 3**; duo *pro* his *A 3. 3'.* h) *ita A 3*; intra *rell.* i) annos *A 1a*. b. 2. 3.* k) .X. (cim) *A 3 (non A 3'. 3*).* l) Deo *A 1a*.* m) *ita A 1b. 2. 3*; Chlodhari: *m. al. corr.* Chlodhario *A 1a*; Clotharii *A 2a. B 1a*; Chlothario *B 2*; Chlotario *A 1a* (pr. m.). d*; Clothario *A 1c. 3'. 3*.* n) *ita A 1b. 2. 3. B 1a*; regi: *A 1a*; regi *A 1a*. c. d. 3'. 3*. B 2.* o) deindeps *pr. m. A 1a.*

1) *Cf. Waitz, 'VG.' II, 1, p. 337[3]. Villa, ubi Chagnericus cum Leudegunde uxore habitabat, Pipimisiacus appellata duobus circiter milibus ab urbe Meldorum distabat; cf. infra II, 7.* 2) *Infra II,* 7. 11—22. 3) *Ussy (dép. Seine-et-Marne); cf. Longnon, 'Atlas' p.* 209.

berti[a] gratissimi[b] habiti; qui postquam saeculi gloria[c] fuerunt[d] inlustrati, anhelare coeperunt, ut per gloriam saeculi non carerent aeternam[e]. Quorum maior natu Ado[f] nomen[g] semet suis voluntatibus[h] abdicavit[i], postque[k] intra[l] Iorani[m. 1] saltus monasterium ex beati regula[n] Columbani construxit; iuniorque nomen[o] Dado[p. 2] intra Briegensem[q] saltum[3] supra fluviolum Resbacem[r. 4] ex supradicti viri regula monasterium construxit. Tanta in virum[s] Dei gratia redundavit[t], ut quoscumque sacravit[u], in boni cultus perseverantia dies suprema invenit[v]. Illud[w] oppido[x] iure dictum[y] sit, ut quos de industria monuit, gavisi sunt se postea inpunitatem meruisse, nec inmerito tanti viri fultus adminiculo[z] partae[a] gratiae potitus[b] est supplimentum[c], qui[d] eius doctrinis innexus[e], noluit ab[f] iustae vitae tramitem deviare[g].

Cap. 26. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 26. a) *ita A* 1*b*. 2. 3; Dagiberti *B* 1*a*; Dagoberto *A* 1*a*. *a**. *c*. *d*. 3′. 3*. *B* 2. b) sunt *add. h. l. A* 2*a*. *B* 1*a*. 2, *post* hab. *A* 1*a* (*m. al.*). *a**. *c*. *d*. 3* (*non A* 3. 3′). c) gloriam? *pr. m. A* 1*a*. d) fuerant *A* 1*b et m. al. A* 1*a* (?). e) (a)eterna *A* 1*a**. *c*. *d*. 2. 3 *et e corr. A* 1*a*. f) Adeus *A* 1*d*; Adeius *A* 1*c*. g) *ita A* 1*c*. 3; nomine *A* 1*c**. 3′ *cum rell.* h) *m. al. corr.* voluptatibus *A* 1*a*, *et sic A* 1*c*. *d*. 2. 3 (*non A* 2*a*). i) Deo dicavit *pro* a. *A* 1*b*. k) *ita A* 1*a**. *b*. *c*. 2. 3. 3′. *B* 1*a*. 2; post : : : : *m. al. corr.* postq. *A* 1*a*; postea *A* 3*. l) *om. A* 1*c*. m) *ita A* 2. *B* 1*a et pr. m. A* 2*a*; Iorani: *ras. s? A* 1*a*; Iurani *A* 1*a**. *b*. *c*. *d*. 3; Iuranni *B* 2; Ierani *A* 3′. 3*. n) C. r. *A* 1*c*. 2*a*. *B* 1*a*. 2 (*non A* 1*c**. 2). o) *ita A* 3; nomine *A* 3′. 3* *cum rell.* p) Dabo *A* 3 (*non A* 3*); Dadod *A* 3′. q) Briensem *A* 1*b* (*non A* 1*b**); Brigensem *A* 2; Briegnemsem *A* 2*a*. r) Respacem *B* 1*a*. s) *m. al. corr.* viro *A* 1*a*, *et sic A* 1*a**. *b*. *c*. *d*. 2. t) redundabit *m. al. corr.* redundabat *A* 1*a et sic A* 1*a**. u) *m. al. corr.* sacraret *A* 1*a et sic A* 1*a**. v) *m. al. corr.* invenisset *A* 1*a et sic A* 1*a**. w) Illo *pr. m. A* 1*a*; Illi *A* 1*a** *et m. al. A* 1*a*. x) oppidum *B* 1*a*. y) sit d. *A* 1*b*. z) adminiculum *B* 1*a*. a) parte *A* 1*a*; partim *A* 2*a*. b) potus *pr. m. A* 1*a**. 2; potius *A* 3 (*non A* 3′. 3*). c) supplemento *A* 1*b*. 2*a*; supplementu *B* 1*a*. d) qui ei eius *B* 1*a*. e) innexu *pr. m. A* 1*a*; innexibus *A* 2 (*non A* 2*a*). f) *ita A* 3; a — tramite *A* 3′. 3* *cum rell.* g) *om. A* 2 (*non A* 2*a*).

1) *Potius* Iotrensis; *agitur enim de monasterio virginum, quod olim Iotrus vocabatur, hodie Jouarre (dép. Seine-et-Marne).* 2) *Dado a.* 632/9. *referendarius Dagoberti regis religiosissimus (cf. Fred. IV,* 78*) Audoeni nomine ex a.* 641. *sedem Rothomagensem occupabat. Habebat alterum fratrem Radonem nomine, sicut ex chartis genuinis colligitur, licet Ionas ipsum omnino ignorasse videatur.* 3) *La Brie.* 4) *Rebais (dép. Seine-et-Marne) monasterium ad rivum situm, qui hodie Ravoireau appellatur, affluens Morin maioris fl., a tribus fratribus communi labore constructum erat, sicut e privilegio Dagoberti a.* 635. *vel* 636. *dato colligi licet (Pertz, Dipl. I,* 16*):* Dado referendarius noster eiusque germani Ado et Rado monasterium Ierusalem in honore sancti Petri et Pauli et sancti Antonii, quod vulgo appellatur Resbacis, in Meldensi territorio situm — — construxerunt. *Neque Columbani regula sola ibi valebat, sed ipsa coniuncta cum Benedicti.*

*27. De susceptione Theudeberti et Brigantiae sessione gentiumque correptione[a] et adventu[b] alitum et[c] divisione pomorum et angeli per visum monitum[d]. *p. 101.

Exinde[e] ad Theudebertum venit; quem cum Theudebertus vidisset, ovans suis sedibus recepit. Iam enim multi fratrum post eum ex Luxovio venerant, quos[f] velut ex hostium preda recipiebat[g]. Pollicitusque est Theudebertus se repperire[h] intra suos terminos loca venusta et famuli[i] Dei ad[k] omni[l] oportunitate congrua proximasque ad predicandum nationes undique haberi. Ad haec: 'Si'[m], inquit vir Dei, 'pollicitationis[n] tuae adminiculum preberis[o], et vademonio[p] falsitatis noxa non opponeretur[q], quantisper[r] se moraturum ac probaturum, si in cordibus gentium[1] vicinarum fidem serere valeat[s]'. Dedit ergo rex[t] optionem, quamcumque[u] in partem voluisset, experimento quereret[v] locum, qui sibi et suis placuisset[w]; inquisitumque[x] locum, quem favor omnium reddebat[y] laudabilem, intra Germaniae terminos, Reno[z] tamen vicina[a], oppidum olim dirutum quem[b] Bricantias[c, 2] nuncupabant[d]. Sed quid tunc vir[e] Dei, dum per Reni alveum navigaret, actum[f] sit, non[g] est silendum.

Cap. 27. A 1a. a. b. c. c*. d. 2. 2a. 3. 3*. B 1a. 2.*

Cap. 27. a) correctione *A 2 (non A 2a).* b) *om. A 2a.* c) *verba* De divisione — per visi monitu *infra p.* 214, 13, *ante verba* Eo itaque in t. *praescripta sunt B 1a.* d) *corr.* monitu *A 1a, et sic A 1a*. d. 2. B 1a.* e) Exin *B 1a.* f) Quo *pr. m. A 1a*; ille *add. A 3.* g) suscepiebat *pr. m. A 1a.* h) rep(p)eriri *A 1c. d. 2.* i) *ita recte A 2 (v. supra p. 170, 6);* famulo *A 1c. d. 2a*; famulis *rell. (e corr.* famulus *A 1b).* k) ab *B 1a.* l) *ita A 1a (pr. m.). B 1a*; omnem oportunitatem *rell.* m) *ita A 1b. c. 2. 3*; si *m. al. post* Dei *suppl. A 1a*; i. v. D.: Si *A 1a**; vir D. i.: Si (So *B 1a*) *B 1a. 2.* n) pollitacionis *A 1b.* o) preberes *A 1a*. c. 2*; preberet *A 1b*; prebueris *A 3. B 2.* p) ademonio *A 2*; a daemonio *A 2a.* q) opponetur *A 1b.* r) quantis(per me *m. al. in ras. maiore*) mor. (promitto *m. al. add.*) ac *A 1a et sic pr. m. A 1a**; per *om. A 3*; se *om. A 2 (non A 2a).* s) valea: *m. al. corr.* valeam *A 1a et sic A 1a*.* t) *m. al. suppl. A 1a.* u) *ita A 3. 3';* quamcumque in parte *B 1a. 2*; quacumque in parte *A 3* cum rell.* v) quaerere *B 1a. 2.* w) placuisse *pr. m. A 1a.* x) que *m. al. suppl. A 1a.* y) reddebatur *A 1b.* z) (Rheno ta *m. al. in ras.*)men *A 1a*; Rhen. *semper A 1a*. b. c. d. 2. 3. 3' (non A 1c*. 3*).* a) *ita A 1d et pr. m. A 1a*; vicinum *A 1a*. b. c. 2. 3*; vicino *B 1a. 2.* b) qu(od *m. al. in ras.*) *A 1a, et sic pr. m. A 1a*. c. 2a (non A 1d. 2).* c) *m. al. corr.* Breg. *A 1a, et sic A 1b et pr. m. A 1a*. b**; Brigantias *A 2a*; Brancias *A 1c*; Briantias *A 2 et pr. m. A 1d*; Bricantia *A 3. 3'*; Brigantia *A 3*.* d) nucupabant *B 1a.* e) *ita pr. m. A 1a cum A 1c*. d. 2a. 3. B 1a*; viro *A 1a*. c*; a viro *A 1b. 2*; per virum *B 2.* f) egerit *pro* a. sit *A 3.* g) *ita A 3. B 1a. 2*; s. non est *rell.*

1) *Columbanus apud Namnetes constitutus, epistula ad fratres Luxovienses data, ipse testatus est, sibi desiderium fuisse gentes visitandi; cf. MG. Ep. III,* 167. 2) *Hodie Bregenz oppidum Vindeliciae antiquum, quod viam militarem tangebat ex Pannoniis in Gallias tendentem; cf. It. Antonini n.* 237.

Dum quodam[a] die per Reni alveum, ut diximus, scafa[b] veherentur[c], ad urbem quam Mogontiacum[d. 1] veteres[e] appellarunt perveniunt[f]. Quo cum venisset[g], remigeri, qui in comitatu viri Dei a rege directi fuerant, viro Dei aiunt se habere amicos in urbe, qui necessarios sumptus[h] preberent; iam enim defecerant itenere longo stipendia sumptuum. Quibus vir Dei ait: 'Ite'. Qui cum abissent, nihil reppererunt[i]. Reversique ac[k] a viro Dei interrogati, respondent se[k*] nullatenus inpetrare ab amicis aliquid[l] potuisse. Ad haec ille: 'Sinite me[m]', inquit, 'paulolum ad meum abire amicum'. Mirantibus illis, unde huic[n] illo[o] in loco, quo ante non fuerat, amicum[p] habere[q], progressus ille ad ecclesiam pergit[r]; qua[s] ingressus, pavimento inherens longe[t] orationis protractione suum Dominum, pietatis postulat *auctorem[u]. Nec mora, episcopus[2] urbis illius domo[v] progressus ad ecclesiam venit, reppertumque beatum Columbanum, sciscitatur, quis[w] sit. At ille fatetur se[x] peregrinum esse. Cui ille: 'Si', inquit, 'necesse est sumptuum[y] copiam[z] capere, propera domi[a], et quantum necesse[b] fuerit, tecum[c] defer'. At ille[d] cum gratias simul conditori qui inspiraverat ac[e] illi[f] qui optatam necessitatis copiam offerebat[g] referret[h], adtentius ille cogit ac[i] imperat, ut omnia[k] oportuna sumat; puerosque festinos[l] ad navem

*p. 102.

Cap. 27. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 27. a) D. quadam d. *A* 1*c*. *d*; Q. (Quadam *A* 3*) die dum *A* 2*a*. 3. 3'. 3*. b) scafam *B* 1*a*. 2. c) veheretur *A* 1*b*. *c*. *d*. 3. 3' *(ubi sc. deest)*; navigaret *pro verbis* ut d., s. v. *A* 3*. d) *ita A* 1*a**. *b*; M(ag *m. al. in ras.*)ontiacum *A* 1*a*; Moguntiacum *A* 1*b**. 3; Moguneiacum *A* 3'. *B* 1*a*; Magontiacum *B* 2; Mosuntiacum *A* 1*c (m. al. superscr.* vel Mogontiacum). *c**. *d*; Mosontiacum *A* 2*a*; Mosonuacum *A* 3*; Mogontiam *A* 2. e) v(eteres *m. al. in ras.*) *A* 1*a*. f) perven(iunt *m. al. in ras.*) *A* 1*a*. g) *ita A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. 2; venisset *pr. m. corr.* venissent *A* 3, *et sic A* 3'. 3*. *B* 1*a*; pervenissent *B* 2. h) sumptos *pr. m. A* 1*a*. i) invenerunt *B* 1*a*. 2. k) *ita A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. 2*a*. 3; et *B* 1*a*. 2; *om. A* 2. 3'. 3*. k*) si *A* 1*b*. l) *m. al. add. A* 1*a*; aliqui quid p. *A* 1*b (non A* 1*b*)*; aliquo p. *A* 2. m) *ita A* 1*a*. *a**. *b*. 2; i. me *rell.* n) hic *A* 1*a**; hunc *A* 2*a*; *om. A* 1*c*. *d*. o) l. in illo *A* 1*c*. *d*. p) se *add. B* 1*a*. 2. q) *m. al. corr.* haberet *A* 1*a*. *d*, *et ita A* 1*a**. *c*. 2*a*. 3*; dicebat *add. B* 1*a*. 2. r) *om. A* 1*b*. s) *m. al. corr.* quam *A* 1*a*, *et sic A* 1*b*. *c*. *d*. 2*a (non A* 1*a*)*; qui *A* 2. 3; qui *corr.* qua *B* 2. t) longa *A* 3. u) : : turem *m. al. corr.* auctorem *A* 1*a*. v) domu (domum *B* 2) egressus *B* 1*a*. 2; *haec om. versu exeunte A* 2*a*. w) qui *B* 1*a*. x) *om. A* 2 *(non A* 2*a)*. y) sumptum *A* 1*b*. z) copia *B* 1*a*. a) domum *A* 1*a**. b) necesse : (*ras.* e) *A* 1*a*. c) *versu exeunte om. A* 1*c (non A* 1*c*)*. d) ille cum *m. al. in ras. A* 1*a*; ille tum *B* 1*a*. 2. e) et *B* 1*a*. 2. f) ille *pr. m. A* 1*a*. g) efferebat *A* 1*b*. h) refert. Et a. *B* 1*a*. 2. i) cogit : : (*m. al. corr.* cogit ac) i. *A* 1*a*; cogitat (qui *add. A* 1*c*. *d*) i. *A* 1*b*. *c*. *d*; cogit atque i. *A* 2. k) omni *B* 1*a*. l) festino *A* 1*a*. *a**; festinas *corr.* festinos *A* 2; festin(u *m. al. in litura*)s *A* 2*a*.

1) *Ita re vera veteres nomen scribebant; cf. d'Arbois de Jubainville, 'Recherches sur l'origine de la propriété foncière' p.* 417. 2) *'Lesio Mogancensis urbis episcopus' Fred. IV*, 38.

ipse dirigit, ut omnes veniant praeter[a] custode[b] uno dimisso, et queque[c] velint[d], secum deportent. Quod ne[e] cui[f] casu evenisse videatur, nam solitus erat[g] postea hisdem episcopus protestari, numquam se antea[h] sic adtonitum in tribuendo[i] necessaria fuisse et se absque alia oportunitate ad[k] beati Columbani meritum divina monitione[l] ad ecclesiam venisse[m].

Ad destinatum deinde perveniunt locum[1]. Quem peragrans vir Dei non suis placere animis aiet[n], sed tamen ob fidem in gentibus serendam inibi paulisper moraturum se spondit[o]. Sunt etenim[p] inibi[q] vicinae nationes Suaevorum[r]. Quo cum moraretur[s] et inter habitatores loci illius progrederetur, repperit eos sacrificium profanum litare[t] velle, vasque magnum, quem[u] vulgo cupam[v] vocant, qui[w] XX modia[x] amplius minusve[y] capiebat, cervisa[z] plenum in medio[2] positum[a]. Ad quem[b] vir Dei accessit sciscitaturque, quid de illo fieri vellint[c]. Illi aiunt se Deo suo Vodano[d] nomine, quem[e] Mercurium[3], ut[f] alii aiunt, autumant[g], velle litare[h]. Ille pestiferum opus audiens, vas[i] insufflat, miroque modo[k] vas cum[l] fragore dissolvitur et per frustra[m] dividitur, visque[n] rapida cum ligore[o] cervisae prorumpit;

Cap. 27. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 27. a) tantum *m. al. in litura A* 1*a**. b) custodem unum dimissum *A* 1*c*. *d*. 3*. *B* 1*a*. 2. c) quaecumque *A* 3. *B* 2 *et pr. m. A* 2 *(non A* 2*a)*. d) *ita A* 1*c*. *d*. 3; vellent *rell.* e) n(e cui casu *m. al. in ras.*) *A* 1*a*. f) hoc *add. B* 1*a*. 2. g) *m. al. in ras. A* 1*a*. h) ante: *pr. m. A* 1*a*; *om. A* 3 *(non A* 3′. 3**)*. i) tribuendum *B* 1*a*. k) ob *A* 1*c*. *d*. l) ad(m)monit(c)ione *A* 1*c*. *d*. 2. 3*. m) venis *pr. m. A* 1*a*. n) *ita pr. m. A* 1*a*; ait *rell.* o) spondet *A* 1*b*. 3; spopondit *A* 1*c*. *d*. 3′. 3*. p) enim *B* 1*a*. 2. q) ibi *A* 1*d*. 3 *(non A* 1*c*. 3′. 3**)*. r) Suev. *A* 1*a**. *c*. *d*. 2. 3. *B* 2. s) moreretur *pr. m. A* 2. t) l: : ta: : *pr. m. A* 1*a*. u) *m. al. corr.* quod *A* 1*a*, *et sic A* 1*a**. *c*. *d*. 2*a*. 3; qui *pr. m. A* 2. v) *m. al. corr.* cubam *A* 1*a et sic A* 1*a**; copam *A* 3′, *corr.*; culpam *A* 1*c (pr. m.)*. *c**. w) quod *A* 1*a**. *c*. *d*. 2. 3′. 3* *et m. al. A* 1*a*. x) modios *A* 1*b*. 2. y) ve *eras. A* 1*a*, *m. al. suppl. A* 1*a**. z) cervisia *A* 1*c (non A* 1*c**. *d)*; cervisam *B* 1*a*. a) positus *B* 1*a*; erat *add. B* 1*a*. 2. b) quod *A* 1*a**. *c*. *d*. 2. 3 *et m. al. A* 1*a*. c) *ita pr. m. A* 1*a*; vellent *rell.* d) *ita A* 1*a** *cum rell.*; Vadono n. *A* 1*a*; Wodano n. *A* 1*b*. *c*. *d*; Vodano, *om.* n. *A* 2*a*; Woda n. *A* 2. e) quem — autumant *om. A* 3. f) (ut *om.*) alii aiunt *(bis scr., sed postea corr.)* aut. *A* 2; (ut alii aiunt *om.*) vocant *A* 2*a*. g) ee (? = esse) *add., sed eras. A* 1*a*. h) litari *A* 3. i) *ita A* 1*a**. *b*. *c*. 2*a*. *B* 1*a*; vas: : : insufflat *A* 1*a*; vasi insufflat *A* 2; vas sufflat *A* 3; vas eminus sufflat *B* 2 *cum Mab.* k) *om. A* 1*a (versu exeunte)*. *a**. l) *om. A* 2*a*. m) *ita A* 1*b (pr. m.)*. 2. *B* 2; frusta *A* 1*a*. *a**. *c*. *d*. 2*a*. 3. *B* 1*a*. n) visque r. (rabida *A* 1*c*. *d*. 2; rapidam *B* 2) *A* 1*c*. *d*. 2. 3. *B* 1*a*. 2; vasque rapide (rapid: : *m. al. corr.* rapido *A* 1*a et sic A* 1*a**) *A* 1*a*. *a**. *b*. o) *ita B* 1*a*; licore *pr. m. A* 1*a*; liquore *A* 1*a**. *b*. *c*. *d*. 2*a*. 3. *B* 2; aliquorē *pr. m. A* 2.

1) *Scilicet Brigantiam.* 2) *Miraculum persimile S. Vedasti idem auctor attribuit; cf. SS. R. Merov. III, p.* 410. 3) *Cf. Pauli Hist. Langob. I, c.* 9: Wotan sane, quem adiecta littera Godan dixerunt, ipse est qui apud Romanos Mercurius dicitur et ab universis Germaniae gentibus ut deus adoratur. *De hoc Suevorum sacrificio v. J. Grimm, 'Deutsche Mythologie' I,* 46[4]; *cf. p.* 110. 111.

manifesteque[a] datur intellegi diabolum in eo vase fuisse[b] occultatum, qui per[c] profanum ligorem[d] caperet animas sacrificantum[e]. Videntes barbari, stupefacti aiunt magnum virum Dei habere anhelitum, qui sic possit[f] dissolvere vas ligaminibus munitum; castigatusque[g] euangelicis dictis, ut ab his segregarentur sacrificiis, domibus redire imperat. Multique eorum tunc per beati viri suasum[h] vel doctrinam ad Christi fidem conversi, baptismum[i] sunt consecuti; aliosque[k], quos iam *lavacro ablutus[l] error detinebat profanus, ad cultum euangelicae doctrinae[m] monitis suis ut bonus pastor ecclesiae sinibus reducebat[1].

*p. 103.

Eo[n] itaque[o] in tempore Theudericus atque Brunichildis non solum adversum[p] Columbanum insaniebant[q], verum etiam et[r] contra sanctissimum Desiderium Viennensis urbis episcopum adversabantur[s]. Quem primo[t] exilio damnatum multis[u] iniuriis adfligere nitebantur[v], ad[w] postremum vero glorioso[x] martyrio coronarunt[y]; cuius gesta[2] scripta habentur, quibus et quantis adversitatibus gloriosus[z] apud Dominum[a] meruit[b] habere triumphos.

Vagante[c] itaque Columbano cum suis poenes Bregantiam[d] urbem, durae[e] ęgestatis tempus obvenit[f]; sed

Cap. 27. A 1a. a. b. c. c*. d. 2. 2a. 3. 3*. B 1a. 2.*

Cap. 27. a) que *om. A 3.* b) fuiesse *pr. m. A 1b; om. A 2a.* c) *m. al. in ras. A 1a.* d) *ita B 1a;* liquorem *rell.* e) *ita A 1a. a*. b. 2a. 3. B 1a;* sacrificantium *rell.* f) posset *A 1b.* g) *ita B 1a;* castigatosque *rell.* h) suasu ac doctrina *B 1a. 2.* i) baptismi sunt gratiam consecuti *B 1a. 2.* k) alios quoque iam *B 1a. 2.* l) *ita pr. m. A 1a;* quos *add. B 1a. 2.* m) *m. al. suppl. B 1a.* n) De divisione — monitu *praescr. sunt B 1a (v. supra); capitis novi vestigia etiam in A 1a* (ubi* cap̄ *in mg. add.). 3. 3'. 3* deprehenduntur.* o) *superscr. A 1a*.* p) adversus *A 1a*. 3.* q) insaniabant *A 1c* et pr. m. A 1a.* r) *om. A 1c. 3*.* s) aversabantur *A 1a*;* adversebantur *pr. m. A 2 (non A 2a).* t) primum *A 1c. d.* u) multi(s *postea add.) A 1a.* v) nitabantur *pr. m. A 1a.* w) Ad postremu *pr. m. A 1a;* At postremo *B 1a.* x) *m. al. suppl. B 1a.* y) coronaverunt *A 1a* (pr. m.). c. 2a. 3* (non A 1c*);* coronare *A 3. 3'.* z) *ita pr. m. A 1a;* glorios *A 1b; om. A 3;* gloriosos *A 1b*. 3'. 3* cum rell.* a) Deum *A 2. 3'. 3* (non A 2a. 3).* b) merui *pr. m. A 1a; om. A 3. 3';* h. m. *A 1a** (m. *superscr.). 3*;* haberet *A 3'.* c) :agante *m. al. corr.* Vagante *A 1a;* Vacante:, *ras.* s *A 1a*;* Vacante *A 2.* d) *ita A 1b;* Pregantiam *m. al. corr.* Brig. *A 1a;* Brigatiam *A 2;* Bricantiam *A 3. 3';* Brigantiam *A 2a. 3* cum rell.* e) *ita A 1c. 2. B 1a. 2;* duram *m. al. corr.* durum *A 1a, et sic A 1a*. b;* dirae *A 3.* f) evenit *A 3.*

1) *Cf. Poenitentiale Columbani B 24 (ed. Seebass, 'Zeitschr. für Kirchengesch.' XIV, p. 446):* Si quis autem laicus manducaverit aut biberit iuxta fana, si per ignorantiam fecerit, promittat deinceps, quod numquam reiteret et XL diebus in pane et aqua peniteat. Si vero per contemptum hoc fecerit, id est postquam sacerdos illi praedicavit, quod sacrilegium hoc erat, et postea mensae daemoniorum communicaverit, si gulae tantum vitio hoc fecerit aut repetierit, III quadragesimis in pane et aqua peniteat; si vero cultu daemonum aut honore simulacrorum hoc fecerit, III annis paeniteat. 2) *V. Desiderii auctore Sisebuto Ionae praesto erat; cf. SS. R. Merov. III, p. 625.*

quamvis[a] alimonia[b] deessent, manebat intemerata atque inconcussa fides, quae[c] necessaria apud Dominum impetraret. Cumque iam tridui[d] ieiunio[e] fessa corpora[f] referrent, evenit tanta copia alitum, velut[g] Israhelitarum[h] castra coturnix olim[i] operuit[k], ita ut omnem paginam[l.1] loci illius alitum multitudo obpleret[m]. Intellexit vir Dei, suam suorumque[n] ob necessitatem has dapes terrae diffundi nec prorsus alibi obvenire preter eo quo ipse moraretur in loco. Iubet suos[o] prius grates[p] laudesque rependere[q] conditori sicque alitum[r] dapes capere. Erat[s] mirum et stupendum miraculum: capiebantur aves, prout patris[t] imperium urguebat, nec abscedere pennigera fuga nitebantur. Mansit ergo alitum manna per triduum defusa[u]. Quarto deinde die quidam pontifex ex[v] vicinis urbibus frumenti copiam[w], divina monitus adspiratione, beato[x] Columbano direxit; sed mox omnipotens[y], qui penuriam patientibus aligeros prebuerat cibos, ut farris adeps advenit, alitum falangas imperavit[z] abire. Nam Eusthasium[a] hoc[b] cognovimus referentem, qui eo tempore inter reliquos sub viri Dei oboedientia ibidem[c] tenebatur adnexus, quod nullus[d] ea[e] fuerit in caterva, qui ante[f] talium genera alitum se vidisse referret; et tanta[g] sapor in cibo aderat, ut regias[h] vinceret dapes. O mirum divinae potentiae donum! Quando terrenae dapes[i] cultoribus Christi desunt, tunc demum caelestia tribuuntur, sicut[k] de Israhel[l] dictum est: **Panem caeli dedit eis;* cum autem terrenae opes[m] subvenirent[n], tunc grates[o] amoventur inlatae.

cf. Num. 11, 31.

*p. 104. Ps. 77, 24.

Cap. 27. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 27. a) quam(vis *m. al. add.*) *A* 1*a*; quantis *A* 1*b* *(non A* 1*b*)*. b) alimoni(a)e *A* 1*b*. 2. 3*. *B* 2 *et m. al. A* 1*a*; alimenta *A* 1*b**. c) q : *m. al. corr.* quae *A* 1*a*. d) triduo *A* 1*c*. *d*. 2. 3*. e) ieiunii *A* 1*a** *(pr. m.)*. *B* 1*a*; ieiuni *B* 2; *versu exeunte om. A* 2*a*. f) corpo referrent *m. al. corr.* corpora ferrent *A* 1*a et sic A* 1*a**. g) veluti *B* 1*a*. 2; cum *add. A* 1*c*. *d*. h) Israelitarum *B* 1*a*. i) *om. A* 1*c*. *d*. k) operuerat *B* 1*a*. 2. l) com(n)paginem *A* 1*c*. *d*. 3*. m) suppleret *B* 1*a*. 2. n) que *om. A* 3 *(non A* 3′. 3**)*. o) p. s. *A* 3. p) gratias *A* 1*c*. *d*. 2. q) referre *A* 3. r) d. a. *A* 1*b*. s) enim *add. A* 3. t) patro *pr. m. A* 1*a*. u) *ita pr. m. A* 1*a*; diffusum *A* 3; diffusa *A* 3′. 3* *cum rell.* v) e *A* 3. w) copia *B* 1*a*. x) ad beatum Columbanum *B* 1*a*. 2. y) Deus *add. B* 1*a*. 2. z) abire iubet *B* 1*a*. 2. a) *ita A* 3. *B* 1*a*; Eustasio — referente (referentem *pr. m. A* 1*a**) *A* 1*a**. *c*. *d*. 2. 3′. 3*; Eustasium — referentem *rell.* b) haec *A* 3. c) inibi detinebatur *A* 3. d) null(us *in ras.*) *B* 1*a*. e) *om. A* 1*c*. *d*. 2. 3. f) antea *A* 3. g) : anta *m. al. corr.* tantus *A* 1*a*, *et sic A* 1*a**. *b*. *c*. 2. 3 *(non A* 1*d)*. h) regius *A* 1*a*, *corr.* i) dape : *m. al. corr.* dapes *A* 1*a*. k) Sic *A* 1*a**. l) Israel *A* 1*b*; Isrł *A* 1*a**. *b**. *c*. 2. 3. *B* 1*a*; Israheltico populo *B* 2. m) opus *A* 1*a*, *corr.* n) *ita A* 1*b*. 2. 3 *et pr. m. A* 1*a*; subvenerint *A* 1*a**. 2*a*. 3′. 3* *cum rell.* o) *ita A* 1*a*; : : grates, *ras.* de *A* 1*a**; gratis *A* 1*b*. *c*. *d*. 2. 3; dapes *B* 1*a*. 2.

1) *I. q. area.*

Ipso[a] itaque in[b] tempore, cum sub quodam scopulo inter[c] vasta heremi ieiunio corpus conficeret[d] et nihil aliud praeter[e] ruris poma, quorum superius[f, 1] fecimus mentionem, in cibos caperet, venit adsueta abdite[g] voracitatis fera ursus coepitque[h] necessarius[i] delambere cibos ac passim[k] poma ore detrahere. Cumque hora refectionis advenisset, Chagnoaldum[l, 2] ministrum direxit, ut consuetam[m] mensuram pomorum deferret. Qui cum abisset, ursum inter ruris[n] fructices[o] rubusque[p] pervagare[q] perspexit[r] ac poma lambendo[s] carpere. Festinus redit patrique indicat; ille imperat[t], ut eat partemque fructicum[u] in cibos[v] fere dimittat aliamque partem sibi reservare[w] iubet. Abiit namque Chagnoaldus[x] ac iussa patris implevit divisitque virga fructices[y] rubusque[z], quae[a] poma ferebant, et partem suam iuxta viri Dei imperium ait[b] ut fera comedat aliamque[c] partem in usus viri Dei reservet. Mira in fera oboedientia! Nequaquam ex prohibita sibi parte ausa est carpere[d] cibos, sed in segregata[e], permissa sibi fructicum[f] parte tantummodo pabula requisivit, quoadusque vir Dei eo[g] in loco commoravit[h].

Interea[i] cogitatio in mentem[k] ruit, ut Venetiorum[l, 3] qui et[m] Sclavi[n] dicuntur terminos adiret caecas-

Cap. 27. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 27. a) cap̄ *in marg. add.* *A* 1*a**. b) *ita* *A* 3. 3′. 3* *(cf. supra p.* 214, 13*)*; *om. rell.* c) in(ter *m. al. superscr.*) *A* 1*a**; intra *A* 3. d) afficeret *B* 2; aficeret *B* 1*a*. e) proter *A* 1*b*. f) *om.* *A* 2*a*. g) additae *A* 1*c*. *d*. h) que *m. al. suppl.* *A* 1*a**, *om.* *A* 2. *B* 1*a* *(non* *A* 2*a)*. i) necesarius *pr. m.* *A* 1*a*; necessarios *rell.* k) pa : sim *pr. m. corr.* passim *A* 1*a*. l) *ita* *A* 1*a** *cum rell.*; Chagno : aldum *(ras.* h *vel* b*) m. al. corr.* Magnoaldum *A* 1*a*, *et sic* *A* 1*a***. *b**. m) consueta *B* 1*a*. n) *ita* *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *d*. 2*a*. 3′. 3*; inter rores *A* 3; intruris *A* 2; inter densa *B* 1*a*. *b*; inter densos *B* 2. o) *ita pr. m.* *A* 1*a* *et* e *corr.* *A* 2 *(non* *A* 2*a)*. p) *ita* *A* 1*a* *(pr. m.)*. *B* 1*a*; rubosque *A* 1*a**. *b**. *c*. *d*. 2. 3. *B* 2; rubesque *A* 1*b*. q) *ita* *A* 1*a**. *c*. *d*. 3′. 3*. *B* 1*a*. 2; pervacare *pr. m.* *A* 1*a*; pervagari *A* 1*b*. 2. 3. r) prospexit *A* 1*b*; conspexit *A* 2*a*. s) lambiendo *A* 1*b*. t) ut eat i. *A* 1*c*. u) *ita* *A* 2; fruticum *A* 2*a* *cum rell.* v) cibo *A* 1*b*. w) reservari *A* 1*a**. *b*. *c*. *d*. 2. 3*. x) *m. al. corr.* Magnoaldus *A* 1*a*, *et sic* *A* 1*a***. *b** *(non* *A* 1*a***)*. y) *ita h. l.* *B* 1*a*. z) *ita pr. m.* *A* 1*a*. a) qui *A* 1*b*. 2. *B* 2 *(non* *A* 2*a)*. b) *ita* *A* 1*a**. *b*. *c*. 2. 3; : ait *A* 1*a*; aiebat *B* 1*a*. 2. c) *ita* *A* 1*a**. *d* *cum rell.*; que *m. al. suppl.* *A* 1*a*; *om.* *A* 1*c*. d) *ita* *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *d*. 2; capere *rell.* e) *ita* *A* 3′ *cum rell.*; segregata : *(ras.* e*)* *A* 1*a*; segregato *A* 1*c*. 3*; segregatos *A* 1*d*; segregata et *B* 2; girata *A* 3. f) *ita h. l.* *B* 1*a*. g) in eo *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *d*. 2. 3. h) commoratus est *A* 2. 3′. 3*. i) cap̄ *in marg. add.* *A* 1*a**. k) mente *A* 1*a**. l) Veneticorum *A* 1*a*. *a**; Viniciorum *B* 1*a*; viciniora *B* 2. m) et *om.* *A* 2; quia S. *A* 1*c*. *d*. n) Slavi *corr.* Sleavi *A* 1*b* *(non* *A* 1*b***)*.

1) *Poma illa parvula, quae eremus ferebat, supra c.* 9. *bullugae appellantur.* 2) *V. supra p.* 185, *n.* 1. 3) *Sclavi cognomento Winedi Fredegario IV,* 48, *teste Samonem negotiatorem Francum regem sibi postea elegerunt. Bonifatii aevo ad Saale fl. et ultra eum progressi in Thuringia sedes tenebant, 'christianorum terram' inhabitantes; cf. Zachariae ep. a.* 751 *(MG. Ep. III, p.* 372*)*; *R. Schottin, 'Die Slaven in Thüringen' ('Progr. d. Gymn. zu Bautzen'* 1884, *p.* 23*)*.

que mentes euangelica[a] luce lustraret ac ab origine per avia[b] oberrantibus[c] veritatis viam[d] panderet. Cumque haec[e] votis patrandum inesset[f], angelus Domini per visum apparuit, parvoque ambitu, velut paginali[1] solent[g] stilo[h] orbis[i] discribere[k] circulum, mundi conpagem[l] monstravit[m]. 'Cernis', inquit, 'quod maneat totus orbis desertus. Perge dextra levaque, qua eligis[n], ut labores[o] tui fructus[p] comedas'. Intellexit ergo ille, non esse gentis illius in promptu fidei profectus[q], quievitque[r] in[s] loco, donec aditus ad Italiam viam panderet.

28[a]. De bello regum et revelatione viri Dei et Theudeberti proditione[b].

Interea inter[c] Theudericum Theudebertumque[d] lis firmatur, ac quisque adversus fratrem usque ad internitionem desevit, utrisque gentium robore superbientibus. *Inter quae[e] vir Dei ad Theudebertum accedit eumque suadet[f], ut coepte arrogantiae supercilium deponeret seque clericum faceret, et in[g] ecclesia positus, sacre subderetur religione[h], nec[i] simul cum damna[k] presentis regni[l] aeternae pateretur vitae[m] dispendia. Quod et regi[n] et omnibus circumadstantibus ridiculum excitat,

*p. 105.

Capp. 27. 28. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*, *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 27. a) m. ei angelica *A* 1*b*. b) *ita A* 1*b*. 3. *B* 1*a*. 2; via *A* 1*a* (*pr. m.*). *c*. *d*. 2; *m. al. corr.* devia *A* 1*a et sic A* 1*a**. c) errantibus *B* 1*a*. 2. d) *om. A* 1*b*. e) h : : *m. al. corr.* hoc *A* 1*a*, *et sic A* 1*a**. *c* (*non A* 1*c**). f) *in litura A* 2*a*; invenisset *A* 2. g) solet *B* 1*a*. 2. h) folio *A* 1*c*. *d*. 2 *et m. al. A* 2*a*; filio *pr. m. A* 2*a*. i) urbis *A* 3. k) *ita A* 1*a*, *a**; discrebere *A* 1*b*; describere *A* 1*b**. *c*. *d*. 2. 3; discribi *B* 1*a*; describi *B* 2. l) conpage *B* 2; compage *B* 1*a*. m) mostravit *A* 1*b*. n) *ita A* 2*a*. 3′. 3* *cum rell.*; quae legis *A* 2. 3; qua legis *B* 1*a*. o) fr. tui laboris *A* 3. p) fructum *A* 2 (*non A* 2*a*); fructos *B* 1*a*. q) *ita A* 2*a*. 3′. 3* *cum rell.*; perfectus *A* 2; profectum *A* 3. *B* 1*a*. 2. r) que *om. A* 2*a*. s) illo *add. A* 3.

Cap. 28. a) *et numerus et omnia praeter verba* De bello *hic desunt, sed praescriptio integra ante c.* 29. *transposita est A* 2*a*. b) perditione *B* 1*a*; protectione *A* 4*a* (*v. cap. insequens*). c) in(ter *m. al. suppl.*) *A* 1*a*. d) Theudebertum qualis *A* 2 (*non A* 2*a*); et Theodebertum (Theodob. *A* 3) l. *A* 3. 3′. 3*. e) *ita recte A* 1*a**. *c*. *d*. 2*a*; quae *om. A* 1*b*; Interque *A* 1*c** *cum rell.*; *cf. II*, 15: inter quae (*i. e. interea*) postulat. f) suadit *A* 3*. g) *om. A* 2. *B* 1*a* (*non A* 2*a*). h) *ita A* 2; religion(i *m. al. in ras.*) *A* 1*a*; religioni *rell.* i) *ita A* 1*a**. 2*a et pr. m. A* 1*a*. *d*; ne *rell.* k) damno *A* 1*a**. *c*. *d*. 2. 3. l) *om. A* 3 (*non A* 3*); vitae *pro* r. *A* 3′. 3′*. 3*. m) vita : *m. al. corr.* vitae *A* 1*a*; d. v. *A* 3. 3′ (*non A* 3′*); v. *h. l. om. A* 3*. n) regi : *A* 1*a*.

1) Paginalis stilus *pro epistulari stilo accepit Ennodius XLVIII (ed. Vogel p.* 48), *Ionas vero ad brevitatem elocutionem rettulit; cf. Hieronymi commentariolos in Psalmos, prol. (Anecd. Maredsolana ed. G. Morin III*, 1, *p.* 2): quod solent ii facere, qui in brevi tabella terrarum et urbium situs pingunt et latissimas regiones in modico spatio conantur ostendere, *et q. s.*

aientes[a], se numquam audisse, Mervengum[b], in regno[c] sublimatum[d], voluntarium clericum fuisse. Detestantibus ergo omnibus, beatus Columba[e] ait: 'Si voluntarius nullatenus clericatus[f] honorem sumat[g], in brevi invitus clericus existat[h]'. His ergo dictis[i], vir Dei ad cellolam remeat, moxque prophetici dicti[k] eventum res non diu dilata adfirmat.

Nec mora, Theudericus Theudebertum ad bellum ciet et propter **Tullum**[l] **devictum fugat**[1]. **Postque**[m], collecto robore exercitus, persequitur, similique modo gentium[2] multorum[n] Theudebertus robore vallatus[o], ad Tulbiacensem[p] castrum pugnaturus occurrit[q]. Ibi, praelio inito, innumere[r] hominum falangas[s] ex utroque exercitu perierunt; victus tandem[t] Theudebertus fugit.

612, Mai.

Eo[u] igitur in tempore vir Dei in heremo morabatur, contentus tantum unius ministri Chagnoaldi[v] famulatu. Ea ergo hora, quo[w] apud Tulbiacum[x] commissum est bellum, supra[y] querqui[z] putrefactam[a] truncum vir Dei librum legens resedebat; quem subitus sopor obpressit, et quid inter duos reges ageretur, vidit. Moxque excitatus, ministrum vocat cruentamque[b] regum pugnam indicat; multum humanum sanguinem fundi suspirat[c]. Cui temerario conatu minister ait: 'Pater mi, Theudeberto tuis precibus prebe suffragium, ut communem debellet[d] hostem Theudericum'. Ad haec[e] beatus Columbanus[f]: 'Stultum ac religione[g] alienum consilium ad-

Cap. 28. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 28. a) dicentes *B* 1*a*. 2. b) *ita A* 1*a**. *d*. 2. *B* 1*a*. 2; Mervingum *A* 1*b*. 2*a*; *eras. A* 1*c*; Mervengium *A* 1*c**; se (se *om. A* 3*) regem *pro* M. *A* 3. 3*; regem *ante* Mervengum *add. A* 3′; audisse (aliquem Męrungum *m. al. in ras.*), *m. al. in mg. add.* (g)enus principum *A* 1*a*. c) regnu *A* 1*a*, *corr.*; regnum *A* 3. *B* 1*a*. 2. d) sublevatum *B* 1*a*. 2. e) Columbanus *A* 3. f) *om. A* 1*b*. g) sumet *A* 1*c*. *d*. h) existet *A* 1*c*. *d*. 2. i) *om. A* 1*d* (*non A* 1*c*). k) dictum *B* 1*a*. 2. l) prope Tullum *A* 1*c*. *d*. 2*a*; prope Tulbiacum *A* 2; op(p)idum *add. B* 1*a*. 2. m) Post quem *A* 2. 3 (*non A* 2*a*. 3′. 3*). n) *ita pr. m. A* 1*a*; multarum *rell.* o) *om. A* 2 (*non A* 2*a*). p) Tulbiacense *A* 1*a**. 2. 3; Tulpiacensem *A* 1*d*; Tulpiacense *A* 1*c*; Tulpiacensem *B* 2. q) occurrat *A* 1*b*. r) innumero *pr. m. A* 1*b*. s) falangæs *A* 1*a**; falanges *A* 3; phalanges *A* 1*b*. *c*. *d*. 2*a*; phalange *A* 2; falanga *B* 2. t) tamen *B* 1*a*. u) *c*. 25. *inc. A* 1*c*. v) *ita A* 1*a*** *cum rell.*; Magnoaldi *A* 1*b**. *c** (M *in litura*). w) *ita A* 1*a*. *a**; qua *rell.* x) Tulp. *corr.* Tulb. *A* 1*a*; Tulp. *A* 1*c*. *d*. *B* 2. y) super *A* 3. z) *ita pr. m. B* 1*a* (*cf. supra p.* 178, 5); quercui *A* 1*d*. *B* 2; querci *A* 2; quercum *m. al. corr.* quercus *A* 1*a*, *et ita A* 1*a**. *b*. *c*. 2*a*. 3. a) putrefactum *A* 1*a**. *b et m. al. A* 1*a*; putrefact(a)e *A* 1*c*. *d*. 2 (*pr. m.*). 3′. 3* (*non A* 2*a*). b) cruentemque *A* 1*a** *et pr. m. A* 1*a*. c) suspiret *pr. m. A* 2. d) debellat *pr. m. A* 1*a*. e) *in ras. A* 1*a*; beatus *om. B* 1*a*. 2, *habent A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *d*. 2. 3. f) ait *m. al. add. A* 1*a*, *habent A* 1*a**. *B* 1*a*. 2. g) *ita A* 1*c*. *d* (*pr. m.*). 3; religioni *rell.*

1) *Cf. Fred. IV*, 38. 2) *Fred. IV*, 38: Theudebertus cum Saxonis, Thoringus vel ceteras gentes, que de ultra Renum vel undique poturerat adunare, contra Theudericum Tholbiaco perrexit. *Tolbiacus, hodie Zülpich, vicus in via a Treveris Agrippinam tendente situs est; cf. Itin. Antonini n.* 373.

ministras[a]. Non enim ita Dominus voluit, qui nos pro inimicis nostris[b] orare rogavit[c]; in arbitrio esse iam iusti iudicis, quid de eis fieri vellit[d]'. Inquisivit ergo post minister temporis[e] diem et horam; repperit[f] ita[g] fuisse[h], sicut viro Dei fuerat revelatum.

cf. Matth. 5, 44.

Persecutus est[i] ergo[k] Theudebertum Theudericus[l] et suorum proditione captum ad aviam Brunichildem[m] direxit. Quem cum avia recepisset[n], quia Theuderici partis[o] Brunichildis favens[p] erat, furens[q] Theudebertum fieri[r] clericum rogavit; at non post multos dies impie nimis post clericatum perimi iussit[1].

*29. De[a] interitu Theuderici et liberorum nece et impleta[b] prophetia[c] Chlothario.

*p. 106.

Porro Theudericus poenes Mettensem[d] morans oppidum divinitus percussus inter flagrantes[e] ignis incendia[2] mortuus est. Post quem[f] Brunichildis filium eius Sigibertum in[g] regnum suffecit[h]. Itaque Chlotharius memor prophetiae[i] viri Dei, collectu[k] exercitu, fines regni, quae[l] suae ditioni[m] debebantur[n], conatur recipere; contra quem Sigibertus cum hostium cuneis pugnaturus advenit. Quem Chlotharius captum[o] peremit fratresque[p] eius quinque[3], Theuderici filios, cum proavia Brunichilde coepit. Pueros separatim[q] peremit; Brunichildem vero

613.

Capp. 28. 29. A 1a. a. b. c. c*. d. 2. 2a. 3. 3*. 4a (a l. 12). B 1a. 2.*

Cap. 28. a) administrans *A 1a*. b.* b) nostri *pr. m. A 1a.* c) rogavit, *m. al. superscr.* praecepit *A 1a*; precepit *A 1a*; cf. l. 10.* d) *ita pr. m. A 1a*; velit *A 1a*. b. c. d (m. al.). 3*; vellet *A 1d (pr. m.). 2. B 1a. 2.* e) *om. A 1b.* f) que *add. A 1c. d. 3'. 3*.* g) ea *m. al. in ras. B 1a*; factum *add. B 1a*; sic factum *add. B 2.* h) fuiesse *A 1b.* i) *om. B 1a.* k) *om. A 1c. d. 3* (non A 3. 3').* l) Theodericum *pr. m. B 1a.* m) Brunnihildam *A 1a (pr. m.). b.* n) reperisset *B 1a*; repperisset *B 2.* o) *ita A 1a (pr. m.). c. d. 2. B 1a*; partes *A 1b*; parti *A 1b**; partibus *A 1a*. 3 et m. al. A 1a*; patris *B 2.* p) parens *B 1a. 2.* q) *om. B 1a. 2.* r) cl. f. *A 3.*

Cap. 29. a) *praescriptio ante c. 30. transposita est, dum hoc caput lemma praecedentis fert A 2a. 4a (hic rediens).* b) *superscr. A 1d; om. A 4a.* c) pr. de Ch. *A 2*; pr. in Ch. (Gl. *B 1a*; Lotharium *A 1d*) *A 1d. 4a. B 1a*; prophetia::, *om.* Chl. *A 2a.* d) Metensem *A 1b et pr. m. A 1a*; Metensen *A 1d*; Mettense *A 2a. 3*; Metense *A 1a*. c. 2. 3'. 3*. 4a*; Metenses *A 1c*.* e) *ita pr. m. A 1a*; flagrantis *A 1a*. b. d. 2. 3. 4a*; flagrant:: *m. al. corr.* flagrantia *B 1a*; fraglantis *B 2*; flagantis *A 1c*.* f) *ita A 1a*. b*. c. d. 2a. 3. (4a). B 1a. 2 et m. al. A 1a*; postquam *pr. m. A 1a cum rell.* g) in regno *A 2*; *haec om. A 2a.* h) subiecit *B 1a. 2.* i) prophete *A 1b.* k) *ita A 1b.* l) qui *A 1c*. 2*; *om. A 1b.* m) *om. A 1b.* n) debatur *B 1a, corr.* o) captus *B 1a.* p) que *om. A 1b.* q) separatimque perimi iussit B. *A 4a.*

1) *Eius necis Brunechildem fuisse ream etiam Fred. IV, 42, testatur.* 2) *Theudericum morbo dysenteriae mortuum esse Sisebutus (V. Desiderii* c. 19*) cum Fredegario IV,* 39, *consentiens rettulit.* 3) *E quattuor Theuderici filiis Sigibertus, Corbus, Meroveus capti sunt, effugiente Childeberto, Corbumque solum praeter Sigibertum Chlotharius interfici iussit, servans Meroveum filiolum suum spiritalem; cf. Fred. IV,* 42.

primo ignobiliter camelo inpositam[a] hostibus girando[a] monstravit, postque indomitorum[1] aequorum caudis inretitam[b] miserabiliter[c] vitae[d] privavit[e]. Funditus ergo radicitusque deletam[f] Theuderici stirpem, Chlotharius potitus est trium regnorum solus monarchiam[g]. Quo facto, beati[h] Columbae[i] prophetia in[k] omnibus impleta[l] est, unum[m] intra triennium cum omni[n] stirpe funditus deletum, alium violenter clericum factum, tertium trium[o] regnorum possessione[p] ac dominatione dilatatum[q].

30*. Beatus ergo Columbanus cum vidisset, ut superius[a, 2] diximus, devictum a Theuderico Theudebertum, relicta Gallia atque Germania[b], Italiam ingreditur, ubi ab[c] Agilulfo[d, 3] Langobardorum[e] rege honorifice receptus[f] est. Qui[4], largita optione, ut intra Italiam, quocumque in[g] loco voluisset, habitaret, ibi Dei con-

*) *Capiti* 30. *librarii singuli diversa praescripserunt:* 30 *(om. A* 1*b).* De ingressu Italiae et destructione heresis et renovatione Bobii et legatione Chlodharii (Chlotarii *A* 1*a**) post eum et exitu eius *A* 1*a. a*. b* *(om.* Chl. — eius); De adventu eius ad Italiam et monasterio ibi facto et obitu eius *A* 1*d*; 30. De ingressu eius in Italiam et susceptione Agilulfi regis et optione loci largita et de constructione Bobii monasterii et obitu beati viri *A* 2; De ingressu eius in Italiam (*corr.* Italia *B* 1*a*) et Agilulfi regis honorifica susceptione, immo Arrianae perfidiae penes Mediolanium superatione hac monasterii Bobiensis in signo et virtute miraculi constructione et (et *om. B* 1*b*) de legatione venerabilis Eustasii (Heustasii *B* 1*b*) a rege Clothario cum supplemento publico post beatum Columbanum cum omni honore est directa *B* 1*a. b. Lemma c.* 29. *exhibent A* 2*a.* 4*a (v. supra).*

Capp. 29. 30. *A* 1*a. a*. b. c. c*. d.* 2. 2*a.* 3. 3*. 4*a. B* 1*a.* 2.

Cap. 29. a) inpositum *A* 1*b.* a*) *om. A* 4*a.* b) inritam *B* 1*a, corr.* c) miserabiter *A* 1*b*; *om. A* 3 *(non A* 3′. 3**).* d) vita *A* 1*b.* 2. 3. 3′. 4*a*; cauda *A* 3*. e) privabit *A* 1*b.* f) deletā T. stirpe *pr. m. A* 1*c**; deleta T. stirpem *A* 2; deleta T. stirpe *A* 1*a*. c. d.* 2*a.* 3 *et corr. A* 1*a.* g) monarchia *A* 1*c.* 2*a.* 3* *et m. al. A* 1*a (non A* 1*a*).* h) beat(i *m. al. in ras.*) *A* 1*a.* i) Columbani *A* 4*a.* k) in o. *bis scr. erant A* 1*a*; *haec om. A* 1*c (non A* 1*d).* l) o. est i. *A* 3. 3′; est in o. i. *A* 3* *(non A* 3′**).* m) uno — deleto, alio v. clerico facto *A* 1*a**. 2 *et m. al. A* 1*a.* n) om(ni *m. al. add.*) *A* 1*a.* o) *ita A* 1*b. c. d.* 3; tertiu: (*m. al. corr.* tertio) trium *A* 1*a*; tert(c)io trium *A* 1*a**. 2; tertium, *om.* trium *A* 4*a*; (tertium *om.*) trium *(m. al. corr.* tertium *B* 1*a) B* 1*a.* 2. p) possessionem (possesionem *B* 1*a*) ac dominationem *B* 1*a.* 2. q) dilatato (dilatati *pr. m. A* 2) *A* 1*a**. 2. 2*a et m. al. A* 1*a*; deletum *m. al. corr.* delatum *B* 1*a et sic B* 2.

Cap. 30. a) supra *A* 3. b) Germinia *B* 1*a.* c) *m. al. suppl. A* 1*a.* d) Egilulfo *m. al. corr.* Egilolfo *A* 1*a*; Egil:ulfo, *ras.* 1 *A* 1*a**; Agillulfo *A* 1*b*; Agilolfo *A* 3′. 3*; Aguilfo *B* 2. e) Longob. *A* 1*a*. b*. c.* 2*a.* 3′. 3*. f) susceptus *A* 3. g) in l. *om. A* 2*a.*

1) *Ita Sisebutus, V. Desiderii c.* 21. 2) *Supra c.* 28. 3) *Agilulfus a.* 590—616. *regnavit.* 4) *Constructionem huius enuntiati hiantem examinavit Lawlor l. l. p.* 121.

sultu *actum est, dum ille poenes Mediolanium[a, 1] urbem *p. 107. morararetur et[b] hereseorum[c, 2] fraudes, id est Arriane perfidie[d], scripturarum cauterio discerpi[e] ac desecari[f] vellet, contra quos etiam libellum[3] florenti[g] scientia ededit[h], vir quidam nomine Iocundus[i] ad regem venit, qui regi indicat[k] se in solitudine[l] ruribus[m] Appenninis[n] basilicam beati Petri apostolorum principis scire, in quam[o] virtutes expertus sit fieri, loca ubertate fecunda, aquis[p] inrigua, piscium copia[q, 4]. Quem locum veterum traditio[r] Bobium[5] nuncupabant[s] ob rivum in eo[t] loco hoc nomine fluentem amnemque alium profluentem nomine Triveam[u]; super quem olim[v] Hannibal[w] hiemans[x], hominum, aequorum, elefantorum atrocissime[y] damna sensit[6]. Ubi cum venisset, omni[z] cum intentione basilicam inibi semirutam[a] repperiens, prisco[b] decori renovans reddidit. In cuius restauratione mira Domini[c] virtus panditur.

Cap. 30. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. 4*a*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 30. a) (Mediola *in ras.*)nium *A* 1*a*; Mediolanum *A* 1*c*. 2*a*. 3′. 3*. 4*a*; Mediola : : num *A* 2. b) ut *pr. m. B* 1*a*. c) *ita A* 1*c*. *d*. 2. 3′. 3*. *B* 1*a*. 2; heres eorum *A* 3; heresconum *A* 1*b*; hereses eorum *pr. m. A* 1*a*; heresis eorum *A* 1*a** *et m. al. A* 1*a*; hereticorum *A* 1*b**. d) pefidie *pr. m. A* 1*a*. e) discerpere *A* 1*a**. 3 *et m. al. A* 1*a* *(non A* 3′. 3**)*. f) desecare *pr. m. A* 1*a*; dissecari *A* 1*c*. *d*; disecare *A* 1*a**; dissecare *A* 3. g) florentis *A* 1*c*. *d*. 3. 4*a* *(ante* libellum*)*. h) scientia edidit *A* 1*b*; scientiae (scientia *A* 2*a*) dedit *A* 1*a*. *a**. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 4*a*. *B* 1*a*. 2; scientiae edidit *A* 1*c*. i) I. *post* ad r. *A* 4*a*. k) indicavit *A* 4*a*. l) solitudinem *B* 1*a*. m) rupibus *A* 3′ *falso (cf. epist. p.* 145 *l.* 1*)*. n) Apenninis *A* 1*a**. 3 *(non A* 3′. 3**)*. o) *ita A* 4*a et pr. m. A* 1*a*; qua *rell.* p) aquas *A* 1*b*. q) copiam *A* 1*a**; copiosa *A* 1*c*. *d*. 3′. 3*. 4*a*; *cf. supra p.* 172, 10. r) traditione *A* 1*c*. *d*. s) *ita A* 1*c*. *d*. 2. 3 *et pr. m. A* 1*b*. *B* 1*a*; nuncupaba(t *m. al. in ras. maiore*) *A* 1*a et sic pr. m. A* 1*a**; nuncupant *A* 4*a*. *B* 2. t) eodem *A* 4*a*; r. eodem fl. in loco, *om.* h. n. *A* 3. u) *ita A* 1*c*. *d*. 2. 3. 3′ *et pr. m. A* 1*a*; Triviam *A* 4*a*. *B* 1*a*; Treviam *A* 1*a**. *B* 2; Trebiam *A* 1*b*; Tripheam *A* 3*. v) (olim Han *m. al. in ras.*)nibal *A* 1*a*. w) Annibal *A* 3. 4*a*. x) hiemens (?) *A* 1*d*, *corr.* y) atrocissima *A* 1*c*. *d*. 3′. 3*. 4*a*; ferocissime *B* 1*a*. *b*; fortissime *B* 2. z) omnium int. *A* 1*c*. a) semerutam *A* 3*; semiruptam *A* 4*a*. b) prisce *A* 4*a*. c) v. D. *A* 3.

1) Mediolanio in palatio *praeceptum quoque datum est, quo locum Bobiensem Columbano sociisque eius Agilulfus rex concessit; v. supra p.* 20 *sq.* 2) Hereseus *vocabulo pro haeretico utitur Karolus M. de cultu imag.; cf. Ducange ed. Favre s. v. haereseus. Cf. 'N. Arch.' XXIX, p.* 454. 3) *Columbani libellus contra Arianos adhuc latet.* 4) *Neque* copiosa *cum codd. deterioribus scribendum neque adiectivum 'copius' (!) statuendum est, id quod fecit Lawlor l. l. p.* 123, *sed post 'fecunda' et 'inrigua' tertium adiectivum auctoris stilo haesit.* 5) *Bobbio torrens ex Apennino descendens prope muros oppidi Bobiensis, cui nomen dedit, Trebiam (hodie Trebbia) fl. influit; cf. Rossetti, 'Bobbio illustrato' I,* 119*; Amati, 'Dizionario corografico dell' Italia' I,* 833. *De ipsius rapaci cursu vide infra II,* 2. *Pisces exquisiti saporis hodieque in torrentibus illis capiuntur.* 6) *Hannibal ex hibernis profectus transiensque Apenninum multa damna passus est teste Livio XXI,* 58, 11: multi homines, multa iumenta, elephanti quoque ex iis qui proelio ad Trebiam facto superfuerant septem absumpti, *sed notissimam Romanorum cladem Ionas silentio praeteriit amore patriae, nisi fallor, ductus.*

Nam cum[a] per[b] prerupta[c] saxorum scopula[d] trabes ex[e] abietibus inter densa saltus locis[f] inaccessibilibus[g] cederentur[h], vel alibi caesa[i], inibi casu elapsa[k] aspero, aditum[l] plaustrorum[m] denegabat[n], mirum in modum trabem, quem[o] vix triginta vel quadraginta[p] plano terrae solo positum[q] vehere[r] non valerent, ibi[s] cum duobus vel[t] tribus, prout ardui callis[u] meatus patebatur[v], vir Dei accedens, suis ac suorum humeris inmane pondus inponebat; et[w] ubi antea[x] prae[y] asperitate[z] itineris libero gressu vix graderentur[a], onerati[b] mox trabium pondere[c] festini gradiebantur, ut versa vice[d], qui onera[e] ferrent, acsi ab aliis veherentur, firmis vestigiis, velut otio vagantes[f] ovantes irent. Videns itaque vir Dei tanti[g] auxilii supplimentum, suos hortatur, ut arreptum[h] opus laeti perficiant, animoque roborati, eo[i] consistere in heremo studeant[k]; Dei in[l] hoc voluntatis esse adfirmat. Tecta[m] itaque templi[n] culmina[o], murorum restaurat ruinas ceteraque, quaeque[p] ad monasterii necessitatem pertinent, construere parat[q].

Interea[r] memoratus Chlotharius vir[s] Dei prophetiae effectum in se fuisse[t] impletum cernens, venerabilem[u] Eusthasium[v], qui eius in loco[w] Luxoviensem monasterium regebat, ad se venire imperat. Quem pio effamine[x] rogat, ut sibi cum *supplimento publico legationem[y] fungere[z] curet sociosque quos[a] vellit[b] nobilium virorum haberet, qui[c] sui vademonii arbitres essent: post[d] beatum

*p. 108.

Cap. 30. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. 4*a*. *B* 1*a*. 2

Cap. 30. a) *om.* *A* 2 *(non* *A* 2*a)*. b) *superscr.* *A* 1*a**. c) p̄rupt : : *m. al. corr.* p̄ruptos *A* 1*a*, *et sic* *A* 1*a**. *c*. *d*. 3′; preruptas *pr. m. corr.* *B* 2. d) s. scopulos *A* 1*a* (os *m. al. in ras.*). *a**. *d*. 3′. 3*; scopulos sax. *A* 1*c*. e) ins (?) *A* 4*a*. f) locus *pr. m.* *B* 1*a*. g) inaccess : bilibus *m. al. corr.* inaccessibilibus *A* 1*a*; immarcessibilibus *A* 3 *(non* *A* 3′. 3**)*. h) cederetur *A* 4*a*. i) *m. al. corr.* caesae *A* 1*a*; c(a)es(a)e *A* 1*a**. *b*. *c*. *d*. 2*a*. 3*. k) *ita* *A* 4*a*; elapsu *A* 3. 3′; elaps(a)e *A* 1*a**. *b*. *c*. *d*. 2*a*. 3* *et m. al.* *A* 1*a*; elapsi *rell.* l) aditus *A* 1*c*. *d*. m) plaustorum *A* 1*d*. *B* 1*a*. n) denegabant *A* 1*a** *et m. al.* *A* 1*a*; denegabatur *A* 1*c*. *d*; denegarent *A* 3* *(non* *A* 3. 3′*)*. o) quam *A* 1*b*. 2*a*. 3. 4*a*. p) homines *add.* *A* 4*a*. q) positam *A* 2. 3. 4*a*. r) ferre *A* 3 *(non* *A* 3′. 3**)*; trahere *A* 4*a*. s) ubi *pr. m.* *B* 1*a*. t) aut *B* 1*a*. u) *om.* *A* 4*a*. v) *ita* *A* 3. 3′*; patiebatur *A* 3′; patebat *A* 3* *cum rell.* w) ut (qui *add.* *A* 3*) ubi (ibi *A* 3. 3*) *A* 3. 3′. 3*. x) *om.* *B* 1*a*. 2. y) *ita* *A* 2. 3. 3′. *B* 1*a*. 2; pro *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *d*. 3*. z) asperitatem *pr. m.* *A* 2 *(non* *A* 2*a)*. a) gradirentur *A* 4*a*. b) o. — gradiebantur *om.* *A* 3* *(non* *A* 3. 3′*)*. c) pondera *A* 3. d) *om.* *A* 1*c**. e) honera : *pr. m.* *A* 1*a*. f) vacantes *A* 1*b*. *c*. *d*. 2*a*. 3; *om.* *A* 4*a*. g) tanti : , *ras.* s *A* 1*a*. h) arrectum *A* 1*a**. i) ea *A* 1*c*. *d*. 2. 3′. 3* *(non* *A* 2*a* ?*)*. k) studi : nt *m. al. corr.* studeant *A* 1*a*. l) in hoc *post* vol. *A* 1*c*, *om.* *A* 1*c**. m) Totaque *pro* T. i. *A* 3; Tectaque templi culmina *A* 3′; Tectaque tecti columpna *A* 3*. n) et *add.* *B* 1*a*. 2. o) ac *add.* *A* 3. p) *ita* *A* 2. 3*. *B* 1*a*. 2; qu(a)e *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *d*. 2*a*. 3. 3′. 4*a*. q) parati *A* 1*c*. *d*. 2. r) cap̄ *in marg. add.* *A* 1*a**. s) *ita pr. m.* *A* 2; viri *rell.* t) *om.* *A* 1*c* *(non* *A* 1*c** ?*)*. u) beatum *pro* v. *A* 3. v) *ita* *A* 1*a**. 3; Eustasium *A* 3′. 3* *cum rell.* w) *ita* *A* 1*a* *et pr. m.* *A* 1*d*; loco Luxoviense *A* 1*a**. *b*. *c*. 2. 3; locum Luxoviensem *A* 4*a*. *B* 1*a*. 2. x) *ita* *B* 1*a*; aff. *rell.*; *cf. p.* 208, 13. y) *corr.* legatione *A* 1*a*, *et sic* *A* 1*a**. 2. 3. 3′* *(non* *A* 2*a*. 3′. 3**)*. z) fungi *A* 1*a**. *c* *(m. al.)*. *d*. 2; fingi *pr. m.* *A* 1*c* *(non* *A* 1*c***)*. a) quo *B* 1*a*. b) *ita pr. m.* *A* 1*a*; vellet *rell.* c) (qui sui vadi *m. al. in ras.*)monii *A* 1*a*. d) quo ad b. *A* 4*a*.

Columbanum pergerent; quocumque repperissent[a] in loco, eleganti suasu[b] ad se venire hortarent[c]. Perrexit itaque[d] venerabilis discipulus, magistri vestigiis[e] prosecutus; qui cum ad eum venisset, Chlotharii verba depromit. Viso ergo Eusthasio[f], beatus Columba[g] gavisus recepti muneris aditum[h] gratulatur retentumque poenes[i] se quantisper[k] hortatur, ut sui laboris[l] meminisceret[m], cohortem fratrum disciplinae[n] habenis[o] erudiret[p] multorumque collegio Christi[q] plebem adunaret suisque institutis edocaret. Dimissum[r] post haec ad Chlotharium remeare[s] iubet talibusque[t] responsis regias[u] mulciri[v] imperat aures, seque[w] retro repedare[x] nullatenus ratum[y] duceret; tantummodo poscere[z], ut sodales suos, qui Luxovio[a] incolebant, regali[b] adminiculo ac presidio foveret. Litteras castigationum[c] effamine[d] plenas regi[e] dirigit. Gratissimum munus[f] rex velut pignus foederis viri Dei ovans recepit nec eius petitioni oblivionis noxam preponit. Omni[g] presidio supradictum monasterium munire[h] studet, annuis[h*] censibus ditat, terminos undique, prout voluntas venerabilis[i] Eusthasii[k] erat, auget[l] omnique conatu ad auxilium inibi habitantium ob viri Dei amorem intendit.

Porro beatus Columbanus, expleto anni circulo, in antedictu[m] caenubio Ebobiensi[n] vita beata functus, animam[o] membris solutam caelo reddidit[p] VIIII.[q] Kl.[1] De- 615, Nov. 23.

Cap. 30. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. 4*a*. *B* 1*a*. 2.

Cap. 30. a) et *add.* *A* 4*a*. b) suasum *A* 4*a*. c) hortarentur *A* 1*a**. *b*. *c*. *d*. 2. 3 *et m. al.* *A* 1*a*. d) Perrexitaque *pr. m.* *A* 1*a*; P. ergo *A* 1*a**. e) *ita* *A* 1*a* *(pr. m.)*. 2. *B* 1*a*; vestigias *pr. m.* *A* 1*a** *(?)*. *b*; vestigia *A* 1*c*. *d*. 2. 3. 4*a* *et m. al.* *A* 1*a*. f) *ita* *A* 1*a**. 3. *B* 1*a*; Eustasio *A* 3′. 3* *cum rell.* g) Columbanus *A* 3. 4*a*. h) aditu *A* 1*a**. 2. 3* *et e corr.* *A* 1*a*. i) *ita* *A* 2; poenis *pr. m.* *A* 1*a*; penis *A* 1*b*; penes *rell.* k) aliquantisper *A* 4*a*. l) praemio vires resumat *ante* meminisceretque *add.* *B* 1*a*. 2. m) meminisceretur *A* 1*a**; reminisceret *A* 3 *(pr. m.)*. 4*a*; reminisceretur *A* 1*c*. 3′. 3* *et m. al.* *A* 1*a* *(non* *A* 1*d)*. n) disciplinis *pr. m.* *A* 1*a*. o) habens *A* 3 *(non* *A* 3′. 3*); normae *B* 1*a*; norma *B* 1*b*. 2; *cf. infra II,* 1: regularis disciplinae abenis. p) erudire — adunare — edo(u)care *B* 1*a*. 2. q) Christo *A* 1*b*. r) divinis *pro* D. *A* 4*a*; que *add.* *A* 1*a**. *c**. s) ire *A* 3. 3′ *(non* *A* 3*); Ch. ut remearet i. *A* 4*a*. t) que *m. al. suppl.* *A* 1*a*. u) regia *A* 4*a*; regi *B* 1*a*. 2. v) *m. al. corr.* mulcire *A* 1*a*, *et sic* *A* 1*a**. 3; mulceri *A* 1*b*. *c*. 3′. 3* *(non* *A* 1*c**); *om.* *A* 4*a*. w) si *A* 4*a*; que *om.* *A* 1*c**. 4*a* *(non* *A* 1*c)*. x) remeare *B* 1*a*. 2. y) reatum *A* 1*c**. *d* *(pr. m.)*; r: tum *m. al. corr.* ratum *B* 1*a*. z) posceret *A* 4*a*. a) *ita* *A* 3 *et pr. m.* *A* 1*a*. *B* 1*a*; Luxovium *A* 1*a**. *b*. *c*. *d*. 2. 3*. 4*a*; Lusovium *A* 3′; Loxovium *pr. m. corr.* *B* 2. b) reguli *A* 1*b*. c) casto *B* 1*a*. 2. d) aff. *A* 1*c*. 2*a*. 3 *(non* *A* 3′. 3*). e) *om.* *A* 2*a*. f) Gratissimum | nus *pr. m.* *A* 1*a*. g) que *add.* *B* 1*a*. 2. h) muniri st. *A* 1*c*. *d*; muneribus ornat. annuis *B* 1*a*. 2. h*) Annus *A* 1*b*. i) *om.* *A* 2*a*. k) Eustasii *A* 1*a*. *b*. *c*. *d*. 2*a*. 3′. 3*. 4*a*; Eustasi *A* 2; erat *ante* E. *A* 4*a*. l) augit *pr. m.* *A* 1*a*. m) *ita* *A* 3 *(non* *A* 3′. 3*); antedicto (to *in litura* *A* 1*a*) *rell.* n) *ita* *A* 1*d*. 3. 3′; :bobiensi, *ras.* e *A* 2. 3*; Oebobiensi *A* 2*a*; Bobiensi:, *ras.* s *B* 1*a*; Bobiense *A* 1*a*. *a**. *b*. 4*a*; Bobiensi *A* 1*b**. *c*. *B* 2. o) anima m. soluta *B* 1*a*. 2. p) spiritum *add.* *B* 1*a*. 2. q) *ita* *A* 3′ *cum rell.*; VIII. *A* 2. 3′*; XI. *A* 2+. *B* 2; VIIII. K. D. *om.* *A* 3; *haec ante* animam *transponit* *A* 3*.

1) *Ita textum ad codices emendavi, dum apud Mabillonium* XI. Kal. Decembris *legitur, quo errore usque adhuc docti plerique decepti sunt. Cum*

cembris. Cuius[a] strenuitatem si quis nosse vellit[b], in eius dictis repperiet. Reliquiaeque[c] eius eo[d] habentur[1] in loco conditae, ubi et virtutum decore pollent[e] presole[f] Christo, cui est[g] gloria[h] per[i] omnia secula seculorum. Amen[k].

*p. 109. *INCIPIUNT[a] VERSUS IN EIUS[b] FESTIVITATE AD MENSAM CANENDI.

Clare[c] sacerdos, clues[d], almo fultus decore,
Tuis[e], Columba, decus qui redoles in orbe.
Monachorum cohortes te clarum dicent[f] patrem,
Te sofum[g] proceres, te vatem dixere reges[2].
5 Annent[h] decorata[i] tuis factis praecepta:
Religionis forma praebet nitorem sacra[k].
Sic virtutum decus, milis Christi, in evum
Comptus[l] habere[m], sacro[n] pandens praecepta dictu[o].
Quid tibi[3] his dignis[p] aequantur in metallis

Cap. 30. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. 3. 3*. 4*a*. *B* 1*a*. 2. *Versus*. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *f*. 2*a*. *B* 1*a*. *b*.

Cap. 30. a) Cui(u *m. al. in litura*)s *A* 1*a*. b) *ita pr. m. A* 1*a*; velit *rell.* c) que *superscr. A* 1*a**; *delet. A* 1*d*; *om. A* 4*a*. d) *ita A* 2*a*. 3. 4*a*. *B* 1*a*. 2; cohabentus *pr. m. corr.* cohabentur *A* 1*a et sic A* 1*a**; quo habentur *A* 1*b*. *c*. *d*. 2. 3′. 3*. e) pollet *A* 4*a*. f) Chr. pr. *A* 3. g) honor et *add. B* 1*a*. 2. h) et inperium *add. A* 4*a*. i) in s. s. *A* 3. k) Explicit liber de vita virtutibusque sancti Columbani abbatis, qui a Iona quondam (quodam *A* 1*b*) preceptore aeditus est *subscr. A* 1*a*. *b*; Explicit *subscr. A* 1*a**; Explicit liber primus *subscr. A* 1*d*; Explicit vita sancti (beati *A* 1*b**) Columbani abbatis *subscr. A* 1*b**. 3′. 3*. *B* 2; Explicit vita sancti ac beatissimi Columbani abbatis *subscr. A* 2; Explicit vita sancti ac beatissimi patris nostri Columbani abbatis et confessoris eximii *subscr. A* 4*a*; *subscriptio deest B* 1*a*; *desinunt A* 3. 3′. 3′*. 3*. 4*a*. *B* 2.

Versus. a) *ita B* 1*a*. *b*; *praescr.* Laus in Columbam abbatem *A* 1*c*; *praescr. om. rell.*; *versus om. A* 1*c**. *d*. 2. b) eiusdem *B* 1*b*. c) *primus versus littera miniata incipit ac deinceps quartus quisque A* 1*a*; *bini versus comprehensi sunt A* 1*a**. d) cluis *A* 1*b*. *c*. *f*. *B* 1*b*; cluens *A* 2*a*. e) *ita codd. rell.*; Tu es *B* 1*a*. f) ducunt *A* 1*c*. g) sophum *A* 1*b*. *f*; fossum *A* 1*c*; suffistam *B* 1*a*; sophistam *B* 1*b*. h) Annuent *A* 2*a et pr. m. A* 1*a**; Annuunt *A* 1*c*. i) decora *A* 2*a*. k) *ita A* 1*c*. *B* 1*a*. *b*; sacram *A* 2*a*; sacrum *A* 1*a*. *a**. *b*. *f*. l) comptus *praecedentis versus fine B* 1*a*. m) haberis *A* 1*c*. *B* 1*b*; habens *B* 1*a*. n) *m. al. corr.* sacris *B* 1*a et sic B* 1*b*. o) dicta *corr.* dictu *A* 1*b*; dictum *A* 1*a**; dictis *B* 1*a*. *b*. p) *ita A* 1*b*. *f*. *B* 1*a*. *b*; dignum aequatur *A* 1*c*; digni sequantur *A* 1*a*; digne sequantur *A* 1*a**. 2*a* (*pr. m.*).

Iona autem Martyrologium Hieronymi (AA. SS. Nov. II, 1, *p.* [146]*) consentit:* VIIII. K. Dec. In Italia monasterio Bobio depositio sancti Columbani abb. *Sanctus post cladem Theudeberti a.* 612, *Gallia Germaniaque relictis, in Italiam ingressus, postquam Chlotharius a.* 613. *monarchia potitus est, legationem ab ipso missam suscepit, annoque expleto, in monasterio Bobiensi diem supremum obiit. Hoc igitur calculo annus* 615. *p. Chr. colligitur emortualis, quo dies* 23. *Novembris dominicus fuerat, dominicoque die Columbanum decessisse Wettinus, V. Galli c.* 26, *statuit.* 1) *Lectionem* cohabentur *anteposuit Lawlor l. l. p.* 126. 2) *Unam syllabam abundare monuit L. Traube et scribendum esse aut* dicent *aut delendum* te. 3) *'Quid in metallis (= Quae metalla) his te dignis aequantur' construxit L. Traube.*

10 Vel comparantur[a] sanctis[b] seclorum gesta factis?
Non aureum caput Babylona[c] Persarum,
Argenteus Darius[d] Medus habuit priscus
Nec aeneus Macedo olim signavit bello
Vel[e] sepultus salo[f] Nilicola et Cincris[g. 1].
15 Nihil[h] dignum[i] simile horum[k] gessere gestis
Zmirneus[l] Omerus[m] et Mantuanus Maro,
Non Poenus Hannibal[n], non pernix[o] Porus Indus,
Non Marius, Catulus[p], Scipio, Silla[q], Gracchus[r];
Non ferreus Caesar, Bucchus[s] Numida, Ambro[t],
20 Celtiberus[u], Scita[v], Hiberus et Sicamber[w].
Fertilis[x] ut cedrus[y] palmaque poma praebes[z], cf. Ps. 91, 13.
Aetaliae[a. 2] thesaurus tu gratus ut obrizus[b], cf. Is. 13, 12.
Tu[c] Sabeorum grata[d] turea[3] oles virga,
Tu[e] balsama sudas[f] virga[g] Engaddi[4] secta[h].
25 Tu palmitis[i] opaga[k] manes[l] in vite[m] vera, cf. Ioh. 15, 1. 5.
Tu oleum et[n] pingues[o] diffundes[p] ut oliva.
*Tu lenitate polles, benignitate clares. *p. 110.
Mistica rimando[q] et[r] tecta penetrando
Aedificasti domum petra[s] supra insertam, cf. Matth. 7, 24.
30 Quae[t] molem[u] omnem rerum firmavit[v] conditarum[w].
Quam supra quis positus[x] manet firmus[y] in eva[z]; cf. 1. Petr. 1, 25.

Versus. ***A*** **1*a*. *a**. *b*. *c*. *f*. 2*a*.** ***B*** **1*a*. *b*.**

Versus. a) compara: tis, *ras.* c *A* 2*a*. b) tuis *A* 1*c*. c) Babilona *A* 2*a*. *B* 1*a*. *b*; Babilon: a, *ras.* i *A* 1*a**; Babylonia *A* 1*b*. *f*; Babylon *et add.* aut *A* 1*c*. d) clarius *A* 2*a*; *om.* *A* 1*c*. e) nec *pr. m.* *B* 1*a*. f) saloni licola *A* 1*a*; salonicula, *om.* et *A* 1*c*. g) *ita* *B* 1*a*; Cenchris *B* 1*b*; Cincrus *A* 1*a*. *a**. *b*. *f*. 2*a*; Cingrus *A* 1*c*. h) Nil *A* 1*c*. i) vel *add.* *A* 1*c*. k) h. tuis g. factis *A* 1*c*. l) *ita* *A* 1*a*; Zmyrneus *B* 1*b*; Smirneus *A* 1*a**. *c*; Smyrneus *A* 1*b*. *f*; S͞zirneus *A* 2*a*; Szirneus *B* 1*a*. m) Hom. *A* 1*c*. *B* 1*b*. n) Annibal *A* 1*a* (*cf. supra c.* 30). o) pernis Polus *B* 1*a*. p) Catullus *A* 1*b*. *f*. 2*a*. q) Sylla *A* 1*c*; Scilla *A* 2*a*. *B* 1*b*. r) Grachus *A* 1*a*. *a**; Graccus *A* 1*c*. s) Bocchus *A* 1*c*. 2*a*. *B* 1*a*. *b*. t) *initio versus insequentis* *B* 1*a*; Umbero *A* 1*c*. u) Celtiborus *B* 1*a*. v) Scyta *A* 1*b*. *f*. w) Secamber (?) *pr. m.* *A* 1*a*; Siccamber *A* 2*a*. x) Herculis *A* 1*a**, *corr.* y) cerdaus *pr. m. corr.* cerdrus *A* 1*a*. z) praebens *A* 1*c*. a) *ita* *B* 1*a*. *b*; Thesali(a)e aurus *A* 1*a*. *a**; Thesaliae aureus *A* 2*a*; Thessaliae aurum *A* 1*b*. *f*.; Thessaliae aurea *A* 1*c*. b) obrizum *A* 1*b*. *c*. *f*. c) Thus Sabęorum *A* 2*a*. d) grata ut thura o. *A* 1*c*; gratatur eolus *A* 2*a*. e) Tu — secta *om.* *A* 1*b*. *f*. f) *om.* *A* 2*a*. g) ut *add.* *A* 1*c*. h) sexta *A* 1*a* (*non* *A* 1*a**) i) palmites *m. al. corr.* palmes es *A* 2*a*; palmesis *A* 1*b*. *f*; palmes *A* 1*c*. k) opacus *A* 1*c*. l) manens *A* 1*f*. m) vitę *A* 1*a**. 2*a*. n) *om.* *A* 1*c*. o) *ita* *A* 1*a*. *a**; pingue *A* 1*c*. 2*a*; pinguis *A* 1*b*. *f*. *B* 1*a*. *b*. p) *ita* *A* 1*a*. *a**. 2*a* (*pr. m.*); diffundis *A* 1*b*. *c*. *f*; defundis *B* 1*a*. q) minando? *pr. m.* *B* 1*a*. r) intacta *pro* et t. *B* 1*a*. *b*. s) petram supra *A* 1*b*. *f*. *B* 1*b*; petram super *A* 1*a**; super petram *A* 1*c*. t) quē *B* 1*a*; contra *add.* *A* 1*c*. u) molemolem *A* 1*a* (*non* *A* 1*a**). v) firma *A* 2*a*. w) condita *A* 1*c*; conditurum *A* 1*b*. *f*. x) positos *A* 1*f*. y) firm̅ *pr. m.* *A* 1*a*. z) aevum *A* 1*c*. *B* 1*a*. *b* *et m. al.* *A* 2*a*.

1) *Pharao intellegitur; cf. de Vit, Onomasticon s. v.* Chenchres. *L. Tr.* 2) *Legerat Ionas monente L. Traube locum Plinianum hunc, H. nat. III,* 81: Ilva cum ferri metallis, — — a Graecis Aethalia dicta, *neque enim alibi Ilva insula (hodie Elba) hoc nomine appellatur.* 3) *Ex Verg., Georg. II,* 117: solis est turea virga Sabaeis. 4) *V. epistulam praeviam (supra p.* 148, 3*)*.

cf. 1. Petr. 2, 6. cf. Apoc. 21, 19 sqq.

Quae[a] lapis angularis, crisofrasus[b], iacinctus[c],
Sardonis[d], zmaracdus[e], topazius[f], berillus,
Crisolitus[g] et iaspis, saffirus[h], ametistus[i],
35 Calcidon[k] et sardinus[l], candidus[m] margaritus
Herilis Hierusalem[n] positus fundamento[o]. 5
Tu mortuus vivis, dum vitam[p] morte emis[q];
Tu damnanda[r] perdis, dum[s] carnis damna[t] sentis.
Tu crucianda[u] cares[v], dum Christi crucem geris;
40 Patriam dum fugis, ad patriam tu[w] redis.
Aeterno sociaris[x] regi, dum regis[y] temnis; 10
Paradysi amoena tu penetras per eva[z],
Possessurusque laeta virentia per rura,
Quem Dominus virtutum coronavit amator,
45 Sedibus aeternis te collocavit[a] suis.
Ibi canes[b] iucunda carmina voce sacra. 15
Iam capes tu[c] thesauros, quos dudum recondisti[d],
Commercio[e] quos pio commutasti[f] in saeclo[g].
Chorus angelorum cernes et prophetarum,
50 Martyrum candidatus catervas[h] et[i] iustorum.
Permixtus luci[k.1] fulva, his clares[l] duce Christo 20
Receptus tu[m] in castris[n], hoste sica[o] perempto.
Dominum invenisti quem hic Iesum quesisti,
Qui tropheum de mundo sic[p] reddit[q] triumphanti.
55 Graderis per viam, quam olim praeparasti,
Quae ducit ad aeterna gaudia paradysi. 25
Tu[r] mundum sprevisti[s], ut Messiam haberes,
Cum quo manes per eva[t] fine[u] sine futura.

Versus. *A* 1a. *a**. *b*. *c*. *f*. 2*a*. *B* 1*a*. *b*.

Versus. a) tuque *A* 1*c*. b) *ita A* 1*a*; crisoprasus *A* 1*a**. *b*; chrisoprasus *A* 1*c*. 2*a*; crisoprassus *A* 1*f*; crisofasus *B* 1*a*; crisophasus *B* 1*b*; crisolitus *add. A* 1*c* (*v. n.* g). 30 c) iacintus *A* 1*a**. d) Sardonix *A* 1*a**. *b*. *c*. *f*; Sardonius *B* 1*b*. e) *ita A* 1*a*; zmaragdus *B* 1*b*; smaracdus *A* 1*c*; smaragdus *rell.* f) tobazius *A* 1*a* (*pr. m.*). *b*. *f*; tupazius *pr. m. B* 1*a*; zopatius *A* 2*a*, *ubi* saffirus *sequitur.* g) crysolitus *A* 1*b*. *f*; chrisolitus *A* 2*a*. *B* 1*b*; *om. A* 1*c* (*v. n.* b). h) *h. l. om. A* 2*a*; saphirus *A* 1*a**. *c*; sapphirus *B* 1*a*. i) amethystus *A* 1*b*. *f*. k) Calddon *A* 1*a*, *corr.*; Calce(ẹ)don *A* 1*a**. *b*. *c*. *f*. 2*a*. l) sardius 35 *A* 1*b* (ius *in litura*). *c*. *f*. m) candidum margaritum *A* 1*b*. *f*; candida margarita *B* 1*a*. *b*. n) Iher. *A* 1*c*. o) firmamento *A* 1*a**. p) vita *A* 1*a**. *B* 1*a*. q) emes *B* 1*a*. r) damna *pr. m. A* 1*a**; dampnata *A* 2*a*. s) *om. A* 1*b*. *f*. t) *m. al. in mg. suppl. B* 1*a*. u) cru(cianda *m. al. in litura*) *A* 1*a**; cruciandis *A* 1*c*; cruciando *B* 1*a*. *b*. v) pares *A* 1*c*. 2*a*. w) tu redis *in litura A* 1*a*. x) sotiares *A* 1*a*. y) *ita pr. m. B* 1*a*. z) per aevaque 40 possessurus *A* 1*c*. a) collavit *A* 1*a*. b) canis *A* 1*c*; cantes *A* 2*a*. c) *in litura A* 1*a*; *om. B* 1*a*. *b*. d) recondidisti *A* 1*c*. e) Commercium *pr. m. A* 1*c*. f) commotasti *A* 1*a*; commodasti *A* 1*a**. g) *ita A* 2*a*. *B* 1*a*. *b*; s(a)eculo *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *f*. h) kartervas *A* 1*a*; catervis *A* 1*c*. i) *om. A* 1*c*. k) *ita A* 1*a*. l) clarus *A* 1*c*. m) *om. A* 1*b*. *f*. n) astris *A* 2*a*. o) sic *A* 2*a*. p) *om. A* 1*b*. *f*. q) *ita A* 1*c*. *B* 1*b*; reddi *B* 1*a*; redidit 45 *A* 1*a*; reddidit *A* 1*a**. *b*. *f*. 2*a* (*pr. m.*). r) *om. B* 1*a*. *b*. s) previsti *A* 1*b*. *f*. t) aevum *A* 2*a*, *corr.* u) fine sini *A* 1*a*; s. f. *A* 1*c*. 2*a*. *B* 1*a*.

1) *Cf. infra II*, 11: fulvae lucis — reddar.

Gloria Trinitati[a] semper canenda virtus[b]
60 Presentia[c] per[d] eva et[e] omnia futura[f].

*HYMNUM SUBDIDI, QUEM EIUS IN TRANSITU PRAECIPIATIS CANERE, QUIA PRIMUS, QUEM VOBIS NUPER TRANSMISI, EIUS VIRTUTES NON CONTINET[a]. *p. 111.

1. Nostris sollemnis saeculis[b]
Refulget[c] dies inclita,
Quo[d] sacer caelos Columba
Ascendit[e] ferens trophea[f].

2. Sed priusquam eum[g] mater (V. Col. I, 2.)
In auras lucis aederit,
E sinu solem prospicit[h]
Terris[i] lumen defundere[k].

3. Qui post altus[l] Hibernia[m], (ib. c. 3.)
Sacro edoctus dogmate,
Gallica arva[n] adiens, (ib. c. 5.)
Plebi salutem tribuit.

4. Egri sanantur ocius, (ib. c. 7.)
Cautis[o] producit latices[p], (ib. c. 9.)
Pisces in usum[q] prebetur[r]. (ib. c. 11.)
Cedit imber a segete[r*]. (ib. c. 13.)

5. Prolem capit[s] sterelis, (ib. c. 14.)
Alis rapinam reddidit, (ib. c. 15.)
Farris horreo[t] augetur, (ib. c. 17.)
Abscisa caro sospis est. (ib. c. 15.)

Versus. *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *f*. 2*a*. *B* 1*a*. *b*. *Hymnus* *A* 1*a*. *a**. *b*. *c*. *f*. 2*a*. *B* 1*b*.

Versus. a) trinitatis *B* 1*a*. *b*. b) *om.* *A* 2*a*. c) ꝑsentia *A* 1*a**. d) praeterita *pro* per eva *A* 1*c*. e) et omni *A* 1*a**; per omnia *A* 2*a*. f) Explicat vita beati Columbani *subscr.* *B* 1*a*.

Hymnus. a) *ita* *B* 1*b*; *praescr.* Item hymnus de eodem *A* 1*c*, *ubi versibus* 1. *et* 8. *modulatio addita est; praescr. om. rell.; totum carmen om.* *B* 1*a*. b) saeculi *A* 1*a*. *a**. *b*. *f*; Nostro s. seculo *A* 1*c*. c) Refulgit *A* 1*a* *(bis scr.)*. *a** *et e corr.* *A* 1*b*. d) Qua *B* 1*b*. e) *om.* *A* 2*a*. f) tropea *A* 1*f*; sacrata *m. al. add.* *A* 2*a*. g) m. eum *A* 1*c*. h) *ita* *A* 1*a** *cum rell.*; prospexit *A* 1*a* *(pr. m.)*. *c*. i) *om.* *A* 2*a*. k) diffundere *A* 1*a**. *c*. *B* 1*b*; clarum *m. al. add.* *A* 2*a*. l) alitus *A* 1*a**. m) Hyb. *A* 1*c*. n) ad. arva *A* 1*c*. o) *ita* *A* 1*a**; acutis *A* 1*a*; Cautes *A* 1*b*. *f*. *B* 1*b*; cautex *A* 1*c*; Cauti *m. al. corr.* Caute *A* 2*a*. p) laticos *pr. m.* *A* 2*a*; lapides *A* 1*a**. q) usu *A* 1*a**. r) prebentur *A* 1*a** *et m. al.* *A* 2*a*; praebuit *A* 1*c*. r*) segite *A* 1*b* *(pr. m.)*. s) cępit iam st. *A* 1*c*; concepit *coni. Mone, sed heptasyllabum codicibus consentientibus servandum esse censuit L. Traube.* t) horreum *A* 1*c*.

V. Col. I, 20. 6. Tactus videt[a] nec[b] cernitur,
ib. c. 19. Sentit damna ergastolum[c],
ib. c. 20. Fugit pestis ab homine[d],
Quam daemon sevus miserat.

ib. c. 22. 7. Ligeris[e] scapham retinet, 5
Ablata[f] furto prodeunt[g]
ib. c. 21. Cecusque lumen recipit[h],
Prebendo cibos[i] augetur.

ib. c. 27. 8. In aescas alis[k] veniunt,
Fere iussis oboediunt; 10
Fides[l] patrari[m] conscia
Novit quae[m*] poscit omnia[n].

*p. 112. *9. Gloria[o] tibi Trinitas,
Aequalis una deitas
Et ante omnia saecula[p] 15
Et nunc et in[q] perpetuum.

EXPLICIT LIBER PRIMUS FELICITER.

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI SECUNDI[a].

1. De conversatione[b] et suffectu abbatis Athalae[c] et delinquentium ultione. 20
2. De fluvii recessu virtute divina.
3. De pollice absciso[d] et viri Dei oratione sanato.
4. De egro sanato poenes Mediolanium[e].
5. De denuntiatione[f] exitus eius.
6. De reseratione caeli et consolatione divina et[g] obitu. 25

Hymnus. A 1a. a*. b. c. f. 2a. B 1b. *Index.* A 1c *(omnia)*. c* *(c. 1—6)*. 2 *(c. 1—10)*. 2a *(c. 1—6. 11—25)*.

Hymnus. a) *ita* A 1c; vidit *rell.* b) *in litura* A 2a. c) ergastulum A 1a*. b. c. f; erecastolum A 1a; ergastuli A 2a. d) ominibus A 1a*. e) Ligeri A 1a. b. c. f 30 *(non* A 1a*); Liger B 1b. f) ablat A 1a. g) proeunt *pr. m.* A 2a; produntur A 1c. h) recepit A 1a *(non* A 1a*); recepit A 2a. i) *ita* A 1a. k) *ita* A 1a. 2a *(ubi* aves *add.)*; ales A 1a*. b. f; alites B 1b; aves A 1c. l) Fide A 1a *(non* A 1a*). m) patrati A 1a. f *(non* A 1a*); patrare A 1c. B 1b. m*) novitque A 1b. f. n) *desinunt* A 1a *(ubi fol. insequens excisum est)*. a* *(subscr.* Explicit vita sancti ac beatissimi Columbani 35 abbatis et confessoris). *b. c. f.* 2a *(pagina non consumpta)*. o) *versum ultimum* B 1b *solus continet.* p) saecla *coni. L. Traube.* q) imperpetuum B 1b.

Index. a) *ita* A 1c; feliciter amen *add.* A 2; I. c. s. l. A 1c**; *praescr. om.* A 1c*. 2a; *laterculum capitum om.* A 1a. b. b¹. d. B 1a. b. b) conversione A 1c. c) Atale A 2; Attalae *rell.* d) abciso A 1c. 2 *(non* A 1c*). e) *ita* A 1d *in textu;* Mediolanum 40 *h. l. codd.* f) De denuntiatio A 2; De nuntiatione A 1c. g) eius *add.* A 1c.

7[a]. De Eusthasii[b] regimine et[c] lumine puelle cum corporis sospitate[d] reddito et[e] conversatione[f] eius.

8. De inluminatione alterius puellae et profectu conversantum[g].

9. De adversitate Agrestii et repulsione eius.

10. De ultione sociorum[h] et interitu eius[i] et[k] obitu Eustasii[l].

11[m]. De coenubio Evoriacas[n] et de Sisetrudis[o] obitu et cantus[p] angelicos.

12. De conversatione[q] Gibitrudis[r] et vitae exitu.

13. De Ercantrudis[s] vita et obitu.

14. De obitu Augnofledis[t] et cantus[p] angelicos.

15. De Deurechildae[u] adulescentula[v] et obitu eius.

16. De Domma[w] et duabus adulescentulabus[x] et radio micante in ore viso.

17. De Wilsindane[y] et prophetia eius et cantus[z] angelicos.

18. De Leudebertane[a] et visione Petri apostoli.

19. De delinquentium correptione[b] et[c] damnatione fugitivarum.

20. De obitu Landebergae[d] et cantus[p] angelicos.

*21. De affluentia olei et aquae commutatione. *p. 113.

22. De bestia in transgressione cibi visa.

23[e]. De vita Bertulfi[f] abbatis.

24. De ultione monachi ab Arrianis.

Index. A 1*b*³ *(c. 7—10). c (omnia). 2 (c. 1—10). 2a (c. 11—25).*

Index. a) *capitula omnia coniuncta librum secundum ducunt in uno codice A* 1*c, sed in quattuor ibi partes divisa sunt, quarum unaquaeque a numero I incipit; numeri continuati sunt in codicibus A* 2. 2*c*¹, *qui c.* 1—10. *tantum exhibent; praescr.* Capitula in vitam sancti Eustasii *A* 1*c*; Incipiunt capitula in vitam sancti Eustasii abbatis *A* 1*b*³ *(ubi folia tria, excisis vetustioribus, manu posteriore saec. XI. suppleta sunt).* b) *ita A* 2; Eustasii *rell.;* De reg. beati Eustasii et de doctrina discipulorum suorum *A* 1*b*³. c) *sequuntur duo tituli:* 2. De adventu eius ad Chlotharium (Clotharium *A* 1*b*³) regem. 3. De lumine, *ut supra A* 1*c. b*³, *qua de interpolatione v. infra p.* 240. d) sospita *A* 2. e) et c. eius *om. A* 1*b*³. f) *ita A* 2; conversione *A* 1*c*. g) conversantium *codd.* h) eius *add. A* 1*c*. i) supradicti Agrestii *A* 1*b*³. k) 7. De obitu beati Eustasii (et de nuntiatione exitus eius *add. A* 1*b*³, *cf. tit. V.*) *titulus novus A* 1*b*³. *c.* l) Expliciunt capitula libri secundi *subscr. A* 2. m) *praescr.* Capitula Evoriacensium miraculorum *A* 1*c*; Incipiunt capitula *A* 2*a*. n) Evoracis *A* 1*c*. o) Sistrudis *A* 1*c*. p) cantu angelico *A* 1*c*. 2*a*. q) conversione *A* 1*c*. r) Gybitrudis *A* 2*a*. s) Hercantrudis *A* 2*a*. t) Aunofledis *A* 1*c*. 2*a*. u) Deurechillę *A* 1*c*; Deorehilda *corr.* Deorehilde *A* 2*a*. v) De D. obitu et caeli apertione *in praescr. A* 1*d*. *B* 1*a*. w) Domna *A* 1*c*. 2*a*. x) adolescentulas (?) *corr.* adolescentulis *A* 2*a*. y) *ita B* 1*a in praescriptione;* Wilsinda *A* 1*c*. 2*a*. z) *ita B* 1*a in praescr.;* cantu angelico *A* 1*c*. 2*a*. a) *ita B* 1*a in praescr.*; Leudeberta *A* 1*c*; Leudeberga *A* 2*a*. b) correctione *A* 1*c*. c) de *add. A* 1*c*. d) Landibergae *A* 1*c*. e) *capita* 23—25, *quae numerantur* 1—3, *deleta sunt A* 1*c, textu deficiente.* f) Bertholfi *A* 1*c*.

25. De monacho Meroveo[a] et ultione eius et obitu Agibodi monachi ac Theudoaldi[b] et Baudachario[c] et Leubardo[d].

INCIPIT[a] LIBER SECUNDUS.

1[b]. De conversatione[b*] et suffectu abbatis Athalae[c] et delinquentium[d] ultione.

Cumque[e] ergo venerabilis Columba de hac luce migrasset, eius in locum[f] Athala[g] suffectus[h] est omni religione laudabilis, cuius post magistrum virtutes[i] clarae fulserunt, ex Burgundionorum[k] genere, nobilis natione, sed nobilior sanctitate, per vestigia[l] magistri secutus. Sed qualiter rudimenta[1] illius in ipsa[m] primordia uberem profectum quaesierit[n], praetermittendum non est. Itaque dum[o] patre[p] nobili liberalibus litteris inbutus fuisset, Arigii[q] quondam[2] pontificis a genitore commendatus est. Sed cum nihil utilitatis augi[r] cerneret[s], coepit rudis[t] affectus ad[u] potiora anhelare; dedit operam, ut, postposita faleramenta[v] saeculi, monachorum iungeretur[w] cohorte[x]. Clam[y] ergo a sodalibus progressus, duobus pueris contentus ad Lirenensem[z] coenubium venit; quo diu vitam degens, cum nequaquam cerneret regularis disciplinae abenis[a] ceteros[b] colla submittere, coepit anxio animo[c] trutinare, quo[d] potioris consilii aditus viam panderet. Progressus ergo inde, ad beatum Columbanum

Index. *A* 1*c*. 2*a*. *Cap.* 1. *A* 1*a*. b^1. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. *B* 1*a*.

Index. a) Mereveo *A* 2*a*; Merevo *A* 1*c*. b) Theodoadi *corr.* Theodoaldi *A* 2*a*; Theodoadi *A* 1*c*. c) Baudacharii *A* 2*a*; Baptharii *A* 1*c*. d) Leobardi *A* 1*c*. 2*a*.

Cap. 1. a) *ita solus A* 1*d*; *lemma praescr.* Incipit vita beati Athalae abbatis et confessoris *A* 1*a*; Incipit vita sancti Attalae abbatis *A* 1*c*; Vita sancti Attali abbatis VI. Id. Martii *A* 1b^1; Incipit vita beati Atale *B* 1*a*; *lemmate carent A* 1*c**. 2. 2*a*. b) *praescriptionem cap. soli exhibent h. l. A* 1*c***. *d*. *B* 1*a*, *ante* Ergo *(p. 231, 4) A* 2. b*) coñver *B* 1*a*; conversione *A* 1*d*. c) Atal(a)e *A* 1*d*. 2. *B* 1*a*. d) et de delinq. *A* 2; et liq̄ *B* 1*a*. e) *ita A* 1*d*. 2. *B* 1*a*; que *eras. A* 2*a*, *om. rell.* f) loco *A* 1*c*. 2 *(non A* 1*d)*. g) *ita A* 1b^1. *c** *(pr. m.)*. *d*. 2. 2*a*; Atthala *A* 1*a*. *c*; Atala *B* 1*a*. h) subvectus *B* 1*a*. i) virtutis cl. *A* 1b^1; cl. v. *A* 1*a*. k) Burgundionum *A* 1b^1. *c*. 2 *(non A* 2*a)*; Burgundiorum *A* 1*c***; Burdionorum *A* 1*d*. l) m. v. *A* 1*a*; magistri *m. al. suppl. B* 1*a*. m) ipsis primordiis *A* 1*a*; ipso primordio *A* 1*c* *(e corr.* primordia*)*. *d*. 2. n) *ita A* 1*a*. *B* 1*a* *(pr. m.)*; qu(a)esiere *rell.* o) a *add. A* 1*a*. p) patri *A* 1*c**. *d*; patris studio l. *A* 2. 2*a*. q) *ita B* 1*a*; Argii *(pr. m. corr.* Arigii*)* q. pontifici *A* 1b^1; Arigio q. (quodam *m. al. corr.* cuidam *A* 1*c et sic A* 2) pontifici *rell.* r) *ita A* 1*a*. *B* 1*a*; agi *rell.* s) cerneretur *A* 1*c*. t) novus *B* 1*a*. u) *om. A* 2*a*. v) huius *add. A* 1*a*; s. *om. A* 1b^1. *B* 1*a*. w) iungeret *pr. m. A* 2*a*. x) *ita pr. m. A* 1*c***; cohorti *rell.* y) Deinde *B* 1*a*. z) Lire : : nensem *pr. m. A* 1b^1; Liregensem *B* 1*a*; Lirenense *A* 1*a*. 2. 2*a*; Lirinense *A* 1*d*; Lirimense *A* 1*c*. a) alienis *A* 1b^1. b) ceteris *B* 1*a*. c) *om. A* 1b^1. d) qua *A* 1*c*. *d*.

1) Rudimenta *singularis numeri nominativus est, sicut* intra saeptam; *cf. supra p.* 58. 2) *Arigius vel Aridius episcopus Lugdunensis a.* 603. *Aetherio successit.*

Luxovio[a] tenus[b] venit. Quem vir sanctus cum ingenii sagacis sollertem esse cerneret, suo ministerio[c] iunxit hac in omnibus divinis monitis erudire temptavit.

Ergo[d] cum egregię[e] post beatum Columbanum[f] supradictum coenubium regeret et in omni[g] disciplina regularis tenoris erudiret, contra eum antiqui[h] anguis versutia[i] loetiferum discordiae virus[k] noxiis ictibus[l] laxare coepit, excitans aliquorum[m] contra eum corda subditorum, qui se aiebant[n] nimiae[o] fervoris auctoritatem[p] ferre non posse et arduae disciplinae pondera[q] portare non valere. At ille, sagaci[r] ut erat animo, pia fomenta praebere et salutaris[s] antidoti, quo sanies putrefacta abscideretur, potum dare studens, mollire tumentia corda nitebatur. Diuque *castigatos[t] cum secum tenere non valeret, merore animi[u] turbatus, multis precibus cum pietatis obsequio prosequebatur, ut se non relinquerent et ardui iteneris calle[v] non deviarent[w] meminiscerentque[x], patres per mortificationem et contemptum[y] praesentis vitae regna caelorum possidere. Cum[z] nihil iam proficere cerneret nec alibi trahentes animos suae societatis[a] abenis inretiri[b] posse vidisset[c], pertinaces ire sinit[d]; qui postquam segregati[e] ab eo, alii eorum marinis[f] sunt sinibus recoepti, alii locum heremi ob libertatem habendam petiere. Qui[g] temeritatis hac arrogantiae inibi positi mox intentu[h] damna sensere. Nam cum his in locis morarentur[i] et virum Dei suis detractionibus laniarent, unum[k] eorum qui Roccolenus[l] dicebatur, qui et iurgiorum, ut credebatur, incrementa ministrabat[m], subito ictu[n] igne febrium[o] accensus[p], inter poene in-

*p. 114.

Cap. 1. *A*1*a*. b^1. *c*. c^*. *d*. 2. 2*a*. *B*1*a*.

Cap. 1. a) Luxuio *pr. m. A*1*a*. c^{**}; Luxuvio *A*1*d, corr.;* Luxovium *A*1b^1. 2. 2*a*. b) actenus *A*1b^1. c) monasterio *A*1c^*. *d*. d) (II. *m. al. in mg.*). Tramitem ergo regiminis *pro* Ergo *B*1*a*. e) egregius *A*1b^1. f) *superscr. B*1*a*. g) omnibus *A*1*a*. h) antiquus *pr. m. A*1*a*. 2*a; om. A*2. i) versutiam *B*1*a*. k) viris *pr. m. A*1*a*. l) *pr. m. superscr. A*1*a*. m) c. eum a. *A*1*c*. *d*. n) se agebant *B*1*a*; suadebant *pro* se a. *A*1b^1. o) nimię (?) *pr. m. A*1*a*; nimii *rell.* p) *ita rell.*; austeritatem *A*1*a*. q) ponder: *A*1b^1. r) sacro *A*1b^1. s) salut:: *m. al. corr.* salutaris *A*1*a*. t) castigatus *A*1b^1. u) animo *A*1b^1. 2*a (non A*2*)*. v) callem *A*1*c*. *d*; calis *pr. m. A*2*a*. w) deviarē *corr.* deviare *B*1*a*; divinarent *A*1b^1. x) Meminiscere(nt *m. al. add.*) namque p. *A*1*a*. y) contemptu *pr. m. A*1b^1. z) III. *m. al. in mg. B*1*a*. a) societis *A*1b^1. b) inretire *A*1b^1. 2*a*; in itenere *(pr. m. corr.* itinere*) A*2. c) vidisse *pr. m. A*2*a*. d) sevit *corr.* sivit *A*1b^1*, et sic e corr. A*2*a*. e) *ita A*1b^1. c^*. *d*. *B*1*a*; sunt *m. al. suppl. A*1*a; habent rell.* f) marini (ni *pr. m. suppl. A*1b^1) sunt s. *A*1b^1. *B*1*a*; ma:::sunt sinibus *m. al. corr.* marinis sinibus *A*1*a*. g) quod *A*1*a*. h) *ita A*1*a (pr. m.)*. b^1. *B*1*a*; in tantum *A*1c^*. *d*; obtectu *corr.* obtecti *A*2*a*; in obtentu *A*2; interitu *m. al. A*1*a*; divinitus *m. al. in litura A*1*c*. i) morerentur *A*1b^1. k) *ita A*1*a (pr. m.)*. b^1. c^* *(pr. m.)*. *d*. 2*a*. *B*1*a*; unus *rell.* l) Rocolenus *B*1*a*; Rccolemus *A*1b^1. c^{**}. m) *m. al. suppl. A*1*a*. n) ictu *om. A*1*c (habet A*1*d)*; igne *om. A*2. o) frebium *pr. m. A*1b^1. p) accensu *pr. m. A*2*a*.

cendia clamare coepit, se, si[a] valuisset, ad beatum Athalam[b] venire velle et amissi[c] criminis damna paenitentiae medicamento lenire[d]. Nec mora, vix haec dicere licuit, obmutuit ac extremum alitum dimisit. Ast[e] hii[f] qui aderant videntes viri Dei iniurias divina ultione vindicari, plurimi eorum ad virum Dei remeant suasque noxas confitentur; se[g] in omnibus, si recipiantur, emendaturos pollicentur. Quos vir sanctus miro gaudio, acsi e luporum ora[h] receptas[i] oves, recepit[k] suisque locis[l] suas culpas agnoscentes restituit. At vero alii, qui[m] verecundia praeveniente vel temeritate hac arrogantiae vitio maculati redire noluerunt et datum locum paenitentiae[n] contempserunt, diversis mortibus sunt direpti, ut manifestę[o] daretur intellegi, socios eos fuisse eius in excitanda contumaciae incrementa, quem ultio divina percusserit, propterea cum ceteris veniam non meruisse. Nam unus eorum[p] Theudemundus[q] nomine secure[r] percussus interiit; alius, dum[s] parvi fluminis alveum transmearet, inretitis poplitibus, per parvula fluvii[t] unda enecatus[u] est; tertius vero qui Theutharius[v] dicebatur, cum se mare[w] portaturum carinae[x] credidisset, dimersus est. Videntes[y] haec qui adhuc supererant, verecundia submota, post socios ad beatum[z] Athalam repetant[a]; qui[b] ab ipso, ut superius[c] alii, recepti et salvati sunt.

2[a]. De fluvii recessu virtute divina.

Alia ab eo patrata[b] miracula omnium in[c] supradicto monasterio fratrum testimonio adprobatur[d], inter quos ego positus et beati viri[e] ministerio deputatus tenebar. *p. 115. *Cum quodam in tempore fluviolus, cuius

Capp. 1. 2. *A* 1*a*. b^1. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. *B* 1*a*.

Cap. 1. a) se se *pr. m. A* 1*a*. 2*a*; *m. al. corr.* si se *A* 1*a*, se si *A* 2*a*. b) *ita A* 1*d et m. al. A* 2. 2*a et infra A* 1b^1; Athalem *pr. m. A* 2*a*; Atthalam *A* 1*c*; Atalam *A* 1*a*. *c***. 2 *(pr. m.)*. *B* 1*a*; Atalem *m. al. corr.* Attalam *A* 1*c**: *ita fere codd. deinceps.* c) *ita A* 1*a (pr. m.)*. b^1. *B* 1*a*; admissi *rell.* d) linire *A* 1b^1. *B* 1*a*. e) *ita A* 1b^1. *B* 1*a*; Ad *A* 2; At *rell.* f) *ita A* 1*c*; hi: *A* 1*a*. g) seque *A* 1*a* (que *m. al. suppl.*). 2*a*. h) *ita pr. m. A* 1b^1; ore *rell.* i) *ita A* 1b^1. *d*. *B* 1*a*; perceptas *A* 2; r. o. *om. A* 1*c*; ereptas *rell.* k) recipit *A* 1b^1. l) locus *pr. m. A* 1*a*. m) alii que *A* 1b^1 *et pr. m. A* 2*a*. n) redire *iterant A* 2. 2*a*. o) manifesta *A* 1b^1. p) *om. A* 1*a*. q) *ita A* 1b^1. 2. 2*a*; Theodomundus *A* 1*a*. *c*. *d*. r) securi *A* 1*c*. *d*. s) *bis scr. erat B* 1*a*. t) flumini *B* 1*a*; *om. A* 2*a*. u) *ita A* 1*a*. *c*. *d*. 2; necatus *rell.* v) *ita A* 1b^1. 2*a*; Theotharius *B* 1*a*; Theutarius *A* 1*a (pr. m.)*. 2; Theotarius *A* 1*c*. *d*. w) mari *A* 1*a*. *c*. *d*. x) carina cr. *A* 1*c*. *d*; c. tradidisset *B* 1*a (pr. m.)*; tradidisset c. *A* 2*a*; c. transtris credidisset *A* 2. y) Viden(tes enim haec *m. al. in ras.*) *A* 1*a*. z) beat: m *m. al. corr.* beatam *A* 1b^1; beatam *pr. m. A* 1*c*. *B* 1*a (non A* 1*c**. *d)*. a) *ita pr. m. A* 1*a*. *B* 1*a*; repetunt *A* 1*c*. *d*; repedant *rell.* b) qui:, *ras.* s *A* 1*a*. c) *m. al. add.* retuli *A* 2*a*.

Cap. 2. a) *ita A* 2; IIII. *m. al. in mg. B* 1*a*; *numeris omissis, praescriptiones adsunt A* 1*d*; *praescr. omnes om. rell., sed cap. numeri adsunt A* 1*a*. *c*. b) parata *A* 1b^1. c) o. f. in s. m. *A* 1*a*. d) *ita A* 1*a*. b^1. *d*. *B* 1*a*; adprobantur *rell.* e) viro *pr. m. B* 1*a*.

superius[1] mentionem fecimus, Bobius nomine, turgidis[a] aquarum molibus violenter ac[b] rapaci cursu defluens, ut solent torrentes ex Alpium cacuminibus dilapsi[c] et imbrium effusione aucti[d], ita iste saxorum[e] rupes[f] et arborum congeries nimia vim[g] tumiscens coacervabat[h] molinumque[i, 2] monasterii rapido cursu subfodere hac totam iam[k] officinam quatiens dimergere nitebatur: quo fragore auditu, custos[l] molini[m] nomine Agibodus[n, 3] ad molinum pergit, ut videret, si tantae[o] fragores[p] moles inibi dispendii damna generaret[q]. Ubi cum venisset, vidit, nisi celeri auxilio subvenirent[r], cuncta diripi, festinusque patri nuntianda[s] credit[t], ut solamen praebeat, qui[u] oportuna necessitati[v] ex aquarum fluctibus liberaret. Ad quem vir Dei ait[w]: 'Vade', inquit, 'voca mihi Sinoaldum[x] diaconum[y]; tu vero stratui[z] receptus somnum[a] cape nec metu aliquo detentus[b] merori corda subdas'. Erat enim mane, priusquam aurora funderet[c] grata lumina terris[4]. Venit ergo Sinoaldus ad virum Dei, cui beatus Athala ait: 'Adprehenso baculo quo sustentor, vade[d] ad Bobium imperantisque voce dicito, signo dominicae crucis praelato[e], ut istas desinat perfodere ripas nec praesumpte audacie modo[f] suppleat, sed alia cedens latera[g], ista sinat inlesa imperiisque se[h] noscat Domini recessurum[i]'. Quod[k] vir[l] Dei imperium supradictus vir[m] oboediens, cum fidei adminiculo[n] pergit[o];

Cap. 2. A1a. b^1. c. c. d. 2. 2a. B1a.*

Cap. 2. a) tur::dis *A1b^1*; turbidis *B1a*. b) *eras. B1a*. c) delapsi *A1b^1. c. d.* d) aucti:, *ras.* s(?) *A1a*; auctus *A1d*. e) sax:rum *pr. m. A1b^1*. f) rup:::: *pr. m. A1a*. g) *ita A2*; vi *(m. rec. in litura B1a) rell.* h) *ita A1a. b^1*; coacervare *A1c (e corr.* coavervare*). d. B1a (ante* c. 2 *litt. ras.)*; coacervaret *rell.* i) molinum qu:: *(m. al. corr.* quo*) A1b^1*. k) *ita A1b^1. c. d. 2. B1a; om. rell.* l) custos *superscr. B1a*. m) moli *pr. m. B1a*. n) Agibodis (*e corr.* Agalbodis?) *A1a;* A. n. *B1a*. o) *ita pr. m. A1a*; tanto *pr. m. B1a*; tanti *rell.* p) *ita pr. m. A1b^1*. q) generarent *B1a*. r) *ita A1c**. d cum rell.;* subveniret *A1b^1. c (pr. m.);* subveniretur *A2*. s) nuntiand:m *m. al. corr.* nuntiandum *A1b^1*; nuntiare *A1a*. t) credidit *A1b^1. c. d.* u) *ita A2. B1a*; qui — liberarent *A1c. d. 2a*; quo (qu: *pr. m. A1a*; quae *A1b^1*) — liberarent *rell.* v) *ita A1a* (*e corr.* necessitatis?). *c*; necessitate *rell.* w) *ita A1a. c (ubi* inquit *deest). 2a*; ::: *B1a; om. rell.* x) Sonoaldum *A2a, ut saepe.* y) diaconem *B1a*. z) *ita A1a (pr. m.). b^1. 2a. B1a*; strato *A1c. d*; stratu *rell.* a) somno *B1a*. b) detentu *A1b^1*. c) funderent *pr. m. A1b^1*. d) vede *pr. m. A1a*. e) dic *m. al. add. A2a*. f) *ita A1c* et pr. m. A2*; modum *A1b^1. B1a*; modos *A1d cum rell.* g) latara *A1a, corr.*; lat:ra *pr. m. in mg. suppl. A2*; in l. *A1c. d*; littora *A1b^1*. h) *om. A1c. d.* i) secessurum *A1c. d.* k) *ita A1a (m. al.). b^1. B1a (? pr. m.)*; Quod — imperio *A1c. d. 2a*; Quo — imperio *A1a (pr. m.). 2.* l) *ita pr. m. A1a. b^1 (ubi* D. *deest). 2*; viri *rell.* m) *om. A1b^1. c. d.* n) adminiculu: *m. al. corr.* adminiculum *A1b^1*. o) perigit *m. al. corr.* peregit *A1a et sic A2.*

1) *Supra I,* 30. 2) *Molinum iam Cassiodorus pro molendino accepit.* 3) *Agibodi monachi Ionas infra II,* 25, *meminit.* 4) *Cf. Verg. Aen. IV,* 584: (Aurora) novo spargebat lumine terras.

inposito[a] ripe baculo, imperat, se ex viri Dei praeceptis, annuente divina potentia, illo promoveri[b] ex loco, aliaque[c] colles[d] latera violento[e] conatu cedat. Moxque oboediens fluvius, relicto alveo, collis latera[f] cedens fluenta[g], per ardua collis[f] latera velut alis[h] strictus[i] latices sustentabat, quoadusque[k] concava alvei paterent[l], quo sustentante[m] liquido fluerent[n]. Iamque prorumpens[o] aurora, mundo ut lumen panderet[p], surgebat, coepit semet ipsum[q] intra cogitans Sinoaldus dicere[r]: 'Vadam et[s] videam, si viro Dei violenti[t] fluctus oboedire[u]', venitque ad ripam alvei[v]; vacuum cernens, expectabat[w], qualiter alterius *collis latera cederet, ut sibi alveum, quo flueret, aperiret[x]. Festinusque ad virum Dei venit, partae[y] victoriae tropheum nuntiavit. Cui[z] vir Dei: 'Nullatenus, me', inquit, 'in hoc[a] saeculo vivente, ulli dicere praesumas', procul dubio, ut ne favor adolatorum[1] corda plena virtutibus macularent[b]. Quod vitium, quamvis diversis[c] sint virtutibus ditati, ab omnibus est[d] studiose sanctis fugiendum, nam hoc callidus hostis malitiose studet, ut dum in maioribus ac[e] certis culpis sanctus Dei maculare non valet, saltim vel in occultis quae[f] minora videntur polluat[g].

*p. 116.

3[a]. De pollice absciso et viri Dei oratione sanato.

Factumque[b] est deinceps, cum aliquo in tempore unus monachorum nomine[c] Fraimeris[d] ad frumenta suscipienda vomere tellus[e] excoleret, subito stiphae[f] firmitatem

Capp. 2. 3. *A* 1*a*. b^1. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. *B* 1*a*.

Cap. 2. a) Inpositor prae baculum *A* 1b^1. b) *ita A* 1b^1. *B* 1*a*; promovere *rell.* c) aliaqu: *pr. m. A* 1*a*. d) *ita pr. m. A* 1b^1. e) violenta *pr. m. A* 1*a*; violenti *B* 1*a*; v. — alveo c. l. *om. A* 1*c*. *c**. *c***. *d*. f) l. — collis *om. A* 1*a*. g) fluentus *corr.* fluentis *A* 1*c*, *et sic A* 1*c**. *d*; :lenta p. a. c. l. *m. al. superscr. B* 1*a*. h) *ita A* 1b^1. *c*. *d*. *B* 1*a*; ales *A* 2. 2*a*; avis *A* 1*a*. i) strictus *corr.* strictis *A* 1b^1. *c**, *et sic A* 1*c*. 2. 2*a*. *B* 1*a*; strictos *A* 1*a*. k) Quo: adusque *A* 1*a*. l) pateret *A* 1b^1. *B* 1*a*. m) *ita A* 1*c**. *d et e corr. A* 1*c*; sustentate *A* 1*a*. *c (pr. m.)*. 2; sustente *A* 1b^1. *B* 1*a (pr. m.)*; quo: *(ras. s?)* usque l. *A* 2*a*. n) fluxerant *A* 1*c*. *d*. o) (pro *m. al. superscr.*)rupens *B* 1*a*. p) redderet *A* 1*a*. q) intra semet ipsum *A* 1*c*. *B* 1*a*. r) *om. A* 2*a*. s) ut *A* 1*a*. 2. t) f. v. *B* 1*a*. u) *ita pr. m. A* 1*a*. *B* 1*a*; *m. al. corr.* oboedere *A* 1*a*; oboediret *A* 1b^1; oboedirent *A* 1*d*. 2. 2*a*; obędierint *A* 1*c*. v) et *add. A* 1*a*; vacuumque *A* 1*c*. *d*. w) *ita A* 1b^1. *c*. *d*. *B* 1*a*; spectabat *rell.* x) apereret *pr. m. A* 1*a*. y) par:: *m. al. corr.* partum *A* 1*a*; partem *A* 1*c***. z) Cui — praesumas *om. A* 1*a*. a) *pr. m. superscr. B* 1*a*. b) macularet *A* 1*c**. 2. 2*a et m. al. A* 1*a*. *d*. *B* 1*a (non A* 1*c)*. c) diversi *pr. m. A* 1*a*. d) est tamen st. (*om.* sanctis) vitandum *A* 1*a*. e) acervis c. *A* 1b^1. f) quod(?) emi:::: *m. al. corr.* quae eminentiora *A* 1*a*. g) polleat *pr. m. A* 1*a*; v. p. *om. A* 2.

Cap. 3. a) V. *m. al. suppl. B* 1*a*. b) que *om. A* 1*a*; Aeque est *A* 1b^1. c) *om. A* 1b^1. d) Fraimerus *A* 1*c*. *d*. 2*a*; Fragmeris *A* 2; Fraimeric9, *sed* 9 *fortasse m. al. add. B* 1*a*. e) tellos *A* 1b^1; tellurem *A* 1*c*. *d*. f) stipe *m. al. corr.* stiphe *B* 1*a*; stifae *A* 1*a*. 2*a (pr. m.)*; stivae *rell.*

1) *Cf. supra p.* 147, 1.

durae glebae[a] asperitas[b] perimit[c] atque confringit. Quod cum supradictus frater conponere[d] conaretur, subito inopinatu[e] ictu ferramenti pollicem ex leva precidit, soloque[f] conditum, superposita gleba[g], velut funus[h] sepulturae tradit[i], relictoque vomere[k], ad monasterium pergit patrique per[l] confessionem humo prostratus prodit. Quod videns vir Dei: 'Ubi est', inquid, 'pars abscisi[m] pollicis?' At ille fatetur, se[n] terre conditum sulcoque[o] sepultum. 'Male', ille[p] ait, 'fecisti; quur mihi non detulisti? Concito ergo gradu nulli causam indicans perge, sumptoque[q] eo, huc deporta'. Ille itaque egressus pergit imperatumque[r] pollicis damnum deportat. Erat enim spatium[s], pro[t] ardui[u] montis dorso flexuosa[v] itinera tendentia[w] vel interfluentes[x] Triveae[y] alveus[z], quasi miliario[a] uno. Porro vir Dei suscipiens frustra pollicis, suis salivis[b] inlitum[c] manui iunxit, coniunctusque pollex carnis glutino, velut antea fuerat, adhaesit, tacitoque[d] silentio, ut abeat[e], imperat. O mira virtus[f] omnipotentis, ut sic suos in terris[g] glorificet[h], ut frigida abscisaque membra eorum interventu pristino decore reddat!

4[a]. De egro sanato poenes Mediolanium[b].

Hisdem[c] etenim vir cum quodam in tempore ad Mediolanium[d] urbem venisset, ibi quidam puerolus in extremis febrium anxietatibus positus, vitae tantum expectabat exitum; cuius parentes, audito beati[e] Athale[f] adventum[g], festino ad eum properant cursu eumque precantur, ut illis subveniat. Quod cum vir Dei dissi-

Capp. 3. 4. *A* 1*a*. *b*¹. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. *B* 1*a*.

Cap. 3. a) glebis *A* 1*a*. b) asperatas *A* 1*b*¹. c) *ita A* 1*c*. *d*; perimit atque confregit *A* 1*c**; perimitateque confringeret *A* 1*b*¹; peremit atque confregit *rell.* d) ^con^ponere, *pr. m. corr. A* 1*a*. e) incipinae uatu f. *A* 1*b*¹. f) solūque (?) condita *pr. m. A* 1*a*; sulcoque c. *B* 1*a*: *at infra* terrae conditum. g) glebae *pr. m. A* 2*a*. h) rimus *A* 1*b*¹. i) tradidit *B* 1*a*. k) vomerem *pr. m. A* 1*b*¹. l) *om. A* 1*b*¹. 2. m) abscidi *A* 1*b*¹, *corr.* n) *ita A* 1*a* (*pr. m.*). 2. 2*a*; *m. al. corr.* esse *A* 1*a*; a se *rell.* o) soleo quod sepultum *A* 1*b*¹. p) *om. A* 1*c*. q) h : c (hoc ?) *add., sed eras. A* 1*d*; sumptumque : : (*ras.* &) huc *A* 1*a*. r) que *om. A* 1*c*. s) spaeium *A* 1*b*¹. t) *ita A* 1*a*. *b*¹ (*ubi* dorsa?). *c*. *d*; per — dorsa *rell.* u) itineris vel *add. A* 1*a* (*v. infra n.* v). v) flexuosa (flexuoso *A* 1*c*. *d*) itinera (*corr.* itinere *A* 1*b*¹) *A* 1*b*¹. *c*. *d*; flexuoso itinere (*om. A* 1*a*; *cf. n.* u) *rell.* w) : : : tendentia, *ras.* ten *A* 1*d*; retendentia *A* 2. x) *ita A* 1*a* (*pr. m.*). *b*¹. *c*. *d*. 2*a* (*pr. m.*). y) Trive : *m. al. corr.* Triveae *A* 1*a et sic A* 1*c***; Triviae *A* 1*b*¹. *d*. 2*a*. *B* 1*a*. z) *ita A* 1*b*¹. 2. 2*a*; alveos *A* 1*c*. *d*; alveum *rell.* a) *ita A* 1*c*. *d*. 2; miliarium unum *rell.* b) salibus *A* 1*b*¹; salibis (?) *A* 2*a*, *corr.* c) inlitu *corr.* inlita *A* 1*a*. d) additoque silentium *A* 1*b*¹. e) habeat *A* 1*a* (*pr. m.*). *b*¹. 2. 2*a* (*pr. m.*); habeatur *A* 1*c*. *d*. f) o. v. *B* 1*a*; v. o. Dei ut *A* 2. 2*a*. g) terra *B* 1*a*. h) glorificat (*B* 1*a*).

Cap. 4. a) VI. *B* 1*a*. b) *ita h. l. A* 1*d*; Mediolanum *codd.*; *cf. supra I*, 30. c) Istem *corr.* Iste *A* 1*b*¹. d) Mediolanum *h. l. A* 1*d cum rell.* e) beat : : *m. al. corr.* beate *A* 1*b*¹. f) Attalae *h. l. A* 1*a*. g) *ita A* 1*c***. *B* 1*a et pr. m. A* 1*b*¹. *c**; adventu *rell.*

mulare[a] voluisset, fletibus ac terribilibus sacramentis
*p. 117. eum conpellantur[b], ut prius[c] *eat[d] quam noxia[e] ardor
suppremas[f] eum privet[g] ab auras[h]. Anxius[i] ergo et po-
pularis favores[k] rumores fugiens: 'Ite', inquid, 'ego, ut
potuero, vos prosequar'. Veniens ergo, basilicas et sanc- 5
torum loca circuit, pro infirmum[l] precatur[m], ut protinus
sospitate[n] reddatur. Deinde, ut promisse fidei impleret
effectum, ad infirmum[o] festinus venit; ne quis largitori[p]
muneris praeco existeret[q], domum latenter ingressus,
infirmum adtingit[r], moxque virtus divina sanctis precibus 10
favens sospitati pristinae egrum reddit[s]. Grates simul
parentes conditori referunt, qui sic[t] suorum ad[u] peti-
tiones famulorum pietatis suae accommodat aures.

Erat enim his[v] vir gratus[w] omnibus, singularis fer-
voris, singularis alacritatis, singularis caritatis in pere- 15
grinis, in pauperibus; noverat et superbis resistere et
humilibus subditus esse, sapientibus condigna rependere
et simplicibus mystica aperire; in solvendis ac[x] oppo-
nendis[y] questionibus sagax, adversus hereticorum pro-
cellas vigens ac solidus[z], fortis in adversis, sobrius in 20
prosperis, temperatus in omnibus, discretus in cunctis.
Redundabat amor et timor in subditis, redolebat doc-
trina in[a] discipulis; nullus iuxta eum vel[b] merore te-
diebatur[c] neque nimia letitia extollebatur.

5[a]. De denuntiatione[b] exitus eius. 25

Cumque iam eum[c] ab erumnis saeculi rerum
reppertor[d. 1] liberari[e] vellit[f], monstrari[g] per visionem

Capp. 4. 5. *A* 1*a*. *b*¹. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. *B* 1*a*.

Cap. 4. a) dissimilare *A* 1*b*¹. *d* (*pr. m.*). b) *ita A* 1*b*¹. *B* 1*a*; compellebant *A* 1*c*. *d*; conpellant *rell.* c) non *add.* *A* 2*a*. d) ea *A* 1*b*¹. e) *ita A* 1*b*¹ *et pr. m.* 30 *A* 1*a*. *B* 1*a*; noxius *rell.* f) *ita pr. m. A* 1*a*. *B* 1*a*; supprem:: *pr. m. A* 2*a*; suppreme *A* 2; suppremus *A* 1*b*¹. *d* (*pr. m.*); suppremis *A* 1*c**. *d* (*m. al.*); supremis *A* 1*c*. g) t *m. al. suppl.* *A* 1*a*. h) *ita A* 1*b*¹. *B* 1*a* (*pr. m.*); ab ausus *pr. m. A* 1*a*; ab aura *A* 2; ab auris *A* 1*c*. *d*. 2*a*; usibus *m. al.* *A* 1*a*. i) auxilius *A* 1*b*¹. k) *ita pr. m. B* 1*a*; favoris *rell.* l) *ita pr. m. B* 1*a*; infirmo *rell.* m) deprecatur *A* 1*c*. n) sanitati *B* 1*a*. 35 o) precatur *iterat A* 1*b*¹ (*cf. l.* 6). p) largituro *A* 1*c*. *d*. q) exstiterit *A* 1*b*¹. r) *ita A* 1*b*¹. 2; ad(t)tigit *rell.* s) reddidit *A* 1*c*. *d*. t) qui:: (*ras.* se?) ad suorum p. *A* 1*b*¹. u) *eras.* *B* 1*a*. v) iste *A* 1*a*. w) gratis *A* 1*b*¹, *corr.*; o. gr. *A* 1*a*. x) *m. al. in litura A* 1*a*. y) conponendis *A* 1*b*¹. *c*. *d*. z) sollicitus *A* 1*c*. *d et m. al. in ras.* *B* 1*a*; et *add.* *A* 1*a*. a) *m. al. in litura A* 1*a*. b) (vel a *m. al. in litura*) m. *A* 1*a*. c) *ita* 40 *recte A* 1*d*; tebatur *m. al. corr.* tenebatur *A* 2 *et sic A* 1*a*; tegebatur *A* 2*a*; terebatur *B* 1*a*; terrebatur *A* 1*b*¹; tedebat *A* 1*c*.

Cap. 5. a) VII. *B* 1*a*. b) De nunt. *A* 1*c***. *d*. c) cum *A* 1*b*¹. d) re:pertor, *ras.* p *A* 1*a*; repertur *A* 1*b*¹. e) *ita A* 1*a*; liberare *rell.* f) *ita pr. m. A* 1*a*; velit *A* 1*b*¹; vellet *rell.* g) *ita A* 1*a* (*pr. m.*). *b*¹. *B* 1*a*; monstrare *rell.* 45

1) *Cf. Verg. Aen. XII,* 829: hominum rerumque repertor, *scilicet Iuppiter.*

voluit, ut de mundo egressurus paratum in omnibus iter haberet, quinquaginta dierum spatio suspenso, quo iter pararet[a] venturum. Sed non aperte viri Dei animus cognoverat, iter istum[b] exitum esse vitae, an[c] ad alium quoque[d] locum progressurus[e]; uterque vir[f] Dei praeparat. Septa monastirii densat, tegumenta[g] renovat[h], omnia roborat, ut, si abeat[i], nihil inbecille dimittat[k]; vehicula[l, 1] quiete[m] fovet, libros ligaminibus firmat; suppellectilia[n] ablui, dissuta adsui[o], corrupta conponi, calciamenta parari[p], ut omnia[q] praesto sint, iubet. Ipse vero[r] ieiunio[s] et vigiliis et orationibus corpus afficit[t], ita ut numquam intentius[u] antea in oratione visus fuisset desudari[v].

Et ne cui ridiculum videatur, referam, quid in me isdem vir egerit[w]. Cum[x] iam novem annorum per circulum in monasterio conversatus fuissem[y], et saepe[z] parentibus postulantibus, ut eos ex permisso suo viserem, non inpetravissent[a], nullo exinde mentionem[b] faciente, ait: 'Vade festinus, fili, et[c] matrem fratremque[d] *visita[e]; mone[e*] et nulla mora praepediente revertere'. Cumque differrem et temporis oportunitatem[f] evenire in proximo dicerem, — erat enim tempus nimii[g] frigoris, tempus[h] Februarii, — at[i] ille ait: 'Accelera[k] egredere iter quo[l] tibi dixi; nescis, utrum inpostmodum liceat agere'. Datis ergo comitibus Blidulfum[m] presbyterum et Hermenoaldum[n] diaconum, de quorum[o] religioni[p] nihil dubitabatur[q], ad destinatum pervenimus locum. Erat[r] enim locus Sigusia[2], urbs[s] nobilis, quondam Taurinatum colo-

*p. 118.

Febr.

Cap. 5. *A* 1*a*. *b*¹. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. *B* 1*a*.

Cap. 5. a) pareret *pr. m.* *A* 2. 2*a*. b) istud *A* 1*c*. *d*. c) a: *pr. m.* *B* 1*a*. d) *ita* *A* 1*b*¹. *B* 1*a*; quo::que *m. al. corr.* quocumque *A* 1*a* *et sic* *A* 1*c*; quocumque *corr.* quemcumque *A* 1*d*; quecumque *m. al. corr.* quemcumque *A* 2*a* *et sic* *A* 2. e) (pro *m. al. in litura*)gressu(rus esset *m. al. in litura*) (utrumque enim *m. al. add.*) vir D. *A* 1*a*; pr. Utrumque (enim *add.* *A* 1*c*) vir D. *A* 1*c*. *d*. f) p. v. D. *B* 1*a*. g) tecumenta *A* 1*b*¹; tegimenta *A* 1*c*. *d*. h) re(nov *m. al. in litura*)at *A* 1*a*. i) habeat *A* 1*d* (*pr. m.*). 2; abiat *A* 1*b*¹. k) dem. *pr. m.* *A* 1*a*, *ut infra*. l) veihicula *A* 1*b*¹. m) *om.* *A* 1*c*; que *A* 1*d*. n) subpellectile *corr.* supp. *A* 1*a*. o) consui *B* 1*a*. p) parare *A* 2. 2*a*. q) omnibus *A* 1*b*¹. r) se *add. et* corpus *om.* *A* 1*b*¹. s) ieiuniis *A* 1*c*. t) affecit *A* 1*a*. *c* (*non* *A* 1*d*). u) totius *A* 2; *om.*, *sed m. al.* ita *add.* *A* 2*a*. v) *ita* *pr. m.* *A* 1*a*; desudare *rell.* w) egeret *A* 1*b*¹. x) vero *add.* *B* 1*a*. y) fuisse:, *ras.* t(?) *A* 1*b*¹. z) a *add.* *A* 2*a*. a) perpetravissent (?) *pr. m.* *A* 1*a*. b) mentione *B* 1*a*. c) *pr. m. superscr.* *A* 1*a*. d) fratresque *A* 1*c*. e) vis: ta *pr. m.* *A* 1*a*; et *add.* *B* 1*a*. e*) *malim* monet nulla. f) oportunitati: *A* 1*b*¹. g) nimis *corr.* nimii *A* 1*a*; nimiis *B* 1*a*. h) mensis *h. l. add.* *A* 1*a*, *post* F. *add.* *A* 1*b*¹. *B* 1*a*; tempusque *A* 1*c*. *d*. i) (at *om.*) Ait ille *A* 1*c**. *c***; at ille (*om.* ait) *A* 1*c*. k) *ita* *A* 1*c*. *d*. 2; A. *om.* *A* 1*a*; A. egredi *A* 1*b*¹. 2*a*. *B* 1*a*. l) quod *A* 1*d*. 2*a*. m) Blidulfo presbytero *A* 1*c*. *d*. n) Ermenoaldum diaconĕm *A* 1*a*; Bermenoaldum d. *A* 2; Bermenualdo diacono *A* 1*c*. *d*. o) corum *A* 1*b*¹. p) *ita* *A* 1*b*¹; religione *rell.* q) dubitatur *A* 1*b*¹. r) Erat — pervenimus *om.* *A* 1*c*. *c**. *c***. *d*. s) S. ubrs *B* 1*a*; Sigusi aures *A* 1*b*¹.

1) *I. e. equos; cf. Ducange h. v.* 2) *Hodie Susa; cf. supra p. 48.*

nia[a], a[b] monasterio distans CXL milibus. Ubi ut[c] pervenimus, gratuitae[d] a genetrice post tantorum intervallo[e] annorum[f] susceptus[g], sed non diu genetrix optatum[h] fruitur donum. Nam eadem nocte febre correptus inter incendia clamare coepi, me viri Dei precibus torqueri[i], ne inibi contra interdictum quantisper morarer; si non me cito submoveant[k], quocumque potuissem conamine, ad[l] monasterium repedare[m], me cito morte preventum[n]. Mater ad haec: 'Melius mihi esse[o], fili, te inibi[p] sanum scire, quam hic[q] mortuum deflere'. Fateor, longum fuit diei expectare adventum. Vix erumpente aurora, retro repedare studuimus, nec[r] quicquam cibi per triduum capiens, donec medii paene itineris loca pertingeremus. Festinantibus ergo hac iter[s] urguentibus, sospitatem rursum recepi, venientesque ad monasterium, patrem iam febribus detentum repperimus ac morte[t] proximum; quibus visis, gratulatus est. Sicque aperte cognovimus, viri Dei in hoc praevaluisse preces, ut me vis febrium urgueret[u] cito ad monasterium ante eius exitum redire[u].

6[a]. De reseratione caeli et consolatione divina et[b] obitu.

Qui cum iam suppremas[c] vitae presentis horas fungeretur, cum adhuc vigens alitus superesset, se[d] foris[e] cellulam protrahi[f] iubet, surgensque de strato[g] quo valebat conamine, sustentantibus undique fratribus, foris[h] cellulam est progressus. Aspiciens crucem, quam ipse in[i] eodem[k] loco poni praeceperat, ut egrediens[l]

Capp. 5. 6. *A* 1*a*. b^1. *c*. *c**. *d*. 2. 2*a*. *B* 1*a*.

Cap. 5. a) fuit *add.* *A* 1a. b) ad mon. *A* 1b^1. c) *m. al. superscr.* *B* 1*a*; utrum venimus *A* 1b^1. d) *ita* *A* 1b^1; gratuite *plerique*; p. locum gravitate *A* 2. e) *ita* *A* 1b^1. *B* 1*a*; intervalla *inter scrib. corr.* intervallum *A* 1*a*, *et sic* *A* 1*c*. *d*; intervalla *rell.* f) temporum *A* 1*c*. g) *ita* *A* 1*a*. *d*. *B* 1*a* (*pr. m.*); susceptum *A* 1b^1; sum susceptus *A* 1*c*; suscepti sumus *A* 2. 2*a* *et m. al.* *B* 1*a*. h) optatu: (*ras.* m) fr. dono *A* 2; optato fr. dono *A* 1*a*. *c*. *d*. 2*a*. i) torquere *pr. m.* *A* 1*a*. k) *ita* *A* 1*a*. b^1. *B* 1*a*; moveant *rell.* l) *om.* *A* 1*c*. m) repedarem *A* 1*a*; repetare *B* 1*a*; repetere *A* 1*c*. *d*. n) praeveniendum *A* 1*c*. o) m. esset *A* 1*a*. *c*. *d*; esse m. *B* 1*a*. p) ibi *A* 1b^1. *B* 1*a*. q) *superscr.* *B* 1*a*; *om.* *A* 2. r) nequaquam *A* 1b^1. s) iterum arguentibus *A* 1b^1. t) *ita pr. m.* *A* 1*a*. u) et *add. et mox* redirem *A* 1*c*. *d*.

Cap. 6. a) *distinctione carent* *A* 1*a*. b^1; VI. *habent* *A* 1*c*. 2*a*; VIII. De resār *B* 1*a*. b) eius *add.* *A* 1*c***. *d*; et o. *om.* *B* 1*a*. c) suppremis — horas (hores *corr.* horis *A* 2) *A* 2. 2*a*; supra mansuete presentes horas *A* 1b^1. d) *m. al. suppl.* *A* 2*a*. e) *ita* *A* 1b^1. *c*. *B* 1*a*; foras *rell.* f) portari *B* 1*a*. g) *ita* *A* 1*d*; statu *B* 1*a*; stratu *rell.* h) foras *A* 2*a*; *om.* *A* 2. i) *om.* *A* 1*c*. *d*. k) eadem *pr. m.* *A* 1*a*. l) ingrediens egrediensque *A* 1*a*; egr. regrediensque *A* 1*c**. *c***. *d*.

ingrediensque cellulam tactu eius suo[a] fronte muniret[1], coepit maestus[b] lacrimas fundere ac tropheum crucis memorare[c]: 'Ave', inquit, 'alma crux[d], quae mundi pretium portasti, quae[e] vexilla feres[f] aeterna[g]; tu nostrorum vulnerum medicinam attulisti[h], tu cruore eius inlita es, qui, ut humanum genus salvaret[i], e caelo in *hanc[k] lacrimarum vallem discendit, qui in te primi[l] Adae rugam extendit[m] dudum, iamiamque secundus[n] Adam lavacro maculam abluens'. Dumque haec ageret, precatur omnes[o], ut abeant[p] seseque cellulae[q] reddant sibique paulisper locum[r] prebeant. Abeuntibus ergo omnibus, unus tantummodo[s] nomen[t] Blidemundus[u] pos tergum viri Dei tacito anhelito stetit, cogitans, ne viri Dei poplites, fesse ut erant, fractis conatibus, casum[v] indedissent, se ad suscipiendum eum paratum fore. Cum ergo nullum superesse putaret, coepit conditoris clementiam cum lacrimarum ubertate conquirere[w], ut largitatis suae sibi acsi indigno dona[x] largiretur, et veteres[y] maculas delens, omnia saluti redintegraret, ac antiquam misericordiam[z] exercens, se a[a] caelestia munera non abdicaret[b]. Inter mesta suspiria et fluentes lacrimas caelos intuens vidit sibi apertos, quod[c] multarum horarum spatio intuens, uberes cordis rugitus[d] promebat. Gratias deinde refert[e] omnipotenti[f], quia[g] sibi[h] ianuas caeli apertas monstraret, quas post paulolum corporis[i] membris anima exuta penetratura esset, facto inde[k] signo, ut fratres advenirent, qui eum cellule[l] redderent. Haec nobis supradictus frater eadem die retulit. Hanc

*p. 119.

Cap. 6. A 1a, b^1. c. c. d, 2. 2a. B 1a.*

Cap. 6. a) *corr.* suum frontem *A 1a, et sic A 1b^1. B 1a; pr. m. corr.* suam frontem *A 2a et sic rell.* b) *ita A 1a. b^1. c*; mesta *m. al. corr.* mestas *B 1a et sic A 2*; mertas *m. al. corr.* inmensas *A 2a.* c) memorari *A 1c. d.* d) *om. A 2a.* e) qui *A 1b^1.* f) *ita A 1c. B 1a*; feris *A 1d*; feris *corr.* fers *A 1b^1 et sic A 1a*; ferens *A 2. 2a.* g) aeternam, *om.* tu *B 1a*; tu — attulisti *om. A 2.* h) obtulisti *A 1c. d.* i) redemerit *corr.* redimeret *A 1a.* k) ha: *m. al. corr.* hac *A 1b^1.* l) primam *A 1a.* m) extersit *A 1a.* n) secundum *A 1a. 2.* o) ut o. *A 1a.* p) abiant *A 1b^1*; habeant *A 2.* q) cellula eredant *A 1b^1.* r) quietum *add. A 2. 2a.* s) modo tantum *A 1b^1.* t) *ita A 1a (pr. m.)*; nomine *rell.* u) Blidimundus *A 1b^1. c. d.* v) casu *B 1a.* w) conquerere *A 2. 2a.* x) dono *B 1a.* y) veteras *A 1b^1.* z) miserico(rdiam *m. al. in litura*) *A 1a.* a) *ita pr. m. A 1b^1*; ad caelestia munera *pr. m. B 1a*; a caelesti munere *rell.* b) Tum (tunc *A 2a*) *add. A 2. 2a.* c) quos *A 1c et m. al. A 1a.* d) rugitos *A 1b^1.* e) refero *A 1b^1.* f) omnia potenti *pr. m. A 1b^1.* g) qui *A 2a.* h) *om. A 1c. d.* i) *m. al. corr.* corporeis *A 1a.* k) deinde *A 1c et m. al. A 1a.* l) cellul(ę *m. al. in litura*) *A 1a.*

1) *Regula coenobialis c.* 3 *(ed. Seebass, l. l. p.* 221*):* Qui egrediens domum ad orationem poscendam non se humiliaverit et post acceptam benedictionem non se signaverit, crucem non adierit, XII percussionibus emendare statuitur.

quippe consolationem famulo suo[a] ostendit, ut extremus alitus securus de[b] futura venia[c], immo gloria, ovans dimitteret[d]. Quod vir Dei occultare[e] voluisset, si supradictus Blidemundus[f] abditę post eius dorsum non remansisset. Altera[g] die valedicens omnes[h] fratres exhortansque[i] eos, ut coeptum iter non relinquerent[k], sed in[l] melioribus actibus roborati cotidie perseverando firmarent, consolatus ergo cunctos[m], vitae praesentis nexibus absolutus, animam caelo reddidit[n, 1]. Merito enim rerum repertor sanctos suos virtutum copia adornat, sicut scriptum est: *Spiritus eius ornavit caelos,* quia illi ad caelestem vitam anhelantes eius praeceptis parere student, ut de labore oboedientiae fructus recipiant vitae aeternae[o].

626? Mart. 10.

Iob 26, 13.

7[a]. De Eusthasii regimine et lumine puelle cum corporis sospitate reddito et conversatione eius.

Igitur[b] venerabilis Eusthasius[c] reversus, ut supe-

Cap. 6. *A* 1*a*. b^1. *c*. c^*. *d*. 2. 2*a*. *B* 1*a*. *Cap.* 7. *A* 1*b*. b^*. *c*. *d*. *e*. 2. 2*a*. *B* 1*a*.

Cap. 6. a) omnipotens Deus *m. al. suppl.* *A* 1*a*; Christus *add.* *A* 2. 2*a*. b) ad *A* 1*a*. c) venit *A* 1*a*; gl. i. v. *pr. m.* *B* 1*a*. d) demitteret *A* 1*a*. b^1. e) occultari *A* 1*c*. *d*. f) Blidimundus *A* 1*c*. *d*. 2*a*; Blidmundus *A* 1b^1. g) vero *add.* *A* 2. 2*a*. h) *ita* *A* 1*d* *cum rell.*; (o. *om.*) fratres *A* 1c^*. c^{**}; omnibus (o. *om.* *A* 1*c*) fratribus *A* 1*c*. 2. 2*a*. i) exhortans : : : : : : *m. al. corr.* exhortans eosque *A* 1*a*. k) ammonebat *m. al. add.* *A* 1*a*. l) *om.* *A* 1*c*. m) cunctis *A* 1b^1. *c* *(pr. m.)* *(non* *A* 1c^*. c^{**}. *d)*. n) VI. Idus Mart. *add.* *A* 2*a*. o) ipso prestante, cui est. Explič de sancto Attala *add.* *A* 1*a*; Amen *add.* *A* 1*c*. *d*. 2; Explicat vita beati Atale confessoris *subscr.* *B* 1*a*. *Desinunt* *A* 1c^*. c^{**}.

Cap. 7. a) *ita scripsi; praescr.* De Eusthasii regimine et lumine puelle reddito *A* 2; In (dñi nomi?)ne incipit vita sancti Eustasii discipuli sancti Columbani abbatis *A* 1*b*; Incipit vita sancti Eustasii discipuli sancti Columbani abbatis, cuius depositio IIII. Noñ Apř colitur *A* 1b^4; Incipit vita s. Eustasii abbatis *A* 1b^*. *e*; Incipit vita beati Eusthasii abbatis *B* 1*a*. — *In codicibus* *A* 1b^3 *(m. s. XI. addita). c. d. e. 2a praefationis loco duo praecedunt capita, scilicet haec (ed. AA. SS. Mart. III, p.* 185*):* Incipiunt opuscula *(ita* *A* 2*a*; Incipit vita sancti Eustasii abbatis *A* 1$b^{3.\,3*}$. *c*. *d* *et add.* et confessoris, quod est IIII. Non. April. *A* 1*d*, quod est IIII. Noñ Aprilis *A* 1b^3, *non* *A* 1b^{3*}*)*. De regimine beati Eustasii et doctrina discipulorum suorum *(praescr. om.* *A* 1*c*. *d*. *e)*. Scripturus vitam beati Eustasii abbatis Luxoviensis monasterii *(ita* *A* 2*a*; Igitur venerabilis E. a. L. m. scr. v. *A* 1b^3. *c*. *d*. *e*; *haec om.* *A* 1b^{3*}*)* — — — qui in celis est.

II. De adventu eius ad Chlotarium regem et de hoc quod eum post beatum Columbanum ad Bobium direxit *(ita* *A* 2*a*; et — direxit *om.* *A* 1$b^{3.\,3*}$; *praescr. om.* *A* 1*c*. *d*. *e)*. Interea memoratus — — — amorem intendit. *Exordium intexpolator ex V. Hilarionis auctore Hieronymo depromens, ad priorem Eustasii historiam laudesque eius texendas non solum Ionae scriptis et inprimis V. Columbani, quacum alterum caput ad verbum convenit (= V. Columb. I,* 30*), sed etiam Adonis Martyrologio usus est, non pauca autem ipse sibi excogitavit eaque satis mendosa, sicut socii Bollandiani acute demonstraverunt. Denique in tertio capite, cui in A 2a haec praescripta sunt:*

III. De lumine puelle cum corporis sospitate reddito *(praescr. om.* *A* 1*c*. *d*. *e)* *ad germanum Ionae textum rediit.*

b) V. igitur *A* 1*c*. *d*. *e*. c) *ita* *A* 2; Eustas. *rell., ut infra.*

1) *Athala vix ante a.* 625. *defunctus est, cum Ionas per novem annos in monasterio Bobiensi conversatus Columbanum a.* 615. *mortuum mi-*

rius[1] diximus, a beato Columbano ab Italia, paterno affectu et aequo iure subditas monachorum regebat[a] catervas. *Evenit, ut pro[b] communi necessitate[2] ad regem Chlotharium[c] pergeret[d], qui eo tempore in ultimis Galliae finibus Oceani maris vicina[e] inhabitabat. Fuit ergo arrepti[f] itineris via per saltum pagumque Briegium[g, 3], perventumque[h] ad quendam[i] villam Chagnerici[k], quo[l] dudum magister[4] quantisper moraverat[m]. Villae[n] vocabulum Pipimisiacum[o] dicitur, distans ab urbe Melodorum[p] circiter milibus duobus. Ibi tunc Chagnericus cum coniuge sua Leudegunde[q] nomine, christiana et sane mentis femina[r], morabatur; huius filium[s] Chagnoaldum[t], cuius[u] superius[5] fecimus mentionem, poenes se habebat. Viso itaque Eusthasio[v] Chagnericus miro gaudio recepit, eratque simul cum patre[w] matreque filia Burgundofara[x], quam, ut[y] superius[4] diximus, beatus Columbanus Domino sacraverat. Quam pater cum iam desponsasset et[z] nuptiis adversum[a] voluntatem puellae tradi voluisset, dolore oculorum percussa et febrium igne succensa est, ut vix iam[b] superis reddi crederetur. Hanc[c] in extremis

*p. 120.

Cap. 7. A 1b. b. c. d. e. 2. 2a. B 1a.*

Cap. 7. a) recepit *A 1b.* b) precum nec. *A 1b.* c) Chotharium *A 1e et pr. m. B 1a (saepe).* d) pergerent *A 1b.* e) *corr.* vicinia *A 1b et sic A 1b**. f) arrepta via *A 1c (non A 1d. e);* aperti i. via *A 1b*; a. i. viae *(pr. m.) B 1a.* g) Brigeium *A 1e. 2.* h) est *add. A 1e. 2. 2a.* i) *ita A 2. B 1a*; quandam *rell.* k) Cagnerici *corr.* Chagrici *A 1d (infra* Cagnericus*).* l) quem *A 1b*; ubi *A 1e.* m) moruerat *m. al. corr.* moraverat *B 1a*; monuerat *A 1b*; moratus fuerat *rell.* n) quoque *add. A 1c. d. e*; Villa vocata *A 1b*; Dicitur itaque villa P. *A 1b**. o) *ita B 1a*; Pipimisicum *A 1c. d. e. 2*; Pipiniscum *A 1b*; Pipisicum *A 2a.* p) *ita A 1c. d. e. B 1a*; Melduorum *A 1b*; Meldorum *rell.* q) Leodecundę *A 1b*; Leodegunde *A 1b**; *a* degundę *textus vetustior saec. X/XI. incipit A 1b³.* r) feminam *B 1a.* s) filius *B 1a.* t) Cagn. *A 1d*; Magnoaldum *A 1b*, ut infra.* u) c. s. f. m. *om. A 1e.* v) Eustas. *semper A 1d*; Eustachio *A 1a (infra* Eustas.*)*; Visum i. Eustasium (Eustachium *A 1b*) *A 1b. b**. w) patre et matre *A 1b*; matre patreque *A 1c (non A 1d. e).* x) Burgundofora *A 1b*. c (non A 1d), ut infra;* Burgundofora *corr.* Burgundofara *A 2a, corr.* Burgundophara *A 1e*; nomine *add. A 2. 2a.* y) ut s. d. *om. A 1e.* z) *ita A 1b. B 1a*; ac *rell.* a) contra *A 1c. d. e.* b) vita *A 1b.* c) *ita A 1d et pr. m. B 1a*; Hac (ac *A 1b*) — posita *rell.*

nime noverit, neque post a. 628. *Iun.* 11, *quo Bertulfus successor (Jaffé n.* 2017²*) ab Honorio papa privilegium accepit, cumque Adalwaldus rex et illi et huic praecepta concesserit (cf. Hartmann, 'Gesch. Italiens' II,* 1, *p.* 235*), quem a.* 626. *regno privatum esse volunt, hunc annum praetulerim. Inter sanctos relatus die VI. Id. Mart. colitur iisdem verbis in recensione Epternacensi Martyrologii Hieronymiani (AA. SS. Nov. II,* 1, *p.* [30]*) atque in Calendario Corbeiensi ('N. Arch.' X,* 92*):* Sancti Atalae abbatis. 1) *Supra I,* 30. 2) *Scilicet monasterii, fortasse ut privilegium adipisceretur. Praeterea apud Chlotharium regem pro Leudemundo episcopo Sedunensi deprecatorem se praebuit, qui Alethei patricii regnum affectantis socius, postquam a Bertetrude regina male acceptus est, a.* 613/4. *Luxovium ad ipsum confugerat; cf. Fred. IV,* 44. 3) *La Brie.* 4) *V. supra I,* 26. 5) *Supra I,* 17. 27. 28.

anhelis[a] positam[b], Eusthasius patrem increpat, dicens, suae noxae esse, quod[c] haec tantis ureretur poenis, quia viri Dei interdictum violare velit[d]. At ille dissimulans: 'Utinam', inquit, 'sospitati redderetur et divinis famularetur obsequiis!' Non se talibus votis obstare debere ait[e]. Accedens itaque ad stratum puellae[f], sciscitatur, si suae fuerit adsentationis, quod contra beati Columbani interdictum post vota caelestia rursus iteraret terrena. Ast[g] puella detestatur[h], se talibus votis numquam paruisse, ut terrenis caelestia commutaret; sed paratam fuisse et esse beati viri parere preconiis, seque ait praeterita[i] vidisse nocte similem[k] figura virum: 'qua ipse es[l], qui oculorum meorum lumen[m] redderet', vocemque simul audisse dicentem: 'Quodcumque tibi hic vir dixerit, fac et sanaberis'. 'Infer *ergo auribus meis, quae mihi sint custodienda, et tuis orationibus pelle dolorem[n] a Domino inlatam[o]'. Prostratus itaque humo cum lacrimis venerandus vir Dominum postulat, ut pollicitum munus infundat, surgensque crucem super[p] oculos exprimit et manu oculos palpando[q] Domini praesidium adesse deplorat[r]. Protinus salus secuta, lumen redditur, febrium ignis fugatur, redditamque sospitate[s] matri commendat, ut ab[t] Chlothario rediens, religiosis vestibus subdat.

*p. 121.

Cumque pater cerneret sospitate[u] filiam redditam, sponso tradi decernit, pollicitatione[v] pristinae caecam oblivionis foveam inferens. Quo[w] puella conperto credidit[x] unius[y] sodalis consilium[z], cum qua fugam inire queat. Cumque illa[a] adsensum praebuisset, felicem[b] fugam clam elapsi[c] arreptam, ad basilicam beati Petri[1] apostolorum principis pervenerunt. Quo pater conperto

Cap. 7. *A* 1*b*. *b**. *c*. *d*. *e*. 2. 2*a*. *B* 1*a*.

Cap. 7. a) *om.* *A* 1*c*; in extremo hanelitu *A* 1*e*. b) beatus *add.* *A* 1*c*. *d*. *e*. 2. 2*a*. c) ad *add.* *B* 1*a*. d) *ita* *A* 1*e*; voluisset *A* 1*c*. *d*; vellet *rell.* e) aiebat *A* 1*b*. f) pullae *et infra* pulla *A* 2*a*. g) *ita* *B* 1*a*; Ad haec p. *A* 1*b*; At p. *rell.* h) attestatur *A* 1*c*. *d*; testatur *A* 1*b*. *e*. i) *om.* *A* 2*a*. k) simili *A* 1*c*. *d* (*non* *A* 1*e*). l) esset *A* 1*b*. *c* (*non* *A* 1*d*. *e*). m) r. l. *A* 1*b*. n) dolore *B* 1*a*. o) *ita pr. m.* *A* 2*a*; inlatum *rell.* p) *ita* *A* 1*b*. *B* 1*a*; supra *rell.* q) pallando *A* 1*d*; palpandum *A* 2; palmando *A* 2*a*. r) in(m)plorat *A* 1*c*. *d*. s) reddita(que *in litura*) sospitate *A* 1*b*; redditamque sospitati *A* 1*b** *cum rell.* t) a *A* 1*b*. *c*. *d*. *e*. u) *ita* *A* 1*b*⁴; sospitati *rell.* v) *ita pr. m.* *A* 1*b*³. 2; pollicitatione pristina *A* 1*b*; pollicitationi pristinae *rell.* w) Quod *A* 1*d*. *e*. *B* 1*a*. x) credit *A* 1*b*. y) *ita* *A* 1*b*. *c*. *d*. *e*. *B* 1*a*; uni sodali *rell.* z) consilio *A* 1*b*. *c*. *d*. *e*. a) ille *B* 1*a*. b) felici fuga — arrepto itinere (arreptum iter *A* 1*d*) *A* 1*c*. *d*. *e*. c) *ita* *B* 1*a*; elapsa *A* 1*b*; elapsae *rell.*

1) *Ex hoc loco concludi licet, basilicam 'urbis illius', scilicet Meldensis, S. Petro olim nuncupatam fuisse, quae hodie S. Stephano sacra est.*

post eos[a] furens dirigit puerosque[b] iubet, ut adprehensam filiam crudeliter perimant[c]. Pergentes pueri[d] sinibus ecclesiae puellam receptam[e] repperiunt; paulisper morati, ut genitoris ira frangatur, comminantur puellae mortis periculum. At illa: 'Si', inquit[f], 'mortem me formidare putatis, in hoc ecclesiae pavimento probate; ob tali[g] etenim causa ovans[h] mortem recipio pro eo qui pro me non dedignatus est mori'. Nec mora Eusthasius remeat, puellam ab[i] custodia[k] liberat, patrem[l] terribiliter increpat; religionis vestem[m] per pontificem urbis illius Gundoaldum[n, 1] nomine induit sacravitque[o] salutaribus sacramentis. Monasteriumque Christi virginum supra paternum solum inter fluvios Mugram[p] et Albam[2] aedificat fratresque, qui[q] aedificandi curam habeant, deputat; germanum puellae Chagnoaldum et Waldebertum, qui ei postea successit[3], ut regulam doceant, decernit. In quo quantae virtutes postea factae fuerint, si vita comes fuerit, prosequi nitimur[r, 4].

8[a]. De inluminatione alterius puellae et profectu conversantum[b].

Reversus ergo venerabilis vir Eusthasius ad Luxovium[c], magistri praeceptum implere parat, ut gentes quae vicinae erant fidei[d] pabolo alerentur. Progressus ergo Warasquos[e, 5] praedicat, quorum alii idolatriis[f]

Capp. 7. 8. ***A** 1b. b*. c. d. e. 2. 2a. **B** 1a.*

Cap. 7. a) *ita* ***A** 2*; eam ***B** 1a*; eas *rell.* b) pueroque *pr. m.* ***B** 1a*: pueros quibus i. ***A** 1b.* c) perimat *pr. m.* ***B** 1a.* d) in *add.* ***A** 1e*; p. a senibus ***A** 1b.* e) *om.* ***A** 1e.* f) me i. mortem ***A** 1b.* g) *ita* ***B** 1a*; talem e. causam *rell.* h) m. r. o. ***A** 1b.* i) *ita* ***A** 1b. 2. 2a*; a ***A** 1b*. e.* ***B** 1a*; de ***A** 1c*; *om.* ***A** 1d.* k) costodiā ***A** 2a*, *corr.* l) que *add., sed eras.* ***A** 2a.* m) *ita* ***A** 1b. c. d. e.* ***B** 1a* (? *pr. m.*); veste *rell.* n) Gundualdum ***A** 2.* o) sacratum sal. ***A** 1b*; sacratam sal. ***A** 1b*.* p) M: grā *corr.* N: grā ***A** 1d*; Nugram ***A** 2.* q) quia edif. ***B** 1a.* r) nitemur ***A** 1b. c. d. e.*

Cap. 8. a) *ita* ***A** 2*; IIII. ***A** 2a*; III. ***A** 1c.*; II. ***A** 1b*; *numerum om.* ***B** 1a*; *lemmata om.* ***A** 1b. c. d. e.* b) *ita* ***A** 2a.* ***B** 1a*; conversantium ***A** 2.* c) Loxovium ***A** 1b* (*non* ***A** 1b**). d) fide ***A** 2* (*non* ***A** 2a*). e) *ita* ***A** 2*; Warascis ***A** 1e*; Warascos *rell.* f) *ita* ***A** 2* (*pr. m.*). ***B** 1a*; idolatris ***A** 1b. d. e*; i(y)dolatriae ***A** 1c. 2a.*

1) *Gundoaldus episcopus Meldensis conciliis intererat Parisiensi a.* 614. *et Clippiacensi a.* 626/7; *cf. Concilia ed. Maassen I,* 192. 201. 2) *Inter rivos Grand-Morin et Aubetin Evoriacas vel Brige, postea ex sanctae nomine Farae monasterium, hodie Faremoutiers appellatum, situm est, cuius cava saec. XIII. fabricata sola supersunt.* 3) *Chagnoaldus germanus puellae erat, Waldebertus successor Eustasii abbasque Luxoviensis; fratres autem monente Mabillonio, Annales I,* 304, *intelleguntur monasterio Luxoviensi monachi tunc adscripti.* 4) *Infra II,* 11—22. 5) *Biographus S. Sadalbergae hunc ipsum locum expilans (n.* 7) *Warascorum situm ita descripsit:* ad Warascos, qui partem Sequanorum provinciae et Duvii amnis fluenta ex utraque ripa incolunt,

*p. 122. cultibus dediti[a], alii Fotini *vel Bonosi[b] errore maculati erant. Hos[c] ad fidem conversos, ad Boias[c*], qui nunc Baioarii[d] vocantur[1], tendit, eosque multo labore inbutos fideique liniamento[2] correctos[e], plurimos eorum ad fidem convertit. Ubi cum quantisper[f] moratus fuisset, dimisit 5 sagaces viros, qui coepti laboris in studio desudarent; ipse[g] ad Luxovium remeare studet.

Cumque[h] ergo iter carperet[i], venit ad quendam virum nomine Gundoenum[k, 3], qui eo tempore ad villam quam Mosam[4] vocant ob amnem eo in loco fluentem 10 morabatur. Is ergo cum vidisset Eusthasium[l] velut gratissimum munus ovans domo[m] recepit. Ingressus ergo Eusthasius domum, praemissa benedictione, poscit, ut liberos quos habeat repraesentet[n]. Ille[o] oboediens, duos bonae indolis liberos praesentavit[p]. 'Est', inquit, 'tibi 15 adhuc proles?' Ille fatetur, praeter unam filiam luminibus orbatam nomine Sadalbergam[q] se amplius non habere. 'Veniat', inquit, 'illa'. Quam cum vidisset, sciscitatus est, utrum iuvenilis animus ad cultum divini timoris adspiraret. Affatim[r], ut tenera quiverat aetas, 20 ait[s] se paratam esse sacris praeconiis obtemperare.

Cap. 8. A 1b. b. c. d. e. 2. 2a (ad l. 11). B 1a.*

Cap. 8. a) *om. A 1d. e.* b) Bonosiani *A 2. 2a.* c) *ita A 1d. B 1a*; His — conversis *rell.* c*) Boios *A 1b.* d) Boiarii *A 1c.* e) *ita A 1c. d. 2a. B 1a*; correptos *A 2*; t. hisque — imbutis — correctis *A 1b*; t. multoque l. (inbutos — correctos *om.*) *A 1e.* 25 f) aliquantisper *A 1c. d. e.* g) vero *add. A 1b.* h) *ita A 2. 2a. B 1a*; Cum ergo *A 1b (ubi c. 3. incip.). c. d. e.* i) caperet *pr. m. A 1b. 2 (non A 1b*. 2a).* k) *ita A 1b. B 1a*; Gundenum *A 1b**; Gundoinum *A 1e. 2. 2a*; Gunduinum *A 1c. d.* l) *in* Eustasium *desinit A 2a, quaternione deperdito.* m) *ita A 1b. 2*; domi *A 1c. d. e. B 1a.* n) praesentet *A 2.* o) At ille *A 1b.* p) presentat *A 1b**; repraesentavit *B 1a.* q) *ita A 1b et* 30 *pr. m. A 1d*; Sadalburgam *A 1c*; Sadelbergam *A 2*; Salabergam *A 1e*; Adalbergam *B 1a et e corr. A 1d.* r) At illa *pro* Affatim — aetas *B 1a.* s) aiebat *A 1b.*

pergit; *cf. Longnon, 'Atlas hist. Texte expl.' p.* 134. *De Bonosiacis haereticis, qui una cum Photinianis c. a.* 515. *in Galliis apparuisse videntur (cf. SS. R. Merov. III,* 441*), egit Columbanus, Paenitentiale* 35 *B* 25: Si quis laicus per ignorantiam cum Bonosiacis aut ceteris haereticis communicaverit, stet inter catecuminos. *Cf. concil. Clippiacense a.* 626/7, *can.* 5 *(Concilia ed. Maassen I,* 197*).* 1) *Boios Gallicos inter Ligerem et Elaverem sitos intellexit M. Büdinger ('S.B. d. Wien. Akad. Phil.-hist. Klasse'* 1857, *XXIII, p.* 378*), sed nec inde recto itinere per* 40 *Mosam ad Luxovium itur, Baioariosque suo tempore populum appellatum esse iterque ex eis Aquileiam duxisse auctor ipse affirmavit. Locum ad Baioarios etiam Riezler ('Forsch. z. Deutsch. Gesch.' XVI,* 417*) recte rettulerat.* 2) *I. e. lenimento.* 3) *Gundoenus chartae Eligii Solemniacensi a.* 632. *subscripsit; cf. Scr. rer. Meroving. IV, p.* 749. 4) *Hodie* 45 *Meuse (dép. Haute-Marne, cant. Montigny-le-Roi, arr. Langres), vicus ad Mosam fl. nascentem situs, ab urbe Lingonensi* 12 *mpm distat, a qua per ipsum Tullum itur; cf. Itin. Antonini ed. Parthey et Pinder p.* 185.

Dedit[a] ille operam, duos per dies[b] ieiunio[c] corpus confecit[d], mentem fide armavit, super oculos benedictionis oleum effudit; meruit tandem per interventum[e] sancti[f] viri caecitas lumen habere[a]. Redintegravit ergo divina pietas interventu famuli sui luminis[g] damna, ut haec, quae lumen reciperet[h], post divina munera uberius ad cultum timoris Dei adspiraret. Quae nuncusque[i] superest et divinis obsequiis dedita non solum suae utilitati, sed et aliis providet oportuna.

Cumque[k] progressus inde coeptum iter perageret, quendam fratrem Agilum[l. 1] nomine, qui modo Resbacensis[m] coenubii[n] praesul existit, vehemens febrium ignis *correpsit[o]. Quem Eusthasius adtigit[p] interventuque orationum[q] sanavit ac[r] pristinae statim sospitati[s] reddidit. Deinde pervenit ad supradictum[t] coenubium; ibi[u] tam plebem interius quam vicinos[v] populos ad christianum vigorem excitare studet multosque eorum ad paenitentiae medicamenta pertraxit. Fuit[w] eius studii[x], ut multos sua facundia erudiret; nam multi eorum postea ecclesiarum praesules extiterunt, Chagnoaldus Lugduno[y] Cloade, Acharius[2] Veromandorum[z] et Noviomensis ac Tornacensis episcopus[a], Ragnacharius[b] Augustanae[c. 3] et Basiliae[d], Audomarus[e] Bononiae et Tharaonensis[f] oppidi[g].

*p. 123.

Cap. 8. *A* 1*b*. *b**. *c*. *d*. *e*. 2. *B* 1*a*.

Cap. 8. a) Dedit — habere *om.* *A* 1*e*. b) diem *B* 1*a*. c) ieiunium c. *pr. m.* *A* 2; c. i. *A* 1*c* *(non A* 1*d)*. d) *ita* *A* 1*b*. *c*. *d*; conficit *A* 2; confici *B* 1*a*. e) interventu *B* 1*a*. f) sanctitas ut c. l. haberet *A* 1*b*. g) *om.* *A* 1*c* *(non A* 1*d*. *e)*. h) *ita* *A* 1*b*. *c*. *d*. 2; receperat *A* 1*e*. *B* 1*a*. i) usque nunc *A* 1*c* *(non A* 1*d*. *e)*; (etiam *add.* *A* 1*b**) nunc *(om.* usque*)* *A* 1*b*. *b**. k) *c.* 4. *incip.* *A* 1*b*. l) *ita* *A* 1*b*. *e*. 2; Aghilum *A* 1*c*; Aghylum: *(ras.* q*)* *A* 1*d*; Agilem *B* 1*a*. m) Respacensis *A* 2. n) coenobio *(A* 2*)*. o) *ita* *B* 1*c*; corripit *A* 2; correxit *A* 1*e*. *B* 1*a*; coxit *A* 1*c*; excoxit *A* 1*b*. p) tetigit *A* 1*c*. *d*. *e*; contigit *A* 1*b*. q) orationis *A* 1*b*. r) *om.* *A* 2. s) sanitati *A* 2. t) superdictum *A* 2. u) que *add.* *A* 1*c*. *d*. *e*. v) vicinum populum *B* 1*a*. w) que *add.* *A* 2. x) studium *A* 1*b*. 2. y) *ita* *A* 2. *B* 1*a*; Lugduno Choade *A* 1*e*; Lugduni Cloadę *A* 1*d*; Lugduni et Cloade *A* 1*c*; Lugduni Clavati *A* 1*b*. z) Vermandorum *A* 1*b*; Ver. — Ragnacharius *om.* *A* 1*e*. a) epis̄ *A* 1*b*; episcopi *A* 1*b**; episcopi fuerunt *B* 1*a*. b) Regnacharius *A* 1*c*; Ragnarius *B* 1*a*. c) Augustidunae *A* 1*b*; Augustuduno *A* 1*b**. d) Basilicae *A* 2; et B. *om.* *A* 1*b**. e) *ita* *A* 1*b*; Audemarus *rell.* f) Theronensis *A* 1*b*; Tharanensis *A* 1*e*. g) pontifices erant *add.* *B* 1*a*.

1) *Agilus abbas monasterii Resbacensis a.* 635. *aut paulo ante conditi (v. supra p.* 45*) in codice Senonensi Martyrologii Hieronymiani die* 3. *Kl. Sept. commemoratur his verbis:* In Mellizano Rausbace monasterio depositio Aghyli abbatis, *et similiter in Gellonensi.* 2) Ex civitate Noviomago Aigahardus episcopus *concilio Clippiacensi a.* 626. *aut* 627. *intererat; cf. Maassen, Concilia I,* 201. 3) *Augusta, scilicet Rauracorum, hodie Augst prope Basel.*

9[a]. De adversitate Agrestii et repulsione eius.

Cumque iam[b] haberetur ab[c] omnibus gratus, ut nullus se beatum Columbanum perdidisse gemeret, qui eius doctrinis inbutus fuisset, presertim cum cernerent in discipulum[d] magistri instituta manare[e], cumque[f] ergo esset ab[g] omnibus gratus[h] et omnium Francorum procerum honore fulciretur et Chlotharii[i] regis amore ac veneratione clueret, exarsit solito lividus adversus sanctorum famam chelidrus[k] excitatque[l] e sinibus matris novum Cain[m], qui fratrem zelo velit[n] extinguere, vel[o] etiam novum proditorem, qui magistri dicta scinderet et conlidendo[p] solida[q] ad fragiles turbarum aures fragilem mentem accommodaret[q*]. Excitat[r] unum e subditis Agrestium[s] nomine, qui quondam Theuderici regis[t] notarius fuerat, et quadam[u] cordis conpunctione tactus, omnia quae possederat[v] relinquens, ad Luxovium veniens, se et sua omnia supradicto patri tradiderat. Qui[w] ut cuncta replicem, religionis speciem in monasterio gestans, post comeatum[x, 1] postulat[y], ut gentium esse praedicator permitteretur. Quem vir sanctus diu obiurgans increpat, se non debere ad tale opus idoneum rudem adhuc in religione putare[z] vel dignum[a]; omnibus ecclesiasticis faleramentis decoratum esse debere, qui ad tale opus censeatur. Hieremias etenim Domini electione praemissus[b], se dignum denegat, dicens[b*]: *A[c], a, a, domine Deus, ecce ego puer sum, nescio loqui;* Moyses electus a Domino se tardum[d] linguae[e] testatur.

Ierem. 1, 6.
cf. Exod. 4, 10.

His dictis, cum nihil proficeret, quem tenere non valet ire sinit. Qui[f] cum ad Baioarios[g] tendens venisset, ibi paululum moratus, nullum fructum exercens, velut alta[h] platanus[2] garrula ventorum[i, 3] folia tremulas quatit

Cap. 9. *A* 1*b*. *b**. *c*. *d*. *e*. 2. *B* 1*a*.

Cap. 9. a) *ita A* 2; IIII. *A* 1*c; numerum om. B* 1*a; caput non distinctum est A* 1*b*. *d*. b) tam *A* 1*b*. c) *om. A* 2. d) *ita B* 1*a*; discipulo *rell*. e) manere *A* 1*b*. *c*. *d*. *e*. f) Cumque *c*. 5. *incip. A* 1*b*. g) *om. A* 1*d*. 2. h) honoratus *A* 1*b*. i) Chotharii *A* 1*e et pr. m. B* 1*a*. k) hilidrus *A* 2; libidus *B* 1*a*. l) excitat qui s. *A* 1*b*. m) Kain *A* 1*c*; Cain — vel e. novum *om. A* 1*b*; Cain qui *om. A* 1*b**. n) vellet *A* 1*b**. 2. o) vel — accommodaret *om. A* 1*e*. p) conprobando *A* 1*b*. q) solito *A* 1*b*. q*) commodaret *A* 2. r) ex(h)ortatur *A* 1*b*. *b**. s) Agrestinum *A* 1*b*. t) *om. A* 2. u) quandam *B* 1*a*. v) possiderat *B* 1*a*; possidebat *A* 1*b*. w) Quid c. *A* 2. x) licentiam *A* 1*c*. *d*. *e*. y) postulans *A* 1*b*. z) p. vel *om. A* 1*e*. a) indignum *A* 1*b*. 2. b) praemissum *pr. m. B* 1*a*. b*) *om. A* 1*b*. c) ah ah ah *A* 2; Ha. Ha. Ha *B* 1*a*. d) tardę *A* 1*c*; tardē *A* 1*e*. e) lingua *A* 1*b*. f) *c. VI. incip. A* 1*b (non A* 1*b*)*. g) Baiariis *pr. m. corr.* Baioarios *A* 1*c*; Baioarias *B* 1*a*. h) arbor *add. B* 1*a*. i) *ita A* 1*c (ubi* impulsione *add.)*. *d*. *e*. 2; verborum *A* 1*b*. *B* 1*a*.

1) *I. e. licentiam.* 2) *Cf. Verg. Georg. II*, 70: steriles platani. 3) *Ventosa lingua est tumida, vana.*

ad auras, fructuum[a] copiam nescit. Dein[b] ad Aquilegiam[c] pertransit. Aquilegenses[d] etenim disciscunt[e] a communione sedis apostolicae — de qua Dominus in euangelio ad beatum *apostolorum principem Petrum loquitur: *Tu es Petrus et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam et porte inferi non praevalebunt adversus eam* — ob trium[1] capitulorum dissensione[f], ex quo discordiae in longum incrementa manarunt, quod praesentis[g] operis non est inserendum. Itaque veniens[h] Aquilegiam, socius statim scismatis effectus, Romanae sedis a communionem[i] seiunctus[k] ac divisus est totius orbis communione[l], quicumque Romanae sedis[m] iungerentur, damnans[n]: in solam[o] Aquilegiam[p] orthodoxam fidem retineri[q]. Qua[r] scisma inbutus, epistolam venenosam, increpationibus plenam ad beatum[s] Athalam*)[t] per Aureum Adalwaldi[u] regis Langobardorum[v] notarium dirigit[2]. Quam[w] beatus Athala perlectam, ridiculo habitam mihi tradidit servandam[x],

*p. 124. Matth. 16, 18.

*) qui primus per beatum Columbanum in Bobio abba extitit *add. A 1b**.

Cap. 9. *A 1b. b*. c. d. e. 2. B 1a.*

Cap. 9. a) fructum *A 2*; fructus *A 1c. d. e.* b) Deinde *A 1b.* c) *ita A 2*; Aquileiam *rell.: item infra.* d) *ita A 1d. e*; Aquiligenses *B 1a*; Aquilienses *A 2*; Aquileienses *rell.* e) desc. *A 1b. c*; deciscunt *A 1e.* f) *ita B 1a*; dissensionem *rell.* g) *ita A 1b. d. e. B 1a*; pr(a)esenti operi *rell.* h) ad *add. A 1b.* i) *ita A 1c*; communione *A 1d. e cum rell.* k) se disiuntus *m. al. corr.* disiuntus *B 1a.* l) communionem *A 1d.* m) *ita A 1d*; q. R. sedis iungeretur *B 1a*; q. R. sedi iungerentur *A 1c. 2*; Qui cum (a *add. A 1b**) Romana sede disiungeretur *A 1b. b**; q. — retineri *om. A 1e.* n) clamans *A 1b.* o) insolam A. *plerique;* in sola Aquileia *A 1b. c.* p) dicens *add. A 1c.* q) *ita A 1c. d. B 1a*; (non *add. A 2*) retinere *A 1b. 2.* r) *ita pr. m. B 1b*; Qu: scisma *pr. m. B 1a*; Quo scismate(ę) *rell. et m. al. B 1a. b.* s) beatam *A 1b. 2.* t) *ita A 1c. d. 2, ut infra;* Adtalam *A 1e.* u) *ita A 1c. B 1a*; Adalvaldi *A 1d. e*; Adulwaldi *A 2*; Adaloaldi *A 1b.* v) Longob. *A 1b*. c. 2 (corr.) et e corr. A 1d.* w) Qua — perlecta *A 1c. d. e.* x) servanda *pr. m. B 1a.*

1) *De quaestione trium capitulorum v. supra p.* 18. *Dum Columbanus ipse schismaticis magis favisse videtur, Ionas totus partes sedis apostolicae sumpsit. Aquileienses demum c. a.* 698. *synodum Constantinopolitanam V. in concilio Ticinensi recepere, id quod Stefanus quidam iussu Cunincperti regis versibus celebravit (ed. G. Waitz in calce Pauli Hist. Langob.). Cf. W. Meyer, 'Die Spaltung des Patriarchats Aquileja' ('Abhandl. d. Ges. d. Wissensch. z. Göttingen, phil.-hist. Kl. N. Folge', tom. II, n.* 6, *p.* 5 *sqq.).* 2) *Dirigere aliquid per aliquem idem est ac mittere, ideoque epistulam per Aureum ad Athalam Agrestius miserat, quae cum ab eo ipso non venisset, dubitari poterat, quin eiusdem re vera fuisset: hanc vero suspicionem Ionas facile removere poterat, qui cum eam per multos annos servasset, animadverterat 'proprio stilo' auctoris eam scriptam esse. De epistula Adalwaldi regis nomine ab Agrestio ficta agi dubitanter statuit L. M. Hartmann, 'Notare der langobardischen Könige' ('Mitth. d. Inst. f. Österreich. Geschichtsforsch., Ergänzungsband' VI, p.* 18), *cui vix assentiar.*

quamque per multorum annorum spatio[a] abditam habui et[b] postea mea neglegentia perdidi. Nec alius utique[c] quilibet eam, sed ipse proprio stilo scripserat.

Directam[d] itaque ad beatum Athalam epistolam, ipse ad Luxovium properat[e], Eusthasium scismatis[f] aculeis temptat, si sanam mentem sua vesania corrumpere queat. Quo venerandus vir conperto diu paternis effaminibus[g] errantem monet. Sed postquam salutaribus monitis mentem peste corruptam et salubre[h] antidoto curare nequisset[i], a suo ac suorum collegio segregavit.

Refutatus ergo ab[k] Eusthasio, se huc illucque dimergit[l], ut nonnullos huius adsentationis fauctores[m] facere queat; sed cum nihil eius inperitia facere quivisset, beati Columbani religio[n] offendit, adversus regulam eius lanuino[o.1] dente garriens ac velut caenosa sues[p] grunniens, per quos potuit barriditatis[q.2] suae[r] similes murmur excitavit, annuente[s] sibi Abeleno[t] Genuensis[u] urbis episcopo, qui consanguinitatis[v] proximus erat. His[w] itaque Abelenus[x] vicinos colligatim[y.3] episcopus[z] sibi iungere in Agrestii[a] auxilium[b] omni studio nisus, ita ut regem Chlotharium[c] temptarent, si eorum partis adsentator futurus esset; at[d] ille sciens et cognitam experimento habens beati Columbani sanctitatem[e] et discipulorum doctrinam, adversus sanctam doctrinam grunnientes[f] suis studet redarguere responsis[g]. Cumque nihil profecisset[h], statuit, ut sinodali examinatione probaretur, *p. 125. non ambigens[i] *de beati Eusthasii auctoritate et doctrina,

Cap. 9. A 1b. b. c. d. e. 2. B 1a.*

Cap. 9. a) *ita A 1d. e. B 1a*; spatium *rell.* b) sed *A 2.* c) *om. A 1e, versu exeunte.* d) *c. VII. incip. A 1b*; Directa — epistola *A 1c. e (non A 1d)*; epistolam *ante* beatam A. *A 2.* e) *ita A 1b. B 1a*; sed postea beatum *add. A 1c. d. e. 2.* f) scismaticis *A 1d. e.* g) affaminibus *A 1c. d. 2 (non A 1e).* h) *ita B 1a*; salubri *rell.* i) nequivisset *(B 1a).* k) *ita A 1b. B 1a*; a beato E. *A 1c. d. e. 2.* l) dem. *A 1b. d. 2.* m) *ita A 2.* n) *ita A 1b. d*; eum *add. B 1a*; religione *A 2*; religionem *A 1c. e.* o) languido *A 1c. d. e*; beluino *A 1b.* p) suem (?) *corr.* sues *A 1e*; sus *A 1c (non A 1d); eras. A 2.* q) *ita A 2*; bariditatis *B 1a*; parilitatis *A 1c. d. e*; vanitati *A 1b.* r) sui *A 2.* s) *om. A 1e.* t) Abbeleno *A 2*; Abdeleno *A 1b*; Abheleno *A 1b*, ut infra.* u) Genovensis *A 1b.* v) *ita A 1b*; ei *add. B 1a*; su(a)e *add. A 1b*. e*; consanguinitati suae *A 1c. d. 2.* w) *ita B 1a.* x) Abbelenus *A 1b. 2, ut infra.* y) *ita A 1e*; collocatim *B 1a*; tellicatim *A 2*; stilliatim *A 1d*; singillatim *A 1b; om. A 1c.* z) *ita pr. m. A 1b (non A 1b*).* a) Agristini *A 1b*; Agrestini *A 1b*.* b) auxilio *A 1c. d. e. 2.* c) Chotharium *A 1e.* d) atque ille *A 1b*; Rex vero *pro* a. i. *A 1b*.* e) sanctitate *A 2.* f) grunnientis *A 1b.* g) responsa *A 1b.* h) proficisset *A 1b (pr. m.). B 1a (non A 1b*).* i) ambiens *A 1b*. c. d.*

1) *Intellego* lanionio. 2) Barridus = *superbus, e* barrus *pendet. Ducange.* 3) Colligatim *idem est atque colligate, scilicet coniuncte.*

quod omnes adversantes sanctae regulae prudentia[a] et faciditate[b], administrante sibi Spiritu sancto, superaret.
Emanante[c] ergo[d] regali auctoritate, multi Burgundiae episcopi in suburbano Matasconensis urbis conveniunt, inter quos maximus resedebat Tretecus[e][1]; quem[f] maxime synodum fieri urguebat Warnacharius, quia[g] erat[h] Eusthasii adversarius[i]. Sed praevaluit[h] Eusthasii deprecatio, ut qui auctor misere intentionis et[k] adsentator fieri vellet[l], correptus a Domino, per eum[m] omnium vires frangeret[n]. Predicto ergo et statuto die, quando adversum Eusthasium[o] altercatio oriretur, ipse morte praeventus interiit[2]. Fractis ergo in eum[p] Agrestianae partis viribus, turbantur, sciscitantur[q] omnes Agrestium[r], quae adversum[r*] regulam beati Columbani vel venerabilem Eusthasium obiceret. At ille trementibus labiis et nihil auctoritatis ac[s] elucubrati eloqui[t] habens, ait, superflua quaedam et canonicae institutionis[u] aliena[v] eorum[w] studiis teneri. Cumque illi urguerent, tandem criminis causam depromit, se suae[x] regulae[3] habere[y], cocleam[4], quam lamberent, crebro crucis[z] signo signari et ingressum[a] cuiuslibet domus intra coenubium tam

626/7.

Cap. 9. *A* 1*b*. *b**. *c*. *d*. *e*. 2. *B* 1*a*.

Cap. 9. a) prudentiam et *A* 1*e*; prodentia et *A* 1*d*; providentia et *B* 1*a*; prudentiae, *om.* et *A* 1*b*. b) *ita A* 2. *B* 1*a*; facilitate *A* 1*b**. *B* 1*c*; facilitatem *A* 1*e*; fa(cundia *m. al. in litura*) *A* 1*d*; felicitate *A* 1*b*; facetia *A* 1*c*. c) *c. VIII. incip. A* 1*b; distinctione caret A* 1*b**. d) *om. A* 2. e) *ita A* 2. *B* 1*a*; T. (Tritecus *A* 1*c*; Tricenus *A* 1*d*) episcopus *A* 1*c*. *d*. *e*; hereticus *A* 1*b*. f) *ita A* 1*e*. *B* 1*a*; ob quem *A* 1*c*. *d*; quam *A* 1*b*; qui *A* 2. g) *ita A* 1*b*. *B* 1*a*; qui *A* 1*c*. *d*. *e*. 2. h) beati *add. A* 1*c*. *d*. *e*. 2. i) inimicus *A* 1*c*. *d*. *e*. k) et a. *om. A* 2 *(non B* 1*c)*. l) voluit *A* 1*e*. *d*. *e*. m) quem *A* 2. n) frangerentur *A* 1*b*. o) Estasium *h. l. A* 1*b*. p) eo *A* 1*b*. *c*. *d*. *e*. q) que *add. A* 1*b*. 2 *(ubi* o. *deest)*. r) Agrestinum *passim A* 1*b*; ab eo *pro* A. *A* 1*b**. r*) adversus *A* 1*b*. s) *om. A* 1*e*. t) *ita A* 1*b*; eloquii *A* 1*b** *cum rell.* u) *ita B* 1*a*; institutioni *rell.* v) false *A* 1*b*. w) (a)equalibus *pro* e. *A* 1*c*. *d*; e. st. t. *om. A* 1*e*. x) usu *A* 1*b*. y) *om. A* 1*b (non A* 1*b*)*. z) s. cr. *A* 1*c*. *d*. *e*. a) *ita A* 2. *B* 1*a*; et in ingressum *A* 1*e*; et in ingressu *rell.*

1) *Etiam actis concilii Clippiacensis a.* 626/7. *Treticus episc. Lugdunensis primus subscripsit; cf. Maassen, Concilia I,* 200. 2) *Cf. Fred. IV,* 54: Anno XLIII. regni Chlothariae Warnacharius maior domi moritur. *Constat igitur, concilium Matisconense apud Maassenium (ed. Concil. I,* 206*) inter a.* 613—628. *fluctuans eodem quo Clippiacense a.* 43. *Chlotharii, i. e. a Chr. n.* 626/7, *celebratum esse.* 3) *Regula intellegitur coenobialis, c.* 1: Et qui non signaverit coclear quo lambit, sex percussionibus, *et c.* 3: Qui egrediens domum ad orationem poscendam non se humiliaverit et post acceptam benedictionem non se signaverit, — — XII percussionibus emendare statuitur, *similiterque regrediens eodem numero (ed. Seebass l. l. p.* 220 *sq.). Ceterum locum ita intellegam:* si suae r. haberent, *comparato simili infra p.* 250, 18: si coclea — muniri. 4) *Vas quo bibitur, in formam cochleae confectum. Ducange. Columbanus autem cochlear intellexit.*

introiens[a] quam egrediens benedictionem postulare[b]. Cumque illi nihil[c] dignum synodalibus dissertionibus obici cernerent: 'Alia', inquiunt, 'si habeat[d], quae[e] opponat'. At ille prorumpit[f], se scire Columbanum a ceterorum mores[g] disciscere[h] et ipsa missarum sollemnia multiplicatione orationum vel collectarum celebrare[i] et multa alia superflua, quae cum auctori[k] acsi heresea tradita execrari debere.

Audito[l] Eusthasius hereseo[m] nomine se vel suos[n] cum magistro vocatos, ait: 'Vos, o decus sacerdotii, probare debetis, qui in ecclesiis veritatis ac iustitiae seminarium distribuant, et qui veritati[o] ac vere[p] religione[q] aliena tradant. Quicquid enim a norma veri tramitis dissentit, extra ecclesiae corpus haberi debet. Vestrum est discernere obiecta, an sint ab[r] scripturarum serię aliena'. At illi[s] aiunt: 'Tuo ore nosse volumus, quid dignum ex hoc in responsis reddas[t]'. Ille: 'Nequaquam', inquit, 'reor contrarium esse religioni, si[u] coclea[v], qua[w] christianus lambit, vel[x] quodcumque[y] vas aut poculum crucis signo muniri, cum per adventum signi dominici pellatur pestis[z] adversantis inimici. Introeunte[a] vero monacho cellulam vel *exeunte benedictionem[b] Domini armari ratum duco iuxta psalmistae vocem: *Dominus custodit*[c] *te ab omni malo; custodiat animam tuam Dominus. Dominus custodiat introitum tuum et exitum tuum ex hoc nunc et usque in saeculum.* Licet hoc ad unumquemque christianum[d] refertur[e], ut gratia baptismi per fidem in ecclesia[f] introeunte[g] servetur et usque ad finem perseverantiae[h] vigore firmetur[i], tamen cotidianum[k] motum, sive in ingressu vel egressu seu progressu, unumquemque nostrum signo crucis armari vel benedictione sodalium roborari fas duco. Multipli-

*p. 126.

Ps. 120, 7. 8.

Cap. 9. *A* 1*b*. *b**. *c*. *d*. *e*. 2. *B* 1*a*.

Cap. 9. a) introeuntes q. egredientes *A* 1*b*; introeuntem q. egredientem *A* 1*e*. b) postulari *A* 1*d*. *B* 1*a*. c) nil *A* 2. d) habet *A* 1*d*. *e*. e) *om*. *A* 1*b**. *e*. (*B* 1*a*). f) prorupit *A* 1*b*. *c*. *d*. g) *ita scripsi (cf. supra p.* 191, 7*)*; moribus *A* 1*c*. *e*. *B* 1*a*; more *A* 1*b*. *d*. 2. h) desc. *A* 1*b*. *e*; discissere *B* 1*a*; disciscerem *A* 2. i) ce | brare *A* 1*e*; celebrari *A* 1*d*. k) auctori (*corr.* auctore): : : : *B* 1*a*; auctore *rell.* l) beatus *add.* *A* 1*c*. *d*. *e*; hoc beatus *add.* *A* 2. m) hereseon *A* 1*b*; hereseos *A* 2. n) suo — vocatum *A* 2; *in exemplari fortasse scr. erat:* suus — vocatus. o) v. ac *om.* *A* 1c (*non A* 1*d*. *e*). p) veritatis *A* 1*b*. q) *ita pr. m.* *A* 1*b*; religioni *rell.* r) *om.* *A* 2. s) ille ait *A* 1*b*. t) At *add.* *A* 1c. *d*. *e*. 2. u) *om.* *A* 1*b*. 2. v) cocleam *A* 1*c*. *d*. *e*; coclear *A* 1*b**; coclę *A* 1*b*. w) *ita* *A* 2. *B* 1*a*; qua (?) *m. al. corr.* quo *A* 1*b**; a qua *A* 1*b*; quam *A* 1*c*. *d*. x) *om.* *A* 1*e*. y) quocumque *B* 1*a*. z) *om.* *A* 2. a) Introeuntem v. monachum c. v. exeuntem *A* 1*c*. *d* (*non A* 1*e*). b) *ita* *A* 1*b*. *B* 1*a*; benedictione *rell.* c) custodiat *B* 1*a*. d) christianorum *A* 2. e) *ita* *A* 1*b*. *e*. *B* 1*a*; referatur *rell.* f) ecłam *A* 2. g) introeuntem *A* 1*d*. *e*; introeunti *B* 1*a*. h) (hoc *pr. m. expunct.*) perseverans hoc v. *A* 2; perseveranti hoc v. *A* 2*c*[3]. i) et *add.* *B* 1*a*. k) t. de co(t)tidianis motibus *A* 1*b*. *b**.

cationem vero orationum in sacris officiis credo omnibus proficere ecclesiis. Cum enim plus[a] Dominus queritur, plus invenitur, et cum uberius oratione pulsatur, ad misericordiam petentium[b] citius excitatur; nihil enim aliud plus desudare debemus quam orationi incumbere. Sic enim a Domino sub apostolorum numero hortamur[c]: *Vigilate et orate, ne intretis in temptationem.* Sic enim nos[d] et apostolus sine intermissione orare rogat; sic omnis scripturarum sacrarum[e] ordo iubet clamare; qui[f] enim clamare neglegit, neglectus et abscisus a Christi membris[g] abicitur. Nihil enim tam utile tamque salutare quam creatorem multiplicatione precum et adsiduitate orationum pulsare'. His et horum similibus responsis confusus Agrestius, addit[h] garrulitatis noxam, calumniatur capitis comam aliter tondi[i, 1], alium caracterem[k] exprimi et ab omnium mores[l] disciscere.

Matth. 26, 41. cf. 1. Thess. 5, 17.

10[a]. De ultione sociorum et interitum eius et obitu Eusthasii.

Conperendinanti[b] migrologa[c, 2] et fribola[d] garrulanti[e] Eusthasius, sagax ut erat, virtute patientiae et[f] scientiae comptus respondit: 'Horum', inquit, 'praesentia sacerdotum te ego, eius[g] discipulus et successor, cuius tu disciplinam et instituta damnas, ad divinum iudicium cum eo intra praesentis anni circulum causaturum invito, ut iusti iudicis examine sentias, cuius famulum tuis detractionibus maculare procuras'. His dictis, metus quosdam qui Agrestiane partis fauctores[h] erant perculit, hortanturque omnes, ut pacis nexu corda iungerent, et iste praesumptae[i] temeritatis audaciam tolleret[k], et ille paterno affectu labentem piis correptionibus[l] foveret.

Capp. 9. 10. *A* 1*b*. *b**. *c*. *d*. *e*. 2. *B* 1*a*.

Cap. 9. a) D. pl. *B* 1*a*. b) conpetentem *A* 1*b*; a m. petentibus *A* 1*e*. c) hortatur *B* 1*a*. d) *om*. *A* 1c. *d* (*non A* 1*e*). e) sacratus o. *A* 1*b*; o. s. *A* 2. f) qui e. cl. *om*. *A* 1*b*. g) membra *A* 1*e*, *corr*. h) *ita A* 1*c*. *d*. 2; addidit *A* 1*b*. *B* 1*a*. i) *ita A* 1*c*. *d*. *B* 1*c*; totondi *A* 2; tonderi *A* 1*e*; praecidi *A* 1*b*. *B* 1*a*. k) caracterum *A* 1*b*. l) *ita scripsi* (*cf. supra p.* 250, 5); moribus desciscere *A* 1*e*; more disciscere (*e corr*. discissere) *B* 1*c*; more discisci (descisci *A* 1*b**; descisti *A* 1*b*; discindi *A* 1*c*) *rell*.

Cap. 10. a) V. *A* 1*c*; *numerum om. rell.*; *praescr. habent soli B* 1a. *b*; *versus vacat A* 2; *distinctione carent A* 1*b*. *d*. b) C. — garrul. *om*. *A* 1e. c) *ita A* 1c. *d*. *B* 1a; mrigologa *A* 2; macrologia *A* 1*b*; macrologa *A* 1*b**. d) *ita A* 2; frivola *rell*.; multa *add*. *B* 1a. *b*. e) calfulanti *A* 1*b*. f) et sc. *om*. *A* 2 (*non B* 1*c*). g) *om*. *A* 2. h) *ita A* 1*e* (*pr. m.*). 2. i) p̄sūptor(?) *m. al. corr*. presumpte *B* 1*a*. k) intullerit *B* 1*a*; *om*. *A* 2 (*non B* 1*c*). l) correctionibus *A* 1*b*.

1) *De tonsura Hibernica v. supra p.* 8. 2) *Micrologo eloquentissimum opposuit Columbanus; cf. MG. Ep. III*, 156, 24. 170, 13.

Ad quod[a] Eusthasius: 'Vestris libens satisfacerem[b] precibus, si misera mens duritiam vecordiae[c] molliret[d], et correctis cauterio[e] morbis vel antidoto visceribus desectis[f], redux[g] ad salutifera remeare nitatur[h]'. Cogentibus[i] ergo cunctis, Agrestius simulatam pacem postulat, quod postea actis depromsit[1]. Eusthasius[i*] mitis animi et virtutum mens conscia favet[k] suasu[l] poscentum[m], pacem tribuit, osculum porrigit.

Attamen Agrestius manifestam vesaniam verecundiae metu pepulit[m*], non tamen omnibus a[n] malis abscessit[o]. Coepit[p] deinde monasteria Agrestius temptare et sub specię disciculi pretium proditionis taxare, ad quendam virum venerabilem *p. 127. **Romaricum veniens, qui primis nobilitatibus fuerat apud Theudebertum[2] habitus, postque per beati[q] Columbae exemplum ac Eusthasii praedicatione[r] monitus[s], ad Luxovium veniens, monarchiae[t, 3] institutis se subdidit. Quo diu sub regulari tenore vitam agente[u], postea, Eusthasio annuente, puellarum monasterium[v] in propria[w] instruit[x], in[x*] quo et regulam beati[y] Columbani custodiendam indidit. Cumque iam multa religione polleret, ad eum Agrestius pergit seseque subditum atque oboedientem simulat simulque Amatum, quem ibi Eusthasius ob inbuendam regulam praefecerat, mollibus suggillationibus temptat. Nam eo in tempore ob quibusdam neglectis[z] tam Amatus quam Romaricus ab Eusthasio obiurgati fuerant. Lesos ergo ut sensit, ut facilius exasperatas mentes suis adsertionibus iungeret, stimulavitque[a] paulatim venenata verba sanas[b] mentes recipere et in contemptu[c] regulae**

Cap. 10. *A* 1*b*. *b**. *c*. *d*. *e*. 2. *B* 1*a*.

Cap. 10. a) beatus *add.* *A* 1*c*. *d*. *e*. 2. b) facerem satis *A* 1*d*. c) vecordem *A* 1*b*. d) emolliret *A* 1*c*. *d*. *e*. e) (c. *om.*) moribus (vel a. v. d. r. *om.*) *A* 1*e*. f) dissectis *A* 1*c*. *d*. g) *om.* *A* 2. h) niteretur *A* 1*c*. *d*. i) *cap. incip.* *A* 1*b**. i*) Eustasii *A* 1*b*. k) favens *A* 1*b*. *c*. *d*. *e*. l) suasui *A* 2; suasibus *A* 1*c**. m) *ita* *A* 1*d*. *e*. 2; poscentium *rell.* m*) repulit *A* 1*b*. n) a m. *om.* *A* 2. o) abscidit *A* 2. p) *c. VIIII. incip.* *A* 1*b*. q) *om.* *A* 1*b*, *ut infra;* Columbani *A* 1*b*. *c*. r) praedicationem *A* 1*b*. *d*. s) munitus *B* 1*a*. t) *ita* *A* 1*d*. 2. *B* 1*a*; monachiae *A* 1*c*; monachicis *A* 1*b*. *e*. u) agentem *A* 1*e*; agent *A* 1*d*; age::te *pr. m.* *B* 1*a*; agens *A* 1*b*. v) monasterio *A* 2, *corr.* w) proprio *A* 1*b*. *c* (*non* *A* 1*d*. *e*). x) *ita* *B* 1*a*; instruxit *A* 1*c*. *d*. *B* 1*c*; instituit *A* 2; inseruit *A* 1*b*; *textum immutavit* *A* 1*e*. x*) in quo *om.* *A* 1*b*. y) *om.* *A* 1*b*. z) *ita* *B* 1*a*; ob qu(a)edam neglecta *A* 1*e*. 2; pro quibusdam neglectis *A* 1*b*. *c*. *d*. a) que *om.* *A* 1*b**. *c*. *d*. *e*. b) sanatas *A* 1*b*. c) contemptum *A* 1*c*. *d*.

1) *I. q. promere, manifestare.* 2) *V. Arnulfi Mett. c.* 6: Temporibus autem illis erat in ministerio regis *(scil. Theudeberti)* vir egregius nomine Romaricus, qui desiderio illius sancto et familiari iungebatur affectu. *Cf. SS. R. Meroving. IV, p.* 208. 3) *Cf. Greg., V. Patr. I,* 2: abbatis super eos obtenuit monarchiam.

beati[a] Columbani propriam vesaniam propagare. Pro dolor! exitiabili suasu[b] ac[c] loetifera inbuitione[d] monita sana insaniens maculavit. Qui, abiectis institutis pristinis, rudibus conati sunt instruere plebem doctrinis, et
5 eductum[e] iuxta Iob anguem, manu obstetricante[f] divina[g], rursum zelo[h] invidiae reducere non metuunt. (cf. Iob 26, 13.)

Deinde[i] ad Burgundofaram iter dirigit, ut eam suis stimulationibus, si valuisset, macularet[k]. Quem Christi virgo non femineo more, sed virili confundit[l]
10 responsione: 'Num[m] tu, confutator veritatis[n] et novorum introductor argumentorum, ad hoc huc accessisti[o], ut veneno tuo dulcia mella perfunderes[p] et vitalia alimenta loetali amaritudine commutares? Eos[q] tu detrahis, quorum ego virtutes expers[r, 1] agnovi, quorum doctrinam
15 salubrem recepi, ex quorum eruditione multos caelestia regna penetrasse conperi. Meminisse te velim Esaiae[s] dictum: *Vae qui dicit malum bonum et bonum malum*; (Is. 5, 20.) accelera[t] et prorsus ab hac vesania festinum[u] recedere'. Confutato[v] ergo his Christi famulae responsis, rursum
20 ad Romaricum vel Amatum repetat[w], ut coeptam deceptionis rugam contrahat.

Nec[x] defuit diu[y] ultio divina. Cum ad hoc iam omnes adspirarent, ut contemptui pristinorum documentorum adsentatores[z] forent, primum lupi rabię[a] morbo[b]
25 detenti duos ex his qui fautores erant huius adsertionis, per intempestam noctem intra septam[c] inrumpentes, morsibus laniarunt[d] atque cum[e] rabie[f] peste derelictos miserabiliter morti[g] tradiderunt. Alium Plaureium[h] nomine, qui ad hanc[i] discordiae fomitem vehementer

30 *Cap.* 10. *A* 1*b*. *b**. *c*. *d*. *e*. 2. *B* 1*a*.

Cap. 10. a) *om.* *A* 1*b*. b) sua *A* 1*b*. c) ac l. i. m. *om.* *A* 1*e*. d) *ita* *A* 1*b*. *d* inbutione *rell.* e) *ita* *A* 1*b*; educto — angue *rell.* f) obstreticantem *A* 2. g) diabolica *A* 1*c* (*non* *A* 1*d*. *e*). h) zelum *A* 1*c*. *d*. 2; a zelo *A* 1*e*. i) *c. X. incip.* *A* 1*b*; *distinctione caret* *A* 1*b**; D. iniquus Agrestius ad *B* 1*a*. k) emacularet *A* 2. l) *ita*
35 *A* 1*e*. *B* 1*a*; confudit *A* 1*b*. *c*. *d*. *B* 1*c*; confidit *A* 2. m) nuntii c. *A* 2; Non tu c. *B* 1*c*; Nam tu c. *A* 1*b*; Num (Nam *pr. m.* *A* 1*c*) tu (*bis scr.* *A* 1*d*) inquit c. *A* 1*b**. *c*. *d*. *e*. n) veritatis — introductor *om.* *A* 2 (*non* *B* 1*c*). o) venisti *A* 1*c*. *d*. *e*. p) perfundas *B* 1*a*. q) *ita* *A* 1*d*. *e*. *B* 1*a*; Eis *rell.* r) *ita* *A* 1*c*. *d*. *B* 1*a*; experiens a. *B* 1*c*; experta a. *A* 1*b*. *e*; experta cognovi *A* 2. s) *ita* *A* 1*b*. *d*. 2; Isai(a)e *A* 1*e*. *B* 1*a*; Ysai(a)e
40 *A* 1*b**. *c*. t) *ita* *A* 1*c*. *d*. *e*. 2. *B* 1*c* (*cf. supra p.* 237, 22); *om.* *rell.* u) *ita* *A* 1*b*; v. oportet te (festinum *m. al. add.*) recedere *B* 1*a*; v. festinus recede *rell.* v) *ita* *B* 1*a*; Confutatur *A* 2; Confutatus *A* 1*b*. *c*. *d*. *e*. w) *ita* *B* 1*a*; repedat *rell.* x) *c. XI. incip.* *A* 1*b*. y) ei *A* 1*b*; d. *om.* *A* 1*e*. z) adsentores *B* 1*a*. a) rabiei *A* 1*b*. *c* (*non* *A* 1*d*. *e*). b) morbi *pr. m.* *B* 1*a*. c) *ita pr. m.* *B* 1*a*; septum *A* 1*b*; septa *A* 1*c*. *d*. *e*. 2. d) ela-
45 niarunt *B* 1*a*. e) c. r. p. d. *om.* *A* 1*e*. f) *ita* *A* 1*b*; rabiei *A* 1*b** *cum rell.* g) se *add.* *B* 1*a*. h) Plaurevum *A* 1*b*; (A. *om.*) Pluureium *A* 1*d*. i) ad hunc *A* 1*b*. *d*; adhuc *A* 1*c*; ad huc *corr.* ad hunc *A* 1*e*.

1) Expers *etiam pro* expertus *accipitur; cf. Forcellini h. v.*

*p. 128. adspirabat, daemonum[a] rabies prevasit[b] atque *ignobiliter morti tradidit, nam propria manu ipse se laqueo suspendit. Sed cum haec ultio nequaquam fuit correctio[c] delinquentium, protinus maior[d] secuta est. Nam subito fulgur[e] e caelo elapsus tanto fragore percutit locum, ecclesiam pervagatur, subvertit tegumenta[f], plebem urit[g], exanimat[h], scilicet[i] ut praesens correptio[k], quae[l], simplicitate nimia praeveniente, calliditate iam permixta, ignavae[m] persuasioni adsensum praebuerant[n], monstraret futuram debere fugere iram. Mortueque[o] ad[p] praesens usque ad viginti[q]; deinde metu perculsas[r] paulatim mors[s] rapit, ut ex ea ultione, ut aiunt, amplius quam[t] quinquaginta morirentur[u], nempe auctore criminis ad paenitentiam reservato: si[v] cognoscat[w] et redeat, procul dubio sanitatem recipiat. Nullum etenim Dominus perire desiderat, sed semper quamvis gravibus delictis obrutum per paenitentiae[x] fomenta redire expectat[y].

Cumque sibi sepius paenitentiae locum datum non cognovisset, ut[z] Eusthasii sententia ad iudicium invocantis[a] praevaleret, ante triginta dierum circulo[b] quam vertentis[c] anni meta compleretur, a servo suo quem ipse redemerat[d] secure[e] percussus interiit. Occasio criminis dicebatur uxoris permixtio; quod quamvis multi dixerint et vera[f] adserere velint[g], nostrum tamen firmare non est. (cf. Eccles. 12, 14.) Cuncta enim[h] iuxta Salomonem adducet[i] Deus[k] in[l] iudicio pro omni erratu[m], sive bonum sive malum; et[n] (1. Cor. 3, 13.) apostolus: *Uniuscuiusque opus qualis[o] sit, ignis probabit.* A[p] nobis tamen dicendum est: Iusta[q] eum hic sententia divini iudicii ferire non distulit, ut et adsentatoribus suis fugere a lacerationibus famulorum Dei monstraret et ille contumaciae commissa[r] per meritam[s] ultionem lueret.

Cap. 10. *A* 1*b*, *b**. *c*. *d*. *e*. 2. *B* 1*a*.

Cap. 10. a) demum *A* 1*b*. b) *ita A* 1*b*. 2. *B* 1*a*; perv. *A* 1*b**. *c*. *d*. *e*. c) correptio *A* 1*e*. d) maiori *B* 1*a*. e) *ita A* 1*e*; fulgor — elapsus *A* 1*b*; fulgor — lapsus *B* 1*a*; fulgur — elapsum *A* 1*d* (*e corr.*). 2; fulgur — lapsum *A* 1*c*. *d* (*pr. m.*). f) tegimenta *A* 1*c*. *d*. g) et *add. A* 1*b*. h) *ita B* 1*a*; examinat *rell.* i) plures *add. B* 1*a*. k) correctio *A* 1*c*. *d*. *e*. l) qui *A* 1*b*. m) ignavie *B* 1*a*. n) praebuerat *A* 1*c*. *d*. 2. o) Mortuique *A* 1*b*. *c*. *d*. *e*; sunt *add. A* 1*c*. *e*. 2 (*non A* 1*d*). p) ad pr. *om. A* 1*e*. q) nomina *add. B* 1*a*. r) perculsos *A* 1*b*. *e*; percussas *A* 1*e* (*non A* 1*d*). s) tot *add. A* 1*e*; prostravit *pro* m. r. *A* 1*b*. t) *om. A* 1*b*. 2 (*non A* 1*b**). u) *ita B* 1*a*; morerentur *rell.* v) se *add. A* 1*b*. w) agnoscat *A* 1*c*. *d*. x) poenitentia *pr. m. A* 2. y) expetat *A* 1*d*; expetit *A* 1*c*. z) beati *add. A* 1*c*. *d*. *e*. a) invocantes *A* 1*b*, *corr.* (*non A* 1*b**). b) *ita A* 2. *B* 1*a*; circulum *rell.* c) vertentes *A* 1*b* (*non A* 1*b**). d) redimerat *A* 1*d*. *e*. 2. *B* 1*a*. e) securi *A* 1*c*. *d*. f) verum *A* 1*c* (*non A* 1*d*. *e*); vere *A* 1*b*. g) vellent *A* 1*b*; voluerint *A* 1*c*. *d*. h) etenim *A* 1*b*. i) adducit *A* 1*b*. *e*. *B* 1*a*. k) Dominus *A* 2. l) ad iudicium *A* 1*b*; in iudicium (*A* 2). m) reatu *A* 1*e*. *B* 1*a*; errato *Vulg.* n) et a. *om. A* 1*e*. o) *ita B* 1*a*; quale *rell.* p) (A — hic *om.*). Igitur sent. *et post* ferire *add.* Agrestium *A* 1*e*. q) iuxta *B* 1*a*. r) commissae *A* 2. s) merita *B* 1*a*.

Amatus[a] vero ac Romaricus venerabilis Eusthasii conibentiam[b] postulantes recipiunt[c] atque, desidia submota, fruuntur. Abelenus vero vel ceteri Galliarum episcopi post ad roboranda[d] Columbani instituta adspirant[e]. Quam multi iam in amore[f] Columbani et eius regula[g] monasteria construunt, plebes adunant, greges Christi congregant. Inter quos inluster tunc vir Elegius[h], qui modo[1] Vermandensis[i] ecclesiae pontifex praeest, — de[k] quo, quia[l] superest, non[m] meo iudicio[n] fulciendus[o] est, ne adolationis noxa reprehendar, — iuxta Lemovicensem urbem monasterium nobile Sollemniacum[p, 2] nomine construxit super[q] fluvium Vincennam, distantem[r] a supradicta urbe milibus quattuor, et alia multa hisdem locis coenubia, sed[s] et in[t] Parisius[u] puellarum monasterium, quem[v] de regio munere susceperat, aedificat[w], in quo[x] Christi virginem Auream[y] praefecit. In Betoricensem[z] *vero urbem puellarum monasterium[3] ex beati Columbani regulam[a] Berthoara[b] nobilis genere et religione femina construxit[c]. In suburbano[4] idemque[d]

*p. 129.

Cap. 10. *A* 1*b*, *b**. *c*. *d*. *e*. 2. *B* 1*a*.

Cap. 10. a) *c*. *XII*. *incip*. *A* 1*b*. b) *ita A* 1*e*; coniventiam *A* 1*c*. *d*; convenientiam *A* 1*b*. 2; communionem *B* 1*a*. c) recipiuntur *A* 1*c*. *d*. d) roborandam beati C. *B* 1*a*. e) *om*. *B* 1*a*. f) beati *add*. *A* 1*c*. *d*. *B* 1*a* (*non A* 1*e*). g) regul(a)e *A* 1*c*. *d*. *e*. h) Eligius *A* 1*b**. *c*. *d*. i) Veromandensis *A* 2; Veromandensi *A* 1*c*. *e*. k) de — reprehendar *om*. *A* 1*e*. l) qui *A* 2. m) non meo iudicio *om*. *A* 1*d et pr*. *m*. *A* 1*c*, *ubi* non multum laude *m*. *al*. *in mg*. *suppl*. n) quia superest *iteravit A* 2. o) aliquid dicendum *pro* f. *B* 1*a*. p) Sollempniacum *A* 1*b**. *c*. 2; Sollenniacum *A* 1*e* (*non A* 1*d*). q) supra *B* 1*a*, *ut infra*. r) distante *A* 2; distans *A* 1*c* (*non A* 1*e*). s) *om*. *A* 1*b*. t) *om*. *A* 1*d*. *e*. u) Parisus *A* 1*b* (*non A* 1*b**); Parisios *B* 1*a*. v) quod *A* 1*b*. *c*. *d*. *e*. 2. w) aedificavit *A* 1*b*. *c* (*non A* 1*d*. *e*). x) quam *B* 1*a*. y) *ita A* 1*b*. *c*; *add*. nomine *A* 1*d*. *e*. 2, abbatissam *B* 1*a*. z) *ita B* 1*a*; Betoricense (*ita A* 1*b*; Betoricensi *A* 2; Bituricense *A* 1*c*; Bituricensi *A* 1*d*. *e*) v. urbe *rell*. a) *ita B* 1*a*; regula *rell*. b) Bertuara *A* 1*c*. *d*; Bertoaro *A* 1*e*; Barthoara *A* 1*b*. c) construxit — pollente *om*. *A* 1*c* (*non A* 1*d*. *e*). d) que *om*. *A* 1*e*.

1) *Eligium defuncto Aichardo die* 13. *Maii a*. 641. *episcopum ordinatum esse verisimile est; cf. 'Forsch. z. Deutsch. Gesch.'* XXII, 470; *SS. R. Meroving. IV*, p. 638. 2) *Solignac monasterium ord. S. Benedicti ad rivum Briance, qui Vincennam (la Vienne) influit, neque ad hanc ipsam situm ab urbe Lemovicensi c.* 8 *kilom. distat.* 3) *Monasterium a Berthoara constructum, nunc redactum est in ecclesiam collegiatam, quae beatae Mariae de Salis, vulgo Notre-Dame de Sales, dicitur. Mab.* 4) *Loci suburbani nomine intellege urbis territorium seu tractum urbi subiectum, quem alias pagum vocant, unde suburbicariae regiones. Certe Milmandra fluviolus, vulgo la Marmande, et Albeta, l'Aubois, de quibus hic, decem fere milliaribus Gallicis ab Avarico Bituricum distant. Ex monasteriis a Boboleno constructis primum destructum est, uti et Gaudiacum (hodie Jouet-sur-l'Aubois; cf. d'Arbois de Jubainville, 'Propriété foncière'* p. 240), *tertium Charenton dictum puellarum ord. S. Bened. adhuc subsistit, aeque ac quartum eiusdem ordinis sub nomine beatae Mariae. Mab. Monasterii S. Mariae (Notre-Dame) Nivernensis reliquiae tantum una cum parva ecclesia saec. XII. aedificata adhuc supersunt.*

Betoricensis[a] urbis vir venerabilis Theudulfus cognomento Babelenus monasteria ex regula[b] Columbani religione omni pollenti[c] construxit: primum in insula super fluvium Milmandram, ubi religiosorum virorum adunavit catervam, alium[d] Gaudiacum nomine haud procul[e] fluviolo Albeta, tertium Christi virginum[f] loco nuncupante[g] Carantomo[h] super[i] fluvium iam dictum Milmandram. Itemque[k] alium[l] Christi virginum iuxta Nivernensem[m] oppidum sub eadem regula construxit.

Beatus[n] ergo Eusthasius has post victorias corrigere[o] delinquentes[p] studet ac suae pacis[q] qui[r] remanserant adunare decrevit. Deinde monachorum sub eius oboedientia in sepefacto coenubio contio[s] maxima creverat, ut iam multa per vicina loca[t] coenubia construerentur; quae eius successor[u] Waldebertus[v] firmavit atque aedificavit[1]. Iamque beatum de hac vita exitum praestolans, omnem[w] intentionem ad contemplanda[x] misticorum praeconiorum documenta[y] omni[z] intentione desudat[z*] solique Deo mente[a] intenta preces fundens[b] dirigit[c]. Cumque[d] iam[e] per multorum circulis[f] annorum in hoc opere intentio vacaret, evenit tempus vocationis, daturque sententia iusti iudicis, ut quod minus annorum circuli diversis afflictionibus peracti purgaverant[g], paucorum corporis[h] infirmitas dierum sanaret. Interrogatusque inter poene incendia per visionem nocturnam, si quadraginta dierum spatio[i] leviore[k] poena curari velit[l], an triginta ferventiore[m] incendio purgatus, vitam[n] beatam functus, caelos penetraret[o], respondit ille, melius esse quamvis duris in brevi[p] subiacere[q] flagellis, quam leni-

Cap. 10. *A* 1*b*. *b**. *c*. *d*. *e*. 2. *B* 1*a*.

Cap. 10. a) Bethor. *A* 2; Bituric. *A* 1*d*; Bitturic. *A* 1*e*; Bythuric. *A* 1*b**. b) beati *add.* *A* 1*b**. *d*. *B* 1*a*. c) *ita* *A* 1*b*; pollente *A* 2; pollentia *A* 1*d*. *e*; pollentis *B* 1*a*. d) aliud *A* 1*b*. *c*. *d*. *e*. 2. e) *ita* *B* 1*a*; a *add. rell.* f) in *add.* *A* 1*b*. g) nuncupanto *A* 1*e* *(non A* 1*d)*; nuncupato *A* 1*c*. 2. h) Carantamo *A* 1*c*. *e* *(non A* 1*d)*. i) supra *A* 1*b*. *e*. *B* 1*a*. k) que *om.* *A* 1*b**. *c*. *d* *(ubi* rursum *add.)*. l) *ita* *B* 1*a*; aliud *rell.* m) *ita* *B* 1*a*; Nivernensen *A* 1*d*; Nivernense (Niversense *A* 1*c*) *rell.* n) *c.* 13. *incip.* *A* 1*b*; *distinctione caret* *A* 1*b**. o) conectere *A* 1*b*; conterere *A* 1*b**. p) delinquentium studia *A* 1*b*. q) *ita* *B* 1*a*; paci *rell.* r) q. r. *om.* *A* 2. s) cohors tam m. *A* 1*b*. t) *om.* *A* 1*b*. u) beatus *add.* *A* 1*c*. *d*. *e*. 2. v) Valdebertus *A* 1*b*. w) omni intentione *A* 1*c*. *d*; *haec om.* *A* 2. x) contemplandam *B* 1*a*. y) dirigit *h. l. add.* *A* 1*e*. z) o. i. *om.* *B* 1*a*. z*) *malim* desudans. a) mentem intentam *A* 1*b*. *e*. b) preces *iterat* *A* 2. c) in(r)rigat *A* 1*b*; irrogat *A* 1*e*. d) *c.* *VI.* *incip.* *A* 1*c*. e) *om.* *A* 2. f) *ita scripsi*; circulos *A* 1*e*. *B* 1*a*; circulum *A* 1*b*. *c*. *d*. 2; *cf. l.* 22. circuli. g) purgaverunt *A* 1*b*. h) *om.* *A* 2 *(non B* 1*c)*. i) spatia *B* 1*a*, *corr.* k) *ita* *A* 2; leviori *rell.* l) vellet *A* 1*b*. m) *ita* *A* 2; ferventiori *rell.* n) vita beata *A* 1*b**. *c*. *e*. 2 *(non A* 1*d)*. o) penetrare *A* 1*b*. p) brevibus *B* 1*a*. q) subiaceri *A* 1*d*.

1) *Cf. V. Germani Grandivallensis.*

oribus[a] longius consumi poenis. Explevit ergo provisam atque electam corporis poenam[b], tricesimo die omnibus valedicit tristemque[c] remanentibus promissum depromit, suum[d] exitum eadem[e] esse die denuntiat; viaticoque 5 sumpto, animam caelo reddidit*.[1], solum[f] desiderium superis et paternum *regimen viventibus religionisque exemplum dimisit. Ipse cum victoriae[g] partae ope[h] aetherea penetravit regna[i] duce Christo, cui[k] est virtus et honor per omnia saecula saeculorum. Amen[l].

629, Apr. 2. *p. 130.

10 11[a]. De coenubio Evoriacas et de Sisetrudis[b] obitu et[c] cantus angelicos.

Meminisse lectorem[d] velim me superius[2] fuisse[e] pollicitum de coenubio supra memoratae Burgundofarae[f], quem[g] Evoriacas[h] vocant, quemque[i] ex regula 15 beati[k] Columbani omni intentione et devotione construxerat, quanta et qualia inibi rerum sator ob famularum suarum hortamina dignatus est demonstrare miracula.

Cum iam duce Christo multarum puellarum secum 20 adunatam sub regulari reteneret[l] disciplina cohortem, quodam in tempore una ex[m] subiectis nomine Sisetrudis[n],

*) III. Kl. Maias *add.* *B* 1*c*.

Cap. 10. *A* 1*b*. *b**. *c*. *d*. *e*. 2. *B* 1*a*. *Cap.* 11. *A* 1*b*. *b**. *c*. *d*. *e*. 2*a*. *B* 1*a*.

Cap. 10. a) levioribus *A* 1*b*. b) poenam. Tricesimo *interpungunt* *A* 1*b*. *c*. *d*. *e*. 25 c) tristeque *A* 1*b*. *c*. *d* *(non A* 1*e)*. d) sui exitus *A* 2. e) eandem esse diem *A* 1*d*. f) s. d. s. *om.* *A* 1*e*. g) victoria *B* 1*a*. h) *ita* *A* 1*b*. *B* 1*a*; *om.* *A* 1*c*. *d*. *e*. 2. i) *om.* *A* 1*b* *(non A* 1*b*)*. k) *ita* *A* 1*b**. *c*. *d*. *e*. 2; cuius *A* 1*b*. *B* 1*a*. l) Explicit (Explicat *B* 1*a*) vita beati Eustasii abbatis *subscr.* *A* 1*d*. *B* 1*a*.

Cap. 11. a) *lemmata:* Incipit liber tertius *A* 2; Incipiunt miracula, quae gesta 30 sunt in monasterio virginum, quod est Evoriacas, *A* 1*c*; (Incipiunt *add.* *B* 1*a*) miracula virtutum, quae in monasterio Evoriacas *(*Evoracis *B* 1*a)* Dominus famulabus suis ostendere dignatus est, *A* 1*d*. *B* 1*a*; Incipit vita beatissimae Burgundofarae abbatissae et revelationes quasdam, quas in suo coenobio ostensae fuerant, quod ex regula sancti Columbani construxerat, *A* 1*b*; Incipiunt revelationes, que in cenobio Burgundofore 35 abbatisse vise sunt, *A* 1*b**. *Lemma desideratur, duabus lineis vacuis relictis.* *A* 1*e*. *Praescriptionem capitis solus exhibet* *A* 1*d*. *Numeri ab I. incipiunt* *A* 1*b*. *c* *(infra l.* 19*)*; *eos om.* *A* 1*d*. *e*. b) Sistrudis *A* 1*d*. c) et c. a. *om.* *A* 1*d*; *ex laterculo supplevi.* d) v. l. *A* 2. e) narraturum *m. al. add.* *A* 2*a*. f) *ita* *A* 1*d* *cum rell.*; Burgundoforae *A* 1*b**. *c*. 2*a*, *ut infra.* g) *ita* *A* 1*e*; quod *rell.* h) Eboriacas *A* 1*b*. i) *ita* *A* 1*e*; quod *A* 1*c*. *d*; 40 quodque *rell.* k) *om.* *A* 1*b*. l) retineret *A* 1*b*. *e*. 2*a* *(ubi* d. *om.)*; teneret *A* 1*c*. *d*. *B* 1*a*. m) *ita* *B* 1*a*; e *rell.* n) Sistrudis *A* 1*c*. *d*.

1) *Eustasii depositio die* 2. *Aprilis et in codice Epternacensi Martyrologii Hieronymiani (AA. SS Nov. II,* 1, *p.* [38]: Depositio Austasi abbatis*) et in Calendario Corbeiensi ('N. Arch.' X,* 92*) commemorata est. Annus* 45 *autem quo obiit* 629. *p. Chr. ex tempore regiminis Waldeberti successoris eius concluditur, quod primus Ludovicus Havet, 'La date d'un ms. de Luxeuil' p.* 12 *('Oeuvres' I, p.* 98*) recte definivit.* 2) *Supra II,* 7.

celleraria[a] monasterii, exitum vitae per revelatione[b] agnovit[c], quadragintaque dierum spatio interiecto, quo iter pararet[1], ammonita, mores corrigeret, vitam emendaret, et se ut[d] in omnibus paratam habeat, imperatur. Transierant[e] triginta et septem dies in omni religione peracti[f]; ieiunio et oratione cum fluenta[g] lacrimarum vigiliarumque labore corpus[h] adtriverat, ut facilius venturi itineris viam aperiret. Venerunt ergo duo iuvenes, candidis[i] circumamicti stolis, animam[k] a corpore segregantes, vacuum ferentes per aerem, ac multis discussionibus[l] inquisitam ad caelos deportant[m], permixtamque angelicis[n] choris et candidatorum omnium insertam[o] multitudini[p] cohortantur laetos capere de saeculo triumphos. Cumque iam ovans uberi exultatione inter aeterna gaudia haberetur secura, et virginum choris inserta, excellenti[q] gloria tripudians[r] gauderet et ante tribunal[s] clementis iudicis adstaret, iubetur denuo reduci in corpore et tertia die denuo redire[*, t]. Ad corpus rursum[u] revehunt, imperantes, ut se uberius paratam post triduum habeat, ut quadraginta dierum curriculus[v] impleatur. Reversa itaque in corpore, matrem vocat[w] omnemque famularum Dei catervam precatur, ut suis orationibus ei solamen ferant; tres adhuc dies sibi vitae metam concessam fuisse testatur. Adveniente igitur die tertia, matrem adesse postulat, suumque exitum ut[x] omnes expectent, precatur. Obstantibus itaque omnibus vitae exitum[x] et corporis sospitatem[y] pollicentibus nec in propatulo habere dictum[z] testantibus, illa[a] conspicit duos iuvenes superius visos ad se venire, et si[b] iam abire velit[c], sciscitare[d]. *p. 131. *At illa ovans: 'Vadam', inquid, 'hinc,

*) Quam iuvenes qui eam deportabant *add.* *A 1b**.

Cap. 11. A 1b. b. c. d. e. 2a. B 1a.*

Cap. 11. a) cellararia *A 1b. e et e corr. m. al. A 1d*; cellaria *pr. m. A 1d.* b) *ita B 1a*; revelationem *rell.* c) cognovit *A 2a.* d) *ita A 1d*; ut — imperat *A 1b. e. 2a*; (ut *om.*) — imperatur *A 1c. B 1a.* e) Transierunt *A 2a.* f) peracte (?) *pr. m. A 2a.* g) *ita A 1e*; fluentis *A 1b. c*; fluenti: *A 2a*; fluenti *A 1d. B 1a.* h) *om. A 1e.* i) candidi *A 1e*; candidus *A 1d.* k) que *add. A 1b. c. d.* l) discissionibus *B 1a.* m) deportantes *A 2a.* n) angelici *pr. m. B 1a.* o) inserta *B 1a.* p) multitudinem *A 1e. 2a (? pr. m.).* q) e. g. tr. *om. A 1c (non A 1d. e).* r) tripudiens *pr. m. A 2a.* s) *om., sed* conspectum *in mg. suppl. A 2a.* t) reduci *A 1d. B 1b.* u) rursus *A 1d. e. B 1a; om. A 1c.* v) circulus *A 1b*. e*; circulum *A 2a.* w) vocavit *A 2a.* x) ut — exitum *om. A 1b.* y) siccitatem *A 1b.* z) *om. A 1b.* a) ill: *corr.* illa *B 1a.* b) suam a. *A 1b (non A 1b* ?).* c) vellet *A 2a.* d) *ita A 1b*. e*; sciscitari *A 1c. d. B 1a*; suscitare *A 1b*; sciscitantes *A 2a.*

1) *V. supra p.* 237, 2.

domini mi[a], vadam nec amplius in hac vita erumnis plena detinear, sed fulvae lucis[b] rursus[c] de qua redii reddar'. Sciscitante ergo[d] matre Burgundofara[e], quibus talia[f] depromeret dicta: 'Non', inquid, 'cernis viros stola 5 indutos astare, qui me nudiustertius ad caelos vexerant, et nunc paratus[g] esse me eo itinere reducere[h]?' Miranti[i] matre[k] et omnibus circumadstantibus ultimum vale dicens, praesentis[l] vitae privata est. Intendentibus ergo[m] in eius exitum omnibus, choros angelicos omnes audiunt 10 concinere et dulcia[n] modolamina[o] aera deferri[p], metusque simul ac gaudia omnes[q] perculere[r], egresseque foris[s] cellulam, qua[t] exubiae[u] tenebantur, quantum auris valuit humana pertingere, voces semper angelicas audierunt canentes. Hanc primam huius coenubii exhortationem 15 Dominus famulabus suis voluit demonstrare, ut ceterae, quae superstites essent, omni intentione ad cultum religionis aspirarent.

12[a]. De conversatione Gibitrudis et vitae[b] exitu.

20 Aliaque[c] rursus post haec[d] oritur exhortatio. Quaedam etenim virgo Gibitrudis[e] nomine[f], genere et religione nobilis[g], ad[h] supradictum coenubium conversa a[i] saeculo petiit, quam velut munus gratum ovans monasterii mater Burgundofara recepit[k]; erat enim ei[l] con-25 sanguinitate proxima. Quae tanti ardoris igne efferbuerat[m], ut in omnibus sancti Spiritus gratia in ea videretur flagrare. Nam cum adhuc paterna detineretur[n] domo, et Spiritu sancto monente, se cultui religionis dicare[o] vellet, postulat patri[p] matrique, ut sibi oratorium, 30 quo suo conditori exhiberet famulatum, construerent.

Capp. 11. 12. *A* 1*b*. *b**. *c*. *d*. *e*. 2*a*. *B* 1*a*.

Cap. 11. a) mei *A* 1*c*. *d*; me: *corr.* mei *B* 1*a*. b) *ita A* 1*e et pr. m. B* 1*b*; luci *rell.* c) *om. A* 2*a*. d) *om. A* 1*c (non A* 1*d. e)*. e) Burgundo faret *A* 1*b*; Burgundofare *A* 1*b**. f) *om. A* 1*e*. g) *ita A* 1*b*; paratos *rell.* h) *ita A* 1*b*. 2*a*; 35 perducere *A* 1*c*. *d*. *e*. *B* 1*a*. i) Miranti: *A* 2*a*. k) *ita A* 1*b*; matri *rell.* l) *ita A* 1*c*. *d*. *e*. *B* 1*a et pr. m. A* 2*a* (?); luce *post* v. *superscr. A* 1*d*, *habet A* 1*c (non A* 1*e)*; pr(a)esenti vita *A* 1*b*. 2*a (e corr.)*. m) *om. A* 1*d*. n) dulci *A* 1*b*. o) *add.* in *A* 1*c*. *d*. *e*. *B* 1*a*, per *A* 2*a*; m. (medolamine *A* 1*b**) aere *A* 1*b*. *b**. p) deferre *A* 2*a*. q) *om. A* 1*e*. r) proculere *m. al. corr.* procubuere *A* 2*a*. s) *ita A* 1*b*; foras *rell.* t) quam *A* 1*e*. 40 u) exuviae *A* 1*b*; excubi(a)e *rell.*

Cap. 12. a) *praescriptiones habent soli A* 1*d*, *ubi haec erasa est, et B* 1*a*, *ubi numeri desunt.* b) et exitu eius *B* 1*a*. c) que *om. B* 1*a*. d) *om. A* 1*e*. e) Gebitrudis *A* 1*b*; Gybitrudis *A* 2*a*; *item infra.* f) in *add. A* 1*b (non A* 1*b**). g) nobiles *B* 1*a*. h) *ita A* 1*b*. *e*; *eras. A* 2*a*; *om. A* 1*b**. *c*. *d*. *B* 1*a*. i) *ita A* 1*b*. 2*a*; a secula 45 *pr. m. A* 1*e*; e saeculo *A* 1*c*. *d*; e saeculum *B* 1*a*. k) recipit *A* 1*b*. *d*. *e*. l) *om. A* 1*c (non A* 1*d)*; et *A* 1*b*. m) ferbuerat *A* 1*b*. n) detinetur *A* 1*b*. o) dicari v. *A* 1*c*. *d*. *e*; v. dicari *B* 1*a*. p) *ita A* 1*c*. *d*. *e*. 2*a*; patre matreque *A* 1*b**; patrem matremque (que *om. A* 1*b*; *non A* 1*b**) *A* 1*b*. *B* 1*a*.

Sed cum[a] aegre parentes ferrent, — erant enim ambo ex genere Francorum nobiles, — nec prorsus eo itinere quae[b] ad regna perducit caelorum nitebantur ingredi, sed fulciri[c] magis saecularibus desiderabant faleramentis[d] et ob hoc sobolem magis desiderabant e[e] filia, quam sua caelo[f] tradere pignora[g]. Sed cum nullatenus puellae animum ab hac[h] intentione immutare[i] valerent, obtemperantes eius votis, parvum admodum oraculum[1] construunt. Quo[k] cum die noctuque puella frequentaret, coepit contra eam callidi hostis versutia tela iacere[l], adgressusque per baiolam[m], inpedimenta parare ac[n], ne ut oratorium frequentaret, prohibere. Sed cum se[o] angi puella cerneret[p], coepit conditoris clementiam quaerere, et[q] quae sibi frequentiam orandi prohiberet atque lumen animae velit[r] extinguere, ipsa ab externo[s] privaretur. Nec morata[t] divina pietas! Mox dolore oculorum per-*p. 132. culsa necessarium[u] caruit lumen, geminavitque[v] *parentum metum arbiter clemens patremque eius febribus corripuit. Qui quamvis nobilitate tumens, tamen ex filiae exemplo iam ad timorem divini cultus aspirabat postulatque filiam, ut pro genitore Dominum oret[w], et si sospitate[x] per eius intercessione[y] reddatur, in omnibus se post eius voluntati pariturum. Nec defuit fideliter poscenti[z] salus diu[a] dilata, amotaque[b] igne febris, pristinae est mox genitor redditus sanitati, ac deinceps puella postulat, ut ad supradictum coenubium venire[c] queat.

Quo cum vitam religiosam per multa annorum spatia peregisset, evenit, ut quodam in tempore praefata Burgundofara febribus corriperetur ac praesentis vitae nexibus crederetur dissolvi. Quod[d] Gibitrudis[e] cernens, matrem monasterii in extremo positam esse, anxia ba-

Cap. 12. *A* 1*b*. *b**. *c*. *d*. *e*. 2*a*. *B* 1*a*.

***Cap.* 12.** a) *pr. m. superscr. A* 2*a*. *B* 1*a*. b) *ita A* 1*d*. *e*. 2*a*. *B* 1*a*; quod *A* 1*b*. *c*. c) fulgere *A* 1*b*. d) fal. — e filia *om. A* 1*e*. e) ex *A* 1*b*. f) *om. A* 1*b*. g) pignera *A* 1*d*. 2*a*. h) hanc intentione *A* 1*e*. i) non (?) *add, sed eras. A* 2*a*. k) *ita A* 1*b*. *d*. *e*; Quod *rell.* l) iactare *B* 1*a*; t. i. *om. A* 1*b*; t. i. a. q. *om. A* 1*b** m) lan(a)e *h. l. add. A* 1*b**, *post* parare *A* 1*b*. n) (ac ne *om*) ut (cum *add. A* 1*b**) ad o. *A* 1*b*. *b**; ut *om. A* 1*c* *(non A* 1*d*. *e)*. o) *om. A* 1*e*. p) *om. A* 1*b*; sentiret *A* 1*b**; conspiceret *A* 1*b*3. q) *m. al. superscr.* ut *A* 1*c*, *quod expectes.* r) *ita B* 1*a*; vellet *rell.* s) *ita A* 1*c*. *d*. *B* 1*a* *(ubi* lumine *add.)*; extremo *A* 1*e*; aeterno *A* 2*a*; hoc *A* 1*b*; lumine *pro* ab e. *A* 1*b** t) est *add. A* 1*c* *(non A* 1*d*. *e)*; moratur *A* 1*b*. u) *ita A* 1*e* *(ubi* c. *deest)*. *B* 1*a*; necessario c. lumine *rell.* v) geminevitque *A* 1*d*, *corr.* w) roget *A* 1*c*. *d*. *e*. x) *ita A* 1*d*; sospitati *rell.* y) *ita B* 1*a*; intercessionem *rell.* z) poscentis *B* 1*a*. a) *om. B* 1*a*. b) *ita A* 1*e*. *B* 1*a*; amotoque *rell.* c) *om. A* 1*e*. d) Qui: *m. al. corr.* Quę *A* 2*a*. e) Ghybitrudis *h. l. A* 1*d*.

1) *Aedes sacra; cf. Ducange s. v. oraculum.*

silicam ingressa, Dominum flebilibus postulat vocibus, ut antiquam reminiscens misericordiam matrem mori ne[a] sinat, sed prius se recipiat ac sodales suos[b] caelo recondat, sicque demum matrem subsequi iubeat; auditque[c] vocem post lacrimas desuper dicentem: 'Vade, famula Christi; ut enim petisti, obtinuisti. Illa etenim[d] sospes superis adhuc iungitur[e]; tu vero prius[f] e carnis vinculis dissolveris'. Nec morata[g] diu, febre corripitur ac supremis functa horis[h] animam reddidit[i]. Cumque iam suscepta ab angelis supra[k] aethera[l] veheretur, et ante tribunal aeterni[m] iudicis posita, candidatorum — ut ipsa post[n] referebat — catervas conspiceret[o] omnemque militiam caeli[p] ante gloriam aeterni iudicis astare conspiceret[q], audit[r] a throno vocem dicentem: 'Revertere, quia adplene[s] saeculum non reliquisti[t]. Scriptum est enim: *Date et dabitur vobis,* et alibi in oratione: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Non enim[u] dimisisti sodalibus totum, quia tibi inlatas molestias retinuisti. Meminiscere[v], te adversum[w] tres conpares laesos portasse animos nec omnino indulgentiae medicamine vulnus ex totum[x] inlatum sanasse. Corrige ergo mores, compone animos, quos tepore vel neglegentia[y] maculasti'. Mirum[z] dictu! Rediens ac vitae pristinae reddita, tristibus lamentis inlatam depromsit sententiam reatumque[a] suum[b] confitetur sodalesque vocat, adversum quas motus[c] animos deportarat, veniamque deposcit[d], ne de[e] tacita[f] dolositate damna incurrat vitae aeternae. Sexque mensibus sanitati reddita post praesenti vixit in aevo, correptaque post febre, diem exitus sui praedicit horamque abeundi de mundo praenuntiat. Quae ita felicem exitum peregit, ut intra cellulam, qua corpus iacebat exanime, balsama crederes desudare; quod omnium[g] qui eo tunc ibi fuimus in tempore magnum

Luc. 6, 38.
Matth. 6, 12.

Cap. 12. *A* 1*b*. *b**. *c*. *d*. *e*. *B* 1*a*.

Cap. 12. a) *ita A* 1*d*, *e*; ne m. *A* 1*c*; m. non *rell.* b) *ita A* 1*e*; suas *rell.* c) *ita A* 1*b*. 2*a*; audivitque *A* 1*c*. *d*. *e*. *B* 1*a*. d) enim *A* 1*b*. e) iungetur *A* 1*d*. *B* 1*a et m. al. A* 2*a*; iungeretur *A* 1*e*. f) *pr. m. superscr. B* 1*a*; et *pro* e *A* 1*e*; proprię c. e v. *A* 1*b*. g) morata:, *ras.* est *A* 1*c*; mora | tam *A* 1*d*. h) *om. A* 1*b*. i) reddit *B* 1*a*. k) *ita A* 1*b*. *d*. *e*. 2*a*. *B* 1*a*; super *A* 1*c*. l) aetherem *A* 1*b*; aethere *A* 1*e*. m) aeterni:, *ras.* s *A* 1*d*. n) postea *A* 1*b*. o) conspexerit *A* 1*b*. p) m. angelicam a. gl. caeli aet. *A* 1*b*; angelicam m. (c. *om.*) a. gl. et *A* 1*b**. q) conspexerit *A* 1*b*; intueretur *A* 1*b**. r) *ita A* 1*b*. *d*. *e*. 2*a*; audivit *A* 1*c*. *B* 1*a*. s) plene, *om.* ad *A* 1*b*. *c* (*non A* 1*d*. *e*). t) dereliquisti *A* 2*a*. u) *om. B* 1*a*. v) Miminiscere *corr.* Nemin. *A* 1*d*; Reminiscere *A* 1*b*. *c*. *e*. w) adversus *A* 1*b*. *c* (*non A* 1*d*. *e*). x) *ita A* 1*e*. *B* 1*a*; toto *rell.* y) neglegentiae *pr. m. corr.* neglegentia *B* 1*a*. z) Miro *A* 1*d*. *e*. a) statimque *A* 1*b*; statim *A* 1*b**. b) suum — sodalesque *om. A* 1*b*. c) *ita A* 2*a*; motos *rell.* d) *ita A* 1*d*. *e*. *B* 1*a*; poscit *rell.* e) *om. A* 1*b*. f) tanta *A* 2*a*. g) omnibus qui (eo *om.*) *A* 1*b*.

paravit[a] miraculum. Sed et tricesimo die, cum eius commemorationem ex more ecclesiastico[b] facere conaremus[c] et missarum sollemnia celebraremus, tanta flagrantia ecclesiam replevit*, ut omnium unguentorum ac pigmentorum odores[d] crederes adesse. Merito etenim rerum 5 sator hic sibi[e] dicatas animas[f] suis muneribus facit effulgere, qui ob suum amorem nullatenus voluerunt saeculum diligere vel amare[g].

*p. 133. *13. De Ercantrudis[a] vita et obitu.

Quaedam[b] etenim puella intra infantiae[c] annis[d] 10 detenta, Erchantrudis[e] nomine, parentibus nobilibus, in supradictum monasterium conversa introiit[f]. Quo cum per[g] multos annos vitam religiosam ageret, evenit, ut eam iustus arbiter per praesentis corporis poenas probare[h] vellet, tantaque tenera aetas flagella sustinuit, ut 15 exemplum in eam[i] Iob ex poenarum immanium multitudine crederes[k] redundare. Sed mira in iuvenili aetate patientia repperiebatur, mira virtus humilitatis, mira mansuetudo, mira pietas, mira lenitas, mira caritas[l]! Pollebat inter poene incendia virtus animae[m], manebat 20 inconcussa fides, immobilis bonitas, inconparabilis lacrimarum ubertas; in quantum corpus angebant poene[n] illate, tantum animam[o] laetificabat spes gaudiorum et exultatio vitae aeternae. Tanta custodia matris enutrita intra[p] coenubii fuit septa, ut nullatenus inter[q] 25 sexuum noverit diiudicare naturam; aequae enim marem[r] ut feminam putabat, aequae feminam ut marem[s]. Exemplum etenim[t] erat[u] omnibus uberis[v] conversatio, patientiae virtus, pietatis[w] cultus, lenitatis affectus.

*) ex eius tumba *add.* *A 1b**. 30

Capp. 12. 13. *A 1b. b*. c. d. e. 2a. B 1a.*

Cap. 12. a) *ita A 1b. b*. c. d. e. B 1a*; paruit *A 2a*. b) r u s t i c o *A 1b*. c) *ita pr. m. A 1d*; conaremur *(e corr. A 2a) rell.* d) p. putarent flatus adesse *A 1b*. e) sic *add. h. l. A 1b*, post* d. *A 1b*. f) *om. A 1c (non A 1d. e)*. g) amari *A 1b*; vel a. *om. A 1b**. 35

Cap. 13. a) De Erch, *reliquis omissis, A 1d*. b) Quadam e. puelle *A 1e*. c) innocenti(a)e *A 1b. b**. d) *ita A 1e; annos rell.* e) *ita A 1b. d. e. B 1a*; Erchandrudis *A 1c*; Herchantrudis *A 2a; item infra.* f) introivit *A 2a*. g) (p. m. *om.*) annis (paucis *add. A 1b**) *A 1b. b**. h) *ita A 1b. e. 2a*; probari *A 1c. d. B 1a*. i) ea *A 1b. 2a*. k) credere *B 1a*. l) caritas. Pollebat *A 1b*; caritas pollebat. Inter *A 1c. d. 2a*. 40 m) animae (animi *A 1b**). Manebat *A 1b*; animae manebat. inconc. *A 1c. d. 2a*. n) (p. *om.*) inlata *A 1b*. o) *ita A 1b. e. 2a*; animum *A 1c. d. B 1a*. p) *om. A 1e*. q) *ita A 1b. 2a*; intra *A 1c. d. e. B 1a*. r) m a t r e m *A 1b. e (non A 1b*)*. s) m a t r e m *A 1e*. t) *ita A 1d. e (cf. l. 10)*; (et *pr. m. superscr.*) enim *B 1a*; enim *rell.* u) et orationibus *pro* e. o. *A 2a*. v) *ita codd. pro* uber; *cf. infra p.* 270, 24. w) pietas cordis, volun- 45 tatis affectus *A 1b*.

Cumque[a] omnibus grata esset, evenit, ut contra tenorem regulae aliquid ageret. Cumque obiurgata a praefata matre fuisset, ut admissae noxae culpam lueret, et quoadusque[b] paenitentiae interdictae normam implesset, se a corpore Domini privaret[a], cumque[c] illa sacri corporis privatione interdictu[d] audisset, gravibus ictuata[e] vulneribus, flere coepit. Erat enim in crastinum sacrata[f] sollemnitas beati antestitis Martini transitus. Pervigilans ergo ea nocte et ablutionem culpae exorans, ne tanti damni incurreret causam, ut a corpore Christi sua culpa segregaretur, meruit tandem post lacrimas et uberes rugitus[g] ac crebra suspiria veniabilem[g*] consolationem a Domino habere: 'Vade', inquit, 'et in hac die reconciliare corpore[h] Christi, quia delictum pro quo postulasti dimissum est tibi, matrique indicans, patefacito quod dixi[i]'. Quod mane per confessionem humilem matri patefecit, sacroque corpore[k] reconciliata, religiosam[l] postmodum vitam peregit.

Nov. 11.

Ac[m] post multorum circulo[n] temporum, cum iam eam creator omnium caelo condere[o] voluit, igne[p] febris corripuit; cumque iam in extremis esset[q], ait: 'Cito currentes[r] unam e vobis mortuam segregate atque a ceterarum consortio deicite[s]; non enim dignum est, ut quae crucifixae mundo Christo[t], non sibi vivunt, mortuam et a vita segregatam se[u] inter retineant[v]'. Cumque omnes inter se conquirerent, et quidnam dicere velit[w], sciscitarent[x], una eorum[y] confusa ac terrore perculsa[z], solo prosternitur suamque noxam confitetur ac in omnibus[a] emendaturam pollicetur. Erat enim saeculo vacans, et foris saecularem vitam desiderans, *nec mortificationi[b] omnino praebebat studium, sed tota vivebat saeculo. Post haec Erchantrudis cum iam nox atra in-

*p. 134.

Cap. 13. *A* 1*b*. *b**. *c*. *d*. *e*. 2*a*. *B* 1*a*.

Cap. 13. a) Cumque — privaret *om.* *A* 1*b*. b) quousque *B* 1*a*. c) que *om.* *A* 1*c*. *d*. *B* 1*a* (*non A* 1*e*). d) *ita B* 1*a*; interdictam *A* 1*b**; interdictum *rell.* e) gravibictuata *A* 1*e*; g. ut tacta *A* 1*b*; g. ictu *B* 1*a*; g. icta *A* 1*c*. *d*. f) sacra *A* 1*c*. *d*. *e*. *B* 1*a*. g) luctus *A* 1*b*. g*) venerabilem *A* 1*b*. h) *ita A* 1*b*. *e*; corpori *A* 1*c*. *d*. *B* 1*a*; *om.* *A* 2*a*. i) edixi *A* 1*e*. k) *ita A* 1*b*; corpori *rell.* l) que *add.* *A* 1*e*. m) Ac — temporum *om.* *A* 1*e*. n) *ita pr. m.* *A* 2*a*; circulum *rell.* o) *ita A* 1*b*. *e*. 2*a*; recondere *A* 1*c*. *d*. *B* 1*a*. p) *ita infra p.* 289, 5; igne a febrę *A* 1*b*; ignea febre *A* 1*b**; ignea febris *A* 1*b*³; ignis febris *A* 2*a*; ignis (eam *add.* *A* 1*c*) febrium *A* 1*c*. *d*. *e*. *B* 1*a*. q) circumstantibus *add.* *A* 1*b*. r) *ita A* 1*b*. 2*a*; concurrentes *A* 1*c*. *d*. *e*. *B* 1*a*; euntes *A* 1*b**. s) *ita A* 1*b*. 2*a*; eicite *A* 1*c*. *d*. *B* 1*a*; (d *superscr.*)eicite *A* 1*e*. t) *ita A* 1*b*³. *c*. *d*. *e*. *B* 1*a*; Chr. *om.* *A* 2*a*; quae se cr. erunt (crucifixerunt *A* 1*b**) m. et Chr. *A* 1*b*. *b**. u) *ita A* 1*d*. *e*. 2*a*. *B* 1*a*; inter se *A* 1*b*. *c*. v) teneant *A* 1*b*; habeant *A* 1*c* (*non A* 1*d*. *e*). w) *ita A* 1*e*; vellet *rell.* x) *ita A* 1*b*. *e et pr. m.* *A* 1*d*; scis(s)citarentur *rell.* y) *ita A* 1*b*. *c*. *B* 1*a*; earum *A* 1*b**. *d*. *e*. 2*a*. z) conpulsa *B* 1*a*. a) se *add.* *A* 2*a*; emendaturum *A* 1*b*, *corr.* (*non A* 1*b**). b) mortificationem *B* 1*a*; carnis *add.* *A* 1*b**.

ruisset[a], et pulsa luce, orbem teneret, in cellula qua iacebat lumen ignis rogat extinguere. Cumque ceterae sciscitarent[b], quid dicere[c] vellet: 'Non videtis', inquit, 'quantus splendor adveniat et choros canentium[d] non auditis?' Quaerentes ille, quae conci nere audiret, illa ait: '*Confitemini Domino, quoniam bonus quoniam in aeternum*[e] *misericordia eius. Confitemini Deo*[f] *deorum, quoniam in aeternum misericordia eius,* vel cetera quae subsecuntur, haec omnium[g] ora concinunt'. Admirantibus ergo omnibus, tam matre[h] quam sodalibus[i] ultimo[k] vale dicens, emisit spiritum, ac post felicem exitum caelo reddita, aeterna promeruit gaudia possidere et ex praesentibus poenis lucra capere vitae aeternae.

Ps. 135, 1. 2.

14[a]. De obitu[b] Augnofledis et cantus[c] angelicos.

Aliaque[d] eo in[e] tempore Christi virgo nomine Augnofledis[f], cum extremos alitus dimitteret et pro damno praesentis vitae lucra caperet[g] vitae aeternae laetaque a[h] carnis nexibus separaret[i], similes meruit exiens de aevo habere cantus[k] sui exitus. Nam aperte[l] auribus[m] quae procul ab eius exubiis[n] aberant audierunt canere cantus et in has[n] voces prorumpere[o]: *Asperges me ysopo, et mundabor; lavabis me, et super nivem dealbabor. Auditui meo dabis gaudium et laetitiam, et exultabunt ossa humiliata.*

Ps. 50, 9. 10.

15. De Deurechildae[a] obitu[b] et caeli apertione.

Cumque[c] rerum reppertor maiestatis suae ornamentum iustas[d] per animas ac innocentiae munere plenas

Capp. 13—15. *A* 1*b*. *b**. *c*. *d*. *e*. 2*a*. *B* 1*a*.

Cap. 13. a) irruisse *B* 1a. b) *ita A* 1*b*; suscitarent *A* 1*e*; sciscitarentur *rell.* c) *om. A* 1*c (non A* 1*d. e)*. d) *ita A* 1*b*. 2*a*; psallentium *A* 1*c*. *d*. *e*. *B* 1a. e) *ita A* 1*b*³. *c*. *d*. *B* 1*a*; saeculum *A* 1*b*. 2*a*; seculum, *pr. m. superscr.* eternum *A* 1*e*; εἰς τὸν αἰῶνα *LXX*. f) *om. A* 1*e*. g) *ita A* 1*b*. *c*. *d*. *e*; omnia *A* 2*a*. (*B* 1*a*). h) *ita A* 1*c*. *d*. *e*. *B* 1*a*; matri *A* 1*b*. 2*a*. i) *ita A* 1*b*. *B* 1*a*; consodalibus *rell.* k) *ita A* 1*c*. *d*. *B* 1*a*; ultimum *A* 1*b*. *e*. 2*a*.

Cap. 14. a) II. *A* 1*b*; *numeri plerique des. A* 1*d*. b) A. o. *A* 1*d*. *B* 1*a*. c) cantu angelico *A* 1*d*. *B* 1a. d) *ita A* 1*d*. *e*. 2*a*. *B* 1*a*; Alia quoque *A* 1*b*. *e*; Quodam in t. alia Chr. v. *A* 1*b**. e) in eo *A* 1*b*. f) *ita A* 1*c*. *B* 1*a*; Aunofledis *A* 1*b*. 2*a*. g) p̄:::::: *m. al. corr.* perciperet *A* 2*a*. h) *ita A* 1*b*. *e*. 2*a*; *om. A* 1*c*. *d*. *B* 1a. i) *ita A* 1*b*. *e*; separaretur *(ita m. al., pr. m. incerta A* 1*c) A* 1*b** *cum rell.* k) s. c. e. *B* 1*a*; c. in exitu (exito *A* 1*b**) *A* 1*b*. *b**. l) apertis *A* 1*b*. m) aures *A* 1*e*; hausit *m. al. in mg. suppl. A* 2*a*. n) excubiis *A* 1*b*. *c*. *d*. *e*. 2*a* (*ubi om.* aberant — has). o) *m. al. corr.* prorumperent *A* 2*a*.

Cap. 15. a) Deurechlidae *B* 1*a*; *distinctione caret A* 1*e*. b) *ita h. l. A* 1*d*. *B* 1*a*; De D. adulescentula et obitu eius (*om.* c. a.) *in laterculo cap. A* 1*c*. 2*a*. c) *ita A* 1*b**. *c*. *B* 1*a*; Dumque *A* 1*b*. *b*³. *d*. *e*. 2*a*. d) iustorum *A* 1*b*.

per saeculorum[a] vices accumulare non desinit, videlicet[b] ut renovandis[b*] hortaminis religionis accrescat supplementum, evenit, ut supradicto[c] in coenubio quaedam adulescentula nomine Deurechildis[d] cum genetrice converteretur. Multisque diebus supradicto in coenubio peractis, genetricem temptator adgressus[e], ut coeptum carpendi iter ad caelestia regna praepediret[f]; sed quod genetrix inbecillitate abacta fragilitati[g] obtemperabat, vice versa[h] malorum coacervationem[i] adulescentis filiae correptio dissipabat[k]. Cumque iam per multa temporum curricula mens adulescentiae annis dedita uberes fructus[l] redderet conditori, quadam die vidit caelos apertos, et aeternum rerum satorem aspectibus contemplata, aequae[m] caelestis claritatis lumine intenta, audire meruit: 'Veni ad nos, et corporis nexibus absoluta, aeternam[n] suscipe claritatem'. Quod cum hae qui[o] aderant mirarentur, quid[p] rei gestae veritas[q] haberet, vel quae intendentis[r] ad caelum oculi aspicerent, nec omnino, palpebris moventibus, quid[s] oculi contemplarentur, cognoscerent[t], ait se sursum[u] vocari et ab[v] presentis[w] vitae nexibus *absolvi; erat enim dies sabbati. Inlucescente ergo in crastinum die dominico, febre correpta, adulescentula suppremum expectabat[x] exitum[y]. Videns anxia genetrix incumbentem unicae prolis exitum, inter singultus[z] ac gemitus filiae[a] poscit, ut si valeat impetrare, superis reddatur; aut si suae vitae metam suppleat, se cito de hac vita post[b] se ducturam[c], nec posse se post eius vivere exitum. Ad haec illa: 'Carnalibus', inquit, 'haec crebro deposcens desideriis stimularis; ego tamen, si valuero, tuis obsecrationibus favens, post digna paenitentiae medicamenta post me te, Christo favente, adtraham'. Nec mora, in extremis horis posita, monasterii matrem postulat. Cumque festina mater ad egressuram de mundo animam extremos honores dependere ad-

*p. 135.

Cap. 15. *A* 1*b*. *b**. *c*. *d*. *e*. 2*a*. *B* 1*a*.

Cap. 15. a) scorum (*i. e.* sanctorum) *A* 2*a*. b) ut v. *B* 1*a*. b*) *ita scripsi;* renovandi *codd.* c) in s. *A* 1*b*. d) Deorehildis *A* 2*a*. e) est *m. al. add. A* 2*a*. f) perpediret *B* 1*a*. g) fragilitate (?) *m. al. corr.* fragilitatis *A* 2*a*; a. fr. *om. A* 1*b*. h) ob *m. al. add. A* 2*a*. i) concervitatem *B* 1*a*. k) *ita A* 1*b*. *B* 1*a et m. al. A* 1*d*; dissiparet *A* 1*c*. *d* (*pr. m.*). *e*. 2*a*. l) *bis scr. erat B* 1*a*. m) atque *A* 1*c*. *d*. n) aeterna *B* 1*a*. o) *ita pr. m. A* 2*a*; quae *rell.* p) qui *A* 2*a*. q) veritatis *A* 1*b*. *e*. r) *ita A* 1*b**. *c*. *d* (*pr. m.*). *e*. *B* 1*a*; intendentes *A* 1*b*. 2*a*. s) quod *A* 1*b*. t) inspicerent *A* 2*a*. u) rursum *A* 1*b* (*non A* 1*b*³). v) *ita A* 1*d*. *e*; a *rell.* w) presentibus *A* 1*b* (*non A* 1*b*³); presentem *A* 1*e*. x) expectat *A* 1*b*. *c*. *e* (*non A* 1*d*). y) *om. A* 1*b*; a. horam supremam exp. *A* 1*b**. z) singultos *A* 1*e*. a) *ita recte A* 1*e*; filiam *rell.* b) posse d. *A* 2*a*. c) *ita A* 1*b*. *e*. 2*a*; ducendam *A* 1*c*. *d*. *B* 1*a*.

venisset, conspicatam[a] eam, puella ovans gratulatur, ac ei omnibusque[b] valedicens, genetricem commendat; inter quae[c] postulat, ut silentium habeant. Cumque omnes, facto silentio, expectarent[d] animae egressum, illa ait: 'Date locum, creator meus ad me venit, salvator meus ad me properat', imperatque matri[e], dominicam orationem simbolumque dicere iuvaret[f], quia ipsa, trementibus labiis, immobili effamine exprimere verba nequiret. Quibus peractis, nimia amoenitate ac inlustratione cellula renitente, animam ovans reddidit creatori. Nec mora genetrix corripitur quadragintaque dierum corporis[g] spatio[h] flagellatur, ac impleto quadraginta dierum circulo, primum terribilibus daemonum aspectibus territa est, deinde largitoris ope consolata, veniam se intercessu filiae meruisse fatetur[i] animamque deinceps carnis[k] nexibus solutam[l] caelo reddidit. Quippe datur intellegi, ut qui[m] suis meritis non valuit saeculi evadere ruinas, interventu filiae[n] meruit paenitendo in parvo spatio per poenas inlatas salvari.

16. De Domma et duabus[a] adulescentulabus et radio micante in ore viso[b].

Si[c] ea quae ad profectum vel augmentum[d] perfectorum vel[e] etiam ad emendationem delinquentium inserimus[f], nequaquam nos non necessarias res quispiam iudicet conpilare[g]; nulli quippe dubium est, quod aliorum damna plerosque movendo[h] ad capienda lucra vigilantiores reddant.

Quadam[i] etenim die dominico[k] cum missarum sollemnia saepefacta[l] Burgundofara cum famularum Dei[m] collegio expectaret, et iam sacri corporis communione participarentur, quaedam ex his nomine Domma[n], cum iam corpus Domini accepisset ac[o] sanguinem libasset, et

Capp. 15. 16. *A* 1*b*. *b**. *c*. *d*. *e*. 2*a*. *B* 1*a*.

Cap. 15. a) *ita A* 1*d (pr. m.)*. *e*. *B* 1*a*; conspicata eam *A* 1*b*; conspecta ea *A* 1*c*; (ut *m. al. suppl.*) conspicit eam *A* 2*a*. b) que *om. A* 1*e*. c) interque *A* 1*b*. *e*. d) expectabant *A* 2*a*. e) ut *add. A* 1*c et m. al. A* 2*a*. f) *ita A* 1*b*. 2*a*; iuberet *A* 1*c*. *e*; iubet *A* 1*d*; iubet : : *B* 1*a*. g) *suppleas* infirmitate *(cf. infra p.* 268, 23*)*; molestia *add. A* 1*b**; corporis spatium *m. al. corr.* spatio corpore *A* 2*a*; corporis — qu. dierum *om. A* 1*e*. h) spatium *pr. m. A* 2*a*. i) *ita A* 1*b*. 2*a*; testatur *A* 1*c*. *d*. *e*. *B* 1*a*. k) carnibus *B* 1*a*. l) *om. A* 1*e*. m) *ita A* 1*e*. 2*a (pr. m.)*. *B* 1*a*; qu(a)e *A* 1*b*. *c*. *d*. n) prolis *A* 1*b*.

Cap. 16. a) *om. A* 1*d*. b) *om. A* 1*d*. *B* 1*a*. c) Sive quae *A* 1*b*; Si ea *om. A* 1*b**. d) facta sunt *m. al. in mg. suppl. A* 2*a*. e) sive *pro* vel e. *A* 1*b*. f) inseruimus *A* 1*b*. g) compul. (?) *corr.* compil. *A* 2*a*; copulare *A* 1*b*. h) *ita A* 1*c*. *d*. *e*. *B* 1*a*; monendo *A* 1*b et e corr.* movendam (?) *A* 2*a*. i) Quodam *A* 1*c (non A* 1*e et pr. m. A* 1*d)*. k) dominica *A* 1*b*. l) *ita A* 1*e*. m) *om. A* 2*a*. n) *ita A* 1*b*. *d*. *B* 1*a*; Domna *A* 1*c*. 2*a*, *ut infra;* Domana *A* 1*e*. o) et s. bibisset *A* 1*b*.

sacro choro inserta, cum comparibus caneret: *Hoc*[1] *sacrum corpus Domini et salvatoris sanguinem sumite*[a] *vobis in vitam*[b] *perennem*[c], in ore eius globus igneus[d] candido fulgore rutilans micabat. Sed cum a nulla adstante[e] ignis inlustratio perspiceretur, duae infantulae comminus adstantes, quas innocentia immaculatas reddebat, conspicantur[f] radios ab ore supradictae *inter cantus modulamina[g] eximio fulgore micare, nec prorsus silere scientes, dicere mirantes coeperunt: 'Aspicite, aspicite rutilantem globum ab ore Dommane[h] micare'. Quod cum mater audiret, increpando imperat silere[i], ne vanitatis noxa — sicut[k] actum est — eius corda[l] fuscaret, per cuius os[m] affluens[n] gratia lumen reddebat amoenum. Sed mens[o] fragilitate corrupta coepit post Spiritus sancti lucra elationis vel superbiae stimulos amare, contumaciae crimen incurrere[2], arrogantiae supercilium praeferre[p], ita ut matrem contemneret, sodales dispiceret et omnium monita sperneret. Nec mora, febre correpta hac in extremum deducta, nec sic[q] studuit emendare[r]. Hae vero qui[s] viderant, una eorum[t] nomine Ansitrudis[u] dolore capitis, alia febrae correpta, atque ad extremum deductae, suppremum expectabant exitum. Cumque iam adessent sodalium cohortes et ad[v] psallendi officium in eorum[w] exitu[x] se praepararent, coepit una earum inaudita auribus humanis carmina[y] ac dulcia modulamina pio ore canere, orare conditorem miris sermonibus, inauditis precibus, ineffabilibus sacramentis, odorque simul cellulam[z] replens mirae suavitatis. Eratque[a] hora diei nona, qua odor suavissimus[b] cellam[c] repleverat. Balsami odor[d] flagrabat e pectore, sicque per totam superveni-

*p. 136.

Cap. 16. *A* 1*b*. *b**. *c*. *d*. *e*. 2*a*. *B* 1*a*.

Cap. 16. a) *ita A* 1*b*^{3} *cum rell.*; sum tua nobis *A* 1*b*; sumptum a nobis *A* 1*b**. b) vita *pr. m. A* 2*a*. c) aeternam *A* 1*c* (*non A* 1*d*. *e*). d) ignis *A* 2*a*. e) astantē (?) *pr. m. B* 1*a*. f) conspicate *A* 1*b*; conspiciunt *A* 1*b**. g) modulaminis ex nimio *A* 1*b*. h) Domane *A* 1*e*; Domm(a)e *rell.* i) selere *A* 1*b**. k) post *add. A* 2*a*. l) *ita A* 1*b*. *d* (*pr. m.*). *e*. *B* 1*a*; cor *A* 1*c*. 2*a*. m) *om. A* 1*e*. n) afflaentis *A* 1*d*. *e*. *B* 1*a*. o) *om. A* 2*a*. p) *ita A* 1*b*^{3} *cum rell.*; proferre *A* 1*b*; perferre *B* 1*a*. q) *om. A* 1*b* (*non A* 1*b**). r) *ita A* 1*b*. *e*. 2*a*; emendari *A* 1*c*. *d*. *B* 1*a*. s) *ita pr. m. A* 2*a*; quae *rell.* t) *ita A* 1*b*. *B* 1*a*; earum *A* 1*b**. *c*. *d*. *e*. 2*a*. u) Ansetrudis *A* 1*b**. v) *om. B* 1*a*. w) earum *A* 1*b* (*non A* 1*b*^{3}). x) exitum *A* 1*d*. *e*. *B* 1*a*. y) *om. A* 2*a*. z) cellam *A* 1*c*; cellu *A* 1*e*. a) que *om. A* 1*d*. *B* 1*a*. b) *ita A* 1*c*. *d*. *e*. *B* 1*a*; suavis *A* 1*b*; *om. A* 2*a*. c) *ita A* 1*b**. *c*. *d*. *e*. *B* 1*a*; cellulam *A* 1*b*. 2*a*. d) odore (*corr.* odor *A* 1*d*; odor earum *A* 1*c*) fraglabat *A* 1*c*. *d*. *e*. *B* 1*a*.

1) *Sunt verba Antiphonarii monasterii Benchorensis; cf. Seebass, Dissert. p.* 26. *Antiphonam communionis sub utraque specie edidit Warrenius l. l. I, fol.* 33. 2) *Cf. Columbani Reg. mon. c.* 1: Qui autem contradixerit, contumaciae crimen incurrit; *Seebass, Dissert. p.* 41.

entem noctem, sic per subsequentem diem usque ad[a] aliam horam nonam et odoris suavitas[b] et cantus modolamina perseverarunt[c]. Deinde matrem[d] canere poscunt[e] seque[f] abituras praedicunt[g], amissoque[h] deinde spiritu, cum eorum[i] amissione recessit et odor flagrantiae. Hoc nempe indubitanter credendum[k], quod gloriam hanc boni exitus, quem[l] istae habere meruerunt, supradicta Domma[m] habuisset, si per elationis ac arrogantiae vitium ferendo[n] non perdidisset.

17[a]. De Wilsindane[b] et prophetia eius et cantus[c] angelicos.

Aliaque[d] deinceps hortamina his[e] gloriae supradicto coenubio adorta[f] sunt[g], ut per apparitionem[h] pietatis divinae uberius amarentur lucra vitae aeternae. Quaedam etenim ex genere Saxonorum[i, 1] Willesuinda[k] nomine in eorum[l] monasterio[m] est conversa. Quo cum per multos annos vitam religiosam egisset, quadam die cum[n] in horto[o] intra monasterii septa laboraret, cum sodalibus locuta est: 'Cito a nobis qui[p] in hac area[q] holus[r] excolimus una itura est', et ideo paratas esse debere, ne neglegentia tepiditatis pariat damna vitae aeternae. Cumque ille *quererent, quae esset, nequaquam promere voluit, nec morata[s] diu, corporis infirmitate correpta est. Quae cum diversis anxietatibus angeretur[t], coepit laetos[u] ad caelum[v] vultus referre et[w] ignotas sibi dudum scripturarum[x] paginas enarrare, exorsaque[y] a

*p. 137.

Capp. 16. 17. *A* 1*b*. *b**. *c*. *d*. *e*. 2*a*. *B* 1*a*.

Cap. 16. a) *ita A* 1*b*. 2*a*; in *A* 1*c*. *d*. *e*. *B* 1*a*. b) suavitatis *B* 1*a*. c) *ita A* 1*d*. *B* 1*a*; perseveraverunt *A* 1*c*; perseverant *A* 1*b*; et od. — perseverarent *A* 1*e*; ut od. — perseverarent *A* 2*a*. d) matre *A* 1*e*. e) possunt *B* 1*a*. f) se iam a. *A* 1*b*. g) *ita A* 1*b*³. *c*. *d*. *e*. *B* 1*a*; praedicut *A* 1*b**; praedicant *A* 2*a*; predicabant *A* 1*b*. h) emissoque *A* 1*b*. *c (non A* 1*d*. *e)*. i) *ita A* 1*b*. *e*; eius *A* 2*a*; ea *A* 1*c*. *d*. *B* 1*a*. k) *ita A* 1*b*. *c*. *e*; est *add*. *A* 1*d*. 2*a*. *B* 1*a*. l) *ita A* 1*c*. *d*. *B* 1*a*; quam *A* 1*b*; qu(a)e *A* 1*e*. 2*a*. m) *ita h. l. etiam A* 1*e*. n) *ita A* 1*b*³. *d*. *e*. *B* 1*a*; serendo *A* 2*a*; se efferendo *A* 1*c*; se praeferendo *A* 1*b*.

Cap. 17. a) XIIII. *A* 1*d*. b) Willesinda *A* 1*d*. c) cantu angelico *A* 1*d*. d) que *om*. *A* 1*c (non A* 1*d*. *e)*; Alia quidem d. *A* 1*b*. e) *m. al. corr.* huius *A* 2*a*; mina his gl. *A* 1*e*; hortaminis gloria *A* 1*b*. f) orta *A* 1*c*. *d*. *e*. *B* 1*a*. g) est *A* 1*b*. *c*. h) apparitionis *B* 1*a*. i) *ita A* 1*e*. 2*a*. *B* 1*a*; Saxorum *A* 1*d*; Saxonum *A* 1*b*. *c*. k) *ita A* 1*c*; Willi | lesinda *A* 1*b*; Willesinda *A* 1*b**. *d*. 2*a*; Wilesinda *A* 1*e*. *B* 1*a*. l) *ita A* 1*e*. 2*a*; earum *A* 1*c*. *d*. *B* 1*a*; eodem *A* 1*b*. m) monasterio — *l*. 18. intra *om*. *A* 1*e*. n) dum *A* 1*b*. o) ortum *pr. m*. *A* 2*a*. p) *ita A* 1*c*. *d*. *e*. 2*a (pr. m.)*. *B* 1*a*; quae *A* 1*b*. q) aera *B* 1*a*. r) *om*. *A* 2*a*. s) mora *B* 1*a*. t) ageretur *A* 2*a*. u) laeta *A* 2*a*. v) caelos *B* 1*a*. w) *ita A* 1*b*. 2*a*; *om*. *A* 1*c*. *d*. *e*. *B* 1*a*. x) p. s. *A* 1*c*. *d*. *e*. *B* 1*a*. y) *ita A* 1*b*. 2*a*; exortaque *A* 1*c*. *d*. *B* 1*a*; exhortaque *A* 1*e*.

1) *Eorum scilicet qui in Britannia consederant. Monasteriis autem Gallicanis, Evoriacensi aliisque, filias ab Anglis traditas esse rettulit Beda III*, 8.

principio, libros Moysi per ordinem recitare omnesque deinceps scripturas ex ordine memorare[a] euangeliique[b] vitalia sacramenta ac[c] apostolica post veterum documenta[d] narrare[b] simulque dicere, ne se quae superstites remaneant tristitiae subdant: cito ex eorum[e] adversariis dominum[f] ultionem daturum, sibique promissam esse hanc consolationem daturum[g]. Erat enim adversarius monasterii Ega[h] nomine, vir in saeculo sublimis, cui Dagobertus[i] moriens filium[k] Chlodoveum cum regno (639, Ian.) commendaverat[1]. His ergo adversabatur supradicto coenubio terminosque violabat omnemque familiam eius circummanentem[l] quacumque potuerat[m] occasione persequebatur. Sed non diu coeptae pertinaciae potitus est vota[n], nam mox post[o] promissa[p] ultione percussus[q] interiit[2]. Coepit[r] deinde* orationes ac deprecationes[s], (641.) quaeque sacerdotum officia depromunt, dulcia[t] modulamina canere. Quae cum vehementer mirarentur quae adstabant, unam ex[u] adstantibus allocuta est: 'Eice[v]', inquit, 'foras, eice[w], iacta[x] quisquilias'. Cumque aliae conquirerent, quid dicere vellet, ait: 'Non aspicitis, quantis sordibus mentem habeat occupatam, et caenosam[y] nec omnino per confessionem pectoris sui aream purgare[z] studuit, quam in saeculo adhuc posita, priusquam huc[a] clauderetur, omni[b] spurcitia maculavit?' Perculsa metu[c], verecundia correpta et a lumine Spiritus sancti deprehensa, cui talia dicebantur, solo prosternitur celataque[d] vitia matri[e] per confessionem prodit[f]. Coepit[g]

*) predicta ancilla Christi *add. A 1b*"*.

Cap. 17. *A 1b. b*. c. d. e. 2a. B 1a.*

Cap. 17. a) *ita A 1b. e. 2a*; memorari *A 1c. d. B 1a.* b) euangeliique — narrare *ante verba* omnesque — memorare *transposuit A 2a.* c) *om. A 1b.* d) *folio exeunte om. A 1d.* e) *ita A 1b. e. 2a*; earum *A 1c. d. B 1a.* f) domino *A 1e.* g) *ita A 1d. e. B 1a*; daturam *A 2a; om. A 1b. c.* h) Erga *A 1c (non A 1d. e).* i) Dogobertus *A 2a.* k) f. Chlodoverim *A 1b*; f. Clodoveum *A 1b**; Chl. f. *A 1c. d. e. B 1a.* l) *ita A 1b³ cum rell.;* circummanentes *A 1b; om. A 1b*.* m) *ita A 1b. 2a*; poterat *rell.* n) *ita A 1d. e. 2a. B 1a*; votis *A 1c*; voto *A 1b.* o) postea *A 1c; om. A 1e.* p) *ita A 1c. d. e. B 1a*; promissam ultionem *A 1b. 2a.* q) *om. A 1c (non A 1d. e).* r) *ita A 1b. B 1a*; que *add. rell. (cf. l. 27).* s) deprecationes, *superscr.* vel decantationes *A 1d*; decantationes *B 1a.* t) *ita scripsi (cf. supra p. 267, 25)*; dulci modulamine *A 1b. 2a*; dulci modulatione *A 1c. d. e. B 1a.* u) de *A 1b.* v) Ecce *A 1b. e (non A 1b*. c. d).* w) et *add. A 1c. d. e. B 1a.* x) iacti *A 1e.* y) scenosam *A 1b (non A 1b³).* z) purgari *B 1a.* a) huic *corr.* huc *A 2a*; huc, *superscr.* vel hic *A 1d*; hic *A 1c.* b) omnis *B 1a.* c) et *add. A 1c. d. e. B 1a.* d) que *om. A 1c.* e) matri: *A 2a.* f) *ita A 1b. 2a (cf. infra p. 272, 18)*; pandit *A 1c. d. e. B 1a (cf. infra p. 274, 9).* g) que *add. A 2a.*

1) *Cf. Fred. IV*, 79: (Dagobertus) post paucos dies, cum suae vitae sentirit pericolum, Aeganem sub celeretate ad se venire praecipit, reginam Nantildem et filium suum Chlodoveum eidem in mano commendans, se iam discessurum senciens. 2) *Cf. Fred. IV*, 83.

post haec quae vitae exitum expectabat rogare, ut, spatio facto, locum venientibus darent. Quod cum obtemperarentur[a], hilari vultu capiteque inclinato dicit: 'Benedicite, dominae meae, benedicite, dominae meae'. Inquirentes qui[b] astabant, quibus salutem praemitteret, respondit: 'Non cernitis[c] sorores vestras, quae de vestro collegio ad[d] caelos migraverunt?' Quaerentesque illae, si agnosceret[e], increpantes[f] voce ad unam[g] earum Ansetrudem[h] nomine loquitur: 'Vel tu', inquid, 'non agnoscis sororem tuam Ansildem[i], quae dudum ad caelos migravit, candidatorum[k] choris insertam[l]?' Haec ergo[m] dicens, anima e[n] carne elapsa est; qua egressa, cantus angelicus mox est in aere auditus. Nam quaedam earum longius e[o] cellula qua corpus iacebat exanime fuerant progressae[p], *p. 138. audito[q] angelorum coetus per aera resultantes *atque canentes; ex quo cantu conpererunt[r] Willesuindam[s] carnis nexibus solutam. Currentesque reppererunt membra functa atque sororum coetum exequiarum officia implentem[t] agnoscuntque psallentium[u], quem[v] per auras audierant concrepare, eius supplimentum[w] fuisse exequiarum.

18. De Leudebertane[a] et visione beati[b] Petri principis apostolorum.

Post has[c] rursum[d] uberis bonitas munerum suorum* congerit[e] supplimenta[f] aliamque virginem Leudebertam[g] nomine monitis salubribus ac caelestis prosapie documentis munire non distulit. Nam cum sanctam in eodem coenubio per aliqua temporum spatia vitam ageret, per

*) divina conditoris largitas *add.* *A* 1*b**.

Capp. 17. 18. *A* 1*b*. *b**. *c*. *d*. *e*. 2*a*. *B* 1*a*.

Cap. 17. a) *ita pr. m.* *A* 1*d*; optemperant *A* 1*b*; ob(p)temperarent *rell.* b) *ita* *A* 1*b*; qu(a)e *A* 1*b** *cum rell.* c) Nonne cognoscitis *A* 1*b*. d) m. ad c. *A* 2*a*. e) cognosceret *A* 1*b*; agnoscerent *A* 1*e*. f) *ita* *A* 1*b*; increpantis *A* 1*b**. *c*. *d*. *e*. *B* 1*a*; increpanti *A* 2*a*. g) una *A* 1*e*. h) Ansitrudāe *A* 2*a*. i) Ansellem *corr.* Ansillam *A* 1*d*. k) candidatarum *A* 2*a*. l) inserta *A* 1*d*. m) *ita* *A* 1*b*[3] *cum rell.*; enim *A* 1*b*. n) a *A* 2*a*; anime c. *A* 1*e*. o) a *A* 1*b*. p) et *add.* *A* 1*d*. *B* 1*a*. q) *ita* *A* 1*b*. *e*; audierunt *A* 1*c*. *d*. *B* 1*a*; audiunt *A* 2*a*. r) conperereunt *A* 1*e*; reppererunt *corr.* compererunt *A* 1*d*. s) *ita* *A* 1*c*; Willisindam *A* 1*b*; Willesindam *A* 1*b**. *d*; Willesinda *A* 1*e*; Wilesindam *B* 1*a*; Wilsindam *A* 2*a*. t) implete *B* 1*a*. u) voces *add.* *A* 1*b**; coetum *add.* *A* 2*a*. v) *ita* *A* 1*b*. *e*. 2*a*; quod *A* 1*c*; quos *A* 1*d*. *B* 1*a*; quas *A* 1*b**. w) supplementu *B* 1*a*.

Cap. 18. a) Leudeberta *A* 1*d*. b) *ita* *B* 1*a* (*cf. p.* 271, 10); v. P. apostoli *A* 1*d* *cum lat. cap.* c) *ita* *A* 1*d*. *e*. 2*a*. *B* 1*a*; haec *A* 1*b*. *c*. d) vis uberis suavitatis m. *A* 1*b*; r. uberius *A* 2*a*. e) cogerit *B* 1*a*. f) supplimentum *A* 1*b*; supplenta *A* 1*e*. g) Ludebertam *A* 1*e*; Leutbertam *A* 2*a*.

soporem[a] ammonere non distulit, ut ad vitae exitum paratiorem[b] efficeret, aiebatque ei[c] vox, cum sopore[d] membra laxasset, ut se[e] a supradictae matris monita[f] nullatenus deviaret, quia[g] cito a superis segregatura[h] esset. Nec distulit diu promissi muneris largitor benignus donum accumulare corripuitque aegritudine ac in propatulo[i] suppremum exitum perduxit. Quo[k] cum iam ad extremos[l] tam mater quam sodales rependere adstarent honores, subito[m] post longum silentium vocem[n] promit ac dicit: 'Qua[n*] hora, gloriose apostolorum princeps Petre, vis, ut eamus?' Quod cum aliae, quid ageret, nosse vellent, illa inquit: 'Non videtis patronum[o] vestrum[p] apostolorum principem inter vos adstare et me de hac vita ducere velle?' Vix haec dicere licuit, laetus[q, 1] omnes circumexpectat[r] vultus extremosque dimisit alitus, superasque[s] linquens auras, ad aeterna gaudia est provecta. Nam ideo rerum sator post longa silentia in hanc vocem flebilem promovere linguam permisit, ut alias ad eius vitae exempla provocaret et tantis[t] munerum copiis superis demonstraret, quarum[u] ab hac luce in suo timore vel amore migrantes[v] ditare non desinit.

19. De delinquentium correptione[a] et damnatione fugitivarum.

Efferbuerat etenim[b] contra hanc plebem Christi nequitia diabolicae fraudis, et dum pollere virtutibus cerneret, adgressus[2] est temptationibus maculare, quasdam ex his quas nova conversatio rudes reddebat a ceterarum conibentia[c] nisus[d] evellere ac septa monasterii violare temptare; praecipitavitque[e] et exitiabilem vitam saeculi

Capp. 18. 19. *A* 1*b*. *b**. *c*. *d*. *e*. 2*a*. *B* 1*a*.

Cap. 18. a) eam Deus *m. al. in mg. suppl. A* 2*a*. b) se *add. A* 1*c. d. e. B* 1*a, m. al. in mg. suppl. A* 2*a*. c) vox ei *A* 1*b*. d) sopor *A* 2*a*. e) *ita A* 1*e*. 2*a*; *om. rell.* f) *ita A* 1*e*; monitis *rell.* g) qua *A* 1*b*. h) *ita A* 1*b. e.* 2*a*; segreganda *A* 1*c. d. B* 1*a*. i) ad *m. al. superscr. A* 2*a*. k) *ita A* 1*e*. 2*a*; Quod *rell.* l) extremum *A* 1*c. d. e. B* 1*a*. m) *om. A* 1*e*. n) (v. *om.*) promittit *A* 1*c (non A* 1*d. e)*. n*) quia *A* 1*b*. o) patronem *A* 2*a*. p) nostrum *A* 1*e*. q) *ita pr. m. A* 2*a*; laeto — vultu *A* 1*b*; la(o)etos — vultus *rell.* r) *ita A* 2*a*; circumspectat *A* 1*b. c. d. e*; circumspecta *B* 1*a*. s) supremasque *B* 1*a*. t) tantas m. copias *A* 2*a*. u) *ita scripsi* (ditare *c. gen. Ionas constr.*); quas *A* 1*b. d. e*; quibus *A* 1*c*. 2*a*. *B* 1*a*. v) migrante *B* 1*a*.

Cap. 19. a) correctione *A* 1*d*; *loco praescriptionis versus vacat A* 1*e*. b) *om. A* 2*a*. c) *ita A* 1*b*; conub:entia *A* 2*a*; coniventia *A* 1*b**. *c. d. B* 1*a*; conventia *A* 1*e*. d) nisum (?) *A* 2*a, corr.* e) *ita A* 1*e*; precipitavitque, *om.* et *A* 1*b*. 2*a (locum immutat A* 1*b***)*; Pr(a)ecipit et ex. *A* 1*c. d. B* 1*a*.

1) *I. e.* laetis omnes circumspectat vultibus. 2) *Scilicet diabolus.*

cf. Prov. 26, 11. desiderare ac canino[a] more reiecta[b] viscerum putrimenta[1] denuo sumere velle. Cumque iam per opacas umbras silentiaque fuscae noctis ad[c] inanemque[d] perficiendo[e] consilium[f] aspirarent et septa monasterii per repagula scalae transilire conarentur, subito e[g] medio dormitorii 5 *p. 139. massa ignis in modum modii egressa *totam domum perlustravit atque[h] inluminavit, ac post in tres divisa[i] globos, per ostiarum[k] meatus[l] cum magno tonitrui fragore progressa est. Totidem[m] etenim ostia domus habebat, per quas[n] suos ignis globos proferret[m]. Quae[o] tonitrui 10 fragor et dormientes excitavit et egredientes[p] monasterii septa correxit, et cum iam vallo[q] pedes aliquae eorum[r] traiecissent, et tanto fragore perterritae, intra septa velint[s] referre, velut plumbum[t] adgravatos nequaquam valebant reducere, quia diabolus qua valebat arte stu- 15 debat adgravare, quas divina correptio[u] nequaquam sinebat perire. Confusae ergo culpas agnoscunt matrique reverse[v] per confessionem produnt.

Adgressus[w] deinceps alias duas antiquus anguis, quas noviores[x] et[y] multo inbecilliores conversatio red- 20 debat, temptare compulit[z], primum ne[a] confessionem veram[b] nequaquam ab ore promerent[c]. Erat enim consuetudinis monasterii et[d] regulae, ut ter[2] in die per confessionem unaquaeque earum mentem purgaret, et qualemcumque[e] rugam mens fragilitate adtraxisset, pia pro- 25 ditio ablueret. In hanc ergo[f] labem mentes[g] supra-

Cap. 19. A 1b. b. c. d. e. 2a. B 1a.*

Cap. 19. a) ca::nico, *ras.* no *A 1c*; animo *B 1a. b.* b) reiacta *A 1e.* c) adesset *A 1b*; adessent *A 1b**. d) innanemque *A 1e*; inaque *pr. m. corr.* inaneque *B 1a*; inane (que *om.*) *A 1c. d*; maneque (que *om. A 1b**) *A 1b. b**; mane::: (im *above*) *A 2a; cf.* 30 *infra II,* 25: inane (mane *A 2a*) consilium. e) perficiendum *A 1d. B 1a et e corr. A 1c. 2a.* f) consilio *A 1b.* g) *ita A 1b. 2a*; in *A 1c. d. e. B 1a.* h) a. i. *om. A 1c. d.* i) divisas *B 1a.* k) hostiorum *B 1a.* l) meatos *A 1e.* m) Totidem — proferret *om. A 1c (non A 1d. e).* n) *ita A 1b*; quos *A 1e. 2a*; quae *A 1d. B 1a.* o) Que *recte A 1e*; Qui *rell.* p) gredientes *A 1e.* q) vallum *A 2a.* r) *ita A 1e et pr. m. A 2a*; 35 earum *rell.*; p. alaqueari intra iecissent *A 1c.* s) vel intreferre *A 1e*; vellent inferre *B 1a*; vellent referre *A 1c. 2a*; vellent referri *A 1b.* t) *ita A 1c. d*; plubum *B 1a*; blumbum *A 1e*; plumbo *A 1b*; plumbo: *A 2a.* u) *ita A 1b. e. 2a*; correptio *corr.* correctio *A 1d, et sic A 1c. B 1a.* v) *om. A 1c. e.* w) *c. X. incip. A 1b.* x) *ita A 1b. e. 2a*; novit(c)iores *A 1d. B 1a*; viciosiores *A 1c.* y) ac *A 2a.* z) que *add. A 1d. B 1a.* 40 a) *ita A 2a; om. A 1b*; per *A 1c. d. e*; ut per *B 1a.* b) *ita A 1b. d. e. 2a*; vera *A 1c. B 1a.* c) *ita A 1d. e cum rell.*; promere *A 1b. c* (sinebat *add. A 1b**). d) et r. *om. A 2a.* e) cumque *om. A 1e.* f) vero *A 1b.* g) *ita A 1b³ cum rell.;* mentem *A 1b; om. A 1e.*

1) *I. q. putredines viscerum.* 2) *Confessio ad regulam coenobialem* ***Columbani*** *c.* 1. *bis exhibenda erat, scilicet ante mensam et ante lectorum* 45 *aditum, ad Donatum (c.* 19*) autem praeterea tertio, scilicet post horam secundam celebratam in conventu, huiusque regulam virginum in monasterio Evoriacensi sanctam fuisse ex hoc loco concludi licet.*

dictarum puellarum diaboli iacula dimerserant, ut nulla confessio vera ab[a] ore prodiret[b], seu quae in[c] saeculo commiserant[d], seu quae cotidiana fragilitas adtrahebat vel in cogitatione vel in sermone vel in opere, ne vera confessio per paenitentiae[e] medicamenta rursus[f] redderet sospitati. Cumque loetifer anguis paulatim corda obdurando virus infudisset et sibi decoeptas sua nequitia mentes parere comperisset, aggressus est, ut* quadam nocte extra septa monasterii progressae fugam arriperent hac ad[g] propria remeare vellent. Cumque per densam noctem abirent nec prorsus pro densitate caliginis viam tenere nequivissent[h], astitit ad levam diabolus ac lumen in modum lucernae arte qua valuit assimulavit[i] monstravitque viam ad saeculum[k] reducem ac tergiversatione[l] vires auxit[m]. Cumque ad locum pervenissent destinatum, subsequentibus inquisitoribus, nullis obstantibus, ad praefatum coenubium** rugato[n] fronte redeunt[o]. Quo cum redissent, actoque scrutamine[1], quae causa discedendi[p] coegisset[q], respondent se telis fore stimulatas diaboli et mentes nequaquam habere posse directas. Quae diu cum ab omni congregatione obiurgarentur, et[r] nequaquam cunctarum proficeret correptio, divina ultione ambae percussae, meritas luere didicere poenas. Cumque anxia mater monasterii saepefacta[s] quaereret, quae poene occasio foret, ac[t] nullatenus veritatem exprimere valeret[u], hortatur iterato, ut inter suppremas horas per confessione[v] facinus pandant. Cumque obdurata[w] corda nihil remedii[x] capere vellent, inter flagella clamare coeperunt: 'Sustinete paululum, sustinete nec prorsus expectantes urguete'. Cumque aliae inquirerent, a quibus sustinere rogarent, aiunt: *'Non aspicitis turba[y] Aethiopum *p. 140.

*) inito consilio *add.* *A* 1*b**.

) unde exierant *add.* *A* 1*b.

Cap. 19. *A* 1*b*. *b**. *c*. *d*. *e*. 2*a*. *B* 1*a*.

Cap. 19. a) *om.* *A* 1*b*; ex *A* 1*b**. b) proderet *A* 1*b*. *d*. *B* 1*a*; procederet *A* 1*b**. c) hoc *add.* *A* 2*a*. d) *om.* *B* 1*a*. e) paenitentia *B* 1*a*. f) rursum *A* 1*c* (*non A* 1*d*. *e*); eas *add.* *A* 1*c*. *d*. *B* 1*a*. g) a *B* 1*a*. h) *ita A* 1*e*; quivissent *rell.* i) assimilavit *A* 1*b**. *e*. 2*a*. k) s(a)eculi *A* 1*e*. 2*a*. l) tergiversationi *A* 1*b*. m) avexit *corr.* advexit *A* 2*a*. n) *ita A* 1*e*. 2*a*; rugate *B* 1*a*; rugata *rell.* o) redirent *corr.* redissent *A* 1*d*; redirent *B* 1*a*. p) discedere *A* 1*b*. q) coegissent *A* 1*d*, *corr.*; cogisset *A* 2*a*. r) ut *A* 1*e*. s) *ita B* 1*a*; sepe fata *A* 1*c*. *d*; saepe pr(a)efata *A* 1*b*. *e*. 2*a*. t) et *A* 2*a*. u) *m. al. corr.* valerent *A* 2*a*. v) *ita A* 1*e*; confessionem *rell.* w) obturata c. *A* 1*b*. *e*; obdurato corde *A* 1*b** *et m. al.* *A* 2*a*. x) remidii *A* 1*b* (*non A* 1*b**). y) *ita B* 1*a*; turbam *A* 1*b*. *c*. *d*. *e*; turbas *A* 2*a*.

1) *I. q. inquisitio.*

adventantium, quae[a] nos rapere et abducere[b] volunt?' Cumque hae[c] quae aderant[d] terribilem[e] dictum mirarent[f], audiunt[g] fragorem supra cellulae[h] tegumenta[i] personantem[k] ostiumque cellulae vi patefactum, ita ut nigrescentes umbras astantes[l] cernerent[m] et voces crebro eas clamantes per nomina audirent[n], ita[o] ut vix quae aderant signo crucis armatae et psallendi officium[p] detentae[q] valerent[r] adstare. Tantae[s] doloris atque meroris eventu[t] mater urguet, ut per confessione[u] pandantur[v] vitia et sacri corporis communione roborentur. At illae, audito[w] sacri corporis mentione, garrire dentibus ac frendere coeperunt et stridentes dicere: 'Cras, cras', et interim supradictam vocem[x] repetere: 'Expectate, expectate[y], sustinete[z] paululum, sustinete'. Inter quas voces extremum alitum dimiserunt[a].

Quas cum in collegio ceterarum nequaquam sepelire[b] mater monasterii ratum duceret, segregatim[c] humandas hac[d] in extremum[e] sepeliendas fore[f] iubet. Supra[g] quarum tumulos[h] globus ignis in modum clipei intra triennium crebro[i] apparuit, praesertim quadragesimae diebus usque adventum sanctae[k] paschae, vel etiam[l] vigilia natalis Domini ferventior[m] apparebat, simulque voces tumultuantis[n] turbae multae personabant. Inter quas duae ululantes erumpebant, velut in tormentis resonare solent: 'Vae mihi! vae mihi! vae mihi!' Cernens itaque mater monasterii iustam sententiam a iusto iudice super iniustas animas inlatam, manifestius damnatarum sententiam est aggressa comperire[o], accedensque ad tumulum, experimento querit, si cadavera quamvis putredine corrupta in sepulchro maneant. Iamque

Cap. 19. *A* 1*b*. *b**. *c*. *d*. *e*. 2*a*. *B* 1*a*.

Cap. 19. a) *ita A* 1*d (pr. m.)*. *e*. 2*a*. *B* 1*a*; qui *A* 1*b*. *c*. b) adducere *B* 1*a*; et a. *m. al. superscr. A* 1*c*. c) haec *A* 1*b*. d) audierant *A* 1*b*. e) *ita A* 1*e*. *B* 1*a*; terribile dictum *A* 1*c*. *d*; terribile (terribibile *A* 2*a*) dictu *A* 1*b*. 2*a*. f) *ita A* 1*e*; mirantur *A* 1*b*; mirarentur *rell.* g) audivit *B* 1*a*. h) cellulam et t. *A* 1*b*. 2*a (non A* 1*b**). i) tegimenta *A* 1*d*. *B* 1*a (ubi* tegi *in litura)*; tegim. *corr.* tegum. *A* 1*c*. k) personantia *A* 2*a*. l) astare *A* 1*c*. 2*a*. m) canerent *A* 1*b*. n) *om. A* 1*e*. o) *om. A* 1*b*. p) *ita A* 1*e*; ad ps. officium *A* 2*a*; et ps. offic(t)io *rell.* q) intentae *A* 1*b*; dete *A* 1*e*. r) valeant *A* 2*a*. s) Tante *A* 1*e*; Tanti *rell.* t) eventum. Mater *A* 1*e*. u) *ita A* 1*e*; confessionem *rell.* v) *ita A* 1*b*. *d*. *e*. *B* 1*a*; pandant *A* 1*c*. 2*a*. w) *ita A* 1*e*; audita s. *plerique*; audite sacris *B* 1*a*. x) voce *B* 1*a*. y) e. *om. A* 1*b*. z) *om. A* 1*b (non A* 1*b**). a) emiserunt *A* 1*b**. *c (non A* 1*d*. *e)*. b) *ita A* 1*b*. *e*. 2*a*; sepeliri *A* 1*c*. *d*; sepellari *corr.* sepeliri *B* 1*a*. c) *ita A* 1*b*. 2*a*; segregatim *corr.* segregavit *A* 1*d*; segregat *A* 1*c*. *e*. *B* 1*a*. d) *om. A* 2*a*. e) *ita A* 1*b*. *e*. 2*a*; extremo *A* 1*c*. *d*. *B* 1*a*. f) *m. al. corr.* fores *A* 2*a*. g) super *A* 1*b*. h) tumulum *A* 1*b*. i) sepe *A* 2*a*. k) sancte *A* 1*e*; sancti *rell.* l) in *add. A* 1*b*. m) frequentius *A* 1*b*. n) tumultuantes *pr. m. A* 2*a*. o) comperere *A* 1*e*. 2*a*.

menses sex transierant[a], quo functa[b] corpora condita fuerant*, repperit interius sepulchrum igne exustum nec quicquam terrae[c] residui superesse cadaveris praeter favillae[d] vestigium[e]. Mansitque per triennium** inlatae sententiae severitas, ut terror damnatorum[f] timorem praeberet sodalium remanentium essetque correptio[g] viventium poena inlata[h] mortuarum et ex neglegentia vel tepore, immo duritia mentis pereuntium salus ex religione[i] ac vigoris studio[k] propagaretur[l] superstitum[m].

20[a]. De obitu Landebergae et cantus[b] angelicos.

Interposito deinde temporum spatio, rursus consolationis[c] solamina prodiere. Nam quaedam virgo nomine Landeberga[d], cum iam[e] extremas praesentis vitae expectaret amittere horas, omnique anxietatum[f] mole vallata, validis ictuata[g] dolorum *stimulis, tantummodo exitum[h] vitae expectabat[i] solamina. Cumque iam[k] adesset vocatio per silentem[l] noctem, et omnes quae[m] egram excubare curabant sopore depressae somnum carpebant[n], una tantummodo egritudine fessa nomine Gernomeda inibi inter[o] sodales pervigil remanserat[p]. Cumque[q] ergo, ut diximus, extremos[r] expectaret exitus, nubs[s] densa atque rutilo quodammodo fulgore permixta stratum operuit, simulque voces canentium auditae atque exultantium: *Cantemus Domino, gloriose enim honorificatus est.* Ut ergo audivit Gernomeda canentium personare

*p. 141.

Exod. 15, 1.

*) effluxerant. Scrutans ergo mater *add. A* 1*b**; praeterierat et ecce *add. Mab.*

) effossum sepulchrum ut *add. A* 1*b.

Capp. 19. 20. *A* 1*b. b**. *c. d. e.* 2*a. B* 1*a.*

Cap. 19. a) *ita A* 1*d recte, ut videtur (cf. I,* 11: iamque quinquaginta dies transierant*);* transierant *ante* menses sex, ex quo *exhibet A* 1*c*; transierant *om. A* 1*e. B* 1*a cum rell.*; menses ex quo *A* 1*b. b*³; mensis, ex quo *A* 2*a*; Iam vero aliquanti menses, ex quo *A* 1*b**. b) *ita A* 1*d. e et pr. m. A* 1*b*³ *cum rell.;* defuncta *A* 1*b. c.* c) *om. A* 1*c. d. e. B* 1*a.* d) *ita A* 1*b. e. B* 1*a*; favillas *A* 1*c. d.* 2*a.* e) *ita A* 1*b. b*. b*³; vestium *rell. (cf. p.* 277, 41*).* f) *corr.* damnatarum *A* 1*b, et sic rell.* g) correctio *A* 1*c. d.* h) inlatę *A* 1*e.* i) regione *B* 1*a.* k) studo *B* 1*a.* l) propinaretur *A* 2*a.* m) superstitis *pr. m. A* 2*a.*

Cap. 20. a) XI. *A* 1*b*; X. *A* 1*c; versus vacuus relictus A* 1*e.* b) cantibus angelicis *A* 1*d. B* 1*a.* c) consolationes (s. *om.*) *A* 1*b.* d) *ita A* 1*c. d. e. B* 1*a*; Landoberga *A* 2*a*; Landoberta *A* 1*b.* e) *om. A* 1*b.* f) anxietate (*om.* m.) *A* 1*c. d. e. B* 1*a.* g) *ita A* 1*e.* 2*a*; v. ictuata doloris *A* 1*b*³; v. icta d. *A* 1*c. d. B* 1*a*; v. fatigata ictu doloris *A* 1*b*; ictu validis sauciata doloris *A* 1*b**. h) *corr.* exitus *A* 1*c, et sic A* 1*d.* 2*a.* i) *ita A* 1*e*; ex(s)pectabat solamen *A* 1*b.* 2*a*; ex(s)pectaret solamina *A* 1*c. d. B* 1*a.* k) (iam *om.*) esset *A* 1*c. d. e. B* 1*a.* l) silentium (n. *om.*) *A* 1*b.* m) circa *add. A* 1*b et m. al. A* 1*c.* n) carperent *A* 1*c et m. al. A* 1*d*; caperent *B* 1*a.* o) i. s. *om. A* 1*e.* p) remansierat *pr. m. A* 1*e.* q) Cumque *corr.* Cum quo *A* 1*d, et sic A* 1*c. B* 1*a.* r) extremas *A* 2*a*; extremo exitu *A* 1*c. d. B* 1*a (non A* 1*e);* expectaret *om. A* 1*c. d. e. B* 1*a, sed cf. supra l.* 15. s) *ita A* 1*d*; nubes *rell.*

voces, coepit anxia excitare sodales. Sed cum nullo modo quemquam[a] excitare potuisset, attentius finem rei expectat[b] viditque[c] paulatim nubem ab stratu[d] sublevari[e] simulque animam a corpore abduci[f]. Cumque iam in altum nubs[g] elevata fuisset[h], et eius aures canentium voces non audirent[i], tum demum aegra sodales excitare valuit ac[k], ut corpus[l] debitos cantus persolverent, monuit, ipsaque per[m] septem deinceps dies gravibus febrium[n] ictibus[o] correpta[p], octavo die vitam finivit.

21[a]. De affluentia olei et aquae commutatione.

Post haec igitur bonitatis ac munerum[b] institutor rursus pietatis suae munera largire[c] non distulit. Nam quaedam puella nomine Bithildis[d] intra adulescentiae annis[e] in supradicto coenubio conversa est. Quae cum diu regularis disciplinae abenis confecta immobilis[f] desiderio caelestia praemia desideraret, evenit[g], ut iustus arbiter iustam animam iustitiae copia[h] plenam caelos[i] condere vellet. Cumque iam[k] in extremis posita lumen posceret noctium[l] per successiones coram se accendi et sacrae lectionis praeconia ante se legi[m], una earum quae adsistebant[n] vas quoddam[o] oleo lymphaque replesset, omnes sopor oppressit; sicque[p] noctis meta traiecta, absque sodalium solamine aegra noctem peregit. Ruente[q, 1] ergo diei[r] crepusculo[s], cum matutinas laudes Domino cecinissent, intuita lucernam[t] quam oleo lymphaque obpleverat in lacte commutatam[u], quaerit experimentum[v], utrum hoc quispiam[w] sodalium commutasset. Ille

Capp. 20. 21. *A* 1*b*. *b**. *c*. *d*. *e*. 2*a*. *B* 1*a*.

Cap. **20.** a) *ita A* 1*e*. 2*a*; quam(n)quam *rell.* b) *ita A* 1*b*. *e*. *B* 1*a*; expectabat *A* 1*c*. *d*; expectavit *A* 2*a*. c) v. q. *om. et* qua *in mg. suppl. A* 2*a*. d) *ita A* 1*e*. *B* 1*a*; strato *rell.* e) sublevare *A* 1*e*. 2*a*; sublevatam (*om.* simulque — elevata) *A* 1*b*. f) vidit *h. l. postea add. A* 2*a* (*v. n.* c). g) *ita A* 1*d*; nubes *rell.* h) fuisse *A* 1*b*. i) *ita A* 1*b*³ *cum rell.*; audiri *A* 1*b*; audire *A* 1*b**. k) haec *A* 1*b*; *om. A* 1*b**. l) *ita B* 1*a*; ad corpus *A* 1*c*. *d*. *e*; corpori *A* 1*b*; corriptae (?) *m. al. corr.* correptae *A* 2*a*. m) d. per s. *A* 1*b**. *c*. n) febribus *B* 1*a*. o) ictuata *A* 2*a*. p) *corr.* correptionibus *A* 2*a*.
Cap. **21.** a) XII. *A* 1*b*; XI. *A* 1*c*. b) muneris *A* 2*a*. c) *ita A* 1*e*; largiri *rell.* d) *ita A* 1*c*. *d*. *e*. *B* 1*a*; Bidildis *A* 1*b*; Bidihildis *A* 1*b** *et infra A* 1*b*; Blithildis *A* 2*a*, *ut infra*. e) *ita A* 1*e*; annos *rell.* f) immobili *A* 1*b et e corr. A* 2*a*. g) *om. A* 1*e*. h) copiam *A* 1*e*. i) *ita A* 1*e*. 2*a* (*pr. m.*). *B* 1*a*; caelis c. *A* 1*b*. *c*; celo recondere *A* 1*d*. k) *om. A* 1*c* (*non A* 1*d*. *e*). l) *ita A* 1*b*. *e*. 2*a*; per n. *A* 1*c*. *d*. *B* 1*a*. m) *m. al. corr.* legit *A* 2*a*; Et *add. A* 1*b*. n) assistebat *A* 1*e*. *B* 1*a*; cum *add. A* 1*c*. *d*. *B* 1*a* (*non A* 1*e*). o) quodam *B* 1*a*. p) sique *B* 1*a*. q) Ruent *A* 1*e*; Ruenti *A* 2*a*; Inruente *A* 1*b*. r) *om. B* 1*a*. s) crespulo *pr. m. B* 1*a*. t) lucerna *B* 1*a*. u) commutatum (?) *pr. m. A* 2*a*. v) *ita A* 1*b*. *e*. 2*a*; experimento *A* 1*c*. *d*. *B* 1*a*. w) *ita A* 1*e*. 2*a*; qu(a)epiam *A* 1*b*. *c*. *d*; quempiam *B* 1*a*.

1) *Ruente nocte prorumpit crepusculum, ruente crepusculo mane; cf. infra II,* 23 *(p.* 284, 2*).*

inquiunt: 'An[a] nescis[b], quia hic lac non fuerit?' Tunc[c] egra ait[a]: 'Nequaquam hoc labore[d] animam consumite ac inquirere[e] sinite'. Cumque ille[f] attentius cognoscere vellent, matrem vocant reique causam indicant. Illa itaque, ut[g] diligentius cognosceret, oleum a lacte separare[h] iubet. Cumque segregassent oleum[i] et nihil super specie[k] lactis remansisset, coepit oleum denuo crescere et uberius a vase manare. Tunc demum hae quae adstabant Dei virtutem cognovere; quem[l] studio omni collegerunt[m] et de industria sacrario condiderunt. *Testes sunt huius rei Burgundofaro[n, 1] pontifex Meldensis urbis et Waldebertus abba Luxoviensis coenubii. Nam et[o] aegrae quaedam, quae de eodem oleo sunt[p] adtrectatae[q], pristinae sunt sanitate[r] redditae; Bithildis[s] vero, omni iucunditate repleta, felicem praestolabatur exitum. Quae[t] cum caelo animam reddidisset, tanta suavitas odoris cellulam replevit, acsi balsama inibi crederes desudare. Quid hoc fuerit[u], ut hanc creaturam aquae in lactis speciem verteret vel oleum fluendo multiplicare[v] iuberet, nisi quia miseratio divina aliis ostendere voluit, qualiter supradicta nocte divina clementia aegram[w] visitavit? Et dum illa sodalibus noluit indicare, quid vidisset, virtutis suae[x] omnipotens et[y] visitationis vestigium[z] reliquid.

*p. 142.

22[a]. De bestia in transgressione cibi visa.

Dum[b] magnarum[c] rerum ob boni meriti[d] religionisque[e] studio[f] conlatarum[g] [munera[h]] non omisimus tradere posteritati[i], simulque[k] quae ad terrorem durae ac[l]

Capp. 21. 22. *A* 1*b*. *b**. *c*. *d*. *e*. 2*a*. *B* 1*a*.

Cap. 21. a) An — ait *in mg. suppl.* *B* 1*a*. b) nescitis *A* 1*e*. *B* 1*a* (*ubi* citis *m. al. suppl.*). c) *om.* *A* 1*e*. d) labora *A* 1*e*; lac oro *pro* l. *A* 2*a* (*ubi m. al.* vestram *add.*). e) inquirire *A* 1*d*, *corr.*; inquiritere, *expunct.* it *A* 1*e*. f) ill: *m. al. corr.* ille *B* 1*a*. g) uti *A* 1*b*. h) *ita* *A* 1*b*. *e*. 2*a*; separari *A* 1*b**. *c*. *d*. *B* 1*a*. i) a lacte *add.* *A* 2*a*. k) *ita* *A* 1*b*. *e*. 2*a*.; spec(t)iem *rell.* l) *ita* *A* 1*e*; quod *rell.* m) colligerunt *A* 2*a*. *B* 1*a*. n) *ita scripsi;* Burgundofara *A* 1*b**. *d*. *e*. *B* 1*a*; Burgundofora *A* 1*c*. 2*a*; Burgundofare *A* 1*b*; ac *add.* *A* 1*b**; et *add.* *A* 1*c*. *d*. *e*. *B* 1*a*; pontifexque *A* 2*a*. o) *om.* *A* 1*b*; Quedam namque egre *A* 1*b**. p) *om.* *A* 1*c* (*non* *A* 1*d*. *e*). q) attactae *A* 1*b*; adtacte *A* 1*e*. r) *ita pr. m.* *A* 1*d*; sanitati *rell.* s) Bitihdis *A* 1*e*. t) Quę *B* 1*a*. u) *ita* *A* 1*b*. *e*. 2*a*; fuit *A* 1*c*. *d*. *B* 1*a*; miraculi *add.* *A* 1*b**. v) *ita* *A* 1*b*. 2*a*; multiplicari *A* 1*c*. *d*. *e*. *B* 1*a*. w) aegra *B* 1*a*. x) indicium *add.* *A* 1*c* (*non* *A* 1*d*. *e*). y) *om.* *A* 2*a*. z) vestium *A* 1*e*.

Cap. 22. a) XIII. *A* 1*b*; XII. *A* 1*c*. b) *ita* *A* 1*b*. *d*. *e*. 2*a*; Cum *A* 1*c*. *B* 1*a*. c) *om.* *A* 1*b*. d) menti *B* 1*a*; memoriam *A* 1*b*. e) religionisque *om.* *A* 1*c*. *d*. *e*. *B* 1*a*. f) *ita* *A* 1*e*; studium *rell.* g) consolatarum *A* 1*b*. h) *ipse supplevi;* miracula *Mab.*; *om. codd.* i) posteritatem *A* 1*b* (*non* *A* 1*b*[3]). k) que *om.* *A* 1*c*. *d*; quae *om.* *A* 1*e*. l) *ita* *A* 1*b*. *c*. 2*a*; et (*B* 1*a*); dure agigna vehementis pr. *A* 1*e*.

1) *V. supra p.* 41.

ignavae[a] mentis profuisse conperimus, ratum[b] ducimus intimare. Quaedam etenim puella nobilis genere ad supradictum coenubium regularis[c] disciplinae colla submittere venit[d], sed bonae vitae intentum[e] hac religionis formam[f] aggressus[g] antiquus anguis denuo per trans- 5 gressionis vitium de paradiso evellere[h], excitavit gulae aviditatem, ac esuriem furtivo cibo aggressa est satiare; quod facinus per[i] spatia temporum non deprehensa patravit, nec prorsus alicui ex sodalibus patefactum est. Cumque ergo diu gulae aviditas animam macularet, 10 dedit iustus arbiter iustam sententiam super iniustam animam: corripuit gravissimum facinus poena graviori ac super fessus[k] artus[l] excitavit odium liciti[m] cibi, nec valebat[n] turbata mens aliud quicquam quam furfures[o] frondesque et[p] herbarum agrestium[q] mixturam edere[r]. Cumque 15 iam per[s] multis diebus haec ultio super[t] animam transgressione[u] deceptam maneret et[v] sibi hora refectionis supradictum cibum adduci postularet, vidit speciem apri magni[w] secum comedere et more cenosae suis[x] cibos grunnio[1] ventilare. At illa pavefacta interrogavit, quid[y] 20 esset. Respondit bestia: 'Haec quaeque[z, 2] ego sum. Cibos, quos modousque per transgressione[a] comedisti, tecum ego comedi, et amodo[b], scias, per anni circulum hunc cibum habebis'. Permansit ergo cibus per[c] vertentis anni metam, nec prorsus aliud[d] edebat quam furfures frondesque 25 arborum ac[e] herbarum agrestium[f] et sucus[g], qui ex cervisae reliquiis *proiciuntur[h]. Quid enim fuerit[i], ut dia-

*p. 143.

Cap. 22. *A* 1*b*. *b**. *c*. *d*. *e*. 2*a*. *B* 1*a*.

Cap. 22. a) agnaviae *corr.* ignavae *A* 1*d*; ignaviae *B* 1*a*. b) *ita A* 1*b*. *b**. *b*³; (r. d. *om.*) i. (intimari *A* 1*e*) curabimus (curavimus *A* 1*e*; curamus *A* 2*a*) *A* 1*c*. *d*. *e*. 2*a*. 30 *B* 1*a*. c) *ita A* 1*e*. 2*a*; regulari *rell.* d) *om. A* 1*e*. e) intentam hanc *A* 1*b*; intentam ac *A* 2*a*. f) normam *pr. m. B* 1*a*. g) aggressus vitium (antiqus a. d. per t. v. *pr. m. in mg. suppl.*) de p. *B* 1*a*. h) evellere. excitavit *A* 1*b*. *B* 1*a*. i) longa *add. A* 1*c*. *B* 1*a* (*ubi* t. sp.). k) *ita A* 1*b*; fessos *A* 1*b** *cum rell.* l) artos *A* 1*e*. m) litici *B* 1*a*; *om. A* 1*b*. n) delectabatur rea et amens *A* 1*b*. o) furfur(es *e corr.*) *A* 2*a*; furfures- 35 que, *om.* fr. *A* 1*b* (*non A* 1*b**); furforum frondesque *A* 1*e*; furfurum frondiumque *A* 1*c*. *d*. *B* 1*a*. p) *om. A* 1*e*. q) agrestrium *B* 1*a*. r) comedere *A* 1*b*. s) *ita recte A* 1*e*; (per *om.*) multis diebus *A* 1*b*; per multos dies *A* 1*c*. 2*a*. *B* 1*a*. t) *pr. m. in mg. suppl.* *B* 1*a*. u) transgressionem *A* 1*b*. v) et si h. *A* 2*a*. w) m. *superscr. B* 1*a*; m. a. *A* 1*c* (*non A* 1*d*. *e*). x) suos *A* 2*a*. y) quae *A* 2*a*. z) *ita A* 1*d*. *B* 1*a*; quoque *A* 1*c*; 40 bestia, quia ego *A* 1*b*; bestia: An (nescis *m. al. superscr.*), quia ego *A* 2*a*. a) *ita A* 1*e*; transgressionem *rell.* b) et modo inter bestias per a. *A* 1*b*. c) (per *om.*) v. a. meta *A* 1*c*. *d*. *e*. *B* 1*a*. d) e. a. *B* 1*a*. e) *ita A* 1*b**. *c*. *d*. *e*. *B* 1*a*; aut *A* 1*b*. 2*a*. f) *ita A* 1*c*. *d*. *e*. *B* 1*a*; agrestia *A* 1*b*. 2*a* (*ubi* ia *in litura*); agrestes *A* 1*b**; mixturam *supra l.* 15. *add.* g) *ita scripsi* (*cf. I*, 16: cervisam —, quae ex frumenti vel hordei 45 sucos equoquitur); sucos qui *A* 1*c*. *d*. *B* 1*a*; secus que *A* 1*e*; secus (*m. al. corr.* fecis) quę: *A* 2*a*; feces quae *A* 1*b*. h) proicitur *A* 1*e*. 2*a*. i) fuit *A* 1*d*. *B* 1.

1) *I. e. os porci.* 2) Quaeque *pro* quaecumque *Ionas scripsit; cf. supra p.* 190, 19, *infra p.* 279, 14.

boli voce[a] fragilis mens miserae transgressionis conscia obiurgaretur, nisi quia[b] praesentium poenarum immanitas[c] non sineret animam postmodum cruciatibus damnari? Et divina pietas per eum voluit inproperia[d] consentientis[e] depromere, per quem fuerat transgressio propagata, et hunc habere indicem, cuius suasionibus malis diu decepta obtemperaverat, et[f] post poenas inlatas cognoscere, non diabolo sed creatori debere creaturam obedire.

Similiter[g] alia puella Beractrudis[h] nomine cum diu in supradicto coenubio conversaretur et nequaquam regularis disciplinae omni conatu intenderet praecepta servare, misit diabolus in mentem[i] transgressione[k] corruptam, ut quaeque potuisset furtu rapere, occulte comedere[l]. Quae cum diu transgressione animam macularet, dedit iustam[m] ultionem arbiter iustus. Corripuit[n] igne febris, ac inter incendia clamare coepit: 'Vae mihi!' et post has[o] voces ita sopita iacuit, ut mortua ab omnibus crederetur. Cumque post multum horarum spatium anhelaret, clamare coepit: 'Veniat mater! veniat mater!' Concito ergo gradu quae aderant matrem Burgundofaram[p] vocant; quam cum vidisset[q], omni intentu[r] facinorum suorum coniecturam per confessionem pandit. Cumque omnes adstantes finem vitae expectarent, convalescens[s] rediit. Quae postea quantisper sub febris correptione[t] in hac vita moravit[u], sicque[v] demum vitam finivit[*, w].

*) *In editione Bedana haec addita sunt spuria:* Postquam enumeratae sanctimoniales foeminae sub magisterio beatae Burgundoforae constitutae diverso ac dispari, uti diximus, pro meritorum qualitate transitu vitam hanc corruptibilem exuerunt, ipsa quoque venerabilis mater earum coelesti vocatione

Cap. 22. *A* 1*b*. *b**. *c*, *d*. *e*. 2*a* *(ad l. 9)*. *B* 1*a*.

Cap. 22. a) vocem *A* 1*b*. *e*. b) qua *A* 1*b*. c) humanitas *A* 2*a*. d) inpropria *A* 2*a*. *B* 1*a*; inpropriā *A* 1*e*. e) consentienti *B* 1*a*; consequenter *A* 1*b*. f) ut — cognosceret *A* 2*a*. g) *finem capitis om.* *A* 2*a*; XIIII. c. inc. *A* 1*b*. h) n. B. *A* 1*b*. i) mente *A* 1*e*. k) transgressionem correptam *A* 1*b*; corruptam transgressione *A* 1*b**. l) *ita* *A* 1*b*; commedere(t *m. al. add.*) *B* 1*a*; commederet *A* 1*e*; comederet *A* 1*b**. *b*³. *c*. *d*. m) *om.* *A* 1*b* *(non A* 1*b***)*. n) Corripitur *A* 1*c* *(non A* 1*d*. *e)*. o) hanc vocem *A* 1*c* *(non A* 1*d*. *e)* p) Burgundoforam *A* 1*c*. *B* 1*a* *et m. al.* *A* 1*d*; m. id est B. (Purgundofaram *A* 1*b*) *A* 1*b*. *b**. q) vidissent *A* 1*b* *(non A* 1*b*³*)*. r) intentione *A* 1*c* *(non A* 1*d*. *e)*. s) (c. r. *om.*). Q. (illa *A* 1*b**) p. q. convalescens (convalens *A* 1*b*) et haec febris ex (ex *om.* *A* 1*b*³; ex hac f. *A* 1*b**) corr. *A* 1*b*. *b**. *b*³. t) correctione *A* 1*e*, *corr.* u) *ita* *A* 1*b*. *e*; modic̄ quievit *A* 1*b**; morata est *rell.* v) *ita* *A* 1*b** *cum rell.*; sic quidem v. *A* 1*b*; sic qu:dem v. *A* 1*b*³. w) *dimidia pagina vacat* *A* 1*c*. *d*; *subscr.* Explitit vita beatae Burgundē *(pr. m. corr.)* fratre *A* 1*b*; Expliciunt (Explicant *B* 1*a*) miracula, quae facta sunt in monasterio Evoriacas (Evoracis *B* 1*a*), *A* 1*d*. *B* 1*a* *(ubi versus de Bobuleno subsequuntur)*. *Desinunt* *A* 1*c*. *d*. *e* *(versu vacuo relicto)*.

23[a]. De vita Bertulfi abbatis.

Quam praeclara sint[b] monumenta[c] iustorum, doctorum ordo per[d] temporum vicissitudines[e] studuit posteris[f] declarare[g]. Quae ergo nunc[h] nostris noscuntur patrata[i] temporibus, nequaquam silendo neglegentiae 5 somno torpentes[k] *pretermittere debemus[l], ut sicut nobis precedentium exempla uberius religionis studia generant, ita postmodum posteritate[m] nostrorum temporum acta augmenta pariant[n]; dumque aliis[o] imitanda propagamus, nobis sepius memoranda opponimus. 10

*p. 144.

Venerabilis[p] etenim[q] Bertulfus[r] Ebobiensis[s] coenubii presul, cuius superius[1] fecimus mentionem, quis quantusque fuerit, a nobis non est omittendum[t] tradere memoriae, sed prius, qualis conversatio[u, 2] e saeculo fuerit, memorandum est[v]. Fuit[w] enim genere nobilis, licet 15 gentilis, consanguineus beati[x] Arnulfi[y] Mettensis[z] urbis pontificis. Qui cum praefatum pontificem Arnulfum ad cultum religionis post aulicas[a] honores, infulas[3] pom-

digna, cum multis annis supra memorato monasterio Evoriacas decentissime praefuisset, corporis tandem infirmitate correpta, 20 III. Non. April. diem clausit extremum, coetibus aggregata virginum, quae sequuntur agnum, quocunque ierit, coelestem videlicet sponsum, dominum nostrum Iesum Christum, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia secula seculorum. Amen. 25

cf. Apoc. 14, 4.

SANCTAE BURGUNDOFORAE ABBATISSAE VITAE FINIS.

Cap. 23. *A* 1*a*. *b*. *b**. 2*a*. *B* 1*a*.

Cap. 23. a) *lemmata:* Incipit vita beati Bertulfi abbatis (confessoris *B* 1*a*) *A* 2*a*. *B* 1*a*; Incipit de beato Bertulfo *A* 1*a*; Incipit virtutesque beati Bertulfi, qui fuit 30 discipulus Eustasii et Atalae abbatum, qui in cenobio Tobiensi post Atalam abba exstitit, *A* 1*b*; Incipit relatio de beato Bertholfo abbate in Bobio et quorundam fratrum miraculis ibidem *A* 1*b**; *praescriptiones capitum, quae in codicibus desiderantur, ex laterculo supplevi.* b) sunt *B* 1*a*. c) *ita pr. m.* *B* 1*a*; monimenta *(e corr.* nimenta *A* 1*a)* *A* 1*a*. *b**. 2*a*; monmenta *A* 1*b*. d) *om.* *A* 1*a*. e) vicissitudine: *A* 1*a*; vicissi- 35 tudinis *A* 1*b*, *corr.* f) posteri : : : *m. al. corr.* posteritati *A* 2*a*; posteri(s *m. al. add.*) *B* 1*a*. g) declara(re *m. al. in litura*) *A* 1*a*. h) *om.* *A* 1*b*. *B* 1*a*. i) parata *A* 1*a*, *corr.* k) *corr.* torpente sunt *A* 2*a*. l) *om.* *A* 2*a*. m) *ita* *A* 1*a* *et pr. m.* *B* 1*b*; posteritati *rell.* n) parient *pr. m.* *B* 1*a*. o) alios *pr. m.* *A* 2*a*. p) *c. II. inc.* *B* 1*a*. q) enim *B* 1*a*, *corr.* r) Bertorfus (?) *m. al. corr.* Bertolfus, *et sic infra* *A* 1*a*; Ber- 40 tholfus *semper* *A* 1*b**. s) *ita* *A* 1*a*; Aebobiensis *A* 2*a*; Ebbobiensis *B* 1*a*; Bobiensis *A* 1*b*. t) ommitt. *B* 1*a*; obmitt. *A* 2*a*; amitt. *A* 1*b* *(non* *A* 1*b**). u) *ita* *A* 2*a*. *B* 1*a* *(cf. p.* 291, 31*)*; eius eius in *m. al. corr.* conversatio eius in *A* 1*a*; conversio a *A* 1*b*. v) *om.* *A* 1*b*. w) *c. II. incip.* *A* 1*b*; *distinctione caret* *A* 1*b**. x) *om.* *A* 2*a*. y) Ar- nufi *pr. m. corr.* Arnolfi *A* 1*a* *(infra* Arnolf. *constanter)*. z) Metensis *A* 1*a*. *b*. 45 a) *ita* *B* 1*a*; aulicos h. *A* 1*a*. 2*a*; alicuius honoris *A* 1*b*.

1) *Bertulfi Ionas in epistula praevia meminit.* 2) *Est vita monachica teste Cangio ideoque fere idem atque conversio.* 3) *Erravit Ionas, Arnulfum pontificem in eremum iam secessisse ratus tempore quo Bertulfus ad illum se contulit, cum infulas episcopales (ita V. Arnulfi c.* 7*)* 50 *anno demum* 629. *ipsum deposuisse constet eodem, quo Eustasius defunctus est. Cf. SS. R. Merov. II, p.* 427.

pasque saeculi ad religionis studia anhelare perspexit[a], nisus est et ipse calcando terrena caelestia desiderare[b]. Postposuit patrem natalemque[c] solum, pompas orbis[d] iuxta euangelii vocem; post[e] rerum amissionem nudus tollendo crucem ac sibimet ipsi[f] abnegando secutus est Christum. Iunctus supradicto pontifice[g] Arnulfo, cum ipso quantisper[h] moravit. Deinde ad venerabilem virum Eusthasium[i] Luxovio perrexit, quo diu subiectus sanctae regulae religionique gratus omnibus mansit. Exin[k], adventante beato Atala[l] ex Ausoniae[m] partibus, cum[n] voluntate et pacis vinculo venerabilis vir[o] Eusthasii eius societate[p] subiunctus est, quia erant[q] cor unum et anima una, nec quicquam[r] discordiae manebat, si mutuo[s] ac vicissim subiectos sibi commutarent. Abiit ergo post vestigia venerabilis[t] Atalae, Ausoniaeque sinibus receptus, in Ebobiensem[u] caenubium sub oboedientia beati Atalae permansit. Cumque reppertor rerum saepefatum patrem Atalam* ad caelestia regna post erumnas saeculi vexit, omnis contio monachorum voce animoque unito: 'In paterno honore[v] Bertulfum sublimamus[w]'. Qui per XIII annis[w*] omni[x] diligentiae[y] studio plebem docere ac inbuere salubribus monitis non omisit[z]. Sed[a] quid in his temporibus gesserit, memoriae tradendum est.

cf. Matth. 10, 37 sq.

cf. Act. 4, 32.

Cum[b] iam egregiis moribus, bonitate et disciplina, scientiam[c] moderantem, plebem regeret, coepit antiquus anguis quietam mentem adversitatis ictu quatere. Excitavit quendam Probum[d] nomen[e] Dertonensis[f. 1] urbis pontificem, qui ut subiectum sibi praefatum abbatem

*) virtutibus ac miraculis gloriosum *add.* *A 1b**.

Cap. 23. *A 1a. b. b*. 2a. B 1a.*

Cap. 23. a) perinspexit *A 1a.* b) quaerere *A 1a.* c) natale s. *A 2a.* d) urbis *A 1b. B 1a.* e) postremum amissionem *m. al. corr.* postremum amissione rerum *A 2a.* f) semet ipsum a. *A 2a*; sibimet ipsi a. se *A 1b.* g) *ita (?) pr. m. A 2a.* h) tantisper moratus est *A 2a.* i) *ita B 1a*; Eustasium *rell.* k) *c. III. incip. B 1a*; Dein *A 1a.* l) Attala *semper A 1b**. m) Ausionę *A 1b.* n) *in litura A 1a.* o) *ita A 2a*; viri *rell.*; Eusthasii *h. l. A 1a. B 1a*; Eustasii *A 1b*; Eustasius *A 2a.* p) *ita pr. m. A 1a.* q) erat *A 1b. 2a; add.* eis *A 1b**, illis *A 2a.* r) quiquam *pr. m. B 1a.* s) mutue *B 1a.* t) venerabis *pr. m. A 1a.* u) Ebbobiensē (*corr.* Ebbobiense) c. *B 1a*; Ebobiense (*ita A 1a*; Ębobiensi *A 2a*; Bobiensi *A 1b*) coenobio *rell.* v) aiunt *in mg. add. A 2a.* w) *ita A 2a. B 1a*; sublima(ret *m. al. in litura*) *A 1a*; sublimat *A 1b.* w*) annos *A 1b.* x) omnis *B 1a.* y) diligentia et *A 1a*; diligentia *A 1b*; diligenti *A 1b**. z) obmisit *B 1a.* a) *c. IIII. incip. B 1a.* b) *c. III. incip. A 1b.* c) *ita pr. m. B 1a*; scientiam moderante *pr. m. A 1b*; scientia(que *add. A 1b*. 2a*) moderante *A 1a. b*. 2a.* d) Provum *A 2a*; Procum *A 1b.* e) *ita pr. m. A 1a*; nomine *rell.* f) Derthonensis *A 1b**.

1) *Dertona, hodie Tortona, urbs teste Strabone media inter Genuam et Placentiam.*

*p. 145. cum caenubii[a] supplementum[b] faceret, omni nisu[c] *intendebat[d]. Adgressus primum auligas[e] vel pontifices vicinos muneribus temptare, cumque sibi iunctos gauderet, regem[f] per eos suadere adiit. Regnabat[g] enim eodem tempore Ariowaldus[h, 1] Langobardis[i]. Sed cum nihil aliud a rege in responsis recepissent, nisi ut ecclesiastico iure[k] probarent, utrum caenubia procul ab urbibus sita[l] episcopali debeant ministrari[m] dominio[2], ille omnes quos potuit suo intentui iungit[n]. Cumque[o] haec agerentur, unus ex aulicis clam praefato Bertulfo[p], quid rei fomenta gestirent[q], mandavit. Ille missus experiendi causam[r] ad regem direxit, quibus Ariowaldus[s]: 'Non', inquid, 'meum est sacerdotum[t] causas discernere, quas[t*] synodalis examinatio ad purum debet adducere[u]'. Sciscitantur illi[v], si illorum sit fautor consilii. Nequaquam ait se eis favere, qui adversum[w] Dei famulum molestias[x] vellint[y] generare[z]. Cumque ille[a] quamvis a barbaro[b] et Arrianae sectae credulum talia fari cernerent, poscent[c], ut supplimento publico, qualiter Romae ad sedem apostolicam venire queant, fulciantur. Largito ergo[d] beneficio, regio cultu[e] Romam usque suprafatus[f] abba, in cuius obsequium ego interfui[g], ad Honorium[h] papam accessit. Cui[i] cum rei causam patefecisset, ille de industria quaerit, quae sit* consuetudo[k] regularis disciplinae. Cumque cuncta alacri animo in aures praesulis degessisset[k*], placuit beato[l] Honorio regularis series, religionis cultus hac humilitatis indicia. Tenuit ergo eum quantisper, et cottidiano[m] effamine[n] Bertulfum roborare nisus,

*) in domo eius *add.* *A* 1*b**.

Cap. 23. *A* 1*a*. *b*. *b**. 2*a*. *B* 1*a*.

Cap. 23. a) coenobio *A* 1*b*; cenobii:, *ras.* s *A* 2*a*. b) *ita* *B* 1*a*; suppementum *corr.* supplemento *A* 1*a*, *et sic* *A* 1*b*. 2*a*. c) *ita* *A* 1*a*. *b*; o. vi *A* 2*a*; oms *pro* o, n. *B* 1*a*. d) intendebant *pr. m.* *B* 1*a*. e) *m. al. corr.* aulicas *A* 1*a*; aulig : s *corr.* aulicos *B* 1*a*, *et sic* *A* 2*a*; primatum linguas *A* 1*b*. f) regi *A* 2*a*. g) Regnebat *A* 1*a*, *corr.* h) *ita* *A* 2*a*; Ariovaldus *A* 1*a*. *B* 1*a*; Auriowaldus *semper* *A* 1*b*. i) *ita* *A* 1*a*. *B* 1*a*; Langobardus *A* 1*b*; Longobardus *A* 1*b**. 2*a*. k) more *A* 1*b*. l) ita *A* 2*a*. m) *ita* *A* 1*a*; ministrare d. *A* 2*a*. *B* 1*a*; ministerio dominato *A* 1*b*; dominio parere *A* 1*b**. n) iunxit *B* 1*a*. o) *c. V. incip.* *B* 1*a*. p) Bertulvo *A* 1*b*. q) gestarent *A* 1*b* *et m. al.* *A* 1*a*. r) *ita* *A* 1*a* (*pr. m.*). *B* 1*a*; causa *A* 1*b*. 2*a*. s) *ita* *A* 2*a*. *B* 1*a*; Ariovaldus *A* 1*a*. t) sacerdotebus(?) *corr.* sacerdotum *B* 1*a*. t*) quae *A* 1*b*. u) abd. *A* 2*a*. v) an ille *pro* i. si *A* 1*b*; an ipse *A* 1*b**; ille, *om.* si *B* 1*a*. w) adversus *A* 1*a*. x) molestius *A* 1*a*. y) *ita pr. m.* *A* 1*a*; vellent *rell.* z) gerere *A* 1*a*. a) *ita pr. m.* *A* 1*a*; illi *rell.* b) q. barbarum *A* 1*b*. c) *ita pr. m.* *B* 1*a*; poscunt *rell.* d) *om.* *A* 1*b*. e) cultu:, *ras.* i (?) *A* 1*a*; fulti *pro* r. c. *A* 1*b*. f) praefatus *A* 1*a*. g) infui *A* 2*a*. h) Honorum *A* 1*a*, *corr.* i) *ita* *A* 1*a*. *b*; Qui *rell.* k) *ita* *A* 1*a*. *b*; consuetudinis *A* 2*a*. *B* 1*a*. k*) *ita* *A* 1*b*. l) ergo *A* 2*a*. m) (cotti *in litura*)diano *A* 1*a*. n) aff. *A* 2*a*, *ut infra*.

1) *A*. 626—636. 2) *Cf.* '*N. Arch.*' *XXV*, *p.* 139.

ut cepti itineris laborem[a] non relinqueret et Arrianae pestis perfidiam euangelico[b] mucrone ferire non abnueret. Erat[c] enim venerabilis praesul Honorius sagax animo, vigens consilio, doctrina clarens[d], dulcedine et humili-
5 tate pollens. Laetabatur egentibus socium repperisse, quo[e] dulcia promeret effamina, nec prorsus delectabatur[f], ut cito ab eius consortio segregaretur. Sed cum vehemens aestus quiescendi[g] longum[h] prohiberet spatium, praebuit optatum munus, privilegia[1] sedis apostolicae
10 largitus est, quatenus nullus episcoporum in praefato caenubio quolibet iure dominare[i] conaretur[k]. (628, Iun. 11.)

Percoeptum[l] ergo optatum munus, ad patriam remeare nisi sumus. Cumque, peracto itineris spatio, Tuscana arva postposita, Appennina[m] attigimus rura[n] et[o]
15 propter[p] castrum cui Bismantum[2] nomen est venissemus[o], tanta vis febrium Bertulfum[q] oppressit, ut omnino morte praeveniri[r] crederetur. Aeger enim ab Urbe *progressus fuerat. Oppresserat omnes maestitia[s] tam longevi itineris quam labor aegri patris, nec prorsus eius[t] de sospi- (*p. 146.)
20 tate spem habentes, tenso tentorio, aspera in loca, undique[u] vallati maestitia nec omnino[v] de sospitate paterna fidentes, metati sumus. Erat[w] enim vigilia passionis beatorum Petri et Pauli apostolorum. Cumque[x] iam atra nox inruerit[y], ille inter ignes febrium me arcessivit[z] (Iun. 28.)
25 ac curis mens dedita de nocturna vigilia sciscitavit[a]. Cumque ego[b] dicerem[c] omnia iam[d] esse disposita, ille

Cap. 23. *A* 1*a*. *b*. *b**. 2*a*. *B* 1*a*.

Cap. 23. a) labore *B* 1*a*. b) euangelii *in litura A* 2*a*. c) *c. VI. incip. B* 1*a*. d) clares *m. al. corr.* clarus *A* 1*a*, *et sic A* 1*b**. e) *ita B* 1*a*; quam *A* 1*b*; cum quo
30 *A* 1*a*. 2*a*; qui secum *A* 1*b**. f) delectabat (?) *pr. m. A* 1*a*. g) quae sciendi *m. al. corr.* quaerendi *A* 2*a*. h) locum *A* 1*a*. i) *ita pr. m. A* 1*a*; dominari *rell.* k) conarentur *pr. m. A* 2*a*. l) *ita A* 1*a*; Praecepto *m. al. corr.* Percepto *B* 1*a*. m) *ita A* 1*b*. 2*a*; Apennina *A* 1*a*, *corr.* n) arva *A* 1*a*. o) et — venissemus *om. A* 1*a*. p) *ita A* 1*b*; prope *rell.* q) Berthulfum *h. l. et semel infra A* 1*b**. r) p̄venire *pr.*
35 *m. A* 1*a*. s) non *add. B* 1*a*. t) p. eiusdem s. *A* 2*a*. u) u. v. m. *in transitu a pagina ad paginam om. A* 2*a*. v) omni(no *m. al. add.*) *B* 1*a*. w) Er(at *m. al. in litura*) *A* 1*a*. x) *c. VII. incip. B* 1*a*. y) *ita pr. m. A* 1*a*. z) accessivit *m. al. corr.* accersivit *A* 1*a*, *et sic A* 1*b**. 2*a*. *B* 1*a*. a) *ita A* 1*a* (*e corr.*). *B* 1*a*; suscitavit *A* 1*b*. 2*a*. b) ergo *A* 1*a* (*pr. m.*). c) d(ic *m. al. in litura*)ere: *A* 1*a*. d) *om. A* 1*a*.

40 1) *Honorius papa Bertulfo abbati presbytero a.* 628, *Iun.* 11, *privilegium (ed. in Hist. patriae monum. Chart. I, col.* 5*) dedit, quo monasterium Bobiense ex iurisdictione episcopali exemptum sedi apostolicae subdidit, idque cum formula Libri diurni n.* 77 *(ed. Sickel p.* 82*) concordare perspexit Iulius Harttung, 'Diplomatisch-hist. Forschungen' p.* 62.
45 2) *Bismantova castrum olim fortissimum territorii Mutinensis iam destructum est neque praeter immensum saxum, quod 'Pietra di Bismantova' appellant (cf. Amati, 'Dizionario corografico dell' Italia' I,* 820*), reliquiae supersunt.*

ait[a]: 'Tu meum ante stratum tota[b] per noctis meta, quousque diei prorumpat[c] crepusculum[d], excuba'. Cum ergo excubassem, quousque intempesta[e] nox ruerit[f], tantus me sopor oppressit, ut sursum caput[g] attollere non valerem, omnesque qui erga tentorium sarcinas[h] vel aequos excubabant[i], simile[k] sunt oppressi[l] sopore. Cumque ergo cuncta silentia[m] operissent[n], beatus apostolorum princeps Petrus advenit ac super[o] stratum aegri patris adstetit: 'Surge', inquid, 'et sospes tuos ad sodales perge'. Cumque ille inquireret[p], quis esset, ille ait: 'Petrus; mea hodie clara[q] in toto orbe celebrantur[r] sollemnia'. Cumque haec[s] dixisset, abiit. Ille timore perculsus, anxio et trepido corde me sciscitare curat, quid rei causa[t] inesset. Putabat enim me et audisse vocem et[u] aspectum vidisse. Cumque ego[v] aierem[w], me nihil vidisse[x] vel audisse: 'Non cernis', inquit, 'fulvam[y] lucem, quo[z] Petrus apostolus pergit?' Cumque ego[a] aierem[b], me nequaquam videre, silere coepit. Cumque ego cognovissem, quid rei causa[c] gestiret[d], vix tandem precibus obtinere merui, ut mihi[e] rei panderet veritatem; quod ille omnino siluisset, si me et audisse[f] et vidisse non putasset[f*].

Iun. 29.

Cum[g] quodam in[h] tempore, expleto psallendi officio, una cum fratribus secunda diei hora de ecclesia beati Petri egrederetur, obvium[h*] habuit hominem Viaturinum[i, 1] nomen[k], daemonis[l] rabiae[m] plenum. Quem intuens, caelos inspexit conditorique[n] postolavit, ut sui[o] voti favens adesset sauciumque daemonis peste suis[p] consulendo[q] precibus curaret. Deinde imperavit, ut vis

Cap. 23. *A* 1*a*. *b*. *b**. 2*a*. *B* 1*a*.

Cap. 23. a) agit *A* 1*b* *(non A* 1*b**)*. b) *ita pr. m. A* 1*a*; totam per n. metam *rell.* c) erumpat *A* 1*a*. d) c(re *m. al. in ras.*)p(u *m. al. in ras.*)sculum *A* 1*a*; crespulum *pr. m. B* 1*a*. e) intempes:a: *A* 1*a*. f) *ita pr. m. A* 1*a*. g) capat *pr. m. A* 1*a*. h) s. vel a. *om. A* 1*a*. i) accubabat *A* 1*a*. k) simile: *pr. m. A* 1*a*; simili *rell.* l) *s.* depressi *A* 2*a*. m) silentio *B* 1*a*; silentia — *l.* 13. corde me *desunt, folio exciso, A* 1*b*. n) oper(uis *in ras.*)sent *A* 1*a*; opperuissent *A* 1*b**. *b*⁴. o) supra *B* 1*a*. p) inqu:ereret *pr. m. A* 1*a*. q) *om. A* 1*a*. r) celebratur *B* 1*a*. s) hoc *pr. m. B* 1*a*. t) causa:, *ras.* s *A* 1*a*; causa *corr.* causae *A* 2*a*. u) ea asp. *pr. m. B* 1*a*. v) ergo *pr. m. A* 1*a*. w) (dice *m. al. in litura*)rem *A* 1*a*; agerem *A* 2*a*. x) videsse *pr. m. A* 1*a*. y) f(u *m. al. in litura*)lvam *A* 1*a*. z) a quo *m. al. corr.* in qua *A* 1*a et sic A* 1*b**. a) *om. A* 2*a*. b) (dice *m. al. in litura*)rem *A* 1*a*; agerem *A* 2*a*. c) *ita A* 1*a*. *b*; causa *corr.* (?) causae *A* 2*a*; causae *(rell.)*. d) gestaret *A* 1*a*. *b*. e) *in litura A* 1*a*. f) audisse: *A* 1*a*. f*) putaret *A* 1*b*. g) *c. V. incip. A* 1*b*; *c. VIII. B* 1*a*. h) *om. A* 1*b*. h*) obviam *A* 1*b*. i) *ita B* 1*a*; Victorinum *A* 1*a*; in via Turinum *A* 2*a*; Viatorem *A* 1*b*. k) *ita pr. m. A* 1*a*; nomine *rell.* l) demoni(ea *m. al. in litura*) *A* 1*a*. m) *ita A* 1*a* *(pr. m.)*. 2*a*. n) conditoremque *A* 1*b*. o) suae voti *A* 2*a*; sue voci *A* 1*b*. p) que *add. A* 1*b* *(non A* 1*b**)*. q) consolendo *pr. m. A* 1*a*; consulando *A* 1*b*; consulendi *A* 2*a*.

1) *Nomina* Viatorin[a] *et* Viatorianus *commemorantur C. I. L. V, n.* 4765. 7561.

rapida[a] daemonis ab homine exiret nec prorsus presumeret Dei imaginem[b] maculare[c]. Miserabiliter[d] discerpendo[e] iniqua pestis fugit ab homine, protinusque[f] salus secuta est, sospisque[g] ab ecclesia una cum fratribus
5 egressus atque incolomis[h] permanens, gratias[i] creatori[k] *rependit, qui sic famolo suo cito favendo eiusque orationibus obtemperando suo[l] cruciatui subvenit. *p. 147.

Deinde[m], interposito temporum circulo, alius[n] saeva daemonis peste infantulus oppressus nomen[o] Domnicus,
10 filius cuiusdam[p] nomen[q] Urbani[r], ad eum curandi gratia properavit. Quem diu increpans curavit et seva[s] peste exire ab hominem[t] fecit*.

Deinde[u] alia virtus subsecuta[v]. Quidam leprosus valida lepra perfusus nec prorsus[w] sospitatem reci-
15 piendam a[x] medicis fiduciam gerens, ad venerabilem virum Bertulfum venit, suisque orationibus ut opem misericordiae mereretur, postulavit. Quem cum vir fiducia plenus aspexisset, gravissimae ultionis[y] hominem subiacere, suspiravit imperatque[z], ut[a] secum, quoadusque
20 sospis redderetur, maneret. Dedit operam[b], ut[c] mens virtutum[d] conscia caelos penetrans ad suas preces rerum conditorem excitaret[e]. Peractoque biduano ieiunio, oleum supra membra ulceribus plena[e*] effudit[f], moxque didicere[g] membra post viscerum putredinem sanitatem recipere et
25 ad pristinum[h] decorem denuo reverti, et ita sanus eger effectus[i], ut nec vestigium leprae in eius corpore appareret. Sicque creator omnium suis famulis[k] favendo subvenit, ut uberius[l] vigore[m] virtutum roborati, calcando

*) ac sic eum sanavit *add.* *A* 1*b**.

30 *Cap.* 23. *A* 1*a*. *b*. *b**. 2*a*. *B* 1*a*.

Cap. 23. a) rabida *A* 1*b*. 2*a* *et m. al.* *A* 1*a*. b) imagine *B* 1*a*. c) maculari *pr. m.* *A* 1*a*. d) Mirabiliter *A* 2*a*. e) disserpendo *B* 1*a*. f) que *om.* *A* 1*a*. g) suspisque *pr. m.* *A* 1*a*, *ut infra*. h) incolomes *pr. m.* *A* 1*a*. 2*a*. i) gratis *corr.* grates *A* 1*a*. k) conditori *B* 1*a*. l) (s. *om.*) cruciato *A* 1*b*. m) *c. VI. incip.* *A* 1*b*. n) *om.*
35 *A* 1*a*. o) nomine D. *A* 2*a*. *B* 1*a*; nomine Dominicus *A* 1*b*; inf. quidam nomen *(pr. m.)* Dominicus o. f. *A* 1*a*. p) cuiusquam *pr. m.* *A* 1*a*. q) *ita pr. m.* *A* 1*a*; nomine *rell.* r) Orbani *A* 2*a*; Urbanus (?) *pr. m.* *B* 1*a*. s) *ita pr. m.* *A* 1*a*; s(a)evam pestem *rell.* t) *ita pr. m.* *A* 1*a*; homine *rell.* u) *c. VII. incip.* *A* 1*b*. v) est *m. al.* (?) *add.* *A* 2*a*. w) ad *add.* *A* 1*b*. *B* 1*a*. x) *om.* *B* 1*a*. y) ultioni *A* 2*a*. z) im-
40 peravitque *A* 1*b*. a) *om.* *B* 1*a*. b) opera *B* 1*a*. c) et *A* 1*b*. d) virtu: *pr. m.* *A* 1*a*; virtutem *A* 1*b* *(non* *A* 1*b***)*. e) excitavit *A* 1*b*. e*) plenę *A* 1*b* *(non* *A* 1*b***)*. f) e(ffu *m. al. in litura*)dit *A* 1*a*. g) dedicere *pr. m.* *A* 1*a*. h) p̄stinum (?) *pr. m.* *A* 1*a*. i) *ita* *A* 1*b*. *B* 1*a*; est *add.* *A* 1*a*. 2*a*. k) *versu exeunte om.* *A* 2*a*. l) uberi *A* 1*b*. m) vigore: *A* 1*a*.

perfuncturia caelestia semper studeant adimplere preconia[*][a][1].

24[a]. De ultione monachi ab Arrianis.

Plerumque[b] etenim monachorum experti sumus virtutes flagrare, et ideo ratum ducimus, ut ex his aliqua interseramus. Cum quodam[c] tempore Blidulfus[d] presbiter, cuius superius[e][2] fecimus[f] mentionem, a beato Atala[g] ad Ticinum[h] urbem directus fuisset ibique pervenisset, viaque[i] mediae civitatis ambulans, obvium[i*] habuit Ariowaldum[k] ducem Langobardorum[l][3], genere[m] hominem nobilissimum, generum[n] Agilulfi[o], cognatum Adalwaldi[p], sectae Arrianae credulum, qui post Adalwaldi obitum regnum Langobardorum regendum suscepit. His ergo cum Blidulfum vidisset, ait: 'E[q] Columbani monachis[r] iste est, qui[s] nobis salutantibus[t] denegat[u] apta respondere[v]'. Cumque iam haut procul abesset, deridens salutem premisit. Ad haec Blidulfus[w]: 'Salutem', inquid, 'optabam tuam, si tu non tuis seductoribus[x] et veritate[y] alienis[z] faveris doctrinis, quos et[a] sacerdotes adhuc vocatis, mendacio[b] *p. 148. sibi adlatum nomen; porro melius esse[c] ineffabilem Trinitatem una deitate confiteri, non tres potestates, sed tres personas, nec unam[d]

*) Postea sanctus pater Berthulfus, expleto terciodecimo prelationis sue anno, virtutibus clarus ac miraculis inclitus migravit ad Christum *add.* *A 1b**.

Capp. 23. 24. *A 1a. b. b*. 2a. B 1a.*

Cap. 23. a) FIN. *subscr. B 1a.*

Cap. 24. a) *praescr.* De monachis Ebobiensibus *A 1a*; Incipiunt aliquantorum fratrum virtutes, qui in cenobio Bobiensi manebant, *A 1b; praescriptione carent A 1b*. 2a. B 1a.* b) A plerisque *A 1a.* c) eodem *A 1b.* d) Hildulfus *A 1a, ut infra.* e) superi:us *A 1a.* f) *om. A 1b (non A 1b*).* g) Attala *A 1a.* h) (ad *in litura*) Ticen:um *A 1a*; ad vicinum *miniata A 1b (non A 1b*).* i) (via *in litura*) ęque *A 1a.* i*) obviam *A 1b.* k) (Ario *in litura*)valdum *A 1a*; Ariowaldi *B 1a.* l) Longob. *constanter A 1b*. 2a*; Langobardum *pr. m. B 1a.* m) *om. A 1a.* n) *m. al. corr.* genere *(cf. n.* m) *A 1a;* genero *pr. m. A 2a.* o) Agil:lfi *m. al. corr.* Agilolfi *A 1a.* p) Adelwaldi *A 1a*; Adlwaldi *B 1a: item infra.* q) ei *A 1b; om. A 1b*.* r) mona(chis *m. al. in litura*) *A 1a*; monachus *A 1b*; monachi *B 1a.* s) quia *A 1a.* t) salutaribus *A 1a.* u) denegit *A 1b*; denegant *A 1b*. 2a.* v) (re *in litura*)spondere *A 1a.* w) Blidulfus *m. al. corr.* Hildulfus *A 1a.* x) seductionibus *B 1a.* y) *m. al. corr.* a veritate *A 1a*; veritati *B 1a.* z) alienus (?) *pr. m. A 2a.* a) ut *A 1b.* b) menda(ci *m. al. in litura*)o *A 1a.* c) *ita B 1a;* :esset (te *in litura*) i. *A 1a*; esset et i. *A 1b*; est te i. *A 2a.* d) unum *pr. m. A 1a.*

1) *Cum Bertulfus c. a.* 626. *Athalae successerit monasteriumque per annos XIII gubernaverit, ipsum c. a.* 639. *obiisse opus est.* 2) *Supra II,* 5. 3) *A.* 626. *Arioaldus dux Taurinensis rex creatus est; cf. Pauli Hist. Langob. IV,* 41.

trium nominum personam, sed tres in veritate Patris et Filii et Spiritus sancti personas, una potestate, voluntate, essentia'. Haec[a] paulisper audiens, progressus deinde[b] ait, cur se[c] non habere huius[d] crudelitatis[e] ministros, qui, obruente noctis caligine, redeuntem sollicitarent et fustibus vel[f] sudibus[g] conlisum[h] morti hunc monachum[i] traderent. Tunc unus vesanior ceteris ait[k], ad hoc se patrandum[l] paratum esse, si[m] iubeat. Ille vero: 'Si haec', inquid, 'feceris, muneribus te subsequenti diae[n] ditem[o]'. Progressus ergo socium sibi sceleris alium similem[p] sui iungit viamque, atris[p*] obruentibus tenebris, custodit. Commeans ergo per eandem[q] viam monachus et presbiter[r] et a cęna[s] qua a quodam[t] christiano invitatus fuerat regressus, inoppinato[u] in[v] satellitis[w] incedit[x], percussusque cerebro[y] ac omni conpage corporis conlisus, inmanes[z] fustium[a] ictibus ac sudibus pulsatus[b] interiit, nullo[c] e[d] populo sentiente, — erat enim abditum[e] locum, — sed nec dare vocem[f] quiverat, anticipatus[g] loetalibus[h] ictis[i]. Diu ergo exanimem[k], ut putabant, cadaver cedentes[l] abeunt[m], auctori[n] sceleris patratum facinus nuntiant[o]. Cumque his ad cuius domum metabatur[p] morare[q] presbiterum[r] et[s] monachum[t] cerneret, eventum rei nesciens, — erat enim et ipse presbiter Iustus nomine, — veritus[u], ne in Arrianis[v] inruisset[w], arrepto[x] baculo, e[y] parte dirigit iter[z] repperitque iacentem; acsi somno depressum[a] suscitare[b] conatur. Ille

Cap. 24. *A* 1*a*. *b*. *b**. 2*a*. *B* 1*a*.

Cap. 24. a) cum *add.* *A* 2*a*. b) : : inde *(2 litt. superscr. eras.)* *A* 1*a*; *om.* *A* 2*a*. c) non se habere(t *postea add.*) *A* 1*a*; (se *om.*) non haberet *A* 1*b*. d) huis *B* 1*a*. e) credulitatis *corr.* crudelitatis *A* 1*a*; incredulitis *m. al. corr.* incredulitatis *A* 2*a*. f) *in litura* *A* 1*a*. g) funibus *A* 1*a*. h) concisum *A* 1*b*. i) monachus (?) *corr.* monachum *A* 1*a*. k) adhuc ait se *A* 1*b*; ait ei se *A* 1*b**. l) (patran *in litura*)dum *A* 1*a*. m) (si *postea add.*) i. (*e corr.* iubet ?) *A* 1*a*. n) *ita pr. m.* *A* 1*a*. o) ditabo *A* 2*a*. p) sibi similem i. *B* 1*a*. p*) patris *A* 1*b*. q) eundem *pr. m.* *A* 1*a*. r) *superscr., duabus litteris erasis,* *A* 1*a*. s) et advena, qui *A* 1*a*; a c. (ad *pr. m. in mg.*) quam *A* 2*a*. t) quondam *B* 1*a*. u) inopinatu *A* 1*b* *(non A 1b*)*. v) *om.* *A* 1*a*. w) *ita pr. m.* *A* 1*a*. x) *ita pr. m.* *A* 1*a*; incidet *pr. m. corr.* incidit *A* 1*b* *(non A 1b*), et sic rell.* y) ce : : ebro *pr. m.* *A* 1*a*. z) inmane :, *ras.* s *A* 1*a*; inmanibus *A* 1*b*; in manus *A* 2*a*. *B* 1*a*. a) ostium *A* 1*a*. b) palpatus *A* 1*a*. c) nullus (?) *m. al. corr.* Nullo haec *A* 1*a*. d) *om.* *A* 1*b*; e p. *om.* *A* 1*b**; e populis *A* 1*a*. e) *ita* *A* 1*a* *(pr. m.)*. 2*a* *(pr. m.)*. *B* 1*a*; abditus locus *A* 1*b*. f) *om.* *A* 1*b* *(non A 1b*)*. g) anticip(a *m. al. in ras. maiore*)tus *A* 1*a*; antipatus *A* 2*a*, *corr.* h) *ita recte pr. m.* *A* 1*a*; loco e *(ita B 1a; et A 1b. 2a)* talibus (alibus *A* 2*a*) ictibus *(om. A 2a) rell.* i) exprimere *add.* *A* 1*b**. k) exanimum *A* 1*b*; exam : e *pr. m.* *A* 2*a*. l) : : dentes *m. al. corr.* caedentes *A* 1*a*. m) *om.* *A* 1*b*. n) auctoris scleres (*corr.* scleleris) *B* 1*a*. o) nuntiavit (?) *pr. m.* *A* 2*a*. p) metabantur *A* 1*b*. q) *ita* *A* 1*a*. *B* 1*a*; morari *rell.* r) p(rbt *m. al. in litura*) *A* 1*a*; presbiteros *A* 1*b*. s) *eras.* *A* 1*a*. t) *ita* *A* 2*a* *et m. al.* *A* 1*a*; monachus *A* 1*a* *(pr. m.)*. *B* 1*a*; monachos *A* 1*b*. u) que *add.* *A* 1*b*. v) *ita* *A* 2*a*. *B* 1*a*; Arrianos *A* 1*a*. *b*. w) irruissent *A* 1*b*; incidisset *A* 2*a*. x) arreptus *B* 1*a*. y) *ita* *A* 2*a*. *B* 1*a*; a *A* 1*a*; ea *A* 1*b*. z) *m. al. in litura* *A* 1*a*. *B* 1*a*. a) deprẹss : *m. al. corr.* deprẹssū *A* 1*a*. b) s(u *m. al. in ras.*)scitare *A* 1*a*; sciscitare *B* 1*a*; sciscitari *A* 1*b*. 2*a*.

vero velut ab stratu[a] incolomis[b] surgit, vix plagarum vestigiis parentibus; pariter ad metatum pergunt. Conquirenti[c], quid hoc fuisset, respondit, nihil mihi[d] umquam suavius accessisse[e], nec somnum[f] dulciorem habuisse testat[g]. Interrogat, si dolor aliquod[h] membrorum attingat; nequaquam se[i] plus sospitem fuisse et nescire sibi[k] aliquid[l] adversi evenisse[m] respondit. Peractis ergo necessariis*, ad monasterium repetat[n]. His[o] ergo, qui se spontaneum[p] ad hoc patrandum[q] opus indiderat, mox post discessum[r] ab[s] Ticino monachi daemone corripitur et[t] diversis poenarum incendiis flagellatur commissumque[u] facinus exitiabiliter confitetur. Omnibus populis *p. 149. clamat[v], quicumque talia[w] Ebobiensibus[x] *monachis, quae ipse patraverat, committat, simili ultione[y] subiaceat, et qui Arrianorum persuasionibus[z] adquiescat, tales iras iusti iudicis sentiat. Quod facinus videns miser[a] Ariowaldus[b] divinitus manifestatum, confusus et metuens, ne sibi aliquid simile eveniat[c], ipsum quem[d] vis horrida torquebat[e] cum socios[f] ad beatum[f*] Atalam dirigit precaturque[g] pro se, ut commissum malum ignoscat[h]; se multo famulatu paratum esse, si eius dona vellint[i] recipere. Videns beatus[k] Atala[l] membri[m] sui iniurias divinitus vindicatas[n], rogat, ut cuncti pro pestiferum[o] orent[p], utque[q] vis adversae[r] potestatis misero[s] ab homine pellatur[t]; nam munera impii hac[u] heretici hominis numquam in perpetuum[v] suscipere respondit. Cunctorum ergo[w] orationem[x] Dominus ad tempus pepercit; redditus

*) pro quibus exierat *add.* *A* 1*b**.

***Cap.* 24. *A* 1*a*. *b*. *b**. 2*a*. *B* 1*a*.**

Cap. 24. a) *ita A*1*a*; strato *rell.* b) incolomes *pr. m. A*1*a*; incolumes *B*1*a*. c) Cum quęrenti *m. al. corr.* Tum quęrenti *A*1*a*. d) *ita A*1*a*; sibi *A*1*b*; ei *A*2*a*; r. (nihil *m. al. superscr.*) (um *m. al. in litura*)quam mihi s. *B*1*a*. e) acc(idit. sed *m. al. in litura*) nec *A*1*a*. f) somnium *B*1*a*. g) *ita pr. m. A*1*a*; testatur *rell.* h) *om. A*1*b*; aliquit in m. *B*1*a*. i) *om. A*2*a*. k) s: *m. al. corr.* si *A*1*a*. l) aliquit *B*1*a*. m) evenire *pr. m. B*1*a*. n) repetit *A*1*b*; repedat *A*1*b**. 2*a*. o) *ita B*1*a*; Hic *A*1*b*; Is *A*1*a*. 2*a*. p) sospitaneum *A*2*a*. q) *ita recte A*1*a*. *b**. 2*a (v. p.* 290, 9*)*; patratum *A*1*b*. *B*1*a*. r) discessu *B*1*a*. s) a Ticino (*m. al. corr.* Ticeno) m. *A*1*a*; ab T. a monacho *A*2*a*. t) ā *A*1*a*. u) ommissumque *A*2*a*. v) clamans *A*1*b et m. al. A*1*a*. w) tali *B*1*a*. x) Ebbob. *B*1*a*; Bob. *A*1*b**. y) *ita A*1*a*. 2*a*; ultioni *A*1*b**. *B*1*a*; ultionis *A*1*b*. z) a. p. talem iram *A*2*a*. a) *om. A*2*a*. b) Arivaldus *pr. m. A*1*a*. c) eveniret *A*1*b*. d) ipsumque vis *B*1*a*. e) torqueat *B*1*a*. f) *ita pr. m. A*1*a*. 2*a* (?); soclis *rell.* f*) beatam *A*1*b*, *corr.* g) precaturum *A*1*a*. h) ignoscant *A*2*a*. i) velit *A*1*b*; vellent *A*2*a*. k) beatas *A*1*a*, *corr.* l) Attala *A*1*a*. m) mem::sui *m. al. corr.* memor frīs sui *A*1*a*. n) vindicatus *A*1*a*; *om. A*1*b*. o) pestifero *A*1*b et m. al. A*2*a*. p) *m. al. superscr. A*1*a*. q) ut qu:: (*m. al.* que) *A*1*a*; ut quod *A*1*b*; ut (*om.* q.) *A*1*b**. r) adversa *A*1*a*. s) mi:sere *A*1*a*. t) pellat (pella: *A*1*a*) *m. al. corr.* pellatur *A*1*a*. *B*1*a*, *et sic A*1*b* (*ubi* exitium *add.*). 2*a*. u) *om. A*1*b**. *B*1*a*. v) se *add. A*2*a*. w) ego *A*1*a*, *corr.* x) orationum *B*1*a et e corr. A*2*a*; oration:: *m. al. corr.* orationi *A*1*a*.

sanitati, statim homo sospis rediit, sed vitae lucra non diu potitus[a]. Cumque metatu[b] suo resederet et ab aliis increparetur, quur hoc fecisset, insultantis voce dicit[c] se hoc[d] sponte fecisse; quid[e] exinde[f] vellint[g]? Mox correptus[h] igne febrium et inter poenas incendii clamitans[i], vitae[k] privatus est. Quem nequaquam iuxta aliorum sepulchra sepelire ausi sunt, sed procul ab omnibus in quodam conspicuo loco, quo praetereuntes dicerent: 'Hic ille miser tumulatus iacet, qui Ebobiensi[l] monacho sua lascivia crudelitatem administravit'.

25[a]. De monacho Meroveo et ultione eius et obitu Agibodi monachi ac Theudoaldi et Baudachario et Leubardo.

Eodem itaque in tempore alius monachus Meroveus[b] nomine a beato Atala ad Dertonam[c] urbem directus pervenit ac ob conditionem[d] quam[e] venerat longius ab urbe progressus ad quendam[f] villam super[g] Hiram[h. 1] fluvium accessit, in[i] qua fanum, arboribus intersitis, progrediens vidit, allatoque[k] igni subposuit ac ex[l] lignis congeriem in modum pyrae[m] coacervavit. Quod fani cultores cernentes, Meroveum[n] adprehendunt[o] diuque fustibus caesum conlesumque ictibus in Hiram[p] fluvium dimergere conantur; sed monachum unda non audebat recipere, quamquam[q] ille prorsus[r] tali pro causa mori paratus esset. Cumque cernerent non posse dimergi, quem Domini miseratio[s] custodiret, fuit inter eos inane[t] consilium. Prosternunt[u] super undas Meroveum materia-

Capp. 24. 25. *A* 1*a*. *b*. *b**. 2*a*. *B* 1*a*.

Cap. 24. a) potius *pr. m.* *A* 1*a*; popitus *A* 1*b* *(non A* 1*b*)*. b) meta(tu *m. al. in litura*) *A* 1*a*; me(ę)tatui *rell.* c) dixit *A* 1*a*. d) *superscr.* *A* 1*a*. e) quod *A* 2*a*. f) (ex *m. al. superscr.*)inde *B* 1*a*. g) velint *A* 1*b*; vellet *A* 2*a*. h) correptu(s *in litura*) *A* 1*a*. i) clamans *A* 2*a*. k) *ita B* 1*a et pr. m.* *A* 2*a*; vita *rell.* l) : : : (E *in litura*)bobiensi monacho *A* 1*a*; Bobiensi monacho *A* 1*b*; Ebbobiensi monachi *B* 1*a*; Ebobiensibus monachis *A* 2*a*.

Cap. 25. a) *c. II. incip.* *A* 1*b*. b) Meroutuus *semper* *A* 1*b*; Merovutus *A* 1*b**; Mereveus *semper* *A* 2*a*. c) Derthonam, *ut infra* *A* 1*b**; Dertonem *A* 2*a*. d) condit(i *m. al. in litura*)onem *A* 1*a*. e) *ita* *A* 2*a*. *B* 1*a*; qua *A* 1*a*. *b*. f) *ita* *B* 1*a*; quandam *rell.* g) *ita* *A* 1*a*. *B* 1*a*; supra *A* 1*b*. 2*a*. h) Hiran *B* 1*a*; Hyram *A* 1*b**. 2*a*; Ira *A* 1*a*. i) *pro* in qua *habent* ita *A* 1*b*, ubi *A* 1*b**. k) *ita* *A* 1*a*; allatumque ignem (igne *B* 1*a*) *rell.* l) *om.* *A* 1*b*; ac lignorum *A* 1*b**. m) pyręco accervavit *pr. m.* *A* 1*a*; pire *A* 1*b*. *B* 1*a*; piri *A* 2*a*. n) Merove : um *A* 1*a*. o) adprehenderunt *A* 1*b* *(non A* 1*b*)*; appdunt *m. al. corr.* apprehendunt *B* 1*a*. p) Hiran *B* 1*a*; Hili *corr.* Nili *A* 1*a*; Iram *A* 2*a*. q) quamque *A* 1*b*. r) m. prorsus t. pro c. *B* 1*a*. s) mes. *pr. m.* *A* 1*a*. t) inani *pr. m.* *A* 1*a*; mane *A* 2*a*. u) prosternam *m. al. corr.* prosternamus *A* 1*a*.

1) *Iria fluvius hodie appellatur Staffora; cf. Forbiger, 'Handbuch d. alten Geogr.' p.* 397[2].

*p. 150. que[a] desuper coacervant, ut inmane *pondus undis submittat[b]. Cumque scelus satisfactum crederent, relicto, ut rebantur[c], cadavere[d], ad metatus remeant. His abeuntibus, Meroveus nihil molestiae sentiens, incolomis[e] a fluvio surgit, disruptisque nexibus, sospis[f] Dertonam ingreditur ac post ad monasterium remeans pervenit. Moxque divina ultio, progredientem[g] Meroveum, satellites perculit. Nam omnes qui in eo fuerunt consortio ad hoc opus patrandum[h] diversis[i] sunt plagis adflicti; alios caecitas, alios ignis urens[k], alios contractio poplitum, alios omnium membrorum debilitas, diversi diversa perceperunt tormenta. Sed postquam conpererunt[l], Meroveum sospitem[m] Ebobium[n] remeasse, quidam eorum[n*] aegri adducti pervenerunt[o]. Sed perpauci[p] ex eis per[q] paenitentiae medicamenta[r] evaserunt; reliqui omnes in eadem ultione mortui sunt. Mirificum munus famulis suis rerum largitur[s] repertor, dum post damna carnis et corporis inrogatas[t] iniurias[u] et in praesenti vita per amminiculum[v] roborat et in futuro post certamina coronando glorificat, quos[w] hic[x] praesertim ob suum nomen suscipere iniuriam sponte perspicit[y].

Aliorum[z] etenim monachorum in supradictu[a] Ebobiense[b] coenubio felicem vitam felicioremque[c] exitum vidimus peregisse, qui diversa per[d] exhortatione[e] superstitum[f] exeuntes de hac luce exempla reliquerunt. Ex quibus aliqua ponenda sunt[g], ut viventibus eorumque vitam imitantibus adhortatio[h] crescat. Nam quodam in tempore, cum quidam monachus Agibodus[i] nomine, cuius etiam superius[1] fecimus mentionem, qui tempore beati[k]

Cap. 25. *A* 1*a*. *b*. *b** *(ad l.* 20*)*. 2*a*. *B* 1*a*.

Cap. 25. a) *ita B*1*a*; materiamque *(sed* eriam *m. al. in litura A* 1*a) rell.* b) submitteret *A*1*b*. c) reba::tur, *ras.* re *A*1*a*; arbitrabantur *B*1*a*. d) cadaverae *pr. m. A*1*a*. e) incolomes *pr. m.* (?), *om.* a *A*1*a*. f) *ita pr. m. A*1*a*; sospes *rell.* g) *ita pr. m. A*2*a*; progrediente Meroveo *rell.* h) patrandam *pr. m. A*1*a*. i) diversi *B*1*a*. k) urit *A*1*b*. l) compererant *A*1*a*; comperunt *B*1*a*. m) ad *add. A*1*b*. 2*a*. n) Bobium *A*1*b*. *B*1*a*. n*) aegre eorum *A*1*b*. o) pervenerant *A*1*a*. p) per *eras. B*1*a*; pauci *A*1*a*. q) *om. A*2*a*. r) medicament(a *m. al. in litura*) *A*1*a*. s) largitor *A*1*a*. 2*a (pr. m.)*. *B*1*a (ubi* rep. *deest)*. t) inrogatus *A*1*b*. u) in iniur. (?) *pr. m. A*2*a*. v) (am *in litura*)miniculum *A*1*a*; v. amminiculo *A*2*a*. w) quos — perspicit *om. et ea quae insequuntur ad p.* 292, 7. *adeo in breve coacta et immutata sunt, ut vix pauca verba cum textu nostro conferri potuerint, A*1*b**. x) hi(c praesertim *in litura*) *A*1*a*. y) *ita A*1*a*; percipit *B*1*a*; prescivit *A*1*b*; cernit *postea add. A*2*a*. z) *c. III. incip. A*1*b*. a) *ita pr. m. A*1*a*. b) *ita (?) pr. m. A*1*a*; Ebobiensi *B*1*a*; Aebobiensi *A*2*a*; Bobiensi *A*1*b*. c) felioremque *A*2*a*. d) pro *A*1*b*. e) exhortione *m. al. corr.* exorationes *A*1*a*; exortationem *A*2*a*. *B*1*a*. f) spretum *m. al. corr.* precum *A*1*a*. g) *m. al. in litura scr. A*1*a*. h) exhortatio *A*1*b*. i) *ita A*2*a*. *B*1*a*; Agibodis *A*1*a*; Agiboldus *A*1*b*. k) be(ati *m. al. in litura*) *A*1*a*.

1) *Supra II*, 2.

Atalae molinum monasterii gubernabat, in extremis anxietatibus positus, sui exitus expectabat horam, cumque iam fratrum caterva adstaret, que exeunte[a] de mundo animae suppremos rependeret[b] honores, atque ex[c] more ad psallendi[d] officio[e] se praepararent, elapsa e[f] corpore anima, vidit aeternam[g] lucem sibi paratam[h] solemque rutilo fulgore[i] micantem. Cumque cerneret aieretque[k], se[l] numquam talem solem vidisse, vel quae ei[m] claritas adsimilari[n] possit[o], unus ex celicolis[p] ad eum accessit, sciscitatusque[q], quid adtonitus[r] intueret[s], respondit solis fulgorem mirare[t] nec se umquam similem vidisse. Ille ait: 'Noveris te hac die ad nos venire huiusque[u] lucis fulvae habitatorem[v] esse, et septies super hunc solem iustorum choris insertus[w] splendere. Reversus vale dic fratrum tuorum coetum[x] et sic deinceps redies ad nos'. Reversaque anima in corpore, vale ultimum[y] omnibus dicit. Cumque unus ex adstantibus interrogaret, quo diu ancipite[z] exitu[a] moravisset, rei causam exponit[b], quid viderit[c], et quantam[d] sibi claritatem promissam esse, edisserit[e], et quod eadem hora iturus sit, denuntiat: tantum viaticum capere et valedicere fratribus regressus[f]. Cumque sacrum corpus *Domini sumpsisset omnibusque dedisset osculum[g], postulat, ut caritatis officium corpori[h] dependant. Prosecutaque[i] est mox finis[k] promissionem, felicemque exitum habens, solum desiderium viventibus reliquid. Hoc[l] tantummodo[m] remunerator sanctorum posteris relinquere voluit ad exemplum, ut[n] qui eius coronam ante[o] exitum promissam cognovissent, eius puritatis et[p] religionis in omnibus imitatores essent. Fuerat enim his a pueritia sub regularis disciplinae norma[q] eruditus, sub beato Columbano e saeculo conversus, simplex et omni bonitate inter fratres habitus, oboedientia et religione pollens, malitia omnino[r] iuxta

*p. 151.

Cap. 25. *A* 1*a*. *b*. 2*a*. *B* 1*a*.

Cap. 25. a) *ita B* 1a; exeunti *rell.* b) rependerent *A* 2*a*. c) ea *A* 2*a*. d) psallendum *A* 2*a*. e) *ita B* 1*a*; officia *rell.* f) *om.* *A* 1*b*. g) aeterna *B* 1*a*. h) preparatam *A* 2*a*. i) fulgorem *B* 1a. k) ageretque *A* 2*a*; *om.* *A* 1*b*. l) (se num *m. al. in litura*) quam *A* 1*a*. m) ei *om.* *A* 1*b*; q. ei *om.* *A* 1*b**. n) adsimilare :, *ras.* t *A* 1a. o) posset *A* 1*b*. p) cęl(i *in litura*)co(l *in litura*)is *A* 1a. q) est *add.* *A* 2*a*. r) attentius *A* 1*b*. s) intueretur *A* 1*b*. 2*a*. t) mirari *A* 1*b*. 2*a*. u) que *suppl.* *A* 1*a*. v) habitatore (?) *pr. m.* *A* 1*a*. w) *corr.* insertum *A* 2*a*; insertis *A* 1*a*. x) coetui *A* 1*b*. 2*a*. y) o. u. *A* 1*a*. z) *ita pr. m.* *A* 1*a*; ancipiti *A* 1*b*. 2*a*; ancepti *B* 1*a*. a) exitum (*corr.* exitu) oravisset *A* 2*a*. b) exposuit *A* 2*a*. c) videret *A* 1*b*. d) quanta s. claritas promissa esset *A* 1*a*. e) edisceret *A* 1*b*. f) regressum *A* 1*b*. g) *om.*, *sed* pacem *ante* dedisset *m. al. suppl.* *B* 1*a*. h) corporis *pr. m.* *A* 2*a*. i) Prosequut(us *in ras.*)que *A* 1*a*. k) fines *pr. m.* *A* 1*a*. l) Hoc — *l.* 29. essent *om.* *A* 1*b**. m) tantummodum *pr. m.* *A* 1*a*. n) *m. al. superscr.* *A* 2*a*. o) eius *add.* *B* 1*a*. p) *m. al. in litura* *A* 1*a*. q) normā *pr. m.* *A* 2*a*. r) i. e. o. *A* 2*a*.

cf. 1. Cor. 14, 20. euangelium parvulus extitit. Quid namque fuerit[a], quod clementissimus rerum creator exeunti de mundo monstrare[b] voluit, qualis post futurus esset, nisi quia hi[c] qui[d] simile[e] simplicitate vivunt[f] et oboedientiae ac mortificatione[g] voluntariae subiciuntur[h], similem remunerationem expectent[i] claritatemque aeterni[k] luminis potiantur?

Aliumque[l] similem oboedientia et pietate[m] atque mansuetudine Theudoaldum[n] nomine vidimus feliciter de praesenti vita segregari et cum omni laetitia et[o] exultatione ad aeterna gaudia properare[p]. Nam cum laetus[q] suo iaceret in stratu, rogat, ut omnes veniant, omnibusque suppremum vale dicit[r]: se[s] eadem hora de corpore egressurum[t]; sed qualiter suum viderit exitum, nobis nequaquam indicare voluit. Cumque iam omnebus vale dixisset, viaticum poposcit; quo sumpto, antiphonam[u] Ps. 83, 8. ipse inposuit, dicens: *Ibunt sancti de virtute in virtutem; videbitur Deus deorum in Syon*[v]. Inpletam[w] ergo antiphonae[x] melodiam, laetus et omni amoenitate repletus animam datori reddidit, ut nobis qui adstabamus aperte daretur intellegi, eum[y] de visa gloria et[z] promissa[a, 1] praemii laetitia esse repletum.

Alius[b] monachus sub abbate Bertulfo nomine Baudacharius, cum[c] tempore vindemiae ordinatus[d], ut vineam custodiret, ne avium bestiarumve[e] incursus[f] damnum inferret, evenit, ut XXX fratres ad eandem muniendam[g] venirent vineam. Ille caritate plenus postulat, ut ibi post laborem fessa membra reficiant, nec aliud quicquam habens[h] quam modicum panis, quam[i] ad suos usus[k] detulerat. Quem cum praepositus[l] increparet, nec[m] hoc intento[n] haberit[o], quia panis[p] parare nequiret[q], ille

Cap. 25. *A* 1*a*. *b*. *b* (a l. 8)*. 2*a*. *B* 1*a*.

Cap. 25. a) fu(it *m. al. in rasura maiore*) *A* 1*a*. b) monstrari *B* 1*a*. c) *om.* *A* 2*a*. d) *om.* *A* 1*b*. e) *ita pr. m.* *A* 1*a*; simili *rell.* f) *m. al. in litura* *A* 1*a*. g) mortificationi *A* 1*b et m. al.* *A* 1*a*; mortificationi: *A* 2*a*. h) subiciantur *A* 1*a*. i) expectant *A* 1*a*; expectarent *A* 1*b*. k) aetern(i *m. al. in rasura maiore*) *A* 2*a*. l) *c. IIII. incip.* *A* 1*b*, *ubi* que *deest*. m) pietatē *pr. m.* *B* 1*a*. n) *ita* *B* 1*a*; Theudoaldus *pr. m.* *A* 2*a*; Theodoaldum *A* 1*a*. *b*. o) laetitiae exult. *A* 1*b*. p) properari *A* 1*b*. q) cum in lecto suo iaceret, rogat *A* 2*a*. r) vale dicat *A* 1*a*. *B* 1*a*. s) *om.* *A* 1*a*. t) egressurus *A* 1*a*; recessurum *A* 2*a*. u) ant(ipho *in litura*)nam *A* 1*a*. v) Sion *A* 1*a*. w) Inpleta — melodia *A* 1*a*; Impletam — melodium *A* 1*b* *(non A 1b*)*. x) ant(i *in litura*)ph(o *in litura*)nae *A* 1*a*. y) *postea add.* *B* 1*a*. z) *om.* *A* 1*a*. a) *ita* *A* 1*b*; promiss: *m. al. corr.* promissi *A* 1*a*, *et sic* *A* 2*a*. *B* 1*a*. b) *c. V. incip.* *A* 1*b*; A. *versum ducit* *A* 1*a*. c) *om.* *A* 2*a*. d) fuisset *add.* *A* 1*a*; esset *add.* *B* 1*a*. e) bestiarumque *A* 1*a*. f) adcursus *A* 2*a*. g) vineam m. venirent *A* 1*a*. h) habebant qua *A* 1*b*. i) *ita pr. m.* *A* 1*a*; quem *rell.* k) u. detulerit *pr. m.* *A* 2*a*; detule:rat usus *A* 1*a*. l) p̄situs *A* 1*a*, *corr.* m) *corr.* ne *A* 1*a*, *et sic* *A* 2*a*. n) intuitu *A* 1*b*. o) *ita pr. m.* *A* 1*a*. p) *ita* *A* 2*a* *(pr. m.)*. *B* 1*a*. q) nequiverit *A* 1*a*.

1) *Pro* promissis; *cf.* 2. *Petr.* 3, 13.

ait: 'Large[a] dapes mecum sunt, e quibus tantos et[b] pluriores satiare[c] possunt'. Cumque praepositus inquirerit, quae essent, alitem[d], inquit[e], sibi a Domino datam, quam[f] a nando[g] anatem[1] vulgo vocant. Ille inquid: 'Ut postulasti, prebe cibos *fratrum[h]'. Dedit operam, divisit per XXX: ita[i] omnes satiati[k], ut[l] vix ullo umquam se dicerent fuisse[m] tempore[n] cibo[o] repletos[p]; auxit fides[q] quod[r] non habuerant[s] in supplimento[t] dapes. *p. 152.

Alius[u] rursum[v] monachus nomine Leubardus[w], cum ad vineae[x] custodiam alio[y] tempore depotatus fuisset, invenit vulpiculam uvas vorantem; quam comminando corripuit, ac ne amplius adtingerit, imperando prohibuit. Cumque ille abisset[z], adsueta furtivis vivere[a] fera advenit[b] cibis[c], cumque gustasset, prohibitos[d] in ora cibos gerens[e], spiravit[f]. Moxque Leubardus[g] de studio vineam circumiens[h], repperit vulpem[i] mortuam, in ore prohibitos tenentem[k] cibos.

Aliaque[l] vice hisdem Leubardus cum Meroveo[m], cuius superius fecimus[n] mentionem, septa vineae ex abbatis imperium[o] densabant[p] atque muniebant[q]. Evenit, ut secure arborem succiderint et[r] de ramorum coniectura septa densarent. Cumque iam columnam ramis nudassent[s], fuit consilii[t], ut terrae prostrati[u] Dominum postularent, ut ipse augerit fortitudinem, qualiter columnam[v] arboris integram ad sepem[w] vehirent[x]. Cumque

Cap. 25. *A* 1*a*. *b*. *b**. 2*a*. *B* 1*a*.

Cap. 25. a) *ita A* 1*b*. *B* 1*a*; largitas (*m. al. corr.* largiter) opes m. *A* 1*a*; larg : : (*corr.* largiores) post m. *A* 2*a*. b) *om. A* 1*b* (*non A* 1*b**); tanti ac pl. *A* 2*a*. c) sat(c)iari *A* 1*b*. 2*a*. d) alites *A* 2*a*. e) *ita A* 1*b*. *B* 1*a*; sibi i. (*ita A* 1*a*; i. se *A* 2*a*) (a D. d. *om. A* 1*a*. 2*a*; habere *add. A* 2*a*) — — vulgus vocat (habere *add. A* 1*a*) *A* 1*a*. 2*a*. f) quem *A* 2*a*. g) *ita A* 2*a*. *B* 1*a*; natando *A* 1*a*. *b*. h) *ita B* 1*a*; fratribus *rell.* i) ut *add. A* 1*a*. *b**. k) sunt *add. A* 2*a*. l) *eras. A* 1*a*; *om. A* 1*b**. m) (tantum *m. al. add.*) (fuis *in litura*)se *A* 1*a*. n) *m. al. add.* ita *A* 2*a*. o) (ci *m. al. in litura*)-bo *A* 1*a*. p) repletorū (?) *pr. m. A* 1*a*. q) (fi *in litura*)de(s *in litura*) *A* 1*a*. r) quo(s *m. al. in litura*) *A* 1*a*; quas *A* 1*b*. s) habuerat *A* 2*a*. t) supplementum *A* 2*a*. u) *c. VI. incip. A* 1*b*. v) rursus *B* 1*a*. w) Leubar : dus, *ras.* i *A* 1*a*; Leobardus *semper A* 1*b*. 2*a*; Leopardus *semper B* 1*a*. x) viniae *pr. m. A* 1*a*; vineam (*e corr.* veneam *A* 2*a*) c. (custodiendam *B* 1*a*) *A* 2*a*. *B* 1*a*. y) aliquo tempus (*m. al. corr.* tempore) *A* 1*a*. z) : ab : isset *A* 1*a*; a. ille *A* 1*b*. a) *corr.* uvis *A* 2*a*. b) *om. A* 1*a*. c) cybis cum(*om.* que) *A* 1*a*; a. cibos. Cumque *corr.* c. a. Cumque *A* 2*a*; Cumque cibum *A* 1*b*; Cum vero cibum *A* 1*b**. d) prohibitum in ore cibum *A* 1*b*. 2*a*. e) gemens *A* 1*a*. f) *ita B* 1*a*; inspiravit *m. al. corr.* exspiravit *A* 1*a*; expiravit *A* 1*b*; suspiravit *A* 2*a*. g) Leup. *corr.* Leub. *A* 1*a*. h) circūens *pr. m. A* 1*a*; circuiens *B* 1*a*. i) vulpeculam *A* 2*a*. k) tenere *A* 2*a*. l) *c. VII. incip. A* 1*b*; Alia quoque v. *A* 2*a*. m) Aroveo *A* 2*a*. n) m. f. *B* 1*a*. o) *ita pr. m. A* 1*a*; imperio *rell.* p) *corr.* densabat *A* 1*b*, *et sic A* 1*b**. q) muniebat *A* 1*b*. *b**. r) *ita A* 1*b*. *B* 1*a*; ut *A* 1*a*. 2*a*. s) mundassent *A* 1*b*. t) *ita A* 1*b*. *B* 1*a*; consilium *A* 1*a*. 2*a*. u) prosternati *A* 2*a*. v) ramis *add. A* 2*a*. w) semper (?) *pr. m. A* 1*a*. x) *ita pr. m. A* 1*a*.

1) *Cf. locum Varronis, quem attulit Forcellini s. v. anas:* Rana a sua dicta voce, anas a nando, *et Isid. Etym. XII*, 7, 51.

surrexissent[a] ab oratione, cum invocatione nominis sacri Dei omnipotentis arborem arripiunt ac[b] in locum[c] destinatum ferre conantur. Et quem[d] vix multi in locum trahere nequiverant[e], duo armati homines fide leve[f] moto portabant. Quem postea multi simul positi fratres movendum[g] temptabant, ac[h] cum levare nequirent, tum demum virtutem omnipotentis agnoscebant; quamque virtutem, dum advenirent[i], simul[k] ambo, nec[l] quicquam sibi sed alius[m] alteri depotando, abdite aliis patefaciebant[n].

Sed fortasse[o] nos quispiam reprehendendo nosque rodendo talia[p] inserere diiudicat[q] atque condemnat[r]. Nos[s] tamen, quae ad divinam gloriam pertinent, silere non novimus. Ille sibi[t] diiudicet, utrum haec conditoris dona[u] aut sint a[v] se recipienda, qui talia[w] abnuit, an abicienda, qui huius fidei patratas[x] virtutes non credit[y].

Cap. 25. *A* 1*a*. *b*. *b**. 2*a*. *B* 1*a*.

Cap. 25. a) surrexisset *A* 1*a*, *corr.* b) et *A* 1*b*. c) loco *pr. m. A* 1*a*. d) quam *A* 2*a*, *ut infra.* e) nequiverat *m. al. corr.* nequiverant *A* 1*a* (*recte; cf. p.* 222, 6); quiverant *rell.* f) *ita pr. m. A* 1*a*; levi motu *rell.* g) movendam *A* 1*b**. 2*a*. h) *m. al. corr.* at *A* 1*a*. i) advenerint *pr. m. A* 1*a*; advenerit *A* 2*a*. k) *postea add. A* 1*a*. l) ne q. *A* 2*a*; nec quisquam *A* 1*b*. m) alios *pr. m. A* 1*a*. n) patefaciebat *A* 2*a*. o) forte *A* 2*a*. p) *ita A* 1*b*. *B* 1*a*; tali(a *m. al. add.*) asserere *A* 1*a*; talia serere *A* 2*a*. q) diiudica(t *in litura*) *A* 1*a*. r) condemnet *pr. m. A* 1*a*. s) non *A* 2*a*. t) *om. A* 1*b*. u) sint *add. A* 1*b*. v) a se *om. A* 1*b*. w) non *postea add. A* 1*a*. x) *ita B* 1*a*; patrias (*in mg. corr.* patratas) v. non *A* 1*a*; patrare has v. non *A* 2*a*; paucis (*pro* p. v.) non *A* 1*b*. y) *subscr.* Expł libellus de vita sanctorum patrum Columbani, Atalae, Bertolfi vel monachorum eorum *A* 1*a*; Finit *A* 2*a*; Explicat vita beati Bertulfi abbatis *B* 1*a*.

VITA VEDASTIS EPISCOPI ATREBATENSIS.

*SS.R.Merov. III, p. 399.

* *Vita Vedastis*[1] *vetustior, inter pretiosissima monumenta hagiographica vulgo enumerata, neque a clerico Atrebatensi neque saec. VI. composita esse potest, nam auctor Atrebatum urbem vel oppidum 'eandem'* (c. 8) *vel 'illud'* (c. 9) *neque 'hanc' vel 'hoc' appellans indigena minime habendus est, cumque Ionae peculiare elocutionis genus ita subsecutus sit, ut apud utrumque idem miraculum legatur iisdem fere verbis enarratum, saec. VII. aut postea degebat. Erat igitur nisi ipse Columbani biographus, certe imitator eius. Cum autem constet, Ionam Amando episcopo ad fidem christianam praedicandam adiunctum non solum Scaldim fluvium, sed etiam Scarbeam rivum navigasse eo tempore, quo in Columbani*[2] *Vita describenda occupatus erat, i. e. circa a.* 642, *Atrebatum urbem ad eundem rivum sitam navigio tunc facile attigisse poterat. Quare mihi quidem persuasum est, similitudinem eam, quae inter utramque Vitam intercedit, inde ortam esse, quod utraque eodem fere tempore ab uno eodemque auctore condita est, argumentaque, quae ante hos annos proposueram*[3], *vel adversarii mei approbaverunt*[4]. *Biographus ab expedi-*

1) *Ita nomen antiquitus scribebatur* (Vedastis *vel* Vidastis *Greg., H. Fr. VII,* 3), *postea vero* Vedastus, *atque in codicibus Vitae vetustissimis tertiae declinationis formae (A* 1*a nom. et gen.* Vedastis, *acc.* Vedastem; *B* 1. *acc.* V(a)edastem, *abl.* Vedaste) *nondum omnes inruente secunda abolitae sunt. Nomen Germanicum productius pronuntiabatur* Widugastis *(ita Prolog. I. Legis Salicae, ed. Geffken p.* 95), *monente Alfredo Holder viro doctissimo.* 2) *Cf. epistulam V. Columbani praemissam.* 3) *'Mittheilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung' tom. XIV, p.* 427—448. 4) *L. Duchesne, 'Bulletin critique'* 1893, *p.* 456; *G. Kurth, 'Clovis', Parisiis* 1901, *II, p.* 268. 280[2]; *item Demaison ib. p.* 290[2]; *F. Jubaru, 'Clovis a-t-il été baptisé à Reims?' et H. Chérot, 'Clovis d'après son nouvel historien' (scil. G. Kurth) in 'Etudes religieuses, philosophiques, historiques et littéraires publ. par des Pères de la Compagnie de Jésus', Parisiis* 1896, *tom. LXVII, p.* 295. *et p.* 365.

tione Chlodovechi Alamannica, quam apud Gregorium, H.
*p. 400. *Fr. II,* 30, **parum diligenter legerat, exorsus, incerta tantum fama nititur atque de rebus a Vedaste gestis praeter pauca miracula vix quicquam compertum habuit. Praeterea telam suam tam raptim contexuit, ut quod in praefatione promi- 5 serat, id enarrare omnino oblitus sit, scilicet originem sancti, quantaque festinatione ad finem properaverit, vel ex elocutione intellegitur impolita atque rudi. Ea ratione V. Vedastis cum altera eodem auctore, Iohannis scilicet Reomaensis, comparanda est, et fortasse ambabus origo est similis: Atre- 10 batenses, ut postea Reomaenses, ab advena litterato petierant, ut memoriam paene oblitteratam patroni posteris traderet. De hoc praeterea nihil traditum neque eius nomen priori Martyrologii Hieronymiani recensioni adscriptum est; posterioris autem codices singuli inter se minime conveniunt, nam 15 dies* 6. *Februarii in codice Bernensi sacer est* Vedasti episcopi[1], *dum* 1. *Octobris in Weissenburgensi eius depositio post Remigium commemoratur ita:* In Adravetis depositio beati Vedasti episcopi et confessoris[2], *licet translatio eo ipso die postea celebraretur.* 20

*p. 402. **Vedastes in ecclesia maiore Atrebatensi sepultus est, quamvis extra muros civitatis requiescere maluisset, scilicet in oratorio, quod ad Criencium fluviolum situm ligneis tabulis ipse construxerat. Hic autem, in suburbio Atrebatensi, monasterium celeberrimum postea florebat, eius nomini dedi- 25 catum, quod a.* 7. *Theoderici regis, i. e.* 679. *p. Chr., conditum esse monachus Vedastinus c. a.* 839. *affirmavit*[3]. *Locus a scriptoribus domesticis Nobiliacus appellatus iam saec. IX. ita accreverat, ut urbis obsoletae nomine et ipse appellaretur*[4]. *Unde urbs duplex exorta est: maior regia 30 ('la ville') monasterium, minor episcopalis ('la cité') ecclesiam maiorem S. Mariae dicatam ambiebat, utramque autem murus disiungebat*[5].

*p. 400. **Codicum Vitae vetustioris genus est duplex. Cum enim biographus, unde sanctus originem duxerit, se enarraturum 35 esse promiserit, neque id praestiterit, interpolator B quae*

1) *AA. SS. Nov. II,* 1, *p.* [17]. 2) *Ib. p.* [128]. 3) *Cf. Catalogum abbatum (SS. XIII, p.* 382*).* 4) *Cf. V. Vedasti C (SS. rer. Merov. III, p.* 426, *l.* 32*):* Nobiliacus — — procedente tempore tam insignis effectus, ut urbis nomine, quae iam ruinis crebrioribus paene obsoluerat, voci- 40 tetur. 5) *Cf. Merian, Topographia circuli Burgundici, Francofurti* 1654, *p.* 195.

praetermissa esse dolebat ea in calce ipse supplevit; utriusque vero recensionis codices supersunt vetustissimi.

A 1*a*) *Codex Parisiensis n.* 12598, *ex Corbeiensi monasterio olim in Sangermanense translatus ibique n.* 1045. *notatus, formae octavae, saec. VIII. ex., fol.* 28′—32.

A 1*b*) *Codex Carnotenus n.* 27 (68), *olim monasterii S. Petri Carnoteni, saec. XII. in., fol.* 108—110.

A 2) *Codex Aurelianensis n.* 331 (280), *olim S. Benedicti Floriacensis, saec. XI. in., pag.* 291—294.

A 2*) *Codex Parisiensis n.* 5595 *(Colb.* 5426, *Regius* $4427_{3.3}$*), post V. Remigii saec. X. ex. exaratam*[1] *fol.* 87—87′. *'De sancto Vedasto lectiones V' saec. XI. scriptas continet, incipiens c.* 1: Venerandi viri Vedasti *desinensque c.* 4: studebat et docebat. *Cum his verbis in libro praecedenti m. al.* finit *additum sit, cumque locus c.* 3. Ibique — recepit *in utroque desideretur, manifestum est, lectiones e codice integro A* 2 *depromptas esse.*

A 3*a*) *Codex Parisiensis n.* 5304 *(Colb.* 184, *Regius* 3393^{4}*), saec. XI, fol.* 36—36′, *a verbis c.* 4. impletam orationem *incipit mutilus, folio exciso.*

A 3*b*) *Codex Parisiensis n.* 5365 *(olim Lemov. n.* 204, *deinde Regius* 3594^{b}_{1}*), saec. XII, fol.* 89—90, *membrana laesa, frequenter hiat.*

A 3*c*) *Codex Parisiensis n.* 5306 *(Colb.* 775, *Regius* 3654*), saec. XIV, fol.* 71—72′.

B 1) *Codex Montepessulanus H.* 55, *ex monasterio S. Stephani Augustodunensi in bibliothecam Iohannis Boherii consiliarii Divionensis olim illatus ibique B* 8. *notatus, saec. VIII/IX, fol.* 41—45, *manu importuna postea ita correctus est, ut scriptura primaria non paucis locis perierit.*

B 2*a*) *Codex Parisiensis n.* 5308 *(olim Chesnii, deinde Colb.* 18 *et Regius* 3593^{3}*), saec. XII, fol.* 107—108′.

B 2*b*) *Codex Berolinensis n.* 122, *inter Phillippsianos n.* 1875, *e bibliotheca Collegii Parisiensis Soc. Iesu in Meermannianam olim translatus, saec. XIII, fol.* 117′—120.

B 3*a*) *Codex Atrebatensis n.* 462 *(antea n.* 573*), saec. XIII, olim bibliothecae monasterii S. Vedastis ibique signatus F* 3[2], *fol.* 43—44′. *Ionae opusculum exhibet Alcuiniano ita interpositum, ut huius auctoris epistulam ad Radonem datam (fol.* 42. 42′*) schedis postea insertis illud*

1) *V. SS. rer. Merov. III, p.* 246. 2) *Cf. 'Catalogue général des mss. des bibliothèques publ. des dép.' ser. I, tom. IV, p.* 182.

subsequatur. Textus quam maxime retractatus exemplaris similis B 1 *(c.* 6. merore] memoriter *B* 3*a;* memorem *B* 1*) adhuc vestigia servavit, sed praeterea etiam familiae A* 3 *lectiones aliquot in ipso discerni licet. Vita exeunte locus ad sancti patriam spectans ita immutatus est, ut pro oppido* 5 *Tullensi Aquitania substituta sit. Hunc ipsum alter librarius retractans 'alium prologum' (fol.* 45*) composuit, qui primo Alcuini prologum ad Radonem subsequebatur, donec libro Ionae inserto ordo rerum interruptus est. Opiniones diversas novus interpolator ita inter se conciliavit, ut Leucos* 10 *antea ignotos statueret Aquitaniae gentem. Hunc demum prologum textus Alcuinianus (praescr.* Incipit vita beati Vedasti episcopi Atrebatensis*) excipit (fol.* 45—48'*) ad classem C* 2 *pertinens, sed folio inter* 46. *et* 47. *deperdito c.* 6. *(a verbis* tem luceret multorum*) ad c.* 8. *desiderantur;* 15 *tum reliqua de hoc sancto sequuntur scripta a pluribus auctoribus.*

*p. 401. **B* 3*b*) *Codex Atrebatensis n.* 869 *(antea n.* 380*), saec. XIV, olim bibliothecae monasterii S. Vedastis ibique signatus F* 14 [1], *item prologum illum alterum continet, inc.* 20 Aquitania montem.

Locus ad originem sepulchrumque Vedastis spectans, qui in calce recensionis B legitur, a verbis praefationis exorditur; ea autem tam male disposita exhibet, ut expilatorem ea quae expilavit minime intellexisse manifestum sit: 25

Praefatio (c. 1*).*	*B in fine (c.* 10*).*
Vedasti — memoriam posteris commendare ratum ducimus, ut, unde originem duxerit, vel sane vitae cursum peregerit, quamque finem habuerit, prosequi studiamus verbis.	Nam, sicut superius memoravimus, ut, unde originem duxerit, ratum ducimus, Tullinse ortum 30 genere oriundus fuit.

Eodem modo in toto additamento illo auctorem grammatica deseruit, neque elocutionis Ionae propriae vestigium 35 *illic apparet. Ea quae praeterea plura exhibet B utrum interpolata an praetermissa sint, parum liquet:*

c. 1. in magnis ac [in *add. B*] minimis,
c. 7. adtonitus [beatus *add. B*],
ib. Cui [Cum *B*] venerandus vir Vedastus, [qui dum 40

1) *Cf. 'Catalogue général des mss. des bibliothèques publ. des dép.' ser. I, tom. IV, p.* 346.

esset summus pontifex et terrena non metuens, nec regem adolationis curavit *add. B*], ait,

c. 9. Heu me, [heu me *add. B*],

ib. deportare, [dulcissime pater, *add. B*],

c. 10. Cum subito visum est, ut — consumeret, [cum subito *add. B*] — cellola incolomis remansit.

Non pauca quidem epitheta ornantia verbaque iterata, quae ad textum intellegendum opus non sunt, inter illa deprehenduntur, sed genuina quoque inter illa esse non negem. Ea quae a B absunt solaque in A leguntur:

c. 10. ut virtutis suae [ex suffragatione suae *om. B, habet A*] muneris monumentum viventibus reliqueret *(scil. Deus),*

verba ex suffragatione suae *necessaria sunt, cum genetivus* muneris *inde pendeat, atque ea patet per homoeoteleuton praetermissa esse. Denique quod A. B c. 7. inter se discrepant:*

corda infidelium] *A (cf. V. Columb. I,* 27: animas sacrificantum); corda hominum Dei *B,*

locus tam insipienter in B immutatus est, ut in contrarium versa ea videantur, quae scripserat biographus. Ecclesiae Atrebatensis officium divinum huius recensionis auctorem ante oculos habuisse, ex epilogo intellegitur, ubi gesta vel miracula sancti 'coram praesentia fidelium' ipsius sibi enarranda esse statuit, atque clero illi idem sine dubio adscriptus erat, quippe qui intercessionem sancti 'coram excelso' in calce exoraverit. Notum autem est Deum optimum maximum aut arbitrum aequum, clementem, iustum, rectum aut rerum conditorem, creatorem, repertorem, satorem a Iona vocatum esse, quod paulo ante in utraque recensione nomen legitur. Etiam doxologiam ampliorem recensionis B interpolatam esse, comparata Ionae consuetudine, facile intellegitur[1].

Itaque, utraque recensione inter se discrepante, textus ad codices A et praecipue ad vetustissimum A 1*a formandus*

1) ***Classes singulae ita desinunt:***

A.	*B.*
cui est gloria et imperium *(ita A* 1*a;* honor et i. *A* 1*b;* honor et gl. *A* 3*a. c)* in saecula saeculorum. Amen.	cui est honor, laus, virtus, gloria, regnum sempiternum nunc et per infinita saecula saeculorum. Amen.

Cf. V. Ioh. Reom.: cui est honor et gloria in seculorum secula. Amen; *V. Columb. et Eustas.:* cui est gloria (virtus et honor *V. Eust.*) per omnia s. s. A.

erat, qui licet mendis hiatibusque non careat, tamen reliquos longe superat. Liber enim A 2 haud raro ita retractatus est, ut omnino diversa praebeat, et A 3a. b. c, e quibus A 3b. c propinquiore affinitate inter se coniuncti sunt, ex eodem exemplari interpolato hianteque pendent. Consentiente libro 5 *A 1a cum A 2, vera lectio non semper efficitur*[1], *neque calculo B adiecto, res ubique deciditur, cum libri* *p. 402. *A 2. B mendis inquinati esse videantur iisdem*[2]. *Attamen plerumque lectiones codicis A 1a altera recensione, inprimis vetustissimo codice B 1, confirmantur, cum interpolator stolidus* 10 *non multa immutaverit aut addiderit aut omiserit, sed tradita fere servaverit, atque etiam quae hic ipse solus exhibet grammatica nonnulla approbanda erant:*

c. 1. quamque finem] *recte B 1; cf. supra p.* 291, 24;
c. 9. ad vir] *recte pr. m. B 1; cf. supra p.* 57. 15

In ipsis orthographicis A 1a. B 1 nonnumquam conveniunt[3]; *discrepantibus vero iisdem inter se, codicis A 1a scribendi rationem in universum anteposuimus, exceptis lectionibus* inperavit, prophanis, beatisimi, *omnique eiusmodi suppressa discrepantia. Praeterea lectiones variantes ex utroque libro* 20 *plenas adnotavimus, codicum autem reliquorum peculiaria singula suppressimus et A 1b, codicis A 1a affinem degeneratum, nisi raro non consuluimus. Codices ipse contuli praeter paginam libri A 2 errore a me praetermissam, quam, intercedente Henrico Omont v. c., a Cuissard bibliothecario* 25 *Aurelianensi collatam accepi; ad eos quibus olim usus eram nunc accedit codex B 3a a W. Levison sodali meo collatus.*

Du Chesne, Historiae Francorum scriptores coaetanei, Parisiis 1636, *tom. I, p.* 523. 524, *Vitae partem e codice B 2a publici iuris fecit. Totum vero librum* 30

G. Henschenius, Acta Sanctorum, Antverpiae 1658, *Febr. tom. I, p.* 792—794 (= *Ghesquierus, Acta Sanctorum Belgii* 1784, *II, p.* 38—42) *primus edidit, usus codicibus B 3 et editione praecedente.*

H. v. Schubert, 'Die Unterwerfung der Alamannen 35 *unter die Franken', Argentorati* 1884, *p.* 210—222, *codicem B 1 imprimendum curavit.*

1) *Cf. c.* 7: ritu sacrificata] *rell., ut supra;* ritu sacrata *A 1a*. 2. 2) *Cf. c.* 1: verum] ut cum *A 2;* utrum *pr. m. B 1; c.* 2: ab utroque] *A 1a. b. 3b. c;* (h)ac u. *A 2. B 1. 2a. b.* 3) *E. gr.* caeleberrimae, caeler; 40 relegionis; faverit, properarit; aurire; commitaretur, ferrocem *A 1a. B 1.*

Ultimus editor, A r b e l l o t, *'Dissertation sur le lieu de naissance de Saint Vaast suivie de l'ancienne vie du saint', Parisiis* 1886, *p.* 59—75, *utriusque quidem recensionis codices adhibuit, scilicet Parisienses A* 1*a.* 3*a. b. c. B* 2*a, sed artis edendi imperitus utile nihil praestare potuit.*

De auctore V. Vedastis quae olim statueram, ea magno momento esse ad expendendos historiae Chlodovechi fontes primo patet aspectu, multique post me surrexerunt, ea quae inde concluseram et examinantes et disputantes, quibus hoc loco paucis respondere visum est. Biographus priusquam meum subiit examen, inter scriptores saeculi VI. insignem locum iuxta Gregorium Turonensem occupaverat, eiusque auctoritate usi sunt et pugnam Alamannicam enarrantes et baptismum Chlodovechi, quem Remis factum esse praeter ipsum Fredegarius rettulerat, qui testis tunc multo recentior existimabatur. Postquam autem ipse de quo agitur auctor in aevum dimidio saeculo posterius studiis meis relatus est, cumque eum e Gregorio pendere iam constet, quem pro fonte eiusdem habendum esse Albertus Hauck[1] *olim contenderat, auctoritatem eius deminui ipse Funckius*[2] *concessit atque saeculi praecedentis historiam ad scriptores antiquiores magis quam ad hunc posteriorem describendam esse mihi quidem consentaneum videtur esse. Neque quae de Vedaste episcopo instituto deque rebus Atrebatensibus idem tradidit, ea magis credi possunt, recteque ad episcopum quendam vagantem ea rettulisse mihi videtur A. Hauck*[3]. *Eiusmodi episcopi num ante Columbanum Scottosque atque regnante Chlodovecho in Galliis inveniuntur? Nonne Ionas instituta aevi sui ad Vedastis referens eo ipso facto fidem sibi detraxit? Mitto ursi habitationem in urbe repertam nec repertam habitationem hominis, etsi caecum et claudum episcopus intra muros aditurus obvios habuisse dicitur alimoniam postulantes. De urso illo nonne auctor eadem iteravit, quae in V. Columbani I,* 8, *scripserat, Atrebatum urbem iam loco Vosagi ponens? Atque cerevisiae miraculum, quod de Alamannis in eadem Columbani Vita I,* 27, *auctor enarraverat, nonne idem iterum ad Vedastem Francosque rettulit? Exiguam auctoritatem V. Vedastis equidem attribui nec falsus esse mihi videor.*

1) *Hauck, 'Kirchengesch. Deutschlands' I, p.* 109 *(ed. pr.).* 2) *'Theologische Quartalschrift', Tubingae* 1895, *p.* 351 *sq.* 3) *Hauck l. c. p.* 121[3], *n.* 3.

Interim de sancto illo cum ab antiquioribus vix quicquam acceperimus, ad biographum semper recurrendum erit; de Chlodovechi vero historia res se longe aliter habet.

Habemus de loco baptismi, qui quidem inprimis in controversia versatur, auctorem ipso Gregorio vetustiorem, Nicetium[1] *scilicet episcopum Trevericum, eoque teste 'ad domni Martini limina' rex oraturus cecidit et baptizare se sine mora 'permisit'. Hanc S. Martini ecclesiam veteres harum rerum studiosi Remis posuere, cumque apud Remenses traditum esset, potius in S. Mariae ecclesia regem cum toto Francorum populo baptizatum esse, alii inter orationem et baptismum distinguentes, hoc Hincmari chartaeque cuiusdam Ludowici Pii*[2] *testimonium servaverunt, quae sane ambo suspectae fidei sunt documenta*[3], *— Cointium*[4] *dico et Marlotum*[5] *—; Valesius*[6] *vero idem improbans et Hincmarum erroris arguens, ipsum baptismum Martini ecclesiae Remensi attribuit. E contrario apud Nicetium errorem deprehendisse sibi visus est F. W. Rettberg*[7], D(omni) M(artini) *litteras pro* D(ivae) M(ariae) *ab eo male lectas esse statuens, hancque ipsius coniecturam infaustis auspiciis exortam A. Hauck*[8] *olim approbaverat. Etiam W. Junghans*[9] *Nicetii testimonium ad solum erratum rettulit, biographo nimium tribuens.*

De Turonensi autem S. Martini ecclesia celeberrima neque de alia apud Nicetium agi ipsamque sollemniter Chlodovechum regem adiisse nunc ipse L. Demaison[10] *mecum consensit, atque plerisque iam persuasum est, textum illum minime immutandum neque locum ad errorem auctoris referendum esse. Interim ne Remensis ecclesia gloria sua fraudaretur, inter peregrinationem et baptismum regis omnes ita distinxerunt, ut diversis locis ea facta esse statuerent. Locus epistulae Nicetii talis, qualis in codice unico servatus est:* et baptizare se sine mora promisit, *hoc verbo effugium*

1) *MG. Ep. III, p.* 122. 2) *Flod., Hist. Rem. II,* 19 *(SS. XIII, p.* 469*).* 3) *'N. Arch.' XX, p.* 563, *n.* 4; *Mühlbacher, 'Reg.' n.* 801 [2]. 4) *Le Cointe, Ann. eccl. Francorum I, p.* 145. 5) *Marlot, Metropolis Remensis historia I, p.* 157. 6) *H. Valesius, Res Francicae I, p.* 262 *sqq.* 7) *Rettberg, 'Kirchengesch. Deutschl.' I, p.* 276. 8) *Hauck l. l. p.* 108 [1]. 9) *Junghans, 'Die Gesch. d. fränk. Könige Childerich und Chlodovech', Gottingae* 1857, *p.* 57. 10) *Demaison, 'Le lieu du baptême de Clovis' apud G. Kurth l. l. II, p.* 310 [2]. *Editor vero huius libri I, p.* 324 [2], *de itinere illo nihil definire voluit, silente Gregorio suo fabuloso, remque in dubio relinquere maluit, etsi veri non dissimile esse concessit, ad sepulchrum S. Martini Turonense regem peregrinatum esse. Admireris non tam concessionis magnitudinem quam ambagum molem, qua opus erat ad Gregorii auctoritatem servandam!*

optatissimum dedit intervalli temporum admittendi, quo Turonis Remos rex proficisci potuisset, unde inprimis quaeritur, utrum ita cum codice legendum, an permisit *cum editoribus anterioribus coniciendum sit. Ipse qui primus* promisit *in textum admisit editor novissimus dubitavit, an potius* permisit *cum Frehero scribendum esset,* pro *pro* per *(e. gr.* prosecutione *bis) etiam alibi ab eodem librario positum esse recte monens*[1]. *Porro quod rex 'promisit' id aut servari aut non servari poterat, ideoque promisso eius res minime decisa erat; quis autem promissum hic expectet, ubi facta requiruntur baptizatique regis triumphi mox singulatim enumerantur? At quaestio sine dubio magna ex parte inde pendet, utrum* promisit *cum legibus grammaticis conciliandum sit annon. Ludowicus Traube vir doctissimus consilio suo me petentem iterum officiosissime iuvans id negavit atque lectionem* permisit *potius admittendam esse ratus est, quia 'me baptizo' pro 'baptizor' dici nequiret. Causae igitur interiores legesque grammaticae obstare videntur, quominus lectio* promisit *servetur.*

'Sine mora' autem Chlodovechus rex Nicetio teste se baptizare permisit, postquam 'humilis ad domni Martini limina cecidit', Turonis scilicet, neque promisit, id quod promittere non poterat, quodque si sine mora promissum esset, vix quisquam magni momenti instar habiturus esset. Turonis si regem Francorum baptizatum esse statueris, annus quem Gregorius tradidit 496. *p. Chr. difficultatem habet, nam a.* 507. *demum Alarico devicto urbs illa in dicionem Francorum redacta est; praeterea licet Remensem urbem auctor ille minime nominaverit, tamen ex auctoritate quam Remigio episcopo baptizanti attribuit eadem concludi poterat, praesertim cum canonibus sanctum esset, ne in dioeceses alienas episcopus inrueret*[2]. *Sed hac de re postea. Certe constat Wisigothico bello finito Chlodovechum regem urbem Turonensem magna cum sollemnitate ingressum esse et S. Martini ecclesiam adiisse*[3], *cuius rei in calce operis sui Gregorius iterum meminit*[4], *atque ea ipsa occasione regem baptizatum esse olim conieceram. Ad hoc Chlodovechi iter Turonense Nicetii epistulam Suyskenus*[5] *ante me iam rettulerat, ordinem rerum ab auctore perturbatum esse statuens, hancque ipsius*

1) *Notarii regum Francorum* per *per notam exprimebant, quae* pro *ab imperitis facile explicari poterat, dum hoc perscribunt.* 2) *Concilia ed. Maassen I, p.* 78. 3) *Greg., H. Fr. II,* 38. 4) *Greg. H. Fr. X,* 31, *de Licinio episcopo Turonensi:* Huius, *inquit,* tempore Chlodovechus rex victor de caede Gothorum Turonus rediit. 5) *AA. SS. Oct. I, p.* 83.

opinionem F. Jubaru nuper renovavit. Hi igitur regem basilicam S. Martini Turonensem a. 508. *adiisse non negant, baptismum vero contendunt a.* 496. *Remis praecessisse neque subsecutum esse, ita ut totam rerum naturam Nicetius subvertisset. Huius perturbationis causam F. Jubaru attulit satis alienam, scilicet reverentiam S. Martino praestitam efficacius contra Arianos argumentum fuisse baptismo, ideoque illam ante hunc a Nicetio male collocatam esse. Mihi autem ipsi baptismo summam vim a Nicetio attributam videtur esse, quocum triumphos de haereticis gestos coniunxerit, atque nullo modo persuadere mihi possum alteram rem ab altera separari licere, quarum altera alteram praeparaverat. Neque ea quae praeterea in S. Martini basilicam Turonensem idem vir doctus attulit approbare possum, scilicet baptisterium ipsi a Gregorio demum additum esse regemque ibi baptizatum esse non posse, quia eius aevo non extitisset, id quod auctor Historiae Francorum non ignorasset. Basilicam enim absolute positam ad S. Martini apud Gregorium semper referendam esse ille existimavit. Quod ut ita esset, tamen Gregorius ipse mox de 'illo* p r i o r e *baptisterio' locutus est*[1] *atque 'in baptisterio ad basilicam' Perpetuus episcopus Turonensis iam saeculo V. vigilias eodem teste celebraverat*[2]. *Cave vero, ne propositioni illi nimiam fidem tribuas, nam basilicam illam utroque loco maiorem neque S. Martini intellegi vult vir harum rerum peritissimus*[3]. *Baptisterium si alteri ecclesiae ademeris, alteri idem attribuere necesse est atque non multum interest, utrum S. Martini an aliam urbis Turonensis ecclesiam anteposueris. Certe Turonos F. Jubaru levius exclusisse mihi videtur quam par erat, ut urbem Remensem substitueret, ex qua salutem christianam Francis exortam esse omnino certum habuit, neque in adhibendis fontibus iudicio satis firmo semper usus est, et chartam Ludowici Pii suspectam admittens et Hincmarum.*

Ad domni Martini limina Chlodovechus non ante cecidit et se baptizandum curavit, quam probata cognovit, quanta in catholicorum ecclesiis miracula fierent neque vero in Arianorum, unde conici licet, inter utramque fidem ipsum haesitasse, atque haereticorum dogmati Lantechildem sororem ipsius deditam fuisse constat[4]. *Schismatum sectatores regis*

1) *Greg., H. Fr. X,* 31 *(SS. rer. Merov. I, p.* 449, 2*).* 2) *Ib. p.* 445, 20.
3) *A. Longnon, 'Géogr. de la Gaule' p.* 246. 247. 4) *Greg., H. Fr. II,* 31.

animum ad hanc partem adducere nisos esse etiam ex ea quam post baptismum Avitus episcopus Viennensis ad regem dederat epistula gratulatoria[1] *intellegitur. Utraque epistula inter se consentiente, dubitari vix licet, quin, praemissa optione, utrum Arianorum an catholica fides approbanda esset, hanc rex elegerit. Apud Gregorium*[2] *vero de Arianorum conatibus ne verbum quidem legitur, sed is eventum totum Chrotechildis reginae catholicae praedicationi votoque attribuit, quod ad victoriam impetrandam in bello Alamannico rex vehementer periclitatus vovisset. Victorias regis baptizati Nicetius plures commemoravit, nullam vero Alamannicam per votum illud catholicum relatam, cumque hanc sane pro manifestissimo miraculo habendam esse negari vix possit, si res se ita habuissent, Nicetio hanc rerum naturam incognitam fuisse concludo. Porro si voto illo ad fidem catholicam rex adstrictus esset, quomodo Avito teste fere in ultimum momentum differre poterat liberum suum arbitrium? Enarratio Gregoriana cum utraque epistula conciliari nequit contrariamque statuens opinionem G. Kurth toto fallitur caelo. Cum victoria Alamannica baptismum minime cohaerere mecum consentit A. Hauck. Facta optione, competentem*[3] *Chlodovechus se professus est certumque dierum numerum expectabat, ad baptismi sacramenta se praeparans. Caesarii adhuc habemus ad competentes sermonem exhortatorium*[4]*, qui paschali tempore in baptisterio baptizabantur, unde etiam regem Francorum eodem tempore baptizatum esse tradidit Fredegarius III,* 21. *Eius vero baptismus a ritu communi omnimodis discrepabat. Primo nativitatis Domini dies ipsi reservatus est, deinde magnus pontificum conventus eum baptizavit. Haec auctor omnino aequalis testatur Avitus. Falsum igitur iterum esse oportet, id quod Gregorius rettulit, a Remigio episcopo Remensi solo regem unda salutari lotum esse, 'clam' a regina arcessito.*

Cum igitur a concilio episcoporum catholicorum ex tota Gallia convocato, cui Avitus episcopus Viennensis interesse non poterat, Chlodovechus baptizatus sit neque ad unum Remigium, sed ad omnes qui convenerant servos Dei caput

1) *Ed. Peiper, Auct. antiq. VI, p.* 75 *sq. Locos nonnullos emendavit, sed cum alia menda tum lectionem depravatam* legisse nostrum *pro* legis nostrae *servavit, decessoris sui exemplo nimium fisus, H. Chevalier, 'Oeuvres complètes de saint Avit', Lugduni* 1890, *p.* 190. 2) *Greg., H. Fr. II,* 29 *sqq.* 3) *Ep. Aviti (l. l. p.* 75, 27*).* 4) *Migne XXXIX, col.* 2242. *Cf. V. Caesarii II,* 17 *(SS. rer. Merov. III, p.* 490*).*

suum gentibus timendum demiserit, rem ecclesiae Gallicanae neque unius civitatis tunc actam esse manifestum est atque ius episcopi loci illaesum manere debebat, seu Turonensi seu Remensi seu alius civitatis baptisterio utebantur. Gregorius nomen loci omnino praetermittens difficultatem manifesto evitavit. Quod si Turonos anteposueris, silentium eius contenderunt explicari non posse; sed si Remos, altum vetustioris biographi Remigii silentium eodem modo inexplicabile est, et si a. 496. *baptismum attribueris, iter Chlodovechi Gregorius praetermisisse convincitur ad urbem, cui ipse postea praeerat. Eam autem quam de baptismo enarravit historiam cum auctoribus aequalibus comparatam apertis erroribus laborare vidimus neque auctoris fides servari poterat nisi ingeniosa G. Kurth*[1] *coniectura, scilicet ipsum cum alia tum haec ad Chlodovechum spectantia ex Vita Remigii multo ampliore quam quae hodie extat deprompsisse. Ita Gregorio suo fabuloso fundamentum paravit, quo enarratio illius hac in parte ante ipsum carebat. Atque hanc coniecturam tam pertinaciter retinuit, obloquentibus omnibus rei peritis*[2], *ut facile intellectu sit, quam desperata res ipsius esset, si eam dimissurus foret.*

Standum igitur est in urbe Turonensi atque in Nicetii auctoritate, quo vetustior de baptismi loco auctor nullus reperitur, quique hoc ipsius testimonium argumentis quibuslibet abrogare sibi videntur, iis praeclara viri rerum Merowingicarum usque ad nostrum aevum scientissimi verba ante oculos ponere libet haec[3]: Equidem vix crediderim Nicetium hominem tantae prudentiae ac dignitatis, qui Chlodoveum videre puer potuit, et ubi baptizatus fuisset scire non solum debuit, sed etiam videre voluit, cum Chlodo-

1) *G. Kurth l. l. II, p.* 236[2]. 2) *Eos enumerare longum est. Etiam V. Severini Acaunensis, quam non solum Bollandiani et A. Giry (cf. Scr. rer. Merov. III, p.* 685*) mecum improbaverant, sed etiam L. Duchesne, 'Fastes' II, p.* 479, *in dubium vocaverat atque C. Narbey, 'Supplément aux Bollandistes' I, p. VIII, II, p.* 1, *vir rerum novarum sane alienus pure fictam condemnaverat, idem vir sagacissimus G. Kurth l. l. II, p.* 267, *defendere ausus est, fraudem obstinatissime negans. Ea quae de recentiore V. Genovefae origine olim concesserat omnia iam revocavit, fortiter retrorsum rediens animalium quorundam exemplo. Quod famam meam gravi opprobrio hac occasione temptabat, quasi argumenta auctoris obsoleti, quem me non ignorasse, sed consulto praeteriisse scripseram (SS. rer. Merov. III,* 686*), 'tacite' depromere dedignatus non essem, virum alioquin non inhumanum, reliquis subsidiis deficientibus, ad calumnias confugisse statuere nolim, sed de tacitis eiusmodi studiis adversarius meus parum tacitus tacite quidem non idem sentire videtur atque ego.*
3) *Valesius, Res Francicae I, p.* 262.

suindae scriberet, in re tam ei quam Francis Gallisque notissima erravisse, et pro beatae Mariae Basilica Martini Basilicam, sive pro Durocortoro Remorum Caesarodunum Turonum posuisse, quam urbem constat tum Alarico Visigothorum Regi paruisse. *Fortiter ille Nicetii auctoritatem tenuit, licet textum eius male interpretatus ad urbem Remensem, ut monui, Martini limina rettulerit, quo de errore hodie non ambigitur.*

Quod ad Wisigothorum dicionem spectat, cui urbs Turonum a. 496. paruisse videtur, hanc difficultatem G. Kurth facillime superasse sibi visus erat, regem eorum, si rogatus esset, peregrinationi Chlodovechi Turonensi vix obstiturum fuisse statuens, idemque argumentum eadem procul dubio facilitate ad baptismum referre poterat, nisi urbi Remensi nimium studuisset. Turonos vero sub Francorum potius dicione eo tempore fuisse, W. Levison[1] *socius meus ex aliquot indiciis acute colligere conatus est, monens Volusianum*[2] *Turonum episcopum Gothis suspectum, quod Francorum imperio se subdere voluisset, in exilium relegatum Tolosae diem supremum obiisse Gothorumque potestati Burdigalam*[3] *a. 498. ereptam Francis cessisse. Quod ad hanc opinionem confirmandam Vitam Sollemnis episcopi Carnoteni attulit, stolidus ille inutilisque fons fidem omnino nullam meretur*[4]*, iustoque iure de eo G. Kurth*[5] *idem iudicavit quod ego simili occasione*[6]*, hanc scilicet viam ad Aimoinum tendere historiae Francorum patronum. Auctor vitae illius mendacissimus saec. IX. in., ut sancto suo baptizati regis Francorum gloriam vindicare posset, loco Alamannorum Gothorum bellum finxit, quo regem ad fidem christianam commotum esse voluit; verbis vero V. Vedastis ad Alamannos spectantibus tam impudenter abusus est*[7]*, ut hos summa audacia erasos ipsi interpolatores in textum restituerint. Eiusmodi auctori auctoritatem ullam attribui non licet.*

Quod si urbem Turonensem dicionis Francorum saec. V. exeunte aliquamdiu fuisse W. Levison recte coniecisse statueris, sicut Burdigalam ipsorum fuisse constat, has eorum victorias non commemorans Gregorius pro ipso baptismi loco urbem

1) *W. Levison, 'Zur Geschichte des Frankenkönigs Chlodowech' ('Jahrb. d. Vereins von Alterthumsfr. im Rheinl.'* 103, *p.* 42 *sqq.).* 2) *Greg., H. Fr. II,* 26. *X,* 31. 3) *Auct. Prosp. Havn., Auct. antiq. IX, p.* 331; *cf. SS. rer. Merov. III, p.* 465, *n.* 1. 4) *Cf. 'N. Arch.' XXIV, p.* 371. 5) *G. Kurth, 'Clovis' II, p.* 283[2]. 6) *'N. Arch.' XII, p.* 289. 7) *V. Sollemnis c.* 7*:* pergit ad proelium, cumque acies contra aciem utrimque tela emissa iactarent, — — cum terga dederunt *(= V. Ved. I, c.* 2*).*

habere non poterat, qua a. 507. *demum Francos potitos esse voluit, atque praeterea cum Arianorum studia animi regis Francorum capiendi, tum alia religionis causa aut praetermisit aut immutavit. Ita Burgundionum quod Francis contra Gothos a.* 507. *tulerant auxilium omnino suppressit*[1], *odio Arianorum bellum commotum esse statuens, quod falsum esse iam Malnory perspexit*[2]; *ita a.* 522. *ad necem filii expiandam a Sigismundo psallentium assiduum apud Acaunenses institutum esse voluit*[3], *quod re vera a.* 515. *alia de causa institutum est*[4]. *Gregorio itaque duce satis firmo in rebus illius aevi examinandis uti fas non est.*

Theodericus rex Ostrogothorum ad Chlodovechum post victoriam Alamannicam litteras dedit, ut devicti populi reliquiis parceret in ipsius fines confugientibus[5]. *Quod consentientibus reliquis fontibus a.* 507. *contigisse oportet, cumque triumpho Alamannico baptismum regis Francorum Gregorius adiunxerit, hunc ad idem tempus rettulit Fr. Vogel*[6], *id quod propter urbem Turonicam et ipse feci. Porro victoria illa a receptione Alamannorum distinguenda est, quae annis nonnullis post illam facta esse potest*[7]. *Praeterea baptizato regi Francorum Nicetius res attribuit non solum in Alaricum, sed etiam in Gundebadum haereticos gestas, quae ad bella Wisigothorum (a.* 507*) et Burgundionum (a.* 500*) spectare videntur, illudque gravius simili occasione ante hoc collocavit ipse Gregorius*[8]. *Ab anno* 496. *recedere necesse minime est, si urbem Turonicam Francis tunc subiectam esse statueris, ideoque coniectura Levisoniana grata acceptaque habenda est. Quod autem ante hos annos concluseram, Remis regem baptizatum minime esse neque causas ipsi fuisse eas, quas Gregorius ei supposuit, urbis illius defensores semper reminisci decet, opinionem eorum saec. VII. med. demum emersisse apud auctores, qui sicut Fredegarius de baptismo falsa aperte rettulerunt, atque Gregorii argumentationem accipi non posse vix quisquam negabit, qui absque opinione praeiudicata ad auctores aequales accesserit.*

B. Krusch.

1) *SS. rer. Merov. III, p.* 467, *n.* 5. 2) *Malnory, 'Césaire' p.* 91. 3) *Greg., H. Fr. III,* 5. 4) *Egli, 'Kirchengesch. der Schweiz' ('Theologische Zeitschr. aus der Schweiz'* 1892, *IX, p.* 86*); Arnold, 'Caesarius v. Arelate' p.* 210, *qui ad pragmaticam quam dicunt auctoris rationem eandem falsam errorem recte rettulit.* 5) *Cassiodori Variae II,* 40. 6) *'N. Arch.' XXIII, p.* 74. 7) *'N. Arch.' XII, p.* 295; *Mommsen, Auct. antiq. XII, p. XXXIII.* 8) *At Gregorius, H. Fr. III, Prol., bellorum quoque rationem habuisse videtur, quae filii Chlodovechi cum Burgundionibus gesserant.*

*INCIPIT[a] VITA SANCTI AC BEATISSIMI VEDASTI EPISCOPI ET CONFESSORIS.

*p. 406.

(1).[b] Dum[c] sanctorum presolum[1] gloria[d] potissimo[e] semper iure[f] ac solerti[g] indagatione vel imitando exemplo[h] vel litterarum seriae[i] memoriae[k] est conmendando[l], ut clare prorsus lucae reddita ad sui cultus imitationem delinquentium animus studeant[m] provocare, quatenus non solum sibi mercedis[n] lucra affatim cumpilata[o], verum[p] etiam aliorum profecto quoadunata[q] congaudeant: eritque aequus[r] arbiter[s] rerum sator[t] aeternus, ut, qui illis solamina[u] ad augendam relegionis copiam[v] tribuit, imitatoribus supplimentum perficiendi praebere[w] non abnuat[x]. Nec fastidire quispiam debet[y], si in aliquibus rebus, que exiguae hominibus videantur[z.2], supernae[a] virtutis indicia[b] suffragare[c], cum crebro in magnis ac in[d] minimis[e] rectus arbiter et pensando subveniat et subveniendo, ut in maioribus convalescant, prestet auxilium. Venerandi ergo viri Vedasti pontificis Atravatum[f] urbis memoriam posteris[g] commendare ratum ducimus, ut, unde originem duxerit, vel sane vitae cursum[h] peregerit, quamque[i] finem habuerit, prosequi studiamus[k] verbis[l].

Cap. 1. *A* 1*a*. 2. 3*b*. *c*. *B* 1. 2*a*. *b*. 3*a*.

Cap. 1. a) *ita A* 1*a*. *B* 1 *(ubi* Incipit *deest)*; Incipit vita sancti Vedasti (Atrabatensis *add. B* 2*a*) episcopi et confessoris (et c. *om. B* 2*b*; cuius corpus Atrebato quiescit et est celebracio eius VIII. Idus Febr. *add. A* 3*c*) *A* 3*c*. *B* 2*a*. *b*; Incipit vita sancti Ve| *A* 3*b (mutilus)*; Eodem diae vita sancti Vedasti episcopi *A* 2; Incipit prologus in vita sancti Vedasti episcopi *B* 3*a*; *folio exciso, prior vitae pars (ad p.* 312, *l.* 17. post*) deest A* 3*a*. b) *numeri des. codd.* c) *om. A* 3*b*. *c*. *B* 2*b*; Cum *B* 2*a*; Omnium *B* 3*a*. d) gl. p. s. *om. A* 1*a*; gloriam *B* 1. e) potissimum *A* 1*b*. 2. *B* 3*a*. f) *om. B* 3*a*. g) solertim *B* 1; sollicita inquisitione *B* 3*a*. h) *ita B* 1. 3*a cum V. Columb.*; exempla *B* 2*b*; exemplum *A* 1*a*. 2. i) serae *B* 1, *corr.* k) *om. A* 1*a*; memoria *B* 2*b*. l) *ita V. Col.*; commendando *corr.* commendanda *A* 1*a*; commendand(um *eras.*) *B* 1; commendanda *rell.* m) nt *eras. B* 1; studeat *B* 2*a*. n) marcedes *pr. m. A* 2; merdi *pr. m. B* 1; mercede *B* 3*a*. o) *ita A* 1*a*; (centu *m. al. in ras.*)pilata *B* 1; copulata *A* 2; lucri habunde, v. *B* 3*a*. p) ut cum *pro* verum *A* 2; utrum *pr. m. B* 1. q) quodadunata *pr. m. A* 2. *B* 1 *(cf. c.* 7*)*; coadunata *A* 1*a*; coad:unato *B* 2*b*; adunato *A* 3*c*; una *B* 3*a*. r) equ:s *m. al. corr.* equus *B* 1. s) arbit:rum *corr.* arbiter rerum *A* 1*a*. t) sat9 *pr. m. B* 1. u) sol&mina? *pr. m. B* 1; solamen *A* 3*b*. *c*. v) cupuam *pr. m. B* 1. w) praeberi *pr. m. A* 1*a*. x) nuat *pr. m. B* 1. y) debeat *A* 2; d:git *pr. m. B* 1; deget *B* 2*a*; audeat (*om.* si) *B* 3*a*. z) videntur *A* 3*b*. *c*. a) superni *pr. m. B* 1. b) iudicia *B* 1. *(2b) (non B 2a)*. c) *ita A* 1a *et pr. m. A* 2; suffragia postulare, cum *B* 3*a*; suffragari *rell.* d) *ita B* 1. 2*a*. *b cum V. Col. I*, 15; *om. B* 3*a cum rell.* e) nimiis *A* 1*a*, *corr.* f) *ita B* 1. 3*a* (Atravitensis u. *V. Col. I*, 18*)*; Attravatum *A* 2; Travatum *B* 2*b*; Atrapatum *A* 1*a*; Atrabatum *A* 3*b*. *B* 2*a*; Atrebati *A* 3*c*. g) posteres *pr. m. B* 1. h) per *add., sed delet. A* 1*a*. i) *ita B* 1; quemque *rell.* k) *corr.* studeamus *A* 1*a*, *et sic A* 3*b*. *c*. *B* 2*b*; studimus *m. al. corr.* studemus *B* 1 *et sic A* 2; studuimus *B* 2*a*. 3*a*. l) verbum *pr. m. B* 1, *ut infra*; verbo *B* 3*a*.

1) *Verbis fere eisdem Ionas in Praef. V. Columbani (I,* 1*) utitur.* 2) *Cf. supra p.* 177, 3.

Greg., H. Fr. II, 30.
*p. 407.

(2). Igitur cum inclitus Francorum rex Chlodoveus[a] omni industria sollers Francis regnaret[b], evenit, ut quodam in tempore inter incendia bellorum *adversum[c] Alamannus[d] gentem* ferrocem bellaturus pergerit. Quo cum venisset ab[e] utroque acies, et[f] nisi obvium hostem habuisset, Reni[g] alveum[h] transire vellit[i], cumque[k] ergo utrumque hostium chunei[l] adstarent, et tam Franci quam Alamanni ad mutuam caedem inhiarent[m], commisso proelio, ita vehemens[n] terror Chlodovei[o] animum obrepserat[p], ut in ea pugna seviendi[q] finem horrenda anxietate trucinaret. Cumque ergo suos paene ad internitionem[r] obpremi[s] cerneret[t], tandem divino fultus auxilio[u] in animum[v], oculosque ad caelum elevatos adtollit[w]: 'Unice', inquid, 'potestatis ac maiestatis Deus, quem Chlodchildis[x], conlateranea[y] mea, confitetur, quemque humile[z] precae diae[a] noctuque supplicare non cessat[1], tu[b] mihi hodie hos[c] de hostis[d] concede victoriam, ut et ego[e] te deinceps et[f] corde credendo teneam[g] et adorem'. Cumque his[h] huiusmodi precibus rerum auctorem pulsaret, cessit[i] tandem hostis[k] terga vertendo[l] victoriam[m] Chlodoveo[n]. Victor deinde Alamannos[o] cum

*) scilicet fallacem necnon et *add.* *A* 3*c*.

Cap. 2. *A* 1*a*. 2. 3*b*. *c*. *B* 1. 2*a*. *b*. 3*a*.

Cap. 2. a) Clodoveus *A* 3*b*. *c*. *B* 3*a*. b) renavit *pr. m.* *B* 1; regnavit *B* 2*a*; imperaret *A* 2. c) adversus *A* 2. 3*c*. *B* 2*b*. 3*a*. d) *ita pr. m.* *B* 1; Alamannos *plerique;* Alamandos *A* 3*b*; Alamannorum *A* 2; Allemannorum *B* 3*a*. e) *ita* *A* 1*a*. *b*. 3*b*. *c*; hac *B* 1; ac *A* 2. *B* 2*a*. *b*. 3*a*. f) *eras.* *B* 1; *om.* *B* 2*b*; sibi *pro* et nisi *B* 3*a*. g) Rheni *B* 2*a*; regni *A* 3*c*; que *add.* *B* 3*a*. h) alitum *A* 3*b*; illius fines *pro* a. *A* 3*c*; alveum — adstarent et *om.* *B* 2*a*. i) *summo folio absciso, hic illic hiat* *A* 3*b*. k) que *om.* *A* 2. 3*c*; que ergo *om.* *B* 2*b*; (e. *om.*) utrique *B* 3*a*. l) chuni? *pr. m.* *A* 1*a*. m) inhierent *pr. m.* *A* 1*a*; inirent *A* 1*b*; instarent *A* 3*c*. n) vie|hemens *A* 1*a*. o) *ita* *A* 2; Chodovei *corr.* Chlodovei *A* 1*a*; Chodevei *B* 1; Chlodovii *B* 2*a*; Clodovei *A* 3*c*. *B* 2*b*. 3*a*. p) *ita* *A* 1*a*. *B* 2*a*; obreserat *B* 1; obpresserat *A* 2; oppresserat *B* 2*b*. 3*a*. q) se vivendi *B* 2*a*. *b*; s(eviendi *desunt, spatio relicto*) *B* 3*a*; seu iniendo *pr. m.* *A* 2; *hiat* *A* 3*b*. r) internicione *B* 1; (i)nternecione *A* 3*b*. s) *ita* *B* 1; opprime *pr. m.* *A* 1*a*. t) cernere *pr. m.* *B* 1. u) auxio *pr. m.* *B* 1. v) *ita* *A* 1*a*. 2. *B* 2*b*; (in *om.*) animum *B* 3*a*; in animo *rell.* w) attulit *A* 2 *(in ras.);* adtollens *A* 3*b*; attollens *A* 3*c*. x) *ita* *A* 1*a*; Chlodohildis *B* 1; Clodochildis *B* 2*b*; Clodohildis *B* 3*a*; Clotchldis *A* 3*b*; Clochildis *A* 3*c*; Chrothildis *A* 2; Chrotildis *B* 2*a*. y) conlactanea *B* 2*b*; collactanea *A* 3*c*. *B* 3*a*. z) *ita* *A* 1*a*; humilem preci *B* 1. a) die : : :, *ras.* que *B* 1. b) tum ibi *pr. m.* *B* 1. c) hoc de *A* 1*a*; hanc de *A* 3*b*. *c*; his de *A* 2; de : : s *B* 1; de his (hiis *B* 3*a*; *om.* *B* 2*b*) *B* 2*a*. *b*. 3*a*; super hos *Greg.* d) *ita pr. m.* *B* 1; hostibus *rell.;* hostes *Greg.* e) in *add.* *A* 3*b*. *c*. f) *om.* *B* 1. 2*a*. *b*. 3*a*. g) tenerī? *pr. m.* *B* 1. h) atque *m. al. add.* *A* 1*a*; et *add.* *A* 2. 3*b*. *c*. *B* 2*b* *et m. al. in ras.* *B* 1. i) caesit *pr. m.* *A* 1*a*. k) hostes *pr. m.* *A* 1*a*; ostibus *A* 3*c*. l) vertentibus *A* 3*b*. *c*. m) victoria *A* 3*b*. *c*; victori *A* 2. *B* 3*a*. n) Clod. *semper* *A* 3*b*. *c*. *B* 3*a*; Chlodo(veum? *eras.*) Chlodoveo *B* 1. o) *ita* *A* 1*a*. *B* 2*a*. *b*; Alamandos *A* 3*b*; Alamanos *A* 3*c*; Allemannos *semper* *B* 3*a*; Alamannis *B* 1.

1) *Cf. Gregor. l. l.:* Regina vero non cessabat praedicare.

rege[1] in[a] dicionem coepit, ovansque ad patria[b] festinus rediens, ad Tullum opidum venit. *Greg., H. Fr. II, 30.*

(3). Et cum iam desiderium reteneret[a], ut caeler[b] ad baptismi gratiam confugiret[c], sciscitando conperit, inibi[d] beatum Vedastem[e] sub relegionis[f] cultu vitam degere, quem mox sibi[g] itinere iunxit. Cum[h] pariter pergerent, quadam diae venerunt in pago[i] Vunginse[k, 2] ad locum qui dicitur Grandeponte[3], iuxta villa Riguliaco[l, 4], super fluvium Axona[m]. Obvium[n] habens caecum[o], multorum annorum *spatia ab hac[p] lucae damnatum[q], petiit beato Vedasto, ut pro se inmensae pietatis postolaret auxilium, ut lumen quod carebat, ipso denique[r] inpetrante, recipere mereretur. Ille fidus de misericordiam[s] Domini dexteram[t] levavit, super oculos caeci signum[u] crucis inposuit, statimque lumen oculorum recepit[v]. Ibique a[w] christianis hominibus basilica constructa esse videtur, ubi in eius honore multa mirabilia fiuntur[x]. Hac inde ad Remorum urbem ad pontificem Remegium[y], qui tunc inibi sacerdotalem cathedram regebat, perduxit. Quo[5] quantisper[z] moratus, sacre[a] trinitatis fidem Chlodoveus professus, baptismi gratiam recepit[b]. Indeque[c] progressus, victor ad patriam rediens, iam dictum Vedastem[d] beato[e] Remegio commendavit.

*p. 408. — *Greg. II, 31.*

Capp. 2. 3. *A* 1*a*. 2. 3*b*. *c*. *B* 1. 2*a*. *b*. 3*a*.

Cap. 2. a) imperatore *pro* in d. *B* 3*a*. b) *ita pr. A* 1*a*; patriam *rell.*

Cap. 3. a) retererit *m. al. corr.* retinerit *B* 1; teneret *A* 3*b*; restaret *B* 3*a*; *om. B* 2*a*. *b*. b) caelere: *m. al. corr.* caeleriter *A* 1*a*; celeriter *A* 3*b*; ut ad caelesti(s *m. al. add.*) b. *A* 2. c) *ita pr. m. A* 1*a*. d) ibi *A* 3*b*. *c*. e) *ita pr. m. A* 1*a*; Vaedastum *B* 1; Vedastum *rell.* f) religiones *B* 1; religioni oīs c. *A* 3*c*. g) in *add. A* 2. 3*b*. *c*. *B* 3*a*. h) Dum *B* 1. 2*a*. 3*a*; Dumque *B* 2*b*. i) pagum *A* 3*b*. *c*. *B* 2*b*. k) *ita B* 2*b*. 3*a*; Vungise *B* 1; Vungisse *A* 1*b*; Vungisem *A* 3*b*; Vungissem *A* 3*c*; Vongise *B* 2*a*; Voginsę *A* 2; Vungense *pr. m. A* 1. l) Riculiaco *A* 2; Riguliago *B* 2*a*; Reguliacum *A* 3*c*. *B* 3*a*. m) Axono *m. al. corr.* Axonam *B* 1; Axonam *A* 3*c*. *B* 2*b*. n) ovvium *pr. m. A* 1*a*; obvium — damnatum *om. B* 2*a*. o) caeco *pr. m. B* 1; per *add. A* 3*b*. *c*. p) *om. B* 1. *(2a) (habent B* 2*b*. 3*a)*. q) dannato *pr. m. B* 1. r) *om. A* 2. 3*b*. *c*. *B* 2*b*; d. *post* i. r. *positum B* 3*a*. s) *ita pr. m. A* 1*a*; misericordia *rell.* t) dextera *A* 2 *et pr. m. B* 1. u) sinum *pr. m. B* 1. v) recipit *B* 1. w) *om. B* 1 *(pr. m.)*. 3*a*; Ibique — recepit *om. A* 2. x) *ita pr. m. B* 1; fiunt *rell.* y) Remegio? *pr. m. A* 1*a*; Remigium *A* 3*b*. *B* 3*a*. z) aliquantisper *A* 3*b*. *c*; (quantis *versu exeunte om.*) permoratus *B* 3*a*. a) sacri *B* 1. b) *ita A* 1*a*. 3*b*. *B* 2*b*; recipit *rell.* c) *redit A* 2. d) *ita h. l. A* 1*a*. *B* 1; Vedastum *rell.* e) beatum *pr. m. B* 1.

1) *Rex in hac pugna interemptus est. Ionam in Gregorianis hisce:* Cumque regem suum [cernirent interemptum], Chlodovechi se ditionibus subdunt, *verba cancellis inclusa fugerunt.* 2) *Voncq (dép. Ardennes).* 3) *Hodie Vieux-Pont prope Voncq; cf. Jubaru l. l. p.* 297. 4) *Rilly-aux-Oies ad Aisne fl. (dép. Ardennes).* 5) *Item Fredegarius III,* 21, *apud Remos Chlodovechum baptizatum esse contendit, neque vero Gregorius locum tradidit, atque ante eum Nicetius episcopus Trevirensis basilicam attulit S. Martini Turonensem; v. supra p.* 302 *sqq.*

(4). Qui cum apud eum moraretur et in praefata urbae[a] Remorum vitam degerit[b], accedit[c], ut quodam in tempore aliqui[d] ex inlustribus viris ad cellolam eius veneretur[e]. Erat enim mitis animo[f] alloquioque[g] suavis; noverat opem miseris ferre mestosque verbis[h] fovere ac 5 ignavos quosque[i] ad subrietatis[k] normam redigere, omnemque relegionis censuram et exemplo monstrare[l] et verbis[h] studebat edocere[m]. Cumque[n] ergo, ut diximus, quidam de inlustribus viris ad eum prope[o] pervenisset[p], ille de industria ministro[q] iubet, ut concitu gradu post 10 salubria[r] effamina[s] huic virum[t] poculum inferret. Ille ait, se[u. 1] nequaquam in vas, quo aurire solitus fuerat, quicquam vini remansisse[v]. Quo audito, gemens caelum[w] conspicit ac mentem ad superna[x] adtollit[y], ut cito clemens[z] pietas subveniret, mox suo[a] de more, qui in 15 *cf. Ioh. c. 2.* Chana Galileae[b] aquas in vinum[c] mutavit saporem, huius[d] necessitatis tribuat[e] vicissitudinem. Ac mox post impletam[f] orationem ministro urgens imperat, ut ad vas festinus properarit[g] et quae Dominus tribuat[h] adferre[i] festinet. Moxque obediens minister caeler[k] venit[l] vas- 20 *p. 409. que, a quo *vinum aurire solitus[m] fuerat, superfluentem repperit[n]; oppletus[o] gaudio, imperatum munus deportat ac de affluente munere letus denuntiat[p]. Quod ille statim[q] audiens, ne favor patrate[r] virtutis mentem[s] macularet, ministro iubet, ut nulli hoc in propatulo 25

Cap. 4. *A* 1*a*, 2. 3*a* (*a l.* 18). *b*. *c*. *B* 1. 2*a*. *b*. 3*a*.

Cap. 4. a) urbem *B* 1. b) *ita pr. m. A* 1*a*; duceret *B* 3*a*. c) accidit *A* 2. *B* 2*a*. *b*. 3*a*; accedam *m. al. corr.* accidit *B* 1. d) aliquis *A* 3*b*. *c*. *B* 2*a*. *b*. 3*a*. e) *m. al. corr.* venirent *B* 1, *et sic A* 2; veniret *rell.* f) anime *pr. m. B* 1. g) et alloquio *A* 3*b*. *c*. h) verbum *pr. m. B* 1; urbis *B* 3*a*. i) quas *B* 1. (2*a*); *om. B* 3*a*. k) subrietatem (?) norma *pr. m. A* 1*a*. l) monstraret *pr. m. A* 1*a*. *B* 1. m) st. et docebat (*in marg. m. al.* finit) *A* 2. n) que *om. A* 3*b*. *c*. *B* 2*b*. 3*a*. o) propere *B* 2*b*; quoque *A* 3*b*. *c*; *om. A* 2. *B* 3*a*. p) ex *m. al. add. B* 1. q) ministro — effamina *om. B* 1, *tribus litteris rasis (habent B* 2*a*. *b*). r) salubri *A* 1*a*. s) *ita A* 1*a* (*pr. m.*). *B* 3*a*; *m. al. corr.* aff. *A* 1*a*, *et sic rell.* t) *ita A* 1*a*; viro poculum (p. *periit A* 3*b*) *A* 2. 3*b*. *c*; puculum vinum *B* 1; poculum viro *B* 2*b*; poculo viro *B* 2*a*; poculum vini *B* 3*a*. u) *ita A* 1*a*. *B* 2*a*; se *om. A* 3*c*. *B* 2*b*. 3*a*; si nequamquam *B* 1; se ne(quaquam — fuerat *om.*) quicquam *A* 2. v) remansisset *A* 3*c*; remamsisset *B* 1; *periit A* 3*b*. w) caelo *B* 1. x) supernam *A* 1*a*. y) adtoll : : *m. al. corr.* adtollit *B* 1; attulit *A* 1*a*. 3*b*. *c*. z) clementi (cl. *periit A* 3*b*) pietate *A* 3*b*. *c*. a) *ita B* 1. 2*a*. *b*; m. eodem more *A* 1*a*. *b*; mox (*om.* s. de more) *A* 2; m. s. de m. *om. A* 3*b*. *c*; subv., illud recordans miraculum, quod in Ch. *B* 3*a*. b) Galilea *pr. m. B* 1. c) vino *B* 1; vini *A* 3*b*. *c*. *B* 2*a*. 3*a*. d) hius n. *B* 1; huiusque n. *A* 3*b*; huic necessitati *A* 3*c*. e) tribuit *A* 2; tribueret *A* 3*b*. *c*. f) *ab* impletam *incipit A* 3*a*. g) *ita A* 1*a*. *B* 1; properet *A* 2. *B* 3*a*. *b*. *c*. 2*b*. 3*a*. h) tribuerat *A* 2; tribuit *A* 3*b*. *B* 2*a*; tribuerit *B* 3*a*. i) adfer : et *m. al. corr.* adferre *B* 1; afferret *corr.* afferre *A* 3*c*. k) celeriter *A* 3*a*. *c*. *B* 3*a*; *om. A* 3*b*. l) vinit *pr. m. A* 1*a*. m) solutas *pr. m. corr.* solitus *B* 1. n) invenit *A* 3*a*. *b*. *c*. o) oppletusque *B* 2*b*; conpletus *A* 2; repletus *A* 3*b*. *c*. *B* 2*a*. 3*a*. p) denuntiet *A* 2; nunciat *A* 3*b*; renuntiat *B* 3*a*. q) *om. A* 3*b*. *c*. r) patefact : *m. al. corr.* patefactę *A* 1*a*. s) mente ? *pr. m. B* 1.

1) *Pro* si, *velut p.* 202, 8. 249, 19.

iactitando[a] denuntiet[b], sed[c], quoadusque inter superis[d.1] vitam degeret, silendo tegi iobet.

(5). Cumque iam caeleberrimae famae in prefata urbae Remorum esset, et beatus Remegius eum venerationis cultu adtollere niteretur, fuit tandem consilii[a], ut Atravatum[b] urbi[c] eum pontificem faceret, quo Francorum gentem ad baptismi gratiam paulatim docendo ac de industria monendo adtrahere[d] curaret. Suscepto itaque pontificalis cathedrae onus[e], ad urbem Atravatum[f] venit; dumque intra muros adire vellit[g], obvios habuit caecum et clodum, alimoniam[h] postulantes. Cumque ille apostolica[i] de fonte auriens verba depromeret ac diceret, se[k] nequaquam[l] subplimento[m] auri argentique honerari[n], ille[o] adtentius pulsant ac de industria pecuniam quam[p] haberet extorquere vim[q] nitebantur. Ille deinceps inportunae opem petentibus ait: 'Pro auri argentique munera[r], si fides vestra meo[s] commitaretur[t] affecto, divine muneris mox uberius affluentia reddundaret'. Illi[u] aiunt[v], sese[w] ad omnia paratos*. 'Si fides', inquid, 'vestra meis commitatur[x] dictis, pristinam sospitatem utriusque[y] vestrum[z] omnipotentis pietas largiatur[a]'. Manuque[b] mox oculos[c] superposita ac[d] debilia membra adtrectata[e], crucis[f] signo facto, sursum caelos aspiciens, quae poposcit

cf. Act. 3, 6.

*) Respondit Vedastus et dixit (ait *A 3b*) *add. A 3a. b. c.*

Capp. 4. 5. *A 1a. 2. 3a. b. c. B 1. 2a. b. 3a.*

Cap. 4. a) iactando *B 1. 2a (non B 2b. 3a).* b) denuntiaret *A 1a.* c) sed — degerit *eras. B 1.* d) *ita A 1a. B 1. 2a*; superos *rell.*

Cap. 5. a) consilium *A 3a. b. c.* b) *ita B 1 (pr. m.). 2b. 3a*; Adravatum *A 2*; Atrapatum *A 1a*; Atrabatum *A 3a. B 2a*; Adtrabatum *A 3b*; Atrebati *A 3c.* c) *ita A 1a*; verbi *m. al. corr.* urbis *B 1*; urbis *A 3a. B 3a*; urbem *A 2.* d) adtrahendo *pr. m. corr.* adtrahere *A 1a*; adtraheret vel c. *A 3a.* e) honu:, *ras.* s *A 2*; honore *A 3a. c. B 2b*; honore:, *ras.* m *A 3b*; honere *B 3a.* f) *ita B 2b*; Attravatum *B 3a*; Adtravatum *B 1*; Atrapatum *A 1a*; Atrabatum *B 2a*; Adrabatum *pr. m. A 2*; Atrabum *A 3a. b*; Atrebum *A 3c.* g) vellet *A 2. 3a. b. c. B 2a. b. 3a.* h) ad elimoniam *m. al. corr.* alimon. *B 1.* i) *ita A 1a. 3a. b*; apostolico de *A 3c*; apostolico (*om.* de) *A 2*; de apostolica (apostolico *B 2b. 3a*) *B 1. 2a. b. 3a.* k) si *B 1.* l) nequamquam *pr. m. A 1a.* m) subplimen:: *m. al. corr.* subplimentum *A 1a*; supplemen(to *m. al. add.*) *B 1*; supplementum *A 2. 3a. B 2a.* n) *ita A 2. 3a. b. c*; honorari *B 1*; onere *corr.* habere *A 1a.* o) *ita pr. m. A 1a*; illi *rell.* p) qua *pr. m. A 2. B 1.* q) *eras. A 2; om. A 3a. b. c. B 3a.* r) munere *A 2. 3a. b. c. B 2b. 3a.* s) *ita A 1a*; meo — affectu *B 1*; meo — affectui *B 2b. 3a*; me — affectu *A 2*; meum — affectum *A 3b*; meum — effectum *A 3a. c.* t) committeretur *B 3a.* u) Illi — dictis *om. A 2.* v) ageunt *pr m. B 1*; aient *V. Col. I,* 19. w) si se *A 1a.* x) comitat *pr. m. A 1a*; committatur *B 3a*; comittaretur *A 3a*; comitetur *A 3b*; comiteretur *A 3c.* y) utrisque *A 2. 3c. B 2b*; utrique *B 3a.* z) vestro *pr. m. B 1*; vestri *A 3a. b; om. B 2b.* a) largiretur *A 3b. c*; largietur *B 3a.* b) Manusque *A 2 (pr. m.). 3b*; manumque *A 3a. c.* c) oculis *A 2. 3a. b. c. B 2b. 3a.* d) illorum *m. al. in ras. B 1.* e) adtractata *B 1*; debilibus membris attrectatis *B 3a.* f) s. cr. *A 3a. b. c. B 2a. b. 3a.*

1) *Superi sunt viventes apud Ionam.*

impetravit. Nam statim caecus visum, clodus gressum recipiens, ovantes uterque ad propriam[a] remearunt.

(6). Pervenit ergo, ut ecclesiam introiret[a]. Quam cernens incultam ac neglegentiam[b] civium paganorum praetermissam, veprium densitatem[c] oppletam, stercorum[d] ac[e] bestiarum habitaculum[f] pollutam, merore[g] corda subdit omnique[h] *tristicia[i] colla submittit. Nec prorsus homines[k] habitatio urbem frequentabat, que olim ab Attilane[l] Chunorum[m] rege[n] diruta ac torpens[o] squalore[p] relicta fuerat[q]. Ibi et habitatio ursi reperta; quem[r] cum animae[s] dolore a vallo urbis[t] eiecit, ac ne[u] Crientium[1] fluviolum, qui ibi fluit, ultra progrederetur, imperavit[v]: nullatenus illuc visus fuit revertisse[2].

*p. 410.

(7). Erat* gratus[a] paenes regiam aulam nec[b] valebat Francorum viris a profanis erroribus ex integro deviare, sed paulatim, ut se[c] per dulcia[d] municionis[e] effamina[f] religione[g] subdebant, ecclesiae recipiebantur sinu. Actumque deinceps, ut, mortuo[h] Chlodoveo[i], Chlothacharius[k], filius eius, patris[l] in locum suffectus, Francis regnaret[m], et cum egregiae regni regimina regeret, evenit, ut aliqui[n] vir e Francis nomine Hocinus[o] regem Chlo-

*) autem beatus Vedastus *add.* *A* 3*a*. *b*. *c*.

Capp. 5—7. *A* 1*a*. 2. 3*a*. *b*. *c*. *B* 1. 2*a*. *b*. 3*a*.

Cap. 5. a) propria *A* 3*a*. *b*. *c*. *B* 2*a*. *b*. 3*a*.

Cap. 6. a) introierit *B* 1. (2*a*); introirent *B* 2*b*. b) *ita* *A* 1*a*. *B* 1. c) *ita* *A* 1*a*. 3*b*; densitate *rell.* d) (ac *add.* *B* 3*a*) stercoribus *A* 3*a*. *b*. *c*. *B* 3*a*; stercore *B* 2*b*. e) de *A* 3*a*. *b*; *om.* *A* 3*c*; bestiarumque *B* 3*a*. f) habitaculo *A* 2. *B* 2*b*; habitaculis *A* 3*a*. *b*. *c*. *B* 3*a*. g) memorem *B* 1; memoriter *B* 3*a*; meror *A* 2. h) omnique — submittit *om.* *A* 3*a*. i) *ita* *A* 2. *B* 1; tristiciam *pr. m.* *A* 1*a*; tristici(a)e *A* 3*b*. *c*. *B* 3*a*. k) *ita* *A* 2. *B* 1; hominis *rell.* l) *ita* *A* 1*a*. 3*a*; Atthilane *B* 1; Atillane *A* 3*b*; Attillano *A* 3*c*; Athilane *B* 2*a*; Atilane *B* 3*a*; Atthila *A* 2. m) Chonorum *B* 1; Cunorum *A* 3*a*; Hunorum *B* 2*b*; Caronerum *B* 3*a*. n) regem *pr. m.* *A* 1*a*. o) *ita* *A* 1*a*. 2; tu : : : s *m. al. corr.* turpis *B* 1 *et sic* *B* 3*a*; turpe *A* 3*a*; turpi *A* 3*b*. *c*. *B* 2*a*. *b*. p) re *m. al. in ras.* *B* 1. q) fuerit *pr. m.* *A* 1*a*. r) qem *B* 1; eum *B* 3*a*. s) cum cuanime *B* 1; cum animi *A* 2. 3*a*. *b*. *c*. *B* 2*a*. *b*. 3*a*. t) urbe *B* 1. u) nec *pr. m.* *A* 1*a*. v) qui *add.* *A* 2; et *add.* *A* 3*a*. *b*; et ut *add.* *A* 3*c*.

Cap. 7. a) gradus *pr. m.* *A* 1*a*. b) ne *pr. m.* *A* 1*a*. c) *om.* *B* 1; ut semper *A* 2. 3*a*; quos *pro* ut se *B* 3*a*. d) dulci *pr. m.* *B* 1; sancte *A* 3*a*. *b*. *c*; *om.* *A* 2. e) : : cionis *m. al. corr.* rationis *A* 1*a*; miti *A* 2. f) effamine *A* 2; affamina *A* 3*a*. *b*. *c*. g) *ita* *B* 1; religionis *A* 3*a*; religioni (relegoni *pr. m.* *A* 1*a*) *rell.* h) rege *add.* *A* 3*a*. *b*. *c*. i) Clod. *A* 3*b*. *c*. *B* 3*a*. k) Clota|thacharius *B* 1; Chlotharius *B* 2*a*; Chlottharius *A* 2; Chlodharius *A* 1*a*; Chlotarius *A* 3*a*. *B* 2*b*; Clotharius *B* 3*a*; Clotarius *A* 3*b*. *c*. l) in l. p. *B* 1. 2*a*. *b*. 3*a*. m) imperaret *B* 3*a*. n) aliqui viri Francis *B* 1; aliqu : is vir e Fr. *A* 1*a*; aliquis (v. *om.*) ex Fr. *A* 2; aliquis vir Francus *A* 3*b*. *B* 2*a*. *b*. 3*a*; aliquit vir Franchus *A* 3*a*; quidem vir Francus *A* 3*c*. o) Hozinus *B* 1. (2*a*. *b*). 3*a*; Ocinus *A* 3*a*. *c*; Ochinus *A* 3*b*.

1) *Crinchon rivus apud Atrebatensem urbem Scarpe fl. influit.* 2) *Idem fere miraculum auctor in V. Columbani I, 8, enarravit.*

thacharium[a] ad prandium vocaret ac inter aulicos[b] regis venerabilem virum Vedastem[c] pontificem invitaret. At ille, — non quod[d] eis consentiendo gulae faverit[e], sed quoadunatam[f] ad regis prandium turbam suis salubribus[g] doctrinis edocerit[h] ac per regiam[i] auctoritatem plerosque[k] ad sacrum baptismum provocare vellit[l], — cumque[m] ergo adtonitus[n] ad prandium vocatus venisset, domum introiens, conspicit gentile ritu vasa plena cervisae domi adstare. Quod[o] ille sciscitans, quid sibi vasa in medio domi[p] posita vellint[q], inquirerit, responsum est, se[r] alia christianis, alia vero paganis opposita[s] ac gentile ritu sacrificata. Cumque ita sibi denuntiatum fuisset, omnia vasa de industria signum[t] crucis sacravit[u], ac omnipotentis Dei nomen invocato, cum fidei adminiculum[v], caeli tum[w] auxiliante dono, benedixit. Cumque benedictionem cum crucis signo[x] super vasa, quae gentile[x*] fuerant[y] ritu[z] sacrificata[a], premisisset[b], mox soluta *legaminibus, cunctum[c] cervisae[d] ligorem quem[e] capiebant in pavimentum deiecerunt[1]. Unde rex miraculo perculsus ac omnes[f] procerum caterva[g] sciscitare[h], quid gestae[i] rei causa[k] fuerit[l], et[m] sibi in propatulo narraret[n]. Cui[o] venerandus vir Vedastus* ait: 'O rex, tuorum decus

*p. 411.

*) qui dum esset summus pontifex et terrena non metuens, nec regem[a] adolationis[b] curavit[c] *add.* *B* 1. 2*a*. *b*; summusque pontifex *add.* *B* 3*a*.

Cap. 7. *A* 1*a*. 2. 3*a*. *b*. *c*. *B* 1. 2*a*. *b*. 3*a*.

Cap. 7. a) *ita* *B* 1; Chlotharium *A* 2. *B* 2*a*. *b*; Chlodharium *A* 1*a*; Chlotarium *A* 3*a*; Clotharium *A* 3*b* (*e corr.*). *B* 3*a*; Clotarium *A* 3*c*. b) au::cos *m. al. corr.* aulicos *A* 1*a*; laicos *A* 2; aulicolas rgis (!) *B* 3*a*; aliquos optimates (obt. *A* 3*b*) regis *A* 3*a*. *b*. *c*; auligas *V. Col.* c) *ita* *A* 1*a*; Vaedastem *B* 1; Vedastum *rell.* d) non ei cons. *A* 3*b*; non causa consenciendi *A* 3*c*. e) fuerat *A* 3*a*. *b*; venit *add.* *B* 2*b*; g. cum eis venit sed *A* 3*c*. f) *ita* *A* 1*a*. *B* 2*a*; quodadunatam *B* 1. g) salubris *A* 3*b*; salubri *A* 3*a*. h) edoceat *A* 1*a*. i) ia *m. al. in ras.* *B* 1; regis *B* 2*a*. 3*a*. k) ple::usquae *pr. m.* *B* 1; plenius *B* 2*a*. *b*; plene *B* 3*a*. l) p. vellet *A* 2. 3*a*. *b*. *B* 2*a*. *b*; provocaret *A* 3*c*; provocaret, venit *B* 3*a*. m) que *om.* *A* 3*b*. *c*. *B* 2*b*. 3*a*. n) beatus *add.* *B* 1. 2*a*. *b*; (a. *om.*) beatus ille ad pr. *B* 3*a*. o) dum *add.* *A* 3*a*. *b*. *c*; Quod — inquireret *om.* *B* 2*a*. p) *ita* *A* 2. *B* 2*b* (*v. infra p.* 317, 6); domis (?) *pr. m.* *A* 1*a*; domus *B* 1; *om.* *A* 3*a*. *b*. *c*. *B* 3*a*. q) vellit *B* 1; vellent *rell.* r) *om.* *A* 2. 3*a*. *b*. *c*. *B* 3*a*. s) apposita *A* 3*a*. *b*. *c*. *B* 3*a*. t) *ita* *B* 1; signo *rell.* u) consecravit *A* 3*a*. *b*. *c*. v) ad(m)miniculo *A* 2. 3*a*. *b*. *c*. *B* 2*b*. 3*a*. w) *ita* *A* 1*a*. *B* 1; caeli tunc *B* 2*a*; celitus *B* 3*a*; c(a)elesti *A* 3*a*. *b*. *c*. *B* 2*b*; c. t. a. d. *om.* *A* 2. x) signis (?) *pr. m.* *B* 1. x*) *ita* *B* 1; *cf. l.* 12. y) fuerunt *B* 1; fuerat *A* 3*a*. z) rita *B* 1; rite *B* 2*a*. a) sacrata *A* 1*a*. 2. b) permisisset *A* 3*a*. *c*; emisisset *A* 3*b*. c) cum (?) *m. al. corr.* cuntum *A* 1*a*. d) sicere *A* 2; se cervi *A* 3*a*; cervisie *B* 3*a*. e) quae *B* 2*a*; *om.* *A* 3*a*. f) *ita* *A* 1*a* (*pr. m.*). 3*b*. *B* 2*a*; ab omni *B* 3*a*; ac omnis *rell.* g) catervas *A* 3*a*; catervae *A* 3*b*. h) sciscitati *A* 2; sciscitaretur *B* 3*a*; coepit *add.* *A* 3*a*. *b*; ceperunt *add.* *A* 3*c*. i) gestae *A* 1*a*; g. rei *om.* *A* 3*a*. *b*. *c*. k) caus(a)e *A* 2. 3*b*. *c*; clausa *m. al. corr.* clausum *B* 2*b*. l) iussitque *add.* *A* 3*a*. *b*. *c*. m) ut *A* 2. 3*a*. *b*. *c*. *B* 3*a*. n) narrarent *A* 3*a*. *b*. *c*; narraret *B* 3*a*. o) cum *B* 1. 2*a*. *b*; *om.* *B* 3*a*.

Cap. 7. *Nota.* a) *m. al. corr.* regis *B* 1 *et sic* *B* 2*b*. b) adulatione *B* 2*b*. c) *m. al. corr.* curaret *B* 1 *et sic* *B* 2*b*.

1) *Simile miraculum Ionas, V. Columb. I, 27, enarravit.*

Francorum, caernere potes[a], quanta sit diabolicae[b] fraudis astutia ad animas hominum decipiendas. Nam quam putas hic demonum fuisse coniecturam[c. 1], quae per hunc ligorem cervisae corda infidelium[d], praevaricationem[e] suffocata[f], aeterne mortis[g] subdere[h] studerent, sed nunc virtute divina[i] pulsata[k] ac effugata demonis arte[l]? Scire[m] cunctis necessarium est, qualiter ad salubria medicamenta vere[n] fidei christiani descant[o] confugire et has superstitiones gentilium omni[p] nisu studeant pretermittere'. Quae causa multis qui aderant profuit ad salutem; nam multi ex hoc ad gratiam baptismi confugerunt ac sanctae relegionis[q] colla submiserunt.

(8). Erexit[a] ergo[b] supradictam[c] ecclesiam multa per[d] spatia temporum annis circiter XL, ac[e] cursum vitae consummatum, cum iam[f] vellit[g] eum Dominus de huius vitae erumnis ad caelestem provehere regnum, febre[h] corripuit ac exitum denuntiavit. Nam cum in eadem urbi[i] in quadam cellolam[k] iaceret, ignis columna e[l] caelo[m] diffusa supra[n] cellole tegumenta capud tenuit ac per longa noctis spatia plus quam duarum fere horarum inmobilis istetit[o]. Quod cum vir venerabilis[p] audisset, suum[q] exitum denuntiavit, ac[r] omnibus vale dicens, post munitionis[s] effamina[t] animam creatore[u] reddedit VIII.[v] Idus Febroariis[w], felicemque de ac vita[x] exitum[y] agens, solum desiderium viventibus reliquid. Multi in hac[z] hora[a] psallentium audierunt in caelo.

Febr. 6.

Capp. 7. 8. *A* 1*a*. 2. 3*a*. *b*. *c*. *B* 1. 2*a*. *b*. 3*a*.

Cap. 7. a) poti *pr. m. A* 1*a*. b) diabolici *B* 1; diaboli *A* 2. c) coniectura *A* 3*a*; coniecturae *pr. m. B* 1. d) *ita A* 1*a*. 2. 3*a*. *b*; c. fidelium *A* 3*c*; c. hominum Dei (per *add. B* 2*a*. 3*a*) *B* 1. 2*a*. *b*. 3*a*: animas sacrificantum *V. Col.* e) prevaricationum *A* 3*a*; prevaricatione *A* 3*b*. *c*; *om. A* 2. f) suffocatā *A* 3*a*; *om. A* 2. g) *ita pr. m. A* 1*a*. 2; mentis *A* 3*a*; morti *rell.* h) subdere: (*ras.* t?) studerentur *A* 3*a*; subdere se viderentur *A* 3*b*; subderet (*om.* st.) *A* 3*c*; subdere studeret *B* 2*b*. i) divin:: *pr. m. A* 1*a*. k) pulsa *A* 2. 3*b*. *B* 2*b*. l) artē *pr. m. A* 2; artae *m. al. corr.* arta ē *B* 1. m) namque *add. B* 1. 2*a*. n) viri *pr. m. B* 1; iure *B* 2*b*; *omnino aliud habet A* 2. o) *ita pr. m. A* 1*a*; queant *B* 3*a*. p) g. oms̄ (homines *A* 3*a*; abhominabiles *A* 3*c*) st. *A* 3*a*. *b*. *c*; o. n. st. *om. A* 2. q) religioni *A* 3*a*. *b*. *c*. *B* 3*a*.

Cap. 8. a) :re:xit *A* 1*a*; Erexi *A* 3*c*; rexit *A* 2. 3*b*. *B* 2*b*. b) *om. A* 1*a*. c) superdictam *(A* 3*a*. *c)*. *B* 1. *(2a)*. d) *om. B* 1. *(2a)*. e) a *B* 1; ad *B* 2*a*. *b*; *om. B* 3*a*; *textum omnino immutavit A* 2. f) *om. A* 3*a*. *b*; enim *A* 3*c*. g) vellet *A* 3*a*. *b*. *c*. *B* 2*a*. *b*. 3*a*. h) eum *add. B* 1. i) *ita pr. m. A* 1*a*; urbem *B* 1. k) cellulā *corr.* cellula *B* 3*a*, *et sic A* 3*a*. *b*; cella *A* 2. l) ē *B* 2*a*; *om. A* 2. 3*a*. *c*. *B* 2*b*. 3*a*; *periit A* 3*b*. m) celum *A* 3*a*. *c*. n) super *A* 1*a*. 2. *B* 3*a*; *cf. supra p.* 274, 3. o) *ita pr. m. A* 1*a*; perstitit *A* 2. p) venenerabilis *A* 1*a*. q) *om. A* 3*a*. *b*; e. s. *A* 3*c*. r) in *add. A* 3*a*. *b*. s) monitionis *A* 2. 3*a*; munitionem *B* 1; monitionem *A* 1*a*; monitionum *B* 2*a*. *b*; commonitionum *A* 3*c*; monita *B* 3*a*; *periit A* 3*b*; municionis *supra p.* 314, 16. t) aff. *A* 2. 3*a*. *c*. *B* 2*a*; salubria *B* 3*a*. u) *ita pr. m. A* 1*a*. v) VII. Id. *B* 1; pridie Idus *B* 2*b*. w) Febroarias *B* 1; Febroarii *A* 3*c*. *B* 2*b*; Februarii *B* 3*a*. x) vitam *B* 1. y) exiit *A* 3*a*; exiens *A* 3*b*. *c*. z) ha? *A* 3*b*; illa *A* 3*c*; in h. h. *om. A* 2. a) choros *h. l. add. A* 2; *post* ps. *add.* coros *A* 3*a*. *c*, voces *A* 3*b*. *B* 2*b*. 3*a*.

1) *I. q. acervus; cf. 'Mittheilungen' XIV, p.* 437.

*(9). Cum hoc[a] beato[b] funere omnes audissent, advenerunt cleros[c] et[d] plebs[e] non solum de illo opido, sed etiam de vicinis urbium[f] pontifices et sacerdotes, ut ipso[g] Dei servo sancto[h] Vedaste ponteficae[i], qua 5 dignum erat, traderent sepultura[k]. Beatum[l] corpus in medio domi positum, ut mos est omnibus, accipientes[m] feretrum cum ipso sancto corpus[n], nullatenus eum de loco[o] promovere potuerunt. Interrogatum est[p] ad[q] vir venerabile Scupilioni arcepresbitero[r] loci illius, quem 10 ipse beatus[s] pontifex enutriverat, quidnam esset. At ille nescire se dixit: 'Utique unum scio, quia cum esset in corpore, sepius audivi eum dicentem, quasi[t] infra muros civitatis nullus defunctus requiescere debebat'. Nam ipse[u] pontifex in oraturio, quem ipse vivens de 15 ligneis tabulis super litus Criencio[v] fluviolo aedificaverat[1], requiescere disponebat; sed tamen nec locus sic delectus[w] nec monumentus[x] praeparatus esse videbatur[y]. Dum de haec[z] ad invicem loquebantur[a], vel quid[b] de ipso agere deberent, venerabilis vir Scupilio[c] merore 20 cordis repletus, commotus in lacrimis, super corpus beati Vedastis[d] genibus provolutus, erupit in voce[e], dicens: 'Heu me[f], beatissimae pater, quid vis ut faciam, quia[g] dies iam declinat[h] ad vespera[i], et omnes, quis[k]

*p. 412.

Cap. 9. *A* 1*a*. 2. 3*a*. *b*. *c*. *B* 1. 2*a*. *b*. 3*a*.

25 *Cap.* 9. a) hac *A* 1*a*; h : : *m. al. corr.* viri *B* 1; Cum igitur *A* 3*c*; Cumque *A* 2. b) beatum funus *A* 3*a*; sancti funus *A* 2; beati viri funus *A* 3*c*; (b. *om.*) funus *B* 3*a*. c) *ita pr. m.* *A* 1*a*; clerus *rell.* d) a| *A* 3*b*; ac *A* 3*c*. e) plbes *pr. m.* *A* 1*a*; populus *A* 3*c*. f) *ita* *A* 1*a*. *B* 1; urbibus *A* 3*a*. *b*. *c*. *B* 2*a*. *b*. 3*a*; (de *om.*) vicinarum urbium *A* 2. g) ipsum sacerdotem *(pro* D. s.*)* *A* 3*a*. *b*. *c*; (i. *om.*) servum D. *B* 3*a*; *omnino aliud* *A* 2. 30 h) sancto Vedasto *pr. m.* *A* 1*a*; sanctae Vedaste *pr. m.* *B* 1; sancti Vedasti *B* 2*a*; sanctum (s. *om.* *B* 3*a*) Vedastum *A* 3*a*. *b*. *c*. *B* 2*b*. 3*a*. i) *ita pr. m.* *A* 1*a*; pontifici *B* 1. *(2a)*; pontificem *B* 2*b*. 3*a*; pontificali *A* 3*a*. *b*. *c*. k) *ita* *A* 1*a*. *B* 1; sepultur(a)e *rell.* l) vero *add.* *A* 3*b*. *c* *(non* *A* 3*a)*; Sancti igitur c. *A* 2. m) accipientibus *B* 1. 2*a*. *b*. 3*a*. n) corpore *A* 2. 3*a*. *b*. *B* 2*b*. 3*a*; (cum *om.*) ipsum sanctum corpus *B* 2*a*; imponentes *pro* 35 c. i. s. c. *A* 3*c*. o) co *m. al. suppl.* *A* 1*a*. p) autem *add.* *A* 3*b*. *c* *(non* *A* 3*a)*. q) ad viro v. S. *A* 1*a*; ad vir *(m. al. corr.* viro *B* 1; virum *B* 2*a)* venerabilem Scubilionem *B* 1. 2*a*; a viro venerabili Scobilione (Sculpione *A* 3*a*. *b*; Sculpitione *A* 3*c*) *A* 3*a*. *b*. *c*. *B* 2*b*. 3*a*; (a *om.*) cuidam venerabili viro nomine Scubilione *A* 2. r) a r c h i e p i s c o p o *A* 3*a*. *b*. *c*. s) batus *pr. m.* *A* 1*a*; *om.* *B* 3*a*. t) qu : : : *m. al. corr.* quia *B* 1, *et sic* 40 *A* 2. 3*b*. *B* 2*b*. 3*a*; quod *A* 3*c*. u) ipsi *pr. m.* *A* 1*a*; si *A* 3*a*. *b*; etsi *A* 3*c*. v) Crienci : fluviol : *m. al. corr.* Criencii fluvioli *B* 1 *et sic* *A* 3*c*; Crientio fluviolo *B* 2*a*; Crientii (Crientia *A* 2; Chrienni *A* 3*b*; Crieni *A* 3*a*) fluvioli *A* 2. 3*a*. *b*. *B* 2*b*. 3*a*. w) *ita* *A* 1*a* *(pr. m.)*. *B* 3*a*; delictus *B* 1; dilectus *A* 2. 3*a*. *B* 2*b*; directus *A* 3*b*; aptus *A* 3*c*. x) *ita pr. m.* *B* 1; monumentum praeparatum *rell.* y) videtur *A* 3*a*. *b*. *c*. z) *ita* *B* 1 *et* 45 *m. al.* *A* 1*a*; h : c *pr. m.* *A* 1*a*. *B* 2*b*; hoc *A* 1*b*. 2. 3*b*. *B* 2*a*; *om.* *A* 3*a*; Dum hec *B* 3*a*; vero *pro* de h. *A* 3*c*. a) loquerentur *A* 2. 3*b*. *c* *(non* *A* 3*a)*. b) qui *pr. m.* *A* 1*a*. c) *ita* *A* 1*a*; Sculpilio *A* 3*a*. *c*; Sculpio *A* 3*b*; Scobilius *B* 3*a*; Scubilio *rell.* d) Vedasti :, *ras.* s? *A* 1*a*; Vedasti *rell.* e) vocem *A* 3*a*. *c*. *B* 2*a*. 3*a*. f) (h)eu me *bis scr.* *B* 1. 2*a*. *b*. 3*a*. g) quia — preparavimus *om.* *A* 3*a*. *b*. *c*. h) declinet *pr. m.* *B* 1. i) *ita* 50 *pr. m.* *A* 1*a*; vesperam *B* 1. 2*a*. *b*; vesperum *B* 3*a*; ad v. *om.* *A* 2. k) *ita pr. m.* *B* 1; qu : s *pr. m.* *A* 1*a*; qui *rell.*

1) *Locus a Vedastinis Nobiliacus appellatus idem creditur esse, quem postea S. Vedastis monasterium occupavit; v. supra p.* 296.

convenerunt, remeare festinant ad propriam[a]? Iube ergo te deportare[b.*] ad locum quem olim tibi preparavimus'. Cum haec dixisset, accepto feretro, in qua gliba[c] corporis sancti[d] iacebat, levaverunt eum[e] in humeris suis, nullo[f] onus sentientes; cum magno psallentio[g] deferentes, canebant, dicentes: 'Ambula, sancti[h], viam quam elegisti; festina ad locum quem[i] *tibi[k] preparatum est'. Tradiderunt ei[l] sepultura qua[m] decuit Dei servo in ecclesia[n] ad dextro cornu altaris, ubi ipse[o] pontificale cathedra[p] fungebat officio.

*p. 413.

(10). Nam actum est post aliquo tempore, ut domus eadem, in qua vir sanctus Vedastis[a] pontifex vitam finierat, ignis incendio[b] flagraret ac totam partem domus consumeret. Cum subito visum est, ut una ancillarum fidelissima nomine Habita[c] beato Vedasto visibiliter cerneret et ignem ad[d] cellola, ubi lectum erat, in quo ipse defunctus fuerat, avelleret, et omnimodo consumeret[e]: sola tantummodo[f] cum lecto cellola incolomis remansit. Quam[g] propterea rerum sator urere[h] permisit, ut virtutis suae ex[i] suffragatione suae muneris monumentum[k] viventibus reliqueret[l.], prestantem[m] dominum nostrum**

*) dulcissime pater *add.* *B* 1. 2*a*. *b*. 3*a*.

**) Nam, sicut superius memoravimus[1], ut, unde originem duxerit, ratum ducimus, Tullinse[a.2] ortum genere oriundus fuit et

Capp. 9. 10. *A* 1*a*. 2. 3*a*. *b*. *c*. *B* 1. 2*a*. *b*. 3*a*.

Cap. 9. a) *ita pr. m. A* 1*a*; propria *rell.* b) deportari *B* 2*a*. *b*; portare *B* 3*a*. c) *ita A* 1*b*; cliba *pr. m. B* 1; glebam *A* 1*a*; gleba *rell.* d) Vedasti *add.* *A* 3*a*. *b*. *c*. e) *om.* *B* 1. 2*a*. *b*. 3*a*. f) *ita pr. m. A* 1*a*; nullus *pr. m. B* 1; nullum *A* 2. *B* 2*a*. *b*. 3*a*; nullo — *l.* 18. remansit *om.* *A* 3*a*. *b*. *c*. g) *ita pr. m. A* 1*a*; silentio *B* 3*a*; psallencium *rell.*; comitatu *add.* *B* 2*b*. h) *ita A* 1*b et pr. m. A* 1*a*. i) *ita pr. m. B* 1; qu:: *m. al. corr.* qui *A* 1*a*, *et sic A* 2. *B* 2*a*. 3*a*. k) *m. al. in ras.* *A* 1*a*. l) *ita A* 1*a*. *B* 1; ei (eum *B* 2*b*. 3*a*) sepulturae *B* 2*a*. *b*. 3*a*; tr. corpus sancti viri sepulturae *A* 2. m) q. d. D. s. *om.* *A* 2. n) ecccesia *pr. m. A* 1*a*. o) ipsi *pr. m. A* 1*a*. p) *ita pr. m. B* 1; cathedr(a)e *rell.*

Cap. 10. a) *ita pr. m. A* 1*a*; Vedastus *rell.*; V. p. *om.* *B* 3*a*. b) incendii *B* 2*a*; incendium *B* 2*b*. c) *ita A* 1*b*. *B* 2*b*; Habita *corr.* Habitta *A* 1*a et sic B* 2*a*; Havita *A* 2; Abita *B* 1. d) a *A* 2. *B* 2*b*. 3*a*; (ad *om.*) cellulae *B* 2*a*. e) cum subito *add.* *B* 1. 2*a*. *b*; *textum immutavit B* 3*a*. f) tanto(*alt.* tanto *eras.*)modo *B* 1; tantum mo *A* 1*a*; omnimodo — tantummodo *om.* *A* 2. g) Quem *A* 2. 3*b*; Qua *A* 3*a*. *c*. h) *m. al. corr.* uri *A* 1*a*; urire *A* 1*b*; hurere *A* 3*a*; uri *B* 2*a*. *b*; ardere *A* 2; eum humari *A* 3*c*; non *add.* *A* 3*a*. *c*. *B* 3*a*; *periit A* 3*b*. i) *ita A* 1*a*. *b*; ac suffr. (*om.* s.) *A* 2; (ex *om.*) suffr. sui *A* 3*a*; futura suffragationem ostenderet et in posterum sui *pro verbis* ex s. s. *A* 3*c*; *periit A* 3*b*; ex s. suae *om.* *B* 1. 2*a*. *b*. 3*a*. k) *ita B* 1; memoriale *B* 3*a*; monimentum *rell.* l) *ita A* 1*a*. 3*c*; reliquerit *B* 1; relinqueret *A* 2. 3*a*. *B* 2*a*. 3*a*. m) *ita pr. m. A* 1*a*; praestante domino nostro Iesu Christo *rell.*

Cap. 10. *Nota.* a) Tullensis (*om.* o.) *B* 2*b*.

1) *V. supra c.* 1. 2) *Chlodoveus antequam Vedastem Tulli degentem repperit, Iona teste (c.* 2*) 'ad patriam festinus rediens, ad Tullum oppidum venit', quae verba lector parum attentus ad sancti originem fortasse referre poterat.*

Iesum Christum, cui est gloria[a] et imperium in saecula saeculorum. Amen.

---

gloriosum obitum urbem Atravetinsem[a] obiit, ubi suum beatum corpuscolum[b] cum summa veneratione in pacem[c] requiescit, et[d] eius sepulchrum cum lampadibus, aurum[e], argentum, lapidibus praeciosis clariter fulget. Sed quid plura referam? De gesta[f] vel vitam[g] virtutum ipsius, quae[h] per eius meritum Dominus[i] ostendere dignatus est, coram praesencia fidelium suorum longum est ad narrandum. Quapropter, legentibus non[k] sit onerosa nec audientibus fastidium generit[l], breviter intimavimus[m]. Rogemus ergo et adtentius humiliter supplicemus[n], ut fiat pro nobis in caelis coram excelso intercessor, qui pro Christi[o] amore fuit fidelis confessor usque ad mortem in terris *add.* *B* 1. 2*a*. *b*. — Nunc, sicut superius memoravimus, unde originem duxerit, ratum ducamus. In Aquitania oriundus fuit nobilibus procul dubio natalibus. *[Aquitaniam cum origine Tullensi Henschenius ita coniunxit, ut Leucus Aquitaniae locus fictus sancti patria statueretur, pro verbis* In — natalibus *novam interpolationem addens, quae in B 3a praemisso lemmate:* Item alius prologus in vita beatissimi Vedasti episcopi *Alcuini epistulam subsequitur atque ad vetustiorem codicem pertinet, dum Ionae opusculum schedas postea insertas occupat:* Aquitania montem habet, qui equalibus pene spaciis Petragoricam et Lemovicam civitates dirimit. Mons ille magnus et sui quantitate multum terre occupans, longe lateque altitudine fere nubes penetrans, si graves sint. Super cacumen eius antiquis et preteritis etatibus incertum an civitas an castrum situm fuit, cuius enormitatem et munitissimam magnificentiam ruinarum indicia et moles dirute satis demonstrant, quanta fuerit res *ipsa. Nomen montis ex tunc et nunc Leucus est; ex nomine montis castrum illud etiam nomen sortitum est, sed et populus regionis illius Leuci sunt dicti, maxima pars Aquitanie usque in Occeanum. Testes sunt perpetua fama et plures scripture iam[p] hodie, quod illa omnia ita nuncupantur. De Leucis ergo beatus Vedastus oriundus fuit, nobilibus procul dubio natalibus, prosapia sicut ingenua, ita insigni et famosa, prediorum affluentia et habundantia divitiarum locupletissimi, ut nichil de seculari defuerit gloria. Puer studio litterarum felici auspicio mancipatus est, nam omnia que ad institutum stu-

*p. 414.

Cap. 10. *A* 1*a*. 2. 3*a*. *b*. *c*. *B* 1. 2*a*. *b*. 3*a*.

Cap. 10. a) *ita* *A* 1*a*, *ubi* Explicit vita sancti Vedasti *m. al. add.*; cui est honor et i. (gloria *A* 3*a*. *c*) in secula seculorum. Amen *A* 1*b*. 3*a*. *c*; cui est et| |Explič vit| *A* 3*b*; (cui — imperium *om.*) in secula seculorum. Amen. Explicit vita sancti Vedasti episcopi *A* 2; cui est honor, laus (decus *B* 2*b*), virtus, gloria (et *add.* *B* 2*b*), regnum sempiternum nunc et (semper *add.* *B* 2*a*) per infinita saecula saeculorum. Amen. Explicit vita sancti Vedasti (episcopi *add.* *B* 2*a*. *b*) *B* 1. 2*a*. *b*.

Cap. 10. *Nota*. a) n. Atrabatensem *B* 2*a*; urbe Atravetense *B* 2*b*. b) corpus colimus cum *B* 2*b*. c) pace *B* 2*a*; in p. r. *om.* *B* 2*b*. d) ubi *add.* *B* 2*b*. e) auro, argento *B* 2*b*. f) *ita* *B* 2*a*; iesta (?) *m. al. corr.* gestis *B* 1 *et sic* *B* 2*b*. g) vita *B* 2*a*. *b*. h) *ita* *B* 2*a*. *b*; per quem *B* 1. i) *om.* *B* 2*b*. k) *scr.* ne. l) generet *B* 2*a*; generent *B* 2*b*. m) intimamus *B* 1, *corr.* n) *ita* *B* 2*a*. *b*; subpliciter *B* 1. o) Christo *pr. m.* *B* 1. p) scripture. Nam h. *B* 3*a*.

dium attinebant, divino suggerente suffragio, plenissime hausit. Verum in his omnibus nullo abusus est, sed gradatim ad summa aspirans, vere secundum Deum et que illius sunt demum phylosofatus est, ut solum Deum et voluntatem eius et precepta amplecteretur certus de reposito fructu. *Ea* 5 *quae in altero prologo codicis B 3a sequuntur verba:* Demum — et vite eterne. Explicit prologus *etiam in Ionae opusculo interpolato leguntur, sicut ea infra exscripsi. De Leuco sancti patria v. 'Mittheilungen' XIV, p. 434].* Demum beatissimus plus quam adolescens parentes fugit, divitias 10 contempsit paternas et gloriam et amplissimas prediorum possessiones[a], acsi brevissime essent: ita patriam evasit; applicuit tandem ita solitarius, ita vacuus ad fines, qui Alemannos prospiciunt. Ibi de loco ad locum pauper exulavit pro amore Dei et vite aeterne. Et quia tanto tem- 15 pore in partibus illis conversatus fuit, incole illius patrie existimaverunt illum et adhuc existimant in Tullo, tunc opido, nunc civitate, fuisse natum, *et B 3a desinit, versu uno et dimidio vacuis relictis, et textus Henschenianus, in quo interpolatio duplex coaluit et Ionae et Alcuini.* 20

Cap. 10. *Nota.* a) ita sprevit *add. Hensch.*

VITA IOHANNIS ABBATIS REOMAENSIS.

*SS.R.Merov. III, p. 502.

Iohannis monasterium in Ternodorensi pago civitatis Lingonensis inter Hormentionem et Sidenam fluvios situm erat loco, qui olim Reomaus vocabatur. Ubi cum Ionas abbas cycli Victoriani repetiti a. 100, i. e. p. Chr. n. a. 659, mense Novembri, itineris, quod Chlotharii regis matrisque eius Balthildis iussu Cabillonum faciebat, labore fessus per paucos dies quiesceret, fratrum precibus victus, sancti actualem vitam spiritalemque contemplationem, quidquid per discipulos posterosque compertum erat, litteris mandavit librumque Hunnani ipsius monasterii abbati dicavit.

Iohannes eo teste in finibus Ternodorensis castri, in villa quae Quartaniacus vocabatur ad Bridenam fluvium sita a parentibus non ignobilibus, patre Hilario, matre Quieta ortus erat, annosque circiter 20 *natus, postquam perparvum in natali solo oratorium condidit, saltum adiit, quem postea monasterium occupabat. Monachos eo undique confluentes regulae subiecit; crescente autem eorum numero, melius sibi fore ratus aliis oboedire quam dominari, monasterium reliquit et ad religiosorum mores accuratius perquirendos Lerinum se contulit, ubi disciplina regularis ab Honorato instituta etiamtunc florebat. Ubi cum per annum et dimidium incognitus humiliter servisset, ab advena quodam agnitus et a Gregorio episcopo Lingonensi ad monasterium derelictum revocatus est: duas enim ille epistulas ea de causa miserat, unam ad congregationem Lerinensem, alteram ad sanctum ipsum. Regressus fratres ad Macarii regulam, assistente Filomere monacho, educabat, scilicet ut laboriosis operibus dediti loca saltuosa cultura redderent fertiliora. Exempla istius laboris in miraculis afferuntur, quae posteriorem Vitae partem potissimum occupant, ibique etiam certa temporum indicia deprehenduntur, scilicet Nicasius 'curam rei publicae administrans'* (c. 11), *sine dubio comes castelli*

Avallonis ille, qui post Childeberti mortem (a. 558*) Germanum episcopum ad prandium invitavit*[1], *expeditio Theudeberti regis Italica (c.* 15*) a.* 539. *facta pestilentiaque gravis (c.* 17*) a.* 543. *Cum posterius miraculum nullum enarratum sit, verisimile est, sanctum paulo post defunctum esse, i. e. c. a.* 544, *neque interpolationi textus recentioris credendum est, ubi a.* 539. *traditur*[2]. *Annos circiter* 120 *complesse dicitur, sepultus haud procul a monasterio in eius finibus, loco ut probabiliter conicitur, qui Corpus sancti (hodie Corsaint) olim vocabatur. Eius fama ante Vitam conscriptam vix percrebuit, licet Sequani vicini Segestri monasterii conditoris,* *p. 503. *qui eum *ipsum visitaverat*[3], *meminerint et Gregorius*[4] *et auctor Martyrologii Hieronymiani*[5]*; postea vero fastis sacris monasterii Luxoviensis die quo obierat*[6] 28. *Ianuarii illatus est his verbis*[7]*:* V. Kl. Feb. deps. sancti Iohannis abbatis. *Successor ab eo ipso destinatus Silvester abbas, qui per longum tempus florens die* 15. *Aprilis defunctus est, Germani episcopi Parisiensis (c. a.* 555—576*) aequalis erat*[8]. *Eius iussu Mummulus*[9] *cognomento Bonus*[10] *monasterium gubernandum suscepit, isque a.* 579/80. *episcopus Lingonensis electus, Leubardinum fratribus consentientibus praefecit, sub quo patroni corpus S. Mauricio sacro die* 22. *Sept. in eum quo Ionae tempore erat locum translatum est. In hac translatione V. Iohannis desinit.*

Posterior eius pars non solum fide digna est, sed etiam in iis quae de expeditione Theudeberti Italica enarrantur ad historiam conscribendam aliquid confert; prior autem non ita approbatur. Iohannem consulem Gallias sub imperii iure rexisse (c. 2*), parum consentaneum est, locusque auctorem*

1) *Fortunat., V. Germani c.* 30. 31. 2) *Locus a Roverio, Reomaus p.* 23, *Vitae C insertus hic:* anno Domini 512, iuxta quod in cyclo beati Victurii episcopi numeratur *(=* 539 *p. Chr.), qui in codicibus minime legitur, ex libro computi Reomaensis monasterii iam deperdito interpolatus videtur esse, in quo etiam conditi monasterii 'annus Domini* 415*' (scil. Victorianus =* 442. *p. Chr.) indicatus erat. Huius calculi auctorem ante saec. VIII. med., quo Victorii paschale abolitum est, neque vero multo ante degisse verisimile est.* 3) *V. Ioh. c.* 14. 4) *Attamen Iohannes a Gregorio praetermissus in codice interpolato* 1a* *libri in Gl. Conf. ante c.* 86, *ubi de Sequano agitur, locum iam occupat.* 5) *AA. SS. Nov. II,* 1, *p.* [122] *sq.* 6) *V. Ioh. c.* 19. 7) *'N. Arch.' X, p.* 92. 8) *Cf. Fortun., V. Germani c.* 35: Quidam clericus deiuxta monasterio beati Silvestri in Ternoderinsem *et q. s. Ex hoc antiquissimo testimonio concludi licet, abbatis quicumque sedebat nomine monasterium primo vocatum esse.* 9) Mumulinus *nomen in V. Ioh. c.* 19. *perperam scriptum est.* 10) *Greg., H. Fr. V,* 5.

habet in historia administrationis Romanae minus versatum, neque de consulari quodam Lugdunensis primae cogitandum videtur esse, cum consulis illius, cuius tempore Iohannes Iohannis baptistae die festo euangelio admonitus desertum 5 adiisset, Iohannis nomen suspectum sit per se. Atque sancti aetas eo tempore, quo ex Lerinensi insula in monasterium suum rediit, cum aevo Gregorii Lingonensis episcopi vix aegreque conciliari potest. Illum enim c. a. 424. *natum, cum hic sedem episcopalem adeptus est, octogenarium fuisse 10 oporteret, si Ionae calculus constaret; regulae autem discendae cupiditas vix ultra adulescentiam progredi permittit. Sine dubio iusto seniorem biographus sanctum fecerat, neque mirum est, quod res saec. V. gestae memoria hominum duobus saeculis post viventium omnino exciderant. E contrario 15 fabulae accreverant, eaque quae de puteo intra monasterium sito enarrabatur (c.* 2*), ut est absurda, ita fratribus non adeo inutilis erat: iam enim aquae inde haustae miram sanandi vim attribuentes ex miseria aliorum lucra facere poterant monachi (c.* 17*).*

20 *Sanctus vitia eadem evitabat, adversus quae Cassianus disputaverat, abbatisque Isaac exemplum tam strenue imitatus videtur esse, ut Collationes ad verbum expilare potuerit biographus (c.* 18*); brevi autem spatio et in itinere vitam elaboranti auctori ad aequitatem iudicis provocare licet.*

25 *Codices V. Iohannis primigeniae duo tantum aetatem tulerunt:*

A 1) *Codex* ***Parisiensis*** *n.* 11748, *ex bibliotheca S. Mauri Fossatensis (n.* 38*) in monasterium S. Germani a Pratis (n.* 487, *olim n.* 1060*) translatus, formae maximae,* 30 *saec. X, fol.* 151—154'. *V. Iohannis exhibet mutilam. Est enim et ipse imperfectus, cum post fol.* 151. *unum desideretur, et ex imperfecto exemplari exscriptus, textu c.* 18. *in Vitam Eugeniae transeunte, quibus de causis c.* 1—4. *med. finisque inde a c.* 18. *med. exciderunt. Praeterea folia quae* 35 *adsunt pumice partim ita tractata sunt, ut praefationis laterculique capitum magna pars legi nequeat et in c.* 14. *ex.,* 15. *in. frustula tantum litterarum appareant.*

A 2) *Codex* ***Parisiensis*** *n.* 5306 *(Colb.* 775, *Regius* 3654*), formae magnae, saec. XIV, fol.* 65—67, *textum* 40 *Vitae plenum continet, nisi quod prologi cum laterculo capitum desiderantur.*

**Ea quae in A* 1 *extant satis accurate tradita sunt, neque ab eo libro nisi raro recessi, quem etiam in orthogra-* *p. 504.

phicis secutus sum[1]. *Codicis autem A 2 librarius multo recentior sermonem vetustiorem eundem parum correctum suo arbitratu passim immutans eandem fidem non meretur. Itaque felici casu contigit, ut ad textum emendandum non paucis locis, ubi A 1 defecit, alia subsidia adhiberi liceret.* 5

Aevo enim Carolingico liber Ionae in ipsius sancti monasterio a duobus falsariis retractatus est. Auctor prior B non solum sermonem expolivit, sed etiam narrationem ipsam melius disposuit, incerta determinavit, omissa proprio Marte audacter supplevit, alia abscidit, miracula tria tantum 10 *admittens, idque ad generale quoddam concludendum, neque ultra sancti mortem progressus est: sordidam igitur vestem non sine arte quadam splendidiorem reddidit, hanc autem ut commendaret, in impudenti mendacio delituit, se ipsum saeculo VI, ideoque ante Ionam, vixisse affirmans his verbis:* 15 Et ne quis hoc fabulosum putet esse quod dicimus, referente viro venerabili Agripino diacono, ipsius Agrestii filio, cognovimus[2]. *Cum interpolator Gregorii, scilicet librarius codicis Bernensis n. 199, saec. IX*[3], *Vitam falsam iam legerit, verisimile est, ad Caroli Magni aevum elocu-* 20 *tionis facilitatem referendam esse. Neque multo post auctor C, permulta miracula in B omissa esse aegre ferens, ex A et B tertiam Vitam conseruit. Materiam in duos libros distribuit, ita ut priorem textus B cum duobus miraculis A suo loco insertis, posteriorem autem A occuparet. Fontes* 25 *compilator fere ad verbum exscripsit vel Vitam A, a qua retractanda mox destiterat, sed locos homileticos B expunxit aliaque addidit incertaque et ipse determinavit. De origine autem opusculi sui decessoris vestigia secutus vel impudentius mentitus est. Contendit enim, res a Iohanne gestas primum* 30 *se descripsisse, 'qui illum saepe vidissent vivorum ac praesentium memoria teste'*[4], *miraculumque quod ipse addidit a sancto sibi 'proprio sermone'*[5] *enarratum esse, totumque alterum librum ab eius famulo Laeto diacono. Mendacia sua ipse redarguit homo stolidus, proprios Ionae prologos* 35 *praemittens, unde et tempus et nomen veri auctoris colligitur. In ultimo Vitae capite, quod ad Silvestrum abbatem spectat, Fortunati V. Germani c. 35. et expilavit et citavit*[6]. *E translationibus, quae subsequuntur, priorem ex Ionae libro*

1) *At litteram* h *male additam suppressi et in A* 1 (exhemplum, hita, homne, husui) *et in A* 2 (hortus). 2) *Vide infra c.* 9. 3) *SS. rer. Merov. I, p.* 803. 4) *Vita C, I,* § 3. 5) *Ib. I,* § 14. 6) Scriptum in gestis habetur praefati beati Germani. 40

deprompsit, alteram autem, quam 'post annos aliquot' a Bettone episcopo Lingonensi saec. VIII. ex. factam esse affirmavit, ipse adiecit cum miraculis nonnullis, eaque postea continuata sunt usque ad tertiam translationem tempore Nortmannorum, scilicet a. 888, *factam. Compilatio igitur C priori saec. IX. parti attribuenda videtur esse.*

Utramque Vitam ad recensendum textum primigenium adhibui, et

B, quam coartatam Surius (1581) *VII, p.* 708. 709, *et ex ipso* Barralis (1613), *p.* 367—369, *integram autem* Mabillon (1668) *Saec. I, p.* 633—636, *edidit, et*

C, quam a Roverio, *Reomaus, Parisiis* 1637, *p.* 1—23. 70. 73, *et* Bollando, *Ianuar. II, p.* 856—863, *editam cum codice* Mettensi *n.* 195, *saec. XI*[1], *contuli.*

Denique V. Treverii *(AA. SS. Ian. II, p.* 33*), cuius auctor Ionae librum dolo malo expilavit, non sine bono fructu uti licuit.*

Horum subsidiorum ope iis locis, qui altero codice deficiente soli in altero leguntur, **verba errore praetermissa non semel supplere potui, quae uncinis [ ] inclusi; ea autem quae scriptura codicis A* 1 *evanescente ex C tantum erui poterant, inprimis in praefatione laterculoque, in quo complura posteris restituenda etiamnunc restant, ita distinxi* ⌜ ⌝.

*p. 505.

Vitam Iohannis primigeniam, examinato codice A 1, *F.* Stöber, *'Zur Kritik der V. S. Iohannis Reomaensis'*[2], *Ionae certis argumentis adiudicavit, atque qua necessitudine cum editionibus recentioris aevi ea cohaereat, omnino recte exposuit; codice autem imperfecto usus, neque quantum historiam perscrutantibus illa proficiat divinare neque editionem criticam parare poterat. Incidenti mihi in codicem A* 2 *utrumque reparare successit defectum, editionemque quam paravi principem textus A actis instituti Austriaci ('Mittheilungen d. Instituts f. österreichische Geschichtsforschung' XIV, p.* 411—427*) inserui.* B. Krusch.

1) *Vitam C ibi hymni missaeque de Iohanne ipsiusque translationes subsequuntur, quae, folio exciso, mutilae in verbis:* calamitatibus christianorum *desinunt. E codicibus B. C plurimis propter vetustatem praeterea commemorandi sunt* Sinemurensis *n.* 1 *(cf. 'N. Arch.' XVIII, p.* 615 *sqq.), quo Roverius usus est, eiusque gemellus* Vaticanus, *Reg. christ. n.* 493, *uterque saec. X.* 2) *'SB. der phil.-hist. Classe der kaiserl. Akad. d. Wissensch.', Vindobonae* 1885, *CIX, p.* 319—398.

INCIPIT[a] VITA SANCTI IOHANNES[b] MONACHI ET ABBATIS[c].

Anno centesimo post explicionem numeri sancti Victori episcopi[1], ciclum recapitulantem, anno tercio regni domni Clotharii regis indolis, ex iusso ipsius principes vel genetrices[d] suae praecelse domne Baltilde regine cum ad orbem[e] Cabalonnensem[f] noni mensis secunda ebdomada Ionas abbas per Riomao sancti Iohannis monasterio preteriens, paucis diebus inibi pro labore itineris quievit, cumque victus precibus fratrum ipsius coenubii, ut que[g] per discipulus memorati confessoris Christi vel posteris eorum veraciter conperta erant de actuale vita hac spiritale contemplatione articulo dicendi convertit, praedictus Ionas Hunnane abbati[2] inquid.

659, Nov.

PRAEFATIO VITAE BEATI IOHANNES MONACHI[h] ET ABBATIS.

Pre⌜cel⌝lentissima[i] sanctorum prosequentes exempla, que luce clarius urbem tam in sermone docendum quam exemplum monstrando inluminavere, prorsus declarare adque [omnibus[k] patefacere] omne studio omneque conato, cum conperta fuerint, debemus, ut scilicet ⌜tam men⌝tis ⌜homi⌝num cael⌜esti desi⌝derio[l] innexas, quam ⌜etiam sim⌝plicium animos hominibus p⌜rofani⌝s[m] ⌜ad vita⌝m pro⌜vocemus aeternam⌝, ⌜ut[n] dum⌝ prae⌜cede⌝ntium p⌜rae⌝-s⌜ulum, monachorum[o]⌝ adque patrum ⌜labores atque studia cont⌝ricio⌜num mortificationu⌝m⌜que exem⌝pl⌜a⌝ ⌜tru-cina⌝nd⌜o mentis intentione pensamus, in eorum imitationem tam nostra corda quam aliorum mentes erigimus⌝, qu⌜atinus et doctrinae solamina⌝ et ⌜laborum supplimenta, Christo⌝ f⌜avente, studeamus subire. Nec inmerito eorum

Prol. *A* 1. *C.*

Prol. a) *prologos et laterculum capitum om. A* 2. b) IOH̄ : E *A* 1. c) QUOD EST *(spatio relicto) add. A* 1. d) genetricę *A* 1. e) *pr. m. corr.* urbem *A* 1. f) mitteretur *add. cod. Sinemur. textus C m. s. XV.* g) qui *A* 1. h) *ita scripsi;* presbyteri *A* 1. i) Pre . . . lentissime *A* 1. k) *ita C;* o. p. *om. A* 1. l) . . . .derii *A* 1. m) *ita conieci;* h. pr. *om. C.* n) *ita C; evanuisse videtur* Qu . . (quas *vel* quam) *A* 1. o) a. p. m. *C.*

1) *Victorius natione Aquitanus (Gennad.* c. 88*) ab auctoribus vetustioribus episcopus minime appellatus est.* 2) *Chunna 'magnae religionis vir ex genere Burgundionum' in monasterio Luxovio sub Waldeberto abbate (a.* 629—670*) stipendia fecerat; cf. V. Germani abb. Grandivall.* c. 6.

virtutes ac gesta religiosa christiana laude fulciunt⌉ur, ⌈qui uno spiritu diversitate virtutum florentes, diversis quoque donorum⌉ mu⌈n⌉e⌈ri⌉b⌈us adornantur iuxta i⌉llu⌈d⌉ Isa⌈iae dictum: *Qui sunt isti, qu⌉i ut nubes vo⌈lant et* Is. 60, 8.
5 *quasi columbae a⌉d fenest⌈ra⌉s s⌈ua⌉s?* N⌈ulli quippe dubiu⌉m ⌈est⌉, iuxta quod ⌈va⌉s ⌈electionis sup⌉plimentum Act. 9, 15. dono⌈rum⌉ sp⌈iritaliu⌉m, S⌈piritus⌉ sancti ⌈tu⌉ba canente ⌈ac de⌉monstr⌈an⌉te formam, p⌈ate⌉fecit, ut[a], d⌈um si⌉n-guli in singulis *ex ⌈conditor⌉is ⌈la⌉rgicione pro mer⌈it⌉is *p. 506.
10 dona capi⌈endo⌉ famul⌈a⌉tum div⌈i⌉ni n⌈om⌉inis exer⌈ce⌉nt, ⌈cu⌉mulum post recipiant meritorum.

EXPLICIT.

⌈INC⌉IPI⌈UNT CAP⌉ITULA.

1. De orto et conversatione[a] ⌈e⌉ius.
15 2. De in⌈tro⌉itu he⌈re⌉mi et coenubii sit⌈u⌉[b] ac serpente[c] mortua.
3. De ⌈concur⌉so fra⌈tr⌉um religiosorum et progresso itineris, adque processum ad s⌈uum⌉ p⌈erferebat c⌉oe⌈n⌉ubium.
20 4. Qualiter sub ⌈dici⌉one abbatis Lerine⌈n⌉si⌈um⌉ s⌈e⌉s⌈e⌉ oboedi⌈en⌉do ⌈co⌉ntulit adque pat⌈riam a⌉g⌈nitu⌉s ⌈iubetur⌉ rep⌈edare⌉.
5. De re⌈gres⌉su[d] ⌈eius et Filomeris soda⌉lis su⌈f-fragio⌉.
25 6. D⌈e visita⌉tione matris et conte⌈m⌉ptu ⌈oblectationis ma⌉terni desiderii.
7. D⌈e⌉ f⌈urto⌉ r⌈eperto⌉ s⌈ecur⌉u⌈m⌉.
8. D⌈e pauperem seminu⌉dum ⌈in⌉ventum.
9. De cont⌈emptu⌉ Agr⌈e⌉st⌈i et pe⌉nitudine e⌈ius⌉.
30 ⌈10.⌉ De ⌈s⌉preto[e] ⌈gerulo⌉ ad Cla⌈rum⌉ der⌈ec⌉to.
⌈11. Qua⌉l⌈iter famulus⌉ d⌈em⌉one ....[f] et s⌈anitati ....[g] redit⌉ur.
⌈12.⌉ De ⌈restitutione⌉ lingu⌈ae⌉[h] cuiusdam.
⌈13.⌉ D⌈e faris munere a Deo mult⌉iplicato.
35 ⌈14. D⌉e ......e[i] S⌈egoni⌉, ...[k] clam ⌈ec⌉lesia⌈m introivi⌉t, r ....[l].

Prol. Index. *A* 1. *C.*

Prol. a) *ita C (Mett.);* et *A* 1; quin *Boll.*

Index. a) *ita recte C (cf. p.* 228, 19. 280, 14*);* conversione *A* 1. b) et con-
40 structione monasterii *C.* c) serpentem *A* 1. d) regressione *C.* e) litterarum *add. C.* f) *suppleas* obsidetur. g) *suppleas* per virum Dei. h) & *add., sed exp.(?) A* 1. i) *erat fortasse* visitatione. k) *suppleas* et qualiter. l) *suppleas* revelatione.

⌈E⌉XP⌈LIC⌉IUNT CAPITULA.

VITA SANCTI IOHANNIS MONACHI ET ABBATIS[a].

1.[b] Igitur[c] venerandi viri cultuque religionis imitandi beati Iohannis monachi atque[d] abbatis vitam memorie commendando[e] stilo patefacere nitimur, quae[f] et quanta sui laboris studuit subire certamina, et nostris egregia[g] exempla monstrando[h] memoriam dimiserit seculis, ut non solum ille sui[i] laboris fructus[k] reciperet, verum etiam quosque[l] ad imitacionem sui certaminis inpostmodum *traheret, doceat[m] post gloriosos triumphos[n] et peccatorum medicinam et eterne[o] vite premia[p] capere subplimenta[q]. Ab ipso[r] ergo primordio, quibus parentibus vel in quo loco exortus fuerat, sunt prosequenda[s]. Ortus[t] venerandi[u] cultus Iohannes infra terminos Ternoderensis[1] castri, qui locus in[v] suburbano Lingonice urbis situs est, villa que vocatur Quartania-

Index. *A*1. *C.* *Cap.* 1. *A*2. *C.*

Index. a) &gro, *expunct.* t (?) *A*1.

Cap. 1. a) QUOD EST *add.* *A*1; Cap. 32. Incipit vita sancti ac beatissimi Iohannis monachi atque abbatis, cuius transitus observatur V^to^ Kl. Febroarii *praescr.* *A*2. b) *numeri desunt* *A*2; *ad laterculum eos supplevi.* c) Igitur — ferre cepit *(p. 331, 21) om.* *A*1, *folio exciso.* d) *ita C;* abb. atque *A*2. e) *ita A*2 *cum V. Treverii;* commendandam *C.* f) scilicet *add.* *C.* g) per *add.* *A*2; *om. C et V. Trev.* h) *ita C;* monstranda ac memoranda *A*2; monstranda temporibus memoriam *V. Trev.* i) suis *A*2. k) fructum *C cum V. Trev.* l) quousque *A*2. m) *ita V. Trev.;* Docet ergo post *A*2; qui iure eius gl. *C.* n) venerantes et imitantes *add.* *C.* o) vitae aeternae *(pr. om.)* caperent *C.* p) praemii *V. Trev.* q) sublimenta *A*2. r) Ab ipsis e. primordiis *V. Trev.* s) *ita V. Trev.;* persequenda *A*2. t) namque est *add.* *A*2; igitur *add.* *V. Trev.* u) venerandus cultus (? *corr.* cultu) *A*2; venerandi cultusque *V. Trev.* v) *ita V. Trev.;* in suburbio *A*2; sub territorio *B. C.*

1) *Hodie Tonnerre.*

cum[a] super fluvium Bridenam[1]. Parentibus non ignobilibus[b] procreatus, patre Hilario[c], matre Quieta nomine, quorum animos cultus religionis cathenatos atque sub omni devocione christiani timoris innexos[d] tenebat; 5 quique[e] etiam inter ipsa primordie[f] rudimenta tam in puericia quam in adolescentia sub christiani vigoris cultu atque religionis a parentibus alitus est atque nutritus.

2. Cumque circiter XX esset annorum, cepit animo 10 alciora atque solito artiora querere, ut, relicto natali solo, quo potissimum animi ostenderet affectum, et vitam ageret gloriosam[a] et cultu religionis sub omni intentione mentem erudiret. Dedit tamen operam, ut eo in loco, ubi[b] ortus fuerat, perparvum oratorium fun- 15 daret, ut, dum anxia cordis vota, Christo annuente, pensando patraret, orationis solamina atque religionis, quomodo posset, occultum impleret. Sed, dum mens devota Deo nec a[c] parentibus nec a familia quereret famulatum[d] vel plebis non ferret pressuram, elegit, ut eremi, quo 20 se locus dabat, secreta expeteret. Agebat enim hoc eo tempore, quo Gallias sub imperii iure Iohannes consul regebat. Itaque[e] cum quadam die ad basilicam missarum solempnia auditurus pergeret, — erat enim beati Iohannis baptiste veneranda[f] sollempnitas, — audita 25 euvangelica lectione et deducta serie, finem eius desiderii igne penetrans, quo ait: *Puer autem crescebat et confortabatur in spiritu et erat in deserto usque ad diem ostensionis sue ad Israel,* ac deinceps cum alia vice audisset, quod beatus Iohannes euvangelista reliquisset patrem 30 Zebedeum cum navi et absque ulla ambiguitate Christum secutus fuisset, intrepidus mentisque ardore et celesti desiderio accensus, relinquens patrem et matrem solumque natale, saltum, qui inter duos fluvios, id est inter Hormentionem[2] et Sidenam situs est, qui a Sinemuro[3]

Luc. 1, 80.

cf. Marc. 1, 20.

35 *Cap.* 1. *A* 2. *C.* *Cap.* 2. *A* 2.

Cap. 1. a) Quartamiacum *A* 2. b) ignobili *A* 2. c) Ylario *A* 2. d) *ita B. C;* innexas *A* 2. e) quicque *A* 2. f) *ita A* 2 *(cf. p.* 230, 12*).*

Cap. 2. a) gloriam *A* 2. b) l. mortus *A* 2. c) apparentibus *A* 2. d) famulatum famulatum, *expuncto altero* fam., *A* 2. e) Itque *A* 2. f) venerande *A* 2, 40 *corr.*

1) *Sine dubio Brenne, affluens Armançon fl.* 2) *Armançon et Serain fl., quorum hoc loco prima mentio fit, Ormentio saec. X. et Sedena a.* 867. *vocati sunt; cf. Quantin, 'Dictionn. du dép. de l'Yonne' p.* 4. 123. 3) *Hodie Semur-en-Auxois (dép. Côte-d'Or).*

castro septem milibus abest, introiit. Repertoque loco, in quo tyro Christi habitaret, et celestis milicie fulgentem ensem baiulans, quo ostem adversarium bellando repelleret, ovans resedit[a] ibi. Ubi etiam erat puteus, in quo serpens inter deserta positus habitabat. Quo comperto, cum sodalibus ad[b] puteum venit, Deoque oratione peracta, puteum[c] quo poterat modo de industria inquietavit ac deinceps serpentem nocivum mortuum repperit. Abiectoque eo procul a loco, ibique quantisper[d] moratus, cenobii[1] locum construxit et sanctorum patrum exemplo sub regule tenore, quam custodiendo proficerent, *subiectam plebem constituit et, ut precedencium monachorum studia imitando prosequerentur et celestis antidoti pocula prebendo, quo peccatorum sanies pelleretur, omni nisu adortatus est.

*p. 508.

3. Et cum iam passim viri Dei fama cresceret[2], cepit undique plebs concurrere atque eum suis famulatibus honorare. Crescente ergo ibi monachorum caterva, cepit anxio cordis stimulo pensare, quid melius foret quidque salubrius mercedis cumulo obveniret, si plebi dominando preesset aut subiectus aliis obediendo sub obtentu[a] religionis proficeret. Fuit tandem consilii[b], melius esse sub vinculo mortificationis se[c] subdere, quam aliis imperando dominari[d]. Et cum presertim ipse, infra monasteriorum septa positus, regularis materie[e] normam atque precedencium patrum disciplinam sub obediencie rigore nequaquam didicerit, sed tantummodo quod lectio vel fama religionis vel cordi inseruerit vel auri advexerit[f], postposita percunctatione[g] atque omni ambiguitate, cepit querere arma, quibus possit subiecta membra tueri: clipeum, quo diabolicam artem vitaret, galea, qua fidei caput inlesum servaret, mucronem[h], quo mundiales errores coerceret, impinget[i].

cf. Eph. 6,16.17.

4. Tandem religiosorum mores perquirens, ad Lirinense monasterium pervenit, ubi tunc venerabilis Ho-

Capp. 2—4. *A* 2.

Cap. 2. a) recedit *A* 2. b) apud teum *A* 2. c) put teum *A* 2. d) *ita scripsi;* aliquantisper commoratus *A* 2.

Cap. 3. a) *ita B. C;* cultu *A* 2: sub obtentu relegionis *etiam infra c.* 12. b) *ita B. C;* consilium ut melius esset se sub *A* 2. c) *ita B. C;* m. subcedere *A* 2. d) dñi'ari *A* 2. e) macherie *A* 2. f) avexerit *A* 2. g) percuctatione *A* 2. h) nuchronem *A* 2. i) *ita A* 2.

1) *Moutier-Saint-Jean circa* 7 *milia a Semur castro abest.* 2) *V. Columbani I,* 18: Creverat iam passim fama sancti viri.

norati[1] religionis forma plures instruebat et regularis discipline normam tenere eos commonebat[a]. Cum ergo duorum tantummodo sodalium comitatione ibi pervenisset, submotus[b] omnis honoris et cultui humilitatis atque obe-
5 diencie subiectus, ultimum se omnibus obediencie iugum ferendo adaptavit[c]. Et cum iam per circulum anni[d] sexque menses sub omni humilitatis cultu ultimus obediencie rigorem ferret, venit quidam ad prefactum[e] Lirinense cenobium. Cumque singulos monachorum in
10 operis necessarii usus cerneret laborare, vidit[f] inter ceteros venerabilem virum Iohannem. Quem diu contemplatus ac de industria nomen eius inquirens, cognoscit, quis esset, omnibusque patefaciens, ad eius vestigia prostratus, inquid: 'Nonne hic est venerabilis Iohannes
15 monachus, qui praelationem[g] honorum fugiens, ad hec[h] loca pervenit?' Cumque qui aderant inquirerent, quid dicere vellet, ille omnia ex ordine[i] depromit, quali[k] se rei veritas habeat. Sicque agnitus, tam a senioribus quam a fratrum cetu debite venerationi est habitus.
20 Quo comperto, Lingonice[l] urbis Gregorius[2] pontifex egre[m] ferre cepit, ut[n] subiecta sibi[o] plebi solamina[p] perderit[q], direxitque absque dilatione[r] ex[s] eius coenubii septa virus cum epistularum[t] subplimentum: unam ad eum qui praeerat adque[u] subiecta sibi plebe[v], eius re-
25 dito contrarii ne[w] essent, nam[x] damno[y] *communi particips forent; aliam propriae[z] ad virum venerabilem Iohannem, reditum postulans: quod si, opposita dilatione, facere neclexit[a], iudicium omnipotentis Dei de damno omisse[b] hac derelicte[c] plebes recipere metuerit. Quam
30 causam utrique, tam qui praeerat ob boni sodalis[d] amisione, quam etiam venerandus Iohannis ob iudicii in-

*p. 509.

Cap. 4. A 1 (a l. 21). 2.

Cap. 4 a) commanebat *A* 2. b) *ita scripsi;* submotu *A* 2. c) adoptavit *A* 2. d) ānni *A* 2. e) *ita pr. m. A* 2. f) venit *A* 2. g) *ita B. C;* sublimi-
35 tatem *A* 2. h) hoc *A* 2. i) exordinet *A* 2. k) *ita A* 2 *(cf. p.* 180, 12*)*. l) Linguonice *A* 2. m) *ita scripsi;* hec referre *A* 2. n) *in* ut *redit A* 1; quod *A* 2. o) subiecta (sibi *om.*) plebi *A* 1; subiecte sibi urbis plebs *A* 2. p) magna *add. A* 2. q) perdiderat *A* 2. r) *ita A* 2; dilatacione *A* 1. s) *ita A* 1; ad *A* 2. t) epistolaribus exortationibus u. *A* 2. u) pr. nocebio *(sic pro* cenobio*)* quod subiecte s. plebi *A* 2.
40 v) in *add. A* 2. w) *ita scripsi;* inessent *A* 1; essent *A* 2. x) ne *A* 1; nam et *A* 2. y) domno c. *A* 1; dampni communis *A* 2. z) propriam *A* 2. a) negligerit *A* 2. b) admisso *A* 2. c) derelicta plebes *A* 1; derelicta plebe *A* 2. d) sodolis *A* 1.

1) *Honorati Lerinensis a.* 426. *episcopi Arelatensis facti paucisque annis post defuncti praecepta, adveniente Iohanne, in insula etiamtunc*
45 *vigebant, ut loçum recte interpretatus est Ludovicus Duchesne, 'Bulletin critique'* 1893, *p.* 456. 2) *Sedit a.* 506/7—539.

lati penam[a], anxio cordis stimulo[b] trucinare ceperunt; sed omnium consultu[c] victus, ad patriam redire iubetur et[d], neclectam[e] plebis curam[f], denuo[g] caelestia[h] preconia administrare, ne iudicium damnationis de omisione tantarum animarum adquireret[i], qui propriam perpotire[k] cupiebat salutem. 5

5.[a] Regressus ergo ad praefatum locum, studuit denuo salubria pocula[b] sub[c] regulare tenore, quam[d] beatus Macharius[e, 1] indedit[f], monachis ministrare adque aeducatam in melius plebem ad caelestia gaudia provocare, adnitente[g] sibi monacho Filomere nomine, omni sanctitate et relegione deditum[h], cuius fultus[i] auxilio, caelestem[k] praeconium tam monachis quam populo annuens[l] absque delatione conferebat. 10

6.[a] Tum mater experiens desiderabilem adventum venerabilis filii, ad eum venire properat[b], ut tam diu aspectum eius a se segregatum tandem ovans cerneret suisque votis aditum aperiret. Arepto itaque[c] itinere, ad eum eo in loco quo vir Dei positus erat advenit hac ministrorum deposcit[d] affectum, ut agerent, qualiter desideratam diu prolem suis obtutibus[e] contemplare[f] meruisset. Hoc[g] ille auditu abnuit, matrisque affectum ut faverit[h], recusavit, reminiscens illud: *Qui non reliquerit*[i] *patrem aut matrem*[k], *non est me dignus.* Sed tamen, ne fidem matris, quam[l] in Christi amorem[m] et timorem inditam noverat, temere[n] contemnendo violaret, transsiens[o] ante[p] aeam, parumper obtutibus eius apparuit, ut et desiderium matris saciaret et vigorem relegionis ob 15 20 25

cf. Matth. 10, 37.

Cap. 4. *A* 1. 2. *Capp.* 5. 6. *A* 1. 2. *C.*

Cap. 4. a) *ita A* 2; *om. A* 1. b) stimu *A* 1. c) consulti *A* 1. d) ut — amministraret *A* 2. e) necglecte *A* 2. f) *periit A* 1; recipiens *add. A* 2. g) de uno *A* 2. h) caelestiam pr. *A* 1; celestis patrie prec. *A* 2. i) adqui *periit A* 1. k) *ita A* 1; percipere *A* 2. 30

Cap. 5. a) R. V. *A* 1; *haec om. A* 2. b) *ita A* 1. 2; dogmata *B. C.* c) *ita A* 1. *B. C;* iuxta regulam q. *A* 2. d) *ita A* 2. *B. C;* Qm̄ *A* 1. e) Marcharius *A* 1. f) *ita B. C;* (in *periit*)dedit *A* 1; illis dedit *A* 2. g) *ita A* 1. *B. C;* Annuente *A* 2. h) *ita A* 1; dedito *B. C;* perdito *A* 2. i) vix *add., sed eras. A* 1. k) celeste *A* 2. l) *ita A* 1. *B. C; om. A* 2. 35

Cap. 6. a) *om. A* 1. 2. b) perperet *A* 1. c) *ita A* 2. *C; om. A* 1. d) depossit *A* 1. e) obtucibus *A* 1. f) contemplari *A* 2. g) *ita A* 1. *C;* Quod i. auditus *A* 2. h) *ita A* 1; affectui favere rec. *C*; aff. ut agerent qualiter desideratam sibi fari recusavit *A* 2. i) relinquerit *A* 2. k) propter me *add. A* 2 *(om. A* 1. *C).* l) *ita A* 2. *C;* cum *A* 1. m) honore et timore sibi i. *A* 2; amore et timore fixam *C.* n) timore, *tum* sibi inditam *iterantur, sed del. A* 2. o) *ita A* 1. *C;* Transeuntem *A* 2. p) *ita A* 1. *C;* antē ipsa p. *A* 2. 40 45

1) *Regulam ei attributam Roverius, Reomaus p.* 24 *sqq. et Holstenius, Codex regularum, Paris.* 1663, *p.* 25 *sqq., ediderunt.*

matris blandimenta non molliret. Poposcit[a] per ministros, sese[b] incolumen habendo ad caelestia desideria[c] cor locaret hac deinceps numquam se[d] visurum[1] in praesentem[e] vitam sciret.

5 7.[a] Eodem namque[b] tempore fratrum coniventia[c] ad rura purganda[d], sentium frutecumque[e] densitate[f] amputanda processerat, quo[g] ager cultui redditus *uberius[h] deferret fructus. Quo[i] cum operis labore[k] incumberent, mox a seniore[l] vocati, relictis oboediendo in opere se-
10 curibus, ad coenobium remeant[m]; peracta[n] oboediencia[o], modo ad agrum cura[p] laborandi redire procurant. Ablatis[q] furto securibus reperiunt adque[r] neglegentiae damnum patri nuntianda[s] properant[t]. Cumque ille eorum neglegentiam[u] aegre ferens, fratribus imperaret[v], ut
15 oratione lectioneque incumberent, ipse oratione innexus, Dominum pulsando deposcit, qur hunc[w] famulis suis patiatur damnum inferri. Moxque, peracta oratione, ad agrum properat et propere qui[x] furti scelus patraverat venire[y] conspicit: festinoque conamine[z] ad vestigia beati
20 viri curruit[a], patrati sceleris reatum denuntiat[b] reformandaque praede[c] absque dilatione horam[d] pollicetur. Tum[e] ille et[f] veniam postulanti et eologias[g] non abnuit tribuere confitenti.

*p. 510.

8.[a] Cumque[b] solito per saltum[c] more adletarum
25 antiquorum oratione et ieiuniis evacaret[d], repperit quondam[e] pauperem seminudum[f] necessaria alimenta querere[g] fructusque[h] quos saltus gignere solet[i] omni studio[k] investigare, ut carnis famem quo[l] potuisset[m] cybum superare.

Cap. 6. *A* 1. 2. *C.* *Cap.* 7. *A* 1. 2. *Cap.* 8. *A* 1. 2. *C.*

30 *Cap.* 6. a) Asserit tamen illi per *A* 2; Hortatur namque eam per *C.* b) se esse i. et habere *A* 2. c) desiderium (cor l. *om.*) *A* 2. d) *ita recte A* 1; se (eum *A* 2) visuram *A* 2. *C.* e) presenti vita se sciret *A* 2.
Cap. 7. a) *om. A* 2. b) in *add. A* 2. c) *ita A* 1; conveniencia fuit ad *A* 2. d) et *add. A* 2. e) frutumcumque *A* 2. f) densitatem ad imputandam
35 *A* 2. g) *ita A* 2; qu . . g . . . . redd. *A* 1. h) *ita A* 2; uber . s d . ferr . . . . us *A* 1. i) Cumque operis *A* 2. k) labori *A* 2. l) seni . . revocati *A* 1. m) remaneant *A* 2. n) vero *add. A* 2. o) oboedien : : ciae, *ras.* di? *A* 1; obedientia predicto modo *A* 2. p) corroborandum redire *A* 2. q) Ablatas f. secures *A* 2. r) hacque *A* 1. s) nunciare *A* 2. t) pperant *A* 1. u) negligencie hec referens *A* 2.
40 v) imperarent *A* 2. w) ac *A* 2. x) fuisti *add., sed delet. A* 2. y) consp. v. *A* 2. z) conamina *A* 2. a) *ita A* 1. 2. b) denunciant *A* 2. c) predam *A* 2. d) hora *A* 2. e) Tum — confitenti *pr. m. in inf. marg. suppl. A* 2. f) *om. A* 2. g) ologias *A* 1.
Cap. 8. a) *om. A* 2. b) *ita A* 1. *C;* Cum autem per saltum m. solito *A* 2.
45 c) sactum *A* 1. d) *ita A* 1; vacaret *A* 2; exerceretur *C.* e) quedam *A* 2. f) *ita C;* semi(nudum *periit*) *A* 1; seminandos ad necessaria *A* 2. g) *om. C.* h) fructus quo *A* 2. i) et *add. A* 2. k) *ita A* 1. *C;* vestigare studio ut *A* 2. l) *ita A* 1; *om. A* 2. m) postui sed cybo *A* 2.

1) *Eadem fere verba in V. Columbani I,* 3 *(supra p.* 157, 16*), leguntur.*

Ille inquirens, quid quereret, inlate[a] miseriae oris confessione deprompsit[b]. At ille: 'Utinam te', inquit, 'sola carnis famis urguerit[c], et non famis[c] vel sitis[d] anime, que omne sine dape[e] manet, cruciaret; aut certe, si ea te pauperies, de[f] qua Dominus praecinens dixit: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum,* et: *Beati, qui[g] aesuriunt et siciunt iusticiam, quoniam ipsi saturabuntur,* possiderit, nulla dapum[h] cupia indigeris. Sed dabo quocumque potero[i] modo consilium, ut spem ne[k] praecedas[l], — multi enim ex inspiratu[m] temporis[n] usu evaserunt[o] —: *Pone in Domino[p] spem tuam, et ipse te enutriet,* areptoque[q] laboris studio iuxta apostolum[r], quod bonum est, ut habias, unde[s] et tuo usu[t] et aegentum[u] prebeas necessaria'. Factoque in[v] pectore eius crucis[w] signum, ire ad propriam[x] imperat. Ille imperio viri Dei obtemperans[y], tantam copiam[z] laboris suscepit, ut nequaquam deinceps que[a] necessaria erant[b] defuissent.

Matth. 5, 3. — ib. v. 6. — Ps. 54, 23. — cf. Eph. 4, 28.

9.[a] Quidam etenim[b] vir Agrestius nomine[1] ad praefatum coenobium ad[c] missarum solemnia audienda[d] desiderio[e] actus venerat, et pavimento prostratus, *uberis fundens praeces, communem[f] Dominum oratione pulsabat[g]. Tandem a pavimento elevatus, ad[h] ore beati[i] viri missarum solemnia audire cupiens expectabat. Cumque iam hora adesset[k], vir Dei imperat, ut foris eclesia[l] egressi omnes, locum quieti tribuant, qualiter solita[m] solemnia, ut eius mos erat[n, 2], suis consodalibus perageret atque hostias Deo absque populari tumultu offeret[o]. At ille, mutu[p] animo, foris[q] progreditur nec subsistere ante fores neque oblationum[r] sacramenta patetur expectare[s].

*p. 511.

Cap. 8. *A* 1. 2. *C*. *Cap.* 9. *A* 1. 2.

Cap. 8. a) illatam (illatē *A* 2) miseriam *A* 2. *C*. b) *ita A* 2. *C*; deprom.. *A* 1. c) urg. — famis *om. A* 2. d) non *add. A* 2. e) *ita A* 2. *C;* sineda p manet *A* 1. f) *periit A* 1. g) q.e *A* 1. h) dapnum *A* 2. i) *ita A* 2. *C;* postero *A* 1. k) non *A* 2. *C*. l) precedat *A* 2; perdas *C*. m) insperato *A* 2. *C*. n) *ita A* 1. *C;* tempus usum *A* 2. o) *ita A* 1. *C;* habuerunt *A* 2. p) Deo *add. A* 1; *om. A* 2. *C*. q) arepto itaque *A* 2. r) age *add. A* 2; *om. A* 1. *C*. s) uti *pr. m. corr.* unde *A* 1. t) *ita A* 2; usui *A* 1. u) *ita A* 1. *C;* regencium *A* 2. v) (in *om.*) peccatore *A* 1. w) signo crucis *A* 2. x) propria *A* 2. y) *ita A* 1. *C;* obtemperando *A* 2. z) *ita C;* t. piam *A* 1; (t. *om.*) copiam *A* 2. a) qui *A* 1. b) *ita A* 2. *C;* aderant *A* 1.

Cap. 9. a) *om. A* 2. b) etiam *A* 2. c) *om A* 2. d) audiendi *A* 2. e) erio *periit A* 1. f) communi *A* 2. g) *ita A* 2; pulsa *A* 1. h) ad o. *om. A* 2. i) ti viri *perierunt A* 1; beatus viri *A* 2. k) ora eadem esset *A* 2. l) ecclesie *A* 2. m) q. more solito missarum sollempnia *A* 2. n) cum *add. A* 2. o) *ita A* 1. p) *ita A* 2; m..tu *A* 1. q) foras *A* 2. r) ablationum *A* 1; oblationis *A* 2. s) expectares sed tumida *A* 2.

1) Magnimontensium partium civis *add. B. C.* 2) *Cf. V. Columbani I,* 19 *(supra p.* 190, 11*).*

Tumido cordis intimo[a] domum repedat[b], ibique intempesta[c] nocte stratui[d] obvolutus, vidit venerabilem virum[e] dextera gemmam[f] eucharistiae ferentem[g] ante stratum adstare eique increpando[h] dicere[i]: 'Cerne', inquid, 'Agre-
5 stiae[k], quia, si[l] die exsterna[m] blasphemare distulisses, quamquam corporis ore eocharistie[n] sacramento[o] non accepisses, tibi spiritaliter largiretur; nunc vero, quia[p] blasphemare praesumpsisti[q], spiritaliter tibi denegatur'. Ille[r] a somno consurgens, noxae[s] suae maculas abluere
10 parat, hac rediens ad virum Dei, veniam postulando ablui culpas inplorat[1].

10.[a] Subsequente vero tempore quidam[b] famulus cuiusdam viri, cuius[c] vocabulum erat Clarus, ad beatum virum ob noxam sceleris confugit. Cumque ille studiose
15 reati culpam requireret, repperit noxam rei commisse, et ne[d] veniam petenti misericordiam denegaret[e], iubet cuidam, ut apicum seriem[f] susciperet, et pro reatum[g] miseri homines ad Clarum pergens, et vitam et veniam impetraret. Cumque[h] ergo Clarus oblatam a gerolo
20 epistolam suscepisset, causam rei exquiret, et[i] quid se textus epistole vel gerolus[k] vellit[l]. Ille[m] rei causam depromit[n]. Cumque Clarus[o] nomen audisset, in furore[p] versus, beati viri epistolam salibo[q] inlitam abiecit, et ferocia redens responsa, gerolum exprevit. Nec[r] dilata
25 divina[s] ultio! Orem[t] Clari faucisque ita[u] vehemens[v] perculit, ut per multa spacia[2] temporum nec panis alimenta nec[w] sacri corporis sacramenta capere possit.

11.[a] Ac[b] deinceps famulus cuiusdam, cui nomen erat Nicasius[c], qui eo tempore curam rei publicae[3] ad-

30 *Capp.* 9—11. *A* 1. 2.

Cap. 9. a) intentione *A* 2. b) inpedat *pr. m. corr.* repedat *A* 1; repetit *A* 2. c) *ita A* 2; intempest . . . n . . . . *A* 1. d) n. in strata *A* 2. e) in *add. A* 2; *om. A* 1. *B. C.* f) gemma *A* 2. g) et *add. A* 2. h) ando *periit A* 1. i) re *periit A* 1. k) Agresti *A* 2. *B. C.* l) *ita B. C*; quasi *A* 1; qui si *A* 2. m) Domini *add. A* 2;
35 *om. A* 1. *B. C.* n) eocharastiie *A* 1. o) *ita A* 2; o *periit A* 1. p) *ita A* 1. *B. C*; qui *A* 2. q) praesumisti *A* 1. r) vero *add. A* 2. s) noxi *A* 2.

Cap. 10. a) *om. A* 2. b) in *A* 2. c) cui *A* 2. d) *ita A* 2; *om. A* 1. e) *post* deneg. *fortasse* & *eras. A* 1. f) *ita A* 2; miseriaem *A* 1. g) reatu *A* 2. h) que *om. A* 2. i) *ita A* 2; *om. A* 1. k) gerusol *A* 1. l) velit *A* 2. m) vero
40 *add. A* 2. n) deprimit *A* 2. o) *om. A* 2. p) furorem *A* 2. q) salva *A* 2. r) sprevit sed non d. *A* 2. s) *ita C*; divina uultio *A* 2; di ultio *A* 1. t) ōr *A* 1; os *A* 2. u) *om. A* 2. v) vehementer *A* 2. w) *ita A* 2; nec ipsius quidem eucharistiae usquam potuit sanctificatio intromitti *C*; nec s. c. s. *om. A* 1.

Cap. 11. a) *om. A* 2. b) Item famulus *A* 2. c) Henchusius *A* 2.

45 1) Ne quis hoc fabulosum putet esse, quod dicimus, referente viro venerabili Agripino diacono, ipsius Agrestii filio, cognovimus *add. B. C.* 2) Annis integris novem *C.* 3) Cui etiam Avalensis oppidi regende rei publice fuerat cura commissa *B. C.* *Cf. V. Germani auct. Fortunato c.* 30. 31.

ministrabat[a], demones arte obsessus, diversis[b] cruciatibus vexatus[c], ut vix angi catenis crederetur, ad venerabilem virum Iohannem[d] *adductus hac obtutibus[e] eius oblatus[f] est. Quem cum intuens vidisset, misertus[g] cruciatui, sese in[h] orationem dedit; pulsaque daemonis peste[i], homo reditur sanitatae. Qui post incolomis multo tempore famulatui eius iunctus mansit.

*p. 512.

12.[a] Post haec cuiusdam filius astu demonis captus, usu[b] lingue[c] sublatu, quemque[d] longeva labiorum vexaverant[e] silentia, ad virum Dei deductus eique oblatus[f] est. Quem intuens mestus, pro humani generis dispendio et iniqui hostis permisso oratione adque deprecatione intentionem dedit. Nec dilata diu divine pietatis bonitas: et sui famuli libens praeces suscepit et usum lingue damnato restituit, qui post fratrum coetu[g] insertus, sub obtentu relegionis eodem in loco usque ad[h] finem permansit.

13.[a] Quodam in tempore loca circummanentia valida famis torrebat ita vehemens, ut nec[b] spes vivendi plerumque[c] foret. Cumque[d] ergo ad virum Dei ob alimonia[e] querenda properarent, ille[f] aeuangelicae[g] praeconii dictum ante oculos ferens, quo ait: *Frange esurienti panem tuum*[h], et: *Omni petenti te*[i] *tribue*, quosque[k] advenire cerneret, necessaria[l] ministrabat. Cumque iam undique egentum[m] plebs crebrius adveniret[n], ille adsuetum opus inpendens, omnibus fenerabat. Tum unus e subditis[o] ad patrem accedens, ait, se[p] tanti[q] farris cupiem[r] non habere, quantum[s] egentum[m] poscebant quohortes. Ille gemens poposcit sibi vas quem[t] voluissent plenum segregari, unde egentum[u] alimenta preberentur. Moxque ille obplebere[v] vas, capientem[w] plus fere[x] modia[y] quinquies quina[z]; cetera que[a] habuissent

Is. 58, 7. Luc. 6, 30.

Capp. 11. 12. *A* 1. 2. *Cap.* 13. *A* 1. 2. *C.*

Cap. 11. a) ministrabat *A* 2. b) que *add.* *A* 2. c) vellatus *A* 1. d) Ihōm *A* 1. e) ob ducibus *A* 1. f) ablatus *A* 1. g) m. eius cruciatus *A* 2. h) (in *om.*) orationi *A* 2. i) potestate *A* 2.

Cap. 12. a) *om.* *A* 2. b) que *add.* *A* 2. c) ligne *A* 1. d) queque *A* 1. e) *ita* *A* 2; vixerant *A* 1. f) *om.* *A* 1. g) coetui *A* 2. h) in *A* 2.

Cap. 13. a) *om.* *A* 1. 2. b) etiam *add.* *A* 2; *om.* *A* 1. *C.* c) plerisque *A* 2. *C.* d) que *om.* *A* 2. *C.* e) alimoniam querendam *A* 2. f) illi *A* 2. g) euangelii *A* 2. h) *om.* *A* 2. i) *ita* *A* 2. *C;* p. retribue *A* 1. k) quousque *A* 2; quoscumque *C.* l) eis *add.* *A* 2; *om.* *A* 1. *C.* m) egencium *A* 2. n) *ita* *A* 1. *C;* advenisset *A* 2. o) subditus *A* 1. p) si *A* 2. q) tantis f. *A* 1; tantam f. (ferris *A* 2) *A* 2. *C.* r) *ita* *A* 1 (copiem *cod.* *A* 1*a* *V. Columb.* *I*, 6); copiam *A* 2. s) quantam *A* 2. *C.* t) quod *A* 2. u) egenis *A* 2. v) implenere *A* 2. w) capiens *A* 2. x) *ita* *C;* plusve *A* 1; plus quam *A* 2. y) modios *A* 2. *C.* z) quinos *C;* ut nos *pro* q. *A* 2. a) c&&era que *A* 1; ceterent que *A* 2.

usui fratrum proficerent. Cumque[a] ergo turba aegentum[b] pro aliquod[c] temporis spatium ex eo vase alerentur, evenit, ut quidam iuxta morem sibi dare necessaria poscerit. Ille mensuram consuetam dare[d] iubet egenti. 5 Tum[e] minister: 'Nequaquam', inquid, 'vel[f] perparvum in vase remansit, sed[g] totum[h] imperiis tuis[i] pauperibus est[k] erogatum'. Quo audito, oculos ad caelum adtollit[l], genuque[m] flexo, largitorem[n] omnium Dominum[o] inplorat. Peractaque oratione, ministro[p] iubet: 'Vade', inquid, 10 'cum fidei adminiculo deffer[q] alimenta aegentum[r]'. Pergens[s] minister, repperit vas plenum, sumptaque mensura, pauperibus tribuit. Deinde patri nuntianda credit, sed ille silendum esse imperat, ne elationis macula cumulum gratiae tollat.

15 14.[a] Quadam etenim nocte[b, 1] inter densa[c] tenebrarum adveniens vir[d] *venerabilis Segonus[e, 2] ad[f] cellula sua, basilicam[g] latenter introivit[h], communem[i] Dominum orationibus pulsabat[k]. Quod divinitus viro Dei revelatum est, ascitoque[l] ministro imperat[m], ut concito gradu pergat, 20 tactoque[n] signo, sodales excitet, quia frater [communis[o]] Segonus abdite[p] fores ecclesie penetrando[q] Dominum orationibus pulsat. Quod ita repertum est, atque de industria venerando[r] fratri ospitalitatis munus est impletum.

*p. 513.

25 15.[a] Cumque[b] iam Gallias Francorum regis sue dictione[c], sublato imperii iure, gubernacula[d] ponerent

Cap. 13. *A* 1. 2. *C*. *Capp.* 14. 15. *A* 1. 2.

Cap. 13. a) que *om.* *A* 2. *C*. b) egencium *A* 2. c) *ita* *A* 2. *C;* alico temporibus *A* 1. d) dari *A* 2. e) Tunc *A* 2. f) *ita* *A* 1. *C;* quia *A* 2. g) *ita* *A* 1. *C;* 30 et *A* 2. h) *ita* *A* 2. *C;* ut aut *pro* t. *A* 1. i) *ita* *A* 2. *C;* *om.* *A* 1. k) *om.* *A* 1. l) *ita* *A* 1. *C;* attulit *A* 2. m) *ita* *C;* genuque flexa (*e corr.* flega) *A* 2; semu . que (*om.* fl., *spatio relicto*) *A* 1. n) *ita* *A* 1. *C*; genitorem *A* 2. o) Deum *C;* *om.* *A* 2. p) ita *add.* *A* 2; *om.* *A* 1. *C*. q) *ita* *A* 2; def per *A* 1. r) *ita* *A* 1; egeno *A* 2. *C*. s) vero *add.* *A* 2; *om.* *A* 1. *C*.

35 *Cap.* 14. a) *om.* *A* 1. 2. b) noctem *A* 2. c) densas tenebras *A* 2. d) *periit* *A* 1. e) *ita* *A* 2; Seg . . . s *A* 1; Sequanus *C*. f) a *A* 2. g) basilica *A* 2. h) oivit *periit* *A* 1; introivit *corr.* introiit *A* 2. i) *ita* *C;* C[om]u[ne]m *A* 1, *ubi inde textus periit, frustulis tantum litterarum relictis;* et piis *pro* comm. *A* 2. k) pulsans *C*. l) citoque *C*. m) *ita* *C;* impatus ei ut *A* 2. n) . . . . us s[i]g[no] *A* 1. o) *ita* *C;* 40 *om.* *A* 2. p) abscondite *C*. q) penetrans *C*. r) venerande ne frater *A* 2; venerando famulo Dei *C*.

Cap. 15. a) *om.* *A* 2. b) *ita* *A* 2 *cum V. Trev.;* p . . a quam *A* 1. c) *ita* *A* 1; dicioni *A* 2. d) gubernaculas *A* 2; |cula *A* 1.

1) A partibus Magnimontensium *add. C*. 2) *Sequanus Lingonici* 45 *abbas territorii, Segestri scilicet monasterii conditor, cuius virtutes Greg., Gl. Conf. c.* 86. *enarravit, diem XIV. (ita Eptern.) vel XIII. Kal. Oct. (ita Wissenb., Bern.) occupat in Mart. Hieronym., citatus his verbis:* Siggoni *(ita Bern.,* Singoni *Ept.,* Sigonis *Wiss.)* presbyteri. *Biographus eius recens fidem non meretur (Mabillon, Saec. I, p.* 263 *sqq.).*

et, postposita rei publice dominatione, propria fruerentur[a] potestate, evenit, ut Theudebertus[b], filius Teuderici[c], 539. Clodovei condam filii, bellum Italie inferret[d. 1], transactis Alpibus[2], Italiam inquietaret; celerque[e. 2] reversus, demissis[f] ducibus, quibus[g] summam bellorum commiserat[h], Mumoleno[3] et Bucceleno, ipse ad propriam repedavit. Eo itaque in tempore quidam vir[4] cum quartano inquomodo eger teneretur et pene ultimum anelitum dimissurus expectaretur, germanus eius ad[i] virum Dei properat, festinans advenit donumque eulogiarum cum premessa[k] ad Dominum oratione ad[l] egri[m] solamina humili[n] prece deposcit. Tum ille et orationem atque eulogiarum solamina[o] dare non distulit, sed[p] enim cuivis cum fidei ardore petenti[q] suffragium porrexit: inlatum[r] unum paximacio[s] cum quinque pomorum numero egri deferri iussit. Receptum[t] munus, celer[u] ad germanum venit; eum[v] procul positum, adveniente[w] munus eger[x] sensit, hac germanum requirens, dari[y] sibi eologiarum munus deposcit. Cumque ille introiens, deportasset, factis tribus particulas[z] vinoque infusis[a], egro esurienti[b] *p. 514. *administravit[c]. Cumque ovans cum fidei ardore[d] eologiarum munus sumpsisset, statim pulsa tabe, sospitatem[e] recepit.

16.[a] Quantaque sublimia miraculorum[b] Domini in sanctis[c] suis redoleant exempla, sinibus eclesie[d] in orbem

Cap. 15. *A* 1. 2. *Cap.* 16. *A* 1. 2. *C.*

Cap. 15. a) *ita A 2 cum V. Trev.;* dominabantur *C.* b) *ita V. Trev.;* Theod. *A* 2. c) Teude| *A* 1; Theoderici *A* 2. d) ac ipse *add. A* 2; *om. V. Trev.* e) *ita V. Trev.;* i. cumque celeriter inde reversus *A* 2. f) demi *restat A* 1; dimissis d. *V. Trev.;* dimisso duce *C;* (dem. *om.*) ducibus *A* 2. g) *ita V. Trev.;* cui summam *C;* (q. *om.*) curam b. *A* 2. h) *ita C cum V. Trev.;* comississet *A* 2. i) a *A* 2. k) ....essa *A* 1; premissa *A* 2. l) .d *A* 1; ob *A* 2. m) .gri *A* 1; egris *A* 2. n) humili — solamina *om. A* 1 *(habet A 2).* o) solempnia *A* 2. p) sed enim q̄ vis [c]um *A* 1, *inde melius conservatus;* et omni nisi cum *A* 2. q) potenti (?) *A* 1. r) illatoque paxmacio *A* 2. s) p.x...cio *A* 1. t) Receptoque munere *A* 2. u) celer (celeriter *A* 2) ad ger *perierunt A* 1. v) eum (eo *A* 2) procul *perierunt A* 1. w) advenietis *A* 2. x) eger sensit *perierunt A* 1. y) d. s. *perierunt A* 1. z) particulis *A* 2. a) *ita A* 2; fusis *A* 1; vini infusione *C.* b) *ita A* 2; esuram *A* 1. c) ministrabat *A* 2. d) *om. A* 1. e) s..itatem *A* 1.

Cap. 16. a) *om. A* 1. 2. b) .... biliorum *A* 1. c) *ita A* 1. *C;* sancto suo *A* 2. d) eclesea *A* 1.

1) *Procop., Bell. Goth. II,* 25; *Marius a.* 539; *Greg., H. Fr. III,* 32. 2) *Ita etiam Procopius:* Φράγγοι τὰς Ἄλπεις ἀμείψαντες, *et infra:* ἐπ' οἴκου ξὺν τάχει πολλῷ ἀνεχώρησεν. 3) *Mummolus legatus Theudeberti ad Iustinianum missus apud Gregorium, Gl. Mart. c.* 30, *commemoratur, ubi in codice optimo* Mummolenus *pr. m. scriptum erat. Buccellinum cum Amingo duce a Theudeberto in Italia relictum esse Paulus, Hist. Lang. II,* 2, *rettulit, Secundo fortasse usus, dum Gregorius, H. Fr. III,* 32, *illum iterum eo missum esse opinatur.* 4) Germanus meus Fidamiolus *C.*

terrarum diffuse[a] personuit[b] adque, elucubranti[c] luce veritatis, fidelibus[d] notum est. Cum eo in tempore[e] segetis, annuam[f] maturitatem confecte, ad praecidendum in supradictum[g] coenubio fuissent paratae, concio fratrum 5 ad segitem praecidendam catervatim[h] properare studuit[i], opusque per totius diei meta[k] peractum[l] adventus tetrae noctis[m] proibuit. Cumque omnes[n] ad coenobium remeassent, imperio seniorum unus e[o] fratribus Claudius nomine ad frugem custodiendam remansit. Qui[p] cum 10 somno caperet, hac intempesta[q] nocte evigilans, mentis ardorem ad caelum tolleret iuxta illud: *Ego enim*[r] *dormio, et cor meum vigilat,* coepit cogitare, ne, fessus[s] artus, sodalium[t] membra nimio occubuissent sopore, neglectuque orationis usu, in aurore adventum iustum tramitis 15 usum[u] deferrent[v]. Cumque hec[w] anxio cordis animo trucinaret, vidit subito caelos apertos et micantem globum[1] totum[x] lustrare mundum. Moxque, dum mirandi[y] facta mens pavefacta pulsaret[z], alifer gallus solitam[a] vocem adtollens, mundo venturam lucem nun- 20 tiavit, signoque tacto, omnis concio[b] fratrum ad orationem cantosque peragendos ecleseam penetravit. Ovans ille, postquam lux dedeta mundo fuit, patri de industria, quid[c] viderit, nuntiavit. Ille, ne[d] stimulo elacionis corruptus[e] mentem pollueret, increpans ait: 'Nequaquam 25 talia te[f] vel corde tumido[g] vidisse praesumas narrare! Quid enim fas[h] est, ut homo sub[i] fragilitate positus et[k] contagione peccatorum[l] maculatus mereatur caelestia contemplare[m]?'

Cant. 5, 2.

Cap. 16. *A* 1. 2. *C.*

30 *Cap.* 16. a) d . . fus . *A* 1. b) *periit A* 1. c) ti luce *perierunt A* 1; lucubranti l. *A* 2; elucubrata l. *C.* d) *ita C;* . . . . . . b . . *A* 1; f. *om. A* 2. e) *ita C; periit A* 1; t. quo segetis *A* 2. f) annu *periit A* 1; messium maturitate confecta *A* 2. g) supradicto cenobio *A* 2. *C.* h) cathervancium *A* 2. i) *ita A* 2; properare stu . . . . *A* 1; properavit *C.* k) metam *A* 2; metas *C.* l) esse *add. A* 2; *om. A* 1. *C.* 35 m) |ctus *A* 1. n) *ita C;* nobis *A* 2; *periit A* 1. o) ex *A* 2. p) Qui cum som *perierunt A* 1; Qui cum somnum *C;* Quem cum sompnus *A* 2. q) *ita C;* i. n. *perierunt A* 1; ac per intempestam noctem *A* 2. r) *om. A* 2; *habent A* 1. *C.* s) f . ssus (artus *periit*) *A* 1; fessis artibus *A* 2; fessi artus *C.* t) *ita A* 2. *C;* sadolum *A* 1. u) *ita A* 2; . . . sum *A* 1. v) diff. *A* 2. *C.* w) *ita A* 1. *C;* hanc *A* 2. x) totam *A* 1. 40 y) *ita A* 1; mirandi facti *C;* mirando facto *A* 2. z) pulsaretur *A* 2. *C, ubi add.* eventu. a) siletiam *A* 1. b) conscio *A* 2; *periit A* 1. c) *ita C;* . . . . . quid viderit *A* 1; quod viderat *A* 2. d) ine stimulus *A* 2. e) *ita A* 1. *C;* corruptam *A* 2. f) cernere *add. A* 2; *om. A* 1. *C.* g) stumido, *exp.* s *A* 1. h) enim nefas *A* 2; enim num fas *C.* i) suffrag. *A* 2. k) *ita A* 1. *C;* aut *A* 2. l) *inde altera manus atramento* 45 *nigriore pergit A* 1. m) *corr.* contemplari *A* 1, *et sic A* 2.

1) *Similia de Domma rettulit Ionas, V. Columbani II,* 16 *(supra p.* 267*).*

17.[a] Quidam enim[b] vir cum de Parius[c] properae[d] ad patriam remearet, percussus[e] ulcerae pessimo, quod[f] passim[g] per Galiae[h] finibus dilatatum[1] loca[i] plurima pollulabat[k], veniensque ad propriam, petiit, ut sibi[l] de puteo, quem vir[m] Dei benedixerat, et inter[n] septa caenubii sui situs[o] erat, limpa deferretur: moxque[p] *se fidem haberae[q] sospitatem[r] recepturum. Dericto[s] ministro, laticem cum benedictionem[t] deportat[u]; austaque[v] eger[w], vim[x] doloris[y] incendii vulnus craebuit, adque suspitatem reditus, vitam post incolomis cum[z] superis egit[2].

18.[a] Quanto iam onorae hac veneratione regum Francorum adque nobilium fulceretur, enarrare[b. 3] longum est. Inerrat[c] in eum[d], ut opido[e] iurae dicam[f], omnium virtutum flagrantia[g], corporis castigatio; ieiuniis et orationibus aeque[h] ut iuvenili[i] aetate tulerat, eodem[k] modo et senile portabat: exemplum subditus edocens, ut castrimargiae[4], id est gule, cenodoxiae, id est aelatione[l], arogantiae, id est superbiae, vicia[m] maxima[n], per que conpererat[o] Adam in paradiso deceptum[p], omnimodis[q] plebem subditam cavere[r] suadebat, ne[s] simili modo, sicut Adam his tribus vitiis delapsus[t] adque ad[u] gaudia paradisi segraegatus et deiectus est, simili modo immitatores eius, dum ventris ingluviae gule obediendo[v]

Cap. 17. *A* 1. 2. *Cap.* 18. *A* 1. 2. *C.*

Cap. 17. a) *om.* *A* 1. 2. b) autem *A* 2. c) *ita* *A* 1; Parisius *A* 2. d) prope *A* 2. e) est *add.* *A* 2. f) Quid *A* 2. g) *ita* *A* 2; passi simper *A* 1. h) G. f. dilatatu *A* 1; Gallie fines quid per dilatata *A* 2. i) atque *add.* *A* 2. k) *ita scripsi;* poculabat *A* 1; passus fuit. V. *A* 2. l) et intra cepta cenobii *add.* *A* 2 *(habet ea etiam suo loco).* m) viri *A* 2. n) intra cepta *utroque loco* *A* 2. o) : : tus *A* 1. p) *ita* *A* 2; Vox quae se *A* 1. q) redixit *add.* *A* 2. r) se *add.* *A* 2. s) itaque *add.* *A* 2. t) benedictione *A* 2. u) et *add.* *A* 2. v) iuxta quod *A* 2. w) dixerat *add.* *A* 2. x) *ita* *A* 2; in *A* 1. y) d. nec incendia ulceris deinceps non censit, sed sospitati redditus *A* 2. z) inc. suam usque ad finem peregit *A* 2.

Cap. 18. a) *om.* *A* 1. 2. b) inar|re *pr. m. corr.* enar|re *A* 1. c) enim *add.* *A* 2; *om.* *A* 1. *B. C.* d) eo *A* 2. e) *ita* *A* 1; opinor *C*; ut o. i. d. *om.* *A* 2. *B.* f) ditam *A* 1. g) fraglancia *A* 2. h) equa (*corr.* ex qua) ita ut *A* 2. i) *ita* *A* 1. *B. C*; in veneralem etatem tolleret *A* 2. k) eo m. et s. *B. C;* Et eo m. s. *A* 2. l) elacionis *A* 2. *B. C.* m) vicie *A* 2. n) maxime *A* 1. o) *ita* *A* 1. *B. C;* perierat *A* 2. p) deceptu *A* 1; deceptus *A* 2. q) omnibus modis fugerent et plebi sibi subdite *A* 2. r) eam *add.* *A* 2. s) *ita* *A* 2. *C;* Me *A* 1. t) dil. *A* 2. u) *pr. m. superscr.* *A* 1; ad *corr.* a *C (Mett.);* a gaudiis *A* 2. v) obediende *pr. m. corr.* obediendo *A* 1.

1) *De lue a.* 543. *orbem vexante (v. SS. rer. Merov. I, p.* 684*) agitur, monente Roverio.* 2) Cum superis agere *est elocutio Ionae familiaris pro vivere.* 3) *Pro verbis* e. l. est *in C haec leguntur:* ambigit nemo, qui beneficia a predictis regibus prestita per precepta chartarum, quae usque nunc in publicis arcivis predicti condita sunt monasterii, relegere cupit. *Chartas spurias (ed. K. Pertz, Dipl. p.* 113. 125*) in actis instituti Austriaci l. l. p.* 407. *examinavi.* 4) *Contra gastrimargiam et spiritum* κενοδοξίας *disputavit Cassianus, Inst. lib. V. et XI.*

subcumbunt, dum elationis[a] stimolo[b] inbecillitate animi perturbantur, dum superbiae malum anime Deo dicatae[c] vulnerantur[d], a consorcia[e] iustorum abscise[f] et omni gaudio perpetuae lucis private eterno[g] cruciato damne-
5 rentur[h]. Ipse vero ieiuniis et vigiliis vacans, omnibus inlecebris aelisis[i], pullulantibus virtutibus, animi vigore corporis voluptate[k] prohibuit, ut ignitum illo[l] igne animi desiderium, de quo igne Dominus ait: *Ignem veni mittere in terram; quam*[m] *volo, ut ardeat?* ut omnium virtutum (Luc. 12, 49.)
10 fructus[n] adtraheret, hoc[o] verbum semper corde et ore proferrens: *Concupivit anima*[p] *mea desiderare iustificationes tuas in omni tempore,* et item: *Ideo dilexi mandata tua super auro et topazion.* Fratres[q] cohortans, vultu hilaris[r] et letus facie monebat[s], dicens: *Venite, exultemus Domino*[t], (Ps. 118, 20. — ib. v. 127. — ib. 94, 1. 2.)
15 *iubilemus Deo salutari nostro. Preoccupemus faciem eius in confessione et in psalmis iubilemus ei. Venite, adoremus et procidamus ante Dominum [et*[u] *ploremus ante Deum], qui fecit nos, quia ipse est dominus Deus*[v] *noster.* Operi piissimo corde et corpore *vacans, memorabat[w] sanctum (ib. v. 6. — ib. v. 7. — *p. 516.)
20 Paulum dixisse, si [quis[x]] non laborasset, panem sine periculo non potuisset sumere. Et requirens instituta sanctorum patrum, inter multas collationes precipue sancti Ysaac[1] abbatis [Scithae[y]] doctrinam meditans, pro Christi dilectione se coartavit et crucem domini (2. Thess. 3, 10.)
25 nostri Iesu Christi non erubuit[z], sed portavit. Semper[a] habens[2] profunde humilitatis inconcussa fundamina, ab omni lubrice impulsationis[b] incursu animum inhibuit et ita paulatim ex contemplatione divina ac spiritali intuitu meruit sublimari. Sollicitudine[c] rerum carnalium preter (Cass. Coll. IX, 3.)
30 certas necessitatis[d] generaliter abscidit et nullius[e] negocii

Cap. 18. *A* 1 *(ad l.* 11*)*. 2. *C.*

Cap. 18. a) eletionis *A* 1. b) st. inbecillitatis *A* 1; stimulatio (*corr.* stimulo) et inbecillitate *A* 2. c) dec. *A* 1, *corr.* d) et *add. A* 2. e) *ita A* 1; consorcio *A* 2. *C.* f) abscisi et o. *A* 1; abscisis omni *A* 2. g) eternae *A* 1. h) *ita A* 1; dam-
35 nentur *A* 2; dampnarentur *C.* i) elicis et p. *A* 2 *(non C)*. k) voluntate *A* 1; volūptatem *A* 2; voluptates *C.* l) *ita A* 2; ignitum illum a. *A* 1; ignitus illius ignis amore *C.* m) quem *A* 2. n) sibi *add. A* 2 *(om. A* 1. *C)*. o) *ita C;* ho[c] *A* 1; hec verba *A* 2. p) *sequitur V. Eugeniae (inde a verbis* et iussit eam*), versu non interrupto, A* 1. q) vero *add. A* 2; *om. C.* r) ylaris *A* 2. s) *ita C;* manebat eos d. *A* 2.
40 t) ex. in d̄nio *A* 2. u) et pl. a. D. *om. A* 2; *habent C et LXX.* v) deu *A* 2. w) memor erat s. P. precepisse *C.* x) *ita C; om. A* 2. y) *ita C; om. A* 2. z) *ita C;* eribuit *A* 2. a) que *add. B. C.* b) inpulsionis *B. C.* * c) autem *add. A* 2 *(non B. C)*. d) *ita A* 2. e) *ita B. C cum Cass.;* ullius *A* 2.

1) *De Isaac abbate v. Cassian., Collat. IX.* 2) *Sunt verba Isaac ab-*
45 *batis apud Cassian., Collat. IX,* 3, 1.

causaeve[a] non solum curam, sed nec[b] memoriam quidem[c] penitus admisit. Detractionem, vaniloquia seu multiloquia, scurilitatis[d] pariter amputavit, sciens illud quod sibi quomodum religionis ordo convexerat, hoc aliis utile fore impleri, quicquid scilicet ipse a pube tenus[e] ad senilem etatem perduxerat. Nec prorsus, quamvis fessis[f] artibus, paciebatur fieri[g] silencium, quod cunctis in commune[h], vocis tuba civitate canente atque salutifera Domini precepta personante, proficeret in augmentum.

cf. Ios. 6, 5.

28. Ian. 19.[a] Obiit ergo[b] circiter CXX annorum[c], V. Kalendas Febroarias, plenus etate corporis et decore religionis. Nec[d] oculis caligavit nec[d] dencium[e] dampna sensit, memoriae[f] vigorem tenacitatem retinens, et[a], ut in plerisque fieri assolet[g], nequaquam etas decrepita, obmisso largitatis usu, avaricie umquam succubuit[h], sed omnia[i] bona, quibus etas iuvenilis succumbere solet[k], eque et senectus pollebat[l]. Sepultusque est aut procul a cenobio infra terminos monasterii, loco quem ipse predixerat[1]. Suffectusque est in loco eius abbas Silvester[2] nomine, quem[m] ipse antea vivens fratrum cetui[n] preesse preciperat; qui et religionis forma[o] et regule tenore[p] per vestigia magistri gradiens, longevo floruit tempore[3]. Post quem in supradicto cenobio Mumulinus ex iussu venerabilis viri Silvestri curam regiminis suscepit. Qui post Lingonice ecclesie[4] pontifex electus, in loco suo Leubardinum cum consensu fratrum abbatem prefecit.

579/80.

Capp. 18. 19. *A* 2. *C.*

Cap. 18. a) *ita B. C cum Cass.;* n. secularis se non *A* 2. b) *ita B. C;* ne *Cass.;* etiam *A* 2. c) *ita B. C. cum Cass.;* quid in penis inadmisit *A* 2. d) *ita A* 2. e) pubetinis *A* 2. f) fesis *A* 2, *corr.* g) *ita A* 2; *cf. Iudith* 13, 16. h) coe *m. al. corr.* cōe *A* 2.

Cap. 19. a) *om. A* 2. b) beatus Iohannes abbas habens *add. A* 2; *om. C.* c) annos *A* 2. d) non *B. C.* e) damna dentium *B. C.* f) *ita C (Mett.);* memoriam nativitatis ret. *A* 2. g) solet *B. C.* h) subcumbuit *A* 2. i) omnibus rebus bonis *B. C.* k) cumbere solet *A* 2; succubuerat *B. C.* l) *ita B. C;* s. eius portabat *A* 2. m) que *A* 2. n) setui *A* 2. o) *ita C;* formam servans et r. tenorem *A* 2. p) et *add. A* 2; *om. C.*

1) *In textu C, quem Roverius, Reomaus, Paris.* 1637, *p.* 23, *edidit, haec addita sunt:* anno Domini DXII, iuxta quod in cyclo beati Victurii episcopi numeratur; *v. supra p.* 322, *n.* 2. 2) *Silvester abbas clericum pedibus captum sanavit, teste Fortunato, V. Germani c.* 35. 3) Quievit igitur venerabilis Silvester XVII. Kl. Mai. et sepultus est in aecclesia sancti Iohannis *add. C, consentiente Martyrologio Reomaensi; cf. 'N. Arch.' XVIII, p.* 618. 4) *Cf. Greg., H. Fr. V,* 5: In cuius *(Pappoli)* loco Mummolus abba, quem Bonum cognomento vocant, episcopus substituitur. *Mummolus episcopus Lingonensis a.* 583. *et* 585. *conciliis Matisconensibus subscripsit; cf. Concilia ed. Maassen I, p.* 161. 172.

qui sepulcrum, ubi reliquie sancti corporis beati Iohannis condite erant, in loco in quo nunc est mutavit.

20.[a] Nec absurdum videtur huic operi inserere, que tunc in ea sunt acta *commutatione. Nam cum *p. 517.
5 sepulcrum illud a loco in quo positum erat avellere ac commutare voluissent, [et[b] sublata humo undique, nequaquam tamen sarcofagum movere possent], triduani ieiunii subire laborem consilii[b*] fuit. Cum[c] iam tercia[d] dies a[e] ieiunio illuxit, — erat enim X. Kals.[f] Octobris[1], Sept. 22.
10 in quo die veneranda festivitas beati Mauricii[2] martiris cum sociis suis mundo clara nitescit[g], — et fessa iam ieiunio membra post matutinos[h] cantus rursum in sopore requiescerent[i], quidam senex ecclesiam [introiens[k], cernit beatos senes], sibique[l] videbatur Iohannem et Silvestrum
15 ante sepulcrum adstare[m] atque his qui cum eis inerant[n], albis vestitis[o] stolis, imperare, ut sepulcrum moverent[p] ac in locum ubi nunc est situm promoverint[q]. Cumque ille audaci animo cerneret, quid ageretur, a Iohanne, ut ipse arbitrabatur, increpatus est: 'Cur', inquid, 'ausus[r]
20 ecclesiam introisti[s]? Sed[t] quia simplici corde tuum cognovi introitum, vade', inquid, 'et concito gradu, tam Leubardino[u] quam sodalibus excitatis[v], ceptum opus cito peragant!' Festinus ille a[q] Leubardinum abbatem cucurrit ac rei geste causam deprompsit[w]. Ille cum
25 suis ovans surrexit, ac[x] agnita voluntate atque permissione[y] proprie devocionis, surgentes atque[z] sepulcrum amoventes, eo[a] in loco ubi nunc est commutarunt, et[b] ad sanctum altarium cum consilio epi-

Capp. 19. 20. *A* 2. *C.*

30 *Cap.* 20. a) *om. A* 2. b) et — possent *om. A* 2; *ex C ea inserui.* b*) *ita scripsi;* consilium *A* 2. *C.* c) Cum enim iam *A* 2; Cumque iam *C.* d) tercius *C.* e) d. ieiunii illuxisset *C.* f) Decembris *add., sed delet. A* 2. g) nitescie *A* 2. h) matutinorum *C.* i) *ita A* 2; quiescerent *C.* k) *ita C;* introiens — senes *om. A* 2. l) ut sibi *C.* m) stare *et add.* qui ei in regimine loci successerat *C.* n) erant *C.*
35 o) *ita C (Mett.);* vestiti *A* 2. p) moventes in locum perducerent destinatum *C.* q) *ita A* 2. r) es *add. C.* s) introire *C.* t) *pr. m. superscr. A* 2. u) Leopardinum quam sodales *C.* v) *ita A* 2; excitato *et add.* ut *C.* w) depromit *A* 2. x) ac agni eius v. *A* 2; *post* et a. v. *add.* sancti viri *C.* y) permissu *C.* z) et *C.* a) in locum destinatum illud comm. *C.* b) *ita A* 2; e. Ubi et s. *C.*

40 1) *Eundem diem translatio illa in Martyrologio Reomaensi occupat; cf. 'N. Arch.' l. l.* 2) *Mauricio etiamnunc ecclesia dicata est, quae locum, ubi Iohannes sepultus esse videtur, Corpus sancti (hodie Corsaint) nominatum occupat.*

scoporum est[a] situm, quo[b] Christi hostiae litantur atque orationum[c] officia persolvuntur, ubi et[d] remedia egris et[e] quorumque votis solamina beneficiorum accommodantur[f], cui est honor et gloria in seculorum secula. Amen. 5

Cap. 20. *A* 2. *C.*

Cap. 20. a) Christum *add., sed delet. A* 2; struxerunt *pro* est s. *C.* b) *ita C;* ubi christicole letantur *A* 2. c) *ita C;* orationis officio funguntur *A* 2. d) *ita C,* etiam *A* 2. e) *ita C;* cecisque vota solempnia *A* 2. f) attribuuntur *C.*

INDEX PERSONARUM ET LOCORUM.

SCRIPSIT WILHELMUS LEVISON.

Maior numerus paginas, minor lineas quinas indicat.

C.

R.

S.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

SCRIPSIT WILHELMUS LEVISON.

Maior numerus paginas, minor lineas quinas indicat.